BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXIV*
B
21
NAPOLI

23 -

Digitized by Google

DISSERTATIONES
PHILOLOGICO-CRITICAE

SINGVLAS PRIMVM

NVNC CVNCTAS

EDIDIT

CHRISTIANVS FRIEDERICVS SCHNVRRER

PROF. TVBINGENSIS

GOTHAE, APVD C. W. ETTINGERVM

AMSTELODAMI, APVD ROEDERVM ET SOC.

cIↄIↄcclxxxx.

Digitized by Google

INDEX.

I. De codicum hebr. vet. teſt. Mſtorum aetate difficulter determinanda. . . . P. 1.
II. Carmen Deborae, Judicum V. . . . 36
III. Ad quaedam loca Proverbiorum Salomonis. 97
IV. Animadverſs. ad quaedam loca Pſalmorum. Faſcic. I. 119.
V. Animadverſs. ad quaedam loca Pſalmorum. Faſcic. II. 151.
VI. Ad Pſalmum X. . . 172.
VII. De Pentateucho arabico Polyglotto . . 191.
VIII. Animadverſs. ad quaedam loca Jobi. Faſcic. I. 239.
IX. Animadverſs. ad quaedam loca Jobi. Faſcic. II. 260.
X. Pſ. LXVIII. . . . . 285.
XI. Eſai XXVII. . . . 321.
XII. Chabacuc. III. . . . 343.
XIII. Obadias. . . 383.
XIV. Ezechiel. XXI. . . . 435.
XV. Pſalm. CVII. . . . 480.
Ad VII. de Pentateucho arab. Polyglotto Additamentum. 501.

Digitized by Google

I.

DE CODICVM HEBR. VET. TEST. MSTORVM AETATE DIFFICVLTER DETERMINANDA.

§. I.

Quod artis criticae magiſtri in univerſum praecipiunt, in caſtigandis atque emendandis veterum auctorum ſcriptis primarium ſubſidium petendum eſſe a libris manu exaratis; eosque, quo accedant propius ad aetatem ipſius auctoris, i. e. quo ſint antiquiores, eo pluris aeſtimandos eſſe atque ad rem propoſitam utiliores, id ipſum etiam absque omni controverſia valet de criſi in ſacris libris V. T. exercenda. Hanc enim non minus recte, quam circa novi foederis divina ſcripta factum, id eſt a viris doctis et piis, non ſine magno religionis noſtrae commodo, inſtitui et poſſe et debere, modo fiat ea qua par eſt

modeſtia atque verecundia, hac noſtra aetate tam luculentis comprobatum eſt et argumentis et exemplis, ut non modo illa, quae plurimorum antea animis inſederat, opinio dicam an ſuperſtitio de puritate et integritate cod. hebraei, nunc repudiata ſit fere ab omnibus: ſed et in variis hinc inde regionibus, atque noſtra praecipue Germania, viri docti, concurſu quaſi facto, codd. hebr. ſcriptos è latebris ſuis protrahant, excutiant, cum textu typis expreſſo contendant, et quae ipſi obſervarint, cum orbe erudito communicent. Verum uti omnis tractatio vetuſtorum ejusmodi codd. non poteſt non ſuas habere difficultates: ita librorum mss. hebr. cum textu vulgari collatio, ſi recte et cum fructu inſtituenda ſit, praeter communes illas, etiam peculiares quasdam ac proprias habere videtur, quarum haud leviſſima illa eſt, quae in aetate mss. adhuc extantium definienda deprehenditur. Atque ſuper hoc jam argumento obſervationes quasdam, cum ex librorum vulgarium uſu, tum mſtorum etiam, quorum non parvam copiam videndi occaſionem habuimus, conſideratione ortas, hac ſcriptione academica proponere tentabimus, eo quidem ordine, ut *primo* dicamus de iis codd. qui habent aetatis ſuae aliquod teſtimonium expreſſum, *deinde* praecipua, quae a viris doctis conſtituta ſunt, antiquitatis criteria modeſte expendamus.

§. II.

Antiquitatem itaque codd. hebr. quod attinet, de qua in emendandis mſtorum ope vet. teſt. libris prima fere quaeſtio oritur eaque longe graviſſima, utpote cum altera illa, de auctoritate codicis, maximam habens conjunctionem; recte obſervatum eſt a quibusdam, eſſe hanc rem obſcuram plane atque ambi-

biguam, multiſque obnoxiam dubiis *a*). Haud quidem difficilis erit deciſio in uno alterove codice, qui anni, quo exaratus fuit, notam a librario diſertis verbis adſcriptam habet, atque etiam curioſo judici, circumſpecte omnia expendenti, indicia nulla prodit, quae illud teſtimonium in ſuſpicionem poſſint adducere. Ejusmodi vero codd. qui vel ullum, ne dicam luculentum et legitimum originis ſuae ſignum exhibent, quam ſit exiguus numerus, ſi cum reliquis comparaveris, qui ſunt incertae ac dubiae aetatis, ex indicibus a WOLFIO et celeb. KENNICOTTO propoſitis facile intelligas. Cujus rei cauſam dum quaero, in eo aliquid inveniſſe mihi videor, quod ſaepe unius codicis, tribus v. c. voluminibus conſtantis, unum volumen, in quo notatus erat a librario ſcriptionis annus, poterat vel penitus interire, vel ſaltim dirimi a ſociis: quo effectum eſt, ut jam duobus voll. alteris indicio originis ſuae orbatis, creſceret numerus codd. quorum aetas eſt incerta. Codicem certe *Jenenſem*, qui uno volumine praegrandi prophetas complectitur priores ac poſteriores, integri operis mediam olim partem conſtituiſſe, atque a reliquo corpore ſiniſtro quodam fato avulſum eſſe haud improbabilis eſt conjectura *b*). Alia exempla vide apud WOL-

A 2 FIVM,

a) The State of the printed Hebr. Text of the Old Teſt. conſidered, by B. KENNICOTT P. I. pag. 308 — for theſe Reaſons the exact Ages of the ſeveral Hebr. MSS. excepting a few that are dated, will not be eaſily determin'd —

b) Hujus cod. collationem, KENNICOTTO poſtea a me traditam, ipſe inſtitui cum Jenae eſſem an. 1768., non mercede conductus, aut lucri faciendi ſpe quadam excitatus, ſed ut ſatisfacerem deſiderio, mſti cujusdam hebr. propius cognoſcendi, hac commoda oc-

FIVM *c*) et KENNICOTTVM, qui ipſe etiam unius cod. duo volumina, diu a ſe invicem ſejuncta, conjunxit iterum, ac propinquam, qua inter ſe continentur, cognationem feliciter reſtituit *d*). Accedit etiam illud, quod forte non pauci eorum codd. quorum adhuc aetas ignoratur, anni tamen, quo ſcripti ſunt, declarationem aliquam in ſe contineant, non quidem in calce libri expreſſam, ſed in Maſorae, quae hebr. contextui comes plerumque adjungitur, loco quodam, ubi non quaeſiveris, abditam quaſi atque reconditam, cujus rei exemplum deprehendas in cod. quodam bibliothecae regiae *Pariſienſis*, de quo deinde dicendi occaſio erit (§. VII.). Huc quoque referendus eſſe videtur alius quidam a WOLFIO memoratus *e*). Atque etiam quod de cod. regio *Berolinenſi* teſtimonium perhibet OPITIVS *f*), a Iudaeo quodam *Sondalio*, fil. *Hillelis Gerſon* an. 1455 ſcriptum eum eſſe vel punctatum,

occaſione ſponte quaſi mihi oblata. Nam b. TYMPIVS, vir optimus, cujus tum doctrina atque hoſpitio fruebar, domi ſecum habebat codicem, cujus recenſionem aliquam in lucem edere ſecum conſtituerat: quod cum perficere non poſſet, aliis negotiis (Prorectoris enim munere fungebatur) nimium diſtentus; veniam mihi lubentiſſime dedit, codicem in muſeum meum deportandi, quo commodius illo uti poſſem. Quod propterea monendum duxi, ne quis forte verba ven. HIRTII, in Biblioth. Orient. Part. I. p. 247 aſſerentis, *a peregrino quodam Magiſtro ex Suevia oriundo collatum quidem cod. fuiſſe, ſed inſcia Academia et feſtinanter*, ſiniſtre accipiat, meque codicis copiam modo quodam minus honeſto nactum eſſe ſuſpicetur.

c) Bibliothecae Hebr. Vol. IV. pag. 80. 81.

d) Libri modo cit. P. I. pag. 318. et Part. II. pag. 533. 34.

e) Loco cit. pag. 81. 82.

f) in Praefat. ad Biblia edita a. 1712.

ſtatum, ſuſpicor alicubi in Maſora extare. Quae enim in calce totius operis poſita eſt nota, ſcriptorem profitetur *Baruchum* quendam *Abrahami* filium. Maſoram autem, opus taedii ac laboris plenum, quotusquisque eſt qui in examinando atque conferendo codice integram perlegere velit aut poſſit?

§. III.

Sed ut nunc dicamus de iis codd. qui ſunt aetatis ſuae indicio quodam expreſſo inſigniti, juſta eſt obſervatio CARPZOVII, iſthaec indicia neque aetatem codd. liquido ſemper docere, neque ab errore librarii, fraudeque impoſtoris, immunia permanſiſſe *a*). Et *impoſturam* quidem, fallaci ſubſcriptione factam, quod attinet, qua liber aliquis ſcriptus pro antiquiore venditatur quam vere eſt, committi illa poterat vel ab ipſo librario, adſciſcente, ſi ipſe obſcurus homo eſſet, antiquioris cujusdam, qui codd. bene et accurate ſcriptis famam ſibi comparaverat apud ſuos, ſcribae nomen, quo et facilius et pluris venderet opus ſuum, nemine poſtulante panis lucrandi cauſa deſcriptum: vel a quocunque etiam alio, qui venditurus librum, quem ipſe poſſidebat, ad majus illi pretium conciliandum, novam plane prout ipſi conveniens videbatur, de ſcriptionis anno notam adderet, eraſa etiam penitus antiquiore ac legitima, ſi quae aderat, aut immutata. Ac talis impoſturae, quae priore modo facta ſit, ſi facta unquam eſt, inveſtigatio et detectio quam debeat eſſe difficilis, immo vix ſperanda, ultro adparet, et nullum etiam, quantum nos cognovimus, exemplum ejus rei adhuc proditum eſt. Sed

A 3 po-

a) in Critica S. Vet. Teſt. edit. II. p. 375.

poſterioris generis ſpecimina non omnino deſunt. Ex Jablonskio diſcas, „eo proceſſiſſe veteratorum im„pudentiam, ut nuperrime Amſtelodami codicem ve„nalem ſtiterint anno templi ſecundi CCVIII (ſi inſcri„ptioni fides) ſcriptum, tribus circiter ante natum „Chriſtum ſaeculis, eum ipſum tamen cod. quod me„rito mirere, ab omnibus minutiis Maſorethicis fu„iſſe inſtructiſſimum, immo Maſora in imaginum fi„guras calamiſtrata ornatum" *b*). Et memini me ex ipſo Kennicotto audiviſſe, in illis quoque codd. qui a peregrinatoribus Danicis in Aegypto coëmti, ac Hafniam, et Hafnia Oxonium transmiſſi ſunt, fraudem factam fuiſſe a Judaeis verſipellibus, qui cum egregiam quaeſtus faciendi occaſionem nactos ſe eſſe viderent, libris ſuis fictarum ſubſcriptionum ope majorem, quam quae jure illis competit, antiquitatis ſpeciem inducebant. Quod ſane eo valere debet, ut intelligamus, in emendis ejusmodi libris eorumque antiquitate ex adpoſitis ſubſcriptionibus definienda, non vulgarem adhibendam eſſe circumſpectionem. Libros autem hebr. mstos, quos cognitos hodie habemus, fere omnes, pauciſſimis exceptis, recentiores eſſe textu biblico typis expreſſo, atque ex hoc etiam deſcriptos, fumigando autem aliisque artibus ſpecie quadam antiquitatis ab impoſtoribus indutos fuiſſe, lucri faciendi cauſa, quod haud ita pridem ſumma cum fiducia pronunciavit aliquis, hoc inquam aſſertum — praeter merum enim aſſertum nihil eſt — obſcuro auctori probandum relinquimus *c*).

§. IV.

b) in praefat. ad Biblia hebr. edita a. 1699. §. 35.

c) vid. Lettres de M. l'Abbé de * * * Ex-profeſſeur en hebreu en l'Univerſité de * * * au Sr. Kennicott, Anglois. Rome (Paris) 1771. pag. 5. et 78. Auctor huius

§. IV.

Ab *errore* etiam non ſemper immunes manſiſſe ejusmodi codd. hebr. ſubſcriptiones, luculento exemplo comprobat illa, quam cod. regius *Berolinenſis* *), minuto ac parum elegante caractere ſcriptus, continens pentateuchum, 5 megilloth, Jobum et haphtaroth, habet ſubſcriptio, cujus verſionem latinam, a Danzio cum Berolini eſſet a. 1696 factam, et in cod. ultimo folio, ipſius ut puto manu ſcriptam, exhibet Wolfivs *a*), a la Crozio ſibi communicatam. Hebraica verba difficulter leguntur, quoniam et voces ſunt hinc inde detritae, et lineae tam ingenioſe, ſcilicet, ſibi invicem intextae, ut ſtellae quaſi, octo radios habentis et tetragono incluſae, imago exprimatur. Cum tamen illa cognoſcere forte non ſit injucundum, age proferamus ea ex ipſo autographo deſcripta, omiſſis quae ad rem nihil faciunt: אני הסופר

 והנקדן

huius libri, de quo vid. S. V. Ernesti Biblioth. theolog. recentiſſimam, Tom. II. et Ill. Michaelis biblioth. Orient. P. II. ortu Judaeus eſt, et ad Chriſtianorum ſacra tranſiit. Kennicotto primum operam locaverat ſuam in conferendis Oxonii codd. hebr. poſtea vero, vel quod tantam mercedem, quantam ſe mereri putabat, non accipiebat, vel alia quadam de cauſa, diſceſſit Lutetiam Paris. Hic cum agerem a. 1770 aliquoties me convenit, atque opuſculum etiam à ſe, ut ipſe dicebat, conſcriptum mecum communicavit. Et rumor erat, hominem in concinnando hoc libro uſum eſſe opera ac ſtudio monachorum Capucinorum, in vico S. Honorii degentium, de quorum inſtituto, literas orientt. colendi et promovendi, vid. Ill. Michaelis biblioth. Orat. Part. II. pag. 104.

*) [*Kennicottianus* 611.]

a) Biblioth. hebr. Vol. I. pag. 166.

והנקדן אליהו בן *b*) . . . . בן ברחיה *c*) הנקדן
והקרא והתנא והדייקן והחכם גדול etc. ואני בן
זקוניו כתבתי ונקדתי ומסרתי *d*) זה הספר בזעת
אפי וביגיע כפי וביושר עפעפי וסיימתי אותו יום ד׳
באחד ועשרים יום לירח מרחשון שנת צ״ד לפרט
אלף הרביעי במדינת דרום *e*) כתבתי איתו . . .

i. e. interprete Danzio: Ego ſcriba fui et punctator, Elias filius . . . . . filii Berachiae punctatoris, qui ſcripturae pariter et Miſchnae deditus fuit quam accuratiſſime etc. Ego vero qui in ſenectute ejus natus ſum, conſcripſi et punctis ornavi, ac Maſora inſtruxi hunc librum ſudore faciei meae et labore volarum mearum, et rectitudine oculorum meorum. Abſolvi autem eum feria IV die XXI menſis Marcheſvan anno 94 millenarii IV a mundo condito (i. e. an. Chr. 334): in regione Auſtrali conſcripſi eundem. Et Mullervs quidem Greiffenhagius induci ſe paſſus eſt, praeeunte ipſi alio nonnemine, ut hoc de ſtupenda libri aetate teſtimonium pro vero acciperet *f*), fa-

b) unica vox hic plane detrita eſt, ut cognoſci nequeat.

c) debebat ſine dubio eſſe ברכיה, cum Caph: ſed in ſchedis meis nomen hoc deſcriptum video per ח.

d) in pentateuchi pag. ultima verba Maſorae ita poſuit Elias, ut nomen ipſius expreſſum ſit אליהו הנקדן.

e) pro דרום mallem legere רדום, Radom, quod eſt oppidum Poloniae in Palatinatu Sandomirienſi.

f) Hic neſcio quis in limine libri ſeqq. ſcripſit: Manuſcriptum Dieſes Buch hat geſchrieben der künſtliche Schreiber Nahmens Elias Hanaktan in der Inſel Rhodus nach erſchaffung der Welt im 4094ten Jahre nach der Jüdiſchen ausrechnung, am Mittwochen dem 22ten Tag des Novembris — nach der Jüdiſchen Jahrzahl iſt dieſes Buch Alt 1339 Jahr. Hiſce poſten ſubjecit Mullervs ſeqq. Dieſes muß Anno Chriſti 1673 geſchrieben

fácilius forte excuſandus quam Savbertvs, qui majore etiam credulitate pentateuchum quendam *Helmſtadienſem* ante natum Chriſtum exaratum fuiſſe perhibere haud dubitaret. Jablonskivs contra, cui non tam facile imponebatur, non modo prodigioſam iſtam libri antiquitatem fidem excedere omnem recte cognovit, ſed aetatem etiam ita determinavit, ut ad ſaec. XV initium referendam eſſe diceret *g*), hac potiſſimum cauſa permotus, quod R. *Berachias Hanakdan*, *Eliae*, ut putabat pater, non avus, circa an. Chr. 1400 demum floruerit, conſentiente etiam Wolfio *h*). Quod dum ille ſtatuit, utrumque quidem in ſubſcriptione expreſſum numerum, et minorem (צ״ר) et majorem (הרביעי) pro erroneo habuiſſe cenſendus eſt, nec tamen propterea illum ipſum *Eliam Barachiae* vel filium vel nepotem codicis auctorem fuiſſe dubitat. La Crozivs autem, de Berachiae aetate parum, ut videtur, cogitans, ſcriptum eſſe cod. dicit an. Chr. 1334 *i*), hoc ipſo ſignificans, in majore tantum numero errorem commiſſum, et vocem הרביעי poſitam eſſe pro החמישי. Quaeſtio itaque huc potiſſimum redit, quonam tempore

ſchrieben ſeyn. Das Buch ſelbs iſt geſchrieben Anno Chriſti 334. Andr. Müllerus Greiffenhagius. Praepos. Berolinenſis.

g) loc. cit. §. 35. 36.

h) Biblioth. H. Vol. I. pag. 272.

i) in ea quam Mulleri verbis ſubjecit nota: „Fucum hic fecit, ut ſaepe alias Andr. Mvllervs. Iſthac aetate Judaei non numerabant a creatione mundi etc. Ergo hic codex ſcriptus eſt anno a nato D. J. C. 1334. quod et color atramenti et membrana ipſa omnibus, qui Mſtos codices tractaverunt, luculenter teſtari videbuntur.“

pore *Berachias* ille, tantopere praedicatus in ſubſcriptione, vixiſſe dicendus ſit? Si vera ſit de ejus aetate ſententia JABLONSKII et WOLFII, BARTOLOCCII ut videtur auctoritate nitentium, idoneisque argumentis poſſit comprobari; ſequitur ſane, utrumque in ſubſcriptione poſitum numerum fallere, et haud injuſta etiam ſuſpicio oritur, ſpuriam eſſe ac per dolum confictam ſubſcriptionem univerſam, quoniam vero diſſimillimum eſt, adeo incautum vel infelicem fuiſſe hominem, ut bis labi potuerit in ſignandis numeris, qui, ſi quid aliud, cum accuratione ſcribi et ſolent et debent. Illa vero de aetate *Berachiae* opinio ſi ſit incerta, ac dubiis obnoxia, quod fere colligas ex alio WOLFII loco *k*); non haeſitarem ad LACROZII ſententiam accedere, quo unicus quidem error commiſſus ſtatuitur, nec tamen univerſa ſubſcriptio ut fallax ac ſpuria repudiatur, cujus etiam externa facies ita comparata eſt, ut non modo eandem cum reliquo codice et manum ſcriptoris et aetatem profiteri videatur, quod nec ipſe in dubium vocavit LACROZIVS, vir caeterum in ejusmodi rebus perquam curioſus, ſed voces etiam atque literas, quibus numeri expreſſi ſunt, intemeratas ſiſtat, atque ab omni depravatione immunes.

§. V.

Alia quaedam exempla huic, de quo diximus, non diſſimilia deprehendimus in WOLFII catalogo MSS. biblicorum. Pentateuchus hebr. *Florentiae* in biblioth. S. Laurentii aſſervatus *), quem unum CARPZOVIVS etiam citavit *a*) ad probandum, ſubſcriptionem ſaepe

k) loc. cit. Vol. III. pag. 165.

*) [*Kennicott.* 516.]

a) Crit. S. pag. 375.

ſaepe fallere, hanc habet in fine totius operis expreſſam notam: *Scripta haec ſunt ab Iſaac fil. Menachem Hannakdan, qui et puncta adjecit die 24 menſis Adar anni a cr. mundi 4051. (i. e. Chriſti 291.) in gratiam Matathiae Garazi b)*. Mendum hic ſubeſſe recte quidem ſtatuit Wolfius *c*): at quod ſtatim addit, „videri annum 291 pro an. computi jud. minoris, qui an. Chr. 1531 reſpondeat, habendum eſſe" id minus accurate dictum eſt, cum numerus 291 in ſubſcriptione illa, prout ipſe eam refert, non ſit expreſſus. Rectius forte dixeris, ſi reliqua codicis indicia permittunt, numero 4051 quintum millenarium eſſe addendum, quo facto prodibit an. Chr. 1291. Atque idem etiam ſentiendum eſſe videtur de altero ejusdem biblioth. pentateucho *), qui Alexandriae an. M. 4238 (an. Chr. 478.) deſcriptus eſſe perhibetur. De *Mediolanenſis* cod. **) ſubſcriptione, qua abſolutus fuiſſe dicitur במרינת אשבילית שנת ש'ן לפרט היצירה Hiſpali, an. 350 aerae creat. mundi, i. e. an. Chr. vel 590 vel 1590, ipſe etiam Montfauconius *αὐτοπτης* ita ſtatuit, ut errorem a librario commiſſum eſſe pronunciaret, quoniam recentior ſit character, quam ut priorem, antiquior autem quam ut poſteriorem temporis notam admittere poſſit *d*). Ac tribus hiſce exemplis neſcio an accenſendus ſit quarto loco cod. *Cantabrigienſis* ***), deſcriptus teſte Ken-

b) Biblioth. H. Vol. II. pag. 308.

c) ib. Vol. I. pag. 679.

*) [*Kennicott.* 517.]

**) [*Kennicott.* 195.]

d) Biblioth. H. Vol. II. pag. 300.

***) [*Kennicott.* 89.]

Kennicotto *e*) a *Jacobo* quodam *Levita* התורה ליצירה, id vero eſt, computatis quatuor literis virgula ſignatis, ei omiſſa quae nullam habet, an. M. 4610 et Chr. 850. Ecce tibi antiquitatem libri eximiam profecto, tantamque quantam ex omni codd. hebr. quotquot etiamnum ſuperſtites ſunt, numero haud exiguo vix alius quidam aliqua cum veritatis ſpecie oſtentare poteſt, de qua quam vellem ſuam nobis in recenſendo iſto cod. ſententiam expoſuiſſet Kennicottus. Sed ſi fides habenda eſt auctori illius, quem ſupra (§. III.) citavimus libri; vocem ליצירה ſtatim ſubſequuntur haec verba, ſilentio, ut ille innuit, a Kennicotto diſſimulata, לבנין בית הבחירה, *ab aedificatione domus electionis*, i. e. templi Hieroſolymitani *f*). En itaque duas a ſe invicem diverſas aeras, quarum poſterior, quomodocunque calculos ſubduxeris, majorem etiam Msti antiquitatem venditat, quam prior. Nobis quidem haec retuliſſe ſufficiat: judicandi autem poteſtatem liberam iis relinquimus, quibus ipſum cod. adeundi, atque ſubſcriptionem illius integram cognoſcendi copia eſt.

§. VI.

Verum quando idem homo ſub ficto Exprofeſſoris titulo deliteſcens, in alia etiam re quadam huic, de qua proxime diximus, haud diſſimili, vituperandi Kennicotti materiam deprehendiſſe ſibi viſus eſt, ubi profecto nulla; nos non poſſumus, quin hac occaſione oblata breviter cauſam exponamus. Nimirum cum Lutetiis Paris. eſſet Kennicottus a. 1767, cod. hebr. quorum permagna eſt in hac urbe copia, videndorum cauſa et examinandorum, msto biblioth. San-

e) Diſſert. I. pag. 342.

f) Lettres au Sr. Kennicott, pag. 24.

Sangermanenſis IIItio *), quod duplicem habet ſubſcriptionem, librarii alteram, qua ſcriptionis annus notatur, alteram priſtini poſſeſſoris cujusdam, haec ſua ipſius manu verba inſcripſit: „Codex 3, in fol. „maj. continet pentateuchum (cum Chaldaea para„phraſi ſingulis hebr. verſibus ſubjuncta), Megilloth „et Haphtaroth. Ex teſtimonio ad cod. finem he„braice dato patet, quod ſcriptus fuit hic codex a Moſe „quodam, fil. Jechielis, anno a creat. 5063, qui annus „deducto numero 3760, incidit in an. Chr. 1303. Hoc igitur KENNICOTTI factum non modo arrogantiae inſimulat iniquus ille cenſor: ſed aegre etiam fert, alterius ſubſcriptionis, quae talis ipſi videtur, ut prioris fidem ſuſpectam reddere debeat, mentionem nullam injectam eſſe. Et profecto ipſum ſi audias, vix fere haeſitaveris ad ſententiam illius accedere, cum particulam tantum utriusque ſubſcriptionis, ingenioſe ſatis ſed parum ingenue, poſuerit *a*). Sed liceat nobis

*) [*Kennicott.* 367.]

a) Lettres au Sr. Kennicott, pag. 19. Les dates qui ſe trouvent a la fin de ce MS ſont aſſéz ſingulieres. Il eſt daté par deux différentes perſonnes; l'un dit qu'il l'a écrit et fini le Jeudi 4e du mois d'Ab (Juillet) l'an 5063 de la creat. du monde, יום ה ד באב שנת חמשת אלפים וששם לבריאת עולם etc. (non omittenda erat vox ושלש). Et l'autre dit, que ſa mere lui a fait préſent dudit MS, le lundi premier du mois d'Jer (Avril) l'an 5063 de la creation etc. היום יום ב ר ח׳ אייר שנת ה אלפים וס״ג לבריה (לבריאה) קבלתי מאמי זה החימש במתנה etc. Cette dernière date, dans laquelle cette perſonne dit que ſa mére lui en a fait préſent, eſt *antérieure* de *trois mois* à la précédente. Il faut pourtant obſerver deux choſes; la première, qu'au lieu du ס (60), il avoit mis un ש (300) lequel il a rayé pour montrer que c'étoit un er-

bis utramque integram ex autographo a nobis deſcri-ptam, hic ante oculos ſiſtere. Prior itaque haec eſt:
אני משה בר יחיאל כתבתי זה החומש תרגום
שבח לאל וסיימתי אותו ביום ׳ה ׳ד באב שנת
חמשת אלפים וששים ושלש לבריאת עולם לר
דוד בר דוד (* כשם שזכה להכתיב כך יזכה
לירש על בניו וללמוד בו בניו ובני בניו ויזכו
לקיים המצות אשר בו וכן אני הסופר אחיה
ביראת שדי בשם אלהי המערכה רים המלאכה:
Ego Moſes: fil. Jechiel ſcripſi hunc pentateuchum et Targum, laus ſit Deo, et abſolvi eum die hebdomadis quinto, die quarto menſis Ab (Iulii) *an.* 5063 *a creat. mundi (pro R. David fil. David). Sicut Deus dignatus eſt ad ſcribendum, ita dignetur, ut haereditate perveniat ad filios ejus, et ut diſcant in eo filii ejus et nepotes, et digni reputentur ſervare praecepta quae in eo ſunt tradita. Et hac ratione ego ſcriba vivam in timore omnipotentis, in nomine Dei ordinis, exaltantis opus ſuum.* — Huic notae alia a latere poſita eſt literis minoribus, quae ita ſe habet: היום יום .׳ב ר״ח
אייר שנת ה׳ אלפים ושס״ג לבריאה קבלתי מאמי
שתי׳׳ במתנה גמורה זה החומש כדי שאקרא בו
בכל יום ז׳ הפרשה עם תרגום נאום יהודה בר
יעקב ז״ל אשר הנחיל זה חחומש מאב על בן על
היום הנ״ל ארבע דורות: *Hodie, die hebdomadis ſecundo, primo menſis Ijar* (April) *an.* 5363 *a creat. mundi* i. e. an. Chr. 1603.) *accepi a matre mea .... pro dono abſoluto hunc pentateuchum, ea conditione ut legam in eo quovis die ſeptimo Paraſcham cum Targum. Teſtimonium hoc eſt Iudae fil. Iacobi, b. m. qui hae-*

erreur; la ſeconde, que vous n'avez fait aucune mention de cette ſeconde date: je ne ſçais pas pourquoi.

*) verba לר דור בר דוד in mſto videntur iterum deleta fuiſſe.

haereditate accepit hunc pentateuchum a patre ad filium uſque ad diem ſupra memoratum, per quatuor generationes. — Quid quaeſo jam ſingulare eſt in utraque hac temporis notatione, aut quidnam habet poſterior ſubſcriptio, quod prioris fidem labefactare poſſit? Litera enim ש (300) tantum abeſt, ut per errorem ſcripta ſit atque iterum deleta, ut contrarium etiam ex iis, quae ſequuntur, verbis manifeſte appareat. Verum cenſor ille aut negligentiſſime ac per tranſennam quaſi aſpexit hanc utramque ſubſcriptionem, quod minus decebat eum, qui Kennicotto ſubinde incuriam exprobrat atque negligentiam, aut quod turpius etiam eſt, adverſarium ſe illi praebuit minus probum et honeſtum.

§. VII.

Exemplis ſupra propoſitis hebr. codd. quorum ſubſcriptiones errore a ſcriba commiſſo laborare videntur, ſubjungamus nunc aliud, quo annum quidem ſcriptionis a librario expreſſum, ſed aeram, cujus tamen cognitione ad calculos rite ſubducendos carere non poſſumus, incaute omiſſam fuiſſe, oſtendemus. Codicem innuimus, qui Ludovici *Ducis Aurelianenſis*, principis literarum, maxime orientalium, ſtudioſiſſimi olim fuit, atque poſt illius obitum bibliothecae regiae Pariſ. illatus eſt *). Complectitur uno volumine omnes vet. teſt. libros hebr. cum Maſora, multas animalium aliarumque rerum figuras exhibente, ac hinc inde auro etiam variisque coloribus diſtincta. Librorum quorundam vox initialis majoribus reliquo contextu, immo aureis nonnunquam literis ſcripta eſt, literae autem majuſculae vulgo dictae, qua-

*) [*Kennicott*, 332.]

quarum haud exiguus numerus adeſt, adeo magnitudine ſuperant reliquos, ut vel non quaerentis conſpectui ſe objiciant, et ſunt hae ipſae nonnunquam ex auro confectae. In quo libro deſcribendo ſi ſimus prolixiores, poſſumus nos hac excuſatione uti, quod ejus notitia et WOLFIVM et KENNICOTTVM ſubterfugerit, et quae de eo literis unquam tradita ſunt, deliteſcant quaſi in libro, qui et ipſe in paucorum manibus eſt, *Diario* nempe *Trivurtienſi a)*. Hujus itaque MSti folio ultimo haec extat prolixa ſatis narratio, quam, ut facilius intelligantur, quae deinde dicturi ſumus, liceat nobis exhibere talem, qualem ex autographo in ſchedas noſtras retulimus. אני שלמה
בן חרב ר חסדאי יש״י עם״ קניתי זאת המקרא לעצמי
שיש בה העשרים וארבעה ספרים בבולונייא מתא
בשנת קנ״ט לפ״ק האלף חששי וקניתיהו מיד כמ״ר
מנחם י״ץ בכ״ר משה נ״ע מהספרים שחלקו הוא
וכמ״ר שלמה י״ץ בכ״ר ידידה נ״ע וכמ״ר אריעזר נ״ע
וקניתיה על יד כמ״הר יהודה פינצי נר״ו יכתבה הרב
ר׳ יהושע בן הגאון ראש גולת אריאל עטרת
תפארת ישראל ר׳ אברהם תנצב״ה בשנת ת׳הר״כא
כמו שכתו׳ במסורת כנפי נחש שרף מג׳ ראשים
מכתיבה דקת ב״ף נ״ט ואל עולם יזכני להגות בה
אני וזרעי וזרע זרעי עד סוף כל הדורות
Ego Salomo b) fil. ampliſſ. R. Chasdai (ſuper quo ſit pax

a) vid. Memoires de Trevoux. Juillet 1743. Article L. Diſſertation ſur une Bible Hebraïque en MS. qui eſt dans la Bibliotheque de ſon Alteſſe S. Monſeigneur le Duc d'Orleans, dechiffrée par le Sieur ADOLPHE, ſon Sécrétaire ordinaire.

b) Idem forte, qui an. Chr. 1397. codicem deſcripſit extantem Florentiae in biblioth. Medicea. vide WOLFIVM in Biblioth. H. Vol. I. pag. 1054.

pax et requieſcat in cubili ſuo) emi pro me ipſo codicem hunc biblicum complectentem XXIV libros in urbe Bononia ao. 1559 *ſecundum computum millenarii ſexti (i. e. an. Chr.* 1399.). *Et emi illum e manu glorioſi doctoris noſtri R. Menachem (quem cuſtodiat rupes ejus) fil. honorati R. Moſis (cujus requies ſit paradiſus) e libris quos partiti ſunt ipſe et glor. doctor noſter Salomo (cuſtodiat eum rupes ejus) fil. honorati R. Jedidah (cujus requies ſit paradiſus) et glor. doctor noſterElieſer (c. r. ſ parad.). Et emi illum opera glorioſi doctoris noſtri ampl. R. Judae Pinazi (cuſtodiat eum Deus miſericors et liberet eum). Et ſcripſit illum excell. R. Joſua, fil. Gaonis. capitis exilii, Arielis, coronae et ornamenti Iſraëlis R. Abrahami (ſit anima ejus ligata in faſciculo viventium) anno* תתרסא, *ſicut ſcriptum eſt caractere minuto in textu Maſorethico in alis draconis, in maſora ſc. magna ad* ראשים, *folio* 59. *Dignetur me Deus ut mediter in illo, ipſe et poſteri mei et poſterorum poſteri uſque ad finem omnium aetatum.* — Teſtimonium autem librarii, quod citat *Salomo* priſtinus libri poſſeſſor, in fol. 59. margine inferiore expreſſum legitur ſeqq. verbis ad formandam draconis alam compoſitis: אני יהושיע בר אברהם נרו כתבתי זו הכתיבה בחדש מרחשון שנת תתרסא *Ego Joſua, fil. R. Abraham: (quem cuſtodiat Deus miſericors et liberet) exaravi hanc ſcriptionem menſe Marcheſchvân anni* תתרסא. Ac ne forte putaveris, hoc de Maſorae tantum ſcriptione intelligendum eſſe, quae multis poſt annis contextui hebr. poſſit eſſe adjecta, proferamus etiam alium locum in folii 55 margine infer. extantem, ubi librarius haec de ſe profitetur: אני יהושע בר אברהם ; הגאון נרו כתבתי ונקדתי ומסרתי: *Ego fil. Joſua, fil. R. Abraham, fil. Gaon, ſcripſi et puncta atque maſoram adjeci.* Alibi etiam teſtatur, codicis ſcriptionem ſe perfeciſſe בטורילה,

Tudelae, qui locus Hiſpaniae oppidum eſt haud incelebre.

§. VIII.

His ex ordine praemiſſis accedimus jam ad quaeſtionem primariam, a quonam inde termino nimirum numerus תתרסא, qui ſcriptionis annum denotat, ſit computandus. Et Adolphum quidem ſi audias, eſt codex ille venerandae profecto aetatis, utpote ſcriptus anno poſt Chriſt. natum 729 aut 749, ad quod probandum hac potiſſimum argumentatione utitur. Duplex, ait, in uſu apud Judaeos poſita eſt numerandi ratio, altera quae a mundi creatione ducitur, altera quae aera Contractuum, מנין שטרות, vocatur. Illam hic intelligendam eſſe ſi ſtatuas; dicendum, literam primo loco poſitam (ת) valere 4000, ſecundam (ת) 400, tertiam (ר) 200 cet atque hac ratione prodibit annus a creat. mundi 4661, qui eſt aerae vulgaris circiter nongenteſimus. At quoniam hac aetate uſitatum non erat Judaeis, annos a creatione mundi computare, ſed poſtea demum invaluit iſta conſuetudo circa an. Chr. fere 1040; ſequitur, annum 1001, quem efficiunt literae תתרסא, computandum eſſe ab aera Contractuum. Hujus initium ſi ex plurimorum ſententia derivandum ſit ab Alexandri M. ad urbem Hieroſolymam adventu, qui annis 332 nativitatem Chriſti praeceſſiſſe creditur; annus 1061 aerae contract. reſpondet anno aerae Chriſt. 729. Eorum vero opinionem ſi ſequaris, qui aeram contract. a Seleuco Babyloniae rege originem ſuam traxiſſe et annis tantum 312 anteriorem eſſe aera Chriſtiana ſtatuunt; dicendum, codicem ſcriptum fuiſſe anno Chr. 749. — Verum enim vero ut jam de eo non dicamus, praeter duplicem illam temporis notandi rationem Judaeos eam quoque nonnunquam adhibuiſſe, qua anni inde

de ab excidio templi ſecundi computantur *a*): atque ut concedamus etiam, conſuetudinem illam computi a mundi creatione faciendi ſaeculo demum aerae vulgaris X aut XI invaluiſſe; *b*) in eo tamen errorem commiſſum eſſe putaverimus, quando literae תרס״א ſi ſint a creatione mundi computandae, tantum valere perhibentur, ut efficiant numerum 4661. Quod quibus argumentis comprobari queat, nos quidem non intelligimus. Ex vulgari enim apud Judaeos numerandi conſuetudine שנת תתרס״א ſignificat an. 1061 *c*), qui, ſi in exemplo propoſito a creatione mundi fuerit ſupputandus, ad aeram Chriſt. ita reducitur, ut numero 1061 addatur millenarus quartus, quem plerumque omittunt Judaei, & a ſumma (5061) deducantur anni 3760. Hac igitur ratione ſi calculos ſubduxeris; ſcriptum habebis codicem an. Chr. 1301.

§. IX.

Multi praeterea codd. hebr. extant, quorum vel ſcriba vel punctator nomen ſuum profeſſus quidem eſt, ſed absque ulla temporis, in quod vivendo incidit,

a) Exemplum vid. in Wolfii Biblioth. H. Vol. IV. pag. 80.

b) Judaei jam inde ab initio IIItiae Monarchiae usque ad aetatem Rab Sherirae, qui vixit a. 4727 a creat. mundi, i. e. anno Chr. 967, juxta aeram contractum computare annos conſueverunt, poſt illud vero demum tempus aeram a mundi creatione adhibuerunt. juxta R. David Gans in Chronico Zemach David, Parte I. ad A mundi conditi 3448 — verba ſunt Matthiae Frid. Beckii, §. 29 Monumentorum antiqq. Jud. quae inſerta ſunt Blasii Ugolini Theſauro antiquitt. ſſ. T. XXXIII.

c) Vid Beveregii inſtitutt. chronologicas, pag. 211 edit. IIdae Londin. 1705.

dit, ſignificatione. Et quanquam Wolfius, laudabili caeterum inſtituto, ad promovendam MSS. hebr. notitiam contexit aliquem ſcribarum punctatorumque Jud. catalogum *a*); parum tamen utplurimum in dignoſcenda codicis aetate adiuvamur tali quodam indicio, a quo temporis nota abeſt, tum quod obſcuriores plerumque ſunt iſti homines, qui libros deſcribendo vitam ſuſtentarunt, quam ut aliunde innotuerit illorum aetas, tum quod idem nomen pluribus, aetate licet multum a ſe invicem diverſis, hominibus poterat eſſe commune. Quod utrumque aliquo exemplo pauciſſimis illuſtrabimus. Codex *Caſſellanus*, *) cujus prolixam recenſionem dedit Schiedius *b*) ſcriptus eſt ab *Iſaaco* quodam, fil. R. *Baruch*. Jam cum ſolicitus eſſet de mſti aetate determinanda Sbhiedius, deprehenderetque apud Wolfium *c*) R. *Iſaacum*, f. *Baruch*, f. *Alcalaja Cordubenſem*, natum an. Chr. 1035, fatoque functum an. 1094; jure quodam ſuo putabat huic ipſi maximae inter ſuos famae viro codicis ſcriptionem tribuere ſe poſſe: & ſuo quoque ſuffragio hanc ſententiam ornat Ill. Michaelis *d*). At non inepte, ut nobis quidem videtur, contra eam monet Tychsenius, v. clar. *e*) plures ejusdem nominis viros comparere in Wolfii Biblioth. Hebr. & extitiſſe ſine dubio etiam alios, qui a Judaeis in tabulas nunquam fuerint redacti. — Codicem *Dresdenſem* *) exaratum

a) Biblioth. H. Vol. II. pag. 537.

*) *Kennicotti* 157.

b) in Obſervatt. Sacrarum Biga, Brem. 1748.

c) B. H. Vol. I. pag. 651.

d) Biblioth Orient. Part. I. p. 223.

e) in Tentamine de variis codd. hebr. V. T. MSS. generibus &c. Roſtoch. 1772. pag. 266.

*) *Kennicott.* 598.

tum eſſe ab אליעזר בֿר שמואל הלוי סופר מהרן teſtatur Bahrdtius *f*), & quamquam aetatem illius definiri nullo modo poſſe ingenue fatetur, putat tamen *Elieſerem* illum librarium oriundum eſſe ex *Haran*, ſeu Carris in ea Aſiae provincia, quae Diarbecr vocatur. Carpzovius *g*) autem cum idem vocabulum referat cum Daleth ſcriptum (מהרן); clar. Tychsenius, ut hypotheſi nimirum inſerviat, qua multos codd. a monachis atque exjudaeis ſcriptos eſſe arbitratur, ita explicat, ut dicat, librarium fuiſſe מן הקהל דנצרים *e coetu Chriſtianorum h*).

§. X.

Verum enim vero inquiat aliquis, pone ſubſcriptiones iſtas omnes vel plane deficere, vel fictas eſſe & ſuppoſititias, ſunt tamen a viris doctis & rei criticae peritis certi quidam characteres conſtituti, & praecepta etiam tradita, quorum ope hebr. codd. aetas non minus, quam in graecis latinisque factum id eſt, inveſtigari poſſit & definiri. Et primus quidem qui ejusmodi criteria ex inſtituto proponere tentavit, Jablonskius eſt *a*), cujus deinde veſtigia ſecuti ſunt Houbigantius, Kennicottus aliique. Illa vero quam vellem ita comparata eſſent, ut ſufficerent ad certum ac conſtans de codd. ferendum judicium. De quo nos quidem valde dubitamus. Eſt enim longe alia ratio in mstis hebr. ac in graecis vel latinis. In his nimirum cognoſcendis & dijudicandis primarium fere ſubſidium petitur ex forma atque habitu chara-

 cteris

f) in Proluſione de cod. Dresd. pag. 5.

g) Crit. S. pag. 384.

h) loc. cit. pag. 34.

a) in Praef. ad Biblia §. 37.

cteris quo ſunt exarati, qui cum a multis retro ſaeculis varias easque inſignes paſſus ſit viciſſitudines, non in ſingulis tantum literis, ſed literarum etiam compendiis, accentibus, interpunctionibus cet. in certas proinde claſſes ac temporum periodos ita diſtribui recte poteſt, ut plurimorum librorum aetas magna cum probabilitate queat determinari. Sed hoc praecipuo ſubſidio non ſine magno rei criticae incommodo caremus in codd. biblicis hebraicis. Hi enim omnes charactere quadrato ſcripti, exceptis pauciſſimis, in quibus magis inclinat ad rotundiorem ſcribendi modum, qui Judaeo-germanicus dici vulgo ſolet, non modo ſcribendi compendiis carent, niſi quod interdum, ſub finem praecipue linearum aut duae literae in unam contrahuntur, aut litera finalis omittitur, notato tamen defectu, ut ישרא pro ישראל quae & ipſa exempla raro occurrunt *b*): ſed in ipſius etiam ſcripturae habitu univerſo maximam inter ſe habent ſimilitudinem. Differunt omnino diverſorum codd. characteres ratione elegantiae, magnitudinis, aequabilitatis, ſimplicitatis: immo etiam ſingularum quarundam literarum talis paſſim figura conſpicitur, quae ab uſitato ſcribendi modo perquam recedit *c*). Sed iſta omnis diverſitas, quae tota fere ad artem calligraphicam pertinet, non obſtat, quo minus, qui hebraica

b) conf. Jo. Henr. Michaelis Diſs. de codd. Erffurtt. pag. 15 & Bahrdtii Obſervatt. crit. circa lectionem codd. hebr. mss. pag. 21.

c) conf. ejusdem Bahrdtii Obſervatt. p. 16. Eandem fere quae ibi occurrit literae Tſain figuram deprehendimus hinc inde in cod. *Stutgardiano*, qui Nun etiam finale in quibusdam locis, v. c. Gen. 9, 22. 25. 26. & Kuph, Exod. 32, 25. Levit. 7, 2. ſingulari quodam modo pictum habet. Sed iſtae minutiae videntur pertinere ad luſus librariorum.

hebraica typis expreſſa promte legere novit, libros etiam manu exaratos, recentiores aeque ac antiquiores v. c. *Oxonienſem* Imum, & *Reuchlinianum* an. Chr. 1106 ſcriptum, nullo fere negotio legere poſſit & cognoſcere. Quod ne cui forte juſto audentius dictum eſſe videatur; liceat nobis producere teſtimonium viri, cujus profecto magna eſt in ejusmodi quaeſtionibus auctoritas, Montfavconii nimirum, qui probaturus, literas hebraicas Hieronymi aetate uſitatas easdem fuiſſe cum hodiernis, provocat ad codd. etiamnum ſuperſtites, & ſpeciatim *Bononienſem* illum pentateuchum omnium fere antiquiſſimum, & diſertis verbis pronunciat: „In hiſce porro omnibus codicibus eadem ipſa, quae in hodiernis Bibliis, characterum forma deprehenditnr, ita ut nihil diſcriminis intercedat" *d*). Atque de hac aſſertione ut quodam modo judicare queant etiam illi, quibus libros vetuſtos adeundi copia non eſt, videant modo ſpecimina aliquot ex codd. *Bononienſibus*, *Erfurtenſi* & *Caſſellano* aeni incifa & cum erudito orbe communicata *e*).

§. XI.

Non tamen ſilentio praetereunda ſunt, quae in contrariam fere partem perhibet Kennicottus, *a*) qui probaturus, literas hebr. a priſcis inde temporibus magnas ſubiiſſe viciſſitudines, triplici potiſſimum

 argu-

d) Praeliminar. in Hexapla Origenis Cap. II. §. 2. pag. 22. edit. Paris.

e) in Nouveau Traité de Diplomatique, Paris 1750. tabula XVI, quae eſt ultima Tomi I. in b. Bohnii, amici olim cariſſimi, Unterſuchung der Erklaerungen ueber 1 Sam. 6, 19. & Ill. Michaelis Biblioth. Orient. Part. I.

a) in Diſſert. II. pag. 152.

argumento utitur, ut primo characterem gemmis Baſilidianorum inſculptum & Alphabetum hebr. a Montfavconio primum (loco proxime citato) ex mſto quodam publici juris factum objiciat aliter ſentientibus, deinde codd. etiamnum ſuperſtites inſpicere jubeat ad intelligendum, quam varie eaedem literae formatae fuerint a Judaeis diverſis temporibus ac locis degentibus, & denique mentionem faciat libri mſti in bibliotheca *Bodlejana*, Jobum complectentis, quem eruditi quidam, bene caeterum exercitati in vulgari Judaeorum ſcribendi ratione, plane non noverint legere. Verum enim vero quaenam primo auctoritas eſſe poteſt vel gemmarum illarum, in quibus praeter paucarum literarum figuras vix aliud quidpiam expiſcari valeas, vel Alphabeti, cui non multam fidem habendam eſſe ipſe perhibet Montfavconivs, quod depictum ſit a calligrapho graeco, ſed ita indiligenter, ut non ſecum ipſe conſentiat, & cum idem alphabetum repetit, a priore quam poſuerat forma, ſaepe deflectat? Deinde characterem in diverſis codd. adhuc extantibus differre pro ratione temporum & locorum, concedi quidem poteſt: num vero tanta ſit iſta diverſitas, ut non circa minutias tantum calligraphicas, ſed literarum etiam ipſam formam atque ſtructuram verſetur, ea ſane quaeſtio ita comparata eſt, ut non ratiociniis ſed oculorum uſu ac ſenſu debeat decidi. Ille tandem cod. Bodlejanus, quem literis Judaeorum tachygraphicis ſcriptum eſſe probabiliter conjicit Tychsenivs v. cl. memorabile quidem ac fere unicum exemplum eſt libri biblici charactere, ut ajunt, curſivo deſcripti: ſed hanc ipſam ob cauſam minus recte adhibetur ad probandam characteris in reliquis codd. ſcripturam quadratam habentibus diſſimilitudinem *b*).

§. XII.

b) in Tentamine de variis codd. hebr. generibus, pag. 164.

§. XII.

Jam vero ſi iſta criteria *Jablonſkiana* ſub examen revocentur aequum atque a partium ſtudio alienum; vereor ſane, ne multa contra ea non ſine veritatis ſpecie diſputari poſſint. Et ven. Lilienthalius quidem illa haud omni exceptione majora eſſe, atque ad exacte definiendam codicis aetatem non ſufficere, bene cognovit *a*): clar. vero Tychsenius uberius etiam hanc materiam tractavit, ut quae conſtituta ſunt adhuc a viris doctis criteria ad cognoſcendam codd. aetatem, ſingulatim examinaret, & quam parum illis tribuendum ſit, oſtenderet *b*). Cujus viri doctiſſimi liber, multa nova & ſcitu digniſſima complectens, cum debeat eſſe in omnium manibus, qui ejusmodi res curant; ſane jam non eſt animus vel repetere, quae ſunt ibi prolixe tradita, vel ſic dictos characteres antiquitatis omnes ac ſingulos ſub examen vocare: ſed paucas tantum obſervationes proponere tentabimus, haud plane, ſperamus, ſuperfluas ad intelligendum, quam ſit difficile, de vera codd. hebr. aetate recte ſtatuere. *Primo* itaque ſi hunc antiquitatis characterem conſtituit Jablonskius, *ut ſcriptura ſit elegans ſine artificio & priſca ſimplicitate venerabilis*; dixerim fere ad hoc ſtatuendum permotum eum fuiſſe auctoritate Rich. Simonii *c*). Hic enim ut viam monſtraret e codd. hebr. numero ſeligendi eos, qui eſſent meliores &

a) in Commentat. Critica ſiſtente II. codd. MSS. hebr. notitiam. Regiomonti 1770. pag. 88. 89.

b) Libri cit. ſectione tertia.

c) Hiſt. Crit. du V. Teſt. L. I. C. 23. "Pour diſtinguer donc les bons Manuſcrits d'avec ceux qui ſont peu exacts, il faut prendre garde, que le caractére ſoit entiérement ſimple, bien proportionné, & qu'il n'y ait rien d'extraordinaire."

emendatiores reliquis, tales praeferendos eſſe praeceperat, quorum character ſit ſimplicitate & aequabilitate conſpicuus, nec quicquam ſingulare habeat: quibus idem haud obſcure libros in Hiſpania ſcriptos innuebat. Jam quod bonitatis indicium eſſe voluit Simonius, idem alii pro antiquitatis etiam charactere accipiendum eſſe exiſtimant. At nonne prioribus quoque ſaeculis librarii Judaici eleganter ac ſine artis affectatione, Hiſpanorum more, exarare libros poterant? Et ſi omnino concedatur, codicem characteris cum elegantia, tum ſimplicitate etiam commendabilem, majorem ſibi antiquitatis ſpeciem vendicare poſſe quam alium, qui vel initiales librorum voces linearum ductibus variis & imagunculis circumcinctas habet et ornatas, vel contextum Maſorethicum ita diſtortum, ut animalium, florum cet. picturae exhibeantur, vel aliis ejusmodi luſibus atque ornamentis, ingenioſis ſcilicet, abundat; hoc tamen profecto non ſufficit ad tempus, quo unus & alter ſcriptus ſit, probabiliter definiendum.

§. XIII.

Atque hic non poſſumus, quin breviter dicamus aliquid de ea cl. Tychsenii ſententia, qua hujusmodi codd. omnes, qui maſoram habent in varias figuras redactam ab hominibus nonjudaeis exaratos fuiſſe confidenter pronunciat *a*) eam quidem ob cauſam, quod monachi praecipue ejusmodi calami luſibus delectati, Judaei contra imaginibus quibuscunque, maxime lege prohibitis & ſanctos libros profanos reddentibus infenſiſſimi olim fuerint. Duo autem praecipue ſunt, quae hic nobis obverſantur dubia. Primo enim neque R. Chajim, Bombergianorum bibliorum editor,

a) loc. cit. pag. 31. 251. 270.

editor, neque ELIAS LEVITA *Germanus*, dum uterque de librariornm inepta conſuetudine, maſoram in nodos & imagines contorquendi, graviter queritur, ille in praefat. ad ſuam bibliorum editionem, hic in praefat. IIda ad librum *Maſoret Hammaſoret b*), vel verbulo innuit, eam aut hominibus nonjudaeis tribuendam, aut religioni atque reverentiae ſacris libris debitae contrariam eſſe: atque etiam alii Judaei ab ea ſuſpicione longiſſime remoti eſſe videntur, ſi verum eſt, quod Judaei Amſtelodamenſes aliquando obtulerint 1400 flor. pro msto *Lidenſi*, *c*) & VEGA Judaeus codicem, quem ipſe poſſidebat, imaginibus ex Maſora compoſitis inſtructiſſimum, noluerit vendere pro ter mille & ſexcentis flor. regis Hiſpaniarum nomine ipſi oblatis *d*). Deinde hujus generis codd. extant complures, quos a Judaeis atque in Judaeorum uſus exaratos fuiſſe ex ipſis librariorum teſtimoniis cognoſcitur *e*). Probandum

b) vid. clariſs. NAGELII diſputat. an. 1758. habitam, quae praefationem IIdam Eliae continet, pag. 14. 15.

c) vid. Catalogum bibliothecae publicae Lugduno-Batavae, edit. 1716. fol. pag. 409.

d) Narrationem JO. LOMEIERI, in Dierum genialium, ſ. Diſſertatt. philolog. decade I. vide apud SCHIEDIVM, loc. cit. p. 53.

e) 1) cod. regius *Pariſienſis*, de quo ſupra, §. VII. 2) cod. *Sorbonnenſis* I, ſcriptus a Joſepho librario pro R. Aaron. fil. R. Jacob. 3) cod. *Muſei Britannici* 5773. ſcriptus ab Esdra fil. R. Jacob. 4) cod. *Argentinenſis*, ſcriptus a Moſe fil. Aaron, & punctis atque Maſora inſtructus ab Iſaac fil. Salomo, pro R. Elihu, fil. Aaron (vid. clar. OBERLINI miſcella literaria). 5) cod. *Erfurtenſis* I. ſcriptus a Baruch fil. R. Zerach pro haeredibus R. Schallum (vid. J. H. MICHAELIS Diſsert.) 6) cod. *Hagenianus* (WOLF. Vol. IV. p. 82.) ſcriptus a R. Meir, fil. R. Jacob, pro R. Abraham, fil. R. Nathan,

dum itaque erit, aut ſubſcriptiones iſtas omnes ſpurias eſſe atque fictitias; aut librarios illos ortu quidem & nomine Judaeos fuiſſe, ſed repudiata paterna fide ad chriſtianorum ſacra tranſiiſſe; aut textui hebraico Judaei opera ſcripto poſtea demum Maſoram adjectam fuiſſe ab homine non judaeo. Quo omnia quam ſint vero parum ſimilia, quilibet, nobis non monentibus, facile intelligit.

§. XIV.

Secundo *Maſorae vel paucitas vel abſentia* antiquitatis indicium eſſe vulgo exiſtimatur, & Kennicottus etiam eo usque procedit, ut maſorae univerſae aliarumque notarum marginalium abſentiam in codice, aliis vetuſtatis characteribus non deſtituto, firmum & vix diſputabile permagnae antiquitatis argumentum pronunciet a). Sed hic etiam magna cautione opus eſt in judicando. Quamquam enim Maſora primitus ſeorſim deſcripta fuit, & poſtea demum mos invaluit, hebr. textui eam comitem adjungendi in libris privato uſui deſtinatis (Synagogici enim eam non admittunt); non tamen inde ſequitur, codd. maſoram nullam habentes jure quodam ad priſca illa tempora eſſe referendos. Primo enim vix putaverim, aut iſtam conſuetu-

than, punctatus et Maſora inſtructus a. R. Chajim ben R. Schnejor. Conf. porro Wolfii Biblioth. H. Vol. II. pag. 295. 300. 321. cet.

a) Differt I. pag. 316. As it has been determined by the general Marks of Antiquity before ſpecified, that a Ms is, in general ſo much the Older, by how much the leſs it has of theſe marginal Obſervations; ſo an abſolute freedom from them is on all Hands allowed (if the Ms. has other Marks of Age) to be a ſtrong and indiſputable Proof of very great Antiquity.

ſuetudinem tam univerſalem factam, aut Maſoram tam neceſſariam codicis perfecti partem habitam unquam fuiſſe, quin ſaepe factum ſit, ut qui codicem ſibi deſcribendum curaret, maſoram conſulto negligendam eſſe praeciperet, vel ut parceret ſumtibus, vel quod forte jam inſtructus erat maſorae ſeparatim conſcriptae quodam exemplo, cujus obtinendi facilior profecto copia erat prioribus ſaeculis, quam hac noſtra aetate, qua rarius deprehenduntur in bibliothecis libri illi maſorethici. Et extant omnino complures hebr. codd. maſora prorſus carentes, at multo tamen recentiores, quam ut commode poſſent ad ea ſaecula ablegari, quibus maſoram libris biblicis adjungendi mos nondum invaluerat. Deinde caſu etiam omitti poterat maſora, cujus rei variae concipi poſſunt cauſae. Quod enim vocibus librornm initialibus nonnunquam accidit, ut omiſſae fuerint, non quod conſulto abeſſe deberent, ſed quod caſu quodam deſint, cujus rei exemplum praecipue obſervavimus in cod. Muſei Britannici 5498. *b*): idem etiam Maſorae nonnunquam eveniſſe non eſt quod dubitemus. Si vero lineae etiam ad excipiendam maſoram in margine ductae compareant, manifeſto hoc indicio erit, eam nonniſi caſu quodam deeſſe. Atque hoc ipſum deprehendimus in cod. illo *Bodlejano* Imo, in cujus antiquitate depraedicanda tam operoſum ſe praeſtitit KENNICOTTUS. Maſoram enim quamquam habet nullam, habet tamen lineas in ſummo & infimo margine ad regu-

b) in hoc nimirum cod. plurium librorum vox initialis deeſt. Librarius, ut videtur, abſoluto demum opere in ſpatio inter libros vacuo relicto pingere eas & artificioſe exornare ſecum conſtituerat, & in quibusdam quoque locis literas rudi penicillo jam delineaverat: ſed quo minus perficeret negotium, neſcio qua cauſa impeditus eſt.

regulam ductas, notisque maſorethicis excipiendis procul dubio deſtinatas. Sive illae ab initio ſtatim, ſive poſtea demum additae fuerint, quod quidem in neutram partem unquam poterit definiri; res ipſa tamen in recenſendo codice, ejusque ſumma antiquitate ex Maſorae praecipue defectu aſſerenda, non erat plane ſilentio praetereunda.

§. XV.

Aliud antiquitatis indicium in eo inveniſſe ſibi viſus eſt Houbigantius *a*), Kennicottus *b*), aliique horum auctoritatem ſecuti, *ſi ſine punctis vocalibus fuerit codex primum deſcriptus*: idque factum eſſe, ex diverſo atramenti in literis & punctis colore intelligi poſſe exiſtimant. Ejusmodi igitur codd. putant ad illa tempora referendos eſſe, quo puncta vocalia, qualia nunc habemus, nondum erant in uſu poſita apud Judaeos. Verum ſi concedatur etiam punctorum novitas; debebant tamen qui ita ratiocinantur, in tanta opinionum de punctorum origine diverſitate tempus etiam indicare, quo primum inventa aut publici juris facta ea fuiſſe arbitrantur, & terminum quaſi conſtituere, quem excedere quidem poſſit codd. ſine vocalibus primum ſcriptorum aetas, quo vero poſterior eſſe nequeat. Num a magiſtris forte Tiberienſibus, circa an. Chr. quintengeſimum, puncta vocalia inventa fuiſſe volunt? Tunc profecto codd. illi eſſent venerandae aetatis, & haberemus de quo nobis mirifice gratulari poſſemus. Aut ad ſaeculum forte undecimum originem punctorum rejiciunt, eorumque auctores ſtatuunt duumviros iſtos R. Aaronem ben Aſcher, & R. Moſen ben Naphtali, quo poſito, codd. ſine punctis

a) Prolegomen. pag. 195.

b) Diſſertat. I. pag. 315.

punctis primum deſcriptos ad ſaec. XI. initium ad minimum referant neceſſe eſt. In quo ne ſint juſto largiores, nos perquam veremur. Qui enim multos codd. hebr. viderunt, teſtari poſſunt, paucos eſſe, qui ejusdem coloris atramentum exhibent in literis & vocalibus: multo autem frequentiores, in quibus punctorum facies literis vel nigrior eſt vel pallidior. Hoſce vero omnes ſaeculo XI priores eſſe, quis eſt tam facilis ut perſuaderi ſibi patiatur? Sed ut libere mentem noſtram profiteamur, nos etiam ſaepe mirati ſumus, viros doctos tantum tribuere potuiſſe huic argumento ex atramenti in literis & vocalibus diverſitate deſumto. Quid enim inde ſequitur? Hoc, puto, non omnia uno eodemque tempore ſcripta fuiſſe: longum autem an breve temporis intervallum inter utramque ſcriptionem interceſſerit, id quidem nulla probabili ratione exinde colligi poteſt. Praeterea in deſcribendis codd. hebr. ille mos plerumque obſervatus fuiſſe videtur, ut primo formarentur nudae literarum figurae, & hoc demum opere abſoluto vocales, accentus, puncta diacritica adjicerentur. Atque hunc ordinem res ipſa fere poſtulabat. Vix enim crediderim, eundem calamum, qui ad pingendas literarum figuras, grandes ut plurimum, ſpiſſas ac membranae altius imprimendas adhibebatur, aptum quoque fuiſſe exprimendis punctis lineolisque admodum minutis atque ſubtilibus. Deinde in omnibus, quorum ampliores recenſiones habemus, codd. deprehenduntur literae ac voces vocalibus deſtitutae, quae ſunt manifeſto indicio, puncta non eodem cum literis tempore expreſſa fuiſſe. Erant nimirum ſingulares homines. נקדנים punctatores dicti, & in majore etiam, quam סופרים aut ſcribae vulgares, dignitatis gradu inter ſuos poſiti, quibus id erat negotii, ut cod. recens ſcriptum punctis inſtruerent, ſimulque menda

menda a librario commiſſa corrigerent. Atque etiam, ſi unus idemque homo triplici illo munere, & literas & puncta vocalia & maſoram ſcribendi defungebatur, quod factum nonnunquam fuiſſe ex quorundam codd. ſubſcriptionibus cognoſcitur, eum tamen quem diximus ordinem ob cauſas ſupra allatas obſervatum fuiſſe exiſtimamus. Neque huic opinioni obſtat, quod codd. nonnunquam reperiantur ſimilem in literis atque punctis colorem referentes, v. c. *Oratorienſes* 55 & 57 c). Caſu enim hoc accidere poterat, ut utraque ſcriptio perficeretur eodem aut ſimili atramento, & temporis tamen ratione eſſet diverſa.

§. XVI.

His quae recenſuimus antiquitatis criteriis novum addit Kennicottus, cui magnam etiam vim ineſſe putat, hoc, *ſi literae Mſti adeo ſint detritae, ut atramento iterum obduci neceſſe habuerint* a). Et habet quidem ea res primo adſpectu aliquam veritatis ſpeciem: ſed hic quoque circumſpectione opus eſt haud vulgari, ut ne vetuſtati id tribuatur, quod aliis forte cauſis rectius erat tribuendum. Memorat enim Tychsenius b) mſta, quae licet haud admodum antiqua, perquam tamen detrita ſint atque atramento iterum iterumque obducta. De *Bononienſi* contra pentateucho, quem annorum circiter nongentorum aetatem habere putat Kennicottus, teſtatur Montfauconius αὐτοπτης, *literas vix quidquam nigredinis amiſiſſe idque pelli tribui atramenti tenaciſſimae.* c). Ac profecto haud nullius

c) Houbig. Prolegom. pag. 199. & 202.

a) Diſſert. I. pag. 316.

b) pag. 285.

c) Kennicotti Diſs. I. pag. 309.

nullius momenti eſt ad recte ſtatuendum primo membranae qualitas. Quo enim magis ſubacta fuerit, mollior atque tractabilior; eo capacior erit atramenti et tenacior: quo contra durior atque rigidior, eo minus penetrare literas ſinit, quae proinde, praeſertim ſi ſint majuſculae et ſpiſſae, quales fere eſſe ſolent in mstis hebr. facilius franguntur, diſſiliunt, evaneſcunt, manentibus tamen veſtigiis fuſcis, quae deinde atramento ſe obduci iterum patiuntur. Cujus rei manifeſta indicia deprehendimus in codd. *Muſei Britannici Harlejanis* 1528. 5586. 5683. ſcripturam habentibus multis in locis adeo deletam, ut atramentum prorſus evanuerit, et literarum veſtigia vacua ſuperſint. Sed in iſtis codd. hoc ſingulare eſt, quod conſtanti fere ordine unius ejusdemque folii pagina una characterem exhibet ſatis bene conſervatum lectuque facilem, altera vero nil fere habet niſi literarum detritarum fuſca veſtigia. Ex quo planiſſime ſequitur, literarum detrimentum non tam vetuſtati tribuendum eſſe quam vitio potius cuidam membranae, quae nimirum non erat ſatis ſubacta, ut utraque ejus ſuperficies aeque capax et tenax eſſet atramenti. Deinde ipſi etiam atramento ad ſcribendum cod. adhibito multum eſt tribuendum, quod ſi forte erat minus recte confectum, citius diſſipari poterat atque evaneſcere alio quod erat cum majore cura praeparatum. Denique in ejusmodi codd. illud etiam probe conſiderandum, num fuerint multo uſu triti, aut loco iniquo reconditi, aut temporis aliarumque rerum injuriam paſſi. Ea enim omnia multum facere poterant ad characterem, temporis ſpatio non admodum longo, deterendum, magnamque codici antiquitatis ſpeciem conciliandam.

 §. XVII.

§. XVII.

Praeter ea de quibus diximus antiquitatis criteria ſunt quidem alia quaedam, v. c. frequentior ſcriptio nominis יהוה pro אדני; parcior contra uſus literarum majuſcularum et minuſcularum; membranae flavus color; librorum poëticorum in hemiſtichia diviſio rel. Sed videntur haec eſſe minoris momenti, et ſunt etiam diſcuſſa a clar. Tychsenio tanta cum ſolertia, ut vix ſint poſthac magnam auctoritatem habitura. Nobis itaque pro inſtituti noſtri ratione, cum jam non librum ſcribamus, ſed ſpecimen aliquod academicum, ſufficere illa poſſunt, quae adhuc diſputavimus ad probandum, quam ſit difficile de vera codd. hebr. aetate recte ſtatuere. Quo in argumento ſi ita ſimus verſati, ut dubia tum contra ſubſcriptiones in codd. obvias, tum contra vulgares illos antiquitatis characteres a nobis propoſita, non omni plane vi deſtituta eſſe videantur peritis ac aequis harum rerum judicibus; optandum profecto erit quam maxime, ut viri ab ingenio et doctrina probe inſtructi, et qui copiam quoque habent multa varii generis mſta hebr. videndi (ſolo enim ingenio parum efficitur, niſi accedat uſus), illuſtrandae huic materiae, obſcurae adhuc et difficili operam ſuam velint impendere et certiora ac tutiora praecepta ſcribere ad codd. aetatem definiendam. Et ſperamus etiam effectum hoc dari a Kennicotto in prolegomenis, operi biblico quod parat magno et arduo praefigendis. Praeterquam enim quod ipſe praeclare novit, quantum interſit aetatem codicis noſſe, cujus varietatibus uti velis ad veram lectionem aſſerendam, non modo idem plura mſta perluſtravit quam quiſpiam alius, ut multa profecto egregia ab ipſo jure quodam expectari queant: ſed et ſpeciminibus editis in judicando ſe exercitatiſſimum demon-

demonſtravit. Nam *Pariſiis* in bibliotheca collegii *Sorbonnenſis* codd. hebr. circiter XXVII, quorum pauciſſimi ſunt ſubſcriptione aliqua inſigniti, tam facile ad certas temporum periodos redegit, ut non modo ſaeculum nuncuparet quo ſit unusquisque ſcriptus, ſed et nonnunquam ſaeculi adeo initium vel exitum: ut cognovimus ex ejusdem biblioth. praefecto humaniſſimo, doct. Adhenet, theologiae Dr. qui ipſe etiam in catalogo ſingulis mstis aetatem adſcripſit, prouti a Kennicotto erat definita. Id vero, noſtra quidem ſententia, praeſtare aliqua probabili ratione non potuiſſet vir celeberrimus, niſi longo uſu ac ſtudio edoctus antiquitatis indicia tandem eruiſſet meliora ac certiora illis, quibus annis abhinc fere undeviginti uſus eſt, cum primam ſuper ratione textus hebr. diſſertationem publicaret. Sed de hoc tum demum conſtabit, quando opus ab illo ſuſceptum in lucem publicam prodierit, quod ut brevi fiat, nos juxta cum multis aliis vehementer optamus.

II.

CARMEN DEBORAE, JUDICUM V.

Auguſtum, quod poſt inſignem a Canaanaeis reportatam victoriam cecinit Debora, carmen non minus difficile eſſe ad intelligendum atque adeo in quibusdam locis obſcurum, quam in multis aliis elegans eſt et ſublime, omnes, qui de his rebus recte judicare poſſunt, uno quaſi ore teſtantur. Et quamvis illud nactum ſit, noſtra praeſertim aetate, praeter eos quorum opera communis erat univerſo codici hebraeo, proprios etiam interpretes, et multos et profecto haud vulgares, Ger. Jo. Lettium *), Guil. Greenium **), A. F. Ruckersfelderum ***), Abr.

*) Edidit 1) diſſertationem acad. praeſ. A. Schultensio in carmen Deborae. 2) obſervationes philol. crit. in auguſtiſſima Deborae & Moſis cantica Jud. V. & Exod. XV. Lugd. Bat. 1748. 8. 3) animadverſiones ſacras ad textum hebr. accedit canticum Deborae novis & tertiis curis illuſtratum. ib. 1759. 8. Nos uſi ſumus nonniſi Obſervationibus.

**) The ſong of Deborah, reduced to metre, with a new translation and commentary. to which are added notes critical & explanatory. by Will. Green. M. A. Cambridge 1753. 4.

***) Sylloge commentatt. & obſervatt. philol. exeget. faſcic. I. Daventriae 1763. 8.

ABR. TELLERVM †), Jo. BALTH. LÜDERWALDIVM ††), haud tamen, etiam poſt tum varios doctiſſimorum virorum conatus, tam perfecte explicatum atque per omnia expeditum videtur, quin ſubinde clariorem lucem et faciliorem partium inter ſe cohaerentiam deſiderare poſſis. Viſum itaque fuit cum ſcribendum aliquid eſſet, noſtram quoque qualemcunque operam ad interpretationem hujus poëmatis, quod inter ſacrae hebraeorum poëſeos monimenta vetuſta praecipuum aliquem locum obtinet, conferre. Non quod adeo arrogantes ſimus, ut putaverimus, nos tam bene ſatisfacturos eſſe cauſae noſtrae, ut omnes omnino difficultates poſthac evaneſcerent: ſed hoc tamen ſperabamus, fieri poſſe, ut quibusdam ſaltem locis nova quaedam lux affundi planiorque, quam antea factum erat, ſenſus conſtitui poſſit. Verum, de hoc quidem nihil attinet plura a nobis dici: ſupereſt, ut de lectionis varietatibus, quas in conſpectum producimus, breviter moneamus benevolum lectorem. Nempe cum peregrinatio opportunitatem nobis praeberet inſpiciendi vetuſta hebr. cod. exempla mſta non pauca, et vero neque temporis neque ſtudiorum ratio permitteret, illa tota perlegere, ſelegimus certa quaedam capita, quorum textum impreſſum compararemus cum libris ſcriptis. Atque in illorum numero erat etiam quintum libri Judicum, quia hoc ipſum tunc quidem requirere nobis videbatur in pluribus lo-

 cis

†) Ueberſetzung des Seegen Jacobs und Moſis, ingleichen des Lieds der Iſraeliten und der Debora, mit beygefügten praktiſchen Anmerkungen. Ej. Notae criticae & exegeticae in Gen. XLIX. Devt. XXXIII. Exod. XV. Jud. V. Hal. 1766. 8.

††) Spicilegium obſervatt. in praeſtantiſſimum Deborae epinicium. Brunsvig. 1772. 4.

cis receptae lectionis emendationem. Quas igitur deprehendimus varietates, ad unumquemque verſum hic ſedulo notavimus, nulli dubitantes, quin gratum hoc futurum ſit lectoribus, qui ejusmodi res curant, quorum magnus hodie videtur eſſe numerus. Quamvis enim ipſi parum illis auctoritatis tribuamus, cum ſint maximam partem ex librariorum oſcitantia ortae, ſpeciminis tamen loco eſſe poſſunt, unde intelligatur, quid fere expectari poſſit ab arduo illo opere KENNICOTTIANO, intra anni ſpatium nunc prodituro. Omiſimus autem conſulto duplicis generis varietates, cum eas quae in punctis cernuntur, tum quae ortae ſunt ex illa librariorum inconſtantia, qua Vav et Jod quieſcens modo ponunt, modo omittunt; quarum immenſa eſt copia.

Sequitur index codicum, quorum varietates adſingulos verſus notatae ſunt: *)

1	Codex Ienenſis		KENNICOTT. 182
2	— Berolinenſis	2	— 607
3	— —	3	— 608
4	— —	4	— 609
5	— —	5	— 610
6	— —	6	— 611
			7 Cod.

*) [*Poſſint quidem nunc, poſt edita* KENNICOTTI DE ROSSII *que opera, dimitti abjici que haec lectionum hebraicarum ſpecimina: at cum viſum fuerit ill.* EICHHORNIO *uti iisdem in judicando Kennicottiano opere, Append. ad Michaelis biblioth. orient. et exeget. partem XII pag.* 165. *et* KENNICOTTO *ipſi, ad dubitationes inde oblatas reſpondere diligentius, Diſſertat. generalis pag.* 118. 119. *(editionis Brunſianae pag.* 550 *ſqq.) jam non videntur commode abeſſe poſſe ab hac nova editione.*]

7	Cod.	Muſei	britannici	Harlej.	1528	[KENNIC.]	100
8	—	—	—	—	5498	—	101
9	—	—	—	—	5710	—	102
10	—	—	—	—	5706	—	107
11	—	—	—	—	5709	—	109
12	—	—	—	—	5773	—	110
13	—	—	—	—	5774	—	113
14	—	—	—	—	1861	—	111
15	—	—	—	—	5722	—	112
16	—	—	—	—	5720	—	114
17	—	Oxonienſis	Bodlejanus		1	—	1
18	Cod.	Paris.	Sangermanenſis		1	[KENNICOTT.]	365
19	—	—	—		2	—	366
20	—	—	—		3	—	367
21	—	—	Sorbonnicus		1	—	211
22	—	—	—		2	—	212
23	—	—	—		3	—	335
24	—	—	—		4	—	336
25	—	—	—		5	—	337
26	—	—	—		6	—	338
27	—	—	—		16	—	339
28	—	—	—		17	—	340
29	—	—	—		20	—	342
30	—	—	—		21	—	343
31	—	—	—		27	—	348
32	—	—	—		36	—	218
33	—	—	—		38	—	350
34	—	—	—		254	—	220
35	—	Argentoratenſis			1	—	145
36	—	Biberaco ad me miſſus qui uno vol. in 4. continet omnes libros vet. teſt. *)					

*) [*Codex hic deinceps migravit in bibliothecam celeberr.* DE ROSSI, *vid Apparatus hebraeo-biblicus*, *Parmae* 1782.

Accedunt codd. Erfurtenſes in bibliorum editione Jo. Henr. Michaelis, Halae 1720. Helmſtadienſis, cujus varietates collegit cel. Vogelius, Regiomontani, collati a ven. Lilienthalio, Stutgardienſis, cujus deſcriptionem nuper edidit cel. Schellingius.

JUDICUM V.

Vs. 2.

בישראל) ישראל cod. 23 ſed ſuppl. eſt ב. יהוה) את יהוה cod. 2 et 11.

כפרע פרעות) Magna eſt virorum doctorum in explicandis his vocibus diſſenſio. Lettius, adſtipulante Alb. Schultensio in comment. ad Proverb. I. 25, verbo hebr. פרע ſignificationem Arabici فرط tribuens, de morum ac religionis *diſſolutione* ſermonem eſſe putat vertitque hoc modo: *in ſumma diſturbatione rerum omnium in Iſraële, dum populus* etc. Sed, praeterea quod admodum dubia eſt verbi פרע cum פרט conjunctio, exigit etiam, ut praeclare monet ven. Tellerus, verborum ſeries et ſtructura, ut Beth infini-

1782 *pag.* 5. *cui nunc eſt* 319. *memorabilis omnino propterea, quod videtur adhibitus fuiſſe Jacobo Chajimo in adornanda ſua editione Maſorethica Venet.* 1525. *vid.* de Rossi *pag. XII. diſſertat. praeliminaris, praefixae Variarum lectionum Vol. IV. et alibi.*]

finitivo praefixum eandem in utroque hemiſtichio vim obtinere debeat, adeoque verſio ad verbum ſit inſtituenda haec: *quod diſſoluta fuit inter Iſraëlitas diſciplina, quod populus ſponte ſe ad bellum ſtitit, laudate Jehovam!* quod quam ſit abſonum, quisque intelligit. Ipſe igitur vult, פרעות hic de *diſſolutionibus* uſurpari *bellicis*, ſeu varii generis calamitatibus, et פרע aeque ac فرع habere notionem *finiendi*, ut ſenſus ſit: *Laudate Jehovam, quod calamitates belli in Iſraël ceſſaverint.* At haec quoque explicatio ſuis laborat difficultatibus, primo, quod verbo tribuitur talis ſignificatio, quae diverſa eſt a ſignificatione nominis e verbo oriundi, deinde quod פרע ſumitur ut paſſivum, cum tamen activum ſit. Atque etiam illorum rationem non poſſumus probare, qui פרע vertunt quidem active, ſed ſupplent nomen ex ſequentibus, *pro eo quod ultiones ultus eſt in Iſraële Jehova.* Quanquam enim veriſſimum eſt, verbum פרע in verſione Chald. et Syr. non raro reſpondere hebraico נקם, illud tamen durum nobis videtur et incommodum, quod ſubjectum enuntiationis quaerendum ſit in iis quae poſtea demum ſequuntur. Illuſtris autem Michaëlis verſio, *daſür daſs Iſrael die Bande zerriſſen*, aut ven. Lüderwaldii, *cum rumperentur vincula abs Iſraële*, quomodo cum vocibus hebraeis conciliari queat, nos quidem plane non perſpicimus. Tentabimus itaque novam hujus commatis explicationem, ſeu, ut rectius dicamus, eam, quae antiquiſſima quidem eſt, ſed interpretum quantum ſcimus omnium ſolertiam effugit, ſtabilire conabimur. Nimirum LXX. in cod. Alexandr. quocum conſentit Theodotion, ſic habent, *εν τω αρξασθαι αρχηγους εν Ισραηλ, quod fuerint in Iſraële imperatores, qui mandata dare et rem publicam gerere auſi ſint.* Et eſt haec verſio ita comparata, ut

non modo ſingularum vocum ordini grammatico optime reſpondeat, ſed ſenſum quoque fundat egregium et talem, qualem ipſe rei, de qua ſermo eſt, natura poſcere videtur. Etenim cum populi, id vero eſt plebejorum hominum in bello movendo alacritas praedicetur, quid quaeſo aptius eſſe poſſit, quam ut eorum quoque, quorum erat rebus praeeſſe ac copias imperio regere, mentio injiciatur honorifica? Neque deſunt argumenta juſta, quibus illa vocabuli פרעות ſignificatio probari poſſit. Nam primo in altero loco, quo illud legitur, Devter. XXXII. 42. aliam quam hanc ipſam notionem vix admittere videtur contextus, modo notetur, quod Lowthvs praecipit in libro de ſ. Poëſi Hebr. pag. 376 edit Goetting. 2dae, coll. Mich. I. 4 et 2 Sam. I. 22, quatuor verſiculi membrorum duo poſteriora alternatim eſſe referenda, hac ratione: Inebriabo ſagittas meas ſanguine occiſorum captivorumque; et gladius meus devorabit carnem, de capite פרעות אויב, *principum hoſtilium*, *απο κεφαλης αρχοντων εχθρων*, ut commodiſſime iterum verterunt LXX interpretes. Deinde, quod praecipuum eſt, Arabicum فَرْعٌ cum generatim notat id quod ſummum eſt in re aliqua, tum ſpeciatim *caput et principem familiae*: atque Onkelos etiam vocem שטרים Devter. XVI, 18. vertit, פִּרְעֲנִין. Noſtra igitur ſententia verus hujus commatis ſenſus hic eſt, gratias agendas eſſe Jehovae pro eo quod Ipſe effecerit, ut in afflicta et perdita reip. conditione neque principibus populi, neque populo ipſi deeſſet animus, dejecto ſervili jugo vim hoſtium multo ſuperiorem repellendi priſtinamque patriae libertatem ac ſplendorem aſſerendi.

Vs. 3.

אנכי רזנים אשירה (אנכי לי׳ אנ׳ אשירה cod. 11, ſed media vox caret vocal. et in margine ſcriptum ליהוה אנכי אשירה.
ליהוה אנכי) deeſt in 3 ſed ſuppl. אשירה) deeſt in 6 et 19, ſed utrobique ſupplet. אנכי poſterius) deeſt in 20 ſed ſuppl. Omittitur quoque in verſione Syriaca, ſed male, noſtro quidem judicio. Videtur enim haec ipſa vocis repetitio elegantiae aliquid habere. Superbit quaſi laetabunda vates tanto illo honore Jehovam ſuis celebrandi carminibus.

Vs. 4. 5.

משרה) משעיר cod. 2 ſed emend. in משרה.
גם שמים) וגם שמים cod. 3. ſed Vav expunct. Exprimit copulam quoque Syrus et Ar.
גם עבים נטפר) deeſt in cod. Helmſtad. ſed ſuppl.
גם עבים) וגם עבים 25, ſed Vau ſine vocali.
נטפר poſt.) deeſt in 32 ſed ſuppl. הרים נזלו) הרים גם נזלו 21, ſed גם caret vocali.
מפני יהוה prius) deeſt יהוה in 2 et 5, utrobique ſuppl. זה כי מפ יהוה) deeſt in 29 et 35 ſed ſuppl. יהוה poſt.) deeſt in Helmſtad. at ſuppl.

Tempeſtatis deſcriptionem contineri his duobus verſibus clarum eſt: ſed diſcrepant interpretes tum in re ipſa definienda, tum in relatione horum verſuum ad ea, quae ſequuntur, ſtabilienda. Prius quod attinet, nobis ſic videtur, non poſſe aliam hic tempeſtatem intelligi niſi eam, quae conjuncta fuit cum divinae legis in Sinai monte promulgatione, Exod. XIX. 16. ſeqq. quia Sinai non nominatur modo, ſed et digito quaſi monſtratur, diciturque diffluxiſſe coram Jehova appropinquante. Objicit quidem Lettius, apud Moſen

Moſen loc. cit. mentionem non fieri pluviae. At hancce objectionem, levem profecto, non magis moramur quam Clerici effatum, nubem, quae ſummum cacumen Sinai inſedit, non poſſe dici e Seire monte veniſſe. Quid enim quaeſo abſurdi in eo ſit, ſi ſtatuatur, inſignem illam tempeſtatem non ex ipſius montis cacumine ſubito erupiſſe, ſed, ut plerumque fit, eminus coortam mox acceſſiſſe propius et montem inſediſſe? Ac quid impedit, quo minus credamus, ex illa coeli plaga, quae Idumaeam ſpectat, eam adveniſſe? Nos quidem hanc ipſam interpretationem planiſſimam judicaverimus ac verbis aptiſſimam. Certe quod Lettius aliique volunt, alludi ad hiſtoriam Iſraëlitarum, quos Deus poſt negatum ab Edomitis tranſitum, Num. XX. 14, cap. XXI. 4, praeſentiſſimo glorioſae ſuae majeſtatis ſigno in columna nubis et ignis reſidentis ſtupendo plane modo in terram promiſſam reduxerit, id pluribus difficultatibus obnoxium eſſe videtur. Non circumiviſſe Idumaeam Jehova hic dicitur, ſed ex Idumaea proceſſiſſe: neque illud Iſraëlitarum circum Idumaeam iter ulla notabili tempeſtate inſignitum fuiſſe legitur: neque tandem ratio perſpicitur, cur illius profectionis in hac verborum ſerie mentio fuerit injicienda. Contra vero legis divinae in Sinai promulgatio cur memoretur, id non adeo difficile intellectu. Nam cum ſtatim ſummae, in qua reſp. Iſraëlitarum proximis ante temporibus verſata fuerit, miſeriae deſcriptio ſubjiciatur, hoc mihi innuere videtur Debora, utut magnificentiſſima fuerit ac cum ſacro quodam horrore totius naturae conjuncta legis promulgatio, brevi tamen factum eſſe, ut depoſita omni illius legis reverentia deſciverint a Deo ſuo Iſraëlitae, eamque ſibi juſtam omnino poenam contraxerint, ut victi ab hoſtibus miſereque habiti in omnes iſtas calamitates inciderent.

Vs. 6. 7.

Vs. 6. 7.

בן ענת) eſt ſuper raſura in 30, qui ejusmodi raſuris ſcatet. Cod. 10 inter duas has voces habuit aliam, nunc eraſam. ארחות וה נת יל ,ארחות) Cod. 11 habet ארחת ארחת, et in ſpatio intermedio ſuppl. והלכי נתיבות ילכו.
והלכי) הלכי 19, 20, 22 et Erfurt. I. deeſt quoque praef. in 3, Regiomont. II et Stuttgard. ſed additum eſt. והלכי habet Erfurt. V emendatum in הלכי. Chald. quoque omittit copulam.

ילכו ארחות) poſt haec verba repetit 3 הלכי נתיבות ילכו ſed ſine vocal. חדלו פרזון) ante haec verba repetit 21 בימי שמגר בן ענת ſed ſine vocal. פרזון) פרזות 10 et 32 ſed emend.
חדלו poſt.) vocalibus caret in 12.

שקמתי poſt.) deeſt in 22 ſed ſuppl.

ארחות) ceſſabant *viae*, i. e homines in viis iter facientes, quia ob continuas hoſtium incurſiones et depraedationes nimis infeſta facta erant itinera. Juvat apponere verba R. Tanchumi, אמתנעת אלטרק אי מן שדה אלכוף אמתנעת אלנאס אן יסירו פי אלטרק יאן אצטרו אלי דלך צרורה פליסלכו אלטרק אלמעוגה אלגיר מסתטרקה: *prae nimio metu deſierunt homines ambulare in viis, neceſſitate itaque coacti ibant per vias curvas, non tritas.* *)

עקלקלות

*) R. Tanchumi, Judaei Hieroſolymitani, commentarius in prophetas arabice ſcriptus, & ab Ed. Pocockio ex oriente in Europam illatus, extat Oxonii in bibliotheca Bodlejana, ubi multa ex eo excerpſimus, permoti auctoritate ejusdem Pocockii, qui perquam honorifice de magiſtro hoc judaico hinc inde in libris ſuis

ארחות עקלקלות) optime vertit auctor verſionis Arab. mstae anonymus טרק עיאקיל *vias ﬂexuoſas.* **)

פרזון) conſentiunt fere interpretes, hac voce denotari vel *pagos*, vel *pagorum incolas*, eſtque haec opinio orta ſine dubio ex paraphraſi Chald. quae פרזון reddit קִרְוֵי פַּצְחַיָּא *urbes villarum.* Hanc nimirum ſecuti ſunt antiquiores Judaeorum grammatici, veluti R. JONAS, ***) qui in lexico ſuo nomen hoc ſic exponit הי אלבסאיט ג׳יר אלמחצנה וג׳יר אלמסורה *ſunt loca*

ſuis judicat, atque illius etiam edendi conſilium aliquando ceperat, teſte TWELLSIO in vita POCOCKII praefixa editioni operum illius theologicorum Londin. 1740. 2 Voll. fol pag. 45. Caeterum ipſe POCOCKIVS, in praef. ad comment. in Micham, negat ſe de aetate TANCHVMI aliud quicquam ſcire, niſi quod poſterior ſit MOSE MAIMONIDE, quem ſcilicet ſequatur in multis, & ſaepe etiam nominet. [Tanchumi Commentarius in Biblioth. Bodlej. codd. orientali. catalogo, a Jo. Uri confecto eſt Cod. LXXXI. pag. 16]

**) Extat inter libros Pocockianos in biblioth. Bodlejana. Meminit illius POCOCKIVS in Specim. hiſtor. Arab. pag. 34. & 361, nec non in Commentariis paſſim. [Eſt Codex XVI. pag. 8. loc. cit.]

***) R. JONAS, cujus verum nomen eſt Abu'l Walid Merwán Ebn Dſchannâh, Cordubenſis, grammaticorum princeps dictus Judaeis, praeter alia compoſuit lexicon hebraeo-arabicum, cujus exemplum ſervatur inter libros mſtos Pocockianos Oxonii. Saepiſſime eum nomine R. Jonae citat. DAV. KIMCHI, qui, monente POCOCKIO in Not. miſcell. ad Portam Moſis pag. 132. edit. Londin. in fol. non modo ad ipſius exemplum grammaticam et librum radicum compoſuiſſe videtur, ſed etiam in plerisque vitula illius aravit. Praeterea hoc JONAE Lexicon nominat et laudat POCOCKIVS locis innumeris, nec erat, cur tam diffidenter ac timide de eo loqueretur ALB. SCHVLTENSIVS, qui

loca ampla, quae neque munita ſunt neque muris cincta. Jonam uti fere ſemper ita hac quoque in re preſſe ſecutus Dav. Kimchi in libro radicum, unde viciſſim in recentioris aetatis lexica dimanavit haec interpretatio. At quanquam, quod negari nequit, apta eſt hoc loco ad ſententiam conſtituendam, fatendum tamen, ut recte iterum monet ven. Tellervs, minus eandem couvenire alteri loco, vs. 11, ubi de praedicandis *των* פרזוני יהודה factis praeclaris ac ſtrenuis ſermo eſt. Quare enim villicorum praecipue facta in materiam laudis proponantur, non intelligitur. Ac Tellervs quidem putat, cum فَرَزَ, *diſcernere* rem a re, in ſecunda conjug. ſit *ſtatuere*, litem dirimere, nomini פרזון ſubeſſe notionem *conſilii* (*nemo in Iſraël conſiliis ſuccurrebat.* v. 11, *celebretur favor conſiliorum ejus ſuper Iſraël*). Nobis autem ſi licuerit ſententiam, vel rectius, conjecturam proponere, dixerimus potius, ob illam ipſam verbi ſignificationem, quam habet apud Arabes, פרזון ſynonymon, idque poëticum, eſſe vocabuli שופט, quatenus hoc virum fortem, ducem, adminiſtratorem reip. ſignificat: in quo adſentientes fere habemus verſiones primo Alexandrinam, quae hoc loco in cod. Vaticano *εξελιπον δυνατοι εν Ισραηλ*, deinde Vulgatam, quae utrobique habet, *fortes Iſraël.*

Vs. 8.

qui in Origin. hebr. pag. 290. *magno*, inquit, *redemtum vellem opus quod ſequentium Rabbinorum quibus Arabica minus promta livor preſſit. Intereſſe tamen dicitur et ſpes eſt cum tempore emerſurum.* Sed parum familiaritatis cum ſcriptis Pocockianis habuiſſe videtur Schvltensivs. [R. Jonae opus hoc eſt Cod. CCCCLVI. LVII. pag. 90. Catalog. modo citati.]

Vs. 8.

מגן אם) מגן הוא אם cod. 11 ſed media vox caret vocali. בארבעים) in 30 א ſuper raſura. בישראל) omiſſ. in 15 ſed ſuppl.

יבחר אלהים חדשים) ferre quidem poſſunt haec verba, ut vertantur, elegit Deus vel, *novos* homines ad ſalutem praeſtandam, feminam nimirum imbellem, non ut alias fieri ſolebat imperatorem fortem et validum (ſic verſio Ara. MS Pocock. פקד יכתאר אללה אקואמא גדידא) vel, חדשים abſolute et neutraliter ſumto ut נגידים Proverb. VIII. 6, *novas* res atque inuſitatas, vt vulg. Syr. et Ar. Polygl. habet. Enimvero, cum hac ratione poſita *oppugnatio portarum ſ. urbium* ad Iſraëlitas referenda eſſet eo ſenſu, quod ipſi hoſtium ſuorum urbes impugnaverint, quod planiſſime repugnat hiſtoriae cap. IV. traditae; praeſtat omnino eam rationem ſequi, qua, repetita *απο τȣ κοινȣ* voce ישראל, vertitur, *elegerat Iſraël Deos novos*, coll. Devt. XXXII. 17. Atque hunc verborum ſenſum conſtituit quoque Tanchum אלמעני אן אלקום למא תרכו עבאדה אללה ומאלו אלי עבאדה אלאצנאם ואתכדו להם מדאהב וארא מחדתה מבדעה וקעו פי כל צאיקה וחורבוא חתי פי דאכל קראהם ובלאדהם: *Senſus eſt, populum poſtquam miſſo cultu Dei veri declinaverit ad cultum idolorum, et ſectatus fuerit religiones ac doctrinas novas, incidiſſe in omnes calamitates et bello vexatum fuiſſe intra ſuas adeo urbes atque oppida.*

לָחֶם) negotium faceſſit grammaticis inſolita forma verbi, quod alii pro praeterito Kal; pro infinitivo Pihel alii, iterumque alii pro nomine habent. Prius placuit R. Jonae in Lexico, ואמא אז לחם שערים פהו עברי פעל מאצי כפיף עלי זנת יבש חציר ואן כאן

כאן בסגול פאן אלסגול קד יקע איצא מוקע אלצרי כמא קד בינא פי כתאב אללמע וגיר גאין אן יכן מצדרא תקילא מן אגל קמצות אללאם פאנה לו כאן כדלך ואן כאן ל▭ יגר מן הדא ארמעני פער תקיל לכאן אללא▭ פתח מהר ברגז רח▭ *Mea ſententia eſt verbum tranſitivum Kal ad formam* יָבֵשׁ. *Neque obſtat, quod ſcriptum eſt cum Saegol, nam Saegol, ut alio loco oſtendimus, nonnunquam pro* (..) *ponitur. Infinitivus Pihel eſſe nequit ob* (:) *ſub Lamed. Pihel ſi eſſet, quanquam nullibi occurrit verbum* לחם▭ *in Pihel; deberet Lamed habere* (_) *ut in* ▭רַחֵם. Et favet quidem huic opinioni auctoritas codicum quorundam, ex. gr. Stutgardiani, Erfurt. I et inter noſtros 1, 2, 4, qui לְחֵם▭ cum (..) ſcriptum exhibent: ſed durum tamen videtur, verbum hic poſitum eſſe impersonaliter, nullo nomine addito, aut ſubintelligendum eſſe *hoſtem*, cujus tamen mentio facta non eſt in antecedentibus. Exigit potius ſermonis ſtructura univerſa, ut ſit infinitivus, et verſio ad verbum inſtituatur hoc modo, *tunc factum eſt τὸ oppugnare urbes (Iſraëliticas)*. Sed vereor, ut defendi poſſit vocalium huic vocabulo ſubjectarum inſolentia.

Vs. 9.

את יהוה (יהוה ▭בע) omiſſ. in 11 ſed ſuppl. cod. 11, ſed את caret vocali.

לבי) Ellipſis eſt verbi ſubſtantivi, ut in locutione ſimili אליך יהיה עיני Ps. CXLI, 8. adeoque vertendum vel, *animus meus complectitur*, vel, *diligit animus meus*.

לחקקי) contra receptam vocabuli interpretationem, qua ſignificatione ducta ex verbo חקק *ſtatuit* (Eſai. X. 1) dicitur notare generatim eum, qui dicit

 ſta-

ſtatuitque, quid agendum ſit, quid non, adeoque magiſtratum vel civilem vel militarem, dubia movit ven. Tellervs, quae vero non videntur nobis ita comparata eſſe, ut a communi opinione nos abſtrahere, novamque ab ipſo propoſitam, at parum tutam, חוקקים eſſe *promtos, alacres, Entſchloſſene*, perſuadere nobis poſſint. Praecipuum illius argumentum hoc eſt: „quomodocunque vertamus, לבי לחקקי ישראל, ſemper laudis ſignificatio ineſſet; ſed enim quomodo laudandus erat Baracus, quem quaſi trahebat in praelium Debora? et quinam reliqui principes? et quomodo non potius laudandi illi decem mille Naphtalitarum et Sebulonitarum, quos mox המתנדבים dicit?„ At vero ponamus, Baracum laude dignum haberi non poſſe, de quo tamen valde dubitamus, nonne credibile eſt, praeter hunc ſummum imperatorem multos alios adfuiſſe praefectos minoris ordinis (coll. vs. 14. 15) quibus magna et juſta laus debebatur? Deinde neceſſe non eſt, ut verba המתנדבים בעם referantur ad eosdem illos, qui vocantur חקקי ישראל, quanquam hoc ab interpretibus fere omnibus factum eſſe non ignoramus. Suadet potius, certe permittit, orationis ſeries ac ſtructura, ut verba ſic intelligantur, ac ſi ſcriptum eſſet

לבי לחוקקי ישראל
לבי למתנדבי העם

Beth enim praefix. periphraſin efficit genitivi ut vs. 8. De duobus itaque hominum ordinibus ſermo eſt, de ducibus primo praefectisque populi, deinde de reliquis, qui promti erant paratique ad praelium patriae cauſa ſuſtinendum. Firmatque haec verborum explicatio eam, quam ſupra dedimus commatis ſecundi interpretationem, atque ab hac viciſſim robur accipit non contemnendum.

Vs. 10.

Vs. 10.

והלכי) והולכי 19, ſed praefix. ſine vocali. הלכי 31 neque add. Vau. הלכי 2, 3, 11, 23 ſed add. Vav, et ſic quoque Regiomont. II. et Stutgard. על דרך) 19 omittit על ſed ſuppl. eſt. In margine habet ſcholion אשר רמץ.

אתנות צחרות) aſinas eſſe *candore nitentes*, exarabica lingua prolixe probavit poſt Bochartum Hieroz. P. I. pag. 476. Alb. Schultensius in not. ad excerpta ex Iſpahanenſi pag. 4, et Lettius ad h. l. Ejusmodi aſinae cum ſint rariores reliquis et pretioſiores, probabile eſt compellari homines conditionis lautae ac ſplendidae. Et in hoc quidem conſentiunt interpretes. Sed proxima vox.

מדין) dici vix poteſt quantam pepererit interpretationum conjecturarumque diverſitatem. Antiquiores ſi audias, ſic ſatis, quod mireris, inter ſe conſpirant. Nam Vulg. vertit, *qui ſedetis in judicio*, LXX *καθημενοι επι κριτηριȣ*, Chald. aſſociati ad ſedendum על דינא *ad judicium*. Ac recentiorum quoque haud paucis probavit ſe haec ipſa interpretatio, nuperrime etiam ven. Lüderwaldio, qui magnum ejus praeſidium deprehendiſſe ſibi viſus eſt in loco Eſaj. X. 2, ubi putat, להטית מדון דלים vertendum eſſe, *ad inclinandum judicia pauperum*. Sed nihil probat hic locus. Poſtulat enim analogia grammatica, quae nonniſi admodum invita admiſerit formam מִדִּין ex verbo דון דין derivatam, ut מ ſit praepoſitio nomini דין praefixa atque ſic vertantur verba, *ad declinandum inopes à judicio*, vel *jure ſuo*, coll. Job. XXIV 4 Alii poſita rad. מדד, vocabulum מדין pluralem eſſe ſtatuunt (ut מִלִּין verba, pro מִלִּים) à ſing. מַד vel מִדָּה, atque ex trita hujus vocis ſignificatione vertunt, *vos qui*

ſedetis ſuper menſuris. Jam vero hoc ipſum *ſedere ad menſuras* diverſiſſime iterum exponitur, intelligentibus aliis tales homines, qui praeſideant tributis recipiendis, aliis eos, qui ſedeant in haereditatibus ſuis funiculo menſorio deſignatis, aliis homines mediae fortunae, qui habeant portiones ſibi admenſas. Sunt etiam qui מִדִּין nomen proprium urbis, ſunt qui nomen viae cujusdam ignotae ſtatuunt. Denique ill. Michaelis hoc ſibi peculiare habet, ut vertat: *ihr die auf Wagen fahren.* In hoc tam mirifico ſententiarum divortio illud nobis planiſſimum videtur ac tutiſſimum, ut, praeeunte ven. Tellero, מִדִּין tanquam pluralem vocis מַד ſ. מַד *tegmina* ſeu *ſtragulas* eſſe ſtatuamus; ex notione *extendendi*, quam habet מדד in lingua arabica: quo ſenſu vocem hanc olim etiam accepit, quanquam aliis rationibus uſus, Hillerus quondam noſter in diſſ. ſuper hoc carmine habita Tubing. 1707. Sed tamen in dictionis univerſae ſenſu definiendo diſcedimus iterum a viro doctiſſ. atque adeo ab interpretibus aliis omnibus. Nempe quod ipſe putat, homines tegminibus inſidentes eſſe opulentiores, eos contra, qui in via ambulent, viliores ac pauperes, id vero parum certum et tutum nobis videtur. Nam neque hoc, ambulare ſcilicet in via, ullo in loco adhibetur ad deſcribendos vilioris conditionis homines, neque illud, in tam vulgari ac tantum non communi ſtragulorum tegminumque per orientem uſu, ut nonniſi pauperrimus carere illis velit, opulentiae nota haberi poteſt, niſi ſimul accedat commendatio magnificentiae eorum; quae vero plane abeſt ab hoc loco. Contra vero *ſedere* vel *cubare*, ſi poſitum fuerit juxta ambulationem, idem eſſe ſolet ac, vacare a labore, otioque frui: *ambulare* autem idem ac, verſari in negotiis: utrumque autem ſimul ſumtum complectitur totam hominis vitam, utpote ex alterno otio alterno-

que

que labore compoſitam, ut planiſſime adparet ex Eſai. XXXVII. 28, Ps. CXXXIX. 3, et Devt. VI. 7, qui poſterior locus, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ſolus ſufficere poteſt ad demonſtrandum, formulam noſtram ישב על מדין eandem plane eſſe cum altera illa ישב בביתו. Nec parum firmatur haec noſtra explicatio auctòritate vers. Syriacae, dictionem ישבי על מדין reddentis ܝܳܬܒ̈ܝ ܒܒ̈ܳܬܐ, *ſedentes in domibus*, quod idem quoque exprimit Arabica, ex Syr. potiſſimum confecta. Cum ïtaque, uti diximus, ſedere et ambulare ex genio linguae hebr. univerſam hominis vitam complectatur, atque omnes omnium ordinum homines in has duas claſſes ſint diſpeſcendi, ut vel vacui ſint ab opere, vel in negotiis occupati; proinde eam nos putamus eſſe commatis hujus mentem, ut ad laudandum Deum excitet vates primo eos, qui opibus atque auctoritate polleant, deinde omnes omnino ac ſingulos omnium ordinum homines, ſive otio fruantur, ſive in curandis ſuis negotiis verſentur.

Vs. 11.

מקול) מקמקל 35. יהוה צדקות) omiſſ. in 10, ſed ſuppl.

Difficillimum eſſe hunc verſum docet doctiſſ. interpretum in explicando diverſitas et fluctuatio. Age igitur, recenſeamus quorundam opiniones et breviter, quantum fieri poteſt, de iis judicemus. I. Hillervs loc. cit. locum ſic interpretatur: *de tonitru fulminantium inter utres coeli, ubi dependebant juſtiſſimas poenas paganorum ejus in Iſraëlitide. Hinc ad portas deſcendebat populus Domini.* Nempe משאבים ex notione vocis arab. huic reſpondentis مساب *utres* ver-

cit, intelligitque nubes coeli, quae hebraice etiam appellantur נבלי שמים Job. XXXVIII. 37, et מחצצים putat eſſe angelos fulgura ſpargentes, quoniam חץ figurare fulmen ſignificat II Sam. XXII. 15, Ps. XVIII. 15, Ps. CXLIV. 6. --- Sed in hac explicatione primo illud diſplicet, quod angelis tribuitur iſte honor jaculandi fulgura, quem tamen alias nonniſi Jehovae ipſi tribuere ſolet Hebraeorum poëſis. Deinde quis quaeſo intelligat, quid ſint poenae paganorum, vel, poenae paganis debitae (ſic enim illud declaratur in margine), ab angelis ſolutae? Rurſus תנות non eſt rependere, ſolvere, ſed narrare ac commemorare, quod apparet ex uſu ejusdem verbi in lingua Chald. et Syriaca. Denique optarem docuiſſet hujus interpretationis auctor lectores, quis poſſit, ſenſu verborum ſic conſtituto, commatis hujus nexus eſſe cum antecedentibus, quandoquidem nobis certe datum non ſit eum perſpicere. II. Lettii verſio haec eſt: *propter ſtrepitum ſagittariorum inter aquatoria bellica, ibi celebrent ſtrenuitates invictas Jehovae, ſtrenuitates pagis ejus in Iſraële; tunc quum aquatum deſcenderunt ad procellas bellicas populus Jehovae.* Obſcura profecto interpretatio, atque etiam, niſi me omnia fallant, obſcurior verbis, de quorum ſenſu agitur, hebraeis. Neque attinet quicquam de ea dicere, cum ipſi quoque Lettio, qui eam ab alio propoſitam adoptavit, viſum non fuerit ad eam declarandam et confirmandam aliquid proferre, niſi id forte factum ſit in Curis ejusdem poſterioribus, quae nobis non ſunt ad manus. III. ven. Tellervs, qui in hoc verſu exponendo etiam plus fere quam in reliquis ſtudii adhibuiſſe videtur, verſionem ejus dat ſequentem: *prae clamore rixantium apud ciſternas celebretur ibi favor Jehovae, favor conſiliorum ejus ſuper Iſraël. tunc occupavit anguſtias locorum exercitus Jehovae.* In qua

ne

ne quem dubium faciat ambigua formula, *prae clamore*, juvat et illam apponere, quam propoſuit vir cel. in libro germanice ſcripto, *ſtatt daſs man ſonſt zwiſchen den Waſſerbehältern die Stimme ſich um den Zutritt zankender zu hören pflegt*, et quae ſeq. Sed, quod pace viri dictum ſit, cujus eruditionem atque ingenium ſuſpicimus, etiam huic explicationi haud pauca ineſſe videntur, quae bonitatem ejus ſuſpectam reddere debeant. מחצצים vertit *rixantes*, quoniam חצץ duplici Sad apud Arabes ſit *ſcindere*, in partes ſecare, atque hic ipſe tropus analogia reliquarum linguarum confirmetur, latinae nimirum et graecae, ubi *ſcindere* et *σχιζεσθαι* eodem ſenſu uſurpetur. Immo vero rixantes latine non dicuntur ſcindere, nec graece *σχιζειν*, active: ſed dicuntur *ſciſſi*, *σχιζομενοι*, paſſive: adeoque ſi de rixantibus ſermo eſſet, ponenda fuerat forma paſſiva מְחוּצָּצִים. Sed ne illud quidem certum eſt, verbo حصّ competere notionem ſcindendi; lexicis certe praeſtantioribus, Goliano Caſtellianoque, plane ignota eſt, adeoque, niſi juſtis auctoritatibus firmata ante fuerit, non admittenda. Porro, dum מקול vertitur *loco clamoris*, iterum longiſſime receditur ab uſu loquendi, utpote qui hunc מ praef. ſenſum nullibi, quantum nobis quidem conſtat, admittit. Atque ipſe etiam conceptus hic, non rixandum eſſe apud ciſternas de aqua, ſed potius ibidem (שם) laudandum eſſe Jehovam, ita nobis comparatus eſſe videtur, ut nos quidem pulchrum illud, quod ineſſe illi putat Tellervs, non modo non perſpiciamus, ſed potius tenue quid ac minus aptum, quodque reliqui carminis ſublimitati parum reſpondet, in illo ſentiamus. Ultima tandem hujus ſegmenti enunciatio quam quaeſo eſt ſolitaria, quam ab omni cum antecedd. et ſubſeqq. nexu avulſa! ---

Magna ſit neceſſe eſt loci obſcuritas quae vel feliciſſimorum ingeniorum conatibus (nam et ill. Michaelis interpretatio nobis non ſatisfacit) concedere recuſet: atque nos abſtinuiſſemus etiam ab illo explicando, niſi hi ipſi doctiſſ. virorum infeliciores ſucceſſus ſpem nobis facere viſi eſſent promtioris apud aequos judices excuſationis, ſi quod veremur, non tam perfecta modis omnibus atque expedita ſit interpretatio noſtra, ut deſiderari amplius nil quicquam poſſit. Tentabimus itaque pro ingenii viribus. Ac primo quidem cum מחצצים jungimus verbum שיחו, non quod illud a vs. 10 avellendum putemus, nam aegre illo cariturus eſſet: ſed *απο τȣ κοινȣ*. ut ajunt, idem repetimus. Deinde מ praef. ſignificare videtur *prae, propter*, ut in aliis quibusdam locis, ex. gr. Devt. VII. 7, Jud. II. 18, Prov. XX. 4. Porro מחצצים nobis ſunt *ſortientes praedam*. Mos quippe erat antiquis orientis populis, ut in ſorte peragenda ſagittas certis notis inſignitas inderent ſacculo; easque probe concuſſas ſingulatim educerent, de quo prolixe agit Ed. Pocockivs in Specim. hiſt. Arab. pag. 324 ſqq. et Reiskivs *in Sammlung arab. Sprüchwörter die von den Stecken oder Staeben hergenommen ſind*, 1758, 4. Hinc ساهم verbum de nomine سهم ſagitta formatum, eſt ſortiri Sur. 37, 141, et حصّ quoque in conjug. III notat portionem cum alio partiri, nomenque ipſum حِصَّة, חֲצָה, eſt portio. Atque hunc quidem ſenſum verborum, *meditamini* carmina ſ. laudes *ob jubila eorum qui ſpolia ab hoſtibus capta laeti nunc ſortiuntur*, planum eſſe putamus atque expeditum: jam reliqua videbimus. משאבים *loca* eſſe *ubi aqua hauritur*, ciſternas, puteos, fontes rivosque, dubitare nos non ſinit et forma nominis et verbi unde ducitur

citur ſignificatio certa. Sed illud ambiguum eſt, utrum cum antecedd. jungendum hoc ſit an cum ſubſeqq. Verum, cum vix intelligatur, quaenam ſit locorum ubi aqua hauritur cum praedae hoſtilis partitione conjunctio, malumus nos ad ſeqq. referre hoc modo: *inter loca ubi aqua hauritur*, i. e. in campis irriguis ubi fontes ſunt rivulique, ibi praedicent —. Nimirum credibile eſt, ſolemnia Iſraëlitarum feſta, cum cantu choreisque conjuncta, peracta utplurimum fuiſſe extra oppida in campis patentibus, nec dubium eſſe poteſt, quin ea potiſſimum loca frequentata ab iis fuerint, quae erant fontibus rivisque interſita, et quaſi invitabant homines amoenitate ſua arborumque grata umbra ac viriditate *). Huc igitur ablegat Debora laetantem populi multitudinem, ibi ferias ludosque agere, et carminibus celebrare Jehovam jubet, qui fortiſſimorum virorum opera uſus tam mirificam in hoſte ſtragem ediderit.

צדקות) Nomen צדקה de fortitudine bellica uſurpari, recte monuit et probavit Alb. Schvltensivs, Origin. pag. 413 ſq. edit. 1761.

אז . . . יהוה) *Tunc*, perſolutis nempe grati erga Deum eosque, quorum miniſterio uſus eſt, animi officiis, *deſcendat populus Jehovae ad portas*, h. e. ad ſuum quisque oppidum patriamque ſedem tuto ſe convertat. Mirum profecto videri poſſit, qui factum ſit, ut interpretes haud pauci de hoſtilibus urbibus oppugnandis cogitare potuerint, cum tamen neque ſeries orationis illud permittat, neque rei geſtae hiſtoria Cap. IV tradita tale quid factum fuiſſe indigitet. Sed turbavit eos verbum יָרְדוּ in praeterito poſitum. At ve-

*) Virgil. Eclog. I ... ... hic inter flumina nota
Et fontes ſacros frigus captabis opacum.

ro valde moroſus ſit oportet, qui negaverit, plane neceſſarium eſſe ad ſenſum, ut ſepoſita auctoritate vocalium verbum efferatur tanquam futurum, יַרְדּ.

Vs. 12.

עורי prius) ter poſitum in 31, ſed tertium expunct. דבורה) in 30 ה ſuper raſura. דבורה עורי עורי) omiſſ. in 5 ſed ſuppl. ושבה) וְשַׁבֵּה 20. שביך) את שביך 11 ſed את quanquam vocalem habet expunctum. שביך גדולים) שביך בן חקקי לב בן 6, ſed voces intermediae ſine vocal.

Quanquam ſingulis hujus vers. vocibus nihil ineſt obſcuritatis, ſunt tamen aliae difficultates, quae curioſo lectori non poſſunt non eſſe moleſtae. Nam *primo* illud non poteſt non incommodum videri, quod in medio demum carminis, quod ipſa canit, proceſſu excitet ſe vates ad carmen canendum. Nec tollit hanc difficultatem obſervatio Telleri, qui putat, concipiendum eſſe hunc verſiculum non tanquam verba Deborae ipſius, ſed tanquam chori acclamantis Deborae, et carmen ab eo poſcentis. Quid enim quaeſo opus erat, Deboram nunc demum inducere chorum a ſe carmina poſcentem, cum non modo ipſa profeſſa ſit vs. 3, ſe carmina Jehovae canturam, ſed in canendo etiam nunc ſit longe progreſſa? *Deinde* nexus etiam horum verborum cum ſeqq. haud parum videtur difficilis atque impeditus. Etenim vs. 13, quod deinceps docebitur, initium ſit deſcribendi praelii ab Iſraëlitis cum hoſtibus commiſſi. At vero quis ordo, quis nexus, ſi dicatur: *euge Debora, cane carmen; Barac, captivos duc hoſtes!* Tunc *fuit ad praelia deſcenſum.* Talia quis nectat? et quo tandem reſpicere dixeris illud *tunc?* Neglexit illud ill. Michaelis in ver-

verſione germanica: hoc vero eſt ſecare nodum, non ſolvere. — Sed evaneſcent, ſpero, iſtae difficultates, ſi memineris, frequentiſſimum eſſe Hebraeis non minus atque Arabibus, in ſtylo praeſertim grandiore poëtico, ſi vel ſua vel aliorum verba referant, eadem absque ullo praefamine verbi אמרתי, אמר, attexere orationi reliquae. Atque idem etiam hoc loco factum videtur, ut ſubintelligendum ſit ab initio commatis verbum אמרתי. Clarum enim eſt, dictum Deborae שביך . . . . קום non eo ſenſu accipi poſſe, ac ſi nunc demum, cum celebraretur jam victoria, excitare vellet Baracum ad hoſtes capiendos, qui jamjam eſſent profligati atque in praecipitem fugam conjecti. Sed potius intelligenda eſt de illo tempore, quo jam proxime inſtabat praelium cum hoſtibus: tunc ſe ait ſibi ipſi ac ſocio triumphi acclamaſſe, euge Debora, cane carmen: euge Barac, captivos duc hoſtes! non quod his ipſis loquendi formulis uſa tunc vere fuerit (nam contrarium adparet ex Cap. IV. 14): ſed innuit ſe adeo certam fuiſſe de victoria, ut non de praelio ſed de carmine ſtatim triumphali cogitaret, utque Baraco nihil amplius agendum putaret, quam hoſtiles copias, quaſi jamjam victas, redigere in poteſtatem. Eſtque is ipſe locus Cap. IV. 14. firmiſſimum interpretationis noſtrae praeſidium. Nam certe idem eſt utrobique ſenſus, nec verba קום כי זה היום aliud quicquam continent niſi illud ipſum, quod hoc quoque loco dictum eſt: hoc unico inter utrumque locum diſcrimine relicto, quod alter, qui hiſtorici eſt, dicendi genere utitur ſimplici, plano et facili, alter contra qui poëtae eſt, conciſo, ſublimi atque animoſo. Caeterum nobis quidem haud opus videtur, ut pro (שְׁבְיְךָ) mutatis vocalibus ſubſtituatur שְׁבִיךְ, quod poſt verſionem Syr. et Arab. fecit ill. Michalis, verba ſic reddens; *Stehe auf Barak,*

rak, ſiege über deine Sieger, du Sohn Abinoams! Hoc vero quaſi exprobrationis ſpeciem haberet priſtinae ignominiae, quae omnino abeſſe debet a ſermone nil niſi laudes laetitiamque ſpirante, et noſtrarum aurium judicio ſi quid tribuendum ſit, aptior eſt verſio haec: *auf Barak, und mache deine Gefangenen, Sohn Abinoams!*

Vs. 13.

(יחוה) bis in 3 ſed altera vice ſine vocalibus.

Graviter de obſcuritate hujus commatis queritur maxima pars interpretum. Neque id mirum. Conſuetam enim verborum diſtinctionem ſi ſequaris atque vocalium auctoritatem; omni etiam adhibita opera ſenſus non poteſt conſtitui niſi hiulcus et maxime impeditus. Scilicet communis vertendi ratio haec eſt: *tunc dominabitur reſiduus, in potentes* (dominabitur) *populus: Jehova dominabitur mihi in validos.* Sed ſunt variae ac juſtae cauſae, quae faciunt, ut parum accepta videri debeat haec interpretatio. Nam ut potiores tantum proponamus, verbum רדה, a quo יְרַד tanquam fut. apocop. Pih. ducitur, nunquam conſtruitur cum ל objecti: et quamvis Lettius hanc quidem objectionem, ex conſtanti linguae uſu ſumta, ea ratione tolli poſſe exiſtimet, ut dicatur, ל hic non eſſe dativi notam ſed ל *emphaticum*, Arabicae praeſertim linguae uſitatum; quivis tamen intelligens facile perſpiciet, diſſimillimas eſſe huic loco formulas, quas ex Arabiſmo ille citavit. Deinde ejusmodi verbum, quod *futuri* vim habeat, admitti nulla ratione poteſt in hac orationis ſerie, qua, ut antea oſtendimus, non demum quid futurum ſit praedicitur, ſed quid factum ſit tum, cum ad pugnam ſignum datum eſſet, exponitur. Atque ab his quidem duabus exceptionibus quan-

quanquam libera eſt nova verſio ven. Tellfri, *tunc agmen exiguum occurrebat exercitui terribili, Jehovà ipſe mandata dabat fortibus*, eadem tamen aliis iisque non levioribus laborat difficultatibus. Quis enim non videt, vim inferri regulis grammaticis, quum verba לאדירים עם redduntur, *exercitui terribili*: et quis facile ſibi perſuaſerit, idem verbum, in uno eodemque commate bis poſitum, duplici ratione adhibitum eſſe, ut modo *inceſſus*, *itineris*, modo *imperii* ſignificationem habeat? Verum enim vero omnis, uti diximus, loci hujus obſcuritas poſita eſt in vocalium accentuumque ratione, quae ſi nullo alio, hoc certe loco, fallax ſit neceſſe eſt et menti ſcriptoris contraria: ac plana erunt omnia et facilia, modo quod probe intellexit Greenius, et ill. Michaelis, verba ordinentur hac ratione,

אָז יָרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים
עַם יְהוָֹה יָרַד לִי בַּגִּבּוֹרִים׃

Vide mihi, quam egregie omnia conſpirent ad neceſſitatem mutationis factae demonſtrandam. *Primo* exactiſſimus nunc eſt membrorum parallelismus, quo mirifice delectari poëſin hebr. conſtat. Qui enim primo אדירים dicuntur, iidem mox audiunt גבורים, innuiturque utrobique hoſtilis Canaanaeorum exercitus, quem et numero valuiſſe et apparatu bellico intelligitur ex cap. IV. 13. Iſraëlitarum contra exiguum agmen vocatur שָׂרִיד, quae vox proprie denotat hominem è communi clade elapſum, aeque ac شريد, at ſtatim honorifico nomine populi Jehovae inſignitur ad ſignificandum, quod, quia Jehovae imperio ſubſit, in medias hoſtium copias audacter ſe conjicere poſſit. *Secundo* elegantia ſumma conſpicitur in vocibus שריד et אדירים ſibi invicem oppoſitis. *Tertio* nexus orationis

tionis ac ordo inde à vs. 12 tam eſt' perſpicuus et facilis ut nil ſupra eſſe poſſit. *Quarto* conſentit exactiſſime hiſtoria Cap. IV. 14, ubi de Thabore monte *deſcendiſſe* dicitur Baracus cum ſuis, ad impetum in hoſtes faciendum. *Quinto* accedit ſuffragium verſionum antiquiſſimarum. Nam et LXX in cod. Vatic. habent τοτε κατεβη καταλειμμα τοις ισχυροις λαος κυριȣ κατεβη εν τοις κραταιοις, et Chald. Syr. atque Ar. etſi locum univerſum non bene intelligerent, voces tamen אז ירד vertunt, *tunc deſcendit.* *Sexto* tandem hanc, magnam profecto, commoditatem habet ea, quam dedimus explicatio, ut lucem affundat commati proximo, a multis interpretibus miſerrime habito, ut mox videbimus.

Vs. 14.

בעממיך) omiſſ. in 23, ſed ſuppletum. in 30 eſt ſuper raſura. ירדו מחקקים) ירדו מני אפרים מחקקים 21, ſed voces intermediae ſine vocal. ירדו) omiſſ. in 6, ſed ſuppletum. 23 habet ירדתי ſed emendatum. ומזבולן) ולזבולן 6.
בשבט ספר) בספר בשבט סופר 35, ſed prima vox ſine vocal.

מני . :. בעמלק) Operae pretium videtur, varias variorum opiniones recenſere hic breviter, ad monſtrandum, quam facile ſit, ut ſemel e manibus dimiſſo orationis filo in re etiam plana et facili fluctuare debeant doctiſſimi interpretes. Clericus verbis ſic redditis, *ex Ephraimo ſtirps eorum eſt, bellum gerent cum Amalekitis poſt te*, hunc ſenſum ineſſe putat, fortium illorum virorum, quorum antea mentio facta ſit, nonneminem ortum ducturum ex Ephraimi genere, viderique hoc vaticinium eſſe de Gideone ex Ma-

Manaſſe, fratre Ephraimi, oriundo, qui bellum geſſiſſe dicatur cum Amalekitis Jud. VI. 33, VII. 12: ſed ipſe tamen cauſae ſuae diffidens mendoſos hic eſſe codices ſuſpicatur, ex quibus ſenſum exſculpere fruſtra quis conetur. Sic Lettivs quoque de rebus tum futuris verba haec intelligit, putatque intendi, fore ut ſingulae tribus per triumphum illum magnum caperent emolumentum, immo fere ut tribus Ephraimitica jam ipſam Amalekitarum terram occuparet, ibique radices ageret etc. Ven. Tellervs nomini שֹׁרֶשׁ novam atque inauditam notionem tribuens vertit, *ſelectiſſimi Ephraimitarum adverſus Amalec aciem ſtruant.* Sed duo ſunt, quae hic absque ratione ponuntur, primo vocabulum שרש denotare id, quod in re quadam eſt praeſtantiſſimum, ſecundo Amalekitas interfuiſſe huic praelio: quae poſterior res, quanquam ob nimium locorum intervallum ne ſpeciem quidem veritatis habet, placere tamen potuit ipſi quoque Lüderwaldio, nonniſi ſpicilegium ſcribenti, vertit enim, *ex Ephraim erat extremum agmen illorum contra Amalek.* Atque adeo ill. Michaelis, quanquam proxime aberat a vero, haud tamen et ipſe ſcopum feriiſſe cenſendus eſt. Nam quod שרש אפרים putat eſſe unum è majoribus, et nominatim Joſuam, Amalekitarum quondam victorem Exod. XVII. 13, illud nec linguae ratio permittere videtur, nec cauſa perſpicitur, quare Joſuae hoc loco mentio ſit injicienda. Sed, ut breviter dicamus quod res eſt, turbaſſe interpretes videtur abſentia verbi in priore parte verſus, quod vero nunc ex praecedentibus facillima ratione ſic ſuppletur, מִנִּי אפרים ירדו אשר שרשם בעמלק, *ex Ephraimitis deſcenderunt ii qui radices egerunt in Amalek.* Formula, radices agere, tropo aliis quoque linguis familiari, eſt ſtabilem firmumque habere locum Eſai. XXVII. 6, Ps. LXXX. 10, Job. V. 3. et Amalek

nomen

nomen montis eſt in ea Palaeſtinae parte, quae ſorte obtigerat Ephraimitis, ut patet ex Judic. XII. 15. Planum itaque eſt, commemorari nunc a Debora ſingulas populi tribus illas, quae in ſocietatem praelii ac victoriae venerant, Ephraimitas, Benjaminitas, Manaſſitas, rel. Nec obverti debet, quod in narratione hiſtorica Cap. IV. duarum modo tribuum, Naphtaliticae *ſcilicet* Sebuloniticaeque mentio facta ſit. Nam credibile eſt, praeter harum tribuum homines nominatim a Baraco evocatos, ex aliis quoque populi partibus rumore belli accepto advolaſſe viros fortes cum manipulis a ſe collectis. Qui cum ſponte ſua hoc fecerint, unico patriae gloriaequae amore ducti atque incenſi, cauſa etiam intelligitur, cur vates, militum virtutes canens, primos his locos, absque illorum offenſione, potuerit tribuere.

(אחריך בנימין בעממיך) *poſt te, Ephraim, venit Benjamin cum cohortibus tuis.* Tanquam praeſentem vates alloquitur Ephraimum, eſtque talis ſubita perſonarum mutatio admodum familiaris ſtylo Hebraeorum poëtico. Fortaſſe Ephraimitarum agmini poſteriori immiſti erant Benjaminitae, utpote non ſatis numeroſi ad juſtam atque diſtinctam ab aliis cohortem conſtituendam.

(מני מכיר ירדו מחקקים) מכיר poſitum pro מנשה, cujus ille filius natu maximus: inuunturque ſine dubio illi Menaſſitae, quibus in Palaeſtina cisjordanenſi ſedes olim ſorte attributa eſt. מחקקים Michaelis vir celeb. transfert, *rechtſchaffene Männer*, non ſatis commode, ut nobis videtur. Nam et reliquarum tribuum homines erant viri fortes ſtrenuique, et linguae etiam ratio illam ſignificationem non admittit. Denotat quidem verbum حقّ in I conjug. cum qui

qui dignus, aptus eſt, ſed non ſatis tuto transfertur haec notio ad nomen, quod eſt formae Piheliticae. Alii vertunt *legiſlatores, judices:* ſed parum judicioſe, nam in praelio iſtis non eſt locus. Nos cum Symmacho qui habet *ἐνταςςοντες*, praefectos intelligimus eosque militares. Non quod putemus tam late olim patuiſſe uſum vocabuli, ut omnibus promiſcue praefectis militaribus commune fuerit. Sed ſubſiſtendum eſt in notione generali, cum peculiarem vim vocis definire velle in tam parvis linguae reliquiis, tantaque rerum ad artem Hebr. militarem ſpectantium inſcitia vanum foret et ſupervacaneum.

(ומזבולן משכים בשבט ספר) Eſt hic iterum talis locus, in quo permagna cernitur ſententiarum varietas. Nempe cum intelligerent interpretum ſagaciores, vulgarem harum vocum ſignificationem, *trahentes virgam ſcribae*, talem ſenſum dare, qui nulla ratione admitti hoc loco poſſit (quis enim quaeſo Scribarum uſus eſſe poteſt in praelio?) alii alias easque diverſiſſimas inierunt vias ad meliorem ac verum ſenſum inveniendum. Et GREENIO quidem adeo inſuperabiles viſae ſunt loci hujus difficultates, ut negaret absque emendatione lectionis ſani quid inde exſculpi poſſe. Itaque genuinam et priſtinam verborum faciem hanc eſſe pronuntiat, neque id dubitanter ſed magna cum fiducia, ut legendum ſit:

מני מכיר ירדו מחקקים
ומזבולן משכים בשבט:
סברו שׂרים בישׂשכר
עם דבורה וברק
כי ברק בעמק שלח ברגליו:

At mira profecto audacia, absque librorum mstorum, antiquarumque verſionum auctoritate (nam praeter-

 quam

quam quod Alexandrina pro וישׂשכר habet *και Βαραχ.* in reliquis nulla cernitur diſcrepantia) tantam ſibi tam multa corrigendi licentiam permittere, eam ſolam ob cauſam, quod metrum ita exigere videtur, et quod lectionis receptae rite explicandae nulla cognoſcatur ratio. Et quid tandem proficitur iſta lectionis mutatione? Hoc ſcilicet, ut habeas nunc loquendi formulas tales, quae nec genio linguae conſentaneae ſint, nec ad ſenſum bonum efficiendum aptae. Quam enim durum ac inconcinnum eſt dicere, trahere ſceptro aliquem, pro, regere alios ſceptro? Et ſceptrum non tribuitur niſi regibus, nunquam vero perſonis militaribus, quando cum hoſte confligantur. Sed miſſo Greenio ad cel. Telleri novam explicationem progredimur, quae non minus infelix, quanquam in alio genere, nobis videtur, quam illa de qua nunc modo diximus. Nimirum haec eſt viri doctiſſ. ſententia, verbum משך eodem hic ſenſu venire, quo adhibitum ſit Joſ. VI. 5, quoniam ſit utrobique conſtructum cum ב inſtrumenti; שבט ספר eſſe *virgam fiſtulatoriam*, nam apud Arabes verbum صفر (צפר) habere ſignificationem fiſtulandi; per eos autem, qui inflant tibiam fiſtulatoriam, innui homines, qui *claſſico canendo* ſignum dederint militibus in acie conſtitutis ad conflictum. Enimvero quamvis haec interpretatio haud mediocriter placeat illius inventori, ut miretur etiam, acutiſſimos interpretes non jam dudum in eam incidiſſe; dicendum tamen, variis iisque manifeſtis eam naevis laborare, ut adeo indigna nobis videatur viri celeb. ingenio. Nam quis non intelligat, fiſtulis canere, ac claſſicum canere, res eſſe à ſe invicem diverſiſſimas? Neque enim ulla in gente ad claſſicum canendum adhibitas fuiſſe putaverim fiſtulas, ſed tubas buccinasque: et has quidem inflare, apud Iſraëlitas erat ſacerdotum, non vero omnium promiſcue homi-

hominum. Deinde illud etiam reprehenſione non caret, quod verbo ספר tribuitur ſignificatio verbi arabici primam literam צ habentis. Et quamvis Alb. Schultensius, qui vero et ipſe juſto liberalior eſt in ejusmodi literarum mutationibus ſtatuendis, in Clav. diall. pag. 262 exemplis probare ſtudeat, literae ס nonnunquam reſpondere arab. צ; ſunt tamen illa oppido pauca et dubia: ac certe hac in quaeſtione probandi vim habere nequeunt, cum habeant Arabes ſuum سَفَرَ, quod exactiſſime reſpondet verbo hebr. ספר, ſive elementa ſpectes ſive ſignificationem ipſam. Itaque mallemus accedere vel Lüderwaldio, *ex Sebulon delineantes caſtra calamo ſcriptorum*, vel Michaëli, *von Sebulon wer vom Stabe des Zaehlenden getroffen ward*, niſi ſuppeteret quod utroque hoc planius videatur et ſimplicius. Nempe ex duobus locis II Reg. XXV, 19, et II Chron. XXVI. 11 clare intelligitur, vocabulum סופר denotare praefectum rei bellicae, cujus, ut videtur, in eo poſitum erat officium, ut numeraret milites atque in ſuos ordines et claſſes redigeret. Et credibile eſt, baculum geſtatum fuiſſe ab ejusmodi hominibus, tanquam notam atque inſigne dignitatis. Sunt itaque משכים בשבט ספר praefecti militares, *tenentes baculum numeratoris*: nam Arab. مسك cum Beth conſtructum, eſt prehendere aliquid, prehenſumque tenere, quae ipſa ſignificatio locum quoque habere videtur Cap. IV, 6.

Vs. 15.

(וישׂשכר) ישׂשכר 23, ſed add. praef. Vav.
(ברגליו) omiſſ. in 6, ſed ſuppl. (ברגליו בפלגות
in 30 literae יו בפלגות ſuper raſura. בפלגות
(ראובן) deeſt in 20, ſed ſuppl. לפלגות (בפלגות

Regiomont. II. חקרי (חקקי 25, ſed mutat. in חקקי. cod. Stutgard. quoque habet חקרי.

(וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר (הָיוּ) עִם דְּבוֹרָה Mallem, cum codice 36, pronunciare וְשָׂרֵי in regimine, non obſtante praef. Beth, vid. Ps. II. 12, Ps. LXXXIV. 7. Sic phraſin hanc reddiderunt veteres interpretes ad unum omnes, et ſic eam intelligendam eſſe haud obſcure docet R. Tanchum in comment. cujus verba haec ſunt: יריד רוסא יששכר וחקה שָׂרֵי בצרי לאנה מצאף ואלבא מזיד ורבמא כאן תקדירה שָׂרִים בישׂשכר: Nam cauſa profecto nulla conſpicitur, cur hujus magis, quam reliquarum tribuum proceres, *Suos* appellare debuerit Debora.

(וישׂשכר כן ברק) plerumque vertitur, Iſſchar *aeque ac* Barac, ſed invito loquendi uſu, utpote qui hanc vocis כן ſignificationem prorſus ignorat. Nominis potius vim habere hic videtur כֵּן, quod jam olim quibusdam placuiſſe intelligitur ex verbis Tanchumi: קיל אן מעני כן ברק סנדה ורדפה מן כיור וכנו *quidam putant* כן *ſignificare eos quibus nixus fuerit Baracus quosque ſequentes habuerit*, *ex illa ſignificatione vocis* כֵּן *quam habet* Exod. XXX. 18. Cumque כנן apud Arabes ſit *tegere*, *cuſtodire;* non dubitamus, כן ברק vertere *praeſidium* Baraci, quemadmodum germanice etiam diceres *Bedeckung des Baraks.*

(ברגליו) Male refertur ab interpretibus plurimis ad Baracum, quod hic ſcilicet miſſus in vallem fuerit vel *pedibus*, vel cum *peditibus ſuis*. Utrumque nimis languidum. Senſus potius hic eſt, Iſſacharitas, tanquam cuſtodes Baraci, in vallem deſcendiſſe *pone eum.* Hanc enim eſſe veram et certam ſignificationem vocis, adparet ex Cap. IV vs. 10 coll. vs. 14.

Vs. 16.

Vs. 16.

Integer hic vs. omiſſ. in 20, ſed ſuppl. (למה ישבת למה גלעד ישבת 21, ſed media vox ſine vocal. (בן in 30 ſuper raſura. המתפשים (המשפתים 35 ſed correct. בפלגות (לפלגות 28 et Regiom. II בפלגות etiam 6, ſed ב mutat. in ל. ſic quoque in Stutgard. חקקי (חקרי 25 ſed emendatum. Stutgard. habet חקקי

A laudibus ad vituperationes ſubito nunc tranſit Debora, reprehenditque illas tribus, quae privatam ſalutem anteponentes publicae, detrectaverant in ſocietatem periculi et meritorum in communem patriam venire. Vix opus eſt monere, inepte egiſſe, qui contextum ſacrum in verſiculos ſuos olim diſtinxere, quod verba בפלגות . . . . חקקי לב cum antecedd. junxerint, cum ſint potius referenda ad ea, quae ſequuntur. Nam res ipſa loquitur.

(בפלגות ראובן *ad rivos ſeu canales Rubenis*, poëtice dictum pro בארץ ראובן. Conſtat quippe, Rubenitas aliosque transjordanenſes Iſraëlitas rei potiſſimum pecuariae operam navaſſe, ad quam feliciter exercendam opportuniſſima quoque erat regio illa, quam precibus ipſorum conceſſerat Moſes Numer. XXXII. 1. Et credibile eſt, praeter fluvios rivosque, multos etiam canales ibi fuiſſe hominum opera atque arte factos, quibus aqua ex Jordane derivata diſtribueretur per planitiem illam late patentem, ut et agris rigandis et potandis gregibus innumeris ſufficeret. Aptum itaque, immo elegans eſt, Rubenitidem paſtorum patriam denominari ab ea re, quae conjunctionem haberet cum vita paſtoritia, nec opus, vocabulum פלגות, quod etiam altero loco Job. XX. 17

 canales

canales denotat, intelligere de diviſionibus receſſionibusque, quod fecit ven. Tellervs aliique interpretes multi.

חקקי לב) LXX vertunt *εξικνεμενοι καρδιαν*, unde nata quibusdam ſuſpicio, illas hoc pariter et ſequenti loco legiſſe חקרי. Sed monet Schvltensivs in Animadverſ. ad varia loca vet. teſt. habere verbum חקק apud Arabes (حقّق) in II conjug. ſignificationem *inveſtigandi*, et reſpexiſſe interpretem graecum, ut ſaepe alias, ad Arabiſmum. Et Schvltensio quidem haec ipſa notio inveſtigandi tenenda hic videtur, ut ſit utriusque formulae ſenſus plane idem. Sed malumus nos חקקים eodem, quo Eſai. X. 1. extat, ſenſu accipere et *ſtatuta*, *decreta animi* intelligere. Noſtro quippe judicio Deborae in compellandis Rubenitis vera mens haec eſt: magna vos initio quidem et praeclara conſilia ceperatis de auxilio fratribus ſtrenue ferendo; quî itaque factum eſt, ut domi tamen manſeritis tranquilli ac otioſi? nempe quos (מתנדבים eſſe, id eſt) primum ſtatim animi impetum ſequi decebat, ii demum diu multumque deliberabant, num prudenter etiam ac provide factum ſit, ſi abrupto dulci otio ac re inſuper familiari neglecta bello ſeſe immiſceant incerto ac parum etiam, ob locorum diſtantiam, ſecum conjunctionis habenti.

משפתים) Difficile hoc vocabulum optime, noſtra quidem ſententia, illuſtraſſe videtur ill. Michaelis ad Lowthvm pag 562 edit. Goetting. 2dae, qui canales ſeu alveos intelligit, unde pecora bibunt.

לפלגות . . . . . לב) Scholion hoc eſſe videtur ven. Tellero, in margine primum a grammatico quodam, difficiliorem vocem חקקי alia faciliore חקרי illuſtraturo, poſitum, et poſtea contextui perperam illatum.

illatum. Sed vide quae prolixe diſputantur contra hanc conjecturam parum credibilem in ven. Ernesti biblioth. theolog. nov. Tom. VII. pag. 295.

Vs. 17.

גלעד) לגלעד 21, ſed ל caret voc. הירדן) omiſſ. in 3. ſed ſuppl. ודן) ודם 14 ſed emendat. למה) deeſt in 21, ſed ſuppl. omittit quoque Vulg. Chald. Syr. et Ar. יגור) תגור 2, ſed emend. ישב) יָשׁוֹב 5. ſic quoque habuiſſe videtur 30, nam ב eſt ſolito magis diductum et ſuper raſura. רעל) על cod. Erfurt. III. על quoque 3 et Erfurt. V, ſed additum eſt praefix.

גלעד . . . . שכן) vertit Michaelis, *Gilead wohnt jenſeits des Jordans*, ſenſu parum commodo. Hoc enim, quod trans Jordanem ſedes ſuas haberent Gileaditae, reprehenſioni neutiquam poterat eſſe obnoxium. Sed illud vituperat Debora, et recte quidem, quod tranquilli manſerint in ſuis ſedibus ac de ſalute communis patriae parum ſoliciti.

ודן . . . אניות) *Et Danitae quare verebantur naves* (hoſtiles)? Cum accuſativo nominis conſtruitur hoc verbum etiam Devt. XXXII. 27. Nempe ut praeclare monet Michaelis, hoc timere poterant Danitae, quorum ſedes haud longe aberat a mari mediterraneo, ne forte, ſi ipſi defectionem moliti eſſent, Canaanitae eſcenſione e navibus facta praedationibus atque incendiis patriam deinceps vaſtarent. Aliter haec verba qui vertunt, vel, Danitae *commorabantur in navibus*, vel, *timebant ſuis navibus*, cogitare debebant, maritimam haud fuiſſe hanc tribum, adeoque etiam naves non habuiſſe, quibus vel timere potuerint vel confidere.

לחוף ימים) חוף *litus* eſſe, non portum, probavit Schvltensivs in comment. ad Iob. XXXIII. 9. et Origin. hebr. pag. 590 ſq. ex ſignificatione *fricandi*, quam habet verbum in dialectis Chald. Syr. et Arab. unde litus חוף dictum, quaſi locus qui ab undis fricatur. Sic quoque R. Jonas in lexico ait ſe facere cum iis, quibus חוף ſit מחך אלבחר אי חית תחך אמואגהא יריד צפתהא וחאשיתהא וסאחלהא, *locus ubi fricat mare, aut ubi fricant undae ejus, i. e. litus maris et ora.* Conſentiunt in hac ſignificatione vocis veteres interpretes omnes, atque etiam verſio Arab. Ms. Pocock. habet עלי סאחל אלבחר.

ועל מפרציו) מפרצים ſunt portus ſtationes navium, et urbes maritimae. Nam فرض eſt incidere, unde فُرْضَةٌ locus eſt (crebra quaſi fluctuum alliſione inciſus) ubi naves ad anchoram conſiſtunt. Sic apud Abvlpharagivm Hiſtor. Dynaſt. pag. 91 urbs Ciliciae Ajâs dicitur فُرْضَة البحر, *portus, urbs maritima.*

Vs. 18.

חרף) in 30 ף eſt ſuper raſura et valde diductum. videtur fuiſſe חרף את. נפשו) omiſſ. in 19 ſed ſuppl. ונפתלי) ſic. 30, ſed literae פתלי ſuper raſura.

Laudat nunc, uti par eſt, Sebulonitarum Naphtalitarumque, quorum praecipue opera uſus fuerat Baracus, animum generoſum atque intrepidum. Exquiſita formula, qua qui vitam ſuam praeſentiſſimo periculo objicit, *probro eam afficere*, i. e. parvi aeſtimare dicitur. Amant hoc loquendi genus Arabici quoque poëtae in laudandis viris fortibus et generoſis. Sic

Sic quidam in Hamaſa, edit. Schvltens, pag. 452 edit. Goettingens. pag. 80. de ſe ſuisque:

انا لنرخص يوم الروع انفسنا
ولو نسام بها في الامن اغلينا

Nos levis pretii reputamus animas noſtras die praelii,
Sed ſi pretium earum rogemur tempore pacis, magnum illud ſtatuimus.

Atque alius ibidem:

نعرض للسيوف اذا التقينا، نفوسا
لا تعرض للسباب

Tanquam rem vilis pretii gladiis objicimus animas noſtras, quum praelio concurrimus, quae alias non objiciuntur probro.

Conf. quoque Lettivs in not. ad Amralkeiſi Carmen, pag. 213.

ונפתלי . . . . שדה) Senſum nonnihil turbare videtur abſentia verbi in altero hemiſtichio. Ac communis quidem hunc verſum interpretandi ratio haec eſt, ut repetantur verba עם חרף נפשו למות junganturque cum ſequentibus על מרומי שדה, hoc ſenſu: et *Naphtalitae quoque projiciebant vitam ſuam in locis editis.* Sed haec res eam dubitationem habere nobis videtur, quod, cum praelium commiſſum fuerit non in monte, ſed ad radicem montis (nam deſcendiſſe de monte dicuntur Iſraëlitae Cap. IV. 14), haud probabile ſit, verbis על מרומי שדה contineri deſignationem illius loci in quo virtutem ſuam bellicam comprobaverint Naphtalitae. Noſtra igitur qualicunque ſententia recte quidem repetitur illud עם .... למות: ſed verba על מרומי שדה, ſubintellecto, quod plerum-

que omittitur אשר, cum ſubjecto ſunt proxime jungenda, continentque epitheton illius poëticum à natura ſoli, quod incolebant Naphtalitae, maximam partem montoſi, deſumtum. Senſus eſt, irruiſſe Sebulonitas in media hoſtium agmina, eorumque ſimiles fuiſſe Naphtalitas monticolas.

Vs. 19.

נלחמו אז) omiſſ. in 32 ſed ſuppletum.

בצע) *Lucrum* plerumque vertitur: ſed magis placet ſignificatio, quam habet hoc nomen apud Arabes, quibus بِضْعَة *fruſtum* eſt. Sic R. Tanchum quoque illud accipit, cujus verba digna ſunt, quae notentur, בֶּצַע כֶּסֶף קטעה פצח תרגום פתות אתה פתים בצע יתה בִּצוּעִין ופי אלערבי אלבצעה חי אלקטעה פתסאות פיה ארתלאת לגאת: i. e. בצע כסף *eſt fruſtum argenti; chaldaice quoque* בִּצוּעִין *ſunt fruſta Levit II. 6. et Arab.* بِضْعَة *quoque eſt fruſtum; conſentiunt itaque in hoc vocabulo tres iſtae dialecti.*

Vs. 20.

מן שמים) מן חשמים 2, 10, 33, ſed ה fine vocal. ממסלותם) deeſt in 6, ſed ſuppletum. ממצלתם 24, ſed emend. במסלותם 21, ſed emendatum.

מן שמים נלחמו) Praecipiunt interpretes, ſubintelligendam eſſe vocem אלהים: ſed malumus accipere verbum tanquam imperſonaliter poſitum. Atque hoc quidem planum eſt: illud vero plus habere difficultatis videtur, quonam ſenſu ſtellae de orbitis ſuis pugnaſſe dicantur. Communis fere opinio eſt, *Angelos* innui, qui alibi etiam (Job. XXXVIII. 7) ſtellarum nomine inſigniantur. At quanquam admodum credibile eſt, ut deinceps videbimus, procellam hoſtibus adver-

adverſam coelitus ſuccurriſſe, cum ad praelia ventum eſſet, Iſraëlitis; neſcio tamen, an in omni veterum hebraeorum poëſi vel unicus locus extet, in quo ejusmodi ſtupenda naturae ſpectacula relata ſint ad miniſteria angelorum: ſuadetque praeterea commemoratio *orbitarum*, quae minus bene convenire videntur angelis, ut ſtellas intelligamus non figurate ſed proprie ſic dictas. Nec tamen eorum ſententiam probamus, qui ſtellarum illam in Canaanitas iniquitatem in eo poſitam fuiſſe exiſtimant, quod noctem praelium proxime inſecutam illuſtraverint lumine ſuo, atque opportunitatem praebuerint victoribus, ulterius quam alias fieri poterat proſequendi hoſtes in fugam projectos, eorumque ſtragem propagandi latius. Nam et nimis commune atque ordinarium videtur illud ſtellarum, quo noctem illuſtrant, beneficium, et locus etiam hic nondum eſſe poteſt, fugam hoſtium et quae conjuncta cum ea erant deſcribendi. Neque illud nobis plane ſatisfacit, quod ad explicationem hujus dictionis propoſuit Ill. Michaelis in notis ad h. l. Nimirum putat vir doctiſſ. ortam eſſe loquendi formulam ex opinione vulgi ea, qua ſideribus multum cum rebus humanis conjunctionis tribui ſolet, nec aliud quicquam eandem innuere, quam quod adverſa fortuna uſus fuerit Siſera (*das Schickſaal war ihm zuwieder*). At vero haec ſi fuerit dictionis hujus mens atque vis omnis, hoc tantummodo ſi innuerit Debora, adverſam fuiſſe quam expertus ſit Siſera fortunam, quam quaeſo, niſi noſter nos ſenſus fallat, vulgaris tunc et languida prodiret ſententia, quam diſſimilis ſublimitati ac magnitudini conceptuum, quae per reliquum carmen totum regnat? Certe alterius ſententiae, qua coelitus pugnatum fuiſſe dicitur, pondus et gravitas majus quid atque elatius aperte deſiderat. Noſtro itaque ſenſu ſi nobis uti liceat, quanquam id timidi faci-

facimus nec ita de opinione noſtra certi, quin aliam lubenter accepturi ſimus; putaverimus, ſimpliciſſimam verborum interpretationem eam eſſe, ut ſtellae dicantur poſitae pro coelo, et formula, ſtellae ex orbitis pugnarunt, idem valeat ac, *coelum ipſum deſuper pugnavit.* In qua explicatione ne cui forte illud vitioſum videatur, quod ſic utriusque hemiſtichii idem fere ſenſus prodeat, monendum eſt breviter, in ſermone hebraeorum poëtico nil magis fere ſpectari, quam membrorum, e quibus conſtat periodus, parallelismum, et praecipue eam parallelismi ſpeciem omnium frequentiſſimam eſſe, qua quae primum poſita eſt ſententia, denuo exprimitur aliis verbis idem fere ſignificantibus. — Sed de forma loquendi haec ſufficiant, jam quis verborum ſenſus ſit diſpiciendum. Et haec quidem quaeſtio haud admodum impedita videtur. Coelum enim pugnaſſe cum dicitur, quid quaeſo aliud ſignificare hoc poſſit, quam coeli mutationem aliquam talem, quae, faveret Iſraelitis, infeſtiſſima ſimul eſſet copiis hoſtilibus? Ac Josephus etiam Archaeol. Lib. V. cap. 5. pag. 291 edit. Haverc. narrat, ſtatim ſub initium praelii coortum eſſe imbrem ingentem multo cum grandine, ventumque, dum impelleret pluviam in ora Canaanitarum, tantam his caliginem objeciſſe, ut arcus fundaeque illis plane inutiles fierent, gravis etiam armaturae milites ob frigus gladiis uti non potuiſſe: Iſraëlitas contra, a tergo habentes procellam, cum intellexerint divinum auxilium, eo majorem adhibuiſſe audaciam. Nec erat cur hoc tanquam commentum ingenii Judaici rejiceret Clericus ad h. l. Adſunt enim variae et juſtae cauſae, quae ejusmodi quid factum eſſe perſuadere nobis debeant. Primo quod ex ipſius Dei juſſu nonniſi decem mille homines (cap. IV. *6.* 13) evocari debebant ad rem adeo arduam perficiendam, quod

quod hoc tam exiguum agmen adoriri adeo jubebatur hoſtilem exercitum, et numero et armorum genere multo ſuperiorem, et quidem tali in loco adoriri, qui ut videtur multo iniquiſſimus erat Iſraëlitis, hoſtibus contra commodiſſimus, haec ſane ita comparata ſunt, ut intelligatur, haud obſcure ſignificaſſe Jehovam, ſe ipſum ſingulari quodam modo vim hoſtium fracturum eſſe. Accedit, quod verbi המם quo utitur hiſtoricus ſacer cap. IV. 15, praecipuus ac fere perpetuus uſus hic eſt, ut de Deo uſurpetur, quando procellas excitaſſe dicitur hoſtibus infeſtas, vid. Exod. XIV. 24. Joſ. X. 10, 1 Sam. VII. 10, Pſ. XVIII. 15. Pſ. CXLIV. 6. Denique illud praecipue ſententiam noſtram firmare videtur, quod Kiſchon amnis devolviſſe dicitur Canaanitas. Shawium enim ſi audias, teſtem fide digniſſimum, (*Reiſen, oder Anmerkungen, verſchiedene Theile der Barbarey und der Levante betreffend, pag.* 238) profecto Kiſchon vehemens ille rapidusque fluvius non eſt, qui vel copias in acie poſitas deturbare, vel caeſorum hoſtium cadavera devolvere poſſit, niſi facta ſit copioſiſſima imbrium effuſio. Haec autem ſi acceſſerit, tunc creſcit ex multis aliis torrentibus ſubito, intumeſcit, inundat campos, rapidisque undis quaecunque objecta ſibi habet aufert. Itaque aut hyperbole admittenda eſt, quae non veritatem modo excedit, ſed adeo veritatis ſpeciem omnem, aut ſtatuendum cum Shawio, conjunctam fuiſſe cum praelio procellam divinitus excitatam, eamque talem fere, qualem deſcripſit Josephus.

Vs. 21.

נחל קישון prius) מן השמים נחל קישון 21, ſed
מן השמים caret vocal. (נחל קדומים נחל קישון
omiſſ. in 6 ſed ſuppl. נחל קישון post.) נַחַל אֵיתָן
4, in

קדומים תנחל (קדומים נחל 4, in marg. eſt קישון. 32, ſed ת expunctum.

גרף) Praeter hunc locum non iterum occurrit in hebr. codice, ſed uſitatius eſt in dialectis reliquis, nam eodem et Syrus interpres et verſio Arab. ms. Pocock. hoc in loco utuntur. Apud Arabes verbum جرف uſurpatur praeſertim de fluviis quum aliquid auferunt et devolvunt, ut exemplis probat Lettivs ad h. l.

נחל קדומים) Maxime nobis placet eorum opinio, qui קדומים vertunt *occurſus hoſtiles*, praelia, ſignificatione ducta ex illo verbi קִדֵּם uſu, quo denotat ex adverſo ſtare, occurrere. Idem fere ſentit R. Jonas in lexico, qui poſtquam monuit, verbum קִדֵּם habere ſenſum occurrendi, obvertendi ſe, (אלתלאקי ואלאסתקבאל) haec ſtatim ſubjicit, ורבמא כאן נחל קדומים משתק מן הדא אלמעני אי ואדי אלמתלאקין יריד חית אלתקי אלגמאעין: Senſus itaque loci hic eſt, Kiſchonem eſſe torrentem eum, qui inclutus factus ſit praeliis prope ipſum commiſſis. Transverſum eſſe verborum in hac ſententia ordinem, monendum eſt propterea, quod videmus, ob neglectam hanc obſervationem apud plurimos ortam eſſe hujus commatis verſionem parum concinnam.

תדרכי נפשי עז) Animam ſuam, id vero eſt more Hebraeorum ſolemni, ſe ipſam alloquitur Debora, ac idem eſt ac ſi dixiſſet אני ארדך עז, *ego ipſa, quanquam femina imbellis, conculcabam validiſſimos bellatores.* Mirum eſt, quod vertere potuerit ill. Michaelis hoc comma, *laſst mich auf die Starcken treten*, vel ven. Tellervs, *ſtrenge deine Kraft an meine Seele (den Sieg würdig zu beſingen)*. Quam enim dura eſt, quam ingrata auribus ſermonis in medio curſu interpellatio!

At

At in futuro, inquies, poſitum eſt verbum תדרכי. Quaſi vero non conſtaret, in ſtylo hebraeorum, poëtico praeſertim, futurum ſexcenties habere vim praeteriti.

Vs. 22.

אבירין) ſic in 30, ſed literae אביר ſuper raſura.

אז) Tunc, ſcilicet cum ipſum coelum militare Iſraëlitis inciperet, orta eſt equitatus primum, in quo maxima vis hoſtium poſita erat, deinde reliqui etiam exercitus perturbatio ac confuſio ſumma.

הלמו) ut paſſivum plerumque vertitur, et ſic jam olim praecepit R. Jonas in lexico, גֿיר מתעדי במענ נחלמו, *intranſitive ſumendum eſſe ſenſu paſſivo*, et conſenſit etiam R. Tanchum, ſcribens: יריד אן הואפר כ֗ילה אנכ֗לעת מן שדה אלעדו ואלחצ֗אר, *ſenſum eſſe quod ungulae equorum excuſſae fuerint ob vehementiam curſus.* Sed tutius videtur, verbum quod eſt formae activae, ſenſu quoque activo ſumere, et ſupplere *terram*, cum haud admodum infrequens ſit accuſativi ellipſis, quando is vel ex indole verbi, vel ex ſermonis contextu facile ſuppleri poteſt.

ודהרת) Difficile vocabulum, de quo ne verbulum quidem monuit Lettius, alias in vocum ſignificationibus indagandis perquam copioſus, quin ſaepe copioſior quam par erat. Moleſtum eſt deſiderari uſum verbi דהר in Chald. pariter ac Syr. lingua: moleſtius etiam, Arabiſmi ope nos hic deſtitui, nam verbi دَهَرَ, quod a nomine دهر, *tempus, fortuna*, formatum uſurpatur de quacunque re in aliquem incidente, ſignificatio locum hic habere non poteſt. Tellerus quidem verbo דהר apud Arabes *projiciendi ſe deorſum,*

terga

terga vertendi notionem competere perhibet, ſed hic quoque ut ſaepe alibi parum accurate; nam iſta ſignificatio reſidet in verbo نَوَّهَرَ, quod eſt a نهر plane diverſum. Conſulamus itaque nunc verſiones antiquas. Ac in altero quidem loco, Nahum III. 2, ubi audiri dicitur ſtrepitus equi דֹּהֵר, LXX habent *ιππȣ διωκοντος*, Vulg. *frementis*, Chald. equorum מְפַנְּבִין *ſaltantium*, Syr. utitur verbo ܠܗܩ quod male redditum eſt *anhelans*, nam Arabibus certe نفر eſt *fugere*, nec non, *antevertere curſu*, et Arabicae verſionis auctor, qui in prophetis Syrum ſequitur, adhibet vocabulum الركض, quod itidem et *fugam* et *curſum* denotat. Hoc vero noſtro loco Vulgata ſic habet, *ungulae equorum ceciderunt, fugientibus impetu et per praeceps ruentibus fortiſſimis hoſtium*, LXX. *σπȣδη εσπευσαν ισχυροι αυτων*, Chald. tunc excuſſae ſunt ungulae equorum illorum מפינבא *ob ſaltum*. Ex qua veterum interpretum collatione cum appareat, non omnes quidem, at plures tamen, voci דהרות tribuiſſe notionem curſus concitatioris: eandem et nos, donec certius quid eveniat, tenendam arbitramur. Hinc אבירים non putamus equites eſſe, ſed equos fortes et generoſos, quo ſenſu vocabulum occurrit Jerem. VIII. 16, XLVII. 3, L. 11. Obſtare quidem videtur affixum, quod ad vocem סוס referendum eſt, et ven. Tellervs vitioſam adeo tavtologiam induci verbis putat, niſi אבירים intelligatur de equitibus. Enimvero, cur non bene dictum ſit, אבירי סוס, validiſſimi equorum, cum tamen alias quoque tali loquendi genere uti ſoleant Hebraei ad exprimendum ſuperlativum, ex. gr. Eſai. LIII. 3, חדל אישים, flaccidus hominum, i. e. homo flaccidiſſimus, Ps. XXII. 7 בזוי עם contemtus hominum, i. e. contemtiſſimus? Noſtra itaque

ſenten-

ſententia commatis ſenſus hic eſt, orta tempeſtate cum rerum omnium ſumma perturbatio facta eſſet, attonitos atque in furorem actos equos noluiſſe amplius contineri in obſequio, ac fortiſſimos quidem et ferociſſimos quosque ſtatim perruptis agminibus concitato curſu in praeceps rapuiſſe invitos dominos, tunc reliquos etiam minus validos et generoſos, quod coacti eſſent diutius conſiſtere, verberaſſe terram ungulis, donec et ipſi, excuſſo omni imperio, in fugam ſe conjecerint.

Vs. 23.

מרוז) ז ſuper raſura in 30. יהוה ארו) יהוה צבאות ארו 2, ſed media vox caret vocali. ארור) ſerius additum in Regiom, I. in 30 ור ſuper raſura. לעזרת יהוה) ſemel tantum in 6, neque ſuppletum: ſemel quoque in Helmſtad. et Stutgard. ſed utrobique ſuppletum. Omittunt Ch. Syr. Arabs.

מרוז) Nihil quidem certi conſtat de hac civitate, ſed credibile tamen eſt pertinuiſſe eam ad alterutram tribuum, quas nominatim ad bellum evocari juſſerat Jehova. Nam quod tam graviter illa corripitur, id haud obſcure ſignificare videtur, fuiſſe et ipſam evocatam, ſed timuiſſe ſibi, ne Canaanaei poſt victum Iſraëlitarum exiguum agmen temeritatem defectionis ulciſcerentur crudelitate victoriae. Sed hic ipſe timor praepoſterus, haec de felici rerum eventu dubitatio, quid erat aliud quam diffidere Jehovae ipſi, cujus auſpiciis res omnis gerebatur, et qui ipſe dux et princeps agminis Iſraëlitici haberi voluit? Hinc eſt, quod Meroſitae dicuntur denegaſſe auxilium, non Baraco, non fratribus ſuis, ſed ipſi adeo Jehovae, non quod

 ipſe

ipſe illis opus habuerit, ſed ut innuatur magnitudo criminis, quod committebant, qui ſub tanto duce dubitare de victoria ac militiam detrectare audebant.

מלאך יהוה) *Angelus* plerumque intelligitur, nec tamen id certum eſt; nam *prophetae* etiam hoc nomine nonnunquam inſigniuntur, vid. Hagg. I. 13, Jud. II. 1. Utrum vero ſemet ipſam innuat Debora, utpote quae eſſet אישה נביאה Cap. IV. 4, an alium quendam prophetam divinitus miſſum, id vero nemo facile unquam definiet. Neque eſt haec res tanti momenti, ut admodum ſolicitos nos habere debeat.

Vs. 24.

חבר) omiſſ. in 3 et 35, ſed ſuppletum.

מנשים באהל) Sunt qui vocabulum אהל latiore hic ſenſu ſumentes, quo omnis generis habitationes complectitur, alluſionem eſſe putant ad illam orientis conſuetudinem, qua domi ſeſe continere nec facile in conſpectum publicum prodire ſolent feminae honeſtiores, ut ſenſus ſit, *prae aliis honeſtis feminis omnibus praedicandam eſſe Jaëlem.* Enimvero cum hic ſermo ſit de ejusmodi femina, quae ipſa degebat ſub tentorio, quod adparet ex Cap. IV, vs. 21, utpote uxor viri Kenitae, patrio more vitam paſtoritiam agentis, ſedesque ſuas ſubinde mutantis, ut facere ſolent Nomades, putamus nos vocem אהל ſtricte accipiendam eſſe de *tentorio*, ac ſenſum loci ſic conſtituendum; ut excellentior dicatur Jael omnibus aliis ſui ordinis feminis, omnibus nimirum, quae quaqua verſum degant in Scenitarum tentoriis.

Vs. 25.

Vs. 25.

שׂאל et נתנה) Super raſura in 30.

חמאה) Mirum videri poſſit, homini laſſo et ſitibundo, qui ad calorem refrigerandum ſitimque reſtinguendam aquae hauſtum petit, butyrum unacum lacte offerri. Verum חמאה non, ut vulgo creditur, illud ſignificat, quo nobis butyrum eſt, ſed lactis potius quandam ſpeciem, coagulatum nempe ſeu oxygalam, quod copioſe probavit Jo. Kneppelhovt in diſſ. poſt. de re cibaria vet. hebr. praeſide celeb. Seb. Ravio habita Traj. ad Rhen. 1769. Atque ſic Josepho etiam ſua conſtat fides atque auctoritas, narranti Archaeol. Lib. V. cap. 6, propoſitum fuiſſe Siſerae γαλα διεφθορος ηδη, lac corruptum, i. e. acidum factum, quod juſto copioſius hauſtum mox ebrietatem cum arctiore ſomno illi induxerit. Nimirum commode obſervat ill. Michaëlis in not. ad Jud. IV. 19, camelini lactis, cum acidum factum ſit, eam eſſe naturam, ut vino etiam citius ebrietatem arceſſat bibentibus, nec dubium videri poſſe, quin Heberus Kenita, ex Arabica gente oriundus, camelos aluerit, Arabibus omnium maxime adamatos. Suſpicatur itaque, Jaëlem cum lac daret animum habuiſſe inebriandi Siſerae: nec aliter concipi poſſe, qui factum ſit, ut imperator praelio victus atque in fugam praecipitem conjectus mox tam profundo ſomno ſopiri potuerit. Quae viri celeb. ſententia uti nobis vehementer placet, ita gaudemus etiam, novum nos illi robur conciliare nunc poſſe auctoritate Tanchumi, Judaei Hieroſolymitani, cujus ad h. l. verba haec ſunt, קצדהא אן תסכרה לאן אללבן אלחאמץ יסכר וכצוצא עקיב אלתעב ואלחר והו ירטב אלדמאג פיקוי אלנום ויסתגרק i. e. *propoſitum Jaëli erat inebriare Siſſeram, nam lac acidum inebriat et praecipue*

 eum

eum quem perſequitur laſſitudo atque aeſtus : humidum quippe reddit cerebrum, tunc invaleſcit ſomnus hominemque totum occupat.

Vs. 26.

מחקה) וּמָֽחֲקָה 11. וּמָֽחֲקָה 31 (praef. ſine vocali). Habet quoque praef. Syr. et Arabs. ראש) ראשו 21, ſed add. eſt ſuff. ומחצה) מחצה 2, 3, 6, 10, 20, 25, Erfurt. I. Omittunt praef. Vav quoque 4, 17, 19, 22, 23, 32, Erfurt. III, ſed in his ſuppl. Omittit copulam Chald. et Ar. רקתו) ברקתו 2, ſed ב ſine vocali.

תשלחנה) Negotium faceſſit grammaticis forma verbi annomala. Sed omnis difficultas in vocalibus ſolummodo poſita eſt, et recte monet Lud. de Diev in Animadvers. ad h. loc. ſcriptum eſſe debere תִּשְׁלַחְנָּה. *manum ejus quod attinet, emittebat eam ad clavum.*

והלמה) Mirum quod ill. Michaeis reddere hoc potuerit, *inebriavit Siſeram*: ſed magis etiam mirum, quod tantopere ipſi placuerit haec nova verſio, ut etiam reprehenderet in not. ad C. IV. 19, reliquos interpretes, quod non ſatis acuti fuerint ad hunc aptiſſimum, ut putat, verbi ſenſum perſpiciendum. Bene erat ſi dixiſſet vates, inebriavit Siſeram, tunc prehendit etc. At hunc ſententiarum ordinem ac ſucceſſum quis ferat, *prehendit altera manu clavum, malleum altera, et inebriavit Siſeram.*

מחקה) Verbum *απ. λεγ.* cujus ſignificationem ex Arabiſmo petendam eſſe docet R. Jonas in Lexico, dum formulam מחקה ראשו exponit hac ratione מחקת גרא, i. e. *valde perdidit, delevit.* Conſentit Tanchum in comment. מעני מחקה אלמחק ואלהלאב וכסר

ומעני מחצה וחן וכסר, *verbum* מחק *idem eſt quod* محق *delevit*, et מחץ *ſignificat debile reddere et frangere.* Rectiſſime quod ad prius: ſed ad poſterius quod attinet, putamus verbo מחץ optime hic convenire notionem verbi محص, quod eſt *concutere aliquid pede.*

חלפה) plerumque vertitur *perforavit*, praeeuntibus LXX et Vulg. Sed veremur ut ex uſu linguae probari poſſit haec ſignificatio. Certe locus Job. XX. 24 nil probat. Nam quia arcus parum commode *perforare* dici poteſt, rectius ibi תחלפהו vertitur, *pone inſequitur.* Nec alter locus Eſai. XXIV. 5 quicquam pro iſta ſignificatione decernere videtur. Difficile eſt verbum, neque adhuc, quamvis prolixe de eo egerit ipſe etiam Schvltensivs in comment. ad Prov. XXXI. 8, ita explanatum, ut de multifario ejus uſu per omnia certo conſtet. Interim cum admodum credibile ſit ex variis ejus notionibus ſecundariis, competere illi ſignificationem *rem rei ſubſtituendi*, *per vices aliquid agendi*; formulam חלפה רקתו non inepte ſic vertendam exiſtimamus, *per vices*, *alternis pedibus calcavit tempus ejus.* Hac quidem ratione ſaltim gradatio verborum oritur, non quidem grata mollioribus auribus, ſunt enim imagines horroris plenae, ſed juſta tamen ac naturae loci accommodata.

Vs. 27.

שכב) omiſſ. in 32, ſed ſuppl. כרע נפל שכב
בין רגליה) deeſt in Helmſtad. ſed ſuppl.
שכב בין רגליה כרע נפל) deeſt in 2, 20, 29, ſed ſuppl. כרע med.) bis in 23, ſed alterum expunctum. נפל באשר) נפל שפכין באשר 32, ſed media vox ſine vocal. נפל שכב באשר 35, ſed med. vox ſine vocalibus באשר כרע)

כרע

באשר שכב כרע Stutgard. ſed med. vox ſine vocal. שם) omiſſ. in 21 ſed ſuppl.

בין רגליה) Non admodum placet illud *inter pedes ejus*, ſed videtur potius vertendum eſſe *ad pedes*. Sic fere Arabibus بين يديه inter manus ejus, idem eſt ac *coram eo*, in conſpectu ejus.

כרע) de violentis ac convulſivis agitationibus intelligendum, cum erigere ſe vellet nec tamen poſſet. נפל parum commode a multis redditum eſt *cadebat*. Quaſi vero cadere poſſit homo, cujus caput humo eſt affixum. Eo hic potius ſenſu ſumendum verbum, quo de mortuis humi proſtratis uſurpatur, Jud. IV. 22, I Sam. XXXI, 8. שכב rigidum immotumque corporis exanimis ſitum innuit, opponiturque agitationibus quae praeceſſerant. Germanice verteres, *zu ihren Füſſen krümmte er ſich, lag todt, ohne Bewegung.*

שדוד) Tellervs, *ibi cadebat occiſus.* Michaelis, *da lag er todt.* Sed majorem nos vim atque efficaciam ineſſe huic vocabulo credidermus, quam uterque neglexit. Innuitur nempe horridus ac teterrimus cruenti cadaveris humo adfixi adſpectus. *Wo er ſich gekrümmt hatte, da lag er, grauenvoll.*

Vs. 28, 29, 30

vs. 28 אם) עם 21 ſed emend. בער poſt.) deeſt in 22, ſed ſuppl. מרוע ב׳ ל׳ לבוא) deeſt in Helmſtad. ſed ſuppl. בשש) omiſſ. in 11 ſed ſuppl. מרוע poſt.) ומרוע 11 ſed praef. ſine voc. פעמי) deeſt in 15 ſed ſuppl.

vs. 29 תענכה) תעניכה cum Jod eoque non expuncto 4, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 16, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 33, 36. תעניכה cum Jod

Jod expunćto 1, 3, 22, Regiomont. II. et Stutgard. תענגה habet 5, ſed Jod eſt additum. תשיב) יושר 23, ſed ſine voc. et in marg. eſt תשיב.

vs. 30 שלל רחם) שלל צבעים רחם 2, media vox ſine vocali. לראש) deeſt in 18 ſed ſuppl. צבעים לסיסרא שלל) omiſſ. in 26 et 35, neque ſuppl. omittitur quoque in 11, ſed ſuppl. לסיסרא שלל צבעים) deeſt in 24, ſed ſuppl. omittit quoque Stutgard. לסיסרא) סיסרא 22, ſed add. ל רקמה) לרקמה 25. לרקמה quoque 3, Regiom. II et Stutgard. ſed ל expunćt. צבע poſt.) deeſt in 30 ſed ſuppl. לצוארי) in 10 ſcriptio prima fuiſſe videtur לצואר.

Sequitur nunc his verſibus proſopopoeia, qua mater Siſerae loquens inducitur, tam venuſta atque elegans, ut neget adeo perfećtius usquam inveniri poſſe exemplum Lowthus in libro de Poëſ. ſ. Hebr. pag. 258. Qui cum ſit in omnium, qui literas hebr. amant, manibus, certe debeat eſſe; non opus eſt, quae ſunt ibi de pulchritudine loci tradita, huc tranſcribere. Sed de formula אף . . . לה vs. 29 monenda quaedam ſunt breviter. Putat nempe celeb. Michaelis, loc. citato, verti debere, *et ipſa mater Siſerae reſpondebat illi*, feminae ſapienti, ſe ſolanti, contineríque vs. 30 colloquii muliebris imitationem, matre Siſerae amplius aliquid ſemper ſperante, quam virgines ejus promiſerant, earumque voces tanquam nimis timidas corrigente. Sed nos admodum veremur, ne regulis linguae contraria ſit haec opinio quantumvis ingenioſa. Nam primo verbum השיב, ſi *reſpondere* ſignificat, habere ſolet accuſativum perſonae, cui reſpondetur,

 detur,

detur, (vid. Numer. XXII. 8, Joſ. XIV. 7, II Sam. III. 11, cap. XXIV. 13, I Reg. XII. 16, alibi) neque vel unicus locus nobis conſtat, in quo conſtructum ſit cum dativo. Obſtat praeterea pronomen in אמריה, quia non dicitur השיב אותו אמרו ſed אמר א הָ. Denique לה non recte refertur ad plures feminas ſapientes, חכמות, ſed absque omni dubio pertinere debet ad perſonam illam, quae loquens inducitur. Noſtro igitur judicio certus ac unice verus verborum ſenſus ille eſt, ipſam matrem Siſerae ſermones ſuos querulos *ſibi revocaſſe*, retractaſſe, et quae ſequuntur vs. 30 verba eſſe ſolius matris, ſolatia comitum admittentis, atque nunc, quia facile creditur quod optatur, in laetiſſimam ſpem ac immodica fere gaudia effuſae.

לצוארי שלל) Diſſentiunt interpretes in hac dictione explicanda. Sunt qui eam hypallagen eſſe ſtatuunt pro לשלל הצוארים, ſunt qui formam conſtructam hic poſitam eſſe putant pro abſoluta. Sed utrumque nimis profecto durum: Alia eſt opinio ven. Telleri, qui, quod parum credibile ſit, ita abſtinentem fuiſſe matrem Siſerae, ut ſibi ſoli nullam partem praedae ſperaret, pronuntiandum eſſe vult לְצַיארַי, *praedam coloratam utrinque acu pictam collo meo*: eſtque de mutationis hujus neceſſitate tam firmiter perſuaſus ut neget alia ratione locum commode explicari poſſe. Enimvero, quod pace viri doctiſſ. dictum ſit, neque haec ratio nobis perquam commoda videtur, duplici de cauſa, tum quod ſic nomen שלל ultimo loco poſitum plane redundet, quis enim facile dixerit, *praedam attulit collo meo praedam:* tum quod veſtes tinctae et acu pictae non poſſint dici ornamenta *collo* hominis apta, niſi admodum coacte. Quod poſterius aeque valet contra Greenii ſententiam,

qui

qui legendum putat לצואר שׁוֹלֵל, pro collo ſpolia facientis, ipſius nempe Siſerae. Nobis vero illud ſimplicisſimum videtur, ut שָׁלָל denotet jumenta bello ab hoſtibus capta (coll. I Sam. XV. 19) quae pretioſis ſtragulis aliisque ſpoliis ornata ad oſtentationem, in triumpho ante currum filii ductum iri ſperabat infelix mater Siſerae.

Vs. 31.

יהוה) deeſt in 32 ſed ſuppl. ואהביך (ואהביו 35, ſed emend. השמש) bis in 19, ſed altera vice caret punctis.

Sol prodiens in robore ſuo, eſt ſol oriens quando disſipatis nebularum obſtaculis ſerena luce fulgere incipit. Elegantisſima imago populi ex durae ſervitutis adverſitatibus emergentis ac novas vires priſtinumque ſplendorem recuperantis.

VERSIO LATINA.

2 Quod imperio fungi voluerint duces in Iſraële,
Quod promtum ſe praeſtiterit populus,
Laudate Jehovam.

3 Audite reges, auſcultate proceres,
Ego, Jehovae ego canam,
Pſallam Jehovae, Deo Iſraëlis.

4 Jehova, cum exires e Seir,
Cum gradereris ex agro Edom;
Terra tremuit, etiam coeli ſtillarunt,
Etiam nubes ſtillarunt aquam.

5 Montes diffluxerunt coram Jehova,
Hic Sinai coram Jehova, Deo Iſraëlis.

6 Tempore Schamgar, filii Anath,
Tempore Jaël, ceſſabant viae:
Incedentes antea viis regiis, incedebant viis tortuoſis.

7 Ceſſabant duces in Iſraële, ceſſabant,
Donec ſurrexi ego Debora,
Surrexi mater in Iſraële.

8 (Iſraël) elegerat Deos novos,
Tunc facta oppugnatio urbium:
Clypeus nequaquam videbatur aut haſta
In quadraginta millibus Iſraelitarum.

9 Animus meus fertur in imperatores Iſraëlis,
In eos de plebe, qui promtos ſe praeſtiterunt.
Laudate Jehovam.

10 Qui vehimini aſinabus candidis,
Qui ſedetis ſuper ſtragulis,
Qui ambulatis in via, meditamini carmen!

11 (Meditamini) ob jubila ſortientium praedam,
Inter loca ubi aqua hauritur, ibi celebrent ſtrenua facta Jehovae,
Strenua facta ducum illius in Iſraële,
Tunc deſcendat ad oppida ſua populus Jehovae!

12 (Dixi:) Euge, euge Debora,
Euge, euge, dic carmen!
Age Barak, et potire captivis tuis fili Abinoam!

13 Tunc deſcendit reſiduus contra potentes,
Populus Jehovae deſcendit mihi medios inter bellatores validos.

14 De

14 De Ephraim deſcenderunt quorum ſedes im Amalek (monte),
Poſt te (o Ephraim!) venit Benjamin cum cohortibus tuis,
De Machir deſcenderunt praefecti militares,
Et de Sebulon tenentes baculum numeratoris.

15 Primarii de Iſaſchar erant circa Deboram,
Et plebs Iſaſcharitica, praeſidium Baraci,
In vallem miſſa pone eum.

16 Juxta rivos Rubenis magna erant conſilia animi —
Quare vero manſiſti (Ruben!) inter canales,
Ad audiendum ſibilum gregum?
Juxta rivos Rubenis magnae erant haeſitationes.

17 Gilead trans Jordanem conquieſcebat,
Et Dan, quare hic timebat naves?
Aſcher manebat in litore maris
Et in urbibus ſuis maritimis conquieſcebat.

18 Sebulon eſt populus qui probro affecit vitam ſuam ad moriendum,
Nec non Naphtali habitans in locis montanis.

19 Venerant reges, ut pugnarent.
Tunc pugnarunt reges Canaanitae,
In Thaanach ad aquas Megiddo,
Fruſtum argenti non abſtulerunt.

20 De coelo pugnatum eſt,
Stellae ex orbitis ſuis pugnarunt cum Siſera.

21 Torrens Kiſchon devolvit eos,
Torrens praeliorum eſt torrens Kiſchon,
Calcabas, o Debora, robuſtos.

22 Tunc

22 Tunc calces equorum tundebant (terram),
Ob praecipitem curſum nobiliorum de illis.

23 Maledicite Meros, dicit nuntius Jehovae,
Maledicite incolis ejus,
Quod non venerunt ad auxilium Jehovae,
Auxilium Jehovae, inter reliquos fortes.

24 Laudetur prae mulieribus Jaël
Uxor Cheberi Kenitae,
Prae mulieribus in tentoriis laudetur.

25 Aquam petiit, lac dedit,
In phiala pretioſa obtulit lac acidum.

26 Siniſtram ad clavum extendit,
Et dextram ad malleum operariorum.
Et contudit Siſeram, perdidit caput ejus,
Concuſſit et alternis pedibus calcavit tempus ejus.

27 Ad pedes ejus curvabat ſe, mortuus jacebat, immotus,
Ad pedes ejus curvabat ſe, mortuus jacebat,
Ubi ſe curvabat, ibi mortuus jacebat, horridus.

28 Per feneſtram proſpexit et ejulavit
Mater Siſerae per frigidarium,
(Dixit:) quare tardat currus ejus venire,
Quare morantur inceſſus curruum ejus?

29 Sapientiores primariarum ejus feminarum reſpondebant,
Tunc ipſa quoque revocabat dicta ſua (anxia, dicens:)

30 Nonne inventam divident praedam,
Puellam, immo duas puellas unicuique,
Praedam veſtium tinctarum Siſerae,

Prae-

Praedam veſtium tinctarum, acu pictarum,
Tincta ac utrinque acu picta tegmina pro collis
jumentorum?

31 Ita pereunt omnes hoſtes tui, Jehova!
Sed qui amant illum, ſunt veluti quum prodit ſol
in robore ſuo.

Verſionem hanc cum dignam exiſtimaverit clariſſ. Joh. Uri, quam Pharo artis grammaticae hebraeae Oxonii MDCCLXXXIV a ſe edito, in quo ſunt etiam nonnulla carminis loca breviter ab ipſo expoſita, adjungeret, ſed immutatis, quae a Pharo longius diſceſſiſſe viſa eſſent; placet viciſſim huc tranſcribere, qualem Urivs concinnavit, ab ea, quae praeceſſit, haud mediocriter diſcrepantem, et fere aliam novamque. Eſt vero haec:

2 Cum libertatem reſtituiſtis Liberatores in Israele,
Cum ſtrenuiſſime vos geſſiſtis viri gregarii,
Laudate Jehovam.

3 Audite Reges, attendite Principes,
Ego ipſa, Jehovae ego ipſa canam,
Pſallam Jehovae, Deo Iſraelis.

4 Jehova, cum exires e Seir,
Cum gradereris ex agro Edom,
Terra commota eſt, etiam coeli ſtillarunt,
Etiam nubes ſtillarunt aquam.

5 Montes diffluxerunt coram Jehova,
Iſte Sinai coram Jehova, Deo Iſraelis.

6 In diebus Shamgar, filii Anath,
In diebus Jael, ceſſabant viae:
Incedentes viis regiis, incedebant viis tortuoſis.

7 Ceſſa-

7 Ceſſabant Gubernatores in Iſraele, ceſſabant,
Usque dum ſurrexi Debora,
Surrexi mater in Iſraele.

8 Quae, delectis Praeſidibus novis,
Tunc alimentis complevi urbes:
Clypeus ſiquidem conſpiciebatur, et haſta,
In quadraginta millibus Iſraelitarum.

9 Cordatiſſimi Imperatores Iſraelis,
Viri ſtrenuiſſimi de plebe,
Laudate Jehovam.

10 Qui vehimini aſinabus candidis,
Qui ſedetis ſuper ſtragulis,
Qui ambulatis in via, meditamini carmen.

11 Tela qui ſpargebatis mediis in pugnae locis,
Ibi celebrate ſtrenua facta Jehovae
Strenua facta Satrapum ejus in Iſraele:
Tum deſcendite ad oppida populus Jehovae.

12 *Cum dixiſſem*: expergiſcere, expergiſcere Debora,
Expergiſcere, expergiſcere, dic carmen!
Surge Barak, et abduc captivos tuos fili Abinoam!

13 Tunc deſcendiſti exiguus, contra Potentes populus;
Jehova deſcendiſti mihi adverſus Heroes.

14 De ipſo Ephraim deſcendiſtis, qui ſedem habetis in Amalek;
Poſtea tu Benjamin cum cohortibus tuis;
De ipſo Machir deſcendiſtis vexillarii;
Et de Sebulon, qui eligebatis in tribu ducem.

15 Nobiles quidem ipſi de Iſaſchar eratis cum Debora,
Et plebs Iſaſcharitica firmabat Barakum,

In

In vallem quae miſſa pone ipſum eſt.
Juxta rivos, Ruben! magnae erant deliberationes animi?

16 Cur manſiſti inter mapalia ad audiendum balatus gregum?
Ad rivos, Ruben! magnae erant conſultationes animi.

17 Gilead trans Jordanem conquieſcebas;
Et Dan, quamobrem timebas naves?
Aſher manebas in litore maris,
Et circum portus tuos requieſcebas.

18 Sebulon eſt populus, cujus contempſerat magnanimitas mori,
Itemque Naphtali, habitans in editis campis.

19 Venerant Reges pugnaturi,
Tunc pugnarunt Reges Canaanitae,
In Thaanach ad aquas Megiddo:
Fruſtum argenti non abſtulere.

20 De coelo pugnatum eſt,
Stellae ex orbitis ſuis pugnarunt cum Siſera.

21 Torrens Kishon devolvit eos,
Torrens victoriarum eſt torrens Kishon:
Calcabas, o anima mea, Robuſtos.

22 Tunc contuderunt calces equorum,
Ob caeſorum cadavera, cadavera, Domini ipſorum.

23. Maledicite Merozo, dicit angelus Jehovae,
Maledicite, maledicite incolis ejus;
Namque non venerunt ad auxilium Jehovae,
Ad auxilium Jehovae, adverſus Heroes.

24 Benedicta ſit prae mulieribus Jael,
Uxor Cheberi Kenitae,
Prae mulieribus in tentoriis benedicta ſit.

25 Aquam ille petierat, lac illa dedit,
In phiala magnifica obtulit lac pingue.

26 Manum illa ſuam ad clavum extendit,
Dextram quidem ſuam ad malleum operariorum:
Et contudit Siſeram, perdidit caput ejus,
Et concuſſit, ac transverberavit tempus ejus.

27 Ad pedes ejus curvabat ſe, mortuus jacebat, immotus,
Ad pedes ejus curvabat ſe, mortuus jacebat,
Ubi ſe curvabat, ibi mortuus jacebat, horridus.

28 Per feneſtram proſpectavit, ac vociferata eſt
Mater Siſerae per ſpeculare, *inquiens*:
Quare cunctatur currus ejus venire?
Quare morantur rotae quadrigarum ejus?

29 Sapientiores primariarium ejus ancillarum reſpondebant illi:
Quin tu tibi revoca dicta tua, dicens:

30 Nonne, quam nacti ſunt, dividunt praedam,
Puellam, imo duas puellas, in virum quemque;
Praedam veſtium tinctarum Siſerae,
Praedam veſtium tinctarum, acu pictarum;
Veſtes tinctas, utrinque acu pictas, pro procuratoribus praedae?

31 Ita pereunt omnes hoſtes tui, Jehova!
At qui amant te, ſunt velut cum prodit ſol in robore ſuo.

AD

III.

AD QUAEDAM LOCA PROVERBIORUM SALOMONIS.

Prodiit ſuperiore anno *) Oxonii e prelo Clarendoniano liber anglica lingua ſcriptus, qui continet obſervationes ad varia loca Proverbiorum, auctore b. Thoma Huntio, Aedis Chriſti Canonico, linguaeque Hebr. et Arab. profeſſore Oxonienſi. Et quidem cum plauſu haud vulgari exceptus eſt hic liber in Anglia, tum quod inſignem praeclarae eruditionis famam conſecutus eſſet auctor, tum quod conſtaret, eum in concinnando hoc opere ſingularem prorſus curam adhibuiſſe atque diligentiam. Erat enim, praeter ſaeculi ſui conſuetudinem, mirum in modum timidus, ſibique adeo diffidens, ut quamvis eſſet in litteris orientalibus atque interpretatione ſcripturae ſacrae multorum annorum uſu longe exercitatiſſimus, tamen nonniſi aegre perſuaderi ſibi pateretur ab amicis, ingenii ſui monimentum aliquod publicae luci exponere. Cumque tandem victus amicorum precibus recepiſſet in ſe, ſuas ad Proverbiorum loca quaedam difficiliora obſervationes in lucem emittere; tam verecunde atque modeſte in hoc opere verſatus eſt vir aliis omnibus, quam ſibi facilius ſatisfaciens, ut quae in chartas a ſe relata eſſent denuo diligentiſſime pertractaret, nec quidquam prelo committeret, niſi quod eſſet ex omni parte expenſum examinatumque quam ſtudioſiſſime. In qua tanta ſua modeſtia cum admodum lente procederet Huntius jam grandaevus, protrahe-

*) [MDCCLXXV.]

traheretque opus ſuum per annos complures; ſuccubuit tandem ſenectuti, et operis vix ultra dimidiam partem typis deſcripti curam obiens commiſit celeb. Kennicotto, qui facillime etiam perficere illud potuit, cum eſſent omnia ad illud pertinentia a b. auctore in chartas relata. Hic itaque liber, cujus notitiam ſolus, quantum nobis quidem conſtat, dedit perill. Michaelis, in Biblioth. Or. et Exeg. P. IX, cum ſit in paucorum extra Britanniam manus perventurus, viſum eſt, Huntianarum interpretationum quasdam, ſpeciminis loco, in medium proferre, atque ea, quae viri amabiliſſimi humaniſſimique nobisque etiam amiciſſimi memoriae debetur, cum modeſtia ſub examen revocare. Deinde vero etiam alia quaedam loca, ab Huntio non tacta, quibus aliquid lucis affundere nos poſſe nobis videmur, breviter tractare conabimur.

§. I.

Proverb. I. 17. Diſcrepant interpretes in conſtituendo ſenſu formulae, *fruſtra* ſpargitur rete in oculis avium, ſtatuentibus Patricio aliisque, illud חִנָּם referendum eſſe ad aves, quibus rete tum *fruſtra* ponatur, quando ignarae ac negligentes periculi irruant in illud, poenamque imprudentiae luant: aliis contra cum Hammondo putantibus, tum demum rete *fruſtra* poſitum dici poſſe, quando, avibus rete evitantibus, fruſtra laborem ſuſceperit auceps. Et Huntius quidem priorem ſententiam ſequitur, duplicem ob cauſam, primo quod avibus nulla inſit prudentia cavendi ſibi a laqueorum inſidiis, deinde, quod avis incauta hic propoſita ſit tanquam imago latronum, qui ſpe praedae ac rapinarum capti in graviſſima ſemet pericula temere immittant. Sed haec nobis non ita comparata videntur, ut in eandem

nos

nos ſententiam pertrahere debeant. Etenim illud quod attinet, quis eſt, cui non in mentem veniat vulgatum Ovidii dictum, quod etiam in proverbium abiit,

Quae nimis adparent retia, vitat avis.

Hoc vero, ut mox videbimus, univerſi ſermonis nexui tantum abeſt ut conveniat, ut eundem potius haud parum turbet atque impediat. Alteram contra ſententiam ſuadent duae potiſſimum rationes. Primo enim haud facile quisquam dixerit retia eſſe fruſtra poſita, hoc ſenſu, ut innuat, noluiſſe ſe aves à reti abſterreri: ad capiendas enim, non vero ad abſtinendas, aves retia ut plurimum uſurpantur. Deinde, univerſae orationi ſi ſuus conſtare debeat nexus ac finis, neceſſe omnino videtur, ut ſermo ſit de avibus, rete ſibi nimis palam poſitum defugientibus. Etenim Salomo, dum in eo eſt, ut diſcipulum deterreat a ſocietate pravorum iſtorum hominum, qui ex caedibus atque rapinis victum quaererent, duobus argumentis utitur, quorum alterum ductum eſt a rei improbitate, alterum à periculorum cum iſto vitae genere conjunctorum magnitudine, hoc fere modo: Noli quaeſo committere, ut cum iſtiusmodi hominibus ſocietatem ineas, nam primo facile intelligis, quam prave agant ac ſceleſte, deinde, cum ne aves quidem ſint tam ſtupidae, ut in rete irruant, quod eſt palam ipſisque ſpectantibus poſitum, ſcito, eosdem, dum aliis inſidiantur, in praeſentiſſimo ſuae ipſorum vitae diſcrimine verſari; quodſi itaque, monitus de certitudine periculi, irretiri tamen te paſſus deinde fueris, ſane oporteat te avicula eſſe multo ſtupidiorem. — Reſtat, ut de verbo זרה dicamus breviter. Nempe quod notio *expandendi*, quae hoc loco illi plerumque tribuitur, praeeuntibus antiquiſſimis interpretibus Alexandrino, Chaldaeo, Syroque, neque ex etymologia

 pro-

probari poteſt, neque ex loquendi uſu, putat Hvntivs, formulam מזורה הרשת vertendam potius eſſe ſic, *conſpergitur granis rete*, quod arabicum ذرا, reſpondens verbo hebraico, teſte Schindlero in lexico Pentaglotto, de ſparſione praeſertim egranorum uſurpetur. At vero quanquam certiſſimum eſt, illud ذرا cum verbo noſtro conferri rectiſſime; nihil tamen facere illud poteſt ad probandam novam illam, ab Hvntio propoſitam, verſionem. Nam *ſpargendi* quidem notionem habet verbum arabicum, *conſpergendi* vero nequaquam: et de conſperſione retis ſi ſermo foret, dicendum omnino fuerat ſic, חִנָּם יְזֹרֶה עַל־הָרֶשֶׁת, coll. Job. XVIII, 15. Malumus itaque exiſtimare, rete *ſparſum* disjectumque poëtice hic dici pro reti expanſo, quam ſignificationem verbo tribuere talem, quae juſtis argumentis demonſtrari nequeat.

§. II.

Cap. XXIV, 27. Rejecta hujus commatis interpunctione ac verſione recepta, tanquam dura atque inconcinna, novam eamque, ut putat, faciliorem proponit Hvntivs hoc modo:

> *inſtrue foris negotium tuum,*
> *et para illud in agro:*
> *i poſtea, et aedifica domum tuam.*

Sed tantum abeſt, ut vulgatam illam verborum diviſionem duri quid habere exiſtimemus, ut potius indoli linguae hebraicae longe convenientior nobis videatur nova hac Huntiana, adeoque firmiter tenenda. Modo notandum, vocem אחר, quae perinde ac reliquae particulae ſeparatae fere omnes origine et proprietate ſua nomen eſt, ſignificans tempus ſubſequens,

quens, poſitum hic eſſe in nominativo abſoluto, cui particula Vau recte ſubjungitur (vid. 2 Sam. IV, 10. Jerem. VI, 19. 1 Sam. XXV, 27. Exod. XII, 15. 19.), adeoque latine exponi debere hoc fere modo: *quod attinet tempus ſubſequens; aedifices etc.* i. e. poſtmodum aedificare poteris et amplificare domum tuam. Altera vero ſententia hoc habet incommodi, quod formula לֵךְ אַחַר וּבָנִיתָ contraria eſſe videatur conſtanti ſermonis hebraici conſuetudini, quae in talibus locis, quibus primum hoc, deinde illud agendum praecipitur, vocem אחר in ipſo ſtatim initio ſententiae poſitam eſſe vult, veluti Genes. XXIV, 55. Numer. XXXI, 2. Levit. XIV, 8. 19 etc. — Senſum tandem loci quod attinet; probamus eorum ſententiam, qui putant, commendari hic agriculturam ac rem pecuariam ſtrenue exercendam, unde juſtae prius facultates comparari debeant, quam ſit de domus exaedificatione ſumtuoſa cogitandum.

§. III.

Cap. XXV, 13. Formulam צנת שלג, in qua declaranda admodum variant interpretes, ita exponit Huntius, ut dicat eſſe vas nive repletum: utiturque ad probandam ſuam ſententiam hoc triplici argumento, 1) quod צִנְצֶנֶת Exod. XVI, 33. ſit urna ad Mannam aſſervandam uſurpata, 2) quod arabicum nomen صنن denotet fiſcellam plicatilem, itemque nomen arab. صنّة Hagg. II, 16. reſpondeat graecae voci κυψελη, et aliud, صنان, Exod. XXVII, 3. cap. XXXVIII, 3 poſitum ſit pro hebraico סִירוֹת, 3) quod verbum cognatum צרן in lingua arab. habeat notionem recondendi. Sed videntur huic argumentationi quaedam ineſſe, quae non plane probari poſſint. Nam primo illud צנן trahendum huc non erat,

 cum

cum vas nivi ſervandae aptum nimis diverſum ſit à fiſcella plicatili: deinde verbum צרן nihil facere poteſt ad declarandam vocem, quae ex radice צנן ſuam trahit originem, quapropter illorum etiam ſententiae parum tribuimus, qui hoc ipſo, at nimis lubrico, fundamento nixi, phraſin צנת שלג vertunt, *aſſervatio nivis*, h. e. nix aſſervata. Tutiſſimum autem videtur, Vulgatum hic ſequi, quem LVTHERVS etiam feliciter hic ſecutus eſt, Chaldaicumque interpretem, qui uterque vocabulo צִנָּה *frigoris* ſignificationem tribuit. Nec erat cur hoc rejiceret HVNTIVS ea ſola de cauſa, quod nullo in loco iſtam vocis ſignificationem deprehenderit. Sufficit enim, Chaldaeorum צִנְּתָא hoc ipſo ſenſu uſurpari Job. VI, 16 et in Targum Hieroſolymitano Gen. VIII, 22, atque etiam in Samaritana verſione idem vocabulum poſitum eſſe ad exprimendum hebr. קֶרַח Genes. XXXI, 40. Adeoque ſenſus loci hic eſt: *quemadmodum potus nive refrigeratus hominem aeſtivo calore feſſum reficit, ſic legatus fidelis recreat atque oblectat eum, à quo cum mandatis miſſus eſt.* Nimirum quod apud recentiores Libani accolas uſitatum eſſe commemorant teſtes fide digni complures, adhiberi nivem ex Libano deſumtam ad potum tempore aeſtivo refrigerandum, idem antiquiſſimis etiam temporibus in iſtis regionibus in uſu fuiſſe admodum eſt credibile. Extat in *Geſtis Dei per Francos*, *Hannov.* 1611, pag. 1098, locus inſignis, atque dignus qui cognoſcatur. „Nives niſi circa montes altitudine nimia praeminentes, cujusmodi eſt Libanus, in terra rariſſime reperiuntur. In toto autem aeſtivo tempore, et maxime in diebus canicularibus ferventiſſimis, et in menſe Auguſti, nix frigidiſſima a monte Libano per duas vel plures dietas defertur, ut vino commixta, tanquam glaciem ipſum frigidum reddat. Conſervantur autem praedictae nives ſub palea, ne fervore

vore ſolis ſeu calore aëris, diſſolvantur.„ Producitur hic locus in libro cui titulus eſt, *Obſervations on divers Paſſages of Scripture* etc. (by THOMAS HARMER), et quidem pag. 393 vol. I. editionis novae, quae hoc ipſo anno prodiit Londini 2 voll. 8°, eſtque priore, quam in vernaculam linguam tranſtulit b. Jo. ERN. FABER, ſub titulo, *Beobachtungen über den Orient aus Reiſebeſchreibungen* 1772, multo auctior. Addatur teſtimonium LEONH. RAVWOLFII in *Reisbeſchreibung*, pag. 282 edit. an. 1582. 4. „Das Gebürge Libanus iſt ſehr hoch — zudem ſo findet man auch den ganzen Sommer durch Schnee, ſo von dem Berg herab gebracht wird, in ihren Batzaren oder Kauffhäuſern zu verkauffen, um ihre Getränk, ſonderlich in Hundstägen, darmit zu kühlen, welchen ſie knollenweis darein werfen.„

§. IV.

Cap. XXVI, 23. Quamquam variae proſtant loci non admodum obſcuri expoſitiones; nos tamen, miſſis reliquis, eam tantum examinabimus, quam propoſuit b. HVNTIVS. Sunt vero tria potiſſimum, quae hic obſervanda veniunt, primo, quod שפתים דלקים aſſerit eſſe *labia flagrantia amore dictorumque blanditiis*, deinde, quod duce ABENESRA כסף סיגים exponit, *argentum bene purgatum ſcoriisque vacuum*, tandem, quod ex auctoritate verſionis Chald. Syrae et vulgatae poſteriori hemiſtichio addendam vult particulam comparativam כֵּן, unde demum haec verſio oritur,

puriſſimum argentum, obductum vaſi teſtaceo;
ſic ſunt labia ardentia, et cor malignum.

Et noſtra quidem ſententia illud magnopere laudandum, quod labia intelligit *amoris* ardore flagrantia,

 ſecus

ſecus ac aliorum fert opinio, qui, cum animadverterint, verbum דלק in locis aliis omnibus inimico ſenſu uſurpari, hic quoque de labiis odio ac inimicitia ardentibus ſermonem eſſe contendunt. Quapropter Schultensius, ut hancce difficultatem removeret, in comment. ad h. l. ex uſu linguae arabicae, in qua verbum ذلق de lingua dictum, linguae volubilitatem atque promtitudinem deſcribit, probare inſtituit, שפתים דלקים labia eſſe promta et expedita ad declarandam benevolentiam. Sed hoc ipſum haud ſatis firmum nobis videtur, ut conſiſtere in eo poſſimus. Nam primo illud facile intelligitur, linguam, cum volubilis atque expedita dicitur, non ſimul deſcribi tanquam blanditiis ac amore flagrantem: deinde verbum ذلق univerſim eſt *acuere*, et quando de lingua uſurpatur, proprie denotat talem, quae non obtuſa ſit atque hebes, ſed acuminata et mobilis, id vero eſt, diſerta atque ad dicendum expedita: *acuminis* autem notio, quamquam de lingua recte uſurpari poteſt, ad *labia* tamen commode transferri nequit, nec erit facile quisquam qui, hominem diſertum praedicaturus, *acuminatis* eum *labiis* praeditum eſſe dixerit. Quae cum ita ſe habeant; rectius quidem abſtinendum putamus iſta Schultenſiana probatione, ſed ipſum tamen, quem ſupra laudavimus, formulae דלקים שפתים ſenſum, ut verum ac legitimum defendimus. Etſi enim ex uſu loquendi demonſtrari nequeat; ipſius tamen loci, de quo agitur, natura et ſcopus eundem neceſſario, ut nobis quidem videtur, exigit atque poſtulat. Etenim ut cor malignum cum teſta comparatur tanquam re vili, cui pretii nihil ineſt: ita labia, דלקים dicta, cum argento: quod ſi genuinum ſit et purum, magni profecto pretii eſt, ſin minus, pretii tamen ſpeciem aliquam habet. Huic itaque imagini niſi venuſtatem atque veritatem plane omnem adimere velis; ſtatuas opor-

oportet, de ejusmodi labiis ſermonem hic eſſe, quae amicitiae ſaltem ſpeciem aliquam prae ſe ferant. Eſtque hoc adeo clarum et evidens, ut qui vocem דלקים de labiis odio ac inimicitiis flagrantibus exponunt, neceſſe habeant confugere ad hypallagen, quo argentum *ſcorioſum* convertitur in *meras ſcorias*. Sed iſta hypallage nobis aeque precaria videtur ac Abenesrae illa interpretatio, Huntio etiam, quod miramur, probata, qua כסף סיגים ſumitur pro argento diligentiſſime purgato: quod non modo regulis grammaticis repugnat, ſed ipſius etiam ſententiae pulchritudinem perquam minuit ac fere deſtruit. Ecquid enim veri pretii ineſt ſermonibus adulatoriis atque ad fucum faciendum compoſitis, ut cum argento ſtudioſe purgato, ſi vel in tenuiſſimam laminam diductum ſit, comparari mereantur? Emendationem denique textus propoſitam quod attinet; haud tanta nobis hoc in loco videtur veterum interpretum auctoritas, ut particulam illam כן obtrudamus contextui, qui illa egregie carere poteſt. Non enim hic eſt oratio, ex duobus membris, quibus ad conjunctionem particula opus ſit, compoſita, ſed eſt propoſitio ſimplex, una, quae more Hebraeis haud inconſueto praedicatum tanquam id, in quo major emphaſis poſita eſt, ſubjecto ſuo habet praemiſſum, et latine ſic verti debet, *argentum ſpurium teſtae obductum eſt os blandiloquum cum animi malevolentia conjunctum*. Egregia omnino ſententia, in qua rerum inter ſe comparatarum exactiſſima eſt ſimilitudo. Prouti enim teſta argento ſpurio obducta magnam quidem pretii ſpeciem habere videtur, at propius ac intus examinata ſi fuerit, parvi aeſtimatur: ſic verborum blanditiae, ſi ſint cum malevolentia animi conjunctae, praeter fucum ac fraudem habent — nihil.

§. V.

Cap. XXVIII, 16. In vulgata hujus loci interpretatione hoc vel maxime deſiderans Hvntivs, quod membrorum inter ſe contrapoſitio non ſit clara atque perſpicua, novam eamque duplicem proponit ejusdem expoſitionem, alteram hanc, ut, voce מעשקות paſſivo ſenſu ſumta, vertatur,

princeps deſtitutus prudentia multis obnoxius eſt oppreſſionibus,

ſed avaritiam qui odit, prolongabit dies ſuos

alteram, qua *prolongare dies* idem ſit ac, multa patientia uti,

hoc ſenſu:

princeps deſtitutus prudentia multus eſt in oppreſſionibus,

ſed avaritiam qui odit, dies aliquot exſpectabit.

Enimvero, ut de eo nihil dicamus, utrique expoſitioni ineſſe aliquid incertum atque arbitrarium, ac praecipue formulam, יאריך ימים, ſenſum, qui ipſi tribuitur, admittere non poſſe; evidens eſt, ne ſic quidem effectum eſſe, ut juſta atque diſtincta appareat inter duo hemiſtichia antitheſis. Neque effici id ullo modo probabili poterit, niſi obſervetur, utrumque orationis membrum ellipticum eſſe atque ex altero ſupplendum, id quod in ejusmodi ſententiis, quarum character praecipuus in brevitate poſitus eſt, ſaepiſſime accidit. Veluti quum cap. X, 8 dicitur, ſapiens corde recipit praecepta, at ſtultus labiis corruit; facile adparet, neque ſubjecta orationis neque praedicata perfecte ſibi invicem eſſe oppoſita. At utrumque membrum communicat alteri quicquam de ſuo, ac vicisſim

ſim accipit ab altero, quod ipſi deeſt, ut plena oratio haec ſit: qui ſapiens eſt corde *et labiis*, admittit praecepta *atque a lapſu immunis manet*, at qui ſtultus eſt *corde et* labiis, *praecepta recuſat admittere et* corruit. Similiter ejusd. cap. v. 13 ſenſus hoc modo eſt conſtituendus: homo intelligens ſapienter loquitur, *adeoque cum neminem dictis offendit, amatur ac honoratur*, imprudens contra, *imprudenter dictis alios ſaepe laedens*, odia hominum patitur et verbera. Itaque hunc etiam, de quo nunc agimus, locum hac ratione declarandum putamus: Principem quod attinet, qui caret prudentia; pronus eſt ad injuriam aliis faciendam, *adeoque, dum multorum in ſe odia concitat, moleſtam ſibi reddit vitam atque incertam:* quaeſtum contra injuſtum quicunque odit, *is prudenter agit*, vitamque ducet tranquillam et longaevam.

§. VI.

Cap. XXIX, 5. Ellipſis, quae in vulgata hujus loci expoſitione ſtatuitur, ut evitetur, ſuadet Huntius, conjungere vocem רשת cum participio מחריק, huicque ſignificationem tribuere eam, quae conjuncta eſſe ſolet cum hoc verbo in lingua arabica, qua حلق eſt ambire, cingere, خلق autem parare et formare, ut jam ſenſus ſermonis hic prodeat: *qui parat rete alteri, objicit illud ſuis ipſius greſſibus*, h. e. alteri qui nocere ſtudet, ſibi ipſi nocet. Sed malumus nos perſiſtere in vulgari illa interpretatione. Nam primo quod ellipſin attinet vocis לְשׁוֹנוֹ vel אֲמָרָיו, quae ſolet alias conjuncta eſſe cum verbo החליק, velut Pſalm V, 10. Prov. II, 16 et XXVIII, 23; eo minus illa reformidanda eſt, quod eadem recurrit in altero loco, Pſalm. XXXVI, 3, adeoque pro ficta aut arbitraria, quales ſunt aliae multae, haberi haud facile poteſt. Deinde

Deinde ſi רשת conſtruendum ſit cum verbo מחליק; tunc a פורש vix abeſſe poſſe videtur pronomen אוֹתָהּ, ſuppletum quoque ab Alexandrino interprete, qui ſic verba reddit, *ός παρασκευαζεται επι προσωπον τȣ ἑαυτȣ φιλȣ δικτυον, περιβαλλει αυτο τοις ἑαυτȣ ποσιν.* Denique, ſi noſtro quidem ſenſui tribuere quicquam liceat, ſententia haec, *alteri qui blanditur, rete ponit ad illum capiendum*, concinnior videtur atque elegantior altera illa, qua is, qui alteri nocere ſtudet, ſibi ipſi nocere dicitur.

§. VII.

Cap. XXX, 27. In definienda ſignificatione vocabuli חֹצֵץ mire diſcrepant interpretes. Et Schvltensivs quidem in Animadvers. ad varia loca Vet. Teſt. quae an. 1709. primum prodiere, praeeunte Bocharto Hieroz. P. II. lib. 4.cap. 2, in ſubſidium vocans arabicam notionem verbi حصّ, quod in conjugatione 3 et 6 eſt *portiones partiri*, ſic declarandam eſſe formulam ויצא חצץ כלו exiſtimat, *exeunt et unaquaeque ſpolium diſtribuit ſibique propriam ſortem aſſignat:* eandemque interpretationem in Commentario quoque ſuo ad Proverbia, anno demum 1748 in lucem emiſſo, probat atque repetit, quamquam alias ſaepiſſime recedit à laboribus ſuis, ut ipſe vocat, juvenilibus. Neque tamen magni hujus ac de litteratura orientali immortaliter meriti viri auctoritas movere nos poteſt, ut in iſta ſententia acquieſcendum putemus. Nam ut de eo non dicamus, parum apte dici locuſtas egredi *ſortientes praedam*, utpote quae non ſtatim ſub egreſſum diſpertitur; evidens omnino eſt, talem aliquam rem laudari tanquam admiratione dignam in locuſtis, quae alioquin in nulla multitudine niſi per imperatoris, cui omnia ſubſint, ſummam auctorita-

ctoritatem effici atque obtineri poſſit. Jam vero praedae diviſio non eſt ex earum rerum genere, quae perfici absque imperatore nullo modo poſſint. Aequabilis ac juſta ſi quidem eſſe debeat praedae inter multos diſtributio; tunc omnino opus eſt, ut adſit, qui rem univerſam moderari ſua auctoritate, atque omnes ac ſingulos continere in officio poſſit. De iſta vero diſtributionis *aequabilitate* cum nihil ſit in orationis contextu dictum, quod tamen ad ſenſum conſtituendum videtur plane neceſſarium; ſequitur aliam eamque aptiorem exquirendam eſſe verbi חצץ ſignificationem. Hvntivs itaque, Schvltensianam caeterum interpretationem haud improbans, conjecturae in modum, ut ipſe modeſtiſſime ait, notionem verbi arabici حضّ, quae in *inſtigando*, *incitando* poſita eſt, commendat, putatque verſiculum commode ſic transferri poſſe:

> *Locuſtae regem non habent,*
> *At egrediuntur tamen in aciem, ad bellicum univerſi ſui exercitus.*

Sed hic iterum variae difficultates obverſari videntur. Etenim primo haud admodum clarum eſt, quomodo locuſtae, quae ipſae exercitum conſtituunt, dici poſſint egredi ad totius *ſui* exercitus impulſum. Deinde etiam hoc non bene intelligitur, quod, poſita ſignificatione *excitandi*, formula חֹצֵץ כֻּלּוֹ verti queat, *ad motum* omnium, cum vocabulum חֹצֵץ neque nominis formam habeat neque particulam ſibi praefixam. Et quamquam haec quidem difficultas evitari facillime potuerat ſubſtituendo in locum formae receptae participio paſſivo חָצוּץ ſ. חָצֻץ; illud tamen praecipue obſtat univerſae huic interpretationi, quod arabicum verbum حضّ hac in quaeſtione locum habere nequit.

Dicitur

Dicitur enim, monente Golio, pro verbo arabico حثّ, quod ipſum cum reſpondeat hebraico חשׁשׁ, illud quoque eidem, non autem verbo חצץ, reſpondere cenſendum eſt. Noſtram itaque ſententiam ſi dicere nobis liceat, putamus nos eam verbi arabici חצץ ſignificationem hic eſſe uſurpandam, quae eſt in *feſtinando* poſita, et locum ipſum ſic vertendum:

Locuſtae regem quidem non habent, ſed egrediuntur tamen feſtinanter omnes.

Atque hac demum ratione ſenſus obtineri videtur, qui ſit menti ac conſilio auctoris hujus ſententiae accommodatiſſimus. Poteſt enim profecto hoc tanquam ſingulare quid et admiratione dignum commemorari de locuſtis, quod immenſae multitudinis agmen, utut nemini ſubſit, cujus imperio atque auctoritate regatur, ſponte tamen ita coaleſcit atque cohaeret, ut quando procedendum ſit in aciem, omnino *omnes*, nulla vel renitente vel cunctante, promtiſſimas ſeſe exhibeant paratiſſimasque. Digna eſt, quae cum hac Aguri ſententia conferatur de locuſtis narratio, quam dedit Thomas Shaw *in Reiſen, oder Anmerkungen, verſchiedene Theile der Barbarey und der Levante betreffend*, pag. 165 ſq.

§. VIII.

Sed ne videamur illis tantum oblectari, quae habent, quod emendari vel reprehendi poſſit, age ejusmodi quoque interpretationem adducamus, quae noſtro quidem judicio non modo ingenioſa eſt, ſed vera etiam ac prorſus laudabilis. Illam intelligimus, quae verſatur circa locum difficilem atque obſcurum cap. XXIX. 21. Haerent hic interpretes in vocabulo dubio מנון, ſed conſentiunt tamen fere omnes, *filii* ſigni-

ſignificationem recte illi tribui poſſe, ob formulam יִנּוֹן שְׁמוֹ, Pſalm. LXXII, 17, quae verti ſolet, nomen ejus *ſoboleſcet*, ſeu, per filios propagabitur. Communis itaque loci noſtri expoſitio haec fere eſſe ſolet: *Si quis delicate habet inde a pueritia ſervum ſuum; in poſtremo ſuo* ſervus ille *erit* quaſi *filius*, h. e filii potius quam ſervi conditionem habere apud herum ſuum cupiet Sed qui diligentius eam examinaverit, haud quicquam firmum et ſtabile in ea deprehendet. Primo enim quo jure illud, *filius erit*, eo trahatur, ut idem ſit ac, filii conditionem affectabit, non perſpicitur. Deinde nihil incertius eſſe poteſt illa ipſa ſignificatione *filii*, cum verbi יִנּוֹן, quo illa unice nititur, et origo obſcura ſit, et lectio ipſa plane incerta. Veteres certe interpretes ſi audias, nullus eſt, qui ſuo eam teſtimonio confirmet: nam Syrus eam prorſus negligit; Chaldaeus habet מזמן, hebraice נָכוֹן; et Alexandrinus cum Vulgato, quorum ille habet *διαμενει*, hic, *permanet*, haud obſcure innuit lectionem יִכּוֹן, ex qua ינון aut ינן leviſſima permutatione litterarum ſimillimarum fieri potuit. Denique verſio illa univerſa nimis arbitraria eſt, et longiſſime recedit ab ordine verborum contextus hebraici. Eſt vero hic מפנק nominativus abſolute poſitus, cui particula Vau ſubjungitur (conf. §. II.), adeoque ſecundum regulas grammaticas verſio commatis erat inſtituenda haec, *eum quod attinet, qui inde a juventute delicate habet ſervum ſuum, is poſtea erit filius:* quod quam ſit abſonum et ſenſu omni vacuum, quilibet, nobis etiam non monentibus, facillime intelligit. — Jam contra videbimus, quamnam rationem in hoc dicto exponendo ſecutus ſit doctiſſ. HVNTIVS. Et primo quidem obſervat, ſuffixum nominis עבדו ortum videri ex errore librarii, decepti fortaſſe vicinitate ejuſdem litterae proxime inſequentis, adeoque tanquam ſpurium e

loco

loco ſuo eſſe eliminandum. Neque vana eſt haec conjectura, ſed graviſſimis nixa auctoritatibus. Nam praeter ſolum Vulgatum, qui locum hunc liberrima ratione ſic vertit, *qui delicate a pueritia nutrit ſervum, poſtea ſentiet eum eſſe contumacem*, nullus veterum interpretum illud ſuffixum habuiſſe in ſuo codice videtur, Alexandrinus enim vertit, *ος κατασπαταλα εκ παιδος, οικετης εςαι*, et Chaldaeus Syrusque ſimiliter, qui deliciis indulget a pueritia ſua, *ſervus erit*: unde admodum credibile ſit, lectionem veram et genuinam eſſe, non עבדו, ſed עֶבֶד, qua poſita et verbum יהיה ex ſequenti hemiſtichio ſupplendum et pro מְפַנֵּק ſubſtituendum eſt partic. paſſ. מְפֻנָּק. Deinde מנון derivat a rad. אנן *gemuit*, *doluit*, cujus prima radicalis eo probabilius dici poteſt excidiſſe, quo plura extant ejusmodi exempla alia, veluti מַכֹּלֶת 1 Reg. V, 11 (25), מַלְּפֵנוּ Job. XXXV, 11, מָסֹרֶת Ezech. XX, 37 caet. qua in re, quamquam auctoritatibus non eſt opus, conſentientem habet Syrum interpretem, qui vertit, *et in noviſſimo ſuo ſuſpirabit*, ac forte etiam Alexandrinum, qui ſic habet, *εσχατον δε οδυνηθησεται εφ' ἑαυτω*. Senſus itaque ſententiae, isque eo, qui alias plerumque ſtatuitur, haud parum aptior atque elegantior hic eſt: *qui inde a pueritia molliter nimis ac delicate habetur, ſervus erit, et adultam aetatem habebit miſeram ac deplorabilem.* — Sed haec ſufficiant de interpretationibus Hvntianis.

§. IX.

Supereſt ut alia quaedam loca tractemus breviter. Et primo quidem dicemus de capitis XII verſu 21. Prius hemiſtichium ſic vertit Alexandrinus, *ουκ αρεσει τω δικαιω ουδεν αδικον*, Chaldaeus pariter Syrusque habet, *non pulchrum eſt juſto quicquam iniquitatis.*

Varie-

Varietatem hanc commemorans in notis ſuis uberioribus ad Proverbia Christ. Bened. Michaelis fatetur, incertum eſſe, quo fundamento nitatur haec veterum interpretum ab hebraico ſermone diſceſſio. At nos videmur nobis ejus rei cauſam non improbabilem in eo deprehendiſſe, quod veteres illi habuerint lectionem יְאַוֶּה, a noſtra יְאֻנֶּה *obveniet*, litterarum figuram ſi ſpectes, nonniſi leviſſime diſſidentem. Hac enim poſita, cum verbum אִוָּה denotet *expetere*, *deſiderare*, ſermonis hebraici ſenſus planiſſime hic prodit, ***non deſideratur juſto quicquam iniqui***, qui ab eo, quem a veteribus expreſſum videmus, nullo modo diſcrepat: Arabs certe Proverbiorum interpres, qui ſuam verſionem confecit ex Alexandrina, graecam illam formulam *ȣ̓κ ἀρέσει* ita reddidit, ut ipſius verſio, *non cupit juſtus iniquitatem*, hebraicae locutioni ſit quam ſimillima. Jam de pretio lectionis ſi judicandum ſit, non multum nos haeſitamus, eam, quae veterum teſtimoniis confirmatur, anteponere vulgatae, utpote quae ita comparata videtur, ut ſenſum commodum ac certum admittere vix poſſit. Sunt quidem, qui vertunt, *juſto non obveniet ulla moleſtia*. Sed praeterquam quod parum caute Salomoni tribuitur tale effatum, quod innumeris ex quavis aetate virorum optimorum iniqua plurima perpeſſorum exemplis refellitur, obſtat quoque illud, quod, monente ad h. l. Michaelis, vox אָוֶן quae novies in hoc libro occurrit, nusquam niſi *iniquitatis* vel *poenae* cum ea conjunctae ſignificationem habet. Hanc vero ſi cum eodem tenendam, locumque ſic accipiendum eſſe dixeris, ut ſenſus ſit, *a juſto non perpetratur iniquitas*; verendum eſt, ne jure hoc reprehendatur tanquam incertum nimis ac prorſus arbitrarium. Neque Schultensii nova interpretatio admodum probabilis nobis videtur. Putat nimirum, rem intricatiſſimam, ut

ut ipſe dicit, ſic demum facillime expediri poſſe, ſi ſumta verbi אנה ſignificatione arabica locus hac ratione vertatur, *non matureſcet juſto ulla omnino moleſtia*, quod, cum per ſe non ſit valde perſpicuum, ulterius declarat his verbis: „dubium nemini relictum, quin Salomonis genuina mens ſit, *non matureſcere ſinetur juſto ulla moleſtia*, non permittet juſtorum vindex, *ut ad ſummum gradum et fervorem maturitatis perveniat*: ſi און pro *crimine* et *iniquitate*, quis vellet, ne ſic quidem abhorrens foret, *non matureſcere ſinetur juſto ulla iniquitas*, enimvero *tanget juſtum*, ſed *maturitatem non attinget*; nec *mortis* eum *laqueis* denuo implicabit.„ Sed noſtro quidem judicio nimis longe quaeſita eſt ſingularis illa, quam in notione *matureſcendi* deprehendiſſe ſibi viſus eſt vir doctiſſimus, emphaſis, huicque ſententiae eo minus conveniens, quod ex univerſo illius habitu et forma ſatis adparet, nihil hic ingenioſi vel aenigmatici ſubeſſe verbis planiſſimis. Contra vero altera lectio, יְאַוֶּה, qua poſita hic ſenſus prodit, *viro probo nihil deſiderabile eſt, quod non ſit juſtum, improbi contra inhiant iniquitatibus, iisque ſemet quaſi exſatiant ingurgitantque*, magnam omnino in ſe habet ſui commendationem. Nam primo ſenſum dat facilem, perſpicuum, egregium, in quo membrorum perfecta oppoſitio perſpicitur. Deinde cum vocabulum יְאַוֶּה ſit ex genere eorum, quae habent aliquid inſolentius atque exquiſitius, et tamen tribus interpretibus diverſis communiter uſurpetur; profecto parum credibile eſt, illud vel ex errore, vel ex pruritu emendandi ſuam habere originem.

§. X.

Cap. XVIII, 1. In ſenſu hujus loci, quem haud mediocriter obſcurum videri ipſa ſententiarum de

de eo mira diverſitas arguit, inveſtigando ante omnia diſpiciendum eſt de *ſubjecto* orationis, quod voce נִפְרָד deſcribitur. SCHVLTENSIVS, poſtquam in Animadvers. ſuis philolog. ſtatuerat. נִפְרָד eſſe hominem *ſolitarium*, digreſſum ab hominum profanorum conſortio, coll. arab. فرق quod in II conjug. ſignificat, *ſegregavit ſe a ceteris*, peculiariter *religionis ergo*, in Commentario deinde ſuo COCCEJI ſententiam ſecutus, hominem intelligit ἰδιογνωμονα, ſuis unice opinionibus delectatum. Ven. contra TELLERVS, in Auctario ad commentarii SCHVLTENSIANI editionem Halenſem, talem innui putat, qui ſit perditus atque *diſſolutus*, voluptatibusque omnibus deditus. Sed cum nihil horum ex loquendi uſu probari poſſit; malumus nos cum Alexandr. Ar. et Vulgato eum intelligere, *qui vult recedere ab amico*, i. e. qui nuncium amico vult mittere. Nam hoc ipſo ſenſu verbum הִפְרִיד uſurpari evidens eſt ex cap. XIX, 4: et *participium* recte poteſt ad futurum tempus referri, ut הַיֹּשֵׁב *ſeſſurus* Exod. XI, 12. מֵת *moriturus*, Jerem. XXVIII, 16. עַם נוֹלָד populus *naſcendus* Pſ. XXII, 32. Jam quod attinet ad *praedicatum*, לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ; facile intelligitur, neque cum SCHVLTENSIO verti illud poſſe, *pro libidine quaeſtiones agitat*, neque cum ven. TELLERO, *inhiat voluptatibus*: neutrum enim ita comparatum videtur, ut poſſit cum ſubjecto ſuo probabili quadam ratione conjungi. Nec illud admodum placet, quod habet b. CHR. BEN. MICHAELIS, praeſtantiſſimus caeteroquin Proverbiorum enarrator, qui putat, formulam, *cupidinem* vel *cupidini quaerit*, idem eſſe ac, ea tantum ſequitur, quae moroſo ac ſtulto placeant ingenio. At contra Alexandrinum interpretem ſi audias; plana omnia habebis ac mire perſpicua. Vertit nimirum prius hemiſtichion hac ratione, *προφασεις ζητει ανηρ βȣλομενος χωριζεσθαι απο φιλων*, ex quo adparet, uſum

 eum

eum fuiſſe vocabulo תֹּאֲנָה, qua in re, praeter Arabem, Vulgatum etiam habet ſecum conſentientem, qui ſimiliter ita: *occaſiones quaerit, qui vult recedere ab amico.* Et profecto negari nequit, hanc ipſam lectionem pluribus de cauſis videri quam maxime deſiderabilem. Nam nonniſi leviſſime diſcrepat à lectione recepta, ut haec ex illa derivari facillima mutatione potuerit, et ſenſum dat egregium atque perſpicuum, et firmatur praeterea ipſo loquendi uſu, coll. loco Jud. XIV, 4, in quo formula בקש תאנה cernitur. Neque tamen nos eandem praeferendam ac pro vera et genuina habendam facile dixerimus. Nam in altera illa, תאוה, praeter Chaldaeum Syrumqae interpretem conſentiunt quoque Aquila et Symmachus, qui uterque habet εις επιθυμιαν, et Alexandrinae contra verſionis auctoritas nihil omnino praeſidii accipere poteſt ex conſenſu Arabicae Vulgataeque, cum manifeſtiſſimum eſſe debeat, hanc non minus ac illam, hoc certe in loco, ex ipſa verſione graeca, non vero ex hebraico contextu, fuiſſe confectam. Sed quanquam lectionem תאנה, utpote minus confirmatam teſtium auctoritatibus, defendi non poſſe concedimus; egregie tamen eadem uti nos poſſe nobis videmur ad ſenſum loci verum inveniendum. Nempe vocem תאוה jam non accipimus de cupiditatibus quibuscunque, ſed definite de illo *deſiderio*, quod habet qui rumpere amicitiam vel ſocietatem cum alio contractam cupit, et quod in hoc ipſo poſitum eſt, ut abdicandi ſemet ſubtrahendique opportunitatem aliquam nanciſcatur. Ad ſyntaxin vero quod attinet; extat locus ſimillimus Jobi X, 6, ubi pariter בִּקֵּשׁ conſtruitur cum ל praefixo, et objectum, quod quaeritur, reticetur: qui locus cum, noſtra quidem ſententia, reddi alio modo quam hoc nequeat, *quod exquiris* ALIQVID *quod mihi tanquam crimen imputare poſſis*; noſtrum quoque pari

pari ratione vertendum exiſtimamus, *qui deſiderat rumpere ſocietatem quaerit* ALIQVID *pro hoc ſuo deſiderio*, ſeu, aliquid quod hoc deſiderium juvare poſſit. Hoc vero quid quaeſo aliud eſt, quam illud ipſum quod, breviore modo atque ad intelligendum faciliore formula, expreſſit Alexandrinus: ut adeo jure dubitari poſſit, an revera lectione is uſus fuerit tali, quae a recepta illa ſit diverſa. — De *altero* hemiſtichio non attinet multa dicere. Rectiſſime enim docuit SCHVLTENSIVS in Origin. hebr. pag. 337 coll. pag. 348, verbum התגלע, Proverbiorum libro privum, non ut multis antea viſum fuit, declarandum eſſe ex cognato גלל, ſed ex uſu potius linguae arabicae, in qua جلع, quando de ore uſurpatur, tale *os* denotat, *cujus labia reſtricta ſunt et dentes apparent*, quod vel *ridendo* fit, vel etiam *rixando*. Et priorem quidem, *ridendi*, notionem Syrus interpres adhibuit tum hoc loco, tum altero cap. XX, 3: poſteriorem vero, docente SCHVLTENSIO loc. cit. pag. 339, tribus in locis Chaldaeus, cui nos quoque accedimus, quamquam et prius illud locum habere hic commodiſſime poteſt.

§. XI.

Cap. XV, 20. In ſingulis vocibus nulla hic difficultas: ſed de lectione tamen breviter aliquid monendum. Cel. KENNICOTTVS, in diſſ. II ſuper ratione textus hebr. V. T. impreſſi, pag. 188 edit. Oxon. vulgatae lectioni, כְּסִיל אָדָם, eam quam non Alexandr. modo, ſed Chald. etiam Syrusque interpres refert, quamque ipſe in codice aliquo Cantabrig. deprehendit, בֶּן כְּסִיל, praeferendam eſſe ſtatuit, eam praecipue, niſi nos omnia fallunt, ob cauſam, quod haec videatur ad membrorum inter ſe contrapoſitionem neceſſaria. Enimvero, quod pace viri doctiſſimi

dictum ſit, parum nos huic criſi tribuendum eſſe exiſtimamus. Nam recepta lectio aptiſſima eſt ad antitheſin membrorum efficiendam, ſi recte illa convenienterque regulis grammaticis intelligatur. Scilicet בוזה אמו orationis *ſubjectum* eſt, ad quod בן non minus pertinet quam ad חכם, in formula autem כסיל אדם, qua *praedicatum* continetur, periphraſis eſt ſuperlativi, velut in חדל אישים Es. LIII, 3 et בזוי עם Pſ. XXII, 7. debetque ſenſus loci nonniſi hac ratione exponi: *filius ſapiens laetificat patrem, at* filius *ſpernens matrem ſtultiſſimus eſt.* Praeterea, ſi ambae lectiones inter ſe comparentur, probabiliter oſtendi vix poteſt, qui factum ſit, ut lectio בן כסיל, utpote ad intelligendum facillima, degenerarit in alteram, כסיל אדם, paullo difficiliorem: hac vero poſita mirum videri non poteſt ad illam deflexiſſe interpretes librarioſque, vel quod neceſſariam eam putaverint ad oppoſitionem, vel quod ſimilem locum cap. X, 1 habuerint in animo ſibi obverſantem. Eſt autem certiſſima atque ad recte judicandum de variis lectionibus utiliſſima obſervatio, duarum lectionum illam eſſe antiquiorem, ex qua alterius origo probabiliter poteſt demonſtrari. Conf. liber eximius, qui inſcriptus eſt: *Elemens de Critique, par M. l' Abbé Morel, à Paris* 1766. 8. pag. 25 ſq.

TANTVM.

IV.

IV.

ANIMADVERS. AD QVAEDAM LOCA PSALMORVM. FASCIC. I.

Pſ. XVI. 2. 3. 4

Eximium hunc Pſalmum, in quo Meſſiam ipſum loquentem introduci a Davide illius auctore dudum demonſtratum fuit argumentis certis atque indubiis, totum enarrare ac illuſtrare, nobis quidem animus nunc non eſt: ſed iis tribus tantummodo verſibus operam nos dabimus, quorum ſenſus videtur quam maxime dubius ac incertus, ut recentiores interpretes recedere a vulgari lectione, aliamque probabiliorem exquirere neceſſe habuerint.

Vers. 2.

אָמַרְתְּ Qui receptam lectionem tuentur, ellipticum loquendi genus eſſe perhibent pro אמרת נפשי, *dixiſti o anima mea*, h. e. ego dico, provocantque ad loca ſimilia Pſ. XLII. 6. Pſ. XLIII. 5. Jerem. IV. 19. Thren. III. 24 et praecipue 2 Sam. XIII. 39 et Pſ. CXXXVII. 5. Sed recentiſſimi interpretes fere omnes, Michaelis, 1) Lowthus, 2) Schulzius, 3) Tel-

1) Critiſches Collegium über die 3 wichtigſten Pſalmen von Chriſto, den 16, 40 und 110ten. Götting. 1759.

2) Praelection. de ſ. poëſi hebr. pag. 521 edit. II. Götting. 1768.

3) Die Pſalmen Davids überſezt und mit Kommentarien erläutert. Pars I. 1772.

Tellervs, 4) quibus neſcio num accenſendus ſit b. Zachariae, 5) in eo conſentiunt, ut ſtatuant, abjiciendam eſſe iſtam lectionem, utpote nimis inconcinnam atque ab uſu linguae alienam, inque ejus locum ſubſtituendam vocem אמרתי, quae ſua ſemet facilitate ac concinnitate quam maxime commendet. Et habet quidem haec lectio auctoritates haud contemnendas. Nam veteres verſiones praeter Chaldaicam omnes eandem exprimunt, et ſunt quoque nonnulli, qui eam exhibent, codices hebraei msti. Vnum, eumque Britannicum à Livelaeo Profeſſ. Cantabrig. inſpectum, commemorat Drvsivs, 6) tres, quorum ſecundus, Cantabrigienſis, idem forte eſt cum illo Livelaeano, ven. Kennicottvs. 7) Argentinenſes duos clariſſ. Brunsius, 8) quibus ſeptimum, Regiomontanum, adjunxit clar. Schvlzivs, 9) ſed parum accurate, habet enim hic, teſte vener. Lilienthalio, 10) non אמרתי, ſed אָמַרְתְּ. Accedunt editiones antiquae tres, Soncinenſis hebr. librorum omnium an. 1488, Pſalmorum Baſileenſis an. 1516, et quam cum hac per omnia fere conſentire ex ipſo uſu cognovimus, Potkeniana, Colon. 1518. Nec tamen haec argumenta tantam nobis vim habere videntur, ut recedendum eſſe a lectione recepta putemus. Nam quod

4) Praeterita in quatuor hymnos Davideos II. XVI. CIV. CXXI. 1773.

5) Freye und erklärende Ueberſezung der Pſalmen, 1773.

6) vid. ejus Quaeſita per Epiſtolam quae extant in Criticorum Sacrorum Tom. VIII. Epiſt. 79.

7) vid Lowth Praelect. loc. cit.

8) Benj. Kennicott Not. crit. etc. Lipſ. 1772. pag. 80,

9) in verſione ſua Pſalmorum, ad h. l.

10) Commentat. crit. de duobus codd. mstis hebr. pag. 374.

quod attinet antiquos interpretes, quanquam illi habent *dixi Domino*, exinde tamen non ſatis tuto conficitur lectionis in ipſorum codicibus diverſitas: ſed ſenſum potius expreſſiſſe videntur ejusdem, quae in vulgatis exemplis extat, locutionis, quam in ſua verſione preſſe imitari non poterant ſine ſumma obſcuritate, prouti nec LVTHERVS facere ſe poſſe putavit, quem in ſuo codice, Brixiae an. 1494, 8. edito, nonniſi conſuetam lectionem habuiſſe ex ſilentio celeb. SCHVLZII 11) jure colligimus. Librorum autem, et ſcriptorum et editorum, qui vocem אמרתי habent, auctoritas parum valet in hac cauſa, *) cum ex utriusque lectionis natura et indole haud obſcure intelligi queat, utra ſit antiquior altera et praeferenda. Eſt enim lex critica, raro fallens, è duabus lectionibus praeferendam eſſe eam, ex qua alterius origo probabiliter poſſit cognoſci. Jam vero quî factum ſit, ut dictio אמרתי degenerarit in alteram, אמרת, multo ſane duriorem et difficiliorem, vix ulla probabilis cauſa afferri poteſt: quis enim haeſiſſet in voce tam facili atque perſpicua? contra vero, hac poſita, non poterat non illa facillime ſe offerre et quaſi obtrudere librariorum ingenio. Vnde conſequitur, praeferendam hic eſſe lectionem duriorem atque inuſitatam, cujus tamen, niſi nos omnia fallant, ſimillimum exemplum deprehenditur Pſ. CXXXVII. 5.

אֲדֹנָי אַתָּה Statuit perill. MICHAELIS, cum Alexandrino Syroque interprete pronuntiandum eſſe אֲדֹנִי, duplici de cauſa, primo quod, cum אֲדֹנָי aequi-

11) Vollſtändigere Kritik über die gewöhnlichen Ausgaben der hebr. Bibel etc., Berl. 1766.

*) *[nec nunc quidem, poſtquam alii etiam, qui lectionem* אמרתי *referant, libri, atque inter hos quoque Brixienſis, reperti fuerint.]*

aequipolleat τῷ יְהֹוָה, fere identica ſit propoſitio, *dico Jehovae, tu es Jehova*, deinde quod perſpicuitatis cauſa dicendum potius fuerat אמרתי ליהוה יהוה אתה. Sed liceat nobis iterum recedere ab opinatione viri ſummi. Etiamſi enim demus, majorem perſpicuitatem ineſſe locutioni יהוה אתה, quod tamen vix putaverimus; ſciendum, a RICH. SIMONIO 12) commemorari codicem eumque bonum Hiſpanicum, qui loco אֲדֹנָי habet vocem יְהֹוָה; quam ipſam lectionem pluribus poſtea libris confirmatum iri admodum credibile eſt, *) cum, monente ipſo MICHAELIS alio ejusdem libri loco, 13) demonſtratum ſit a KENNICOTTO 14) atque etiam LILIENTHALIO, 15) quam plurimis locis ſcriptos libros ſervaſſe nomen יהוה, quibus editi vocem ארני exhibeant. Identicum vero profecto non eſt, ſi dicatur: Jehovae dico, tu es Jehova: idem enim hoc valet, ac ſi dixeris, o Jehova, te Jehovam, h. e. Deum a me colendum profiteor: quapropter veterum quoque interpretum nonnulli hoc modo, et recte quidem, ſenſum expreſſerunt. Vt de eo non dicamus, ſupereſſe aliam verborum jungendorum rationem, qua ſumta omnis illa ſuſpicio penitus evaneſcit,

טוֹבָתִי בַּל־עָלֶיךָ Interpretamur nos haec verba ſic, *felicitas mea nihil quidquam eſt praeter te.* Eſt hic

12) Hiſtoire crit. du V. T. Rotterdam 1685. pag. 128.

*) [*Reperti ſunt nonniſi codices ſex, qui lectionem* יהוה *exhibent.*]

13) Colleg. Crit. pag. 593.

14) Diſſ. II ſuper ratione textus hebr. V. T. impreſſi pag. 3 4 edit. Oxon. an. 1753.

15) Comment. crit. pag. 28 et 96.

hic על, quod Coccejus 16) vocat *acceſſionis* et *adjunctionis*, cujus uſus cognoſcitur ex locis ſequentibus, Gen. XXXII. 12. Exod XXXV. 22. Jud. XII. 1. c. XV. 8. Ezech. XVI. 37. Amos. III. 15 al. Quemadmodum enim de tali homine, qui praeter Jehovam alium quempiam, fictitium, Deum ex. gr. Baalem ſalutis ſuae auctorem coleret, bene hebraice dici poſſit טובתו הבער על יהוה: ita viciſſim qui Jehovam ſolum veneratur omnisque ſuae felicitatis verum ac unicum fontem et auctorem putat, recte dicere poteſt יהוה טובתי בל עליך. Nos itaque haud neceſſe putamus ſolicitare lectionem vulgatam, inque ejus locum ſubſtituere, cum Houbigantio, Michaelis, Zachariae, בל בלעדיך. Quae lectio, noſtro quidem judicio, multum abeſt ut tantum apud veteres interpretes praeſidium habeat, quantum alii ſibi videntur deprehendiſſe. Nominat quidem perill. Michaelis tanquam teſtes hujus lectionis Chaldaeum, *bonum meum non eſt datum niſi a te*, Syrum, *bonum meum eſt a te*, et quem Hieronymus ſequitur in verſione ſua, Symmachum, *αγαθον μοι ȣκ εϛιν ανευ σȣ*· At quid impedit, quominus harum interpretationum cauſam potius in eo ponamus, quod earum auctores particulam על eo ſenſu acceperint, quo illam accipi et poſſe et debere probavimus? Quomodocunque ſit, illud certum videtur, firmari receptam lectionem ſuffragiis non modo Alexandrini interpretis, quem Arabs ſequitur, et Vulgati, ſed praecipue etiam Aquilae, quem his accenſere neglexit Michaelis. Habet enim *αγαθοσυνη μȣ ȣ μη επι σε*, in qua formula vox *επι* planiſſime reſpondet τῷ על ut Gen. XXXII. 12. Jud. XII. 1. cap. XV. 8. Amos. III. 15 apud LXX.

Vers. 3.

16) in Lexico ad hanc vocem.

Vers. 3.

In tractando hoc loco difficili, qui multum exercuit criticorum noſtri aevi ingenia, ita verſabimur, ut primo diverſos virorum doctorum conatus modeſte examinemus, deinde noſtram qualemcunque opinionem proponamus.

I. Perill. MICHAELIS, Alexandrinum interpretem potiſſimum ſecutus, qui habet *αγιοις τοις εν γῃ αυτȣ εθαυμαςωσε*, 17) verba hoc modo conſtituenda eſſe cenſet לִקְדשִׁים אשר בְּאַרְצֹה מְהַאְדִיר כל חֲפָצִין בם, *in ſanctis ſuis qui ſunt in terra ejus* ſepulti *miracula edit* eos reſuſcitaturus, nam *maxime illis delectatur*. Jam vero, etiamſi nos neque ignoramus neque negamus, antiquitus hebraeos ſcripſiſſe continenter, absque intervallis vocum, et poſſe interpretem, ſi ſenſus id requirat, recedere a vulgata literarum diſtinctione, etiamſi nulla adſit antiquorum teſtium auctoritas 18); illud tamen parum nobis videtur credibile, in uno eodemque loco adhibitas fuiſſe ab auctore Pſalmi duarum

17) Poſt *εθαυμαςωσε* addunt *ο κυριος* non modo editt. Aldina et Complut. atque Theodoretus (vid. HOVBIGANT apud MICHAELIS loc. cit. pag. 84.) ſed et duo codices Pariſini a STARCKIO commemorati (Davidis aliorumque poëtarum hebr. carminum libri V. vol. I. Pag. 30.) nec non exemplum mſtum verſionis Pſalmorum Alexandrinae ſatis vetuſtum, quo nos utimur, cujusque juſtam recenſionem alio quodam tempore dabimus. Et HOVBIGANTIVS quidem defendit lectionem יהוה tanquam veram et genuinam: ſed rectius ſtatuiſſe nobis videtur ill. MICHAELIS, qui gloſſam ſive additamentum eſſe putat, loc. cit. Arabicae certe verſionis auctor in exemplo graeco, quo ipſe ad vertendum uſus eſt, vocem *Κυριος* hoc loco non habuiſſe videtur.

18) vid. clariſſ. HASSENCAMP in Erinnerung gegen Kennicotts Anmerk. über 1 Sam. 6, 19. 1770. pag. 67 ſq.

rum vocum formas inſolitas inuſitatasque בַּאַרְצֹת et מַהַאַדִּיר, quas ſolitis בְּאַרְצוֹ et מַאַדִּיר majorem vel vim vel elegantiam habere, ne per ſomnium quidem cogitari poſſit. Neque vox חפצין multum probabilitatis habere videtur: nam חֵפֶץ, ſenſu voluntatis, delectationis, adhibitum, haud unquam in numero multitudinis poni ſolet, adeoque ſcribendum erat, ex conſtanti linguae uſu, חֲפָצוֹ. Porro verbum האדיר minus recte conjungi cum praef. ל, ex altero loco Eſai. XLII. 21 facile cognoſcitur. Rurſus et illud verendum, ne, quae verbis לקדשים בארץ parum dubitanter tribuitur, ſignificatio mere arbitraria ſit, atque ex noſtra tantum loquendi conſuetudine ducta: etenim bene quidem hebraice dixeris, defunctos eſſe בְּאֶרֶץ חֹשֶׁךְ Job. X. 21 בְּאֶרֶץ תַּחְתִּית Ezech. XXXI. 18 בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת ibid. cap. XXXII. 18, vel בְּתַחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ Pſ. LXIII. 10: ſed illam formulam, qua dicerentur eſſe בְּאֶרֶץ יְהוָה ſ. בְּאַרְצוֹ, apud Hebraeos in uſu fuiſſe, id vero ne unico quidem exemplo demonſtrari poſſe exiſtimaverim. Denique, quod praecipuum eſt, ipſe etiam ſenſus haud admodum magnam videtur habere commendationem. Quid enim? num ſancti tantum homines a Deo in vitam reducendi, nonne impii pariter ac profani omnes? Ego vero putaverim, ſanctorum ſi ſit praedicanda felicitas, commemorari debere non quae communia his cum reliquis hominibus omnibus, ſed quae priva ipſis ſint et ſic comparata, ut cum iis, qui ſanctorum nomine non veniunt, communicari nulla ratione poſſint.

II. B. Zachariae, pro וְאַדִּירֵי ſubſtituens יַאְדִּיר, et pro חֶפְצִי, חֶפְצוֹ, qua in re praeeuntem habuit Hovbigantivm, niſi quod hic maluerit חֲפָצָיו, verba ſic exponit: *An ſeinen heiligen Dienern thut Jehova noch in der Erde herrliche Wunder, ſie liebt er noch*

im

im Grabe. Facile intelligitur, plurima quae ſunt modo dicta a nobis contra priorem interpretationem, non minus contra hanc valere, quae proinde non opus eſt repetere. Sed hoc videtur praecipue monendum, vocem חֶפְצוֹ, cum tertiae perſonae ſuffixo, locum hic obtinere non poſſe. Nam praeter LXX, *παντα τα θεληματα αυτȣ εν αυτοις*, quos Arabs ſequitur, in tuenda lectione חֲפָצַי mirifice conſentiunt Vulg. Syr. Chald. Symm. Theodot atque Hieronymus, quibus omnibus auctoritatem ſolius Alexandrini opponere velle, ne ſpeciem quidem haberet probabilitatis. Quanquam et de Alexandrini interpretis lectione ambigi quodammodo poteſt: Montfavconivs enim et Clericvs 19) eam hoc modo referunt, *παντὰ τα θεληματα* MOY *εν αυτοις*, quod utrum per errorem factum ſit an ex auctoritate librorum, fateor me adhuc ignorare. Quodſi igitur lectio חֶפְצוֹ repudianda ſit ob cauſas graviſſimas; evidens eſt, neque alteram illam אַדִּיר locum hic commode habere poſſe, utpote alienam ab univerſae orationis nexu atque ordine, qui ſane vix permittit, ut qui delectari ſeſe ait ſanctis, diverſus ſit ab eo, qui ſanctos magnificare dicitur. Vnde porro haud levis ſuſpicio oritur, illud *εθαυμαϛωσε* non tam ex vera codicis hebraei lectione ortum ſuum duxiſſe, quam potius ex ingenio interpretis, qui difficilioris loci ſenſum qualemcunque conjectando aſſequi tentaverit.

III. Plane diverſa eſt ab his, quas vidimus, ſententia ven. Lilienthalii. 20) Hic nimirum vir doctiſſimus, cum in codice hebraeo regiae bibliothecae, quae Regiomonti Boruſſorum eſt, ſcriptum deprehen- deret

19) in Commentar. ad hunc locum.

20) vid. Commentat. Critic. pag. 373.

deret בַּל־חֶפְצִי־בָם, lectionem hanc, captus ut videtur novitate illius, dignam pronuntiavit, quae vulgatae praeferatur, utpote apta ad conſtituendum ſenſum facilem atque perſpicuum, modo ſumta poſt vocem ואדירי ellipſi vocabuli proxime praecedentis הארץ, a quo forma regiminis in אדירי pendeat, totum comma reddatur hoc modo, quantum enim *ad ſanctos qui in terra ſunt* attinet, *et magnificos* terrae, *nulla in iis oblectamenta* veri nominis ſunt. Aſſentientem ſibi maxima ex parte habuit auctorem Caſtigationum in I. D. Michaelis verſionem Bibliorum, 21) qui, probe perſpiciens, verbis prout a Lilienthalio poſita eſſent, *in ſanctis nulla eſt delectatio*, ſanum ſenſum ineſſe non poſſe, monuit vocabulum קדושים hoc loco intelligendum eſſe ex prima et propria verbi ſui notione ſecernendi ſegregandique, ut homines ſignificet opum amplitudine multaque potentia inſignes. Verum enim vero praeterquam quod haec ipſa ſignificatio, quae tribuitur voci קדושים, nimis incerta ſit atque ab uſu loquendi aliena, quis quaeſo niſi admodum cupidus induci ſemet facile paſſus fuerit ad credendum, lectioni בל, quae nonniſi unius cujusdam codicis, cujus et aetas incerta eſt et auctoritas, teſtimonio nititur, locum cedere debere lectionem eam quae communibus quotquot ſuperſunt vetuſtiſſimarum verſionum ſuffragiis confirmatur? Deinde cum in criſi legitima non teſtium modo, ſed ſenſus etiam ratio haberi debeat, hanc quoque ob cauſam lectio illa בל merito repudiatur, quod ſumta ea commodus ſenſus non exiſtit. Durum enim eſt, noſtro quidem ſenſu, Meſſiae ejusmodi orationem tribuere, qua ipſe ſimpliciter, nulla interpretatione adjecta, nullo facto diſcri-

21) Kritiken über die Michaëliſche Bibel- Ueberſezung. Francf. 1773. 8.

diſcrimine; neget ſe poſſe eximiis illuſtribusque viris ullo modo delectari. Progredimur itaque

IV. ad ſententiam ven. Telleri, qui tunc planiſſime omnia cohaerere putat, ſi verba diſtinguantur hac nova ratione

אמרתי ליהוה אדני אתה טובתי
בל עליך לקדושים אשר בארץ המה:
ואדירו כל חֲפֵצֵי בם.
ירבו עצבותם אחר מהרו:

Semper ſoleo dicere ad Jovam: Domine tu, (ſummum) *meum es bonum; nihil ſupra te optimatibus, qui in terra ſunt. Magnificent, qui iis delectantur, multiplicent idola ſua; alium remunerentur!* Et ingenii quidem atque acuminis laudem nemo facile recuſaverit huic interpretationi. Sed tamen eidem iterum videntur ineſſe nonnulla quae obſtent, quo minus acquieſcere in ea poſſimus. Primo enim quanquam certiſſimum eſt, quod ſtudioſe probavit Tellervs, verbum חפץ ſeq. ב ſignificare *delectari aliqua re*; illud tamen aeque certum, ne unicum quidem locum in univerſo ambitu hebr. linguae exiſtere, ubi חָפֵץ, ſi adjectivum ſit, conjunctum veniat cum ב praef. objecti. Deinde durum eſt, ſuffixum in בָּם referre ad עצבות, tum quod genus diſcrepat, tum quod abhorret a more loquendi hebraico, pronomen prius ponere quam ſit nomen ipſum expreſſum. Denique illud praecipue notandum, nullo jure tribui poſſe vocabulo עצבות ſignificationem *idolorum*, etiamſi communi fere omnium interpretum conſenſu recepta ſit in hunc locum ſingularem. Praeclare ipſe Tellervs: „cum alibi ſemper idola עצבים genere maſculino appellentur, adeoque hic eſſe deberet עצביהם per conſtantiorem uſum

uſum (1 Sam. XXXI. 9. etc.) nunquam ſatis mirari poſſum, magnos etiam interpretes ſine haeſitatione ſumere ejusmodi ſignificationis nominum in ות et ים exeuntium conſonantiam, quam in nulla alia lingua, vel puero fingere liceret, et a qua certiſſime abfuit Hebraeorum etiam in fingendis verbis ſollertia.„ Sed quando idem mox addit: „Itaque עצבות forte ipſa idolorum ſtudia, cultum idolorum, in vetere lingua ſignificavit; ut tunc ſenſus foret: extollant, augeant *cultum ſuum idololatricum*, qui eo delectantur"; fatemur nos perſpicere non poſſe, quae cauſa ſit, cur vox עצבות, quam qui cum [illegible] conſtruit, pro nomine multitudinis habere cenſendus eſt, non quidem idola ipſa, ſed cultum tamen idolorum poſſit ſignificare. Certus atque conſtans uſus vocabuli עצבות in eo conſiſtit, ut ſignificationem dolorum habeat: hac vero ſumta planum eſt, formulam עצבותם . . . . יאדירו *magnificent, qui illis delectantur, dolores ſuos*, ſanum ſenſum admittere non poſſe, adeoque lectionem ipſam merito eſſe repudiandam.

Ex his, quae dicta a nobis ſunt, cum adpareat, poſſe et debere interpretem de nova graviſſimi hujus loci explicatione ſolicitum eſſe; tentabimus nunc, an quid a nobis dici queat, quod ſi non certum ac perfectum, tamen probabile videri poſſit aequis harum rerum judicibus. Et primo quidem ל in voce לקדושים; quod video multis viris doctis fraudi fuiſſe, commode hic ſumi poteſt eo ſenſu, quem habet aliis quibusdam locis, velut Eſai. XXXII. 1. Eccleſ. IX. 4. ut nimirum denotet nominativum abſolute poſitum. Cumque ejusmodi nominativo abſoluto ſaepiuscule ſubjungi ſoleat particula Vav, Exod. XII. 15 19. 1 Sam. XXV. 27. 2 Sam. IV. 10. Jerem. VI. 17. Proverb. XXIII. 24. al. poſſis deinde, praeeunte Aquila, *υπεϱμεγεθεσι μȣ*

παν θελημα εν αυτοις, ואדירי efferre cum ſuffixo, וְאַדִּירַי, et totam ſententiam latine convertere hoc modo, *ſanctos* qui *in terra ſunt* quod attinet, *magnifici mei* illi ſunt, *unice illis delector*. Sed ſentio quod unusquisque vel mediocriter hebraice doctus non poteſt non ſentire, in illo וְאַדִּירַי, ſi integrae propoſitionis locum explere debeat, eſſe aliquid nimis conciſum atque durum: debebat enim ex genio linguae addi pronomen perſonale ſeparatum, ſuſtinens vicem verbi ſubſtantivi, hoc modo, וְאַדִּירַי הֵמָּה. Nec putaverim recte dici poſſe אַדִּירַי hoc ſenſu, ut idem ſic ac נֶאְדָּרַי *illi qui abs me magnificantur*. Videtur itaque omnino locus ita comparatus eſſe, ut lectio ipſa vitio laborare cenſenda ſit. Atque, ut ſtatim exhibeamus noſtram qualemcunque opinionem, putamus nos antiquitus ſcriptum fuiſſe hoc modo

לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הֵמָּה אָאדִיר וְכָל־חֶפְצִי בָּהֶם:

ubi notandum, אָאדִיר eſſe primam perſonam fut. Hiph. pro אֲאַדִּיר ex אַאְדִּיר, plane ut Job. XXXII. 11 אָזִין dictum eſt pro אַאְזִין. In qua forma vocis obſcura atque inſolita mirum profecto eſſe non poteſt, haeſiſſe ac fluctuaſſe veteres interpretes, utpote, quod conſtat ex infinitis locis, a ſubtili legum grammaticarum ſcientia non admodum inſtructos. Itaque Alexandrinus vocem אדיר, quam non bene intelligebat, mutavit in האדיר *εθαυμαςωσε*: aliis eandem habentibus pro adjectivo אַדִּיר collective poſito. Hinc Syrus ܘܡܫܒ̈ܚܐ ܕܟܠܗ ܨܒܝܢܝ ܒܗܘܢ *et glorioſi in quibus omnis delectatio mea eſt*; Chaldaeus וְגוּתְנִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן טָבַיָא כָל רְעוּתִי טָבָא בְהוֹן *et excelſi in operibus bonis*, *omnis voluntas mea bona in ipſis eſt*; Symmachus, *εις τȣς μεγαλȣς παν το θελημα μȣ εν αυτοις*.

Aquila

Aquila vero et Theodotion, quorum ille habet *υπερμεγεθεσι μȣ κ. τ. λ.* hic *και θαυμαςον μοι, τα θεληματα μȣ εν αυτοις*, videmur ſimilitudine litterarum Vav et Jod decepti fuiſſe, ut pro אדיר וכל legerent אדירי כל, quod idem facillime etiam librariis in deſcribendo accidere potuit. Quum vero litteram voci אדירי praefixam abeſſe volumus, utimur nos auctoritate non ſolum Aquilae Symmachique, ſed Alexandrini etiam Vulgatique interpretis, quorum utrumque, ſi Vav adfuiſſet, verbo potius futuri temporis quam praeteriti in vertendo uſurum fuiſſe credibile eſt. Et quanquam in Syriaca verſione exiſtit illud Vav, vidimus tamen Pſalmorum translationem Arabicam ex Syriaca factam, in qua copula ante אדירי pariter omiſſa eſt, voci autem כל rectiſſime praefixa 22). Hanc certe commendationem habere videtur lectio a nobis propoſita, ut non modo nihil peregrini ſuperſit in ſermone, ſed ſponte etiam nunc fluat oratio, ſenſusque cum illis, quae ſtatim ſequuntur, cohaereat aptiſſime.

Vers. 4.

יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ Plurimi, inter quos Michaelis et Zachariae, formulam אחר מהרו reddunt, *qui alium* Deum *feſtinanter ſequuntur.* Sed rectiſſime objicit Tellerus, primo, אחר abſolute poſitum nullo in loco deſignare *Deum alium*, niſi quo Jehova ipſe verba faciens illum alium ſibimet ex adverſo ponat, velut Eſ. XLII. 8. XLVIII. 11: deinde,

 מהר

22) Extat hic liber mstus Londini in Muſaeo Britannico, inſignitus numero 5469. Integrum comma ſic habet,

وللاظهار ايضا الذين في ارضه المجدون وكل مرادي فيهم

מהר ſi *feſtinandi* ſenſum habeat, non eſſe verbum tranſitivum, quod cum accuſativo nominis jungi poſſit, dicendumque potius fuiſſe מהרו אחרי אלהים אחרים, ut Deut. VI. 14. At non minus certo repudiandum nobis videtur Tellerianum illud, *alium remunerentur*. Certiſſimum enim eſt, מהר non de quovis munere vel ſtipendio dici, ſed de dote ſola qua ſponſa comparari et quaſi emi ex more orientalium ſolebat: eſtque ille ipſe locus, quem Tellervs citat, 1 Sam. XVIII. 25. tam clarus et definitus, ut mirum adeo videri debeat, uti eo voluiſſe virum doctiſſ. ad probandam illam ſignificationem generaliorem. Tenenda itaque eſt notio verbi מהר uſitatior, *feſtinare*, et אחר cum Symmacho, εις τα οπισω εταχυναν, pronuntiandum אָחֹר coll. ſimili locutione Eſ. I. 4 et XLII. 17. Opponuntur *qui retrorſum feſtinant* τοις קדושים, hoc eſt ejusmodi hominibus, qui toti ſunt Meſſiae addicti conſecratique: ex quo facile intelligitur, *retrorſum feſtinare* nihil hic aliud eſſe quam, nolle ſequi Meſſiam, omnemque cum ipſo conjunctionem reſpuere ac repudiare. Atque de hujuscemodi protervis Meſſiae contemtoribus dicitur,

ירבו עצבותם Significationem *idolorum*, quam, praeter ven. Tellervm, Michaelis aliique multi tribuunt voci עצבות, fictam eſſe nulloque exemplo demonſtrabilem, ſupra monuimus: ſed eſt eadem quoque quam maxime aliena ab hoc loco. Quid enim? num omnes, qui Meſſiae auctoritatem ſequi detrectant, ex eorum genere ſunt, qui fictis falsisque numinibus divinum cultum tribuunt? Nonne vero Judaeorum etiam pars maxima Meſſiam repudiavit, quorum gens univerſa ab iſta veſania fuit et adhuc eſt longiſſime remota? Nihil contra aptius cogitari poteſt notione *doloris*. Nimirum יִרְבּוּ mutandum in יַרְבּוּ, eſtque oratio

oratio talis, quae praedicatum, tanquam id in quo major emphaſis poſita, praemiſſum habet ſubjecto ſuo. Vertas itaque, *multiplicabunt dolores ſuos qui retrorſum feſtinant*, et ſenſus planiſſime hic eſt, feliciſſimos futuros Meſſiae amicos et cultores, utpote maximi ab Ipſo faciendos, propenſiſſimamque Ipſius erga ſe voluntatem experturos: contemtores vero ſibi ipſis infenſos eſſe, quod ſuam ſibi miſeriam cumulent, maximisque bonis ex conjunctione cum Meſſia redundantibus ſemet privent.

בַּל־אַסִּיךְ . . . . . שְׂפָתָי *non libabo libamina eorum cruenta*, *nec proferam eorum nomina ore meo.* Illorum, qui retrorſum feſtinant, libamina intelligi clarum eſt. Quae quum *cruenta* dicuntur, nihil aliud ſignificare hoc nobis videtur, quam quod aeque ſint deteſtabilia Deoque ingrata, ac ſi vini loco, quod erat lege divina ſancitum, ſanguis ad ea eſſet adhibitus. Caeterum libamina libare nonniſi ſacerdotis erat, Numer. VI. 17. Igitur cum eorum, qui ſequi Ipſum nolint, libationes libaturum ſe eſſe neget Meſſias; evidens eſt, quod ab aliis etiam obſervatum fuit, ſacerdotis illum perſonam ſibi impoſitam hic habere, qui et alio loco, Pſ. CX, ſacerdotis nomine expreſſo inſignitur. In altera ſententia ובל אשא . . . שפתי nollem a viris doctiſſ. Michaelis, Tellero, Zachariae, vocabulum שְׁמוֹתָם relatum fuiſſe ad Deos fictitios. Etenim, ex noſtro quidem ſenſu, parum digna eſt perſona Meſſiae ejusmodi oratio, qua neget a ſe ullum unquam honorem habitum iri falſis Numinibus. Et praeterea univerſus ſermonis habitus oppido requirit, ut utrumque ſuffixum redeat ad idem ſubjectum, illud nempe quod continetur verbis אשר אחר מהרו. Notandum porro, libamina hoc loco per ſynecdochen dici pro univerſo genere ſacrificiorum, et

formulam, *nomen alicujus ore ſuo proferre*, junctam cum mentione ſacrificiorum, nihil aliud ſignificare poſſe, quam, *apud Deum pro aliquo deprecari.* Itaque quod breviter ante dixit, ירבו עצבותם, mox ita declarat Meſſias, ut ſignificet, miſeros illos, qui Ipſum averſentur, ſibimet ipſis graviſſimam injuriam inferre, quod divina, quae ex Ipſius ſacerdotali munere conſecutura ſint, beneficia proterve negligant repudientque.

Ps. XXXII, 6.

Verba לְעֵת מְצֹא plerumque vertuntur, *tempore inveniendi*: quod cum per ſe intelligi nequeat, variis modis explere ſtuduerunt interpretes orationem mancam, ut videtur, atque imperfectam. Apud veteres interpretes nihil invenias, quod vel dubiam lectionem reddere poſſit, vel verbis lucem aliquam affundere. Alexandrinus, quem preſſe hic imitatur Vulgatus, integrum comma ſic vertit, *υπερ ταυτης προσευξεται προς σε πας οσιος εν καιρω ευθετω. πλην εν κατακλυσμω υδατων πολλων προς αυτον ουκ εγγιουσι.* Et quoque Syrus habet ܒܙܒܢܐ ܡܩܒܠܐ *tempore accepto*, et Chaldaeus, לְעִדָּן רְעוּתֵיהּ *tempore beneplaciti*: ubi clarum eſt, hos omnes ſenſum magis captaſſe, quam proprietatem verborum preſſe ſecutos eſſe. Aliter quidem ſe habet Symmachi verſio, *περι τουτου προσευξεται πας οσιος σοι καιρον ευρων, ωστε επικλυζοντα υδατα πολλα προς αυτον μη εγγισαι*, nec non Hieronymi, ex hac potiſſimum facta, *pro hac orabit omnis miſericors ad te tempus inveniens, ut cum inundarint aquae multae, ad illum non accedant:* ſed hebraicam locutionem לעת מצא eo ſenſu ſumi poſſe ac ſi dictum eſſet

עת

מצא עת, nemo facile affirmaverit. Inter recentiores Geiervs, praeſtantiſſimus Pſalmorum enarrator, ita formulam illam περιφραζει, *tempore dum adhuc inveniendum te praebes quaerentibus*, indicatque locum Es. LV. 6. Verum ex hoc ipſo loco intelligitur, hebraice tum dicendum fuiſſe ſive לעת המצאך, ſive לעת מצאו אותך. Perill. Michaelis ſupplet vocem חֵן, vertit enim, propterea omnes tui cultores preces ad te fundant *tempore inveniendae gratiae, tunc enim profecto diluvium illos non attinget.* Quanquam ipſe de veritate interpretationis ſuae dubitat, neque id ſine cauſa. Etenim haud adeo frequens eſt verbi מצא cum nomine חן conjunctio, ut idem, etiam abſolute poſitum, hoc ſenſu definito adhibitum fuiſſe credibile ſit: exempla certe, quibus firmari illud poſſit, plane deficiunt. Prorſus ſingularis eſt Herm. Venema ratio, qua is illud רק לשטף pro parentheſi habendum eſſe exiſtimans, ſic vertit, *propterea ardenter te orabit omnis pius, tempore penetrandi (tantum ad inundationem) aquarum multarum*: in qua verſione quid ſit illud *tantum ad inundationem* nos perſpicere plane non poſſe haud aegre fatemur. Clar. Schvlzivs vocem רק vel prorſus alienam ab hoc loco, vel ex alia quadam lectione ortam per errorem librarii pronuntiat, paulo ut videtur confidentius quam par erat, cum neque eliminandae vocis cauſam afferat, neque modum indicet, quo poſſit ex alia lectione fuiſſe orta. Et quamvis b. Zachariae, et ipſe de recta facilique interpretatione deſperans, ſuſpicatus ſit, pro רק ſcriptum primitus fuiſſe רַע, ut in illa formula כִּי מָצָאו רָע Iob. XXXI. 29; omni tamen auctoritate deſtituta eſt haec conjectura quantumvis ingenioſa. Supereſt ut ven. Telleri 23) de hoc loco noſtro ſententiam videa-

23) Notae criticae et exegeticae etc. Halae 1766. 8. p. 125.

videamus breviter. Nimirum obſervat, vocem רק vim atque uſum hic habere nominis ſubſtantivi, ſignificantis *agonem mortis*, a radice arabica quadrilitera رَفْرَق, *agonizavit, mori incepit*: itaque jungendam illam eſſe cum מְצֹא, vertendamque orationem hoc modo: tempore quo mortem invenerit, h. e. *quum in ultimum mortis articulum inciderit*. Sed ſi vera ſit haec verbi arabici ſignificatio, ignorant vero eam lexica Castelli Goliique, tamen nec dictio illa, invenire agonem, ſatis elegans videtur, nec ſenſus ipſe ſatis aptus. Interim tamen proxime ad verum acceſſit vir doctiſſimus. Eſt enim profecto vocabulum רק nomen ſubſtantivum, ejusque uſus rectiſſime cognoſcitur ex dialecto arabica. Nempe verbum رَقّ, רָקַק, quod proprie dicitur de re tenui ac ſubtili, transfertur ad teneritudinem animi, et nomen رِقَّةٌ, רִקָּה, *miſericordiam* denotat, animique clementiam. Vides nunc, מצא רק eodem prorſus ſenſu hic dictum eſſe quo alias adhiberi ſolet uſitatior formula מצא חן, nec quicquam amplius requiri poſſe ad perſpicuitatem locutionis hebraicae, ſi vertatur hoc modo: *propterea orabunt cultores tui omnes ad te tempore impetrandae gratiae*. In altero hemiſtichio praef. ל putamus eodem ſenſu accipiendum eſſe, quo adfuit ſupra Ps. XVI. 3. *inundationem quod attinet* etc. hoc eſt, ſi maxima immineant pericula, ſalvus ex iis evadet. Caeterum lubenter fatemur, non noſtro ingenio deberi feliciſſimam illam vocis רק expoſitionem, ſed Nic. Gvil. Schroedero, Grammatico ſubtiliſſimo, qui Inſtitutt. ad fundam. ling. hebr. pag. 402. ſic habet: רַק vulgo *tantum*, *tantummodo*, proprie ſignificans *tenuitatem*, ſervat vim Nominis in לְעֵת מְצֹא רַק *ad tempus inveniendi*

niendi tenuitatem, i. e. teneritudinem, ſeu teneram clementiam.

Pſ. XXXII. 9.

Difficilem eſſe hunc locum, ipſa ſententiarum de eo diverſitas haud obſcure arguit. Et rectiſſime quidem ſignificationem *oris*, quae vocabulo עדי communi fere conſenſu tribui antea conſueverat, repudiant recentiſſimi interpretes, utpote fictam omnique fundamento deſtitutam: neque tamen ipſi, ſi quid judicamus, rem perfeciſſe, orationisque obſcuritatem interpretando explanaſſe cenſendi ſunt. Quis enim, ut exemplis utamur, ferat Herm. Venema aut potius Alb. Schultensii 24) interpretationem hanc, *ne ſitis inſtar equi vel muli, quem docere nihil eſt, cujus in freno vel capiſtro eſt inſtrumentum, ob ferociam indomitam: Non! adpropinqua ad te!* Etenim non modo aſpera eſt atque admodum obſcura, ſed habet etiam multa arbitraria et incerta, de quibus demonſtrandis ne cogitaſſe quidem videas auctorem. Veluti quum עדי vertitur, inſtrumentum, בלום ferocia indomita, et קרוב אליך declaratur hac ratione, intra modulum tuum, intra limites rationis et intelligentiae tuae te teneas, ne ſuperbias teque tumidum praeſtes etc. quae omnia videntur a recto loquendi uſu hebraico longiſſime abeſſe. At tamen poſtrema verba eodem ſenſu, *nequaquam, redite ad vos*, accipit Schulzius, vir clariſſ. qui vero hoc quoque loco de vitio lectionis conqueritur, a ſe abſque librorum vetuſtorum ſubſidio non facile reſtituendae. Perill. Michaelis hoc habet ſingulare, quod *juventutis* ſignificationem tribuit vocabulo

 bulo

24) vid. Commentar. ad Proverbia pag. 346.

bulo עדי in verſione ſua, *ne ſitis ut equi mulique ratione carentes qui in juventute ſua freno lupatoque coërcendi, ut nemo ad vos accedere audeat:* qua in re ſecutus eſſe videtur Syrum interpretem, qui pariter vertit, quos freno domant *a juventute ſua.* Verum, quanquam nos iſtam ſignificationem negare nolumus, poteſt enim vir perſpicaciſſimus argumentis ad eam probandam uti, quae nos prorſus latent; illud ipſum tamen loquendi genus, quo dicitur עדי סוס לבלום *juventus* equi freno *coërcenda*, noſtro quidem ſenſu parum elegans eſt et congruum: ſi vero עדיו dictum eſſe debeat pro בְּעָדָיו ſive מִן־עדיו, veremur, ne durior ſit ejusmodi ellipſis, quam ut facile admitti poſſit. Verſionem b. Zachariae quod attinet, *ne ſitis ut equi indomiti mulique rationis expertes, quibus lorum frenumque injiciendum ſi obtemperare nolint*, ita quidem comparata eſt, ut quo ſenſu ſumta ſit vox עדיו, haud adpareat: ſed illud facillime intelligitur, parum commode dici, equis frenum injiciendum, ſi obtemperare nolint. Etenim non tum demum equo frenum injicitur, ſi absque freno obtemperare nolit: neque id requiri ſolet in equis, ut ſponte, nulloque freno adhibito, accedant ad hominem, ſed ut conſiſtant admittantque frenum, quo deinde regi ducique ſe patiantur. Praeterea pro בל ſtatuitur lectio בְּלֹא, quae tamen omni prorſus deſtituta eſt auctoritate critica. — Nobis autem cauſa obſcuritatis poſita eſſe videtur in diſtinctionibus Maſorethicis, quae ſaepiſſime fallunt, et, quod mirum videri debet, etiam ejusmodi interpretes haud raro fallunt, qui non praeceptis modo ſed exemplis etiam, quam parum tuto fides illis haberi poſſit, declarant. Velut proxime ante hunc, de quo agitur, locum verba איעצה · עליך עיני vertit Michaelis, *conſulam ſuper te oculum meum*, invita grammatica, quae verbi יעץ in prima conjugatione

talem

talem uſum, adhibere aliquem in conſilium, ignorat: Schulzius vero ſumta pro איעצה lectione אעיצה (radicem ipſe ſtatuit עצה, ex qua quomodo futurum אעיצה formari poſſit, ipſe videat) interpretatur, *firmabo ſuper te oculum meum.* Nos vero putamus, poſito poſt vocem איעצה intervallo, vertendum eſſe, *ego conſulam*, ſ. proſpiciam, *obſervabunt te oculi mei.* Similiter hoc loco non dubitamus recedere ab accentibus Judaicis, atque orationem ordinare hoc modo,

אל תהיו כסוס כפרד
(אשר) אין הבין במתג
ורסן עדיו לבלום
בל קרוב אליך׃

ne ſitis inſtar equi muliqne
qui freno nunquam eruditus
aut capiſtro ornatus ad conſtringendum,
haud cuiquam appropinquare audet.

Hoc ſenſu ſi verba accipiantur, facile adparet, ſermonem non eſſe de univerſo equorum genere, ſed tales praecipue innui, qui cum in agris ſint, feroces, nondum domiti manſuefactique, reformident homines, eorumque conſpectui ſeſe ſubducant. Atque ſic demum elucet elegantia ac ſumma proprietas imaginis a ſacro poëta adhibitae. Dixerat enim ſe peccatorum conſcientia perterritum extimuiſſe Deum atque ab eo refugiſſe, non ſine incredibili animi angore cruciatuque: poſtea vero cum ad eum acceſſiſſet humiliter culpam confeſſurus veniamque petiturus, clementiſſime ab eo habitum moxque in priſtinam gratiam receptum fuiſſe. Hujus igitur tanti beneficii gratiſſimo ſenſu perfuſus monere inſtituit homines, nolint Deum cum maximo ſuo damno refugere et reformidare; utiturque

que hac in re ſimilitudine equorum mulorumque, quorum vetat imitari mores atque indolem. Ejusmodi itaque equos intelligat neceſſe eſt, quales diximus, alienos nempe ab hominum conſuetudine, et frenum nunquam expertos, quibus profecto nihil cogitari poteſt ad hanc rem accommodatius. — In poſtrema ſententia אליך dictum eſſe imperſonaliter, vix eſt quod moneamus.

Ps. LV. 16.

כִּי־רָעוֹת בִּמְגוּרָם בְּקִרְבָּם:

Aſyndeton plerumque ſtatuitur hoc loco, diciturque בקרבם vel idem ſignificare quod במגורם, vel intelligendum eſſe de animi cogitationibus. Et poſteriore quidem ſenſu beatus etiam Zachariae ſententiam reddidit, *ubicunque enim ſunt, mala conſilia animo agitant ab ipſis mox exſequenda.* Sed utrumque profecto nimis languidum, nec cauſa perſpicitur, cur additum ſit illud בקרבם, cum, qui verbis כי רעות במגורם continetur, ſenſus non modo perſpicuus ſit, ſed etiam plenus atque ex omni parte perfectus. Perſentiſcens incommoda vulgaris interpretationis doctiſſ. Michaelis vitium in ſcriptione inveniſſe ſibi viſus eſt, ſumtaque pro בקרבם, lectione בְּקִבְרָם, verba ſic vertit, *vivi deſcendunt in orcum, calamitas in hoſpitio illorum atque ſepulchro.* In Notis huic loco ſubjectis fatetur, ex ſolo quidem ingenio ortam eſſe hanc lectionem, ſed eandem, licet omni veterum tam verſionum quam codicum auctoritate deſtitutam, tam vehementer ſibi placuiſſe, ut quo minus illam tanquam genuinam mentique ſacri auctoris prorſus conſentaneam in ſuam verſionem reciperet, temperare ſibi

ſibi non potuerit. — Nobis autem, quod pace viri celeberrimi dictum ſit, plane aliter videtur, nec nos in illa lectione בקברם quicquam deprehendimus, quod commendare eam poſſit. Nam primo obſtat particula כי, quae innuit, in ſequentibus verbis cauſam contineri, cur interitum iſtorum hominum vel optet vel praedicat Davides. Deinde ſi מגור *ſepulcrum* ſit, ut putat MICHAELIS, quid opus erat additamento alterius vocis בקברם ejusdem plane rei ſignificationem habentis? Putasne ad declarandum ſenſum prioris vocabuli adjectam eſſe ab auctore carminis? Enim vero grammatici eſt ſcholia ſcribentis, inſolentiorem vocem declarare alia magis communi, poëticam proſaica, figuratam propria, non vero poëtae, ſi hoc praeclaro nomine dignus ſit. Immo ſi plures adeo codices eſſent, qui lectionem iſtam בקברם exhiberent, *) haud dubitanter pronuntiaverim, gloſſam eſſe in margine primum poſitam, atque in contextum poſtea ut fere fieri ſolet, illatam. Quid itaque demum ſtatuendum de illo vocabulo בקרבם? Scilicet putamus nos ad ſequentia illud referendum eſſe, quibuscum aptiſſime cohaeret. Queritur enim Davides, ſe in urbe ſcelerum ac tumultus plena cinctum undiquaque eſſe hominibus turbulentis ſeditioſisque, nec ullam elabendi opportunitatem ſibi relictam habere. Hos itaque *medios inter hoſtes ſuos* ait ſe precibus ſuis ad Deum confugere, et quod antea ſaepe expertus eſſet divinum auxilium forti ac conſtanti animo expectare.

*) [*Nullus adhuc codex repertus, qui lectionem* בקברם *exhibeat.*]

Pſ.

Pſ. LXIV, 7.

יַחְפְּשׂוּ־עוֹלֹת תַּמְנוּ חֵפֶשׂ מְחֻפָּשׂ וְקֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק׃

Verba haec, prout ſunt, quomodocunque vertantur, ſemper habere nobis videntur aſperum quid, obſcurum atque impeditum, ut putemus, novam aliquam explicationem, quae planior ſit et facilior, non ſine cauſa eſſe expetendam. Simpliciſſimam quidem verſionem illam dixerimus, quam, poſt alios, propoſuit Joh. Henr. Michaelis, 25) *ſcrutantur iniquitates, perimus*, nam *ſcrutinium exquiſitiſſime factum eſt: at intimum uniuscujusque illorum et cor* eſt *profundum*. Sed plura tamen hic ſunt, quae probari nobis non poſſunt. Primo enim quam parum compoſita et coagmentata eſt univerſa oratio! Deinde ut *ſcrutinium* illud *exquiſitiſſime factum* rationem quodammodo continere poſſit deſperandae ſalutis, ſumitur, vocem עולות intelligendam eſſe de ſceleribus atque injuriis, quibus afficere Davidem velint adverſarii; cum tamen ex univerſo habitu carminis evidens ſit, de iſtiusmodi potius perverſa malignorum hominum induſtria ſermonem eſſe, qua ſtudeant Davidem criminum, ab ipſo nunquam commiſſorum, accuſare ac reum agere, quae profecto adverſariorum ſolertia in fingendis criminibus per ſe non poteſt cauſa eſſe deſperandae ſalutis, apud hominem, in quo ſcelerum conſcientia nulla eſt. Sed porro haec ipſa deſperatio, quam Davidi tribuunt, qui verbum תמנו reddendum putant, *pereundum eſt nobis*, parum profecto congruit cum illa animi fortitudine atque conſtantia, qua mox tam gravia tamque funeſta ſupplicia adverſariis ſuis eventura eſſe praedicit,

25) vid. Uberiores adnotatt. in hagiographos V. T. libros III Vol. Halae 1720. 4. editas.

cit, ut boni probique omnes laetandi ac Deum celebrandi materiam ſint habituri. Rectius itaque illi ſtatuere videntur, qui ſubintellecto לאמר verba תמנו חפש מחפש putant referri in perſona deliberantium impiorum, ut ſenſus ſit, *crimina ſcrutantur adverſarii mei*, *abſolvimus*, inquiunt, *ſcrutinium accuratum*. Sed neque hoc modo exſurgit ſenſus facilis et perſpicuus. Etenim haud intelligitur, cur *abſolviſſe ſe* dicant ſcrutinium ſuum malevoli iſti homines: et erat praeterea dicendum ex uſu linguae תַּמְנוּ לְחַפֵּשׂ, coll. Jos. III. 17 et IV. 1. 11. Sed accedamus nunc ad recentiſſimos Pſalmorum interpretes. Et primo quod attinet verſionem, quam dedit celeb. Michaelis, *ſcrutantur crimina*, *nos culpa caremus*, *ſcrutator petit ſcrutando intimum hominis ac cor profundum;* ſciendum ante omnia, hac nova ratione uſum eſſe virum doctiſſimum, ut non modo voces חפש מחפש aliis vocalibus inſtrueret, חֻפַּשׂ מְחֻפָּשׂ, plane ut Symmachus habet εξερευνων εξερευνησει, jungeretque cum ſequentibus, ſed et particulam Vau praefixam voci קרב e textu eliminaret. Quod utrumque quamvis haud difficulter ferri poſſit, nam Vav praefixum vocabulo קרב nonniſi a Theodotione exprimitur atque Hieronymo; illud tamen diſplicet, primo, quod ſic multitudinis numero loquens inducitur Davides, quo tamen nunquam utitur per totum hoc carmen, deinde quod verbo תמם tribuitur ſignificatio innocentiae, quae neſcio an ullo alio exemplo comprobari poſſit, locus certe Pſ. XIX. 14. ad probationem adhiberi nequit, cum איתם rectius faciliusque derivari poſſit ex radice יתם, arab. وتم, *ſolitarius fuit* quam ad verbum תמם referri. Herm. Venema ſi audias, ſumta lectione טָמְנוּ pro תַּמְנוּ, verba intelligenda ſunt hoc modo: *perſcrutabuntur iniquitates*, quas *occultarunt* adverſarii mei, *perſcrutatione exactiſſima*, *et* perſcruta-

ſcrutabuntur *intimum viri et cor profundum.* Putat nimirum, יחפשו referendum eſſe non ad homines malevolos, quorum veſanam nocendi libidinem depingit Davides, ſed ad Deum, אלהים, qui ſit occulta illorum molimina brevi exquiſiturus. Verum hoc ipſum adeo durum eſt et coactum, ut ferri nullo modo poſſit. Nam praeterquam quod אלהים non niſi rariſſime, habita ratione formae, conſtruitur cum verbo plurali, illud praecipue obſtat, quod in univerſa oratione praecedente vox אלהים nunquam occurrit in caſu recto poſita, ſed proximo demum commate ſubſequitur: quod idem etiam tum valet, ſi, ſuadente eodem Venema, pro יחפשו עולת ſubſtituatur יחפש ועולת perſcrutabitur Deus *et* iniquitates — — *et* intimum viri ac cor profundum. Multo rectius faciliusque b. Zachariae, qui et ipſe utitur lectione תמנו, at vocem מחפש jungit cum ſequentibus, priusque Vav praefixum exponit per *adeo*, locum ſic interpretatur, *ſcrutantur crimina, quam occultiſſime ſcrutantur, pervestigantur adeo intima hominis abditique cordis receſſus.* Atque in hac quidem interpretatione, etiamſi jure de illo uſu particulae Vav hoc loco dubitari poſſit, tamen acquieſcendum eſſe diximus, niſi videremur nobis aliam quandam rationem deprehendiſſe, qua planior atque facilior effici queat univerſa oratio. Statuimus itaque lectionem תמנו, tum quod תמנו tanquam verbum primae perſ. plur. prorſus abhorrere videtur a ſerie ac nexu ſermonis, tum quod illa lectio non modo aptiſſima eſt ad ſenſum, ſed teſtium quoque confirmata ſuffragiis haud contemnendis. Et praecipue quidem hac in re utimur auctoritate ipſius Maſorae, quae vocem תמנו nonniſi ter extare in contextu hebraico perhibet. Itaque cum tribus aliis locis, Num. XVII. 28, Jer. XLIV. 18. Thren. III. 22 cauſa nulla ſit de certitudine lectionis

תמנו

תמנו dubitandi, ſequitur, eandem hoc noſtro loco in antiquioribus exemplis non extitiſſe 26). Nec deſunt ejusmodi libri, tam editi quam ſcripti, qui vel in ipſa ſerie contextus ſui lectionem טמנו exhibent, vel ejusdem indicia haud obſcura alio modo afferunt. Veluti, editos quod attinet, textui inſertam illam lectionem habent Pſalterium Potken. Rom. 1513, Colon. 1518, et Baſileenſe ex officina Froben. 1516. margini vero adſcriptam notam, in aliis libris extare טמנו, habent primae editiones Venetae in fol. et 4. teſte Buxtorfio 27), atque Munsteri etiam editio, anno 1536. facta, inter varias ſuas lectiones exhibet notam hanc ואחרים טָמְנוּ, teſte Tychsenio, viro celeberrimo. 28) Scripti vero codices notandi ſunt tres, unus, isque Hiſpanicus, quem in textu habuiſſe טמנו refert R. Norzi, in editione Bibl. hebr. Mantuana 1742 29), et duo, in quibus תמנו mutatum in טמנו, Caſſellanus 30), et Regiomontanus 31). Hac igitur lectione aſſumta *) porro nunc litteras חפש מחפש

26) vid. Tychsenii befreytes Tentamen, p. 112. ſq.

27) Anticrit. p. 984.

28) loco citato.

29) iterum loco citato.

30) vid. Michaelis Bibliothec. Orient et Exeget. P. I. p. 181.

31) vid. Lilienthalii Comment. crit. p. 387.

*) [*Longum agmen codicum, lectionem* טמנו *confirmantium, videas nunc apud celeberr.* de Rossium, *qui monet, exiguae vel nullius auctoritatis eſſe illam* notam maſorethicam de voce תמנו nonniſi ter obvia, quia loca ipſa recenſens numeret inter illa noſtrum hunc Pſalmi, omiſſo altero Jeremiae; et profligandum eſſe e teſtium numero pſalterium Potken. Rom. 1513. quod Aethiopicam verſionem contineat, non textum hebr.]

מחפש וקרב, olim continenter ſcriptas, ita divellimus, ut Mem referamus ad primam vocem, quod LXX. etiam feciſſe videntur, *εξερευνωντες εξερευνησει*, ſeu ut liber noſter habet *εξερευνησεις*, et deinde Vav ad mediam, hac ratione,

יַחְפְּשׂוּ עוֹלֹת תַּמְנוּ חֵפֶשׂ
וְחֵפֶשׂ קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק׃

Atque ſic demum oratio pura eſt et limpida, ſenſusque verborum facilis atque perſpicuus. Nimirum tantam eſſe ait Davides adverſariorum ſuorum malitiam, ut, quum adhibitis omnibus, etiam occultiſſimis, dolis nihil quicquam in univerſis ipſius dictis factisque deprehendere poſſint, quod in vitium verti cum quadam veri ſpecie poſſit, animum tandem clandeſtinorum ſcelerum accuſent, adeoque jus quaſi poteſtatemque ſibi arrogent, de intimis adeo abditiſſimisque animi cogitatis decernendi. — In verſu proxime ſequenti ſi Maſoretharum diſtinctionem ſequaris, languidum profecto atque obſcurum videri debet illud חִץ מכותם, *ſunt vulnera eorum*: contra vero elegantiſſime procedit oratio, ſi poſito poſt vocem חֵץ intervallo ſic vertas,

petet illos viciſſim Deus ſagittis,
ſubitanea erunt vulnera eorum.

Rurſus v. 9. non bene intelligitur, quid ſit, *corruere facient illos ſuper ſemet ipſos linguae eorum*: vix enim concipitur, qui fieri poſſit, ut quis ſuper ſemetipſum concidat corruatque. Neque tamen opus eſt cum b. Zachariae ויכשילהו mutare in ויכשלו: ſed videtur potius pronuntiandum eſſe וַיַּכְשִׁלֻהוּ, et ſuffixo diſtributive ſumto ſic exponendum, *facietque Deus corruere unumquemque illorum, contra ipſos erit eorum lingua.*

h. e.

h. e. quam mihi criminationibus ſuis parare ſtudebant perniciem, mox ipſi experientur. Complura ſunt ejusmodi loca, quorum ſenſum planum facilemque mirifice turbant et pervertunt accentus judaici, velut Pſ. LXVI. 15. ubi formula קְטֹרֶת אֵילִים multum negotii faceſſit interpretibus, nec fuit quisquam, quantum nobis quidem conſtat, qui intelligeret, dirimendum eſſe vocabulum אילים a praecedente ſerie, jungendumque ſequenti verbo אֶעֱשֶׂה, hoc modo,

holocauſta pinguiſſimarum ovium offeram tibi et ſuffimentum,
arietes ſacrificabo, boves hircosque.

Pſ. LXXXVII. 1. et 7.

יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי־קֹדֶשׁ

Abruptum atque haud parum difficile eſſe hoc carminis, caeteroquin elegantiſſimi, exordium, obſcuriorem vero etiam exitum, quilibet non poteſt non ſentire. Atque illud quidem dupliciter exponi poſſe plerumque putatur, vel *o fundata ab eo in montibus ſanctis*, vel *fundatio ejus eſt in montibus ſanctis:* ſed in utraque hac ratione neceſſe eſt nomen, ad quod ſuffixum referri poſſit, quaerere in ſubſequenti oratione, quod durum eſt atque a conſuetudine hebraicae linguae alienum. Rabbinorum vero quorundam opinionem quod attinet, pronomen referendum eſſe ad vocem מִזְמוֹר, et יְסוּדַת מִזְמוֹר ſignificare Pſalmi *argumentum*, ortam ut videtur ex uſu verſionis Chaldaicae, reddentis verba noſtra, tanquam ad inſcriptionem pertinentia hoc modo, *per filios Korachi dictum eſt canticum, fundatum in ore patrum priſcorum;* adeo illa inepta eſt, ut cui placere poſſit putaverim fore nemi-

nem. Zachariae quidem pariter viſum fuit, voces יסודתו בהררי קרש referre ad titulum pſalmi, ita tamen, ut יסודתו in יסודות mutato ſeriem verborum conſtitueret hanc, שיר יסודות בהררי קרש i. e. *carmen dictum cum fundamenta ponerentur in montibus ſanctis.* Sed nonniſi conjectura eſt, eaque hoc loco eo minus admittenda, quo facilior ſupereſt ratio tollendi difficultates omnes, ſalva atque intacta lectione recepta, quae veterum interpretum omnium conſenſu atque auctoritate confirmatur. Proxime contra ad verum acceſſiſſe dicendus Michaelis, qui verba, de quibus agitur, ad ſequentia propius admovendo, verſum trimembrem effecit, ab ipſo ſic redditum,

Vrbem ſuam fundatam in montibus ſanctis,
portas Zionis, diligit Jehova,
praefertque habitationibus Jacobi omnibus.

Videant tamen aequi harum rerum peritique judices, nonne limpidius fluat oratio, ſitque convenientior genio linguae hebraicae, ſi duobus hemiſtichiis conſtet verſiculus, hoc modo:

יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ אֹהֵב יְהוָֹה
שַׁעֲרֵי צִיּוֹן (אֹהֵב) מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב׃

De poſtremis autem carminis hujus verbis

וְשָׁרִים כְּחֹלְלִים כָּל־מַעְיָנַי בָּךְ׃

difficilius eſt ſententiam dicere. Communis fere interpretatio haec eſt, dici de hominibus illis extraneis, a Jehova olim in ſuam civitatem recipiendis, quod ſint prae gaudio *cantaturi ſicut tripudiantes*, dicturique, *omnes fontes*, quibus nos ſitim noſtram reſtinguere poſſimus, *in te ſunt*, o civitas Dei. Quod quam durum ſit et coactum, vix opus eſt oſtendere. Rectiſſime quidem dici poterat, והם יהיו שרים וחללים, at qui

qui laetitiam animi cantando produnt, parum commode dici poſſunt canere modo tripudiantium: tripudiantis enim eſt, non tam canere, quam aliorum potius cantum ſaltando quaſi imitari et exprimere. Sed multo tamen durior atque ineptior eſt VENEMA ſuper hoc loco diſputatio, putantis, civitatem ipſam loquentem hic introduci, et ſermone ad Jehovam converſo, haec verba facientem, *et canori, inſtar fiſtulantium, omnes fontes mei in Te* ſunt; fontes autem dictos eſſe pro *filiis*, innuique vel incolas Zionis univerſos, vel ſpeciatim carminum ſacrorum auctores, "qui recte cum fontibus comparari poſſint, cum, vena poetica abundantes, aquas doctrinae et conſolationis et multiplicis utilitatis ex ſe emittant in uſum Zionitarum.„ Talia autem quis ferat, et quis non ſatius duxerit, rem omnem potius dubiam relinquere atque a ſententia dicenda abſtinere, quam coactam ejusmodi contortamque interpretationem parturire? Non modo enim non turpe eſt interpreti vetuſtiſſimorum ſcriptorum, ſed honorificum adeo atque ad auctoritatem conciliandam aptum, ſi quando inciderit in locum difficiliorem, quem adhibita omni ſolertia recte probabiliterque exponere nequeat, ingenue fateri difficultates, remque aliis, forte felicioribus, expediendam relinquere. Quapropter laudamus nos modeſtiam atque probitatem perill. MICHAELIS, qui hebraica verba vertit quidem, ſimpliciſſima hac ratione,

canentes et ſaltantes ejusdem erunt conditionis,
omnes mei fontes in te ſunt,

ſed poſtea in notis de obſcuritate ſenſus monuit lectores, negavitque ſibi quicquam probabile de illo conſtare. Interim tentabimus tamen, quanquam timide, quid nobis de hoc loco videatur, in medium propo-

 nere.

nere. Nimirum ſubiit animum cogitatio, num debeant verba ordinari hoc modo,

וְשָׂרִים כַּחוֹל לַיָּם
כָּל־מְעִינֵי בָךְ׃

eruntque viri principes innumeri,
qui omnes apud te commorabuntur.

Nulla nunc certe in dictione obſcuritas, nihil infrequens et peregrinum. Recte enim מְעִינִים derivari poteſt ex radice עון, unde מָעוֹן habitatio, ut ſit participium Hiphil, prouti haec vox ſumenda videtur etiam 1 Chron. IV. 41; atque ſenſus etiam eſt ad naturam reliqui carminis accommodatiſſimus. Etenim, cum perſpicuum ſit talia tempora depingi, quibus permagna hominum multitudo ex barbaris gentibus undique ventura ſit, Hieroſolymas religionis cauſa, neſcio ſane num ad perficiendam hanc laetiſſimam imaginem aptius quicquam addi poſſit, quam hoc ipſum, primarios adeo eminentiſſimosque viros, eosque admodum multos, frequentaturos eſſe urbem Jehovae ſacram atque illuſtraturos. Caeterum

Si quid noviſti rectius iſtis,
Candidus imperti: ſi non, his utere mecum.

TANTVM.

V.

ANIMADVERS. AD QVAEDAM LOCA PSALMORVM. FASCIC. II.

Pſ. XVII, 10.

חֶלְבָּמוֹ סָּגְרוּ

Pſ. LXXIII, 7.

יָצָא מֵחֵלֶב עֵינֵמוֹ

Ad priorem locum quod attinet, communis fere interpretatio ea eſſe ſolet, qua formula, *adipem ſuum clauſerunt*, hoc ſenſu accipienda dicitur, ut intelligantur homines pingues ac obeſi facti; id vero eſt, divitiis ac deliciis diffluentes. In qua ſententia cum ſit durum quid atque incertum, mirum profecto videri non debet, recentiorum interpretum quosdam tentaſſe aliquid, quo planior atque aptior iſta locutio efficeretur. Houbigantius, pro maxima, quae in ipſo conſpicitur, mutandae lectionis cupiditate, legendum eſſe ſtatuit חבלמו, *rete ſuum clauſerunt*, conjecturam, etiamſi nullius veteris verſionis teſtimonio confirmatam, non improbante reverendiſſimo Lowthio, 1) Londinenſium epiſcopo celeberrimo. Beato Seckero 2), archiepiſcopo quondam Cantuarienſi, viſum eſt mutatis vocalibus efferre vo-

 cem

1) vid. Annotations on the Pſalms, by James Merrick. Reading 1768. 4. quo eodem auctore pſalmi Anglico carmine redditi prodierunt 1765. 4.

2) vid. ibid.

cem סגרו hoc modo, סַגְּרוּ in Pyhal: quod placuit etiam Schulzio, viro clariſſimo. Perill. Michaelis, poſthabitis diſtinctionibus Maſorethicis, vocabulum פִּימוֹ jungit cum praecedentibus, vertitque, *os ſuum claudunt*, i. e. implent, *cibis exquiſitiſſimis*. Nos autem putaverimus, vocem חלב ſumendam hoc loco eſſe ea ſignificatione, quae obtinet in lingua arabica, in qua nomen خَلْبٌ eſt *pericardium*, verbumque خلب, ex hoc nomine ortum, *affecit in pericardio*. Sic enim Teblebius ſcholiaſtes ad Haririum 3) الخلب هو غشا القلب يقال خلبني حبّ فلان اي وصل حبّه الي خلبي *nomen* חלב *eſt tegumentum cordis, diciturque* חלבנר *amor alicujus, id eſt, penetravit in cor meum.* Et Haririus ipſe 4), conſeſſu XXXV. فلما خلب كل خلب وقلب اليه كل قلب *quum affeciſſet omne pericardium, atque attraxiſſet ad ſe omne cor.* Ex quibus quidem locis conficitur, haud dubiam atque incertam eſſe, quam arabico nomini tribuimus, *praecordiorum* ſignificationem. Eandem vero huic loco noſtro longe aptiorem eſſe vulgari illa *adipis*, haud difficulter intelligitur. Quemadmodum enim hebraeis מקשה את לבו *indurans cor ſuum*, Prov. XXVIII, 14. Pſ. XCV, 8. Ezech. III, 7. al. et חזק לב *firmus corde* Ezech. II, 4 ille dicitur, qui contumax eſt atque intractabilis, nec animum ſuum moveri patitur conſiliis, beneficiis, minis etc. ita credibile eſt, quando רשעים et

3) vid. Haririi tres priores Conſeſſus editi ab Alb. Schultens, Franequerae 1731. p 55.

4) vid. Haririi conſeſſus IV, V et VI editi ab Alb. Schultens, Lugd. Bat. 1740. p. 88. in not.

et איבים *occluſiſſe cor ſuum* dicuntur, homines innui, quorum animus ad nocendum ita obfirmatus ſit obſtinatusque, ut ſenſus recti probique penetrare in eum non poſſit.

Sed altero illo loco, Pſ. LXXIII, 7. evidentius etiam eſt, maxime opportunam eſſe vocis חלב ſignificationem arabicam. Verba enim יצא מחלב עינמו ſive ſic accipias, *prodit ex*, ſeu *prae pinguedine oculus eorum*, ſive cum J. HENR. MICHAELIS 5), ſubintellecto ex vs. 6 nomine חמס, vertas, *prodit violentia è pinguedine oculorum eorum;* utrobique ſane eſt quod valde diſplicere poſſit. Nam prius quod attinet, primo abſonum eſt, prominentiam oculorum in homine tribuere ejusdem pinguedini, cum quo magis pinguedine tument ora, eo minor plerumque cernatur oculorum prominentia. Deinde etiam grammaticae repugnat, referre verbum יצא ad nomen עינמו, quod feminino plerumque genere adhiberi ſolet. Poſterius autem ita comparatum eſt, ut vix quemquam fore putaverim, qui, quid adeps oculorum ſit, quid violentia ex adipe oculorum prodiens, intelligere ſe vere affirmare poſſit. Nec valde nobis arridet vel celeb. J D. MICHAELIS verſio hujus loci, vel, quae ex hac orta eſſe videtur, b. ZACHARIAE expoſitio. Ille, ſumta lectione עורמו, verba ſic reddit, *ex adipe prodit iniquitas*, quae ſententia, num ſenſum aliquem probabilem habere poſſit, judicent alii: auctori certe ſuo tantum abeſt ut ſe prorſus probaverit, ut de alia quadam ſubſtituenda ſe nunc cogitare ipſe ſignificet 6). Hic alia inſuper mutatione lectionis facta, ut ſit יצא כחלב ענמו, ſic habet, *malitia eorum ex ipſis*

K 5 *ebullit*

5) vid. uberiores adnotationes Halae 1720. ad h. l.

6) vid. Biblioth. orient. et exeget. P. XII, pag. 187.

ebullit velut adeps liquidus, ſenſu, ſi quid judicare poſſumus, nec admodum elegante nec verbis hebraicis prorſus congruente. De lectione autem recte ſic ſtatui putamus, receptae voci עינמו praeferendam eſſe aliam, עונמו, quae teſtimonio Alexandrini interpretis, Vulgati, Syri, Arabis Aethiopiſque confirmatur. Etiamſi enim altera illa, עינמו, nitatur auctoritate non contemnenda Chaldaei interpretis, Aquilae Symmachique; tamen ita comparata eſt, ut non modo, quantum nos quidem judicare valemus, commodam explicationem non admittat, ſed etiam ex illa, עונמו, facillimo librariorum lapſu potuerit exiſtere, ut fere factum eſſe videtur aliis quoque locis, velut Hos. X, 10 et Zachar. V, 6. Niſi quis malit cum Simonis 7) ſtatuere, tribus hiſce locis vocem עין non oculi ſed *pravitatis* ſignificatione venire, ex uſu verbi arabici غان *pravus fuit*: in quo nos quidem non habebit valde repugnantes. Utcunque enim haec res ſe habet, licebit nobis locum noſtrum ſic interpretari,

prodit ex corde iniquitas eorum,
prorumpunt conſilia animi.

Et quis jam non ſtatim intelligat, et ſenſum eſſe planiſſimum et hemiſtichiorum praeterea ſimilitudinem ac convenientiam tantam, ut non modo חלב et לב, perinde ut in illo loco Haririi خلب et قلب, ſed et reliqua verba ſibi invicem reſpondeant exactiſſime. Quod non poteſt non magnam commendationem habere apud eos qui norunt, quam ſollemnis ſit in poëſi hebr. membrorum parallelismus.

7) in Lexico ad h. vocem.

Pſ.

Pſ. XXXXVIII, 8.

בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ

Qui verba haec, vocem תשבר pro ſecunda perſona habentes, ſic vertunt, *vento orientali naves confringis*, quod poſt antiquiſſimos interpretes faciunt reliqui tantum non omnes, difficultatibus premi videntur haud contemnendis. Nam primo vix crediderim, Deum hic compellari, cum verſu demum 10 nomen אלהים vocandi caſu poſitum, antecedens autem oratio univerſa ad Deum directa non ſit. Deinde in omni hiſtoria mentio naufragii nulla facta eſt, quae huc probabili aliqua ratione referri queat. Nec tandem facile intelligitur, quamnam conjunctionem habere poſſint fractae tempeſtatibus naves cum ſolutae obſidionis beneficio, quod ſingulari quadam atque, ut videtur, prorſus mirabili ratione urbi obtigit, inque hoc carmine, ut inter omnes convenit, celebratur. Kennicottus, vir longe celeberrimus, in notis ſuis ad hunc pſalmum ſtatuit, praeferendam eſſe, quam in uno alterove libro ſcripto deprehendit, lectionem כְּרוּחַ, et verſionem ſic inſtituendam, *velut quum vento orientali frangis naves* 8). Sed qui notas illas latine edidit, clariſs. nobisque amiciſſimus Brunsius recte, ut nobis videtur, monuit 9), parum probabilitatis habere lectionem כרוח, quod et in confirmanda lectione recepta conſentiant veteres verſiones omnes, et praeterea ellipſis, quae ſtatuenda eſſet, durior ſit quam ut facile admitti queat. Nec tamen ipſius ſententiae accedimus, quae eo redit, imperfectam, vel ſi mavis implicitam, hic ſimilitudinem eſſe, cujus nonniſi unum membrum verbis expreſſum, alterum ſupplendum ſit, ut

8) Vid. Notas criticas etc. Lipſ. 1772. pag. 35.

9) ibid. pag. 130.

ut plena oratio haec exiſtat, *maximos reges profligaſti, prouti vento naves Tarteſſias confringis.* Putamus enim aliam ſupereſſe interpretandi rationem. Nimirum conſtat, חיל כיולדה elliptice dictum eſſe pro כחיל היולדה, ut fere Eſaias habet XXI, 3. צירים אחזוני כצירי יולדה. Illud כחיל repetendum eſt ad initium verſus ſeq. et ante תשבר ſubintelligendum אשר, ut ad ventum referatur conquaſſatio navium, coll. Ezech. XXVII, 26. Vertenda itaque oratio hoc modo,

dolor, qualis eſt parturientis,

qualis eſt furente tempeſtate, quae frangit naves Tarteſſias.

Sic ſenſus non modo planus eſt et perſpicuus, ſed elegans etiam ac fere poëticus, nec opus, ut de certo quodam ac definito naufragio cogitantes, tacente hiſtoria, conjecturis utamur incertis fallacibusque.

Pſ. LXXV, 3.

כִּי אֶקַּח מוֹעֵד

Rectiſſime quidem interpretes, quos novimus, omnes, excepto Hermanno Venema, qui admodum infeliciter tractavit hunc pſalmum, obſervarunt, duarum hic perſonarum ſermones exhiberi, probe a ſe invicem diſtinguendos: nec tamen ipſi per omnia prorſus accurate verſari nobis videntur. Conſentiunt, orationis quae Deo tribuitur initium ſtatuendum eſſe cum formula כי אקח מועד, quam reddunt, *quum nactus fuero tempus ſtatutum.* Verum enim vero, an nomen מועד, hoc ſenſu acceptum, recto cum verbo לקח conjungi poſſit, eſt quod vehementer dubitaverim. Videtur enim potius dicendum fuiſſe כי יבוא מועד,

quae

quae locutio extat Pſ. CII, 14. coll. Ezech. VII, 7. 12. Eſt autem alia vocabuli מועד vis atque poteſtas, eademque cum verbo לקח aptiſſime conveniens. Nempe Arabicum وعد non modo ſignificat, praeſtituere tempus locumve, ſed latius etiam uſurpatur, notatque *promittere*, unde مَوْعِد non modo locus eſt tempusque praeſtitutum, ſed et *promiſſum*, quod intelligitur ex Luc. XXIV, 49. وانا ارسل اليكم موعد ابي, et dudum obſervatum eſt Ludovico de Diev 10) et Alberto Schultensio 11). Nec tamen cum his vertimus, *cum accepero promiſſa*, quod qua ratione hic locum habere poſſit, non perſpicimus: ſed putaverimus verba, כי אקח מועד, tanquam ad Deum directa, ſic interpretanda eſſe, *promiſſum enim obtinui divinum, dixiſti, juſtam ego ſententiam feram.* Deinde perſuadere nobis vix poſſumus, omnia quae ad verſum usque 10 dicta ſunt, pertinere ad orationem Dei, prout interpretibus placet. Noſtro enim ſenſui ſi quicquam tribuere liceat, aptius nobis videtur, Deique ſummae majeſtati convenientius, ſi paucis, at gravibus, verbis contineatur oraculum divinum. Itaque de univerſi carminis ſtructura et habitu haec eſt noſtra qualiscunque ſententia. Vates, ſi quidem titulo, pſalmum ad Aſaphum referenti, fides habenda ſit, de quo jure dubitari poteſt, non ſuo ipſius nomine verba facit, ſed populum inducit, ex calamitatibus, ut videtur, ab exteris ipſi inflictis emergentem. Hic igitur in gaudia erumpit laudesque Dei Soſpitatoris v. 2. Cauſa ſtatim gaudii ſubjicitur v. 3, quae in eo poſita ſit,

10) Animadverſiones in Vet. Teſt. libros omnes, Lugd. Bat. 1648, pag. 373.

11) Animadverſiones ad varia loca Vet. Teſt. pag. 174.

ſit, quod oraculum a Jehova editum fuerit, quo ſe omnia recte moderaturum, et labantem perturbatumque reipublicae Judaicae ſtatum confirmaturum eſſe declaraverit, v. 4. Nunc animoſius in barbaras gentes invehitur populus, v. 5—9, vetatque gloriari rerum ſuarum ſucceſſibus proſperis, cum jam parata ipſis ſint graviſſima ſupplicia, a Deo mox exequenda. Denique vs. 10, 11. ſpem profitetur melioris fortunae certiſſimam. — Verſu ſecundo, ut hoc obiter moneamus, haud quicquam videtur in lectione mutandum. Nam ſi obſervetur, vocem קרוב, demonſtrante Schvltensio 2) ſignificare id quod *bene notum* eſt, verbumque ספרו, imperſonaliter poſitum, non ut multis placuit praeſenti ſed praeterito tempore reddendum eſſe; prodit haec verſio plana atque perſpicua, *celebramus te, o Deus, nam notum eſt nobis nomen tuum, nota ſunt nobis* ex narratione patrum (Pſ. XLIV, 2.) *facta tua mirifica.*

Ps. LXXXI, 11.

הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃

Communis interpretum ſententia eſt, contineri hiſce verbis ſponſionem Jehovae de populo ſuo omnibus univerſe bonis, quibus opus illi eſſe poſſit, explendo ſatiandoque. Et quanquam ferri poteſt haec interpretatio: videntur tamen verba alium quoque ſenſum admittere, nulli quantum novimus interpreti hoc loco obſervatum. Nempe haud admodum infrequens figura eſt ſtyli Hebraeorum, praeſertim ſublimioris, mandata atque praecepta, quae Deus dat homini, comparare cum cibo, quem Deus edendum

illi

illi porrigat, vel adeo in os ingerat: unde porro qui mandata Dei excipit, rem a Deo propoſitam comediſſe dicitur. Sic, ut exemplis utamur, quum Ezechiel propheta cap. II, 8 ſq. volumen ex utroque latere ſcriptum comedere a Deo jubetur, ex unanimi interpretum ſententia nihil hoc aliud ſignificat, quam excitari prophetam ad excipienda Dei mandata, quae ſint deinceps ad populum perferenda: quod idem emblema extat Apocal. X, 8. ſq. Huc quoque referendus eſt locus Jerem. XV, 16 נִמְצְאוּ דְבָרֶיךָ וָאֹכְלֵם, *ſimul ac propoſiti mihi fuerunt ſermones tui, eos comedi*, h. e. ſimul atque intellexi mandata tua, promte ea alacriterque in me recepi. Nec dubitamus, quin ſimiliter intelligenda ſint verba Jerem. VI, 11, וְאֶת חֲמַת יְהוָֹה מָלֵאתִי נִלְאֵיתִי הָכִיל *irae Dei tam plenus ſum, ut continere eam intra me diutius haud poſſim, itaque* (infinitivo poſito pro verbo finito 13) *effundam illam.* Etenim חמת יהוה non eſt zelus pro Jehova, ut multis videtur, ſed ira Jehovae in populum, cognita prophetae et perſpecta ex revelationibus divinis, ut ſenſus ſit, tot tamque gravia ſe a Deo mandata accepiſſe ad populum, de ſumma Ipſius indignatione publice declaranda, ut ſentiat, ſe jam diutius tacere non poſſe, ſed debere tandem, rupto ſilentio, graviſſima quae reipubl. inſtent ſupplicia denunciare. Inprimis vero notandus locus Pſ. CXIX, 131, פִּי פָעַרְתִּי וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי *diſtendo os meum atque anhelo, quod praecepta tua deſidero*, ubi os apertum nihil aliud ſignificare, quam animum diſcendae voluntatis divinae cupidum, quis eſt qui non intelligat? Neque illud omittendum, quod in arabica pariter lingua haec eadem translatio haud obſcure deprehenditur. Nempe verbum ألقم, quod proprie eſt, *glutiendum praebere*, uſur-

13) vid. Schroederi Inſtitutt. pag. 351.

uſurpatur quam maxime de inſpiratione divina, dicíturque الهمه الله كذا inſpiravit illi Deus hoc illudve 14). Quae cum ita ſe habeant, dubium eſſe nequit, quin verba, de quibus agitur, הרחב פיך ואמלאהו hoc modo poſſint accipi: attende animum ut inſtitutis praeceptisque meis inſtituere te poſſim: ut fere Chald. interpres habet: aperi os tuum ad *verba legis*, tum implebo illud omni bono. Et videtur omnino hic ſenſus ad reliquam orationem eſſe aptiſſimus. Eſt enim, ut omnes vident, ſermo de ſolemni foederis Sinaitici inſtitutione, commemoratque Jehova ſe populo ex ſervitute Aegyptiaca a ſe exemto hanc legem propoſuiſſe, ut Ipſum ſolum pro Deo ſuo haberent colerentque. Qua conditione accepta cum neceſſe fuerit, omnem iſtius religionis modum ac rationem legibus definire, intelligis, vix quicquam aptius et cohaerentius in oratione ſubſequi poſſe illa ipſa ad audiendas leges divinas invitatione.

Pſ. LXXXIV. 4.

גַּם צִפּוֹר מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר קֵן לָהּ אֲשֶׁר שָׁתָה
אֶפְרֹחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת מַלְכִּי
וֵאלֹהָי׃

De *auctore* carminis diſputatum cum ſit, non dubitamus eorum ſententiae accedere, qui putant, a Davide illud, et quidem tum compoſitum fuiſſe, cum facta per Abſalomum rerum omnium perturbatione longius abeſſet ab urbe ſacroque cultus divini publici domicilio. Atque hanc opinionem confirmare videtur primo

14) vid. SCHVLTENSIVS in animadvers. nec non in commentario ad Proverb. XVIII. 8.

primo illud, quod, qui verba hic facit, regem ſe dicit a Deo conſtitutum, vs. 10, plane ut ſolet Davides aliis locis permultis, velut 2 Sam. XXIII, 1. Pſ. XVIII, 51. XX, 7. XXVIII, 8: deinde, quod ardentiſſimum illud deſiderium frequentandi loca Jehovae ſacra, conjunctum cum ſumma in ipſo fiducia, tam eximium erat in Davide ac paene ſingulare, ut in nullum regem alium neque convenire poſſit: tandem, quod pſalmus hic magnam habet argumenti ſimilitudinem cum Pſalm. XLII. XLIII, quem a Davide, eoque ob turbas civiles ab Abſolomo concitatas profugo, confectum eſſe ſtatuunt praeſtantiſſimi interpretes. Verum haec utut ſint, illud quidem certum eſt, ineſſe huic carmini loca quaedam obſcura intellectuque difficilia, e quorum numero praecipue eſt verſus quartus, cujus proinde admodum diverſae extant expoſitiones. Sunt qui putant, imaginem, qua vates utitur, inde petitam eſſe, quod vere aves in altaribus nidos confecerint. Nobis autem ne ſpeciem quidem probabilitatis habere hoc videtur. Quis enim quaeſo perſuaderi ſibi paſſus fuerit, in illo loco volucres nidificaſſe, in quo non tantum quotidiana ſacrificia fierent, ſed maxima etiam cautio adhibenda eſſet ac diligentia, ne qua unquam ſorde inquinaretur. Nec quidquam probat locus Herodoti, a quibusdam citatus, Lib. I. cap. 159, ubi quis dicitur ab oraculo increpatus fuiſſe, quod *ἐξαῖρε τὺς ϛρυθὺς, καὶ ἄλλα ὅσα ἦν νενεοσσευμένα ὀρνίθων γένεα ἐν τῷ νηῷ, paſſeres exemit aliaque avium genera quae in templo nidulabantur.* Nulla enim hic altaris mentio: ac ſi vel maxime demus, in quadam parte tabernaculi templive aves toleratas fuiſſe; neutiquam tamen exinde ſequitur, prope altaria adeo locum illis vel expetitum fuiſſe vel conceſſum. Quamquam ne illud quidem admodum credibile eſt. Certe poſteriori tempore conſtat ex teſtimonio Flavii Joſe-

PHI 15) caviſſe Judaeos, ne vel tecto templi aves inſiderent. Quod idem etiam BOCHARTO 16) obſtare videtur, putanti, altare hic per ſynecdochen dictum eſſe pro tabernaculo: in qua ſententia ſimul illud moleſtum eſt, quod, etiamſi ex EVSTATHIO HESYCHIOque obſervet MERRICKIVS 17), Graecis nomen βωμὸς nonnunquam poni pro templo, ab Hebraeis tamen מִזְבֵּחַ eodem ſenſu uſurpatum fuiſſe exemplis haud ſit demonſtrabile. HERM. VENEMA ſi audias, graviter hic errant interpretes praeter ipſum omnes, quod de avibus proprie ſic dictis hic cogitent, cum tamen Davides avium nomine ſemet ipſum et quoscunque cives, etiam viliſſimos, comprehendiſſe exiſtimandus ſit, hoc ſenſu, "etiam paſſer, qui ipſe ego ſum, et mecum alii, etiam viliſſimus quisque, invenit domum apud altaria tua,,: quod qui probare poſſit, equidem putaverim fore neminem. Aliter ſtatuendum de ea, quam b. ZACHARIAE propoſuit, interpretatione, qui ſubintellectis verbis הֲלֹא אֲנִי אֶמְצָא locum ſic exponit, *aves adeo ad nidos ſuos redeunt, nonne mihi etiam tandem ad tua altaria redire licuerit?* ſenſu certe plano ac prorſus egregio, niſi quod durior videri poſſit, ſaltem incertior, iſta verborum הלא אני אמצא ellipſis. Nos autem exiſtimaverimus, difficultatem omnem optime ſic tolli poſſe, ſi verba . . . את מזבחותיך referantur ad verſum ſubſequentem, ſumanturque pro nominativo abſolute poſito, hac ratione: *altaria tua quod attinet*,

15) de Bello Jud. Lib. V. cap. 5. §. 6. edit. Havercamp. *κατὰ κορυφὴν (ὁ ναὸς) χρυσέους ὀβελοὺς ἀνεῖχε τεθηγμένους, ὡς μή τινι προσκαθεζομένῳ μολύνοιτο τῶν ὀρνέων, in faſtigio aureis verubus horrebat templum, idque acutiſſimis, ne ab inſidentibus avibus inquinaretur.*

16) Hierozic. P. II. Lib. I. c. 8.

17) in annotatt. ad h. l.

attinet, o quam beati ſunt in tua aede qui habitant, teque continuo celebrant. Nec obſtat huic opinioni particula אֵת. Quamquam enim frequentior ejus uſus in eo cernitur, ut accuſativo praemittatur: tamen exempla non deſunt, quae eandem nominativo etiam, quando ſubjectum certum, non indefinitum, deſignat, praefigi demonſtrant, de quo conf. Nic. Gvil. Schroedervs, grammaticus praeſtantiſſimus 18). Et neſcio, annon etiam Eſai. LIII, 8. verba וְאֶת־דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵחַ eodem modo accipienda ſint, *et coaevos ejus quod attinet, quis eorum eſt qui animo rem conſideret,* coll. Jerem. II, 24. Imo vero haec ipſa particula אֵת fraudi eſſe potuit diſtinctionum Maſorethicarum auctoribus, ut verba illa cum antecedentibus jungenda eſſe autumarent.

Verſu 7, qui eſt unus è difficillimis, miramur a nemine interpretum, quantum ſcimus, illius lectionis rationem habitam fuiſſe, quae exhibetur in verſionibus quibusdam antiquiſſimis, nobisque videtur perquam memorabilis. Nempe verba מַעְיָן יְשִׁיתוּהוּ (in quibusdam libris ſcriptum eſt יְשִׁיתֻהוּ) 19) ſic exprimunt LXX, *εἰς τὸν τόπον ὃν ἔθετο*, conſentiente fere Vulg. *in loco quem poſuit*, et Arab. في المكان الذي اخذه مسكنًا *in locum quem ſumſit in habitaculum.* Unde colligitur, habuiſſe eos in ſuo exemplo מעון ישיתהו, quod valet etiam de verſione Syriaca, ܘܥܒܕܘܗ̇ ܠܗ ܡܥܡܪܐ, *et fecerunt eam locum habitationis.* Iſta vero lectio, ſi מָעוֹן ſumatur pro לְמָעוֹן, et ante יְשִׁיתֻהוּ ſubintelligatur אֲשֶׁר, ſenſum habet

 miri-

18) Inſtitutt. pag. 315.

19) vid. biblia hebr. edita a J. H. Michaelis Halae 1720. ad. h. l.

mirifice congruum, tranſeunt vallem Baca *ad habitaculum quod conſtituit* ſibi Jehova. — *) Sed abſtinendum putamus à loco, à cujus juſta certaque interpretatione longe nos adhuc abeſſe facile ſentimus largimurque.

Pſ. LXXXVIII, 19.

מְיֻדָּעַי מַחְשָׁךְ׃

Languide profecto exire videtur oratio, ſi verba haec, ut alias fieri ſolebat, reddantur hoc modo, *familiares mei ſunt tenebrae*, i. e. occulti, ſeu quod eodem redit, ſubintellecto praefixo ב, *ſunt in tenebris:* quapropter haud immerito hoc diſplicet recentioribus interpretibus plerisque. Et HOUBIGANTIUS quidem putat in lectione addendum eſſe מִמֶּנִּי, *notus meus abſconditus eſt ad me*, utiturque ad hoc probandum auctoritate non modo Syriacae verſionis, quae habet, *et notos meos removiſti a me*, ſed etiam Alexandrinae, *ἐμάκρυνας ἀπ' ἐμȣ̃ φίλον καὶ πλησίον, καὶ τȣ̀ς γνωςȣ̀ς μȣ ἀπὸ ταλαιπωρίας*, in qua ſtatuit illud *ἀπὸ ταλαιπωρίας* evincere lectionem hebr. codicis מֵעֳנִי, *a miſeria*, tam parum diverſam a lectione מִמֶּנִּי, ut ex hac ortum illa ſuum habeat. Sed nobis parum firma videtur haec omnis

*) [Plurimi nunc codices reperti, qui habent ישיתהו, unus etiam codex DE Ross. exhibet יְשִׁיתֻהוּ. At qui מעון haberet, repertus eſt nullus. Melior aptiorque contextui eſt lectio מעין, judice celeb. DE ROSSI, qui locum ſic interpretatur: Tranſeuntes per vallem Baca in ſcaturiginem eam mutant, i. e. irriguam ac foecundam reddunt. Significatur progreſſus benedictionum ac felicitatis, quae comitantur protectos a Deo, quasque afferunt, quocumque tranſierint.]

omnis argumentatio. Nam in Syriaca verſione illud *a me*, altera vice poſitum in eodem eoque breviſſimo commate, tam parum habet elegantiae, ut malimus illud interpretis, quam vatis ingenio tribuere. In graeca autem translatione planum eſt, verba *ἀπὸ ταλαιπωϱίας* reſpondere voci מֵחֹשֶׁךְ, quam proprio ſenſu hic redditam fuiſſe eo minus mirum videri poteſt, quo uſitatius eſt Hebraeis, tenebras dicere pro calamitatibus. Perill. Michaelis mutato מַחְשָׁךְ in מְחֻשָּׂךְ, vertit, *et familiares mei ſunt mihi ſubtracti*, adſtipulante Moldenhawero 20), qui commode obſervat, codices et Caſſellanum 21) et Regiomontanum regium 22) vocem hanc exhibere littera Sin ſcriptam. Nec abnuit Zachariae, quanquam hic maluit in verſione ſua exprimere lectionem מֵחֹשֶׂךְ, hoc ſenſu: abſtraxiſti a me amicos et ſodales meos, *familiares meos* abſtraxiſti *a tenebris*, i. e. calamitatibus, quibus ipſe obruor. Sed noſtra qualicunque ſententia nihil immutandum in ſcriptione מַחְשָׁךְ. Modo teneatur, verum ac proprium vocabuli uſum in eo poſitum eſſe, ut inferorum ſedem denotet, quod intelligitur ex hujus pſalmi vs. 7, nec non Pſ. CXXXXIII, 3. Thren. III, 6. tum vero per totum carmen diffuſam eſſe ac quaſi dominari triſtem illam cogitationem de praeſentiſſimo mortis periculo, abituque ad inferos parando. Quibus obſervatis vix fieri poteſt, quin in mentem veniat accipere verba hoc modo, מְיֻדָּעַי מַחְשָׁךְ, ut ſenſus ſit, avulſis a me amicis ſodalibusque omnibus, non ſupereſt quo familiariter uti poſſim praeter ſepulchrum. Sic fere Hiobus, Cap. XVII, 14.

20) *Ueberſezung und Erlaeuterung der Pſalmen*, 1777.

21) vid. Michaelis Biblioth. Or. et Exeg. P. III. pag. 243.

22) vid. Lilienthalii Comment. critica etc. pag. 395.

לשחת קראתי אבי אתה
אמי ואחתי לרמה

corruptionem compello patrem meum,
matrem ſororemque meam, putredinem.

Pſ. CII, 18.

פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעַרְעָר

Docte, pro more ſuo, de voce ערער egit Olavs Celsivs 23), eamque *juniperum* denotare oſtendit variis argumentis, quibus addi poteſt auctoritas praeſtantiſſimi Judaeorum grammatici, R. Jonae, ſeu Abu'l Walid, Cordubenſis, qui in lexico ſuo msto ſic habet, כערער בערבה הי אלעכוב אעני ארחרשף וכדלך תרגום כעכוביתא ומא יבעד אן יכון אלערער והו מן שגר ארגבל h. e. ערער Jerem. XVII, 6 *eſt* العكوب (Acub ſeu Silybon veterum 24), *puta* الحرشف (Hiſp. alharçofa) *atque ſic etiam Chaldaeus per* עכוביתא *reddidit: nec quidquam obſtat, quo minus ſit Arabum* عَرْعَر*, quae eſt arbor montana.* Et Jeremiae quidem orationi dubium non eſt, quin apprime conveniat iſta ſignificatio, ſed ab altero loco, de quibus agimus, eadem plane aliena eſſe videtur. Senſiſſe hoc dixeris veteres interpretes, quod, quum in illo loco, uno fere conſenſu, ſignificatione *arboris* uſi fuerint, hoc tamen eadem prorſus abſtinuerint, maluerintque ſenſum minus definite et quaſi conjectando exprimere, velut LXX, ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν προσευχὴν τῶν

23) Hierobotanici Part. II. pag. 195 ſq.

24) vid. Bocharti Hierozoic. P. II. pag. 606.

τῶν ταπεινῶν, Vulg. *humilium*, Chald. דְּמִצְמְרִין *deſolatorum*, Syr. ܕܡܣܟܢ̈ܐ *miſerorum.* Recentiorum quibusdam placuit, ערער derivare ex verbo ערה, ut ſit homo *plane nudus*, h. e. auxilio omni deſtitutus: invita linguae analogia, quae docet, geminatam ejusmodi formam peculiarem eſſe verbis, quorum ſecunda radicalis vel defectiva eſt, vel quieſcit. Hovbigantivs conjecit, legendum eſſe הרערע, ex rad. רעע, *frangere*, *affligere*. Perill. Michaelis nomen ערער eodem ſenſu ſumendum eſſe ſtatuit, quem habet vox arabica غُرْغُر, quae *meleagridem* ſignificat: videturque haec ſententia reliquis omnibus multum anteferenda. Sed ſupereſt tamen alia interpretatio, forte non contemnenda. Nempe arabicum verbum غَرْغَرَ, obſervante Alb. Schvltensio 25), onomatopoëticum eſt, ut graecorum γαργαρίζειν, denotatque *reciprocare ſpiritum in gutture inſtar moribundi.* Verbum rariuſcule obvium deprehendimus in libro msto, qui inſcribitur, روض الأخيار, *hortus proborum* 26), ubi cap. 50. Amru Ibn As morti jam proximus dixiſſe refertur, إن التوبة مبسوطة ما لم يُغَرْغِرْ ابن آدم بنفسه *reſipiſcentiae locus eſt, quo usque ſpiritus non intercluditur homini.* Itaque ערער poteſt habere ſignificationem *moribundi*, quam aptiſſimam eſſe ad exprimendam ſortem populi languentis in exilio redactique ad incitas, non eſt quod multis probemus.

25) Haririi Conſeſs. V. pag. 169.

26) conf. Herbelot Bibliotheque orientale. pag. 616. 704. 709. 901.

Pſ. CXXXI.

אִם־לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי
כְּגָמֻל עֲלֵי אִמּוֹ כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי

Senſus horum verborum mirifice perturbatus eſt à pleriſque interpretibus. Lvtheri certe verſio ita comparata, ut vix putaverimus a quoquam capi eam poſſe intelligique. Nec nobis ſatisfacit celeb. Michaelis interpretatio, *niſi comprimerem cupiditatem meam atque ſedarem, futura mihi eſſet ut infans lacte depulſus matri.* Etenim, ut non dicamus, parum accuratam eſſe eam comparationem, qua cupiditas, quae in homine eſt, cum infante componitur, primo neceſſitas haec ſtudiumque continuum reprimendae cupiditatis non bene conſentire videtur cum illa moderatione atque aequitate animi, quam verbis proxime antecedentibus de ſe praedicat carminis auctor, negans, ſe quidquam appetere, quod ſit ſupra ipſius conditionem poſitum. Deinde, niſi nos omnia fallunt, tantum abeſt, ut parvulus lacte depulſus debeat eſſe imago hominis cupiditatibus obnoxii, ut contrarium potius hujus rei aſſeverare haud dubitemus. Ea enim cum ſit, quod omnibus conſtat, parvulorum indoles, ut, dum lacte materno nutriuntur, ubera vehementer appetant, moram omnem impatienter ferant, plorent, ejulent, nec niſi mammae admoti acquieſcant, contra vero, ſimulatque depulſi lacte fuerint, eo non tantum libenter abſtineant, ſed omne etiam illius deſiderium deponant exuantque; quis non intelligit, in iſta ſerie orationis puerum, ab uberibus deſuefactum, propoſitum eſſe tanquam imaginem hominis moderati, liberique à priſtinis ſuis deſideriis? Itaque loci hujus interpretatio noſtra haec eſt,

Omnino

Omnino compoſui ſedavique animum meum,
ut animus ablactati erga matrem, ut animus inquam
ablactati, eſt meus in me animus,

ad quam ulterius confirmandam ſunt nobis monenda quaedam breviter. אם לא vim habet affirmandi, ut Eſai. V, 9, aliisque locis haud paucis. Repetendus hic uſus, quod vel tironibus notum eſt, ex formula juramentorum, in qua cum apodoſis ſaepe fuerit ſilentio preſſa, velut Es. XIV, 24, factum eſt, ut eadem loquendi ratio adhiberetur, etiam extra jurandi ſollemnitatem, ad firmiter graviterque aſſeverandum. — שוה, quod proprie ſignificat *complanare*, elegantiſſime uſurpatur de motibus animi ſedatis compoſitisque, cum ſit linguis fere omnibus commune, verba, *tumendi* ſignificationem habentia, transferre ad vehementiores animi commotiones ac perturbationes, quibus ille effertur quaſi et extollitur: pertinetque huc locus inſignis Habac. II, 4, ubi נפש עפלה, animum *tumefactum*, et נפש ישרה, animum *planum*, ſibi invicem oppoſitum eſſe, feliciter ac ingenioſe, ut ſolet, primus demonſtravit Nic. Gvil. Schroedervs 27). — In altero hemiſtichio כגמל utrinque poſitum eſt elliptice pro כנפש גמל. In comparationibus enim, ubi eadem res bis nominanda, interdum quidem repetitur nomen, velut Eſai. XXI, 3: frequentiſſime autem ſecundo loco omittitur, ut Pſ. XVIII, 34. XLVIII, 7. LV, 7. CIII, 5. 15. Job. XXXV, 2. Es. X, 10 al. Quae quidem obſervatio, quanquam trita videri poteſt atque obvia, tamen haud raro negligitur etiam ab optimis interpretibus: cujus rei illuſtre exemplum eſſe poteſt locus ille graviſſimus vexatiſſimusque Pſ. CX, 3. a ne-

 mine,

27) Obſervat. ſelect. ad origines hebraeas, C. IV. cujus libri prorſus eximii ſpes eſt novam, eamque auctiorem, editionem paratum iri ab auctore celeberrimo.

mine, quod ſcimus, praeter reverend. Lowthium recte feliciterque tractatus 28). — עלי vertendum *intra me*, videturque pleonaſtice poſitum eſſe, ut Ps. XLII, 5. 7. CXLII, 4. — Voce נפשי ſubjectum orationis contineri, cum et ab aliis obſervatum ſit, et per ſe pateat, vix eſt quod moneamus.

Pſ. CXLVIII, 14

לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ

Verba עם קרבו plerumque vertuntur, *populo qui ipſi propinquus eſt.* Sic habent recentiores interpretes. Venema, Michaelis, Zachariae, Moldenhawerus, aeque ac veteres, Alexandrinus, λαῷ ἐγγίζοντι αὐτῷ, Chald. עַמָּא דְקָרִיבִין לֵיהּ, *populo qui appropinquat ei*, Syrus ܥܡܐ ܕܩܪܝܒ ܠܗ, *populo qui propinquus ei eſt.* Nec tamen facile quiſquam negaverit, planiorem ac ſimpliciorem fore eam interpretationem, qua קרבו ſumatur ut ſubſtantivum, idque rectum a nomine antecedenti, hoc modo: *populo propinqui ſeu amici ſui.* Atque ſic quidem Coccejus verba accipit: ſed quod ille Meſſiam hic deprehendiſſe ſibi viſus eſt, veremur ut juſtis rationibus poſſit probari. Nobis autem ad Abrahamum referenda videtur iſta magnifica appellatio. Hic enim ille eſt, qui non modo אהב האלהים dicitur Eſai. XLI, 8 et II Chron. XX, 7, ſed etiam, quod diſerte teſtatur Jacobus, apoſtolus, II, 23, honorificentiſſimum nomen, Φίλος Θεȣ̃, obtinuit. Extat praeterea locus memorabilis in Corano, Sura IV, v. 124, واتخذ الله ابرهيم خليلا, *Abrahamum adſcivit ſibi Deus amicum.* Huic alium adjun-

28) de ſ. poëſi hebr. pag. 207. edit. II. Goetting.

adjungimus ex dicti libri, cui titulus eſt Hortus proborum, eodem cap. 50 لما احتضر ابراهيم عليه السلام قال هل رايت خليلا يقبض روح خليله فاوحي الله هل رايت خليلا يكره لقاء خليله قال فاقبض روحي الساعة h. e. *Abrahamus moribundus cum dixiſſet: an unquam vidi amicum animam adimere amici? reſpondit Deus: an vidi unquam amicum averſari occurſum amici ſui? Tunc ille, adime igitur, inquit, animam meam protinus.* Sed Arabibus univerſe nihil frequentius eſt, quam Abrahamum non modo خليل الله, *amicum Dei* ſed breviter etiam atque ſimpliciter الخليل, *Amicum*, nominare.

VI.

VI.

AD PSALMVM X.

Pſalmus, quem tractandum hac occaſione nobis ſumimus, etſi haud ita comparatus eſt, ut inter longe difficillimos referri debeat, et commentatorem quoque ſuum nactus eſt doctum atque diligentem, Jo. Wilh. Schroedervm, cujus commentarius ſatis copioſus prodiit Groningae MDCCLIV, habere tamen quaedam nobis viſus eſt nondum tam ſoluta atque expedita, quin novam aliquam diſputationem admittere poſſent. *Argumentum* ejus quod attinet, graviſſime de eo apud Deum conqueritur auctor, quod improbi, in vexandis opprimendisque aliis proſpera fortuna utentes, omnem majeſtatis divinae reverentiam abjiciant, Deumque humanarum rerum curam habere audacter negent. Et vulgaris quidem opinio eſt, agi in hoc carmine de ejusmodi improbis, qui et ad ipſam gentem Iſraeliticam pertinerent, et in Davidem potiſſimum ejusque amicos ſaevirent. Sed rectius de hac re judicaſſe nobis videtur perill. Michaelis, qui exiſtimat, barbararum hic gentium furorem deſcribi, quae armis aliquandiu ſuperiores Iſraëlitarum fines incurſionibus et latrociniis infeſtaverint. Nihil enim eſt, quod de domeſticis hoſtibus cogitare nos jubeat, ſed quae contrarium ſuadeant, plura ſunt, praecipue quod Deus ex ditione ſua barbaras gentes exterminaturus eſſe dicitur v. 16, ex quo planiſſime ſequitur, Judaeam tum obnoxiam fuiſſe copiis hoſtilibus. *Auctorem* vero Davidem ſtatuere, non modo nihil prohibet, ſed ſuadet etiam eximia illa in benevolentia Dei fiducia,

cia, meliorisque conditionis certiſſima expectatio v. 16 ſq. qua lugubria ſua carmina finire ſolet Davides et quaſi inſignire. Caeterum in hac noſtra qualicunque opera ſic verſabimur, ut primo ſingula, quae lucem deſiderare videantur, illuſtrare ſtudeamus, deinde latinam carminis verſionem ſubjiciamus.

---

v. 1.

תַּעְלִים) breviter dictum eſt pro תַּעְלִים עֵינֶיךָ, quod extat Levit. XX, 4. 1 Sam. XII, 3. Eſai. I, 15. Ezech. XXII, 26. Prov. XXVIII, 27. Eminus ſubſiſtere, oculus claudere Deus Hebraeis tum dicitur, quando differt opem deſideratam, precibusque nihil tribuere videtur.

לְעִתּוֹת בַּצָּרָה) vox בצרה recte ab Herm. Venema, ad Pſ. IX, 10, derivatur e verbo בצר, quod *ſiccitatis* notionem habere intelligitur, non quidem ut cel. Schvlzio ad loc. cit. viſum eſt ex arab. بُصَرَ, ſed certe ex nomine chald. בַּצּוֹרְתָא, quod hebraico צמא reſpondet Eſai. V, 13. Hoſ. II, 5 (3). Siccitas autem quo moleſtior eſſe ſolet in illis regionibus, eo facilior erat illius vocabuli translatio ad calamitatem univerſe deſignandam.

v. 2.

יִדָּלְקוּ) copioſe de verbo hoc agit Schroedervs. *Perſequendi*, *exagitandi* notionem cum eo conjunctam eſſe, apparet tum ex lingua arabica, in qua دَالِقٌ proprie dicitur de *gladio* è vagina prociduo, tropice de *turma* quae cum impetu irruit, tum ex locis, Gen. XXXI,

XXXI, 36. 1 Sam. XVII, 53. Thren. IV, 19. Sed cum duriuſculum ſit, vel יִדְלַק impersonaliter ſumi, vel repeti nomen רָשָׁע; videtur potius dicendum eſſe יִדָּלֵק Niph. quod etiam membrorum parallelismo multo eſt convenientius. Etenim verbum יתפשו non, ut quibusdam placuit, quibus accedit celeb. Koehlervs, Repertor. bibl. et orient. P. III, referendum eſt ad רשע, ſed potius ad nomen in caſu recto poſitum עני, ut ſit continuata deſcriptio adverſae illius fortunae, qua conflictandum ſit inferioris conditionis hominibus. Caeterum voces רשע et עני de tota hominum multitudine ſumendas eſſe, vel exinde intelligitur, quod verba modo ſingulari numero, modo plurali poſita eſſe conſpiciantur.

v. 3.

Verba הִלֵּל רָשָׁע עַל־תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ plerumque ſic vertuntur, *gloriantur improbi de concupiſcentia ſua*, quod omnia ipſis ex voto ſuccedant. Sed quamquam locus Pſ. XLIV, 9 afferri ſolet ad probandam vim intranſitivam verbi הִלֵּל; certum tamen eſt, verbum הלל ac התהלל nunquam ita uſurpatum eſſe, ut res, de qua quis gloriatur, particulam על ſibi habeat praemiſſam. Noſtra igitur ſententia formula על תאות נפשו nihil aliud ſignificare hic poteſt, quam, *ſecundum deſiderium animae ſuae*, i. e. ex voto, ex animi ſententia. Verba vero הִלֵּל ac בֵּרֵךְ, mutatis vocalibus, paſſive ſunt efferenda, הֻלַּל, בֹּרַךְ, praeeunte verſione Alexandrina, *ὁτι ἐπαινειται ὁ ἁμαρτωλος ἐν ταις ἐπιθυμιαις της ψυχης αὐτȣ, και ὁ ἀδικων ἐνευλογειται*, quam ſequitur Vulg. atque Arabica. Amborum autem ſignificatio eadem eſt, nempe, *beatum praedicare*, ſuntque eodem modo hic conjuncta, quo Jer. IV, 2. — בּוֹצֵעַ univerſe quidem denotat iniqui lu-

cri

cri ſtudioſum: ſed hoc loco hoſtes intelligendi eſſe videntur, qui latrociniis ac praedationibus fines tum infeſtabant. Sic Habac. II, 9 rex Chaldaeus dicitur בוצע בצע רע, non quod avarus eſſet, ſed quod expugnandi libidine captus alienis provinciis inhiaret, belloque omnia vaſtaret. — Duo poſtrema hujus commatis vocabula ad ſequentem verſum ablegānda ſunt, ut ſtatim videbimus.

v. 4.

בַּל־יִדְרשׁ ad רשע referunt fere plerique interpretes, hoc tamen diſcrimine, ut vel, praeeunte chald. verſione, ſuppleant accuſativum אלהים, *improbus non quaerit Deum*, quod viſum eſt Grotio, Geiero, al. vel particulam בַּל ſubſtantive accipiant, velut, praeter Schroedervm et cel. Knappivm, perill. Michaelis et cel. Schvlzivs, quorum uterque verbo דרשׁ notionem *ſentiendi* tribuit, eamque, ut Schvlzivs notat, petitam ab arab. درس, quod vero, quantum nos videre poſſumus, ſignificat quidem *terere*, non vero ſentire ſeu percipere. Rectius alii, velut cel. Koehlervs, impiorum de Deo opinionem deſcribi his verbis exiſtimant, quod v. 13 omnino poſtulat. Ita qui ſtatuunt, ſubaudiendum eſſe poſt vocem אַפּוֹ putant verbum אָמַר, quod quidem Harivs, Anglus (vid. Annotations on the Pſalms, by J. Merrick, Reading 1768) ad lectionis adeo integritatem requirere velle videtur. Sed tali vel ſenſus vel lectionis ſupplemento prorſus non opus eſt, ſi, quod diximus, voces נאץ יהוה, quibus commode carere poteſt verſus antecedens, ſequentibus jungantur, hoc modo,

נאץ

נאץ יהוה רשע כגבה אפו

בל ידרש אין אלהים כל מזמותיו

quo facto egregius eſt inter hunc verſum et, quem huc reſpicere nemo facile negaverit, decimum tertium. Viderunt hoc Hovbigantivs, Venema, Seckervs apud Merrickivm, atque etiam b. Zachariae, qui tamen, quod בל ידרש a ſequentibus ſejungeret, et ipſe verbum אמר ſubaudire neceſſe habuit.

Formulae אין אלהים non poteſt ille eſſe ſenſus, quod improbi negent, eſſe Deum, quod profecto parum conſentiret cum reliquis eorum dictis v. 11; ſed, divini numinis rationem habendam, a Deo quidquam vel timendum eſſe vel ſperandum, hoc vero eſt quod negaſſe dicuntur ferociſſimi illi homines. Similiter 2 Sam. XIX, 7 dicitur, אין לך שרים ועבדים, *duces tuos miniſtrosque tu haud curas.*

Diſplicet in כגבה particula כ cel. Schvlzio, quod ſit per errorem ex ב orta, et tolerabilem interpretationem nullo modo admittat. Enimvero, quamquam ב a verſione chald. et ſyr. exprimitur, extatque etiam in Bombergianis quibusdam editionibus, ab Jo. Henr. Michaelis in ſua bibliorum hebr. editione commemoratis, lectio tamen כ nititur auctoritate non Alexandr. modo interpretis cum Vulg. et arab. ſed et Aquilae Symmachique: eſtque profecto hoc loco noſtro non minus apta quam ex. gr. in formula illa כרב חסדו Pſ. CVI, 45 aliisque ſimilibus multis. — *Elationem naſi* etiam Arabice dici pro ſuperbia, exemplis comprobavit Alb. Schvltensivs in animadvers. ad varia loca V. T. ad h. l. quibus nos addimus hoc, ex Abvlpharagio deſumtum, qui Nebuchadnezari

nezari inſolentiam his verbis deſcribit, طغا بغلبة وشمخ بانفه واخذته العزة في نفسه, *elatus eſt corde ſuo, atque altus fuit naſo ſuo, occupavitque eum ſuperbia in animo ejus*; vid. Abulpharagii hiſt. dynaſtiarum ab Ed. Pocockio editam Oxon. 1663, pag. 76. conf. etiam Anthologia ſententiarum arab. edit. a celeb. Henr. Alb. Schvltensio Lugd. Bat. 1772, pag. 74.

v. 5.

יָחִילוּ) ad Schroederi ſententiam nos cum aliis multis accedimus, qui verbo חול ſ. חיל notionem *diſtortionis* tribuit, quam habet arab. حال. Aliter viſum eſt cel. Koehlero, qui *roboris* ſignificationem cum eodem verbo conjunctam aptiorem huic loco ſtatuit. Enimvero talis loquendi ratio, qua *valida* eſſe dicitur via, durum quid atque inſolitum habere nobis videtur, cum contra nihil frequentius ſit in hebr. ſermone altera illa, qua *via curva*, *contorta*, *flexuoſa*, adhibetur ad vitae morumque perverſitatem ac pravitatem deſignandam. Neque in eo nos aſſentientes habet idem vir celeb. quod vocem דְרָכָו vitioſe ſcriptam eſſe exiſtimat. Recte enim, ut nobis quidem videtur, obſervavit ſubtiliſſimus grammaticus, Nic. Gvil. Schroedervs, Jod multitudinis interdum ante adfixa omitti, per ſcribendi compendium. vid. ej. inſtitutt. ad fundam. ling. hebr. pag. 224 edit. Groning.

מָרוֹם מִשְׁפָּטֶיךָ מִנֶּגְדּוֹ) verba haec non prorſus expedita ſic interpretamur, ut ſumto מרום pro בְּמָרוֹם, velut Pſ. XCII, 9. Eſai. XXII, 16, מ voci נגדו praefixum negandi vim habere dicamus. נֶגֶד ſignificat non modo locum, qui eſt e regione poſitus, ſed et rem

 ipſam

ipſam in hoc loco verſantem oculisque objectam, quod maxime cernitur in illis locis, quibus aliquid נגד ſimpliciter dicitur, v. g. Pſ. XLIV. 16. Pſ LI, 5. al. Itaque ad verbum vertimus, *alte poſita ſunt judicia tua, ut non ſint oculis ejus objecta.* משפטי יהוה, proprie ſententiae a Jehova latae, non tam leges a Deo dictas hoc loco innuere videntur, quam potius ea omnia, quae jubente Deo eveniunt, ipſiusque ſummam in regendis rebus humanis poteſtatem majeſtatemque demonſtrant: ut ſenſus ſit, ſpecimina illa, quibus Deus rerum omnium dominum ſe comprobat, non attendit.

כל . . . בהם Alexandrinus vertit *παντων των εχθρων αυτȣ κατακυριευσει*, non quod יפיח ad vocem פחח referret, quod celeb. Koehlero viſum eſt, ſed quod putaret, hebraicae dictionis audaciam nonnihil eſſe mitigandam.

v. 6.

Non hic immorabimur examinandis variorum interpretationibus, quas diligentiſſime recenſet Schroedervs in ſuo commentario. Qui hunc ſecuti ſunt interpretes, in eo conſpiraſſe videntur, quod in punctis vocabulo אשר ſubjectis vitium lateat, unde loci hujus obſcuritas nata ſit. Venema in ſuo commentario ad h. l. primus, quantum nobis quidem conſtat, אֵשֶׁר mutandum ſuaſit in nomen ſubſtant. אֹשֶׁר, *felicitas*, quam deinde ſententiam aſſenſu ſuo ornarunt perill. Michaelis (vid. Biblioth. Or. et Exeg. P. XI. p. 202), cel. Schvlzivs, atque etiam ven. Moldenhawervs. Zachariae maluit אַשֵּׁר, infinit. ſeu nomen ex Pihel ductum, adſtipulante cel. Knappio, quamquam hic et alteram formam אֹשֶׁר haud improbat. Denique cel. Koehlervs uti mavult adjectivo nomine אָשֵׁר.

Enim-

Enimvero, quod pace tantorum virorum dictum ſit, nobis non adeo commendabilis eſſe videtur iſta interpretandi ratio, cum fere illud, *non cum calamitate*, neſcio quid languidum habeat atque exile, debebatque ex conſuetudine linguae hebr. pro לא ברע dictum eſſe בְּלֹא־רָע, conf. Schroederi Syntax. particul. reg. 94. Praeterea putaverimus, etiam non mutata ſcriptura Maſorethica ſenſum obtineri poſſe non contemnendum. Vtimur nimirum alio loco, qui huic noſtro ſimillimus eſt, Exod. XXXII, 22 אתה ידעת אתהעם כי ברע הוא, *tu noſti populum quod pravus ſit*, in quo perſpicuum eſt, רע non de miſeria dictum eſſe, ſed de pravitate morum et vitae, atque praef. Beth ſingularem illum uſum habere, de quo ſubtiliter, ut ſolet, diſſerit ven. Storrivs noſter, in obſervatt. ad analogiam et ſyntaxin hebr. pertinent. pag. 451 ſq. Similiter itaque hunc noſtrum locum ſic interpretamur: *cogitat ſecum, nunquam ego vacillabo, utpote qui non ſum pravus.* Ac profecto magnam hic ſenſus vim habet ad eorum de quibus ſermo eſt turpitudinem augendam, quod protervia eorum tanta eſſe dicitur, ut depoſito omni pudore ſibi ipſis boni honeſtique homines eſſe videantur, dum fraudibus, perjuriis reliquisque ſceleribus omnibus indulgeant.

v. 7.

Vocabulum תֹּךְ, quod nonniſi in Pſalmis occurrit, *doli* ſignificatione plerumque accipitur, duciturque a rad. תכך, quam cum arab. تكّ *ſecuit*, conferendam eſſe cenſet Schvltensivs in commentar. ad Prov. XXIX, 13. et Schroedervs ad h. l. Sed videtur potius cum Edm. Castello, in lexico, derivandum eſſe a verbo תְּוַךְ, quod in Syriaca verſione ſupereſt, reſpon-

ſpondetque hebraicis עשק Prov. XXVIII, 3, et גזל Prov. XXII, 22. Ezech. XVIII, 18. Itaque nomen ܥܘܠܨܢܐ inde ortum haud dubie ſignificationem habet violentiae atque oppreſſionis, eandemque hebraico etiam nomini tribuendam eſſe eo credibilius eſt, quod tribus illis locis, quibus hoc extat, illud ipſum ܥܘܠܨܢܐ adhibitum eſſe cernimus ab eo, qui pſalmos ſyriace convertit.

תַּחַת לְשׁוֹנוֹ) Metaphora ducta eſt a ſerpentibus; qui venenum pelliculis incluſum ſub lingua et dentibus habent, idque in vulnus dentibus ſuis factum immittunt.

v. 8.

Vocabulum חָצֵר duplicem poteſtatem habet, ut et *atrium* ſignificet, et *villam*, utrumque ſine dubio a *cingendo*, ut ex Arabica lingua intelligitur, in qua, teſte Gievhario, حصرة idem eſt ac ضيق عليه واحاط به, *arctavit illum et cinxit.* Hinc حصار eſt locus ſeptus, munitus, poniturque hoc vocabulum plur. numero حصاير, pro מצדות, Jud. VI, 2. Atque haec quidem ſignificatio multo convenientior huic loco nobis videtur, quam vel atriorum vel villarum notio, praeſertim, quod ex natura linguae hebr. poſterius nomen, ſcilicet rectum, adjectivi locum teneat, ut מארב חצרים ſit, *inſidiarum locus munitus.*

De voce חלכה diligentiſſime, praeeunte Schultensio, in Animadv. ad h. l. diſputavit Schroederus, oſtendens, Arab. verbum حلك proprie *nigredinem* ſignificare, eamque intenſam, tropice autem,

ut

ut fere ſit in aliis quoque linguis, *calamitatem*, unde عُمْرٌ حَالِكٌ, *vita atra*, i. e. funeſta, أَلْحَظُّ أَلْحَالِكُ *fortuna atra*, i. e. adverſa, uſurpatur auctori hiſtoriae Timuri. Nec abludunt verſiones veteres. Etenim Alexandrinus bis habet *πενης*, tertia vice *πτωχος*, Chaldaeus modo מִסְכְּנָא, modo עַנְיָא, Syrus ܡܣܟܢܐ, hoc verſu et 14.

יצפנו) eodem prorſus modo verbum hoc uſurpatum cernitur Prov. I, 11 et 18, niſi quod his locis oculorum mentio non facta. Et poſſit omnino mirum videri, quod ad oculos maxime hic referatur occultatio, cum tamen haud magis quam reliquae corporis partes occultari debeant. Enimvero, ut monet S. V. Ernesti opuſc. philol. et crit. pag. 173, hebraeorum mos eſt, homines exprimere per partes corporis, quarum qualiſcunque ſit conjunctio cum re ea, quae illis tribuitur: idque dum faciunt, nihil de iſtis partibus cogitant, ſed totam perſonam animo contuentur. Vnde conſequitur, hanc loquendi formam non aliter accipiendam eſſe, ac ſi breviter et ſimpliciter dictum foret יצפנו — Sed de lectionis veritate hic etiam diſpiciendum. Alexandrinus interpres habet, *οι οφθαλμοι αυτȣ εις τον πενητα αποβλεπȣσι*, et Syrus, oculi ejus ad miſerum ܠܡܣܟܢܐ *reſpiciunt*. Hinc colligit celeb. Koehlervs, adfuiſſe in vetuſtiſſimis libris lectionem יִצְפֶּה, eandemque receptae eſſe anteponendam. Sed cum neuter, quod hoc noſtro loco poſuit, verbum adhibuerit in reliquis locis ad exprimendum צפה (vid. Pſ. V, 4. XXXVII, 32. LXVI, 7); utriusque vertendi ratio non tam ex lectionis diverſitate derivanda eſſe videtur, quam potius ex eo,

quod ſenſum quam verba exprimere maluerit. Praeterea recepta lectio firmatur auctoritate chaldaicae verſionis, oculi illius in miſerum יִטַּמְּרוּן, *deliteſcunt*: altera vero, יצפו, adeo facilis eſt, expedita atque obvia, ut probabilis ratio intelligi non poſſit, cur in illam, יצפנו, minus certe obviam atque perſpicuam, transmutata fuerit.

v. 9.

Vocabulum סֹךְ de *luſtro* leonis uſurpatur etiam Jer. XXV, 38 et Job. XXXVIII, 40. Ortum eſt nomen a verbo סכך, arab. شكّ, quod ſignificat proprie, *rem rei inſerere*. Scholiaſtes ad carmen Caabi, v. ٢٢ اصل الشكّ اتّخال الشي فـي الشي *propria ſignificatio verbi* שכך *eſt, rem rei inſerere* (vid Caab ben Zoheir carmen etc. ed. a Ger. Jo. Lette, Lugd. Bat. 1748. pag. 43 et 161): unde סֹךְ proprie tugurium eſt ex conſertis frondibus factum, diciturque de luſtro leonis, quoniam leo, ubicunque degat, luſtrum habet vel in antro, vel in vepretis, vel in denſis arboribus, ubi latet interdiu, tanquam in inſidiis. vid. Bocharti Hierozoic. P. I. L. III. c. 2. — Verbi חטף, in hebraicis libris rarius obvii, ſignificatio, *rapuit*, certiſſime conſtat tum ex lingua chald. atque ſyriaca, tum ex uſu verbi خَطَفَ apud Arab. quibus participium الـخـاطف, *rapax*, abſolute poſitum *lupum* deſignat, ut ex Camuſo docet Schvltensivs ad. Prov. XXIII, 28. Sed haec fere levia ſunt atque nota: plus vero difficultatis ineſt in ſequenti formula.

במשכו ברשתו) Vertitur ſive, *dum ipſe trahit rete ſuum*, ſive, *dum trahit illum in rete ſuum*, ſive, *dum*

trahit

trahit eum reti ſuo comprehenſum. Sed quodcunque eligas, profecto parum concinnam habebis ſententiarum ſeriem. Quaenam enim quaeſo conjunctio poſſit eſſe retis cum leone? Qui poſſit idem et leonis ſimilitudinem habere et ſimul rete tractare? Quis ferat,

> humano capiti cervicem pictor equinam
> jungere ſi velit?

Senſit hoc incommodum Schroedervs, idque ea ratione tollere tentavit, ut diceret, vocabulo רֶשֶׁת hic non innui rete ſenſu proprio, ſed luſtrum leonis, „quippe quod denſis arbuſtis virgultisque perplexum, reticulata quaſi forma conſertum, eximie retis ſimilitudinem referat.„ Sed cum longius hoc recedat ab uſu loquendi, alia quaedam interpretandi ratio circumſpicienda eſt. Itaque putaverimus, verbis יחתף עני novum verſum, novamque ſimilitudinem inchoari, ut qui modo cum leone comparatus eſſet, idem nunc *venatoris* perſonam teneat. Jam utrumque ſuffixum referendum erit ad רשע, formulae autem, משך ברשתו, ſenſus determinandus ex loco ſimili, 1 Reg. XXII, 34 ואיש משך בקשת, in quo verbum משך haud dubie ſignificationem habet vel *prehendendi* vel *tenendi.* Itaque etiam noſtri loci ſenſus poteſt eſſe hic, *rapit miſerum, dum ipſe*, vel *prehendit*, vel *tendit rete ſuum.* ישׁח vertimus, *procumbit*, maxime ex auctoritate loci Job. XXXVIII, 39. 40. num tu venaberis leaenae praedam? num appetitum catulorum implebis, quando *procumbunt* in luſtris, ſedent in tugurio ad inſidiandum? Jam verbum וְדָכָה, ſeu יִדְכֶּה, forte יִדַּכֶּה Hitphaël, quid ſignificet, ex ipſa ſerie atque ordine orationis haud difficulter intelligitur. Scilicet *comminuitur* nihil hic aliud eſſe poteſt quam *colligit ſe contrahitque*, ut deliteſcat: quod fere facere ſolent,

 ut

ut conſtat, qui feris avibusque inſidiantur. Reliqua hujus verſiculi verba ſunt ſatis perſpicua, modo teneatur, quod Schvlzio Knappioqve VV. CC. obſervatum eſt, nomen עצם *vinculi* notionem hic habere, perinde ac arab. عِصَامٌ. Objicit quidem cel. Koehlervs, nullibi hanc ſignificationem in hebr. libris occurrere, mavultque עצומים de *validis* leonis *unguibus* accipere. Sed noſtra quidem ſententia, ut diximus, ad leonem haec nullo modo videntur eſſe referenda.

v. 12.

Praeferendam cenſet cel. Koehlervs lectionem אלי, quae ſit ſuffragiis Alexandr. Syr. Vulg. Ar. Aquil. et Symm. munita. Sed de Alexandrini certe lectione juſta eſſe poteſt dubitatio. Nam in Alexandrino quidem codice legitur *κυριε ο Θεος μου*, conſentiente verſione arab. polygl. ſed in Vaticano libro deeſt *μου*, et Vulg. habet, *exurge Domine Deus*. Nobis omnino videtur pronomen ab interpretibus illis ex ingenio additum fuiſſe: neque enim ut Deum ſibi propitium, ſed ut talem qui vere Deus ſit, Jehova ſeſe demonſtret, precatur auctor carminis.

נשׂא ידך) Senſus, vim tuam exſere. Loquendi formula ab eo deſumta, qui poſtquam otio indulſit, manibus in gremio repoſitis, ſurgit tandem manumque ſublatam operi faciendo admovet.

v. 14.

ראיתה) oppoſitum hoc eſt protervae impiorum opinioni vers. 11, Deum nil quidquam eorum videre, quae ipſi ad alios vexandos opprimendosque moliantur. Affirmat itaque carminis auctor, certiſſime haec omnia

omnia cognoviſſe Deum, ut qui univerſe obſervet diligentiſſime, quidquid moleſtiae atque noxae homini inferatur: poenas quidem delictorum nonnunquam differri, ſed delicta ipſa tanta cum cura notari a Deo, ut non poſſint non ſubinde in memoriam ipſius redire. Formulam לתת בידך plerique interpretes ita accipiunt, ut verbo נתן ſignificationem reddendi tribuant, *ut reddas manu tua.* Sed rectius, noſtro quidem judicio, ex Geiero docet Schroedervs, ſenſum formulae repetendum eſſe ex loco Es. XLIX, 26, *ecce palmis te meis inſculpſi.* Non quod de pugillaribus hic cogitandum ſit manui impoſitis, ut Schroedero videtur, nam qui in tabulas manui impoſitas áliquid refert, dici profecto non poteſt in manu ſua illud notaſſe. Sed eſt loquendi hic modus ab illo deſumtus, qui ut certus eſſe poſſit de rei cujusdam memoria conſervanda, notam manui imprimit, quae non poteſt non rem ipſam perpetuo in animum ipſius revocare.

עליך יעזב) Singularis eſt hoc loco verbi עזב cum particula על conjunctio: neque tamen multum diſſimilis illi ſtructurae, quae extat Job. XXXIX, 11. Non eſt, cur יַעֲזֹב, praeeunte Alexandrino, mutetur in יֵעָזֵב Niphal; pronum enim eſt, accuſativum, זאת, ſubintelligere, ut ſenſus ſit, miſerum cum vexationes quibus obnoxius ſit, tum res ſuas univerſas tuto committere Deo et poſſe et debere. Voce יתום generatim comprehendi videntur quotquot humano auxilio deſtitutos ſe eſſe ſentiunt.

v. 15.

Si accentuum habenda ſit ratio, vertendum eſt poſterius membrum hoc modo, *et ad malum quod attinet, inveſtigabis ejus improbitatem, nihil invenies.* Sunt autem, qui vocem ורע antecedentibus jungere ma-

M 5 lunt.

lunt, quibus et nos accedimus, ita tamen, ut videatur nobis וָרָע mutandum eſſe in וְרֹעַ, imperat. verbi רעע, eam maxime ob cauſam, quod qui carminis argumentum eſt tyrannus ſatis conſtanter nonniſi nomine רשע ſolet deſignari. Senſum formulae, multis haud bene intellectae, qua quid, ſi vel ab ipſo Deo inveſtigetur, deprehendi poſſe negatur, optime aſſecutus eſt Schroedervs, qui docet, de ejusmodi rebus illam adhiberi, quae ſint ita prorſus ad nihilum redactae, ut ne minimum quidem earum veſtigium ſuperſit. Sed ingenioſa eſt Harii conjectura, quam apud Merrickivm commemorat probatque Seckervs, legendum eſſe תדרוש רשע ובל תמצא. Certe enim plus ponderis habet atque dignitatis, ſi improbus ipſe, quam ſi vis illius ac libido nocendi tolli a Deo penitusque deleri dicatur. Itaque et nos emendationem hanc Harianam tenendam eſſe exiſtimamus.

v. 16.

Non hic ſermo eſt de ſummo illo Dei imperio, quo res univerſe omnes moderatur atque gubernat, ſed innuitur ipſius ſingularis illa cum Iſraëlitis conjunctio, qua effectum eſt, ut et ipſi praecipua quadam ratione Jehovae tanquam regi ſuo ſubeſſent, et ditio, quam tenerent, terra Jehovae ſacra et propria audiret, Levit. XXV, 23 al.

אבדו futuri ſignificationem hic habet, etſi verbum aliud, in futuro poſitum, in ſuperiore ſententia haud conſpicitur. Quod enim ſaepe fit, ut futurum, quo ſpectat praeteritum futuri ſignificationem induens per ellipſin ſupprimatur, id hoc quoque loco accidit, quo poſt יְהֹוָה ſubaudiendum eſt יִהְיֶה. Nec obſtat abſentia copulae Vav a verbo אבדו: nam in ſtilo ſublimiore etiam hac abſente futuri ſenſum induit

duit praeteritum alii futuro ſubjunctum. conf. celeb. Nic. Gvil. Schroedervs de ſynt. verborum reg. XLVII. 7. 8. Senſus itaque eſt, Jehovam ſeſe populi ſui regem demonſtraturum eſſe, barbarasque gentes ſui imperii finibus ejecturum.

v. 17.

Celebratur hoc verſu eximia Jehovae, ut regis, erga illos qui ipſius imperio ſubſint, gratia ac benevolentia, qua effecturus ſit, ut mala ex barbarorum incurſionibus orta brevi tollantur reparenturque. Scilicet debellatis pulſisque hoſtibus fore, ut rex, data civibus ſui adeundi copia, afflictos animos blanda compellatione recreet excitetque, ac ſingulos de injuria accepta querentes benigne audiat, ut, dum ſingulorum deſideriis ſatisfiat, univerſa reſpublica in antiquum ſtatum reſtituatur, non amplius ab hoſtibus turbanda. — Sed evidens eſt, verba, לשפט יתום ודך, non debuiſſe ab antecedentibus divelli.

v. 18.

Magnus quidem eſt recentiſſimorum interpretum in eo conſenſus, ut ſtatuant, verbis אנוש מן הארץ deſignari infenſos illos homines, quorum audacia ante commemorata ſit, hosque eapropter *terrenos* dici, quod fragiles ſint atque invalidi, ſi cum Deo comparentur. Nec tamen illa doctiſſimorum virorum auctoritas movere nos poteſt ad hanc ſententiam amplectendam. Quotiescunque enim hominis e pulvere origo innuitur, ſatis conſtanter adhiberi ſolet nomen עפר, atque אדמה, velut Gen. II, 7. III, 19. Ps. CIV, 29. CXLVI, 4. Eccles. III, 20. XII, 7. Job. X, 9. XXXIV, 15: vocabulum autem הארץ hoc ſenſu adhibitum eſſe neſcio an vel unico exemplo demonſtrari poſſit.

poſſit. Itaque tutius omnino videtur, nomen הָאָרֶץ ea ſignificatione accipere, qua modo adfuit vs. 16, verboque עָרַץ vim tranſitivam tribuere, quam habet quoque Job. XIII, 25. Neque huic interpretationi multum obſtat, quod nomen, unde pendet יוֹסִיף, expreſſum non ſit. Nihil enim vetat, vel nomen רָשָׁע ex ſuperioribus repetere, vel ſubintellecto nomine אִישׁ locutionem imperſonalem ſtatuere. vid. Schroederus de ſynt. verb. reg. LX.

VERSIO LATINA.

1 Quare, Jehova, ſubſiſtis eminus,
claudis oculos tempore calamitatis?

2 Superbientibus improbis exagitantur miſeri,
comprehenduntur machinationibus, quas illi excogitant.

3 Nam celebrantur improbi, ex animi ſententia,
et rapaces praedicantur beati.

4 Spernunt Jehovam improbi pro faſtu ſuo,
nihil cognoſcere, nihil valere Deum, eſt quod ſemper cogitant.

5 Perverſa eſt nunquam non vita eorum,
regimen tuum haud animadvertunt,
omnes, qui reprimere ipſos audent, difflant.

6 Opinantur, nunquam non ſalvos ſe futuros eſſe,
utpote qui non ſint pravi.

7. Exe-

7 Execrationes in ore habent, ac dolos oppreſſioneſque,
evomunt moleſtiam atque injuriam.

8 Sedent in locis inſidiarum munitis,
in latebris occidunt innoxios,
ſpeculantur calamitoſos.

9 Inſidiantur in latebra, velut leo in vepreto ſuo,
inſidiantur, ut rapiant miſeros.

10 Rapiunt miſeros, dum rete ſuum tendunt, contrahunt ſe, procumbunt,
inciditque in laqueos illorum multitudo calamitoſorum.

11 Opinantur, oblitum eſſe Deum,
ſeceſſiſſe illum, nec unquam quidquam viſurum.

12 Euge Jehova Deus, exſere manum tuam,
ne obliviſcaris miſerorum.

13 Cur ſpernant improbi Deum,
opinentur, te nihil cogniturum?

14 Vidiſti! nam tu moleſtiam ac vexationem contueri ſoles, ad eas notandas in manu tua,
tibi committat calamitoſus, auxilii inopes tu adhuc juviſti.

15 Frange vim improborum et comminue,
ſi ipſe adeo quaeſiveris improbos, haud reperias.

16 Jehova erit rex perpetuo,
peribunt gentes barbarae ex ditione ejus,

17 Deſiderio cultorum tuorum annuiſti, Jehova,
confirmabis eorum animum, aurem praebebis, ut
vindices inopes et oppreſſos.

18 Haud iterum exturbabuntur homines e patria ſua.

VII.

VI.

DE PENTATEVCHO ARABICO POLYGLOTTO.

Arabica pentateuchi interpretatio, quae bibliorum polyglottorum Pariſienſium tomo VI, anno 1632 in lucem emiſſo, primum vulgata, atque hinc in tomum I. bibliorum Waltonianorum, ſeu Londinenſium, qui an. 1654 prodiit, derivata eſt, num eadem ſit cum verſione Saadiae Judaei, quaeſtio eſſe videtur nondum prorſus expedita. Floruit hic Saadias circa annum Chriſti 927, nuncupatus גאון, excellens, quod eſſet ſcholae Soranae rector conſtitutus, quamquam ortu Aegyptius, utpote natus, in civitate Phajûm 1), olim Pithom, unde etiam הפיתומי appellari ſolet, obiitque an. 942 2) variis ab ipſo editis ſcriptis clarus, inter quae eminet verſio vel omnium vet. teſt. librorum, vel pentateuchi certe, arabica. Atque haec Saadiae translatio extat in pentateucho quadrilingui, Conſtantinopoli an. 1546 à Judaeis edito: ſed eſt hujus libri raritas prorſus ſingularis 3).

Primus qui de pentat. arab polyglotto ſententiam dixit, eſt Jo. Henr. Hottingérus, qui tum diſſertatione

1) De provincia atque urbe Phajûm, vid. Biblioth. Arabico-Hiſpanae Eſcurial. Tom. II. pag. 3. ſqq. et Abulfedae deſcriptio Aegypti pag. 8. 21. 54. 110.

2) vid. Wolfii Biblioth. Hebr. Tom. I. pag. 932 et Carpzovii Crit. S. pag. 641.

3) vid. Lelong biblioth. S. ed. Maſch. P. I. pag. 393.

tatione peculiari 4), tum in Smegmate orientali 5) probare annisus eſt, verſionem Pariſienſem magnam quidem conſenſionem habere cum Saadiana, nec tamen vere eſſe eandem. In qua demonſtratione manifeſtum eſt, eam partem, quae verſatur in probanda ſimilitudine, eſſe altera multo copioſiorem atque luculentiorem. Nam conſentientium locorum, et quidem talium, in quibus conſenſus non dici poteſt caſu ortus, recenſentur quam plurima, claſſibus etiam ſuis diſtributa: diſſentientium vero nonniſi pauciora exempla, neque ea omnia ita comparata, quin nonnulla videri poſſint minus apta ad probandum. Veluti, in diſſertat. locus Exod. II, 23 dicitur in Pariſ. edit. conformatus ad verſionem Syram, Alexandrinam, Latinamque, quod verum quidem eſt, ſed valet quoque de Conſtantinopolitana. Similiter Num. XVI, 4 ſola Pariſ. addere perhibetur verba, *quaerens revelationem.* Sed hic quoque conſentire Conſtantinopolit. docet collatio Pocockiana. Ex tribus vero locis, quibus Smegm. orient. pag. 98 uſus eſt Hottingervs, Devt. XXXIV, 10. XXXI, 19. XXVII, 24 nonniſi primus diſcrepat a Conſtant. duo reliqui conſentiunt: unde ſuſpicio nobis orta, Hottingervm collationem ſuam inſtituiſſe non cum illo exemplo typis exſcripto, ſed alio quodam, manu exarato, quod ſi compluribus etiam locis a Pariſino diverſum fuerit, neutiquam tamen argumento eſſe poteſt, duos à ſe invicem diverſos aucto-

4) Diſſ. hiſtorico-theolog. de Heptaplis Pariſienſibus ex Pentateucho inſtituta, Tiguri 1649 4. inſerta poſtmodum fuit J. H. Hottingeri Analectis hiſt. theolog. Tiguri 1653. 8vo.

5) Smegma orientale, ſordibus barbariſmi, contemtui praeſertim linguarum orientall. oppoſitum, Heidelb. 1659. 4to.

auctores eſſe ſtatuendos, cum etiam Pocockianus ille codex, qui Saadiae opus habere certo creditur, infinitis locis diſcrepet tum a Pariſino, tum Conſtantinopolitano.

Etenim Edvardvs Pocockivs, vir immortalis memoriae, Pariſinam editionem, vel potius Londinenſem, contendit 6) non modo cum Conſtantinop. exemplo, ſed et cum alio quodam, anno aerae contractuum 1760 in urbe Hama ad fluvium Orontem ſita exarato, pronuntiavitque, omnem illam varietatem non obſtare, quo minus autumet, verſionem Polyglottam Saadiae ſuam originem debere, licet ab alio quopiam, forte Samaritano homine, ſubinde ſit interpolata. Mutationes autem triplici fere modo ortas eſſe exiſtimat, qua de re ipſum audiamus ſuis verbis exponentem: „Si in differentiarum quae inter hoc et alia interpretationis Saadianae exemplaria intercedunt, cauſas inquiratur, tres eae potiſſimum ſtatuendae videntur. Quarum prima omnium fere doctorum ſcriptis, quae in vulgus emanarunt, communis eſt, videl. exemplarium, ſive ea auctoribus, qui poſt editos a ſe libros aliqua ſubinde mutare conſueverunt, ſive librariis imputetur, varietas (unde et ille, ni fallor, editionis Conſtantinop. tam a MS. quam ab editione Pariſina diſſenſus). Secunda, ea quam jam innuimus, videl. tum ut ſententiam ſuam (majori certe audacia quam patitur fidae verſionis ratio, quicquid ſibi in commentariis permittere potuiſſet) quaſi divina auctoritate ſtabilitam daret, tum ut ad eorum, quibus operam ſuam praecipue locavit, uſum ac loquendi morem, ea quae dicerentur, accommodaret. Tertia demum quod ad Grammaticorum canones, quorum

6) Inſerta eſt haec collatio Tomo VI. bibl. Walton.

rum in arabicis hebraice exarandis negligentiores fere ſunt Judaei (uti codd. ipſorum mſtos conſulenti patebit) omnia inter transſcribendum diligentius exegerit. Hinc factum, ut quae ad generum ac caſuum diſtinctionem, nec non literarum quieſcentium rationem pertinent, accuratius in his editionibus quam vel Conſtant. vel codice MS. expreſſa reperiantur. Cui addi poſſit, quod et alias verba minus probata magis Arabicis commutaverit, cum apud Saadiam ea aliquando occurrant, quae vix agnoſcant, qui proprie loqui amant, auctores. His conditionibus atque hac uſus licentia, Haggaonis verſionem tranſcribendam ſuſcepiſſe videtur hic quisquis fuerit, cujus ad exemplar edita Pariſiis prodiit.„ Pocockio conſentit Rich. Simonius 7), effecitque horum virorum auctoritas, ut invaleſceret illa de pentateuchi verſione arab. polygl. Saadiae tribuenda opinio, et communi fere conſenſu probaretur, quamquam haud prorſus deeſſent, qui de ea ſubdubitarent 8). Sed hac noſtra aetate innotuit quoddam quaſi novum momentum, quod dubiam illam ac incertam reddere videri poſſit.

Nimirum exſtat in bibliotheca regia Pariſina codex mſtus, inter Arabicos primus, qui continet librorum V. T. verſionem arabicam, ſcriptus an. Chriſti 1584 9) à quodam chriſtiano, qui poſt Malachiae vatici-

7) vid Hiſt. Crit. du V. T. Rotterdam 1685. L. II. c. 19. pag. 305 et ejus Diſquiſitiones Criticae de variis bibliorum editt. Lond. 1684. 4. pag. 105 et 213.

8) Fabricy, des titres primitifs de la Revelation, Tom. I. pag. 370. Auſſi doute-on avec fondement, que cette même verſion Arabe (de polyglotta loquitur) ſoit celle de Saadias Gaon.

9) Plurimis libris ſua ſubjecta eſt nota, qua ſcriptionis annus ſignificatur. Sic *Joſuae* liber ſcriptus eſſe perhibetur

vaticinia nomen ſuum litteris conſignavit: *) eſque hic ille ipſe codex, unde ſumtam eſſe, quae in bibliis Pariſinis exſtat, verſionem Arabicam, teſtatur EVSEBIVS RENAVDOT 10), et ipſa utriusque collatio confirmat. Habet vero hic liber in fronte ſibi inſertam notam aliquam, a Joſepho Aſcari 1734 ſcriptam, quam a SCHWEIGHAEVSERO viro celeb. nobisque amiciſſimo, orientalibus litteris feliciter nunc reddito, ſibi communicatam primus vulgavit perill. MICHAE-

 LIS

hibetur an. 992, *Judicum* 993, *Eſaiae* 992, ſcil. inde ab Hegira. *Tobiae* vero liber abſolutus eſſe dicitur an. 1300 AERAE MARTYRVM. *Pentatevchi* ſcriptio quo tempore facta ſit, nullibi indicatum. Affirmat WOLFIVS, Biblioth. Hebr. Tom. II. pag. 347, repetente CARPZOVIO, Crit. S. pag. 396, Pariſienſes editores hauſiſſe verſionem arab. tam V. quam N. Teſt. ex codice, in Aegypto ſupra annos abhinc 300 exarato. Nititur hoc loco illo, qui ex epiſtola, a GABR. SIONITA et JO. HESRONITA geographiae Nubienſi à ſe latine converſae, Pariſ. 1619. 4, praemiſſa, citatus legitur apud LELONG, Biblioth. S. ed. Paris. pag. 19, Hal. pag. 351, et ſic habet: ill. *Franc. Savarius Dn. de Breves* — quos prae manibus ex ſua bibliotheca arabica Salomonis et Jobi, atque adeo omnes V. T. libros abhinc trecentis annis arabice deſcriptos habebamus, jamque primo ſtilo à nobis latine exarati, extremam aut lituram aut manum deſiderabant, ad umbilicum perducendos decreverat. Conf. quoque ERPENIVS in praefat. ad pentat. Arab. a ſe editum, 1622. 4.

*) [Exhibet locum celeb. ADLER, *kurze Ueberſicht ſeiner biblischkritiſchen Reiſe nach Rom.* Alton. 1783. pag. 209. Sed verborum, اللبطن ſeu, رق بغلم اللبيطن ſenſus etiamnum plane dubius eſt atque obſcurus.]

10) vid. RENAVDOTII verba citata ex *Perpetuité de la foi catholique* Tom. I. pag 113 ed. Par. et FABRICY, *des Titres primitifs de la Revelation*, Tom. I. pag. 366.

LIS 11), deinde etiam, qui ipſe codicem manibus ſuis tractavit, cel. STARCKIUS 12), et nuperrime, ſed illius, cui vitiorum typographicorum corrigendorum cura commiſſa erat, culpa non prorſus accurate, cel. EICHHORNIUS 13). Illi itaque ſi fides habenda ſit, verſio arabica, de qua agitur, neutiquam ad *Saadiam* Judaeum, ſed ad *Saidum* potius, monachum aliquem Copticum, erit referenda. Et STARCKIUS quidem, quod mireris, haud dubitanter vulgarem de Saadiae verſionis polygl. auctore opinionem repudiat 14), minus in hac re circumſpectus quam vel MICHAELIS vel EICHHORNIUS, qui uterque mavult, praefationis arabicae, cujus quaſi ſumma videri vult illa ſcriptio *Jos. Aſcari*, auctorem ignorantiae ac temeritatis reum agere, quam receptam illam opinionem dimittere: quamquam et ipſi procul dubio mitius pronuntiaturi erant, ſi quae ex eadem praefatione excerpta dudum exſtant apud LELONGIUM 15), cognita habuiſſent et perſpecta. Enim vero nos nunc ipſam illam praefationem, quam in uſus noſtros, quod ſatis memorabilis atque ad hiſtoriam cum plurium verſionum arab. tum maxime Saadianae utilis nobis viſa eſſet, decem abhinc annis in bibliotheca Regia tranſcripſimus, integram exhibebimus arabicè, addita interpretatione latina, adjectisque hinc inde vocalibus, niſi quod viſum ſit, et exordium et clauſulam, quibus nihil plane ineſt, quod ad hanc cauſam pertinere ullo modo poſſit, omittere.

11) Biblioth. or. et exeg. P. IX. pag. 153 ſq.
12) Davidis aliorumque poëtarum hebr. carminum libri V. Vol. I. P. I. pag. 333.
13) Einleitung ins alte Teſtament I Th. pag. 491.
14) loc. cit. pag. 319.
15) loc. ſupra cit. *Perpetuité de la foi*, Tom. I, p. 540.

بسم

بسم الله الرحمن الرحيم
وما توفيقي الا بالله

IN NOMINE DEI MISERATORIS MISERICORDIS,

NEQVE EST QVI ME IUVET PRAETER ILLVM.

اما بعد (16 ۞
فانّي لما طالعتُ
التوراه المقدسة
وجدتُ نسخها العربية
التي وقفتُ عليها
مباينةً بعض
الفاظها لبعض وقد
تغايرَ لذلك جزءٌ
من معانيها ۞
2 فتأمّلتُ هذا
الحدثانَ فوجدتُّهُ
من مخرجيها من

Praemiſſis praemittendis 16). Poſtquam conſideravi pentateuchum ſacrum, deprehendi ejus exemplaria Arabica, quae ego quidem cognoveram, diſcrepare inter ſe locutionibus, unde etiam ſenſus ipſe nonnunquam diverſus eſt. 2. Itaque hac re attentius conſiderata, inveni hoc ab iis derivandum eſſe, qui

16) Solent, obſervante Reiskio ad Abi'l walidi Ibn Zeiduni Riſalet, Lipſ. 1755. 4. p. VII, et debent Arabes ſemper laudationem Dei et Muhammedis omnibus ſuis ſcriptis praemittere; quando autem operoſe id facere nolunt,

لسان الي لسان في
ضروب الزمان ۞
3 فانّ من تراجمتها
مَنْ كان له غرض
فنحاه ونسخ به
الحقّ ومحاه. ومنهم
مَنْ كان عنده
تقصير في ترجمته
امّا اللسانين المنقول
منه والمنقول اليه
وامّا احدهما فاخرجهم
ذلك من غير شعورهم
الي هذا العارض
المذكور وهتك جهلهم
المستور (17 ۞ 4 وتبلّج
لي من صباح
المطالعة ومن تواريخ

qui diverſis temporibus eum e lingua in aliam transtulerunt. 3. Si quidem ex interpretibus ejus ſunt, qui certum ſibi propoſitum ſcopum habebant, quem cum peterent, veritatem abrogabant delebantque. Sunt etiam ex illis, qui defectu laborabant in interpretatione ſua vel quoad utramque linguam, ex qua et in quam transferebant, vel quoad alterutram: atque haec cauſa fuit, ut illis non putantibus accideret, quod diximus, ipſique denudarent ſuam ignorantiam, quae antea obtecta erat 17). 4. Et pa-

nolunt, aut jam fecerunt. et jam transeunt ad argumentum ſuum, dicunt, Amma baada, Muhammedanos imitantur Chriſtiani.

17) ad verbum: et eduxit illos hoc non animadvertentes

المورّخين ان الاثنين
والسبعين نقلوها
من العبراني الي
اليوناني نقلا
صحيحًا ۞ 5 وان
نقلتها من اليوناني
الي العربي دخل
عليهم عارض الجهل
باللسانين ولم الق
من اليونان حيث
كتب من يستقل
18) بتحرير الالفاظ
معي بالمقابلة ۞
6 وان العبريين الذين
نقلوها الي العربي وقعوا

patuit mihi ſtatim ab initio disquiſitionis meae, nec non ex relationibus hiſtoricorum, LXXII interpretes quidem dediſſe illius ex hebraeo in graecum translationem bonam et juſtam. 5. Illis vero, qui ex graeco eum transtulerunt in arabicum, obſtitit hoc incommodum, quod non eſſent utriusque linguae bene periti: neque enim inveni quemquam inter Graecos, qui, finita ſcriptione, in ſe ſuſcepiſſet 18) examinare verba mecum collatione instituenda. 6. Et Hebraei qui

tes ad illud accidens ante memoratum, et nudavit ignorantiam eorum velatam.

18) verbum قلّ, in X. conſtr. cum ب rei, venit hoc ſenſu etiam in Excerpt. Hamaſae, p. 416. Chreſtomathiae arab. ill. Michaelis, p. 71.

في ذَيْنِكَ الامرين
المبتدا بذكرهما ۞
7 فتصفّحتُ نقل
الشيخ سعيد الربّان
الفيّومي فاستدللت
من انفاسه 19) على
انه في اهل ملّته
ارجحُ الناقلين وافصح
المترجمين ۞ 8 لمّا
راق سمعي من وجيز
لفظه العربي وفصيح
جمهوره واتّحاد 20)
مسموع بعضه في
اللسانين العبراني
والعربي وتحرير
الاسماء والبلاد والالفاظ

qui tranſtulerunt eum in Arabicum, inciderunt in duas illas res, quarum mentio facta eſt ab initio. 7. Itaque inſpexi verſionem *Scheichi Saïd* Rabbini Fajumenſis, hoc enim duce uti me poſſe putavi 19), quoniam inter ſuae religionis homines eſt translatorum praeſtantiſſimus, et interpretum maxime perſpicuus. 8. Quandoquidem oblectat auditum meum nervoſitate ſtili ſui arabici, atque etiam perſpicuitate ejus quoad maximam partem, et quod multis ejusmodi vocabulis utitur 20), quae ſono etiam con-

19) ad verbum: *directionem quaeſivi e verbis ejus.* vocem انفاس non modo *halitus* ſignificare, ſed et *prolationes*, *voces*, docet Meninski Theſaur. col. 463.
20) ad verbum: *et unitate ſervata ſoni vocabulorum.*

الباقية علي عبرتها
في النُسَخ العربية
وسلامتها من
التصحيف ونقلها
من اللفظ الكثيف
الي اللطيف ۞
9 فاستنسختُ من
نقله هذه النسخة
التالية لهذه الخطبة
وقصدتُ تحريرها ۞
10 فقابلتُ عليها
احد افاضل الاسرائيليين
الثابت اسمه في
اخر هذه النسخة
وكان لوذعيًا حافظا
لنصّها مستحضرًا
لفصها 21) مشتغلا
بدرس الفاظها

conveniunt in utraque lingua, hebr. et arabica, et quod accurate poſuit nomina propria perſonarum et locorum, et nomina reliqua, eo modo quo venire ſolent in libris arabicis, et immunia ſervare ea ſtuduit ab erroribus, transtulitque ex dictione rudiore in elegantiorem. 9. Itaque deſcripſi ex verſione ejus praeſens hoc exemplar, quod ſequitur hanc praefationem, ſtuduique accurate illud ſcribere. 10. Tunc adhibui praeſtantiſſimum quendam Judaeum, cujus nomen poſitum eſt ſub finem hujus codicis, qui diligens admodum fuerat in textu memoriae mandando,

21) لفصها, pro لفظها.

وتلاوتها قيّمًا بشرح
معانيها وادراكِ
غايتها ۞ 11 وكان
بيده نسخة عبرانية
وهو يقرأ منها عربيًا
وكان بيدي هذه
النسخة التي
تقدم القول باني
استنسختها من نقل
الفيومي ۞ 12 وقدامي
عدّة نُسَخٍ عربيات
احداهنّ نقل افاضل
السمرة من العبراني
والاخريات من
اليوناني ۞ 13 فمنهنّ
ما اخرجه الحرث
بن سنان ومنهنّ

do, et ſecum repetendo verba ejus, occupatiſſimus in diſcenda dictione ejus et legenda, rectus in interpretando ſenſu, et aſſequendo extremo termino, 11. Habebat igitur hic in manu ſua exemplum hebraicum, praelegebatque ex eo arabicum: ego vero manu mea tenebam exemplum hoc quod ſuperius dictum eſt a me deſcriptum fuiſſe ex verſione Fajumenſis. 12. Ante oculos quoque meos habebam varias verſiones arabicas, quarum una facta a doctiſſimis quibusdam Samaritanis ex hebraico, reliquae vero ductae ſunt ex graeco. 13. Atque ex his quidem eſt una, cujus auctor eſt *AlHareth ben Senân* 22), et alia auctore *Abdallah ben*

22) Arabicum huncce interpretem, *Hareth ben Senân ben Schabât*, exeunte ſaec. XV claruiſſe perhibet STEPHAN.

ترجمة عبد الله بن
الفضل ومنهنّ نقل
عتيق لم يذكر في
النسخ اسما مترجميها
ومنهن ايضا نسخة
نقل النفس الفاضل
ابي الفرج بن الطيّب
من السرياني الي
العربي نصّا وشرحا ✡
14 ومنهنّ عدّة شروح

lei Alphadel, nec non verſio quaedam vetuſta, in cujus exemplaribus nomina auctorum non memorantur, atque etiam exemplar verſionis presbyteri eximii *'Abu'lphardſch Ibn Attâjeb* 23), factae ex Syriaco in Arabicum, textus una cum commentario. 14) Ad manus quoque erant complures commentarii,

PHAN. EVOD. ASSEMANVS, Biblioth. Mediceae codd. mss. oriental. catalog. Florentiae 1742. fol. pag. 61. Atque ex J. H. HOTTINGERI Theſaur. philol. L. I. C. 3. Sect. 2. p. 270 apparet, compoſitam ab Haretho verſionem fuiſſe an. Heg. 891, i. e. Chr. 1486, non ut WALTONVS habet Prolegomen. XIV. pag. 96, 1513. Quae ſi vera ſint, non intelligitur, quo jure RENAUDOT (apud LELONG Bibl. S. pag. 114. ed. Paris.) hanc ab Haretho profectam verſionem omnium arabicarum antiquiſſimam pronuntiare potuerit.

23) Obiit hic *Abulpharagius Abdallah Ibn Attâjeb*, monachus Neſtorianus, qui, praeter alia, compoſuit ſermone arabico commentarios in utriusque teſtamenti libros, an. Chr. 1043. vid. Hiſtor. dynaſtiarum *Gregorii Abulpharagii* pag. 355. 233, et magis etiam JOS. SIM. ASSEMANVM, qui Biblioth. Or. Tom. II. pag. 309 ſq. bene monuit, hunc noſtrum *Abulpharagium* non eundem eſſe cum *Gregorio bar hebraeo*, ut viſum eſt POCOCKIO in praef. hiſtor. dynaſt.

للنصاري وللبهود
وللسامرة ۞ 15 اما
النصاري فبعض شروح
الذهبي الفم وبعض
شروح باسيليوس
الناطق الروح القدسي
من لسانيهما ۞
16 واما اليهود فشرح
الشيخ ابي الفرج
بن اسد والمعلم ابي
علي البطري والريّس
ابي سعيد الداوودي ۞
17 واما السامرة
فشرح الحكيم
صدقة المتطبّب ۞
18 فاطلعتني المقابلة
على انّ سعيد

tarii, a Chriſtianis, Judaeis, Samaritatis exarati. 15. Et chriſtianos quidem commentarios habui Chryſoſtomi atque Baſilii, quorum linguis loquitur ipſe Spiritus Sanctus: 16. Judaicos, quos ſcripſit Scheich *Abu'lphardſch ben Aſad* 24), et doctor *Aub Ali Albotri*, et vir princeps, *Abu Saïd Addawûdi.* 17. Samaritanum, cujus auctor eſt doctus *Sadakah Almothatabbeb* (ſeu medicus). 18. Docuit me vero inſtituta collatio, *Saïdum Fajumenſem* in ſua translatione variis viis inceſſiſſe. 19. Primo additiones multas in verbis de-

24) videtur hic *Abulpharadſch* ille eſſe, de quo agit Wolfivs bibliothec. Hebr. Tom. I. pag. 5.

الغيومي قد سلك
في نقله عدة
مسالك ۞ 19 احدها
زيادات كثيرة في
الالفاظ اثبتها في
اصل نقله وقد
جعلت في هذه
النسخة علي كل
لفظة منها علامة
تدل عليها وهي حرف
الزاي ۞ 20 فمتي
شوهد هذا الحرف
بالحمرة علي لفظة
منها فليعلم انه قد
زادها من عنده ۞
21 اما التقرير المعني
في اللسان العربي
وايضاحه واستتمامه ۞
22 واما التنزيه

deprehendi in originali ejus verſione, appoſui igitur in hoc meo apographo unicuique earum ſignum, quod eam indicet, nempe litteram *Ze*. 20. Ac ſi ſcripta fuerit haec littera minio ſuper ejusmodi quadam locutione; factum hoc eſt ad innuendum, locutionem adjectam eſſe ſua ipſius (Saîdi) auctoritate, 21. Sive ſit ut confirmetur ſenſus in arabico, et perſpicuus reddatur ac perfectus: 22. Sive ut caveatur creatori ſummo ab omni corporeo, veluti cum pro eo quod habet Scriptura in hiſtoria de Sodoma et Gomorra, (Gen. XVIII. ult) tunc abiit

Deus,

البارئ تعالي عن
الجسمية كقول
الكتاب في قصة
سدوم وعامورا فمضي
الله كما فرغ من
كلام ابراهيم فقال
فمضي ملاك الله ۞
23 واما لرفع شبهة
ودفعها وسد بابها في
المعاند والمتشكك ۞
24 واما لاغراض اخر
يظهر جل اسبابها
لمتأمليها في مكانها
اذا كان عارفا ۞
25 والمسلك الثاني
عدة الفاظ ثابتة
في السرياني واليوناني
والعبراني وقد وضعها
منها واسقطها من
جملتها ۞ 26 فمنها
في المعني المكرر لفظة

Deus, poſtquam abſolvit colloquium cum Abrahamo, ponitur: tunc abiit *Angelus Dei*: 23. ſive ut tollantur dubia, abiganturque, et claudatur janua eorum coram adverſariis ac dubitantibus: 24. ſive ob cauſas alias, quarum praecipuae rationes indicabuntur lectoribus attentis locis ſuis, ſi quidem cognoſci queant. 25. Secundo; ſunt multae locutiones, quae leguntur in ſyriaco, graeco et hebraico, quas tamen ille omittit ex ſua verſione et prorſus tollit. 26. Veluti quum *ſententia* habet vocabulum repetitum in textu ad em-

25) النصّ للتاكيد
اسقط تكراره
واستغني باللفظ الاوّل
المشتمل علي جميع
المعني عن اللفظ
الثاني الوارد للتاكيد
لالزيادة في المعني *
والاسم المكرر ايضا ⊕
27 امّا المعني
فكقول الكتاب في
السفر الرابع في
القرابين عن روساء
الاسباط عند نصب
المسكن في اليوم
الاوّل قرّب فلان
قصعة فضّة وزنها
كذا وكرنيب وزنه

emphaſin, ille vero omittit repetitionem, contentus vocabulo priori vice poſito, quod continet totum ſenſum, et abſtinens a vocabulo altera vice poſito, quod eſt ad adſtringendum et augendum ſenſum. Atque eodem modo res ſe habet etiam cum *nomine* bis poſito. 27. Ex priori genere haec ſunt. Loquitur ſcriptura, libro quarto, de oblationibus principum tribuum poſt erectum tabernaculum die primo ſic (Num. VIII. 12 ſq.), *obtulit aliquis ſcutellam argenteam certi ponderis et phialam certi ponderis*,

25) تاكيد, infinitivus II. pro quo rectius dicitur توكيد, ut in Excerpt. Hamas. pag. 583. et apud Michaelis, pag. 63.

هكذا وعدّد جميع
القرابين واحدًا فواحدا
وكذلك ورد النصّ
مشروحًا قربان كل
رئيس سبط في
كل يوم ۞ 28 فشرح
الفيومي قربان رئيس
السبط الاول في
اليوم الاول وفي
اليوم الثاني وما
بعده قال قرّب فلان
مثل ذلك واحال
تفصيل القربان الاول ۞
29 وكذلك فعل في
ملوك العيص
حال موت الواحد
ومُلِّك الذي ملك
بعده 26) ۞ 30 واما

ris, enumeratque omnes oblationes unam poſt alteram. Atque ſic exhibet textus oblationem ſingulorum principum tribuum, ſingulis diebus. 28. At Fajumenſis exhibet quidem oblationem principis primi die primo, et (principis ſecundi) die ſecundo: ſequentia vero quod attinet, dicit, *obtulit hic ille ſimile illi*, reditue ad diſtincte expoſitam narrationem primam. 29. Similiter fecit in loco quo ſermo eſt de regibus Eſau (Gen. XXXVI. 31 ſq.), ubi ſic habet: accidit mors unius et rex conſtitutus eſt is qui regnavit poſt illum 26). 30. Ex po-

26) Vt, qui Biblia polyglotta in promtu non habent, perſpiciant, quid ſibi velit Criticus, non alienum videtur,

الاسم فكخطاب الله
الموسي عند الظهور
في العلّيق يا
موسي يا موسي فقال
الفيومي يا موسي
دفعةً واحدةً ۞
31 ومنها تكرار الاسم
المضمر الذي يتقدم
ذكره بذلك اللفظ
الاول بعينه فاسقطه
واستغني بضمير الاسم
عن التصريح بذكره
ثانيا ۞ 32 والمثال
فيه قول الكتاب في
قصّة لوط ثم دخل
الملكان الي سدوم

poſteriori genere eſt locus quo alloquitur Deus in rubo apparens Moſen (Exod. III. 4) hoc modo: *o Moſe, o Moſe!* Fajumenſis autem habet, *o Moſe*, ſimplici vice. 31. Huc referendum eſt, quod, quum (in textu) repetitur nomen ſubſtantivum, quod in hoc contextu jam adfuit, omittere illud ſolet Fajumenſis, contentus pronomine relativo, loco nominis iterum poſiti. 32. Exempla ſunt haec. Scriptura in hiſtoria Lothi (Gen. XIX. 1)

tur, ex ipſa verſione arab. aliquot verſus apponere, v. 32 regnavit in Adûm Bâli ben Baûr et nomen civitatis ejus Danhâba, v. 33 deinde mortuus eſt et regnavit poſt illum Jubâb ben Zareh ben Boſsra v. 34 deinde mortuus eſt, et regnávit poſt illum etc. Atque hoc modo ſeqq. etiam verſibus omittit interpres illius qui obiiſſe dicitur, nomen repetere.

ولوط علي باب سدوم
جالسًا فالنصّ كرّر
ذكر سدوم وهو عدل
عن تكرارة وقال
ولوط جالسا علي
بابها ۞ 33 ويقول
الكتاب ايضا فقالت
المراة الثعبان اغواني
وكان قد تقدم
ذكرها قبل ذلك
فنقل الفيومي فقالت
الثعبان اغواني ولم
يكرّر ذكر الامراة واكتفي
بضمير الاسم عن
اظهارة دفعة ثانية
لانه محذوف في
اللغة العربية التي
نقل اليها ۞ 34 ومنها
اكتفاؤه بذكر الفعل

1) ſic habet: *deinde ingreſſi ſunt duo illi angeli Sodomam, et Lothus ad portam Sodomae ſedebat*, textus itaque repetit mentionem Sodomae, Fajumenſis autem repetere negligit, et ſic habet, *et Lothus ſedebat ad portam ejus*. 33. Porro Scriptura habet (Gen. III, 13), *tunc dixit mulier: ſerpens ſeduxit me*, ſed quia praecedit mentio mulieris, ideo Fajumenſis vertit, *et dixit, ſeduxit me ſerpens*, non repetito nomine mulieris, et ſatis habet ſubintelligere nomen, loco ejusdem expreſſe poſiti ſecunda vice, quoniam evitari ſolet in lingua arabica, in quam ille transtulit. 34. Huc etiam

عن ذكر مصدره
كقول الله تعالي
لادم في يوم اكلك
من الشجرة تموت
موتا فلم يقل الفيومي
موتا بل ذكر الفعل
واستغني به عن ذكر
مصدره ۞ 35 ومنها
استغناوه تارة
بالموصوف عن ذكر
الصفة كقول الكتاب
فاخذ الله الاله
ادم وانزله في جنان
عدن فقال الفيومي
فاخذ الله آدم ولم
يقل الله الاله
واستغني باسم الموصوف
سبحانه عن صفته
بالالهية ۞ 36 كقوله

etiam pertinet, quod ſatis habet mentionem *verbi*, abſque ejus infinitivo, velut quum Deus ſummus dicit Adamo (Gen. II, 17), *die quo comederis de arbore, morieris moriendo*, non dicit Fajumenſis, *moriendo*, ſed ponit verbum, ſatis id habens abſque infinitivo. 35 Nonnunquam ſatis habet *ſubjectum* abſque *epitheto*, ponere, velut quum Scriptura habet (Gen. II. 15) *ſumſit Jehova Deus Adamum collocavitque in horto Eden*, dicit Fajumenſis, *et ſumſit Jehova Adamum*, non dicit *Jehova Deus*, ſed ſatis habet ponere nomen ipſum, non adjecto epitheto deitatis. 36. Similiter (Exod.

 VII.

ايضا لموسي قل
لفرعون قال الله
آله العبريين اطلق
قومي يعبدوني فقال
الفيومي قال الله
اطلق قومي يعبدوني
ولم يقل آله
العبرنيين ۞ 37 وتارة
بالصفة عن ذكر
الموصوف كقول
الكتاب في السفر
الثالث وسبّ ابن
المراة الاسرايلية الاسم
وشتمه فقال وسبّ
ابن الاسرايلية ۞
38 والمسلك الثالث
ينقسم اقساما

VII. 16) dicit Deus Moſi: *dic Pharaoni, dicit Jehova Deus Hebraeorum, dimitte populum meum, ut cultum mihi praeſtet:* ſed Fajumenſis habet: *dicit Jehova dimitte populum meum, ut cultum mihi praeſtet*, non dicit, *Deus Hebraeorum* 27). 37. Nonnunquam ponit epitheton, omiſſo ſubjecto, veluti quum Scriptura habet libro tertio (Levit. XXIV. 11) *et convitiatus eſt filius mulieris Iſraëliticae nomen et blasphemavit illud*, habet Fajumenſis, *et convitiatus eſt filius Iſraëlitidis*. 38. Tertivs modus dividitur

27) Sed verba, *Deus Hebraeorum*, leguntur non modo in edit. Lond. ſed et Conſtantin. et MS. Pocockii. Sintne eadem in Pariſienſi expreſſa, videant quibus ſplendido hoc opere utendi occaſio eſt.

عدة * فمنها نظير الشي الذي تغالي فيه الكتاب فعبّر عنه انه هو بعينه كقول الله عن آدم انه يلصق بزوجته ويصيران كلاهما جسدًا واحدًا * فحذر الفيومي من معترض يقول انا نراهم جسدين لا واحدا فقال فيصيران كجسد واحد ۞ 39 وكقول الكتاب ان الله اخرجكم من كور الحديد من مصر فقال اخرجكم من شبيه بكور الحديد ۞ 40 وكقول النصّ

ditur in claſſes complures. *Prima* eſt quae reſpicit ea, quae hyperbolice effert Scriptura, atque ſic ut rem ipſam adeſſe perhibeat, veluti quum Deus dicit de Adamo (Gen. II. 24): *adhaerebit uxori ſuae eruntque ambo corpus unum*: hic evitaturus Fajumenſis, ne quis objiciat, nos vero videmus, ambos eſſe duo corpora, non unicum, ita vertit, *et erunt ambo quaſi corpus unicum.* 39. Alio loco (Devt. IV. 20) habet Scriptura: *Deus eduxit vos ex fornace ferrea, ex Aegypto*, ille vero: *eduxit vos è loco qui ſimilis eſt fornaci ferreae.* 40. Alio loco (Exod. VII. 12) dicit

 textus

عن سُحَرَة فرعون ان
كل رجل منهم طرح
عصاه فصارت تنانين
فقال الفيومي فصارت
كتنانين ۞
41 والقسم الثاني من
هذا المسلك استعماله
الخاصّ في موضع
العامّ فانه استعمل
البلد بدلا من الارض
في جلّ نقله ۞
42 واستعماله عضواً
عوضا من غيره كقول
الكتاب ان يكون
البدنة علي قلب
هرون حال دخوله
بين يدي الله فقال
الفيومي يكون علي

textus de praeſtigiatoribus Pharaonis, quod unusquisque eorum projecerit baculum ſuum, et facti ſint baculi ſerpentes, ſed Fajumenſis habet, et facti ſunt *velut* ſerpentes. 41. *Claſſis ſecunda* hujus modi eſt, quod ponit ſpeciale pro generali, ſiquidem ponit vocem بلد quae partem terrae ſignificat, pro ارض terra, plurimis locis ſuae verſionis. 42. Ponit quoque membrum unum pro alio, veluti quum Scriptura dicit (Exod. XXVIII, 29) *ſit pectorale ſuper corde Aaronis, quando ingreditur in conſpectum Jehovae*. Fajumenſis habet, *ſit*

يده ۞ 43 وكقول
الكتاب ايضا ان
تصنع الكهنة لهم
سراويلات لتغطي من
الحقوين الي الوركين
فقال الي الركبتين ۞
44 واستعماله الكل
عوضا من جزءه كقول
النصّ ان اخوة يوسف
لما وصلوا الي البيت
وجدوا فضّة كل
رجل في فم وعايه
فقال في وعايه
واستغني في ذكر
الكل عن الجزء ۞
45 واستعماله المفرد في
موضع جمعه كقول
الله تعالي اول ما

ſit ſuper manu ejus 28) 43. Alio loco (Exod. XXVIII. 42) habet Scriptura: *faciant ſibi ſacerdotes femoralia, ut tegant inde a lumbis usque ad femora:* ille vero, *usque ad genua.* 44. Ponit etiam totum pro parte ejus, velut (Gen. XLII. 27) dicitur in textu, quod fratres Joſephi domum redeuntes invenerint argentum ſuum unusquisque in ore ſacci ſui: ille vero, *in ſacco ſuo*, ponens totum pro parte. 45. Vtitur quoque ſingulari loco pluralis, velut (Gen. I. 1) habet textus: *primum*

28) Lectio, *ſuper manu ejus*, neque in Lond. extat, neque in Conſtantinop. et MS. Pocock.

خلق الله السموات
والارض فقال السمآ
ولم يقل السموات ۞
46 وكاخبار الله عن
الرياح او الروح انها
كانت تهبّ علي
وجه المياه فقال
علي وجه المآ ۞
47 وعكس ذلك قول
الكتاب عن لابان
انه قال ليعقوب عند
سفره من عنده بغير
علمه لم 29) لم
تخبرني فكنت
اشيّعك بفرح وغناء
ودفّ وطنبور فقال
ودفوف وطنابير ۞
48 ومنها المدل وهو

quod creavit Deus, ſunt coeli et terra, ipſe vero habet *coelum*, non coeli. 46. Et (ibidem vs. 2) ubi dicitur de ventis, aut de vento, quod flaverit ſuper *aquis*, habet ille, *ſuper aqua.* 47. At contrarium obtinet in dicto Scripturae (Gen. XXXI. 27) de Labano, quod dixerit Jacobo, poſtquam hic diſceſſerat ab ipſo, ſeſe inſcio, *quare non indicaſti mihi? etenim ego comitatus te fuiſſem cum gaudio et cantu et tympano et cithara?* hic enim habet ille, *et tympanis et citharis.* 48. Et huc quoque pertinet,

29) Sic quidem habet codex, ſed omnino legendum videtur لما.

استعماله لفظا بدلًا
من اللفظ الوارد النصّ
ومعناهما متّحد
كقول الكتاب في
سفر الثالث سوءة اخت
ابيك واخت امّك
لا تكشف فقال
عمّتك وخالتك (30
والمعني واحد مع
مغايرة اللفظ ۞
49 وجمهور ما ورد
النص في هذين
المسلكين قد اضفته
في مواضعه بالحمرة
وجعلت قبله حرف
العين المهملة قاصدًا
بذلك تهذيب
النسخة وتحريرها

tinet, quod vocem alia voce permutat, ſenſu eodem manente, velut quum (Levit. XXVIII, 12. 13) dicitur: *pudendum ſororis patris tui et ſororis matris tuae ne detegas*, ille vero habet, *amitae tuae et materterae tuae*, ſenſu quidem eodem manente, ſed permutatis vocibus.

49. Omnia igitur, quae de duobus hiſce modis in textu occurrunt, notavi minio in locis ſuis, et praepoſui litteram *Ain* absque puncto, eo fine, ut hac ratione purum atque accuratum redderem exemplum pro

O 5

30) Editio Londinenſis habet priorem illam lectionem, nec eſt a Pocockio ulla varietas ad hunc locum notata.

على ما امكن ☼
50 والمسلك الرابع
نقله عدة الفاظ من
اللغة المستعملة الى
اللغة العربية الادبيّة
اظهارًا لفصاحته وبيانا
لمعرفته بها وخبرته
الّا انه في بعضها
وضع اللفظة العربية
فيما هو بعيد من
معناها ☼ 51 ومنها
ما استعمله لضدّها
كلفظة الرتّ فانه
استعملها عوضا من
اصناف الحيوان
البقري الذي كان
يقرّب لله تعالي ☼

pro viribus. 50. *Modus* QVARTVS eſt, quod transtulit multas voces ex lingua vulgari in linguam arabicam elegantiorem, quod quidem oſtendit eloquentiam ejus et demonſtrat peritiam ejus in hac lingua et experientiam, niſi quod quibusdam locis poſuit vocem arabicam pro tali quodam vocabulo hebraico, quod eſt ab illius ſignificatione alienum. 51. Huc etiam pertinent quae poſita ſunt ſenſu, qui eſt hebraeo contrarius, veluti vox *Ratt* 31), quam poſuit pro quodam animali de genere bovino, quod tanquam

31) extat haec vox Ex. 29, 10. 14. 36. Num. 15, 24. c. 29, 2 poſita pro voce hebr. פַּר.

58 والسرت في موضوع 32) اللغة العربية لفظة مشتركة يستدلّ بها علي ثلاثة معان ۞ 59 احدها الرئيس ورؤسآء البلد رتوتا والمعني الثاني الرتوت الخنازير والمعني الثالث الرُّتّة بالضم العجمة في الكلام والحكلة فيه ۞ 60 فاما المعنيان الاول والثالث فهما من صفات . اشخاص الحيوان الناطق التي لا يستجيز التغريب بها الا بعض

quam victima offerri debebat Deo. 58. Et *Ratt* in lingua Arabica plures ſignificationes habet, et quidem triplici ſenſu adhibetur. 59. Primo eſt princeps, et praefecti provinciae ſeu urbis vocantur *Rotût*. Secundo *Rotût* ſunt porci, et tertio *Rotta*, cum Damma, eſt impedimentum ac vitium linguae in loquendo. 60. Jam quod attinet ſignificatum primum et tertium, uterque denotat perſonas rationales, quas immolare nemo cupiet niſi quidam idololatrae, nempe illi qui feruntur immolaſſe liberos ſuos

32) vox موضوع quid hoc loco ſignificet, equidem non aſſequor. In mentem quidem venit, ſubſtituere lectionem مواضع ſed nolui conjecturae locum concedere.

عبّاد الاصنام الذين
نقل عنهم انهم
كانوا يقرّبون اولادهم
لمعبوداتهم المصنوعة ۞
61 وهذا لا يمكن
ان يكون قصده فان
هذا الكتاب المقدس
الذي نقله قد حذر
من هذا الفعل وجعل
العقوبة عليه القتل ۞
62 فبقي المعني الثاني
وهو الحيوان
الخنزيري وهذا
حيوان نجس علي
مذهبه وشناعة عظيمة
علي من يجعل
النجس من حيوانات
القرابين الالهية ۞
63 فان كان عمل
ذلك جهلا منه

ſuos numinibus ſuis arte factis. 61. Hic vero non poteſt eſſe ſenſus, nam hic ipſe liber ſanctus, cujus verſio exhibetur, vetuit hanc actionem, poenamque illi ſtatuit mortem. 62. Supereſt itaque ſignificatus ſecundus, quo vox iſta denotat animal porcinum, hoc autem eſt animal impurum ex indole ſua, et magna ignominia manebat eum qui animal immundum adhibuiſſet ad oblationem Deo faciendam. 63. Si fecerit illud ex ignorantia, ignoſcat illi Deus, ſi ſciens, quam ma-

فعفا الله عنه وان
كان علم به فيا
للعجب العجيب
منه * وان كان
لسرّ استودعه فهو
من الممكن البعيد *
64 وان كان قد
اصطلح 33) اهل
طايفته علي وضع
هذه اللفظة للبقر
دون الخنزير فهو
من الممكن القريب
لانّ منهم من استعملها
مثله * 65 وقد
ذكّت جمهور هذه
الالفاظ تجاهها في
هذه النسخة بلفظ

maxime mirum id videri debet. Si dixeris, arcani quid ſubeſſe; poſſibile hoc eſt ſed longius petitum. 64. Si vero dixeris, uſurpaſſe homines de gente ejus hanc vocem de bovibus quoque, non de ſolis porcis, poſſibile hoc nec vero abſimile eſt, quoniam inter illos ſunt, qui vocem iſtam ſimiliter uſurparunt. 65. Notavi ego plurimas hujusmodi voces e regione in hoc exemplari illo vocabulo quo utuntur linguae tam illuſtrium quam

33) Golius quidem non habet *octavam* conjugat. hujus verbi: ſed apud Meninski col. 254 extat اصطلاح, *recte loquendi modus ſ. phraſis.*

الناطق به ألسن
الخواصّ والعوامّ .
المتداوَل 34) له
الناسُ في سائر
الايام حتي لا يستغرّ
به سمع ولا يتجهله
رعاع ولا ينفر من
شانّه طباع 35) بل
يتفهمُه الجاهل به
كتفهم العالم له
ويتساويان كلاهما

quam vulgi, ...
34) homines omni tempore; ut ne errent in eo auditores, et male intelligant juvenes, deterreanturque ab ejus inſolentia homines, ſed ut intelligat illud imperitus, ſicut intelligit doctus, unus aeque ac alter. 66. Habet inſuper alia quaedam ſingularia, ſed omnia commemorari in hac praefatione nequeunt, ob

34) Vocabulum hoc, quod eſt partic. conj. VI. rad. دال, quid hoc loco, ſignificet fateor me ignorare. *)

35) Nomen generis poſui, quod vera ſignificatio vocis me lateret. طابع, cujus plur. eſt. طباع, denotat impreſſorem, typographum. Sed non videtur hic ſermo eſſe de typographis. **)

*) [Verte: (et) quod ſubſtituunt illi (voci inſolentiori) homines pro reliquo tempore. — الناس eſt recto caſu poſitum; et متداول eſt partic. activum.]

**) [Ill. Tychſenius, Repertor. litter. bibl. et orient. P. X. pag. 101. vult, de typographis omnino intelligendam eſſe vocem طباع, conficitque ex hoc loco, codicem ſcriptum fuiſſe eo conſilio, ut typographis traderetur excudendus. Sed conf. quae ſequuntur verſu 69.]

فيهِ ۞ 66 وله ظرق
أُخر لا يمكن الاستيلآء
علي ذكر جميعها
في هذه الخطبة
وهي واضحة في
مكانها ۞ 67 والحقّ
أقول انني فيما
ابْدَيتُه لم اتعصّب 36)
لهُ ولا عليه بل
كان تحرير النصّ
هو الغرض والذي
ظهر من تصفيته
وتنميقه انما جري
بالعرض ۞ 68 واذا
لمحْتَ ايها الناظر
في هذه النسخة
حرف السين المهملة
علامة علي كلام

ob oculos tamen ponentur locis ſuis. 67. Et vere affirmare poſſum, quod in omnibus, quae expoſui, nullo me partium ſtudio agi paſſus ſim, ſed ut textus habeatur purus, hoc erat propoſitum meum: et quod accurate eum et eleganter ſcripſiſſe apparet, id certe ultro cognoſcitur. 68. Si videas, o lector, in hoc exemplari litteram *Sin* absque punctis impoſitam orationi, tanquam notam; ſcito, ſignificare eam verſionem Sa-

36) تعصّب apud Meninskivm col. 1249 eſt *partialitas*, quae ſignificatio deeſt apud Golivm.

فاعلم انه نقل السامرة
وكذلك حرف الخا
المعجمة علامة علي
انه نُقل من نسخة
اخري ۞ 69 وقد
عزمتُ ان شاء الربّ
وتاخرت الوفاة علي
نقل نسخة من هذه
النسخة اثبت فيها
الناقص واضع منها
الزايد واقصد فيها
النصّ ۞ 70 واجعل
قبلها مقدمة مشحونة
بعدّة فوايد من علوم
هذا الكتاب المقدس
اكشف بها اسرارهِ
الالهية لمن استترتُ عن
فهمه واحتجبت

Samaritanam: quod vero littera *Chà* cum puncto notatum eſt, pro lectione alius cujusdam exemplaris eſt accipiendum. 69. Conſtitui mecum, ſi Deo ita viſum fuerit, et mors cunctetur, transſcribere aliud ex hoc exemplum, cui inſeram quod deficit, et eximam, quod eſt ſuperfluum, et propoſitum mihi habebo textum. 70. Praemittam vero praeviam tractationem, repletam multitudine commodorum redundantium ex intelligentia libri hujus ſancti, retegam in illa arca-

na

37) وثانث عن خاطره
ونغربت وافتح له بها
اقفال الاذهان المغلقة
وارفع بها اليه عيون
الخواطر المطرقة
واجعل ذلك كفارة
للذنوب السابقة
ونستعيذ بالله من
الآحقة ۞

na ejus divina illis quorum intelligentiae ea ſunt tecta et obvelata, et quorum animo remota ſunt et peregrina, aperiam ea illis ſeras ingenii clauſas, et efficiam, ut mentium oculos humi defixos tollant ad illum: idque faciam ad expianda peccata quae anteceſſerunt, modo Deus a nobis avertat rem omnem adverſam!

37) [De voce خاطر, quae deeſt in Golii Lexico, vid. Schultens. Excerpta ex Hamaſa, pag. 350.]

Ex iſta igitur praefatione haec fere cognoſcuntur:

I. Qui praefationem hanc novae pentatevchi arabici a ſe concinnatae recenſioni praemiſit, vir erat nequaquam imperitus vel credulus, ſed diligens potius, providus ac circumſpectus, earumque rerum, quae requirebantur ad bonam atque accuratam recenſionem, apprime gnarus, dignusque profecto, cujus, cum nomen oblivione deletum eſſe videatur, memoria tamen ſervetur. *Graecae* illum originis fuiſſe, quod *Joſepho Aſcario* viſum fuit, non modo argumentis plane deſtitutum eſt, ſed et, ob eum loquendi modum, quo, ubi de Graecis ſermo eſt (v. 5), utitur, vero diſſimile, *Chriſtianam* vero religionem eum profeſſum eſſe, intelligitur ex eo, quod et commentarios Chryſoſtomi Baſiliique, quorum adeo linguis Spiritum ſanctum locutum eſſe dicit, conſuluiſſe ſe perhibet, et ſub finem praefationis ſuae loco illo nobili Matth. V. 45, quo Deus dicitur ſolis ac pluviae beneficia bonis malisque ex aequo indulgere, diſerte utitur. De *aetate* denique ſi quaeras, ſaeculo demum decimo ſexto floruiſſe cenſendus eſt, ſi verum ſit, quod ſupra vidimus (ad v. 13), *Harethi* verſionem arabicam confectam fuiſſe anno Chriſti 1486.

II Auctorem verſionis arabicae quod attinet, aſſequi equidem plane non valeo, quid *Joſ. Aſcarium* inducere potuerit, ut ſcriberet, dicere anonymum praefationis auctorem, *librum hunc ſe tranſcripſiſſe ab exemplari quodam aegyptio juxta traductionem, quam e graeco idiomate in arabicum traduxerit Saidus Fajumenſis, monachus Coptites, ſecutus ſeptuaginta translationem.* Etenim omnia perluſtranti nihil occurrit, quod vel *monachi Coptici* vel translationis *e graeco* factae cogitationem aliquam animo injicere

injicere poſſit: eſtque codex ipſe tam perſpicue ac nitide exaratus, ut plane incredibile ſit, *Aſcarium* vocem الفيومي accipere potuiſſe pro القبطي. Enimvero quomodocunque factum ſit cum *Aſcario*, hoc quidem ſic ſatis certum nobis videtur, *Saidum Fajumenſem* atque *Saadiam Gaonem* pro uno eodemque eſſe reputandum. Nam praeterea quod uterque etiam pentateuchi arabicam verſionem, eamque celebrem et magni habitam, concinnavit, et nomina quoque magnam inter ſe ſimilitudinem habent, illud praeſertim obſervandum eſt, quod anonymus praefationis auctor non de quocunque Rabbino Fajumenſi loquitur, ſed, quod articulus innuit, de illo cujus fama tanta ſit, ut lectoribus ſtatim in mentem venire debeat. De arabicis autem verſionibus pentateuchi ubi ſermo inſtituitur, commemoraturque aliquis, qui breviter, nullo alio nomine adjecto, *Alfajumenſis* dicitur; non alius innuitur quam ille ipſe Saadias, a Judaeis Gaonis nomine inſignitus. Argumento eſſe poteſt arab. pentateuchi verſio, ex hebraeo ab *Abuſaido* Samaritano confecta, cui praefatio praemiſſa eſt lectu haud ſane indigna haec 38): "Qui ſectatus eſt veritatem, in rectum ductus fuit, dixit ſervus, qui indiget miſericordiâ Dei altiſſimi, Abuſaidus filius Abul-hacein filii Abuſadi (faxit Deus inclytam eſſe propaginem ipſius.) Equidem ego poſtquam vidi verſionem libri praecellentiſſimi Legis, qui prae manibus eſt ſociorum-noſtrorum (quos multiplicet Deus) et ipſam eos correxiſſe corrupte, tametſi ipſis accurata videretur, corruptam non ſolum ſpecie tenus, ſed re ipſa propter illorum imperitiam linguae

38) vid. Lelong biblioth. ſ. pag. 117 edit. Pariſ. an. 1723.

linguae arabicae, et aliquos exiſtimare hanc verſionem eſſe doctoris praeſtantiſſimi Abul-hacein Tyrii (cujus miſereatur Deus) nec tamen ipſum authorem hujus eſſe; non enim ille adeo abſurdus erat, ut ipſam proferre potuiſſet, et praeſertim interpretationem ſectionis 15 lib. 2. ex qua eruitur blaſphemia manifeſta et alia huic ſimilia; quin imo hanc ipſammet eſſe verſionem Alphiumenſis, (*Saadiae ſcilicet ex Phium urbe Aegypti, hunc bis expreſſe nominat in notis Abuſaidus* 39) doctoris Judaeorum (cui adverſetur Deus), exegit negotium a me, ut aggrederer interpretationem hujus codicis (*i. e. in hoc codice deſcriptam*), et illius qui hunc praeceſſit, et ejus quem ſcribam poſtea, ſi voluerit Deus excelſus, interpretatione ſincera et clara, ut eruantur inde libri, qui deleant vanitatem tam Alphiumenſis, quam illorum, qui utcunque interpretationem ejus probaverunt. Rem omnem denique conficere videtur codex arab. bibliothecae Mediceae Palatinae, cujus inſcriptionem ita refert STEPHANUS EVODIUS ASSEMANUS, "pentateuchus Moyſis, arabicus, ex verſione *Sahîd Gaon Al Phioumi*,, 40). Credibile vero

39) verba uncinis incluſa ſunt illius, qui praefationem Abuſaidi latino ſermone expreſſit.

*) [Verius haec cum ipſo arabico textu jam exhibentur infra p. 236. ſ. ſq.]

40) vid. Bibliothecae Mediceae Laurentianae et Palatinae Codd. MS. orientall. Catalog. Florentiae 1742 fol. pag. 63. [Recte monuit celeberr. TYCHSEN, cit. loc. Repertorii, Vol. X. pag. 105. vocem GAON ab Aſſemano ſuo arbitratu interjectam eſſe, atque in arabica libri inſcriptione deſiderari. — Sed ſalva res eſt. Etenim in Catalogo codd. Bodlejan. orient. pag. 10. codex XLVI, in quo eſt arabica interpretatio pentateuchi, nomen interpretis diſerte refert hoc: הגאון רבינו סעדיה אלפיומי, R. GAON SAADIA ALPHIUMI.

ro eſt, nomen viri primitus ac proprie fuiſſe سعيد, *Said*, Judaeos vero illud immutaſſe in סעדיה, Saadia, ut eſſet linguae ſuae ingenio accommodatius.

Praeſtare quid voluerit anonymus ille Criticus, ex praefatione ipſius cognovimus: ut quid re ipſa praeſtiterit, judicari poſſit, obſervationum ejus ad cap. I. Genes. apparatum integrum ob oculos ponere viſum eſt. Itaque v. 1 ad السما, *coelum*, ſcripſit ع السموات *coeli*, 2. الغمر explicatum per الما كثير *aqua multa*: in margine ſcholion eſt hoc: وباسيلوس يعتقد بها روح القدس ومار افرام يشير بها الى الهوا ويحتج بان كلام النبي انما كان في كون الموجودات لا في الاقانيم والسامرة وفرقة من اليهود قالوا ملايكة الله والفرقة الاخري قالت انها الريح ✡ Baſilius credit eſſe Spiritum Sanctum, et Mâr Ephrem putat innui aërem, eam ob cauſam, quod ſermo prophetae (Moſis) duntaxat ſit de effectibus rerum, non de rebus ipſis 41): Samaritani autem et Judaeorum alii dicunt eſſe angelos Dei, alii dicunt, ventum eſſe. 3. Ad فشا *et voluit*, notatum

eſt,

MI. — Aliud quoque pentateuchi arabici exemplum, pag. 11. Num. L. verſionem exhibere dicitur factam a R. SAADIA GAON PHIUMENSI. At cum ſubjuncta haud ſit formula ipſa; verendum ſane, ne et Urius ex ſua ſententia quidquam adjecerit, quod ex codice ipſo non queat demonſtrari.]

41) ita ſenſum magis, quam verba, exprimendum putavimus, coll. Ephrem Syri Opp. Rom. 1737. fol. Tom. I. pag. 8.

eſt, ع فقال *et dixit*, cum ſcholio margin. لفظة
شا الله في هذا الاصل في هذا المكان
وما بعده هي بالعبراني وقال الله
والنصاري والسامرة ذهبوا الي ذلك وكذلك
وعلم الله اخرجها النصاري والسامرة وفرقة
من اليهود وراي الله والفرقة الاخري 42)
اللفظ pro, *voluit Deus*, hoc loco et ſequentibus in hebraeo eſt, *et dixit Deus*, quod etiam Chriſtiani ac Samaritani ſecuti ſunt: eadem fere ratio eſt phraſeos, v. 4. *et novit Deus*, quam Chriſtiani et Samaritani et Judaeorum alii vertunt, *et vidit Deus*, alii vero (alio) vocabulo. 5. Nota in margine eſt haec:
نص العبراني وكان مسا وكان صباح
يوما واحدا وكذلك الحال في بقية
الايام الستة والنصاري والسامرة واكثر
اليهود نقلوها ايضا هكذا textus hebr. habet: *et fuit veſpera et fuit mane, dies unus*, et ſic etiam de reliquis ſex diebus ſermo eſt, ac Chriſtiani, Samaritani multique Judaeorum tranſtulerunt quoque hunc in modum. 6. Vocabulo جلد, pro רָקִיעַ poſito, adjecta eſt nota, خ بساط, in margine legitur, التجلد الارض الصلبة, i. e. جلد eſt terra dura. 7. Ad من دونه *infra illud*, notatum eſt ع تحت البساط, *infra firmamentum*: ad فوقه *ſuper illud*, ع,

42) deeſt in codice poſt hanc vocem aliquid, quod conjectura aſſequi nobis non ſumimus.

ع فوق البساط, *ſuper firmamentum*, 9. Vox الما, *aqua*, notam habet hanc, ع المياه, *aquae*, et ſic quoque in reliquis locis. 10. Ad لما علم, *cum cognoviſſet*, nota eſt ع وعلم الله, *et cognovit Deus*, et ſic quoque in locis ſimilibus. 11. Vox كلا, pro דֶּשֶׁא poſita, ſcholion marg. habet hoc, الكلا العشب نابتة ورطبة, eſt herba progerminans, virens. 14. Super verbis بين الليل والنهار, *inter noctem et diem*, ſcripta ſunt haec ع النهار وبين الليل *inter diem atque inter noctem.* 16. Vocabulo للاضاة *ad illuminandum*, appoſitum eſt للتسلط, *ad dominandum.* 22. Vocabulum حاكما (et benedixit illis Deus dixitque) *imperans*, littera *Ze* notatum, id quod etiam 26. accidit vocibus اياه مسلطا, *eumque dominantem*, imperet piſcibus maris etc. Eodem vs. ſub finem voci عليها *ſuper illa*, adſcriptum eſt علي الارض, ſuper terra: in margine vero haec leguntur: نص العبراني نصنع انسانا بصورتنا لشبهنا وترجمها السامرة وفرقة من اليهود بقدرتنا وكشبه ملايكتنا وترجمها الحرث بن سنان من الاثنين والسبعين كصورتنا ومثالنا وكذلك ترجمها ابن الطيب * textus hebraicus habet, faciamus hominem in imagine noſtra, ad ſimilitudinem noſtram, ſed interpretati ſunt Samaritani et multi Judaeorum *in potentia noſtra et ſecundum ſimilitudinem angelorum noſtrorum :* Alhareth ben Senân

interpretatus eſt ex LXX. *ſecundum imaginem noſtram et ſimilitudinem noſtram*, et ſic quoque Ibn Attîb. 27. Verbis بصورة شرّفها الله مسلطا خلقه, *in imagine, quam nobilitavit Deus, dominantem creavit eum*, adſcripta ſunt haec: بصورة الوهيم خلقه *in imagine Elohim creavit eum*: margo ſcholion habet, الوهيم لفظة مشتركة بين اسم الله تعالي والملايكة من عباده والمعبودات غيره سبحانه ويجب فكان علي ما (43 اسة يقتضيه المعني * Vox אלהים nomen eſt tam Dei ſupremi quam angelorum, angeli autem ſunt ſervi Dei, et coluntur tanquam numina praeter Deum: oportet igitur interpretari locum aliquem juxta id quod poſtulat ſenſus. 28. Poſt وقال لهما *et dixit ambobus*, monetur addendum eſſe الله, *Deus*, et 30. denique verbum جعلته, omnia olera herbae *conſtitui ea* escam, littera *Ze* notatur ut ſuperfluum.

Intelligitur, triplicis fere generis eſſe haſce notationes, critici, exegetici, ac philologici. Tantum vero abeſt, ut univerſus pentateuchus hac ratione ſit pertractatus, ut ne de primo quidem illius libro affirmari hoc poſſit. Etenim inde a Genes. XLII. marginalium obſervationum numerus ſenſim decreſcit, atque a XLVI. 8 usque ad finem libri abſunt etiam emendationes inter lineas poſitae plane omnes. Quae res duplicem cauſam habere poteſt, vel, quod auctor praefationis opus ſuum, quale animo conceperat, non abſol-

43) eſt hic in codice iterum hiatus unius circiter vocis, nec tamen ſenſus poteſt eſſe admodum dubius.

abſolverit, vel quod qui codicem ſcripſit librarius eundem imperfectum reliquerit: quamquam haec multo illa credibilior videtur. Neque tamen jactura haec admodum gravis ac luctuoſa putari debet, cum, ſi dicendum ſit quod res eſt, haud profecto tam vel fructuoſae vel ingenioſae ſint illae notae, quin aequo animo carere iisdem poſſimus. Sed dabimus tamen ex magno numero marginalium ſelectiores aliquas, quae noſtro quidem judicio cognitu digniores reliquis viſae ſunt. Cap. III. 1. جمهور النصارى ترجموا الثعبان الحية وعبد الله بن الفضل ترجمة الثعبان عن غرغوريس في احد ميامره * praecipui Chriſtiani intellexerunt hic *ſerpentem*, ſed Abdollah ben Alphadel vertit *draconem*, ſecutus Gregorium in quodam Sermonum. III. 18 دردار لفظة عبرانية وهي ضرب من الشوك vox *Dardâr* eſt hebraica, denotatque ſpeciem ſpinae. IX. 12 Vox وذابعا notam habet hanc, ذاع لفظة عبرانية وهي الاضطراب verbum ذاع eſt hebraicum, ſignificans agitari. XII. 6. Ad verba والي بلوط ممري *et usque ad quercus Mamre*, notatum, مرج البها *pratum pulchrum*, in margine: قيل ان بلوط وممري الناحية المعروفة الان ببلاطة * dicitur quod Ballût et Mamre ſit ille tractus, qui nunc nomen habet Belâta. XXII. 14. Ad verba مكان يرحم الله زايره, *locus propitius ſit Deus viſitanti eum*, notatum eſt, الله يتجلا *Deus manifeſtabitur*, in margine: نص العبراني وعدة نسخ عربي

 وسيا

وسما ابراهيم اسم ذلك الموضع الله يتجلا
كما يقال اليوم في جبل الله يتجلا *
textus hebraeus et complura exempla arabica habent, et vocavit Abraham nomen hujus loci, *Deus manifeſtabitur*, ſicut dicitur hodie, in monte Deus manifeſtabitur. XXIV. 22. Ad verba شنفا من ذهب وزنه نصف مثقال *inaurem ex auro, cujus pondus dimidium ſicli*, in margine haec ſunt notata: نقل اليهود والسامرة شنف وزنه نصف مثقال كما ههنا في الاصل فاما الاثنين والسبعين فانهم نقلوا قرطين في هذا الموضع وفيما بعده والنقل الاول صحيح والنقل الثاني ايضا يقال للاثنين هما زوجان وهما زوج وتقول اشتريت زوجي حمام انت تعني ذكرا والثي علي ما ثبت في صحاح الجوهري والشنف هو القرط الاعلا والقرط الذي يعلق في شحمة الاذن * vertunt Judaei et Samaritani, *inauris cujus pondus dimidium ſicli*, ſicut hic quoque extat. At LXXII vertunt *duas inaures* hoc loco et ſequenti (v. 30). Et interpretatio prior recte ſe habet, nec vero minus etiam altera. Nam de duabus rebus nomen زوج, *par*, tam in duali adhibetur quam in ſingulari, dicas ex. gr. emi par columbarum, ſi vis dicere, marem et foeminam, prout ſtatuitur in lexico *Gjeuharii.* Et vox שנף ſignificat tam ſuperiorem inaurem, quam illam quae pendet ex auricula infima. XXXI. 26. Ad verba ان

إن كتمتني *eum celaveris me*, notatum, سرقت
قلبي *furatus es cor meum*, in margine: قول
العبراني سرقت قلبي المراد به اخفيت امرك
عنّي locutio hebraica, furatus es cor meum, ſignifi-
cat, celaſti me negotium tuum. XXXVIII. 8. قول
ههنا في الاصل وابن عليها يريد به
تزوج بها فانه يقال بني فلان بيتا
وبني علي اهله بناء اي زفّ زوجته
وهذه اللفظة بالعبراني يُبّام واختلف
المفسرون في اخراجها الي العربي فقيل
فيها القول المقدم ذكره وتدخل بها
والسامرة قالوا واسلفها * formula quae hic le-
gitur, *aedifica ſuper illam*, ſignificat, *uxorem duc il-
lam*. Dicitur enim aliquis aedificaſſe domum, vel
aedificaſſe ſuper familiam ſuam, ſi domum deduxit
uxorem ſuam. In hebraeo eſt יַבֵּם, de qua voce ara-
bice reddenda admodum diſcrepant interpretes, puta-
turque idem ſignificare quod praecedens formula, in-
gredere ad eam. At Samaritani habent, uxorem
eam duc tanquam affinis. Denique ad vocem بنهلة
XLIX. 4. haec leguntur, النهل الشرب الاول
لان الابل يستقي في اول الورد فترد
الي مناخها ثم تستقي الثاني وهي
العلل فترد الي المرعي ☼ *Annáhl* eſt potus
primus,

primus, etenim cameli rigantur prima aquatione, tunc rediguntur ad loca ſua ubi recumbunt, deinde altera vice rigantur, quod *Alal* vocatur, tunc rediguntur ad paſcuum. conf. Schultensii Origines hebr. pag. 105, edit. an. 1761. et Michaelis Chreſtom. arab. pag. 50.

[Locus, pag. 227. ex *Bibliotheca Lelongii* latine redditus, arabice ad exemplum, a celeberr. Caussino, cenſore atque interprete regis, ex ipſo codice, qui inter arabicos bibliothecae regiae quarto loco poſitus eſt, exſcriptum ac humaniſſime communicatum, ſic habet:

من اقتدي بالحق اهتدي

قال العبد الفقير الي رحمة الله تعالي
ابو سعيد بن ابي الحسين بن ابي سعيد
احمد الله عاقبته انني لما رأيت ترجمة
الكتاب الشريف التي بايدي اصحابنا
كثرهم الله واصلحهم مغسودة صورة
ومعني لجهلهم باللغة العربيّة مع كون
بعضهم يزعمون انها ترجمة الشيخ الفاضل
ابي الحسن الصوري رحمه الله وليست
له ولا يستحيل ان ينطق وخصوصا ما
ترجم

ترجم في בלכתך לשוב מצרימה: ممّا هو كفر
صراح وما وقع مُشبهًا له وانما هي ترجمة
الفيومّي عالم اليهود قابله الله اقتضت
المصلحة عندي ان اترجم هذه النسخة
وما تقدمها وما قد اكتب بعدها ان
شا الله تعالي بعبارة صحيحة فصيحة
لتنتقل منها نسخ تنسخ الباطل الذي
عول عليه الفيومّي ومن رضي بعبارته
وليصير لي ذكر جميل عند الله عزّ وجلّ
ومتبغي الحق من امته ان شا الله تعالي

quae latine ſic vertenda ſunt:

Qui veritatem ſequitur, recte procedit.

Dicit ſervus, qui eget miſericordia Dei ſummi, Abu Saîd Ibn Abi'l Hosain Ibn Abi'l Saîd (ratum habeat Deus conſilium ejus!)

Cum viderem verſionem libri excellentiſſimi eam, quae verſatur in manibus noſtrorum, (quos multos reddat Deus et felices!) vitiatam non modo externa ſpecie ſed revera, quod minus periti ſint linguae arabicae; et nonnulli etiam exiſtiment, eſſe verſionem praeſtantiſſimi *Abi'l Haſan*, *Tyrii*, (cujus miſereatur Deus!) cujus tamen haud eſt, neque enim ipſe eo devenit, ut proferret, maxime in loco illo Exod.

Exod. IV. 21 talia, quae haberent manifeſtam impietatem, aliaque his ſimilia — eſt autem verſio *Al Phajumenſis*, doctoris Judaeorum, (cui adverſetur Deus!) efflagitavit res apud me, ut interpretarer hanc codicis partem, nec non quod deinceps ſcribam, ſi Deo viſum fuerit, ratione recta, perſpicua, ut inde ſumi poſſint exempla, quae abrogent vaniſſimum illud, quo nixus eſt *Al Phajumenſis*, et qui probant ejus interpretationem, atque ut ſit mihi memoria pulchra apud Deum O.M. et (oriatur) deſiderium veritatis apud populum ejus, ſi viſum fuerit Deo ſummo.]

VIII.

ANIMADVERS. AD QVAEDAM LOCA JOBI. FASCIC. I.

Job. IV, 17 *ſqq.*

Oraculum, quod noctu divinitus ſibi editum refert Eliphaſus, non uno alterove commate abſolvi, ſed ad finem usque capitis procedere, poſt SCHVLTENSIVM recte ſtatuunt interpretes recentiores. Et verſus quidem 17 ſenſus ſine dubio hic eſt, tantam eſſe Dei in moderandis rebus humanis juſtitiam atque aequitatem, ut nemo mortalium de injuria ab ipſo accepta conquerendi juſtam cauſam habere unquam poſſit. Deinde v. 18 occurritur dubitationi, quae in animis hominum facile naſci poſſit exinde, quod videant reges ac dominos non omnia civium ſuorum negotia ipſos cognoſcere et curare, ſed plurima praeſidum atque adminiſtrorum auctoritati ac fidei committere. Itaque docetur, divini regiminis plane aliam eſſe rationem, a Deo enim ipſo eoque ſolo prorſus omnia ordinari, nec quicquam tribui miniſtrorum atque angelorum curae poteſtatique, utpote quos tam gravi negotio non putet poſſe ſatisfacere. Hiſce vero quomodo ſequentia reſpondeant, non aeque clarum eſt et perſpicuum.

Plurimorum quidem ſententia haec eſt, comparationem hic inſtitutam eſſe angelos inter atque mortales, qua hos illis longe inferiores eſſe oſtendatur. Sed quo-

quominus id probare poſſimus, hoc inprimis efficit, quod qui modo ab ipſius ſupremi Numinis voluntate atque imperio pendere dicuntur, non videantur commode nunc commemorari poſſe cum mentione miſeriae, quacum ipſis ſit confligandum, ut qui tinea citius conterantur, breviſſimoque tempore pereant, nemine curante. Nobis vero potius videtur v. 19. 20. 21 contineri deſcriptio illius conditionis, quae eventura eſſet hominibus tum, ſi adminiſtrorum atque angelorum curae et prudentiae res eorum Deus commiſerit. Itaque locum ſic interpretamur:

17 *An homo ſit Deo juſtior,*
an creatore ſuo purior vir?

18 *En, miniſtris ſuis haud confidit,*
et angelos ſuos obnoxios putat errori.

19 *Imo vero, qui caſas luteas habitant pulveri innixas,*
contererentur citius tinea,

20 *Exacto vix uno die eſſent contuſi,*
nemine proſpiciente penitus perituri.

21 *Certe ſublatum foret quicquid dignitatis ipſis ineſt,*
moriendum illis eſſet, nulla moderante ſapientia.

Supereſt, ut ad ſingula nunc quaedam obſervemus. V. 17 non de abſoluta illa perfectaque Dei ſanctitate et puritate ſermonem eſſe, per ſe patet. Quis enim ſanus ſibi unquam perſuaſerit, Deo ſeſe meliorem ac ſanctiorem eſſe poſſe? Sed cum nunquam deſint ejusmodi, caeteroquin haud mali, homines, qui, ſi adverſam fortunam experti fuerint, putent ſe duriter a Deo haberi injuriamque pati, quod ipſi Jobo accidiſſe videmus; certe non alienum erat praecipi, nunquam id fieri poſſe, ut homini Deo iniquitatem expro-

probrandi juſta aliqua cauſa eveniat. V. 18 nomen תהלה a verbo הלל, niſi invita analogia, deduci poſſe recte negavit SCHVLTENSIVS 1): ſed quod ipſe adhibet verbum arabicum نهل, rarum praeterea atque infrequens, non magis aptum eſt ad analogiam. Videtur vero potius derivandum eſſe a verbo وهل *errorem commiſit, lapſus eſt.* Formulam autem ישים בו ſignificare, *tribuit illi*, perſpicuum eſt ex 1 Sam. XXII, 15. — Vers. 19 ſi duriuſcula videatur locutio imperſonalis ידכאום, etſi alia exempla haud deſint, veluti Proverb. IX, 11, poſſis cum HEATHIO 2) Anglo, et REISKIO 3) legere ידכאו מלפני: quamquam nec quae ab HEATHIO voci מלפני ex Devteron. XVII, 18 tribuitur ſignificatio *inſtar*, nec quae REISKIO placet ex Arabiſmo petita, ſatis certa videtur et explorata. — Vers. 20 verba מבקר לערב non poſſunt ita ſumi, ut diuturnitatem afflictionis deſignent: etenim qui tinea citius conteruntur, non apte dicuntur a ſummo mane ad veſperam usque contundi. Illud potius innuitur, vix unius diei ſpatio exacto eventuram ſtatim homini calamitatem, quae vitam miſere abrumperet. לנצח hic plerumque redditur *in perpetuum*, ſed malim, *penitus*, quem vocabuli uſum copioſe probavit SCHVLTENSIVS in commentar. ad Proverb. XXI, 28. Denique vers. 21 nomen יתר accipiendum putamus ſenſu obvio *excellentiae*. In hoc certe poſita eſt vera ac praecipua hominis dignitas atque excellentia, quod ipſi

1) In Commentario ad h. l.

2) An Eſſay towards a new Engliſh Verſion of the Book of Job from the original Hebrew, with a Commentary, by THOMAS HEATH, Eſq. London 1756. 4. pag. 18.

3) REISKE Conjecturae in Jobum. Lipſiae 1779. 8vo.

ipſi Deo ſummo proxime ſubjectus, ab ipſius unice arbitrio pendeat, atque inprimis vitae ſuae ſpatium atque rationem univerſam quam ſapientiſſime ab eo ordinari certo credere poſſit.

Cap. VI, 13. 14.

Magna eſt in vertendo verſu 13 opinionum diverſitas. Noſtra quidem ſententia ad verum ſenſum proxime acceſſit perill. MICHAELIS, qui, quod recte ſentiret ellipſin hic locum habere, repetito ex verſu 11 verbo איחל ſermonem hoc modo explevit . . . האיחל אם אין, *mihine etiamnum ſperandum, ubi auxilium nullum adeſt?* Sed putaverimus tamen, ex poſteriori magis commate ejusdem verſus 11 ellipſin eſſe explendam. Etenim uti evidens eſt et certum, verſum 12 relationem habere ad verſus 11 membrum prius: ita vix dubitari poteſt, verſum 13 ad poſterius hemiſtichion reſpicere, atque hoc modo intelligendum eſſe:

האאריך נפשי אם אין עזרתי בי׃

protrahamne vitam, cum nihil auxilii ſuperſit?

Ad ſequentem verſum major etiam eſt interpretum diſſenſus. Copioſe de hoc loco agit perill. MICHAELIS 4), cui videtur, facta accentuum mutatione, ita eſſe accipiendus,

(אֲשֶׁר) לַמָּס מֵרֵעֵהוּ
חֶסֶד וְיִרְאַת שַׁדַּי יַעֲזוֹב׃

cujus amicus ſit tributarius,
is humanitatem et timorem Dei depoſuit.

Ex

4) Biblioth. orient. et exeget. P. VII. pag. 222.

Ex recepta enim verborum ſtructura negat ſenſum elici poſſe facilem atque verum. Et Schvltensii certe interpretatio, quam commemorat, putantis, formulam, "qui miſericordia erga amicum contabeſcit," idem valere ac, qui miſericordia caret, non videtur ita comparata eſſe, ut omnium ferre aſſenſum poſſit. Sed putaverimus, haud ulla mutatione facta, ſubintellecto tantum in priori hemiſtichio verbo תִּהְיֶה, poſſe verba hac ſimplici ratione exprimi,

Afflicto exhibenda eſt ab amico ipſius humanitas,
alioquin hic reverentiam Dei exuit.

Etenim hoc loco ille uſus particulae Vav obtinet, qui et alibi cernitur, ut reſpiciat conditionem omiſſam, et ſolo ex contextu ſupplendam, veluti pſ. LI, 18, ubi ſubintelligendum, quodſi victima delectareris, *tunc* darem 5). Eundem ſenſum, egregium ſane et graviſſimum, expreſſit quoque Hvfnagelivs, vir clariſs. quamquam qua ratione e verbis hebraicis efficiatur, ex adjectis notis non intelligitur.

Cap. IX, 19. 20. 21.

Senſus loci hic eſt, quocunque modo rem aggrediar, ſive vi ſive jure, vincere Deum in mea cauſa fruſtra conabor. Sed particula הִנֵּה videtur orationis concinnitatem impedire. Sumitur quidem plerumque, ac ſi eſſet הנה אמיץ, ſed invito, ut nobis quidem videtur, linguae uſu, qui particulam הִנֵּה alii vocabulo ejusdem commatis non facile ſinit poſtponi. Hovbigantivs pro הנה legendum eſſe pronuntiat הוא, quam lectionem Syrus quoque interpres exprimit.

 Enim-

5) vid. Schroederi Syntaxis, de particulis, reg. CIX, pag. 433.

Enimvero vix intelligitur, quomodo fieri potuerit, ut planiſſima lectio הוא tranſiret in aliam minus obviam atque ſubobſcuram. Contra vero non incredibile videtur, primam vocis ואם litteram praecedenti vocabulo eſſe jungendam, ut ſit הִנֵּהוּ, quae vox legitur Jerem. XVIII, 3: quo obſervato, ſalvis etiam accentibus, verti poteſt, *ſi viribus potentioris dirimenda lis ſit, en illum!* ut ſit reticentia ejus rei, quae nemini non poteſt non ultro in mentem venire, nempe, Deum infinitis modis eſſe homine potentiorem. In verbo יודיעני notanda eſt lectionis varietas. Etenim Alexandrinus et Syrus interpres exprimit יועידני quis diem dicit *illi*, probante perill. Michaelis. Codicum Regiomontanorum alter habet ידיעני, quod, monente ven. Doederleinio 6) hunc aptiſſimum ſenſum habere poteſt, "quis me inſtruet, docebit argumenta?" Vulgata denique habet, nemo audet pro me teſtimonium dicere, conſentiente Chaldaeo, מַן יַסְהִיד עֲלַי, quis teſtabitur pro me, יְעִידֵנִי. Recepta lectio ſi tuenda ſit, dicendum, diem conſtituere judicis eſſe arbitrique, adeoque formulam, quis mihi diem conſtituet, idem valere ac, quis mihi judex ſedebit? Verſum 20 nova ratione ven. Dan. Gotth. Moldenhawer, theol. prof. Kilonienſis, in vernacula verſione Jobi, cujus pars prior ſuperiore anno in lucem edita eſt, ſic interpretatur, ut אם אצדק פי dictum putet pro אם יִהְיֶה פי אצדק, et vocem פי poſitam pro אֲמָרַי 7), *ſi ſit ſermo meus: juſtus ſum*; quod ſane duriuſculum videtur, ut mallem cum ven. Doederleinio פי pro בְּפִי accipere. Sed putamus, ſen-

6) Scholia in libros vet. teſt. poëticos, Jobum, Pſalmos, et tres Salomonis. 1779. 4.

7) Conf. Kieler Literatur-Journal 1780. XI Stük, pag. 1009.

ſenſum commatis affectui loquentis aptiorem hunc eſſe: etiamſi purgavero me, futurum tamen, ut me ipſemet ſontem pronuntiare cogerer. Deinde, ſi quae nobis ſententia ſedeat dicendum ſit, verſu 21 Jobus vehementiore impetu elatus audet, quod antea auſus non fuerat, dicere, inſontem omnino ſe eſſe, hoc eſt, nil quicquam malorum, quibuscum confligendum ipſi ſit, promeritum, bene quidem ſe ſcire, haud impunem futuram hancce ſuam audaciam, ſed nihil curare ſe, vitae ſuae pertaeſum, itaque ſe audacter pronuntiare, Deum bonos malosque pari loco habere. Nimirum ſimpliciſſima ac planiſſima verborum interpretatio videtur nobis haec:

21 *Inſons ego ſum — non curo me — odi vitam meam.*

22 *perinde eſt, hinc dico: inſontes unacum improbis (Deus) abſumit.*

Temeraria, fateor, ſententia: at certe a Jobi ingenio nequaquam aliena, ut quem mox audaciora etiam effundere videas. Praeterea ex verbis, quibus utitur Jobus, tam facile illa et quaſi ſponte conſequitur, ut haud opus ſit, ad eam demonſtrandam aliquid adjicere. Quod neſcio an de aliorum rationibus aeque valere poſſit. Veluti ven. Moldenhawervs, filius, ita ſenſum exprimit:

Cultor ejus ſum! memet ipſum haud noſſem?
cultor ipſius ſum! et tamen vitae faſtidium mihi obtingit?
quam quaeſo ſingulare hoc! recte contendo,
probum aeque ac improbum delet.

Enimvero formulam לא ארע נפשׁי et אמאס חיי interrogantis hic eſſe, vix putaverim perſuaderi poſſe

 cauto

cauto ſacrarum litterarum interpreti, qui cogitet, eadem ratione affirmantem ſententiam quamlibet poſſe in negantem transformari.

Cap. XI, 10. 11. 12.

Eſt hic quoque Jobi locus ex genere illorum, in quibus mirum in modum diſſentiunt interpretes. Nobis videtur haud dubie ſenſus hic eſſe, Deum, ſi vellet cauſas, cur hominem malis afficiat, coram exponere, tam juſtas eas tamque graves habiturum, ut et ſtolidiſſimus et ferociſſimus quisque perſuaſum ſibi eſſe et penitus ſatisfactum eſſet dicturus. Sed, ut egregie monet perill. Michaelis 8), loquendi formula deſumta eſt ab antiquiſſimo illo modo inſtituendi judicii, quo qui injuriam accepiſſe ſe putaret, adverſarium vi prehenſum in jus trahebat, coramque coetu actionem inſtituebat, reo poſtmodum cauſam ſuam dicente, populoque tandem ſententiam ferente. Quibus praemiſſis verba ſic interpretamur:

10 *Si quem Deus comprehenderet, victumque ſiſteret coram coetu,*
quis eum refutaret?

11 *(Ipſe enim novit malos,*
videtque ſcelera, etiamſi animadvertere non videatur.)

12 *Et homo vacuus animum eſſet accepturus,*
pullus onagri indolem hominis.

Verbum חלף, praeeunte Schvltensio 9), accipimus ſenſu *invadendi*, quo etiam uſurpatum videas cap. IX, 11. הַסְגִּיר eodem docente ex uſu arabico eſt, *collari*

8) Anmerkungen, zu Cap. XI, 10.
9) in Commentario ad h. l.

collari conſtringere. יקחיל elliptice dictum pro יקחיל קחל. Vocabulum ישיבנו de refutatione intelligendum, quae fit dictis argumentisque, quo ſenſu verbum hoc occurrit cap. XIII, 22. Sed ante hanc formulam ומי ישיבנו cogitatione ſupplendum, quod ſponte legentis animo ſeſe offert, *ſi rationem exponeret.* Verſus 11 in parentheſi poſitus cauſam indicat, cur Deus in caſtigandis improbis juſte verſari cenſendus ſit, quod ſcilicet nullum ſcelus, ab homine unquam commiſſum, latere illum poſſit. Verba ולא יתבונן poſſis quidem imperſonaliter accipere, quod placuit doctiſſimis viris, MICHAELIS ac DOEDERLEINIO: malim tamen ad idem cum praecedenti verbo ויראה ſubjectum illud referre, et ſenſu reciproco accipere, ut ad verbum ſit: *et tamen* 10) *ſcientem ſe non praebet.* איש נבוב *cavus*, talis eſt, in quo locus, cui ineſſe debebat cor, cavus eſt atque inanis. ילבב eſt verbum factum ex nomine לֵב, *cor* autem Hebraeis intellectum denotare, vel ex tritiſſima illa formula, חֲסַר לֵב, intelligitur, quae hominem ſtultum, imprudentem, ſolet ſignificare. עיר פרא imago eſt hominis rudis, indocilis, ferocis. Vtriusque generis homines recte affirmat Zopharus fore ut flecti ſeſe atque edoceri evidentiſſimis Dei argumentis paterentur.

Cap. XIII, 13—16.

Verba haec hoc modo interpretamur:

13 *Silentes deſiſtite a me, ut ipſe loquar,*
Quicquid tandem mihi eveniat.

10) de uſu particulae Vav, quando membrum praecedenti adverſans ſubnectit, vid. SCHROEDERI Syntax. Particular. Reg. CIX. 1. 3. et SCHVLTENSII comment. ad Prov. XXVIII, 21.

14 *Quare enim auferam corpus meum dentibus,*
et vitam ſervare ſtudeam?

15 *En, occidit me, nihil ſpero:*
modo vitae rationem ipſi exponere velim!

16 *Atque hoc ipſum defenſioni mihi eſſe debebit:*
nam impius ipſi offerre ſe non volet.

החרישו ממני conſtructio eſt, quae *praegnans* dicitur, pro החרישו והחרו ממני. Formula יעבר עלי מה elliptice expreſſa, pro יעבר עלי מה יעבר, coll. 2 Sam. XIII, 22. 23. Hufnagelii, viri clariſs. opinio eſt, verba ſic eſſe ordinanda, מה על מה: אשא . . . . , et dictionem, אשא בשרי בשני, cum Reiskio hoc modo accipi debere, *ipſe copiam mei faciam judici.* Nobis autem, pace viri humaniſſimi, neutrum probatur magnopere. Etenim phraſis יעבר עלי מה על מה ne quidem bene hebraica eſſe videtur: formula vero, "dentibus meis corpus meum tollam", docente ven. Doederleinio metaphoram habet a beſtiis ductam, quae praedam dentibus prehenſam auferunt, quod quidem facere ſolent tum, quum quid in tuto collocandum eſſe putant. Quapropter ſenſum non bene aſſecutus videtur perill. Michaelis, qui verſum hoc modo exponit: quare corpus ac vitam ſummo periculo objiciam? Neque magis probamus ven. Moldenhaweri ſententiam, qui habet: auſim, nulla diſcriminis ratione habita. Sed potius, niſi nos omnia fallant, verus ac certus formulae ſenſus hic eſt, *quare in tuto collocare ſtudeam corpus meum!* Atque his reſpondere nunc debet altera, quae ſequitur, locutio, quam priori aequipollere ipſa membrorum ſtructura haud obſcure innuit. Nempe in manum rem aliquam ponit, qui ejusdem amittendae periculum imminere videt, ſed de illa tuenda ſervandaque eſt

eſt ſolicitus. Duplicem itaque vim habet locutio נפשי אשים בכפי alteram in aliis locis obviam, *objicio vitam periculis*, alteram huic noſtro propriam, qui vertendus eſt: quare de vita mea ſolicitus eſſe debeam? Cauſam mox addit Jobus, quare vitae ſuae curam atque rationem habere nolit, nempe hanc, quod probe ſciat, ſeſe ex morbo, quo prematur, nunquam eluctaturum, ſed brevi mortem eſſe ſubiturum. Recepta lectio לא איחל dubitationem vix habere poteſt, conſequentiam ſermonis ſi ſpectaveris. Verſiones quidem antiquae praeter Alexandrinam omnes exprimunt Keri לו, quod Stuttgardianus etiam codex in contextus ſerie primitus exhibuit, poſtmodum in לא mutatum: ſed vix dubitaverim ortum eſſe inde, quod lectio לא nimium videbatur habere temeritatis audaciaeque. Itaque, ſi verum ſit, duarum lectionum illam eſſe antiquiorem, ex qua origo alterius probabiliter poſſit demonſtrari; praeferenda omnino erit lectio, quam exhibet contextus. Tuetur eam quoque ven. Moldenhawervs, ſed vertit: *mene occideret? haud putaverim!* Parum feliciter, ut nobis quidem videtur. Nam et ratio nulla adeſt, cur יקטלני interrogantis eſſe debeat: et loco איחל debebat dictum eſſe אירא, quoniam mortis imminens periculum metuendi quidem materiam praebebat Jobo, ſperandi nequaquam. Pronomen הוא, ſi conſtare ſibi Jobus debeat, qui modo ſperandum ſibi quicquam eſſe negavit, ad Deum referri nequit: ſed eſt potius neutraliter ſumendum, quod vidit etiam Alexandrinus, qui habet, *και τουτο μοι αποβησεται εις σωτηριαν*. Senſus: ex hoc ipſo, quod cauſam meam omnemque vitae rationem coram Deo exponendi tantum in me ſit deſiderium, intelligere vos debetis, nullius culpae me mihi conſcium eſſe, impius enim qui eſt, conſpectum atque colloquium Dei certe haud expetet.

 Cap.

Cap. XV, 10.

Interpretes, quos nos vidimus, omnes Eliphaſi hisce verbis hunc ſenſum tribuunt, eſſe ex tribus illis Jobi amicis unum gravi ſenectute ſpectabilem, immo patre Jobi provectiorem, ipſum ſcilicet qui verba facit Eliphaſum. At nobis videntur haec verba potius ſic intelligenda eſſe, *etiam pro nobis ſunt*, *a noſtris partibus ſtant ſenes atque grandaevi*, ut שב et ישיש poſitum ſit ſenſu multitudinis. Etenim quod Schultensio aliisque obſervatum eſt, reſpicit Eliphaſus ſermonem Jobi, cap. XII, 12, provocantis ad auctoritatem ſeniorum, hoc vero eſt majorum, qui quod major eſſet longaevitas, majorem quoque rerum uſum atque peritiam habuerint. Neque enim Jobum ſemet ipſum innuere, quod quibusdam viſum eſt, neque ſenes ſua aetate viventes, ſed priſci aevi homines, perſpicitur tum ex loco ſimili cap. VIII, 8 ſq. tum ex eo, quod carminis, quod ipſe recitat verſu 13 ſqq. auctoritas nulla eſſe poterat, niſi eſſet a majoribus traditum atque acceptum. Eliphaſus itaque, ſi ſenibus a Jobo excitatis alios, ſi carmini cap. XII, 12 commemorato aliud nunc cap. XV, 20 ſq. opponere velit; omnino haud ſua ipſius ſenili gravitate, quam nec alibi urget, legitime uti poteſt, ſed itidem priſci aevi homines intelligere cenſendus eſt. Quae ſi recte dicta ſint, cadere omnino videtur illa argumentatio, qua perill. Michaelis utitur 11) ad demonſtrandum, fabulam, non hiſtoriam vere geſtam, exhiberi libro Jobi. Neque enim illud recte affirmatur, juventutem amicis Jobum exprobrare cap. XXX, 1, cum non modo cauſa, cur loco citato amicos ſuos innuat Jobus, idonea afferri non poſſit, ſed etiam incredibile videri debeat, Jobum

11) Lowth de ſ. poëſi Hebraeorum, pag. 668. edit. Goetting. ann. 1768.

Jobum vehementius quidem commotum nec tamen inſanum, eo proceſſiſſe inſolentiae, ut amicos, viros probos et graves, depingeret tanquam mortalium omnium viliſſimos abjectiſſimosque.

Cap. XVI, 5.

Verba אאמצכם במו פי interpretatur Schvltensivs, praevalere poſſem vobis ore meo, adſtipulantibus Michaelis, Moldenhawero, Hvfnagelio, viris clariſſimis. Sed refragatur conſtans atque perpetuus uſus verbi, quod ubi tranſitivum eſt ſignificare ſolet, firmavit, roboravit aliquem. Itaque hic locus reddendus, *confortare vos poſſem dictis*: cujus ſententiae ſenſus non poteſt eſſe perquam obſcurus in hac ſerie orationis. In eo enim eſt Jobus, ut ſignificet amicis, nihil ipſos vanis ſuis argumentis conſolationibusque apud ſe efficere, etiam ſibi haud difficile futurum, ſi ipſius eſſent loco, declamationes ad ipſos inſtituere, ac, ſi perſuaderi ſibi haud paſſi fuerint, attonitum caput movere. Hiſce talibus igitur quando ſubjicit: *poſſem et ego vos roborare ore meo;* dubium vix eſſe poteſt, quin perſtringere velit amicos, atque innuere, quae ab ipſis ad animum amici erigendum corroborandumque prolata fuerint, verba tantum eſſe, non argumenta ex interiore animi ſenſu firmaque perſuaſione profecta. — Alterius hemiſtichii nomen ניד eſt quidem *απαξ λεγομενον*, nec tamen admodum dubiae ſignificationis. Nam cum hoc ipſo libro verbum נוד aliquoties adhibitum ſit, ubi ſermo eſt de conſolatione et profeſſione doloris ſocii, cap. II, 11. XLII, 11; pronum eſt, etiam nomen hoc ipſo ſenſu eſſe accipiendum. Sed יַחְשֹׂךְ unde pendeat, non adparet: neque enim חָשַׂךְ vim reciprocam habet, ut ſignificaret, *ſemet ſubtraxit*, neque commode פי,

os

os meum, ſubjecti locum obtinere poteſt. Igitur pronuntiandum eſt יַחְשֹׂךְ, *et labiorum miſeratio recuſaretur.* Atque hic quidem unicus eſt, quem verba hebraica, niſi torqueantur, admittere poſſint, ſenſus. Aperta vero cum ſit hemiſtichiorum repugnantia; lectionis aliquod vitium ſubeſſe juſta oritur ſuſpicio. Etenim orationis ordo ac membrorum parallelismus poſtulat, ut quod primum affirmative dictum eſt, deinde repetatur negatione contrarii. Et ſuffragatur quoque interpres Alexandrinus, *κινησιν δε χειλεων* ΟΥ *φεισομαι*, nec non Syrus, et verba labiorum meorum NON cohiberem a vobis. Itaque haud dubitaverimus, genuinam loci lectionem hanc ſtatuere

וְנִיד שְׂפָתַי לֹא יַחְשֹׂךְ׃

roborare vos poſſem dictis,
et labiorum miſeratio haud defutura eſſet.

Quae quidem ſententia haud parum liberalior, Jobique perſona minus indigna eſſe videtur, quam quae ex vulgari lectione plerumque ſolet exprimi. *)

Cap. XVII, 16.

Varie accipitur formula בדי שאל, frequentius tamen hoc modo, ut ſtatuatur, *vectes* pro *portis* dictos eſſe, ac phraſin בדי שאל eandem vim habere cum altera illa magis uſitata, שערי שאל ſeu שערי מות, Eſai. XXXVIII, 10. Ps. IX, 14. CVII, 18. Job. XXXVIII, 17, quae SCHULTENSII etiam eſt opinio. At cum nomen hebraicum nonniſi vectes ad portandum aliquid denotet, et nullibi uſurpatum ſit de peſſulis,

*) [*Sed haec lectio* לא *ex codicibus hebraicis nihil praeſidii nacta eſt.*]

lis, qui hebraice dicuntur בריחים (Hoſeae etiam locus, cap. XI, 6 *repagula* neutiquam admittit); malim cum illis facere, qui בדי שאל interpretantur *ſolitudines orci*: quandoquidem orcus, etiamſi incolarum multitudine frequens, concipitur ut locus perpetuae quietis altiſſimique ſilentii, coll Ps. XCIV, 17. CXV, 17. In verbo תרדנה *pluralis* difficultatem habet, quoniam unde pendeat, haud adparet. Sunt qui dicant, verbum neutraliter ſumendum eſſe, ut fere Vulgata habet, *in profundiſſimum infernum deſcendent omnia mea.* Schvltensivs exiſtimat, pluralem hic adhibitum eſſe ob nomen תקותי praecedenti verſu bis poſitum: quod ſane videtur nimis argutum. Ill. Michaelis, mutato בַּדֵּי in בַּדַּי, vertit, oſſa haec in ſepulchri ſolitudinem deſcendunt, praeunte Clerico: cui vero recte objecit Schvltensivs, grammaticum errorem committi, ſi verbum foemininum תרדנה conjunctum dicatur cum nomine plurali maſculino. Nos autem dudum putavimus, verbum תרדנה ſingulari potius quam plurali numero hic eſſe accipiendum: in quo conſentire nobiscum videtur ven. Moldenhawer, verba, de quibus agitur, ſic convertens: demittat ſeſe (ſpes mea) in ſepulchrum! Scilicet ut Exod. I, 10 תקראנה dictum eſt pro תקרא, Jud. V, 26 תשלחנה pro תשלח eadem prorſus ratione etiam תרדנה poſitum eſt pro תֵּרֵד: quo obſervato hebraica locutio recte ſic convertitur, *in orci receſſum ſpes mea deſcendet.* — In altero hemiſtichio commentatores quidem conſpirant נחת accipere pro ſubſtantivo, ut ſenſus ſit: quum una ſuper pulvere quies erit. Sed hac ratione particulam יחד prorſus otioſam effici quis eſt qui non intelligat? Itaque perill. Michaelis, levi mutatione facta, ſic habet: *mater mea ibi mecum eſt*; ſatisne feliciter, alii pronuntient. Nobis certe videtur dicendum fuiſſe אִמִּי, quamquam et ſententia ipſa,

mater

mater ibi mecum eſt, non magnopere arridet. Inſigniter vero nobis placet Alexandrini interpretis ratio, qui, vocabulo נחת ſumto pro prima perſona futuri Kal נֵחַת, a verbo נחת deſcendit, ſenſum ſic exprimit, *η ομοθυμαδον επι χωματος επιβησομεθα*; niſi quod haud putaverimus, interrogantis haec verba eſſe, ſed hoc potius modo exprimenda, *quum una in pulverem delabemur.* Prima vero *pluralis* perſona utitur Jobus, non quod amicos, ſed quod ſpem ſuam ſecum conjungat. Formula denique נחת על עפר eandem ſine dubio vim atque indolem habet cum altera illa, ירד עפר, quae extat Ps. XXII, 30.

Cap. XX, 10.

Vocabulum יְרַצּוּ, ſi futurum Pihel ſit verbi רצה, aptam explicationem vix admittere videtur. Schultensius quidem locum ſic interpretatur: filii ejus gratiam ambient egentium; ſed non prorſus ſubtiliter. Etenim cum רצה tranſitivum ſit, Pihel dupliciter tranſitivum ſit, neceſſe eſt. Vertas igitur, *filii ejus facient, ut gratum habeant egeni*, et nunc intelliges, deeſſe aliquid ad ſenſus integritatem, quod unde ſuppleri poſſit, non adparet. Michaelis quidem verba convertit: filii ejus debita pauperibus ſolvere debent, ſed qua ratione, quibusque argumentis id fiat, nos quidem non aſſequimur. Ven. Doederleinius, hoc verſu criminum mentionem contineri putans, et ירצו referens ad רצץ, hunc ſenſum exhibet: liberi ejus proculcarunt miſeros, ipſe peccatorum ſuorum ſegetem collegit. Denique clar. Hufnagelius, adhibito verbo רוץ, unde ירצו ſit futurum, יְרֻצוּ, verſionem exhibet hanc: filii ejus oberrabunt egeni; quod vereor, ut bene hebraice dictum ſit, neque enim putaverim, verbum רוץ habere ſignificationem oberrandi,

di, obambulandi: quamquam et ven. Moldenhawero illud placuiſſe intelligo. Nobis omnino ſtatuendum videtur יְרַצּוּ, futurum verbi רצץ, unde modo facili et plano haec ſententia conſequitur, *filios ejus vexabunt egeni*, hoc eſt, qui patris fraudibus atque vi bonis ſuis everſi ſunt: quae quidem interpretatio duplicem commendationem habet, primo, quod orationis ſeriei convenientiſſima eſt, mentioni enim de interitu viri nefarii quid propinquius eſſe poſſit commemoratione calamitatis, liberis ejus eventurae? deinde quod idem ſenſus etiam altero hemiſtichio continetur, modo hoc alia, quam fieri ſolet, ratione explicetur. Communis quidem opinio eſt, pronomen in voce וידיו referendum eſſe ad illum nefarium, de cujus ſubitanea clade dictum eſt in antecedentibus. At cum haud infrequens ſit, ut "ad nomen plurale, ſignificans homines unius ſtatus et conditionis, referatur adfixum ſingulare, ſenſum habens diſtributivum, quo ad ſingulos illorum pertinet" 12); quidni etiam hoc loco dicamus, ſuffixum ſpectare ad בנים, ut ſenſus ſit, quisque filiorum reddere, et quaſi legitimo domino reſtituere cogitur ſuas facultates ex patris haereditate acceptas.

Cap. XX, 19. 20. 21

In convertendis tribus hisce verſibus mirus plane eſt interpretum diſſenſus, quem vero multis recenſere nil attinet. Nobis videntur ita eſſe conjungendi, ut omnes nonniſi unicam periodum conſtituant, hoc modo:

19 *Quoniam concuſſit inopes atque tum omiſit,*
domum occupavit non a ſe extructam,

20 *Quo-*

12) Verba ſunt Schroederi in Syntaxi pronominum, regula XXXVI, 2, pag. 322.

20 *Quoniam haud ſenſit quietem in ventre ſuo,*
et nihil eorum, quae appetiit, paſſus eſt evadere,

21 *Quoniam nemo effugit vorationem ejus:*
ideo durare nequit ejus felicitas.

Ad ſingulas quasdam voces nonnulla ſunt obſervanda. שָׁלֵו poſſis quidem neutraliter ſumere, praeſtat tamen pronuntiare שְׁלֵו. Modo ne putes, de mentis tranquillitate hoc dictum eſſe. Sed ſubeſt comparatio improbi cum beſtia rapaci, quae nunquam ſatis habeat, ut acquieſcere poſſit, ſed modo devorata praeda ſua mox novae cujusdam deſiderio irritetur: quapropter optime Vulgata: nec eſt ſatiatus venter ejus. Obſcuriora quidem videntur verba, בחמודו לא ימלט, ſed quem nosmet illis ſenſum tribuimus, *inter ea, quae appetit, nihil eſt, quod elabatur*, non putaverimus a verborum ſignificatione alienum eſſe. Etenim particulam לא haud raro vim atque uſum habere nominis ſubſtantivi, non Schvltensivs 13) modo, ſed et celeb. Schroedervs 14) probavit exemplis haud dubiis. Pro יְמַלֵּט poſſis ſubſtituere יִמָּלֵט, quamquam et illud ferri poteſt, juxta canonem, verbum quod actionem denotat, de permiſſione ejus quandoque intelligendum eſſe. 15) In proxima ſententia, verſu 21, quae eundem fere ſenſum habet, ſed aliis verbis expreſſum, לאכלו infinitivus eſt, non, ut quibusdam videtur, nomen אֹכֶל. Particula על־־כן, quam negligere poſſe in verſione putavit perill. Michaelis, manifeſtam relationem habet ad antecedens כי, nec prorſus deſtituta eſt emphaſi. Verbis denique, לא יחיל טובו, vigorem ſtabilitatemque felicitatis negari, ipſe orationis con-

13) in Commentar. ad Job. IV, 6.

14) in Syntaxi particul. Reg. XCIII, pag. 402.

15) Glassii Philolog. ſacr. pag 207 edit. Dathianae.

contextus imperat. Quod et veteres interpretes bene perſpexerunt, veluti Syrus, qui habet ܠܐ ܢܟܬܪ ܛܘܒܬܗ non durabit bonum ejus, et Vulgata: nihil permanebit de bonis ejus. Igitur verbum יחיל roboris et vigoris ſignificatione accipiendum, quam non modo deprehendimus in verbo arabico حال, ſed et hebraico verbo junctam olim fuiſſe, ex uſu nominis חַיִל jure colligimus. Alexandrinus habet, *δια τȣτο ȣκ ανθησει αυτȣ τα αγαθα*, in quibus quamnam rationem ſecutus fuerit, nobis haud ſuccurrit.

Cap. XXI, 16 ſqq.

Communis opinio eſt, praecedentem de magna impiorum felicitate narrationem temperare nunc et quaſi circumſcribere Jobum cogitatione inſtabilitatis, quae ſoleat cum ea eſſe conjuncta. Sed videtur nobis multiplicem habere difficultatem. Primo ſi tam inſignis in oratione Jobi converſio hic locum habeat, mirum videri poſſit, nullam tranſitionis formulam, particulam nullam adhibitam eſſe ad lectores juvandos, quae tamen abeſſe vix poſſe videtur, cum etiam perill. Michaelis opus eſſe putaverit inferenda particula adverſativa *verumtamen*. Deinde vix credibile eſt, eam Jobi mentem eſſe poſſe ut innuat, inconſtantiam felicitatis, qua impii fruantur, effeciſſe, ut ipſe noluerit mores atque inſtituta eorum imitari. Denique, quod praecipuum eſt, univerſae, quae Jobum inter ejusque amicos obtinet, diſputationis ratio atque indoles non permittit, ut Jobus ipſe ſententiam de inconſtante improborum felicitate affirmet et tueatur. Nequaquam enim haec oppoſita erat opinioni amicorum, qui et ipſi ſaepius, et proxime Zopharus cap. XX, largiti eſſent, impiis haud raro feliciter evenire, hac tantum cautione, ut durabilem eſſe hanc felicitatis

ſpeciem negarent. Hanc igitur, ſi et Jobus ſtatueret, profecto non erat, cur tam acerbe atque ignominioſe in proxima reſponſione cap. XX in eum inveheretur vel ipſe Eliphaſus, caeteris multo Jobi reverentior. Nobis vero ſic videtur, verſu 16 Jobum non, quid ipſe ſentiat, exponere, ſed ſubintellecta formula אָמַרְתָּ, quae plerumque negligi ſolet Hebraeis, atque etiam Arabibus *), adverſariorum potius ſententiam commemorare hoc animo, ut eandem nunc neget atque confutet. Itaque כַּמָּה hic non eſt adfirmantis atque augentis, ut Ps. LXXVIII, 40, ſed, quod Schultensius quoque perſpexit, negantis et minuentis, quo ſenſu adhibitum eſt cap. XIII, 23, ut vertendum ſit: *quotusquisque vero improbus eſt, cujus lucerna extinguatur?* In formula נר ידעך aperta eſt alluſio ad dicta Bildadi cap. XVIII, 5. 6 חבלים, funes, nobis idem ſignificant, quod Ps. XI, 6 פחים, nempe *fulmina*, quae cum laqueis catenisque comparare ſollemne eſt orientalibus. Ad verſum 18 repetendum eſſe vocabulum כמה, obvium eſt. Sed illud gravius eſt, ac minus obſervatum commentatoribus, priori verſus 19 hemiſtichio iterum Jobum non quid ipſi videatur declarare, ſed argumentum referre, ipſi oppoſitum, cui nunc ſatisfaciendum eſſe putet. Etenim ab amicis ſubinde affirmatum fuit, improbos in poſteris quoque ſuis poenas luere criminibus ſuis promeritas. Ad hoc ita reſpondet Jobus, ut neget, familiae calamitatem defuncti patris poenam vere dici poſſe, ipſum potius, dum vivat, moleſtiarum ac dolorum ſenſu afficiendum eſſe, poſterorum enim curam ipſum non habere, poſtquam e vita diſceſſerit. In ſingulis verbis vix eſt, quod illuſtratione magnopere egeat. כיד arabice *fraudem* ſignificat, et uſurpatur nominatim de for-

16) Michaelis ad Lowthum de ſ. poëſi hebr. pag. 596

ſortuna, quando, poſtquam homini blandita eſt, mutata fide deſciſcit: adeoque verba יראו עיני כידו vertenda ſunt, *ipſius oculi videant ſuae ſortis viciſſitudinem.* In verbo חצצו metaphora eſt, ducta a *ſortiendo.* Etenim antiquiſſimis orientalibus populis uſitatum erat, in ſorte inſtituenda ſagittas adhibere, quas certis notis inſignitas ſacculo inderent, et probe agitatas ſingulatim educerent. vid. Ed. Pocockii Specimen hiſtor. Arab. pag. 324 ſqq. et Reiskii Sammlung arabiſcher Sprüchwörter, die von den Stecken oder Stäben hergenommen ſind, pag. 19 ſq. Hinc חִצֵּץ, verbum factum ex nomine חֵץ, eſt ſortiri, ac formulae מספר חדשיו חצצו preſſior ſignificatio haec eſt, *ſinguli quos vivere datum illi erat menſes exierunt integro numero, ne unico quidem telo in urna reſiduo*, id vero eſt: vitam ipſe protraxit, ab omni graviore caſu, qui immaturam mortem attuliſſet, immunis.

IX.

ANIMADVERS. AD QVAEDAM LOCA JOBI. FASCIC. II.

Jobi XXIII. 2, 6. 12.

Recentioribus nonnullis interpretibus probatur lectio יָדוֹ, quod orationis ſeries eam requirat, et Alexandrini Syrique, quorum ille habet, *και η χειρ αυτου βαρεια γεγονεν*, hic ܘܐܝܕܗ ܝܩܝܪܐ, et manus ejus gravis eſt, commendet auctoritas. Sed videtur recepta lectio rectiſſime defendi poſſe ex eo, quod pronomina adfixa non activam tantum, ſed et paſſivam ſignificationem habere poſſunt. Itaque, quemadmodum Gen. XVI. 5 et Jerem. LI. 35 חמסי eſt injuria mihi illata, II Sam. XVI. 12 קללתי maledictio qua mihi maledicitur, et praeſertim Job. XXXIV. 6 חצי telum quod in me injectum eſt: ita quoque ידי eſt manus qua ipſe premor atque percutior. Quod accurate reddidit et Vulgatae verſionis auctor: et manus plagae meae aggravata eſt, et Chaldaicae, in qua eſt מַחְתִי תְּקִפַּת, gravis eſt plaga mea: reliquis illis duobus ſenſum magis quam verbum ipſum exprimentibus, quod et aliis in locis haud paucis factum eſſe norunt intelligentes. In priori hemiſtichio vocabulum מרי communiter accipitur ſignificatione rebellionis: ſed cum nihil adſit, quod interrogantis haec verba eſſe indicet; rectius videtur ſtatui nomen מר, cum Jod paragogico, ut ſenſus commatis ſit, *etiam nunc iterum amara* (vehemens) *erit querela mea.* Reſpicere enim puta-

putaverim Jobum ad cap. X. ubi, quod ſentiret ſeſe animo gravius commotum, orationi ſuae, omnino aſperiori, praefatus eſt ita, ut diceret, velle ſe effundere animi ſui aegritudinem atque in acerbiores querelas erumpere. Itaque nunc, cum iterum eodem modo affectum ſe cognoſceret, eadem fere praefatione, et quaſi excuſatione, utendum ſibi putavit. Etenim etiam hic, ut ſupra cap. X. animoſius loquitur ac fere immodeſtius, ut bene obſervavit SCHVLTENSIVS in commentario, utpote qui Deum provocat, non tanquam judicem, apud quem ſocios in jus vocare poſſit, ſed ut Ipſe ſecum in diſceptationem deſcendat, ſuasque demonſtrationes audiat, ad quas quod regerat non ſit facile habiturus. Hac enim ratione intelligenda putaverimus verba v. 5. *vellem cognoſcere, quid reſponſurus eſſet, quid dicturus, intelligere.*

Verſu 6 verbis לא אך הוא ישים בי multum difficultatis ineſſe videtur ob abſentiam nominis, quod referri ad verbum ישים poſſit: quapropter magna hic cernitur opinionum diverſitas. MICHAELIS vir perill. cum verbo ישים conſtruit ſequentis commatis vocem שָׁם, huicque uſum tribuit arabici nominis شامة, naevus niger, hoc ſenſu, *ipſe certe macula me notaturus haud foret:* quem vero nec ordini verborum hebraicorum, debebant enim ſic poſita eſſe, אך חוא לא ישים בי שם, nec menti loquentis prorſus congruum eſſe putaverim. Ven. DOEDERLEINIVS vertit hoc modo: quod non eſt, num ille imputet mihi? voci לא tribuens vim nominis ſubſtantivi, haud dubie ex aliis locis demonſtrabilem, et אַךְ, ut videtur, mutans in אֵךְ, *quomodo.* Clar. HVFNAGELIVS vocabulo אַךְ utitur tanquam nomine, quod amorem, benevolentiam ſignificet, ex uſu arabici verbi أَكَّ, quo benevolentiam notari refert

Castellus in lexico heptaglotto; quo poſito ſenſum efficit hunc: nonne me benigne eſſet habiturus? Tandem ven. Moldenhawerus vertit: putasne, ſua mecum potentia ac vi diſceptaturum? nequaquam, in ſtuporem vero eſſet venturus: mutato, ut putaverim, יָשִׂם in יְשֻׁם, quod ſane ingenioſum eſſe nemo negaverit. Sed videtur alia, eaque facilior ratio ſupereſſe, hunc locum explicandi. Etenim cum frequentaiſſima Hebraeis formula eſſet, השים את לבו, uſus invaluit, ut etiam verbum ſolum elliptice poſitum eodem ſenſu uſurparetur, veluti Job. IV. 20. XVII. 3. XXXIV. 23. Itaque et hoc loco ſubintelligendum exiſtimamus את לבו, ut ſenſus Jobi ſit hic: *putasne vi ſua eum mecum congreſſurum? abſit hoc! modo velim ad me advertat*, et quae dicenda habeo audiat, *tunc* (vers. 7) *ſperaverim me talibus argumentis certaturum, ut cauſae meae rectitudinem planiſſime evincerem:* mutato מִשְׁפָּטִי in מְשֻׁבָּטִי, ut אפלטה, verbum tranſitivum, habeat ſuum nomen, ſitque loquendi formula talis qualis extat Habac. I. 4.

Vers. 12 verba מחקי צפנתי אמרי פיו Lutherus vertit: obſervo ejus dicta magis etiam quam debeo. Et quamquam hic ſenſus videtur eſſe facillimus verbisque maxime accommodatus; nulli tamen, quod ſciam, eam nempe ob cauſam, quod audacior ſit, probatur recentiorum interpretum. Michaelis quidem in verſione ſua inhaeret receptae lectioni, quam ſic reddit: dicta ejus occulto magni inſtar boni meisque conſiliis antepono, neque tamen alienus eſt ab alia, בְּחֵקִי, apud Alexandrinum (ἐν κόλπῳ μου) et Vulgatum (et in ſinu meo abſcondi) obvia: eandemque probare ac ſequi haud dubitant Hufnagelius Moldenhawerusque. Doederleinius autem favere videtur lectioni מחקיו, quam Syrus offert cum Arabe, qui vocem hanc

hanc conjungit cum antecedentibus, ܘܠܐ ܣܛܝܬ ܡܢ ܨܒܝܢܗ, et non receſſi a voluntate ejus. Enimvero, ſi ea quam Lvthervs ſequi ſe poſſe putavit ratio diſpliceat, poſſis, poſthabitis accentibus, orationem commode ſic conſtruere,

באשרו אחזה רגלי
דרכו שמרתי ולא אט מצות שפתיו:
ולא אמיש מחקי
צפנתי אמרי פיו:

Veſtigia ejus tenuit pes meus,
viam ejus obſervavi, nec perverti ipſius praecepta.
Non receſſi a ſtatutis mihi datis,
recondidi ipſius dicta.

Sic fere Syrus interpres. Verbum הַטֵּה eodem modo cum accuſativo junctum exhibent loca Devt. XXVII. 19. Thren. III. 35, quapropter non male idem Syrus phraſin eam ſic vertit, ܘܠܐ ܫܛܬ, et non deſpexi mandata labiorum ejus. In voce autem מֵחֻקִּי pronomen denotat eum ad quem ſtatuta pertinent, perinde ac in formula illa, Levit. XII. 13 זאת תורת הילדת haec eſt lex quae ſpectat puerperam, cap. XIV. 2 זאת תהיה תורת המצרע et Numer. VI. 13 זאת תורת הנזיר. Ex quo, ut haec obiter dicamus, intelligendum eſſe putamus locum difficilem II Sam. VII. 19; cujus ſenſus videtur nobis eſſe hic: eritque hoc lex hominibus obſervanda, hoc eſt, promiſſio haec tua vim legis habebit apud homines, quam abs te, Deo ſummo maximo, latam nemo mortalium poterit reddere irritam.

Cap. XXIV. 12. 13. 18 ſq.

Verba מעיר מתים ינאקו MICHAELIS aliique vertunt, caedis ultionem moribundi poſcunt, praeeunte SCHVLTENSIO, qui jam in Animadvers. philolog. in Jobum anno 1708 editis, pag. 85, arabicae vocis غير ſignificationem, *piaculum caedis*, ad huncce noſtrum locum adhibuit. At quum verbum arabicum غار non ſit univerſe caedem expiare, ſed ſpeciatim illam expiationem ſignificet, quae fit pretio ſoluto; non videtur haec ſignificatio hic locum habere poſſe. Ven. MOLDENHAWERVS habet: audias ex ſpeluncis moribundos ſpiritum trahere. Eſt quidem غار ſpelunca: ſed ſpeluncae cur hoc loco mentio facta ſit, non prorſus intelligitur. Ven. DOEDERLEINIVS voci עיר *aeſtus* ſignificationem tribuit, rectiſſime, noſtro quidem judicio. Accurate enim ac judicioſe, ut ſolet, probavit celeb. SCHROEDERVS, obſervatt. ſelect. ad origines hebr. Groeningae 1762. 4. cap. II, vocem עיר ſenſum habere aeſtus fervorisque, atque inprimis irae atque hoſtilitatis, eumque perſpicue cerni locis Hoſ. XI. 9 et Pſ. LXXIII. 20. Itaque vertere haec verba licet: *ob injurias*, quas patiuntur, *homines gemunt, qui occiduntur quiritant*, Deum vindicem implorant. Sed et formula ואלוה לא ישים תפלה, haud parum difficultatis habet. Convenit quidem inter recentiores interpretes, mutandam eſſe vocem תִּפְלָה in תְּפִלָּה, ut ſenſus ſit, Deus non curat precationem: quem ipſum Syrus quoque exprimit hiſce verbis ܘܐܠܗܐ ܠܐ ܡܩܒܠ ܨܠܘܬܗܘܢ. Deus non accipit preces eorum. Sed quae ſic ſtatuitur ellipſis verborum עַל־לִבּוֹ, vereor omnino ut exemplis atque uſu loquendi poſſit comprobari. At, cur non liceat vocabulo תפלה ſigni-

ſignificationem tribuere *judicii*, ex notiſſimo uſu verbi, unde ſuam trahit originem? Quid vetet ſtatuere, olim cum in oribus hominum viveret lingua hebraica, vocem תפלה, quae precationem notaret, a voce תִּפְלָה, quae judicii arbitriive poteſtatem haberet, ſono ac modo pronuntiandi diſtinctam fuiſſe? Ad ſenſum certe nihil hac ſignificatione opportunius cogitari poſſit, *Deus ſententiam non interponit*, ſummum ac juſtum rerum omnium arbitrum ſe non demonſtrat.

Vers. 13 verbis מרדי־איר, rebellantes contra lucem, communis opinio eſt notari homines lucifugos, tenebriones: in ſerie autem orationis conſtituenda in diverſa abeunt interpretes, dicentibus aliis, novum nunc ſceleratorum genus in ſcenam produci, quorum perditi mores in ſequentibus verſibus enarrentur, quae ven. Doederleinii eſt ſententia, phraſin לאור יקום רוצח vertentis, *contra lucem inſurgit latro*, ingenioſe quidem ac convenienter, ſed, quantum nos judicare valemus, fere invito uſu linguae; aliis putantibus, eosdem hic innui, de quibus antea ſermo fuerit, tyrannos atque oppreſſores. Sed primo ille ipſe loquendi modus, quo, qui lucem fugit, rebellare contra eam dicatur, inſolens eſſe videtur atque incertus. Deinde negari vix poteſt, הֵמָּה, ſi fieri id poſſit, referendum eſſe ad ſubjectum proxime antecedens. Et fieri omnino poteſt, ſi מרד eo ſenſu hic intelligatur, quem habet in lingua arabica, in qua idem valet ac قطع, *abſcidit*, *reſecuit*. Sunt igitur מֹרְדֵי אוֹר *abſciſſi à luce*, hoc eſt, homines aerumnoſi, a proſperitate omni remoti: lucem enim Hebraeis imaginem eſſe felicitatis, obvium eſt atque vulgatum. Itaque etiam דרכי אור et נתיבות אור ſunt *viae*, *quas lumen illuſtrat*, coll. cap. XXII. 28, id eſt, bona atque laeta

 vitae

vitae fortuna ac conditio. Quod vero Jobus, poſtquam dixit hominum alios ab aliis, potentioribus, impune vim pati atque trucidari, addit, miſeros hos per univerſam vitam iniquiore ſorte uſos eſſe, facit id eapropter, ut innuat, eo magis etiam mirum videri debere, quod talia permittere Deus poſſit. Pergit deinde vers. 14 in enumeratione ſcelerum, quae ab hominibus perpetrari videas. Verſu autem 18 incipit exponere, non quid reipſa eveniat, ſed quid deberi a Deo iſtiusmodi hominibus exiſtimet: quem ſermonis nexum Moldenhawervm quoque animo ſibi formaſſe video. Fas eſſe, ut flagitioſi illi celeriter abirent, inſtar rei alicujus leviculae, aquae innatantis, coll. Hoſ. X. 7. et diris premeretur ipſorum ſors. כְּרָמִים autem, vineae, quemnam locum in hoc ſermonis contextu habere poſſint, non perſpicitur. Itaque non uno modo tentatus eſt locus. Heathivs, conjecturae indulgens, pro כרמים ſubſtituit aliam lectionem, בְּרָמִים, via verſus loca excelſa, i. e. tuta. Ven. Doederleinivs: in terra viam non intuetur, ſicut oryges, כְּרֵמִים pro כראמים, ut ſit imago celeritatis tantae, qua ne via quidem, qua pergitur, attenditur. Moldenhawervs: deleta eſſe debebant vineae ipſius veſtigia, verbo יִפְנֶה ut videtur imperſonaliter accepto. Nobis כרמים videntur eſſe *viri boni*, *generoſi*; ex vulgatiſſimo uſu verbi arabici كرم, ut ſenſus ſit: *fas erat*, *ut viam generoſorum nunquam ſit ingreſſus*, hoc eſt, ut eam ſortem, qua nonniſi bonae indolis viros uti decet, nunquam ſit expertus. — Vers 19 verba יגזל שאול חטאו explenda ſunt hoc modo: שאול חטאו אשר חטאו *ut ſiccitas et aeſtus abſorbent aquas nivales, ita orcus debebat improbos.* Vers. 20 רחם *propinquitatem* denotat ut رحم: רִמָּה poſitum eſt pro putredine

ne in quam defunctus ſolvitur: עץ ſignificat baculum ut Hoſ. IV. 12. *debebat propinquis adeo fama ipſius inviſa, unicumque ejus d lectamentum putrido eſſe, debebat memoria ejus deleta, atque ſic iniquitas, baculi inſtar, fracta eſſe.* — Vers. 21 ad רעה ſupplendum יְהִי, quod ſuperius etiam vers 18 erat ſubintelligendum, verbum ipſum autem eo ſenſu ſumendum, quem habet Prov. XXIX. 3. *debebat nutriviſſe uxorem ſterilem, improlem, cui viduae factae nemo ſuccurriſſet.* — Enimvero, ſubdit Jobus, omnia prorſus evenire his contraria, impios ſtabilem habere proſperitatem, atque adeo longaevos placida tandem morte extingui. אבירים nobis ſubjectum eſſe videtur, non obſtante diverſitate numeri. Etenim, ut Schroedervs obſervat, Syntax. nominum reg. XXIV, nomen ſubjecti plurale interdum ſibi praedicatum jungit ſingulare, quod illi addat vim diſtributivam: et firmatur haec noſtra opinio etiam ex eo, quod procedente oratione praedicata in pluralem numerum transeunt. Itaque vertimus, *potentiorum illorum quisque firmiter tenet robur ſuum, reſurgit etiam tum, quum ipſe vitae ſuae diffiſus eſſet, concedit illis Deus ſecuritatem, quamvis vitae eorum ratio ipſi ſit bene perſpecta, ad ſummum evecti, ſubita morte tolluntur* (coll. cap. XXI. 13), *intereunt ut reliqui homines omnes, et ſpicae inſtar areſcunt.* Pro הֻמְּכוּ poſſis grammaticis regulis convenientius, ſtatuere הֻמַּכּוּ, ut ſi Hophal verbi מכך, quod arabice eſt *conſumere, perdere,* ימלו videtur ducendum eſſe à verbo מלל, quod arabice ſignificat *aſſare, torrere*: torrefieri autem idem eſt ac matureſcere. Longaevitatem itaque cum ευθανασια conjunctam hic delineari, quis negaverit?

Cap.

Cap. XXVII.

Hoc capite, quantum nos quidem judicare poſſumus, non ut vulgo putatur id agit Jobus, ut univerſe ab omni mendacio doloque alienum ſe profiteatur: ſed hoc nominatim mendacii genus negat ſe unquam, quoad viveret, commiſſurum, ut ſociorum ſententiam, qua ipſum ſceleris reum adeoque juſta a Deo poena affectum pronuntiaſſent, admittat atque probet. Itaque vers. 7 non quoscunque inimicos innuit, ſed illos ipſos, quibuscum in diſceptatione verſatur, adverſarios, eosdemque ſignificat pro illis habendos eſſe, qui injuſtam cauſam tueantur, adeoque male agant. Nunc vers. 8. 9. 10 novum illis argumentum proponit, ex quo intelligere debeant, ipſum recte factorum conſcientia gaudere: criminum enim conſcius ſi eſſet, profecto ſe non tam audacter ad ipſum Numen provocaturum, neque enim profanum hominem a Deo quidquam ſperare poſſe: qua ipſa argumentatione, ſed breviſſimis verbis, antea quoque uſus eſt cap. XIII. 16. Verba itaque ſic vertimus:

Etenim quaenam poſſit eſſe expectatio profani,
quum exſcinditur, exigitque Deus vitam ejus?
Num clamorem ejus percepturus ſit Deus,
quum evenerit ipſi calamitas?
Num omnipotente niſus fuerit,
Deum evocarit continue?

In voce יבצע ad eorum ſententiam accedo, qui putant pronuntiandum eſſe יִבְצַע: quamquam etiam יְבֻצַּע ferri poteſt, ſi referatur ad ſequens nomen אלוה. Futurum יַשֵּׁל, cum verbi שלה ſignificatio huic loco parum apta videatur, aliis derivatur à נָשַׁל, evellere,

aliis

aliis a שלל, ſpoliare. Quid ſi dixeris, ישׁל ſcriptum eſſe pro יִשְׁאַל, Arabum more, quibus ſollemne eſt يسل ſcribere pro يسأل, quamquam et in hebraicis non deſunt exempla ejuſmodi ſcriptionis, qua א omittitur, velut in שלתך I Sam. I, 17. צעקה non eſt ſupplicatio vel imploratio auxilii, ſed clamor ortus ex ex ſenſu doloris. Verba אם על־־שדי יתענג Alexandrinus ſcite vertit, *μη εχει τινα παρρησιαν εναντι αυτȣ*; ſimiliter etiam cap. XXII, 26 habet, *ειτα παρρησιασθηση εναντιον κυριȣ*, et videtur omnino haec ſignificatio *confidentiae* etiam reliquis locis, Eſai LVIII. 14 et Pſ. XXXVII. 4 convenientior eſſe, quam quae huic verbo plerumque tribuitur, delectari Deo: quamquam inter utramque non eſt magna disjunctio. Vers. 19 convenit inter recentiores, ישכב de morte accipiendum eſſe, ut ſenſus ſit, impium hominem nonnunquam ſubita morte abſtrahi à ſuis divitiis. Sed primo refragari videtur formula וְלֹא יֵאָסֵף, quam perill. MICHAELIS mutat in וְלֹא יֵאָסֵף, adſtipulante clar. HUFNAGELIO: MOLDENHAWERUS autem in וְלֹא יוֹסִיף, ex auctoritate, ut videtur, Alexandrini, qui habet, *πλȣσιος κοιμηθησεται και ȣ προσθησει*. Deinde et ipſa mortis mentio videtur hoc loco fere intempeſtiva, cum porro commemorentur adverſitates, quibuscum illi ſit confligendum. Itaque putamus locum de eo intelligendum eſſe, quod nonnunquam impius repente, ac unius fere noctis ſpatio, omnibus ſuis opibus ſeſe nudatum videat, atque ad inopiam redactum. Modo tenendum, vocabulum לא, ut alibi, v. g. cap. VI. 21 הייתם לא, facti eſtis nihil, cap. XI. 11 לא יתבונן, nihil intelligit, ſubſtantivi nominis uſum habere, hoc modo, *dives eſt quum cubitum it, nec quidquam ablatum; evigilat et nihil ſupereſt*: quo fere ſenſu etiam PISCATOREM hunc locum accepiſſe intelligo ex com-

commentario SCHVLTENSII ad hunc locum. Vers. 22 nomen, ad quod pertineat verbum ישלך, diverſimode ſuppletur. Major quidem pars interpretum *Deum* inferit, qui projicere in impium dicatur *tela*, vel *lapides*, vel *ſupplicia*, et quae ſunt hujus generis al a. Ven. DOEDERLEIN ישלך ad impium refert, יחמל ad Deum, ut ſenſus ſit: *manum* quidem extendit ad Deum, ſed erit hic inexorabilis, atque à manibus ejus fugiet. MOLDENHAWERVS repetit nomen קדים, vertitque: turbo depellit eum e loco ſuo, fugiendum illi ab ejus furore. Verum praeterea, quod עליו non poteſt eſſe, è loco ipſius, obſtat univerſe, quae ſequitur, locutio מידו ברוח יברח. Etenim neque Deus commode dicitur *fugere* à precibus impii, neque, quomodo impius fugere poſſit vel a furore turbinis, perſpicitur. Quidni autem eo maxime utamur, quod e propinquo petere poſſumus? Nimirum locus, in quo verſatur impius, is eſt qui perſona induitur, hominemque ſuis manibus ſurſum vibrare dicitur, hoc modo: *eumque locus ſuus ſurſum projicit inclementer, ut e manibus ipſius evolet*: quae quidem figura, quamquam audacior, minime incredibilis videri poteſt, cum Hebraeis ſaepiuſcule locus agnoſcere vel abnegare aliquem, immo pedeſtri adeo oratione, Levit. XVIII. 25. 28. evomere terra ſuos incolas dicatur. Vers. ultimo nolim Deo ipſi tribuere plauſus atque ſibila, cum quod non prorſus digna illo haec res videatur, tum quod ſibilus procedere dicitur ex illo ipſo, quem impius antea tenuit, loco. Imperſonaliter igitur accipienda ſunt verba, hac ratione: *plaudetur ſuper illo manibus, et ſibilabitur ex ipſo adeo loco, quem coactus eſt relinquere.*

Cap. XXXII, 22.

Magna eſt ac mira fere in explicandis verbis כי לא ידעתי אכנה interpretum varietas et diſſenſio, quorum prae-

praecipuos commemorare nobis nunc liceat. I Schvltensivs in commentario vertit: nam neſcio, circumloquerer, tanquam nullius pretii tolleret me factor meus: ſubintellecta, ut videtur, ante אכנה particula אם, formulaque לא ידעתי ſumta ut affirmantis, quod ſane ex conſuetudine loquendi vix probari poteſt. II Eodem fere ſenſu, nec minus arbitrarie, Heathivs: nonne enim novi, ſi partis ſtudioſus ſim, ſubito me interemturum conditorem meum? III Auctor Obſervationum miſcellan. in librum Jobi Amſtelaed. 1758. 8v. cui Bouillerii nomen eſt, ſcriptor neque indoctus neque ingenio carens, quamquam haud omnibus notus, novo ſed perquam dubio ſignificatu verbo כנה tributo, locum ſic reddit: ſi ea quae ignorem, affirmaverim, confeſtim conditor meus e medio me tolleret. IV Michaelis: neſcio enim a quanam parte cognomen ſumerem, cuinam cauſae me addicerem: duriuſcula, quod pace Viri celeberr. dictum ſit, ellipſi, cum deberet eſſe בְּשֵׁם מִי אכנה, coll. Eſai. XLIV. 5. Neque tamen aliter ven. Doederlein, niſi quod ſubſequens comma nova prorſus ratione ſic exponat: paululum tamen creator meus me rapiet, hoc eſt, de Numine quaedam diſſeram. VI Hvfnagelivs, duce Vulgata: neſcio enim quam diu ſubſiſtam, אכנה ducto a verbo כון, neſcio, nonne invita Grammatica. VII tandem ven. Moldenhawervs: ejus quem haud novi defenſionem in me ſuſcipiam, conditori meo me permittam. Sed haec verbi ſignificatio quibus argumentis probari queat, nos quidem haud perſpicimus. Illud vero certum eſt, in arabica lingua verbi כנה uſum in eo eſſe poſitum, ut ſit, rem vel perſonam alio quam ſuo proprio ſolitoque nomine notare, qui ipſe in utroque etiam Eſaiae loco eſt perquam conſpicuus. Etenim cap. XXXXIV. 5 בשם ישראל יכנה eſt: ab nomine Iſraël ſibi cognomen

men dabit, h. e. nomine utetur filii Iſraël, et cap. XXXXV. 4, nomine tuo proprio (כִּנָּה) te appellavi atque etiam aliis cognominibus te deſignavi, etſi tu me haud noveris. Sed ut uſum Arabicum exemplis quibusdam demonſtremus, Haririi Conſeſſu quinto 1), pag. 170, extat لا لي ابن به اكتني *filius mihi non eſt a quo cognomen ducam:* atque ibidem, pag. 118, Fatum القضاء dicitur المكنّي ابا العجب *cognominatum pater mirabilium*, utpote quod miros nonnunquam eventus producat. Hinc nomen كناية, quod ejusmodi circumlocutionem ſignificat, non infrequenter occurrit apud Grammaticos, veluti Excerpt. Hamaſae 2) pag. 332 nomen الولايا, *clitellae*, dicitur eſſe كناية عن النسا, *poſitum loco nominis mulierum*: ibid. pag. 453 (edit. Goetting. pag. 81) المراجل, *ahena*, كناية dicitur عن الحروب, *poſitum pro praeliis*: ibid. pag. 83) formula, *veſtivit eum Deus veſtimento operis ſui*, dicitur كناية pro aequipollente alia, *quisque prout operatus eſt.* Et ibid. pag. 320 (edit. Goetting. p. 42) ſcholiaſtes his verbis utitur, كنى من الجوع بالغضب, *ponit* auctor *iram pro fame.* Praecipue autem commemorandus eſt locus a SCHVLTENSIO in commentario ſuo ad hunc verſum citatus ex GOLII Adagiis 3) pag. 146. هي

1) Conſeſſus Haririi quartus, quintus et ſextus, edidit ALB. SCHVLTENS, Lugd. Bat. 1740. 4.

2) Subjuncta ſunt ERPENII grammat. arab. editae ab ALB. SCHVLTENS, Lugd. Bat. 1748. 4.

3) Subjuncta ſunt ERPENII Grammat. Arab. Lugd. B. 1656. 4.

هى خمرٌ وتكني الطلأ كما الذيب
يكنى ابا جعدة * *Vinum eſt* (lege vetitum ac noxium, quod propinas mihi) *et appellas defrutum* (linimentum vertit SCHVLTENSIVS, minus accurate); *ſicut lupatus vocatur pater ovis.* — Itaque כנה eſt, nomen nomini ſubſtituere, circumlocutionibus uti, etiam ad rem aliquam mitigandam ſeu excuſandam, et quaſi ſcapham non velle ſcapham dicere. Futurum autem אכנה poſitum eſſe putamus loco infinitivi כַּנּוֹת, ut v. c. cap. XIX. 3. quo nihil frequentius eſt in Arabico ſermone. vid. Jo. DAV. MICHAELIS Arab. Grammat. pag. 132 edit. novae. Senſus itaque eſt: ego quidem neſcio aſſentiri, rebusque minus probandis bona ac grata nomina praetexere, memor, me brevi forte ex hac vita a Deo ablatum iri. Atque hunc ipſum fere ſenſum Alexandrinus quoque exprimit, *ου γαρ επιςαμαι θαυμασαι προσωπα*, quem ex ingenio fictum ego quidem haud exiſtimaverim. — Sed ad verſum quoque antecedentem aliquid monendum eſt breviter. Inſolens eſt adeoque haud parum ſuſpecta conſtructio כנה cum particula אֶל. Quare haud dubitaverimus אֶל in אַל mutato *), praeeunte Vulgata, quae habet: et Deum homini non aequabo, ſic verba reddere, *et Deum hominem haud appellabo*, ut ſenſus ſit, ſive Deo quae tribuenda ſunt, homini haud tribuam, ſive, ut Deus loco hominis habeatur, haud concedam: quamquam prius videtur vero multum ſimilius.

Cap.

*) *[quod factum eſſe in codice ſuo 597 teſtatur de Roſſi.]*

Cap. XXXIII. 7. 13. 23 ſq.

Verba ואכפי עליך לא יכבך optime perill. Michaelis interpretatus eſt: meum onus haud grave tibi incumbet: nam cum arabicum verbum آكف ſit, *clitellas imponere*, nomenque إكاف *clitellas* ſignificet, admodum credibile eſt, eadem poteſtate hebraicum quoque אכף praeditum olim fuiſſe. Nec alienus eſt alter locus, Prov. XVI. 30, ubi verba כי אכף עליו פיהו commodiſſime ſic vertuntur: *imponunt illi ſarcinam*, h. e. moleſtiam creant, *ipſius dicta*: et concinit Chaldaicus paraphraſtes, qui vocem ואכפי interpretatur וְטוּנִי, onus meum. Sed in eo a vero aberrare mihi videtur vir ſummus, quod verbis Elihu eum ſenſum tribuit, qui non abſit a reprehenſione arrogantiae immodeſtiaeque. Primo enim non hoc dicit Elihu, apud Deum ſeſe parem eſſe Jobo, quod ſane ſpeciem aliquam inverecundiae habere poſſit, ſed id potius agit, ut ſignificet, ſe non minus ac Jobum mortalem aliquem eſſe a Deo conditum. Etenim Lamed voci אל praefixum deſignare auctorem ac dominum, ut Pſ. XXXIV, 1 et alibi, membrorum parallelismus evidentiſſime evincit. Deinde vix dubitaverim, verba Elihu referenda eſſe ad illum Jobi ſermonem, quo cap. IX. 34 ſq. et XIII. 18 ſq. confidentiſſime affirmaverat, ſe cum Deo diſputationem habiturum, ſuamque cauſam penitus probaturum, hac tantum conditione, ut nec novis illum doloribus excruciet Deus, nec objectis omnipotentiae ſuae ſignis animum ipſius terrefaciat atque perturbet. Itaque Jobo ſignificat Elihu, ſecum ſi cauſam agere velit, ſibique ſuae innocentiae argumenta exponere, nihil fore quod extimeſcat, adeoque etiam, ſi cauſa ceciderit, nil quicquam excuſationis habiturum: in quo nos quidem

quidem haud reperimus, quod ſit admodum vituperandum. — Verſum 13 video pleroſque interpretari hoc modo: quare litigaſti cum Deo ea de cauſa, quod non factorum ſuorum omnium rationem reddat? Non ſatis accurate. Obſervandus enim erat idiotismus hebraicus, quo, ſi negandi particula cum voce כל conſtruatur, negatio non in ipſam hanc vocem, ſed in verbum cadat, ſitque univerſalis, velut Job. XXXIV. 27 כל דרכיו לא השכילו haud quidquam de ipſius praeceptis ſervarunt. Habac. II. 19 וכל רוח אין בקרבו, nullus in eo ſpiritus eſt, et alibi. Similiter hic vertendum: fruſtra eſt quod litem illi intendiſti, neque enim ullius facti explicabit rationem. In verbo רִיבוֹתָ dicitur eſſe aphaereſis He praeformantis, pro הֲרִיבוֹתָ. Sed videmur nobis iſta anomalia commode ſuperſedere poſſe. Codices enim Regiomontanus uterque et Stutgardianus, forte etiam alii plures *) (deſideramus enim adhucdum cum aliis non ſine moleſtia alterum tomum Kennicottianae editionis) habent diverſam ab edita ſcriptionem רִיבַת, quod ipſum nomen extat quoque cap. XIII. 6. Itaque, ſubintellecto verbo ſubſtantivo, vertere poſſis: *quorſum lites cum Deo* etc. Verum haec levia videri poſſint: ſed liceat etiam de celebri loco vers. 23. 24 noſtram ſententiam exponere. Verba nos ſic interpretamur: *ſi ſit pro illo* homine morbo lethali afflicto *legatus quidam internuntius, unus e millenis, ut illum, quid officii ſui ſit, edoceat, hominiſque* nunc reſipiſcentis *miſertus Deus jubeat* legatum *ſalutem illi nunciare* vitaeque prorogationem, *eo quod ſibi jam ſatisfactum ſit; tunc vigorem recipiet*, et quae ſequuntur. Verbum יחנני ad Deum referendum eſſe putamus, non ad legatum,

 propter-

*) [Septem alios codices, qui ריבות ſ. ריבת, ſine Kamez, habeant, refert DE ROSSI.]

propterea quod et res ipſa maxime in Deum cadit, et verbum יחננו, ſi ad nomen מלאך pertineat, ſuperius ponendum erat ante להגיד. Itaque etiam פרעהו מרדת שחת Dei ad interpretem dictum eſſe debet. At mortis liberationem dixeris multo convenientius Deo ipſi tribui quam legato, quicunque tandem ille fuerit. Atque hoc nobis quidem veriſſimum omnino videtur. Verum putamus, adhibendum eſſe hoc loco quod alibi obſervatum eſt ab optimis interpretibus, legatos divinos nonnunquam facere ea juberi, quae hominibus ſignificanda tantum ab ipſis ſint. Igitur, ut locus Jerem. I. 10 הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע nonniſi hunc ſenſum habere poteſt, deſtinavi te, ut populorum aliis interitum denuncies, aliis ſalutem atque incrementum: ita ſimiliter verba פרעהו מרדת שחת intelligi poſſunt hoc modo, *indica liberum nunc illum eſſe ab interitu*. Quod vero ad illam quaeſtionem attinet, quis ſit qui illo nomine מלאך מליץ deſignetur; fatemur nos non perſpicere, quid de angelo, hoc eſt, coeleſte genio, cogitare nos jubeat. Etenim nec vocem מליץ, quae latiſſime ſignificat eum qui ſe interponit, ullibi de angelo uſurpatam reperias Gen. XLII. 22. II Paral. XXXII. 31. Eſai. XLIII. 27, nec nomen מלאך יהוה ita angelis peculiare eſt, quin etiam hominibus quandoque tribuatur, Jud. II. 1. cap. V. 23. Hagg. I. 13, nec reliqua, quae de legato interprete praedicantur, ita comparata ſunt, ut perſonam homine digniorem requirant. Itaque hominem ab Elihu, immo tecte ſemet ipſum innui haud dubitamus. Nimirum argumentatio huc redire nobis videtur, duplicem fere rationem eſſe, qua Deus in homine ad meliorem ſenſum reducendo uti ſoleat, ut vel nocturnis eum ſomniis viſionibusque terreat moneatque (v. 16 pro יַחְתֹּם ſtatuendum eſt יְחִתֵּם, ut Mi-

Michaelis quoque exiſtimat Biblioth. Or. et Exeg. Part. VIII. pag. 213), vel morbis gravioribus caſtiget atque excruciet: at ſi quis alius ſeſe interponat, a quo ille edoceri ſe patiatur, atque ad poenitentiam perduci, tangi Deum miſericordia, ut in gratiam hominem recipiat priſtinaeque incolumitati reſtituat. Haec itaque ſiquid valeant, nec ſine conſilio dicta ſint, omnino eo pertinere videntur, ut innuat Elihu, ſe ipſum poſſe eum eſſe, cujus opera atque miniſterio Deus uti velit ad Jobum erroris convincendum, atque in gratiam apud ſe reſtituendum.

Cap. XXXIV. *6.* 14 ſqq.

Verſum 6 perill. Michaelis vertit hoc modo: ſententiam ejus de me latam demonſtrabo falſam eſſe, telum meum vibrabo purus ſceleris. Sed, ut primo de priori hemiſticho dicamus, habet illa verſio, quamquam et Doederleinio probata et Hufnagelio, duplicem difficultatem, primo quod opus eſt ſubintelligere accuſativum אותו, deinde quod verbo כִּזֵּב vis tranſitiva tribuitur, quae in alio loco non extat. Verum ſenſum eruiſſe Schultensius videtur, qui, quod obſervaret, particulae על eam hic poteſtatem eſſe, quae cap. X. 7 et XVI. 17 cernitur, locum ſic accipiendum eſſe docuit: non obſtante jure meo (in iſta mea innocentia) mendax tamen cenſeor: niſi quod dixerimus, אֲכַזֵּב mutandum eſſe in אֲכֻזָּב, coll. Prov. XXX. 6. In altero hemiſtichio אנוש derivatur a verbo נוש, quod ſit ultro citroque agitare, ad modum arabici ناس. Sed, ut hoc non urgeamus, ſignificationem ناس paſſivam eſſe, adeoque huic loco non prorſus congruam, parallelismus certe membrorum confirmat communem interpretationem, qua חץ ſumitur pro plaga telo inflicta, ut Jerem. XV, 18. dici-

tur ומכתי אנושה. Suffixum autem paſſivo ſenſu accipi poſſe, haud quisquam negabit, certe haud ille, qui vocem משפטי vertendam eſſe ſtatuit, ſententia de me lata. Quare haud opus eſt, cum Moldenhawero nomini חץ ſignificationem ſortis tribuere, ductam ex eo, quod veteres ad ſortitionem adhibere ſolebant ſagittas ſive baculos.

Vers. 14 diverſimode intelligitur. Et Schultensius quidem, adſtipulante Michaelis atque Moldenhawero, formulam חשים לבו אליו ſignificationem ſeveritatis hic habere ſtatuit, ut ſenſus ſit: ſi Deus cum homine ſevere agere velit: quod ex loquendi uſu probari poſſe vix putaverim, loca certe, quibus Schultensius utitur, Job. II. 3 et II Sam. XVIII. 3 illud efficere haud videntur. Aliter ven. Doederleinius: ſi quis contra ſentiat, moliatur aliquid adverſus Deum, facile ſpiritus cum vita auferretur a Deo. Et cl. Hufnagelius: ſi voluerit, ſpiritum ac vitam illis adimit: אליו ut videtur neutraliter accepto. At cum in altero hemiſtichio אליו indubie ſit ad Deum referendum, cur non idem ſtatuendum etiam de commate priori? Tum vero ſenſus eſt hic: *ſi Deus ſui unius curam habens ſpiritum ſuum halitumque*, omnia animantem Pſ. CIV. 30, *ad ſe retraheret; exſpirandum eſſet rebus animatis omnibus.* Atque hunc fere orationis nexus ac ſeries requirit. Etenim, poſtquam negaſſet Elihu vers. 11 et 12, Deum cuiquam facere injuriam poſſe, ut jam dubitationi occurreret, quae ſubire animum hominis poſſit, Deum haud ipſum res humanas omnes moderari, ſed humanorum regum more multa aliorum curae committere, negat vers. 13 quemquam praeter Deum terrae praeeſſe, quod et a nemine, praeter Deum ſolum, condita ſit. Hiſce nunc convenientiſſime additur hoc,

vers.

vers. 14. ſi Deus ſibi ſoli vivere velit, brevi omnibus pereundum fore: quo fere modo videas philoſopharum eſſe Eliphaſum, cap. IV. 17 ſq. Eodem ſenſu Alexandrinus etiam hunc noſtrum locum accepit, *ει γαρ βουλοιτο συνεχειν, και το πνευμα παρ αυτω κατασχειν, τελευτησει πασα σαρξ ομοθυμαδον.* Nec abludit Syrus ܐܢ ܡܦܢܐ ܠܠܒܗ ܠܗ si converteret ad ſe cor ſuum.

Vers. 16 novo quodam argumento uti incipit Elihu. Vel ex eo, Deum haud injuſtum eſſe, intelligi, quod, ſi juris curam non haberet, iſtiusmodi exprobrationes Jobo non eſſet tam clementer condonaturus in tanta ſua rerum omnium poteſtate. Nempe nos vers. 17 hoc modo interpretamur: *num iram, qui jus ſpernit, compeſceret* (חבש אף eodem modo dictum eſt quo Eſai. XXXXVIII. 9 חטם אף, coll. خطم capiſtravit), *et num juris amantem, ſi potens ſit, injuſtum pronuntiare auſus fueris?* Vers, 18 pro הַאָמֹר ſtatuendum eſt הָאֹמֵר, ut bene docuit Michaelis, praeeuntibus antiquis nonnullis verſionibus: *) nam quae ſequuntur, dicta ſunt ad depraedicandam ſummam Dei potentiam. *Illum, qui regem adeo compellat hominem nequam; viros primarios, improbos?* Vs. 19 *non reſpicit principes, nec divitem anteponit tenui, quod uterque ab ipſo conditus eſt.* Vers. 20 *facit ut ſubito moriantur, et media nocte conturbati homines pereant, ut tollatur potens aliquis* (יסירו imperſonaliter ſumto ut Prov. IX, 11 יוסיפו) *vi occulta.* Vt ne vero, quod diceret, nonnunquam *ſubito* hominem tolli, putet aliquis, Deum praepropere agere, atque adeo falli poſſe, ſubjungit, Deum nil quidquam latere, neque ipſi opus

 eſſe,

*) [adſtipulante etiam cod. de Ross. 349.]

eſſe, hominem diu obſervare, ut poſſit delicti eum convincere. Verſum 23 SCHVLTENSIVS dicit abſtruſiſſimum locum, commemoratque undeviginti de eo variorum ſententias, quem numerum, haud ſane exiguum, augere facile poſſis ex recentiſſimorum interpretum operibus. MICHAELIS: non ponit homini tribunal, ut cum Deo in jus venire poſſit, voci עוד, ut HVFNAGELIVS putat, notionem ſubjiciens tribunalis, ex Aethiopica lingua deſumtam; quod fere longius petitum eſſe videri poſſit. HVFNAGELIVS ipſe, duce REISKIO, עוד illuſtrat arabico عيد, *feſtum*, et موعد, *dies condictus*, ut ſit: diem illi haud dicet etc. MOLDENHAWERVS: homini non dat poteſtatem in jus veniendi cum Deo. Nobis ellipiica videtur haec formula, לא ישים על איש, cui, quod deſit, poſſit è propinquo fere arceſſi. Nempe ſuppleri poteſt לבו ex loco Jobi I. 8 coll. II. 3. ubi clarum eſt, uſurpari phraſin de ſtudioſa obſervatione hominis eo fine inſtituta, ut criminis aliquid poſſit in illum conjici. Atque hoc ipſum noſtro loco eſt apprime accommodatum, ut ſenſus ſit, non eſſe, cur Deus hominem diu multumque notet atque obſervet, ſi velit illum in jus ſecum vocari criminisque reum agi. — Verſum 26, qui varie accipitur, ſic interpretamur: *ob crimina contemtui illos exponit in loco publico*, collato תחת II Sam. XIX. 22 et arabico verbo سفق, *colaphis aliquem percuſſit*. Vers. 29 in verbis ישקט et ירשע alluſio eſt ad originem ſignificationis, a pauciſſimis obſervata. Etenim שקט, ut سقط, eſt *ſidere*, et proprie adhibetur de liquore ita ſidente, ut nullo motu exagitetur, et quicquid in eo turbidum atque faeculentum erat ſubſidat: unde deinceps reliquae ſignificationes *quietis, tranquillitatis, ſecuritatis* ſunt natae. Contra vero רשע proprie ſignificat *turbidum* ſeu *turbulentum eſſe*, atque hinc

hinc demum vel cupiditatum aeſtu vel curarum fluctibus jactari, collato arabico رَشِعَ, *magna aviditate et concupiſcentia fuit*, et loco Eſai. LVII. 20. vid. Schroederi obſervatt. ſelectae ad origines hebr. cap. VI. Itaque ſenſus eſt, *Deus ſi quem pacaverit, quis eum turbaverit?* hoc eſt, Deus ſi cui faveat, a nemine quidquam timendum eſſe, contra ſi quem averſetur, non poſſe ipſi ullo modo extorqueri benignitatem. Sed quod ſequitur, ועל גוי ועל ארם יחר, *idque evenit tam genti, quam homini*, languidum eſſe ac fere ſupervacaneum, nemo facile negaverit. Eſt etiam difficile, verborum quae ſequuntur: *ut ne regnet homo impius, ut ne ſint laquei populi*, nexum aliquem cum antecedentibus oſtendere. Idcirco Michaelis verba ſic diſpeſcit, ut poſt vocem ישורנו initium fiat novi verſus, ac loco infinitivi מִמְּלֹךְ, praeeunte Alexandrino, Chaldaeo et Vulgato, ponit מַמְלֵךְ, a quo participio particula על pendeat, hoc ſenſu: populis, atque adeo humano generi univerſo, reges conſtituit, qui ſunt numinis contemtores. Alii aliter rem expedire poſſe putant. Nobis videtur, poſita forma מַמְלֵךְ, vocem יחר haberi poſſe pro futuro verbi חרר, quod arabice, حَدّ, quando cum علي, על, conſtruitur, ſignificat: *vehemens fuit, animo efferbuit contra aliquem*, unde حدّة eſt *vehementia et impetus animi.* Itaque ſenſus efficitur hic: *Si vel genti univerſae, vel ſingulis civibus indignatus fuerit Deus; regem praeficit hominem impium, talem aliquem, qui corruptor populi eſt atque peſtis.* Neque hoc alienum videri poteſt a ſerie orationis. Etenim cum vers. 24 dictum ſit, homines vi atque opibus praepollentes nonnunquam tolli a Deo, ob injurias aliis illatas; ſponte in mentem venit cogitatio rei

 oppo-

oppoſitae, permittere interdum divinam providentiam, ut in civitate, quae poenas Deo debeat, ſummas imperii obtineat ejusmodi aliquis, qui ſua impietate turbatam reddat rempublicam, variisque calamitatibus afflictam. — Verſum denique 31 ſic intelligendum eſſe putamus: *Deo enim quis dicere auſus fuerit: poenam luo, cum tamen obligatus haud ſim*, ad verbum נשאתי ſubintellecto nomine עָוֺן, et אֶחְבֹּל mutato in paſſivum אֶחֻבַּל. Etenim Arabibus, obſervante Schvltensio in commentario ad h.l. *oppigneratum eſſe* idem valet ac univerſe obſtrictum alicui eſſe atque obnoxium, velut in illa formula, كل امرئ بما كسب رهين *omnis vir pro eo quod patrat oppigneratus eſt*, Sur. LII. 20 edit. Hinckelmann. (vers. 21 ed. Maracc.) coll. Sur. XXXIV. 41 ed. Hinckelm. (v. 38. ed. Maracc.). Sic clauſula haec non male convenit argumento reliquae orationis, quae potiſſimum in eo verſatur, ut et ſummum Dei imperium, et ſumma ejusdem in retribuendo juſtitia celebretur.

Cap. XXXV. 9 ſqq.

Expedite prorſus procedit oratio Elihui ad nonum usque verſum. Recte ille obſervat, Deo nec improbitatem hominis quidquam damni, nec illius probitatem commodi quidquam afferre poſſe, ſed actionum humanarum effectum unice in homines ipſos redundare, unde omnino eveniat, ut non deſint, quibus de vi atque inſolentia praepotentiorum ſit conquerendum, vers. 9, ubi non putem, ſolicitandam eſſe lectionem עֲשׁוּקִים, inque עוֹשְׁקִים mutandam. Etenim ut רַבִּים *homines* hoc loco ſignificare *validos ac violentos* certum eſt: ita quoque רוֹב de praepollentia ac vi accipiendum, ut ſenſus ſit, *ob violentiam oppreſſi clamant*

mant etc. Certe Alexandrinus non erat in ſubſidium lectionis עשקים citandus, ut qui receptam planiſſime confirmat, cum ſi vertat, *απο πληθȣς συκοφαντȣ-μενοι κεκραξονται*, a multitudine calumniis oppreſſi vociferabuntur. Sed inde vers. 10 abrupta omnia atque obſcura eſſe videntur, ut ipſe quoque ven. Doederleinivs durum in orationis ſerie nodum hic eſſe fateatur. Etenim non intelligitur, cum formula איה אלוה ſit divinum auxilium implorantis, Jerem. II. 6. 8, cur univerſe neget oppreſſos vindictam Dei expoſcere, multo etiam minus, cur vers. 12 affirmet, clamare illos quidem ad Deum ſed fruſtra ac ſine eventu: haud enim credibile eſt, velle Elihuum caput cauſae concedere Jobo, qui hoc ipſum praecipue egit, ut hominum alios ab aliis impune vexari injuriisque opprimi affirmaret. Longum eſſet, aliorum ſententias commemorare: ſi, quid nobis videatur, liceat exprimere, dixerimus, vocem ולא vers. 10 pronuntiandum eſſe וְלֻא, ut II Sam. XVIII. 12. XIX. 7, ut quae ſequitur oratio, non quid Elihu ipſe ſtatuat, ſed quid alii homines ſentire poſſint, exponat. Igitur verba ſic interpretamur: *Tunc ſi quis dixerit, ubinam eſt Deus; qui condidit me*, ac proinde tueri me atque integrum ſervare debet, *deditque cantica noctu*, h. e alio quoque tempore ex adverſitatibus nos expedivit, *qui nos ſecus ac beſtias ornavit intelligentia, ſecus ac aves ſapientia*, adeoque cum ſint homines brutis animalibus natura ſua multo excellentiores, ſane non vult permittere, ut alii alios invadant diripiantque, *ibi clamant* miſeri, *Deo non reſpondente*, clamant *ob inſolentiam pravorum, ſed fruſtra eſt, non audit Deus, omnipotens non reſpicit illud: immo quum dixeris te non videre eum*, nihil ab ipſo fieri, ex quo conjicere poſſis, ipſum ad auxilium venturum; *jam cauſa coram ipſo agitur*, jam in eo eſt ut jus reddat,

itaque

itaque expecta illum. Sic et oratio plana eſt atque conjuncta, et ſenſus ipſe talis, qui reliquae doctrinae, quam Elihu profitetur, apprime conveniat, ſcilicet, utplurimum, ubi de ultionis divinae tarditate conquerantur homines, Deum jamjam in eo eſſe ut ſcelerum ultorem et probitatis aſſertorem ſeſe demonſtret. In ſingulis vocibus non eſt quod difficultatem habeat. Vers. 14 pro תשורנו uſitatius quidem dictum eſſet אֲשׁוּרֶנּוּ, quod Syrus exprimit cum Arabe: ſed cum hujus rei aliud ſimillimum exemplum extet hoc ipſo capite, v. 3, ubi יסכן לך dictum eſt pro יסכן לי; non eſt, cur vel lectio ſolicitanda, vel ſenſus alio torquendus eſſe videatur.

X.

X.

PS. LXVIII.

Pſalmum *ſexageſimum octavum* reliquos, qui Davidem auctorem habent, omnes ſublimitate antecellere, at plurimum etiam obſcuritatis habere ac difficultatis, pronuntiavit ill. MICHAELIS in *Epimetro ad praelect.* XXVII LOWTHII *de Sacra poëſi hebraeorum.* Habuit quidem inde ex illo tempore cum univerſus pſalmorum liber, tum hoc ipſum carmen eximium interpretes et plures et egregios, veluti, ut de hoc genere aliquos commemoremus, b. JO. BAPT. LADVOCAT (*Interpretation hiſtorique et critique du Pſaume* LXVIII. *ouvrage poſthume.* 1767.) ven. JO. AUG. STARCKE (*Sylloge commentationum et obſervationum philologico-criticarum. Vol. I.* 1769.) ven. FRANC. VOLKM. REINHARD (*Symbola ad interpretationem pſalmi ſexageſimi octavi.* Witteberg. 1778. 79.): neque tamen videntur omnia jam ita confecta eſſe atque expedita, ut aliorum ſtudiis nullum nunc locum ſupereſſe exiſtimandum ſit. Itaque viſum eſt, noſtram quoque qualemcunque operam conferre ad interpretationem nobiliſſimi poëmatis. Etenim quamquam alieniſſimi ſimus ab ea arrogantia, quae ſe prae aliis omnibus verum videre jactitet; haud tamen plane deſperandum eſſe putamus etiam de locis obſcurioribus. Tentabimus itaque, num forte nonnihil lucis affundi illis a nobis poſſit. In reliquis ita verſabimur, ut ex doctiſſimorum virorum ſcriptis ea, quae vere ac recte dicta videntur, ſeligamus, et ſi fieri poſſit confirmemus. Qua quidem opera id ſaltem effecturos nos eſſe con-

confidimus, ut haud ingratum vel inutile futurum ſit auditoribus, quae fuerunt haud ita pridem in ſcholis noſtris ſuper hoc pſalmo propoſita, litteris conſignata uſibusque ſuis accommodatiora nunc a nobis accipere.

Ad *argumentum* Pſalmi quod attinet, non dubitamus, ad eam opinionem accedere, quam, a Jo. Clerico propoſitam, ſecutus eſt b. Zachariae, aliique pſalmorum interpretes complures noſtrae aetatis, compoſitum eſſe hoc carmen a Davide ex occaſione illius ſolemnitatis, qua arca foederis tranſlata eſt in Zionem montem, 2 Sam. VI. 12 ſqq. 1 Chron. XV. Neque obſtat auctoritas Apoſtoli, pſalmum ut videtur ad *Chriſtum* trahentis Ephes. IV. 8. Etenim pendet ibi omnis vis argumentationis a graeca verſione, qua Paulo locum pſalmi, vers. 19. reddere viſum eſt. In qua cum verba, και εδωκε δοματα τοις ανθρωποις, recedant plane a vero atque obvio ſenſu formulae hebraicae, לקחת מתנות באדם, qua Deus acceptor munerum, non auctor dicitur; haud difficulter intelligitur, non ad probandum ab Apoſtolo uſurpatam eſſe Pſalmi ſententiam, ſed ad rem aliam, de qua ipſi ſermo erat, tantummodo adcommodatam. conf. b. Zachariae ad Ephes. IV. 8.

Ita diſpoſitus eſſe Pſalmus videtur, ut inter ipſam pompam deducendae arcae poſſet cantari. Habet igitur intervalla quaedam ſua, et conſtat ex diſtinctis partibus, quas omnino haud opus eſt arctiſſimo nexu inter ſe cohaerere. Et initium quidem ejus cantandi factum eſſe dixerimus, cum arca e loco ad Zionem proximo, quo antea ſubſtitiſſet, ſolemniter procedere inciperet. Utitur enim Davides vs. 2. eadem plane formula, qua Moſes olim uti conſueverat, quotiescunque arca locum mutaret ſuum, Numer. X. 35.

Sed

Sed ita utitur Davides, ut eandem jure ſuo augeat atque amplificet vs. 3 4. הִנְדֹּף aliis dicitur infinitivus Niphal irregularis, aliis infinitivus formae ex Kal et Niphal mixtae: neutrum ſi placuerit, poſſis mutatis vocalibus ſubſtituere הִנָּדֵף. In voce תִּנְדֹּף antiqui Interpretes, Alexandrinus cum Vulgato et Arabe, Syrus etiam atque adeo Chaldaeus, aliam lectionem ſecuti eſſe videntur, יִנָּדְפוּ, quam probant Michaelis, (in *epimetro ad praelect. Lowth.* pag. 557.) Ladvocat, Starckius, Knappius: Koehlero (*Repertor. litteraturae bibl. atque orient.* Vol. XIII. pag. 98.) magis probante formam יִתְנַדְּפוּ, commendatam etiam ab Houbigantio. At recepta lectio, quam Michaelis etiam in verſione Pſalmorum vernacula ſecutus eſt, tenenda videtur, quod et cauſa non intelligitur, quapropter ינדפו tranſierit in תנדף, et admodum credibile eſt, antiquos interpretes accommodaſſe in vertendo lectionem תנדף ad verba ſubſequentia יאבדו ישמחו. Quod vero Houbigantius monet, lectionem תִּנְדֹּף propterea locum habere non poſſe, quod verbum hoc activum non ſequatur caſus, id ſane magni momenti haud eſt: poteſt enim nomen e propinquo arceſſi. Illud gravius eſt, quod ill. Michaelis notavit, רשעים non eſſe malos, nefarios homines, ſed *reos*, qui malam cauſam habeant, hoc eſt barbaras gentes, Iſraëlitis inimicas: צדיקים contra eos, quorum cauſa ſit juſta, nempe Iſraelitas, a Jehova in tutelam receptos.

Hos igitur excitat vates, jubetque, incedenti Numini hymnos canere, viamque munire. ערבות haud neceſſe eſt de locis deſertis intelligi: ſignificat enim hoc nomen etiam planitiem, regionem campeſtrem. (vid. Bachiene *hiſtor. und geograph. Beſchreibung von Palaeſtina.* P. I. Vol. 1. cap. 9. pag. 340. ſq.) Sed, quo-

quomodocunque accipias, formula סלו לרכב בערבות non eſt admodum urgenda. Eſt enim mere poëtica, deſumta a moribus veterum regum, quibus, iter facturis, ſolebant praecedere, qui viam ſternerent complanarentque.

Formulae בְּיָהּ שְׁמוֹ explicandae triplex fere ratio obtinet. Vulgaris ſententia eſt, praefixum ב eum hic uſum habere, qui frequentiſſimus eſt in arabica lingua, qua ſi v. gr. Deus potens eſſe dicendus ſit, dicitur: Deus eſt *in* potente. Et quamquam illud Beth eſſentiae ſeu qualitatis, ut dicunt, plerumque conjungi ſolet cum praedicato; haud tamen, quod obſervat Michaelis (*Bibliothecae or. et exeget.* P. XII. pag. 106.) exempla deſunt, quae ſubjecto etiam illud praefigi demonſtrent. Alii, praeeunte Lud. Cappello (*Crit. ſacr.* pag. 639. edit. Halens.) lectionem ſtatuunt, vel hanc יָהּ שְׁמוֹ, vel hanc כִּי יָהּ שְׁמוֹ, auctoritate uſi veterum interpretum, Alexandrini cum Vulg Syri, Chaldaei. Sed habemus receptae lectionis diſertos atque luculentos teſtes Symmachum nec non auctorem verſionis graecae *quintae*, quorum alter habet *δια τȣ Ια η ονομασια αυτȣ*, alter *εν τω Ια το ονομα αυτου*: et reliquos etiam illos ipſos eandem lectionem habuiſſe, at ex arabico uſu interpretatos eſſe, haud eſt incredibile. Quamquam vetus ad hunc locum ſcholion, a Ladvocato, (pag. 29.) deinde a celeb. Adlero (*Repertor. litter. bibl. et oriental.* vol. XIV. pag. 193.) e codice Vaticano, exhibitum: *το μεν Κυριος συνηθες παρ Εβραιοις Αδωναι· ενταυθα δε λεγεται Ια σεμω*, ſuſpicionem movet, non defuiſſe olim etiam hebraicos libros, qui haberent יה שמו. Tandem ill. Michaelis putat, mutatis vocalibus, בִּיָּה verbum eſſe, ejusdem ſignificationis cum ſyriaco ܒܝܐ, conſolatus eſt: neque tamen ipſe permultum tribuit

tribuit huic ſuae opinioni, quandoquidem in verſione pſalmorum vernacula locum ſic reddit, *er heiſt* Jehova: et poſſit omnino ſententia, *conſolatur* nomen ejus, nonnihil languida videri in carmine tam incitato ſublimique. Itaque et nos primam illam rationem amplectendam eſſe exiſtimaverimus. Caeterum KLEISTIVM, divinum poëtam, in ſuo illo

> *Groſs iſt der Herr! die Himmel ohne Zahl*
> *Sind ſeine Wohnungen,*
> *Sein Wagen Sturm und donnernde Gewölk,*
> *Und Blize ſein Geſpann*

ad hunc Pſalmi noſtri locum reſpexiſſe, quod STARKIVS innuit (pag. 145.) et KOEHLERVS affirmat (*loc. cit.* p. 99.) dubitari poſſit: nos potius locum Pſalm. XVIII. 10 ſqq. ab eo imitatione expreſſum eſſe diximus. Quae Alexandrinus interpres huic verſui ſubjuncta habet verba, *ταραχθησονται απο προσωπȣ αυτου*, pertinent, niſi nos omnia fallant, ad verſum tertium, atque in margine primum poſita irrepſerunt in textum, unde nunc ſunt iterum eliminanda. Vers. 6 אלהים במעון קדשו ſubjectum propoſitionis eſt, cui praedicatum, ut alias ſaepe, praemittitur. יחידים, vs. 7. ſunt *ſolitarii* (pſalm. XXV. 16.) patria ſeu domo extorres. Eſt hic conſtructio diverſa ab ea, quae conſpicitur Pſ. CXIII. 9. nempe talis, qualem *praegnantem* dicunt grammatici: etenim ה in voce ביתה notat motum ad locum, adeoque alio verbo ſubintellecto formula explenda eſt ſic: אלהים מֵשִׁיב יחידים ביתה ומוֹשִׁיב אוֹתָם בּוֹ, niſi malueris, lectioni מושיב ſubſtituere hanc, מֵשִׁיב, quae vero, quod mireris, neque in libris ſcriptis, neque in verſionibus antiquis quicquam praeſidii habet. כּוֹשָׁרוֹת, nec non quod

T Syrus

Syrus pro eo ponit nomen, ܟܫܝܪ̈ܘܬܐ optime explicatur ex arabica lingua, in qua كثر, verbum ſatis obvium, multitudinis ac abundantiae ſignificationem haber. כושרות itaque poſſunt eſſe loca rebus omnibus affluentia: צחיח autem, nam ה iterum locale eſt, ſignificat proprie locum glabrum ac nudum, hoc eſt ſolum aſperum, torridum, ſterile. Quod Alexandrinus nec non Syrus צחיחות vertunt *ſepulchra*, feciſſe videntur, quod cogitarent, ſepulchra utplurimum in montanis petroſisque locis condi olim conſueviſſe. Rectius Aquila, *πλην αφιςαμενοι εσκηνωσαν λεωπετριαν*, *laevem petram*, quo nomine Alexandrinus reddit צחיח סלע, Exech. XXIV. 7. 8. XXVI. 4. 14. Quod reliquum eſt, haud putaverim, locum communem tractari hoc verſu: eſt potius haud obſcura alluſio ad nobilem illam rerum converſionem, qua olim gens Iſraelitica, ſummi Dei beneficio, ab Aegyptiaca ſervitute eſſet liberata, inque terram bonis omnibus abundantiſſimam deducta, barbaris incolis partim deletis, partim e patria in loca vaſta atque horrida ejectis.

Jam Arca cum ſplendido ſuo comitatu ſolemniter procedente, abeſſe omnino haud potuit, quin animo vatis ſeſe offerret cogitatio priſtini illius temporis, quo populus, excuſſo Aegyptiorum jugo, duce ac auſpice Jehova, per deſerta arabica migrabat. Itaque, nulla tranſitus formula adhibita, ſermone ſubito ad Deum converſo, commemorat primo legem a Deo latam, deinde beneficia ab eo in itinere accepta, porro victorias ab hoſtibus reportatas, alia. Ad primum illud quod attinet, dubitari nequit, vers. 9 contineri deſcriptionem horrendae illius tempeſtatis, quam conjunctam fuiſſe cum divinae legis promulgatione ex Exod

Exod. XIX. 16 ſqq. intelligitur, quoniam nominatur Sinai et quaſi digito commonſtratur, diciturque et ipſe praeſente Numine contremuiſſe. Et quidem Davides utitur formulis, a Debora olim Judic. V. 4 ſq. adhibitis, unde conſequitur, nobiliſſimi hujus carminis uſum iſta aetate haud obſcurum fuiſſe. Neque tamen probamus ſententiam celeb. Koehleri, putantis, (*loc. cit.* pag. 106.) etiam verba הרים נזלו מפני אלהים a Davide inde repetita fuiſſe, ſed mature a librariis, ob *ομοιοτελευτον*, omiſſa. — Sed haec parum difficultatis habent: quae ſequuntur, magis ſunt obſcura atque impedita.

Vers. 10 inprimis diſpiciendum, quid ſit נחלת יהוה. Ill. Michaelis *peculium Jehovae* exiſtimat eſſe montem Sinai cum regione ſubjecta, quae Exod. III. 5 dicatur אַדְמַת קֹדֶשׁ, ſolum ſacrum; *animalia Dei* dicit domeſticas ejus regionis feras, et ipſas ſacras, ac ſub tutela Numinis verſantes; *imbrem* denique putat proprie accipiendum eſſe de pluviis copioſis, beneficio Dei in eam terram effuſis, ut ſententia loci ſit haec: Deum exuſtas aeſtu ſolis regiones ſinaiticas rigaſſe largis imbribus, ut et ferae ibi habitare poſſent, et inops. Iſraelitarum multitudo. Comprobat quidem haec omnia aſſenſione ſua confirmatque, praeter alios, ven. Reinhardus, vir ingenioſiſſimus: ſed nobis tamen aliter videtur, quoniam et loquendi formula, נחלת יהוה, certe haud raro obvia, nunquam hoc ſenſu occurrit, et rei ipſius, nempe regionis ſinaiticae frequentiore pluvia cultae ac fecundatae, veſtigium, quantum conſtat, nullum ſupereſt. Nec b. Zachariae adſtipulamur, exiſtimanti, ipſam terram Canaaniticam his verbis innui, atque a Deo, quo acceptior eſſet ipſius populo, לְרַוָּתוֹ, ad inhabitandum, provide rigatam ac fecundatam deſcribi.

Non fert iſta orationis ordo ac ſeries: nam quae deinceps commemorantur, haud paullo ante occupatam Canaanitidem geſta ſunt. Optime vero rem omnem expoſuiſſe videtur Ladvocat, cui נחלת יהוה eſt ipſe populus Iſraeliticus, alibi etiam hoc nomine nobilitatus, veluti Devter. IX. 29. Pſ. XXVIII. 9. Pſ. XCIV. 5. גשם נרבות *Manna* eſt, quam per imaginem imbris repraeſentari, mirum profecto videri non poteſt, cum non poëtice tantum, ut Pſ. LXXVIII. 23 ſq. coll. Pſ. CV. 40. ſed oratione etiam plana ac ſimplici, Exod. XVI. 4. dicatur cibus coeleſtis, pluviae inſtar a Deo effuſus. — In voce וְנִלְאָה Vau praefixum vertendum eſt, *et quidem*, docente Schroedero, *Inſtitutt. ad fundam. ling. hebr.* ſect. IV. de Syntaxi partic. reg. CIX. 1. א. quod cum non animadverteret Ladvocat, ſuſpicatus eſt excidiſſe particulam עַל ante vocabulum נחתלך, Houbigantivs vero putavit lectionem reſtituendam eſſe hoc modo: לנחלתך ונלאה ואתה כונ׳. . . . praeter rem et ſatis infeliciter! — Jam vero animalia Jehovae quid ſint, in promtu eſt judicare. Etenim, ſi נחלת יהוה ſit agmen Iſraeliticum, et pronomen בָּהּ referri debeat ad נחלת, quod omnino aliter fieri nequit; certe animalia, quae dicuntur verſata eſſe in agmine Iſraëlitico, non poſſunt eſſe niſi שַׂלְוִים, hoc eſt ex plurimorum ſententia, *coturnices.* Atque haec ſententia mirifice confirmatur tum eo, quod loco antea citato, Pſ. LXXVIII. 28 Deus dicitur שלוים projeciſſe בקרב מחנהו, tum quod ibidem vers. 20. ubi de parandis *carnibus* ſermo eſt, videmus hoc ipſum verbum הכין adhibitum eſſe, quod eſt noſtro loco cum חַיָּה conjunctum.

Quae ſequuntur vers. 12 et 13. ad victorias referenda ſunt, potiſſimum a Sihone atque Ogo regibus reportatas, Numer. XXI. 21 ſq. Certe quidem non id

id agit vates, ut rem geſtam omnem ex ordine multis exponat, quod hiſtorici erat, non poëtae: choros tantum videt auribusque percipit feminarum ovantium, carminibusque celebrantium victorias, modo ex hoſtibus relatas. Feminarum enim permagnas partes fuiſſe in ejusmodi laetitia publica, intelligitur ex locis Exod. XV. 20. Jud. XI. 34. 1 Sam. XVIII. 6. 7. 2 Sam. I. 20. Nomen אֹמֶר, ſimpliciter poſitum, late patet, nec videtur jure poſſe ad *laetum nuntium* reſtringi. Sed cogitatione repetendum eſt hoc nomen, atque enuntiatum, quo monocolon eſſe videtur, et eſt ſi ſolam ſententiam ſpectes, in duo diſtribuendum, (conf. Lowth *de ſ. poëſi Hebraeorum*. pag. 388.) quorum prius poſteriore demum legitime circumſcribatur definiaturque. Quae autem ſequuntur verba: מלכי צבאות ידדון ונות בית תחלק שלל: non ipſius vatis ſunt, ſed feminarum tripudiantium: quod etiamſi a pauciſſimis obſervatum eſt, tamen haud obſcure ex eo colligitur, quod ſi vatis verba eſſent, praecedere illa debebant in ſerie orationis, quandoquidem clades hoſtium debet antecedere victoriae ſolemnem celebrationem. — נות בית poëtice dictum pro נָשִׁים, quoniam moris erat, atque adhucdum eſt, in iſtis regionibus, ut domi ſeſe contineant feminae, nec in celebritate hominum verſentur; quo etiam reſpicit illud, Jud. V. 24. תברך יעל באהל. Feminis, non viris, quod tribuitur praedae partitio, elegantiſſimum eſt atque ad rem ipſam accommodatiſſimum. Nempe viris ſatis eſt, hoſtes proſtraviſſe, praelioque viciſſe: praedam vero ipſorum virtute partam, ejusque aequabilem partitionem non admodum curare ſinit animi elatio atque liberalitas. Caeterum mirum videri poſſit, in loco non nimis obſcuro tantopere coecutire potuiſſe antiquos interpretes; veluti Alexandrinum, qui, nullo plane ſenſu, haec habet, ο βασιλευς

των δυναμεων τȣ αγαπητȣ, τȣ αγαπητȣ, και ωϱειοτης τȣ οικȣ διελεσθαι σκυλα, preſſe repetita e vulgato, *rex virtutum dilecti, dilecti, et ſpeciei domus dividere ſpolia.* — Sed hiſce immorari non eſt operae pretium. Accedimus nunc ad eam carminis partem, quae plurimis difficultatibus laborare videtur.

Expugnata atque in poteſtatem redacta ditione Baſanitica, conſtat haud parvam partem populi, fertilitate atque amoenitate ſoli captam, petiiſſe a Moſe, ut liceret ſibi occupare iſtam regionem, rei pecuariae maxime aptam, relicto jure ſuo petendae portionis de terra a Deo promiſſa. Numer. XXXII. Ad haſce igitur tribus, immo ad univerſum populum, converſus eſt ſermo, cujus ſententia, ut hoc praemittamus, huc redit: *amoenam quidem, et montibus quoque, qui ad regiam ſedem Numinis apti eſſent, conſpicuam fuiſſe eam regionem, nec tamen ibi ſubſiſtere licuiſſe, ſed poſt novas demum victorias, poſt alia regna occupata, arma ponere optatoque otio frui Iſraelitas debuiſſe.* Obſcurum vocabulum שפתים omnium optime expoſuit Michaelis (Lowthii *praelect. de poëſi hebr.* pag. 562.) qui *canales* intelligit ſeu alveos, unde pecora bibunt. Sed in eo nos non habet adſentientes, quod putat, כנפי יונה dictum eſſe vel pro וכנפי vel pro בין כנפי, columbasque hic pertinere ad deſcriptionem vitae otioſae ac paſtoritiae, ut in loco Virgiliano, Eclog. I. 52. ſq.

Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
— — — — — —
Nec tamen interea raucae, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab ulmo.

Etenim

Etenim, in delineanda vita ruſtica, canalibus minus accommodata eſſe videtur columbarum, quam gregum balantium mentio, ut eſt in illo loco Jud. V. 16.

למה ישבת בין המשפתים
לשמע שרקות עדרים:

quare recubuiſti inter canales,
ad audienda ſibila gregum?

aut ſi columbis uti voluerit auctor, iisque colorum varietate conſpicuis, dicendum fere erat, לראות כנפי יונה, ad *ſpectandas* columbas. Itaque exiſtimaverimus, columbam hic imaginem eſſe ipſius agminis Iſraelitici, quod, ut columba longo volatu feſſa conſidet quieſcitque, longis itineribus exagitatum requirebat nunc locum, ubi ſuam tandem ſedem et domicilium habere poſſet. Atque hoc maxime inſequentis commatis ratio videtur exigere.

Vers. 25 haud parum moleſtiae interpretibus faceſſit vocabulum בָּהּ, quoniam, quo referendum ſit pronomen, haud adparet. Sunt qui בָּהּ dictum putant pro בָּאָרֶץ, e quorum numero videtur eſſe etiam cel. Mendelssohn, qui habet:

Die Allmacht ſtreckt dort Koenige hin;
Dann leuchtet Schnee im Düſtern.

Certe ven. Reinhardvs ita ſtatuit, exiſtimans, omiſſionem nominis, quantumvis duriorem, carminis brevitate excuſandam eſſe. Ven. Doederleinii, in *Scholiis*, interpretatio haec eſt: *cum omnipotens reges in eo* (deſerto v. 11.) *disjecerit*, *poſt tenebras nitidum affulſit* deſertum: at verſus *undecimus* et longius abeſt, et caret nomine, quod deſerti ſignificationem habeat, nam

נחלת יהוה viro doctiſſimo eſt populus Deo ſacer. Ven. Starckivs autumat, ſive illud בה in בהם vel בם mutandum eſſe, ut ſenſus ſit, *cum altiſſimus reges inter ſe diffunderet*, ſive referendum ad ſuperius נחלת, deſertum nempe Arabiae, ubi ab Abrahamidis reges Phoenicum profligatos eſſe, hiſtoriae ſacrae memoriae prodiderint. Celeb. Koehlervm ſi audias, eliminandum eſt vocabulum בה, ut quod abfuerit olim a codice interpretis Alexandrini, et abſit a verſione arabica in msc. 13 bibliothecae regiae Pariſienſis, teſte Starckio pag. 175. Ill. Michaelis contra (*Bibliothec. orient.* P. XII. pag. 170.) negat lectionem בה repudiari poſſe, ob auctoritatem veterum verſionum. Certe, ſi Alexandrini *επ αυτης* non ipſius Alexandrini ſit, ſed Theodotionis, ab Origene demum textui verſionis alexandrinae inſertum, extat tamen lectio בה apud Syrum, Chaldaeum, Hieronymum, Symmachum: nec poteſt diſſenſio unius interpretis detrahere quidquam ejus auctoritati, quoniam cauſa, cur in vertendo negligi potuerit, in promtu eſt, contra vero, cur textui ingeſta illa fuerit, excogitari nulla poteſt. Putavit aliquando Vir illuſtris (Lowth *de ſacra poëſi hebr.* pag. 567.) pro צלמון legendum eſſe, צִיּוֹן, ut pronomen, emphatice praemiſſum, reſpiciat ad ſubſequens nomen Zionis, nivis autem mentio ad refrigerium et laetitiam pertineat, ex uſu verbi arabici ثلج *laetari*, et أثلج *exhilarare*, hoc ſenſu:

Altiſſimo reges in ea conſtituente

Voluptate perfundebatur Sion.

Sed, repudiata hac ſententia, quod credibile haud ſit, nomen omnibus notum צִיּוֹן ſeſe penitus ſubduxiſſe, ac

ac in obſcurum illud צלמון tranſiiſſe, atque etiam orationis ordo hic non ferat mentionem Zionis, aliam rationem inire tentavit (*Biblioth. Or.* P. XII. pag. 170 ſq.) hoc modo, ut prius hemiſtichium, mutato שַׂדַּי in שְׂדֵי, interpretetur, *quando agros regum* (Ogi et Sihonis) *partimini*, in poſteriori autem commate lectionem conſtituat vel hanc, בהתשלג בצלמון, *quando in opacis vallibus recreamini*, invita quidem grammatica, quae poſtulat בחשתלג בצלמון, adſtipulante tamen ven. KNAPPIO (in *altera editione verſionis pſalmorum*), vel hanc בהת שלג בצלמון, *cum nix in Zalmonem*, vel, *in depreſſas valles Baſanis*, *effunditur*, adhibito verbo arabico هث, *effudit*. Ven. REINHARDO videtur ſermo eſſe de illuſtri praelio, duce Joſua cum rege Hieroſolymorum ejusdemque ſociis commiſſo, Jos. X. in qua cum pars caeſi hoſtis fugerit verſus Bethhoronem ſuperiorem, et regiones urbi Sichem vicinas, ad quam Salmon mons ſitus erat Jud. IX. 48. acceſſeritque ingens grando divinitus in profugos immiſſa, potuiſſe vatem hanc rem in animo habuiſſe, ut ſenſus loci ſit hic, *cum Deus ſpargit per terram reges*, *albeſcit ad montem Salmonis*, ſeu *alba grandine tegitur regio Salmoni adjacens*: quamquam ipſe vir doctiſſimus haud diſſimulat, etiam hanc interpretationem multis laborare difficultatibus: quarum haud poſtrema nobis quidem haec eſſe videtur, quod ab hoc loco aliena eſt mentio rerum cis Jordanem, in ipſa terra Canaanaea, geſtarum. — Noſtra tandem ſententia huc fere redit. Primo, cum יוֹנָה nobis populum Iſraëliticum ipſum ſignificet, habemus quo pronomen commode referamus: neque obſtat, quod *tertiae* perſonae hoc eſt, non ſecundae, בָּהּ, cum ſint ejusmodi viciſſitudines perſonarum ſatis ſolemnes atque obviae in poëſi hebraica. Igitur prius hemiſtichium convertimus, *quando*

 do

do diſperſerit omnipotens reges pro ea, ſeu *propter eam.* Deinde צלמון non eſt cur nomen proprium montis, ejusque plane ignobilis, eſſe debeat: habere vero poteſt, collato verbo ظَلِمَ, ſignificationem obſcuritatis ſeu *umbrae*, quod vidit etiam Theodotion, qui בצלמון interpretatus eſt *ἐν σκιᾷ* (vid. celeb. Adleri *Symbola ad Montefalconii Hexapla ex cod. Vaticano* 754. *in Repertor. orient.* Vol. XIV. pag. 194.) Tandem quod hebraico verbo reſpondet arabicum ثَلَجَ, proprio quidem de coelo *ningente* dicitur, ſed tranſlate etiam de eo, qui *tranquillo*, *laeto eſt animo*, et in conjug. IV. اثلج eſt, *laetitia aliquem affecit*, quaſi refrigeravit, quemadmodum etiam verbum قَرَّ primo eſt *friguit*, deinde, *laetus evaſit.* Itaque verba תשלג בצלמון, mutato תַּשְׁלֵג in תְּשֻׁלַּג, reddimus, *refrigerabitur* ſeu *recreabitur in umbra.* Qua quidem ratione hoc ſaltem conſecuti eſſe nobis videmur, ut ſententiam habeamus non modo planam ac ſimplicem, ſed et neque a venuſtate carminis, neque ab iis quae antecedunt proxime et ſequuntur alienam. Poſſit quidem hoc forte reprehendi in hac interpretatione, quod nihil conjunctionis habere videtur *columba* cum *regibus* regno everſis. Sed conſtat apud intelligentes, non adeo delicatum eſſe Hebraeorum dicendi genus poëticum, ut ab miſcendo ſermone proprio tropicoque multum abhorreat.

In verbis הר אלהים הר בשן ſubjectum enuntiationis eſt הר בשן. *Dei mons* dicitur Baſan, haud eo ſenſu, quo vel *Horeb* Exod. XXIV. 13 alibi, vel *Zion*, Pſ. XXXIV. 3. II. 6 alibi, praeclaro hoc nomine inſigni-

ſignitur, eſt enim hoc ab univerſi pſalmi ratione ac argumento alieniſſimum: ſed intelligenda eſt formula ex conſuetudine Hebraeorum, qua quicquid in ſuo genere praeſtans eſt atque eximium, *Dei eſſe* dicere ſolent, veluti Pſ. XXXVI. 7. Atque hunc ſenſum parallelismus etiam membrorum planiſſime poſtulat. Minus commode verba הר בשן reddiderunt graeci interpretes. Alexandrinus et Symmachus, quorum alter habet *ορος πιον*, h. e. *λιπαρον η πλουσιον*, ut habet margo libri Vaticani, a celeb. Adlero excerpti (*loc. cit. Repertor. orient.* Part. XIV.) alter, *ορος ευτροφιας*, quod putarent, Baſanem montem per metaphoram ſignificare montes Pingues atque fertiles univerſe: nec audiendus eſt Hovbigantivs, qui utroque loco pro הר בשן legere jubet הַר רְשֶׁן. Formulam הר גבננים optime explicatam videas a Schvltensio, *Clav. dialectorum* pag. 196. ubi ita: "Radix גבן جبن primario ſignificavit *coagulari*, *concreſcere in grumos*; quas notiones conjug. 4 et 5. frequentant. Hinc גבינה *caſeus*, propric *coagulatum et concretum in grumos* majores *lac.* Sed et animus *coagulatur* et *concreſcit* veluti, quum *puſillanimitate et ignavia conſtrictus torpeſcit*, (unde جبير.) puſillanimis.) Alio uſu adſpectuque جبّانة eſt *terra aſpera et ſcabroſa*; coemeterium. Hac anſa גִּבֵּן quoque *gibboſum* denotare coepit, et הרים גבננים in Ps. 68 *montes gibboſos*, *gibbis aſperos ſcabroſosque* venuſte conſignat." In quibus et nos acquieſcimus. Sed illud nobis dubitationem injicit, quod eadem vox גבננים modo ſingulari, modo plurali juncta hic ſit. Etenim, ſi ſubſtantivum ſit, recte quidem dicitur הר גבננים, ſed vitioſa eſt formula הרים גבננים: ſi adjectivum, locum habere non poteſt הר גבננים.

Poſſit.

Poſſit igitur ſuſpicio haud vana ſubnaſci depravatae lectionis: nec incredibile eſt, priore loco genuinam lectionem eſſe גַּבְנֹן, eamque degeneraſſe in גבננים, quod librario fraudem faceret vox גבננים proxime recurrens. Certe Alexandrinus interpres et Symmachus vocabulum גבננים habuiſſe videtur pro adjectivo, habet enim ille *ορος τετυρωμενον* et *ορη τετυρωμενα*, hic *ορος υψηλοτατον* et *τα ορη τα υψηλα*. Quamquam et illud diſſimulandum non eſt, Syrum utroque loco exhibere ܛܘ̈ܪܐ ܕܓܒ̈ܢܐ. Verbi תרצדון veram indolem Schultensius declaravit (*Animadvers. philolog. et crit. ad varia loca V. T.* pag. 162.) ex ſermone arabico, in quo رصد eſt *παρατηρειν*, *invidioſe aliquem obſervare.* Nimirum ad montes eminentiores univerſos convertitur oratio, quos vates elegantiſſime fingit invidere Zioni honorem illum eximium, quod dignus habitus eſſet, quo arcam, adeoque ſedem ſuam regiam collocaret Deus. Haud quidem nominatim commemoratur Zion mons, ſed potius digito quaſi monſtratur: quid enim opus erat nominare montem, qui nunc, inter canendum hoc carmen, omnium obverſaretur animis oculisque? Tandem id quam maxime obſervari velim, quam commode atque apte ad rem nunc redeat vates, unde digreſſio ab ipſo ſatis longa facta eſt.

Currus Dei vers. 18 nobis eſt ipſa arca, quae erat quaſi ſella Numinis, qua etiam quinto verſu dicitur *invehi.* Igitur non eſt, cur רֶכֶב mutetur in רַכַּב ſeu רֹכֵב, quod praeeunte Syro interprete ſtatuit ill. Michaelis et ven. Knappius: ſed in voce רבתים ellipſis eſt praefixi ב, quod haud infrequenter omitti conſtat. Incertis vocibus רבתים et שנאן non opus diutius immorari: ſive enim רבתים ſint *duae* myriades,

des ſive myriades *duplicatae*; illud in promtu eſt, ingentem quidem aliquem, nec tamen certum definitumque numerum his verbis deſignari. Formulam אלפי שנאן Alexandrinus vertit *χιλιαδες ευθηνουντων*, quod Hieronymus ſequitur *millia* abundantium ſ. *ευθημεντων*, quod Vulgata exprimit, *millia laetantium*; viderique poſſit habuiſſe lectionem שאנן vel שאננים, nam alio loco, Ps. CXXIII. 4. הלעג השאננים reddit ipſe *το ονειδος τοις ευθηνουσι*, et Symmachus, *επιλαλεντων των ευθηνουντων.* Sed poteſt etiam per incuriam confudiſſe inter ſe שנאן et שאנן: Symmachus, qui habet, *χιλιαδες ηχουντων*, videtur de verbo שאה cogitaſſe. *Coeleſtes* copias innui, pervulgata opinio eſt. Nos Iſraelitarum ingentem comitatum intelligimus, 1 Chron. XV. 3. 28. quos inter medios incedebat Arca. Quae ſequuntur verba, סיני בקדש, interpretes recentiores magno conſenſu ita accipiunt, ut putent vel ſubintelligendum eſſe praefixum ב ad vocem סיני, vel adeo re ipſa legendum בסיני, ex auctoritate Alexandrini, Vulgati, Arabis, Chaldaei. Habet omnino Alexandrinus *εν Σινα εν τω αγιω*, nec tamen inde certo effici poſſe videtur, vere eundem lectione בסיני uſum fuiſſe: Syrus vero diſerte exhibet ܒܣܝܢܝ ܒܩܘܕܫܗ. Et ſane admittit haec formula interpretationem haud contemnendam. Etenim Sinai mons dicitur hic per ſynecdochen univerſe pro ſede domicilioque Numinis, eſtque loquendi modus qualis obtinet in illo loco *Martialis*, Lib. IV. Ep. 60.

——— *in medio Tibure Sardinia eſt.*

vel apud *Themiſtium* orat. 31. *μετεληλυθεν ο Ελικων εις τον Βοσπορον*, *Helicon in Boſporum tranſiit.* (vid. *Annotations on the Pſalms.* by JAM. MERRICK. pag. 141.) Senſus itaque eſt: *Qui in Sinai monte olim praeſentem ſe demonſtravit Deus, jam in hocce ſacrario ſedem ſuam habebit.*

Vers.

Vers. 19 apoſtrophe fit ad eundem, de quo proxime ſermo erat, Jehovam. Montem nunc conſcendit pompa: itaque dicit vates עלית למרום, utiturque eodem verbo, quod etiam alias hac de re uſurpatum videmus, Ps. XLVII. 6. 1 Chron. XV. 28. 2 Sam. VI. 15. Quae vero de captivis dicta ſunt, muneribusque acceptis, non ſunt ad vivum reſecanda, ſed pertinent ad amplificandam pompae magnificentiam. Tribuuntur Deo, quae ſolebant apud reges, bello feliciter geſto, locum habere, ut victos hoſtes ad ſervitutem deprimerent, et munera acciperent obſequii ac obſervantiae cauſa oblata. Et victoris perſona vere tribuitur Jehovae, qui brevi antea Zionem montem, quem nunc ipſe occupabat, vi armisque expugnaſſet, ejectis veteribus incolis. Ad vocem סוררים repetendum eſt praefixum Beth, nam שבית remotius eſt, ut trahi huc poſſit. Quod vero ab infenſis etiam hominibus munera oblata eſſe dicuntur, iterum pertinet ad declarandam triumphantis regis dignitatem ac potentiam. לִשְׁכֹּן conjungendum eſſe putamus cum עָלִיתָ, ut verbum eadem ſignificatione veniat, qua ante adfuit vers 17. Qui de ceſſatura hoſtium ira intelligunt, vereor ut hunc verbi uſum exemplis queant probare. Sed de verbis לקחת מתנות באדם adhuc dicendum. Etenim Apoſtolus Ephes. IV. 8 locum hunc noſtrum ſic commemorat: *αναβας εις υψος ηχμαλωτευσεν αιχμαλωσιαν, και εδωκε δοματα τοις ανθρωποις*, quod aperte recedit a proprietate ſermonis hebraici. Conſentit quidem cum Apoſtolo et Chaldaeus, יְהַבְתָּא לְהוֹן מַתְּנַן לִבְנֵי נְשָׁא, et Syrus ܘܝܗܒܬ ܡܘܗܒܬܐ ܠܒܢܝ̈ ܐܢܫܐ. Et KENNICOTTUS (*Diſſertat. gener.* pag. 31. coll. pag. 33. *edit. Bruns.* pag. 154 et 164.) exiſtimat, lectionem לקחת ortam eſſe tranſpoſitis literis

teris ex חלקת. Nam verba, inquit, *accepiſſe dona in homine*, vel *inter homines* contextui congruere non videntur: ſaltem hic verborum ſenſus valde diverſus eſt a חלקת באדם *dediſti* (vel *diviſiſti*) *dona inter homines*; prout Apoſtolus locum citat, Ephes. IV. 8. Sed haud multum momenti ineſſe videtur hisce rationibus. Etenim formula, *accepiſti* dona, melius etiam contextui congruit, quam altera illa, *diviſiſti* dona: et auctoritas apoſtoli eo certe haud valet, ut putemus, lectionem hebraicam ex ipſius citationibus aeſtimari debere et quaſi conſtitui. Alii, inter quos ven. Reinhardus, negant hic aliam lectionem ſubeſſe, et recte quidem, quantum nos judicamus: nam poſita lectione חלקת cauſa non intelligitur, cur vel Alexandrinus verbo *δίδωμι*, quod nusquam reſpondet *τω* חלק, vel Chaldaeus Syrusque verbo יהב magis quam alio uſi ſint. Sed quod iidem obſervant, verba לקחת מתנות באדם recte verti poſſe, *accepiſti dona pro hominibus*, quoniam verbum לקח paſſim uſurpetur etiam de eo, qui accipit aliquid, ut aliis det, veluti Gen. XV. 9. 1 Reg. XVII. 10. huc non prorſus pertinere videtur, quoniam ex ſimilitudine locorum dicendum erat, non באדם, ſed לאדם. Itaque nos haud dubitamus, accedere ad ſententiam ven. Koppii, cui non incredibile eſt, de conſilio mutatum eſſe locum pſalmi ab Apoſtolo, quo eſſet ad rem ſuam adcommodatior. (vid. *Nov. Teſt. perpetua annotatione illuſtratum. Vol.* IV. pag. 348.)

Sequitur nunc laus Dei interpoſita vers. 20—24. Formulam יעמס לנו Alexandrinus vertit *κατευοδώσει ἡμῖν*. Vulg. *proſperum iter faciet nobis*. Quo verbo cum ſatis conſtanter uti ſoleat interpres ille ad reddendum verbum צלח et הצליח, veluti Ps. I. 3. XXXVII. 7. XLV. 5. ſane haud aliena eſt opinio

Lad-

Ladvocati, exiſtimantis, adfuiſſe hic olim lectionem יצליח, eamque vulgari anteponendam eſſe. Nec tamen credibile, familiare ac obvium verbum transiiſſe in minus uſitatum minusque perſpicuum, et recepta lectio interpretationem admittit haud improbandam. Non quod putemus, verbum de *beneficiorum* quaſi *onere* accipiendum eſſe, quod nonnullis viſum eſt, eſt enim hoc alienum ab reliquo uſu verbi; neque ad Deum videtur verbum referendum eſſe, debebat enim tunc, loco הָאֵל, poſitum eſſe הוא: ſed eſt, ut bene vidit ven. Reinhardvs, imperſonaliter dictum adeoque commode reddi ſententia poteſt hoc modo: *ſi oppreſſi ab hoſte fuerimus, hic Deus nobis fert opem.* Verba וליהוה אדני למות תוצאות plerumque ſic intelliguntur: Jehova multiplices habet vias modosque, quibus ſuos poſſit morti ſubducere. Enimvero תוצאות למות non poſſunt dici exitus ex morte. Recte vero Symmachus, *και του Κυριου του δεσποτου αι εις θανατον εξοδοι.* Eſt hic quidem parallelismus, nec vero ſimilium, ſed oppoſitorum. Etenim vox תוצאות uſu militari ſumenda, ut verbum יצא Ps. LV. 12. Habac. III. 13. ſignificatque exitus Dei ſeu impetus in hoſtes, cum ſtrage ac internecione ipſorum conjunctos. Eadem res ſequenti verſu aliis verbis deſcribitur.

Formulam מחץ ראש (Ps. CX. 6. Habac. III. 13) ex arabico ſermone aeſtimandam eſſe, ab aliis obſervatum eſt. Malim vero hebraicum verbum hoc loco conferre cum arabico محص, quam cum مخض, quod Schvltensio placuit, *Clav. dialectorum* pag. 229. et *Origin. hebr.* pag. 347. 531. Etenim illud de eo uſurpatur, qui *concutit* terram vel rem aliam pede ſuo. Itaque מוחץ ראש אויביו eſt, qui proſtratorum

torum hoſtium capita pedibus conculcat. קדקד שער, vertex capillatus, poëtice dictum pro ראש, ut et מתהלך באשמיו, verſans in culpa ſua, pro אויב; nec videtur in hisce locutionibus vis quaedam ſingularis quaerenda eſſe. Poſt verbum אשיב ex antecedentibus repetendum eſſe אֹיְבִים, tam clarum eſt atque obvium, praeſertim ex cohaerentia verſus 23 et 24, ut mirum etiam videri poſſit, interpretes nonnullos, et praeclaros etiam, ad Iſraëlitas hoc retuliſſe. ממצלות ים, poëtice dictum eſt pro מַיִם, cumque *mare* hoc loco oppoſitum ſit Baſanitidi, regioni ad orientem ſitae, haud difficulter intelligitur, innui mare occidentale, ſeu mediterraneum. Neque vel maris vel Baſanitidis mentio aliam hic vim habet, quam quae poſita eſt in deſignanda plaga. Adeoque ſenſus eſt, *hoſtiles copias a Deo utrimque adductum*, *atque Iſraëlitico populo traditum iri ad internecionem*. Sed verbum מחץ hoc loco plane alia ratione adhibitum eſt quam in antecedentibus. Nunc enim reſpondet alteri verbo arabico مخضخض, quod ſignificat, *agitavit*, *concuſſit* rem in re, veluti ſitulam in puteo. Itaque verba למען תמחץ רגלך בדם vertimus, *ut agites pedem in ſanguine hoſtium:* eodem fere ſenſu, ac ſi dictum eſſet למען תרחץ, collato Ps. LVIII. 11. niſi quod תמחץ multo bellicoſius dictum eſt atque audacius. Quapropter non eſt, cur cum Hario, Ladvocato, aliisque ſtatuatur lectio תרחץ; nec poteſt haec, quod Ladvocato viſum eſt, ex eo confirmari, quod veteres interpretes verbis uſi ſint, quae *tingendi* ſignificationem habeant; veluti Alexandrinus, *οπως αν βαφη ο πȣς σȣ εν αιματι*, hos enim ſenſum magis quam proprietatem verbi expreſſiſſe, atque aequo jure ad alterutram lectionem trahi poſſe, manifeſtum eſt. Houbigantii autem in transformanda lectione temeritas modum ac fere fidem omnem excedit.

U Nempe

Nempe is locum ſic conſtituit למען תמחץ רגלך ברם אויביך· לשון כלביך תלקק מנהו, ut reſpergas pedem tuum ſanguine inimicorum tuorum, lingua canum tuorum lumbat ex eo. Noſtra quidem ſententia emendatione haud eget locus, ne ea quidem, qua ill. Michaelis utitur (*Biblioth. orient.* Part. XII. pag. 173.) qui מִנֵּהוּ, quoniam haud adpareat quo pronomen referendum ſit, convertit in מַנֵּהוּ, *da eum* (ſanguinem), collato verbo مَنّ, cui donandi ſignificatio tribuitur. Neque opus eſt cum clariſſ. Koehlero in poſteriori commate ſubaudire verbum ישתה, aut aliud quoddam hujus generis; hoc enim, ſi ad ſenſum ſit neceſſarium, ſane haud relinqui debebat ab auctore ingenio lectorum auditorumve. Si quid judicamus, optima verborum interpretatio ea eſt, quam propoſuit Simonis in *Lexico* voce מִן, docens, hebraicam ſententiam ad verbum ſic reddendam eſſe: *ad linguam canum tuorum quod attinet, de hoſtibus ſit ejus portio.* Caeterum pertinet hoc ad illam priſtini temporis ferociam, qua proſtratorum hoſtium cadavera ſolebant nonnunquam inhumata relinqui, avibus, canibus, aliiſque beſtiis voranda. vid. Jerem. XV. 3.

Redit ad ſuperius ſuum argumentum vates vers. 25. iterumque celebrat divinae pompae ſolemnitatem, ſed peractam illam atque abſolutam, quod jam ſedem ſuam occupaſſet arca: unde ratio intelligitur, cur verba nunc adhibita ſint temporis praeteriti. רָאוּ accipiendum eſt imperſonaliter. בַּקֹּדֶשׁ ſive vertas *in ſacrarium*, ſive *qui nunc eſt in ſacrario*; illud certum eſt, non poſſe hic aliud ſacrarium intelligi, quam quod nunc extabat in Zione monte: unde hoc ſequitur, verſu etiam 18 eodem ſenſu ſumendum eſſe vocabulum. שָׁרִים a graeco ſyroque interprete translatum eſt

eſt *principes*, quod vocem pronuntiarent שָׂרִים: ſed omnino praeferenda eſt recepta lectio ob ſeriem orationis. Pro בְּתוֹךְ cel. KOEHLERVS aptius efferri exiſtimat בַּתָּוֶךְ; quod locus intermedius convenientior videatur turbae virginum quam extremus: qua de re aliis aliter videbitur. Puellarum apud Hebraeos in ſolemnitatibus publicis permagnas partes fuiſſe, ſupra obſervatum eſt, verſu 12. De *tympano* orientalium, quod eſt a noſtro plane diverſum, videndus praecipue eſt cel. PFEIFFERVS, *de Muſica veterum Hebraeorum.* pag. 50 ſq. בָּרְכוּ videtur ad ſimilitudinem praecedentium verborum in בָּרְכוּ mutandum eſſe: quamquam haud multum repugnaverim, ſi interjectam hic apoſtrophen ad Iſraëlitas ſtatuere malueris. Ante vocem אדני, pro qua complures codices habent יְהוָֹה, repetendum eſt ברכו, ante ממקור ſubaudiendum אֲשֶׁר, auctores enim generis ab Hebraeis comparari cum fontibus, gentes cum aqua inde profluente, apparet ex locis Eſ. XLVIII. 1. Prov. V. 18. MICHAELIS locum vertit, *celebrant Dominum, quod Iſraëli ſtabilem ſedem praebuit*, conjicitque cel. KOEHLERVS, rationem hujus verſionis in eo ſitam eſſe, quod arabicum قورة ſit *monticulus, petra ingens.* At obvium eſt, virum ill. ſecutum eſſe ſignificationem nominis مَقَرّ, *locus firmus, quo quis quieſcit.* Quod vero idem addit in annotatt. ad hunc locum, aliam extare lectionem, ſibi etiam praeſtantiorem viſam, quae vertenda ſit, *vos de fontibus Iſraëlis*, haud dubie eo ſpectat, quod Alexandrinus habet, ἐκ πηγων Ισϱαηλ, quamquam nos cauſam omnino haud perſpicimus, cur, ſi ממקורי ישראל vertendum ſit, *ex fontibus Iſraël*, formula ממקור ישראל non aequo jure converti debeat, *ex fonte Iſraël.*

Vers. 28 commemorat vates tribus Iſraëliticas, quae laetitiae huic publicae intererant. Ex 1 Chron. XV. 3 quidem intelligitur, ex univerſo populo convocatam a rege multitudinem fuiſſe: ſed omnes tribus longo ordine recenſere, hiſtorici erat, non poëtae. Itaque nonnullas tantum nominat, et quidem duas, quae in proximo habitarent, adeoque primarias in hac celebritate partes haberent, duasque alias, quae longiſſime quidem abeſſent ab loco ſolemnitatis, nec tamen frequentes adeſſe recuſaſſent. Ac primo quidem Benjaminiticam tribum commemorat, eamque צעיר dicit, quod Benjamin eſſet fratrum natu minimus. Quod vero eandem etiam *dominantem caeteris* appellat, dicitur ea de cauſa factum eſſe, quod Saul, penes quem paulo ante ſumma poteſtas fuerat, genus ex ea duxiſſet. Quod alii putant, רֹדֶה ſignificare eum, qui prior incedat et reliquos quaſi ducat, ut Mendelsohnius habet, *hier Benjamin*, *der jüngſte, führet ſie an*, vereor, ut ex linguae uſu probari queat. Sed nata eſt apud nos ſuſpicio, legendum forſitan eſſe רֹדֵם (אֲשֶׁר), quod verbum cum ſit minus vulgare ac obvium, facile evenire potuit, ut, leviſſima mutatione facta, degeneraret in רדם. Extat vero, et quidem de pompa deducenda uſurpatum a Davide, Pſ. XLII. 5. ubi pro אֶדַּדֵּם pronuntiandum eſſe videtur אֲרַדֵּם Pih. Aquila interpretante, *προβιβαζων αυτους*. Ab veteribus quidem interpretibus nihil auxilii peti poteſt pro hac conjectura. Alexandrinus enim habet *εν εκστασει*, et nomen *εκστασις* reſpondet hebraico תַּרְדֵּמָה Gen. II. 21. XV. 12. declaraturque ab Heſychio per *υπνον*, *ſomnum*. Eodem redit Syri ſententia, ܒܫܠܝܐ, *in tranquillitate*. Symmachus vertit, *παιδευτης αυτων*, et auctor *quintae* verſionis, *διδασκων αυτους*: non quod legiſſe cenſendi ſint יוֹרֵם, ſed uſi

uſi potius ſunt ea ſignificatione verbi רדה, quae apud Chaldaeos, Syros et Samaritanos uſitatior erat. Aquila denique, *επικρατων αυτων*, a quo haud differt Chaldaeus, quantum quidem ex obſcuro ejus dicendi genere cognoſci poteſt. Expreſſerunt itaque veteres hi interpretes omnino lectionem רדם, quid vero, ſi et ipſos habuiſſe tamen רדם, at, in magna verbi hujus infrequentia, cogitatione ſtatim ad רדם delapſos eſſe dixerimus? De nomine רגמתם dicto hic pro בְּרִגְמָתָם, quod alii ſignificatione *coetus* accipiunt, *purpurae* alii, certi quod ſtatuamus, habemus nihil: videtur tamen multitudinis notio ad hunc locum accommodatior eſſe. Caeterum nequeo mihi temperare, quo minus ven. Reinhardi verba hic exſcribam: *Quae alii ad hunc locum de Paullo apoſtolo, Benjaminita; de cognatis Domini, e tribu Judaica oriundis; de reliquis denique apoſtolis, Galilaeis, adeoque ducentibus forſitan genus e tribu Sabulonitica ac Naphthalitica, diſputant: ea magis pie dicuntur, quam erudite, et ad integri carminis naturam et ordinem accommodate.*

Sequitur nunc vers. 29 ſeq. brevis ad Deum ſupplicatio pro confirmanda atque augenda Iſraëlitarum republica. Antiqui interpretes omnes, Alexandrinus cum Vulg. et Arabe, Chaldaeus, Syrus et Symmachus, mirabili fere conſenſu, lectionem exprimunt hanc, צַוֵּה אלהים עזך, nec deſunt hebraici codices apud Kennicottum, qui et ipſi exhibent lectionem אלהים. Hanc itaque veterum auctoritatem ſecutus ill. Michaelis, in *vernacula pſalmorum verſione* verba primum ſic reddidit, *Gott, gebiete deiner Macht!* in altera vero libri editione, mutato conſilio, receptam lectionem tenendam eſſe putavit. Et poteſt haec omnino recte defendi, ſi verbis hiſce ſermonem vel vatis, vel ſingulorum civium, ad rempublicam con-

converſum contineri dixeris, hoc ſenſu: *decrevit, o Iſraël, Deus tuus, firmandam atque amplificandam eſſe tuam rempublicam.* Poſſis vero etiam, immota lectione ipſa, ſententiam hanc efficere, צַוֵּה אֱלֹהֵי בְּעֻזֶּךָ, *impera, o Deus, pro tuo robore*, ut fere Ps. XLIV. 5. צַוֵּה אֱלֹהִים mutandum videntur in אלהי מצוה, quemadmodum Alexandrinus habet, *ο Θεος μȣ ο εντελλομενος.* Alterius commatis verba preſſe ſunt ſic accipienda, *validum te demonſtra quoad id, quod noſtri cauſa jam feciſti.* Sed cur מהיכלך jungendum ſit, ut ut multis viſum eſt, cum verbo פעלת, ſeu rectius cum verbo עוזה, (nam ex palatio nunc demum occupato nulla jam beneficia profecta eſſe poterant,) nos non perſpicimus. Sequimur potius, cum Luthero, Symmachum, qui habet, *δια τον ναον σȣ τον επανω της Ἱερȣσαλημ*, ut ſenſus ſit, *ornando tuo, quod Hieroſolymis imminet, palatio a regibus etiam barbaris donaria contingant*: cujus rei illuſtre exemplum memoratum eſt 2 Sam. VIII. 6. 11.

Vers. 31 haud una difficultas eſt. חית קנה *beſtia arundineti* quid ſit, non convenit inter interpretes. Maxima tamen pars in eam ſententiam inclinat, qua ſtatuitur, *Aegyptum* ſeu regem Aegypti innui, imagine ducta a crocodilo, incola Nili, arundinibus conſiti: Eſ. XIX. 6. Sed quamquam negari nequit, aptam Aegypti imaginem eſſe crocodilum (coll. Ezech. XXIX. 3. 4. XXXII, 2. 3.) habet tamen haec res hanc dubitationem, quod plane non conſtat, Davidis aetate infenſo erga Iſraëliticam rempublicam animo fuiſſe Aegyptium. Nos *leonem* ſignificari, ejusque imagine *Syriae* regem deſcribi dixerimus. Nam primo leones in arundinetis maxime luſtra habere ſolent. Memorabilis eſt locus Ammiani Marcellini, a LOWTHO (*de ſacra poëſi hebr.* pag. 110) commemoratus, qui lib. XVIII. cap. 7.

inter

inter *arundineta*, ait, Meſopotamiae fluminum et fruteſta leones vagantur innumeri. Et Arabes vocabulo أَجَمَةٌ, quod proprie arundinetum ſignificat, utuntur ad luſtrum leonis denotandum. Deinde Syria abundat lacubus, iisque arundinoſis, teſte Abulfeda in *Geographia*, qui ſingulari capite agit de lacubus Syriae, commemoratque, praeter complures alios, lacum Damaſcenum, بحيرة دمشق eumque arundinetum habere affirmat, ولها غاب قصب, (vid. *Abulfedae Tabulae Syriae*, ed. a J. B. Koehlero. pag. 155 ſqq.) אבירים, *tauri populorum*, haud dubie ſunt populi, qui vi atque opibus pollent, עגלי עמים *vituli* contra ſunt gentes minus validae ac numeroſae. Quod ad verba attinet, מתרפס ברצי כסף, ratio maxime habenda eſſe videtur interpretationis a celeb. Schroedero propoſitae (*Obſervatt. ſelect. ad origines hebraeas.* p. 98 ſq.) quamquam nec prorſus novae, proxime enim accedit ad *Lowthianam* (*de ſacra poëſi hebr. p.* 111.) nec ſupra omnes dubitationes poſitae. Nimirum vox רצים, a רצץ quatere, quaſſando concutere, notaſſe ipſi videtur *glaream*, ſeu *lapillos minutos* et quaſi *contuſos*, quorum plenus fluviorum et rivorum fundus eſſe ſolet, quoniam Arabibus رضاض eſt *glarea*, et ſolum مرضوض dicitur, quod *glarea fiſtucatum et ſolidatum* eſt, ut Golius exponit. Deinde רצי כסף *glaream argenti* poëtica phraſi dici exiſtimat vel *glaream argenteam*, id eſt, lapillos ad inſtar argenti candicantes et micantes, qui in fundo aquarum perlucidarum conſpiciuntur: vel, quod mavult, glaream *aquae argenteae*, i. e. limpidiſſimae et ad inſtar argenti nitentis, quale dicendi genus apud Graecos et Latinos crebro occurrit. Putat itaque, epitheton hoc,

conculcans glaream argenti, pulcherrima imagine expingere hoſtes turbulentos, et motibus bellicis pacatiſſimas regiones vexare atque conturbare ſolitos; plane ut Ezech. XXXII. 2. *conturbas aquas pedibus tuis.* Enimvero univerſa poëſis orientalis ignorare videtur illam metaphoram, ſolemnem poëtis aliis, qua aqua limpida dici ſolet *argentea*: nec ipſe SCHROEDERVS, cum in litteris orientalibus univerſis, tum arabica poëſi praeclariſſime verſatus, vel unicum ejus rei exemplum in promtu habet. Accedit, quod prorſus exploratum non eſt, رضاض *glaream* ſignificare: GOLIO certe eſt fragmentum contuſae et comminutae (rei cujuscunque), adeoque רצי כסף ſunt *ramenta argenti.* Denique verbum רפס in reliquis locis conſtruitur cum accuſativo rei quae conculcatur, nullo accedente praefixo Beth. *) Igitur videri poſſit, litteram ב ad radicem ipſam pertinere; et SIMONIS quidem (in *Lexico*

[*) Temperare nobis haud poſſumus, quo minus, quae ad has dubitationes privatis litteris amiciſſime reſcripſit celeb. SCHROEDERVS, pace viri ſummi in publico proponamus. Sunt haec. *Primo* putas, poëſin orientalem ignorare metaphoram, qua aqua limpida dicatur *argentea*. Fateor, cum mea ſcriberem, exemplum non fuiſſe in promtu. Nunc geminum accipe ex uno Motanabbio, qui principibus Arabum poëtis annumeratur. Is, omnem vini uſum ſibi interdicens, ita canit:

هجرتُ الخمرَ كالذهبِ المصفّي
فخمري ماءُ مزنٍ كاللجيْنِ

valedixi vino, habenti inſtar auri depurati, et vinum meum eſt aqua nubium referens argentum.

Idem alibi de fluvio, quo trajecto Saifoddaula, prin-

Lexico voc. (רץ) בְּרַצֵּי putat eſſe a ſingulari בָּרָץ, collato بريض *fluvius.* At quae nomini بريض tribuitur ſignificatio fluvii, nititur ſola auctoritate Giggeii, ex quo eandem repetiit Castellus in *Lexico*, nec poteſt ex uſu ipſo demonſtrari. III. Michaelis formulam בְּרַצֵּי כסף, ſic enim exprimendam putat, ex arab. برص interpretatur *maculoſa argento*, id eſt, pannos argento intertextos, pro מתרפס autem legendum eſſe ſuſpicatur מתפרס, coll. فرش, *inſtravit*: in quo potuerat uti auctoritate Syri; qui habet, *vitulos populorum obductos* (صنهطلجي) *argento*: unde ſententiam efficit hanc, *increpa eum, qui ſtrato utitur argenteo*, in quo putat deſcriptionem eſſe luxuriae atque inſolen-

U 5 tiae,

ceps fortiſſimus, Graecorum copias magna clade affecerat:

ركض الامير وكالنجين حبابه
وثّني الاعنّة وهو كالعقيان

tranſiliit princeps, cum undae ejus (fluvii) *referrent argentum, mox habenas reflexit, cum illae auro factae eſſent ſimiles.*

Ubi Scholiaſtes:

يقول ركض خيله الي الروم والماء
ابيض كالفضة فلما قتلهم وجرت
فيه دماوهم وعاد وقد احمرّ
كالذهب *

Secundo, dubitas rectene ex arab. رضاض exponatur רצים per *glaream* fluvii aut viri. Dubitationem eximet, puto,

tiae, quae iſta aetate in rege aliquo, infeſto genti Iſraeliticae, conſpicua fuerit. Sed haec nimis dubia ſunt, atque ita comparata, ut interpreti, qui certiora quaerit, ſatisfacere haud poſſe videantur. Neque veteres verſiones ſuppeditant quidquam, ex quo ſenſus bonus poſſit exſculpi. Alexandrinus habet, *τȣ μη αποκλεισθηναι* (omittentibus negationem Vulg. et Arabe) *τȣς δεδοκιμασμενȣς τω αργυριω*, in quo videmur nobis haud dubie deprehendere lectionem noſtram רצי כסף, ſed ita tractatam, ut רצי derivaretur a ver-

puto, ſaltem minuet, a رضّ manifeſti derivatum رضراض, *glarea*, *ſiliculi*, pec. *rivorum*, ut a Golio exponitur. Exemplum exſtat apud Jahjam citatum a Maraccio in Prodr. IV. ad Coran. pag. 78. col. 2. ubi ille fluvios paradiſi deſcribit: رضراضه الدرّ والياقوت, *glarea eorum conſtat unionibus et hyacinthis*. Mendoſe editum eſt ارضراضه. *Tertio*, ſcrupulus quidam in eo tibi haeret, quod רפס hic cum ב, alibi autem ſine eo, conſtruatur. Sed etiam alia talis ſignificationis verba geminam conſtructionem admittunt, modo ſine ב, modo cum eo. Sic רדה, ردي, propr. *calcare*, et hinc *dominari*, cum ב paſſim, ſine eo Jes. 14, 6. al. דרך, alibi cum ב, ſine eo Jes. 63, 3. et רמס, quod literis aeque ac ſignificatione ad noſtrum רפס proxime accedit, ſine ב Jes. 1, 12. cap. 63, 3. ſed cum eo Nahum. 3, 14. — Nihil tamen pugno pro mea loci perdifficilis interpretatione, quam et recte negas prorſus eſſe novam. Probabiliorem qui me docuerit, ei me obſtrictum profitebor. Ceterum in ultimo commate pro praet. בִּזַּר lego in imper. quem etiam praecedens גְּעַר requirit, בַּזֵּר, ut recte Alexandrinus, aliique veteres.]

a verbo רצה, quod etiam Symmacho viſum eſt, qui habet, *τοις διαλακτιζȣσι τȣτȣς αὐτȣς ευδοκητȣς οντας ως δοκιμην αϱγυϱιȣ.* Quae cum ita ſeſe habeant, malumus ignorantiam fateri noſtram, et locum futuri cujusdam interpretis ingenio relinquere: hoc uno addito, eam interpretationem nobis acceptiſſimam fore, quae verba מתרפס ברצי כסף probabili ratione ita exponat, ut ad Deum ipſum, non ad hoſtem aliquem, referri queant, ob verbum quod ſequitur tertiae perſonae בִּזַּר. Eſt enim ea hebraici ſermonis proprietas, ut pronomen relativum, vel expreſſum vel *omiſſum*, quando ad primam vel *ſecundam* perſonam redit, ſaepe efficiat, ut ab ea ad tertiam tranſeatur: qua de re videndus eſt SCHROEDERUS in *regulis Syntax. hebr. Sect. II. de ſyntaxi pronominum, reg. XLIII.* חשמנים putamus bene ex arabico ſermone illuſtrari, in quo حَاشِم eſt *qui amplum famulitium, multos ſectatores habet:* nec littera נ quicquam difficultatis habet, ut ven. REINHARDO videtur, eſt enim Heemanticum, quod copiam notare ſolet, ut in צאנן pecoroſus Mich. I. 11. נעמן amoenus etc. Neque tamen repugnaverimus, ſi magis placeat, quod ill. MICHAELIS docet, חשמנים nomen proprium eſſe ejus regionis in Aegypto ſuperiore, quae arabice اشمونين, Aſchmunein, dicitur: qua de re vid. *Abulfedae deſcriptio Aegypti*, pag. 105. ידים *manus* per ſynecdochen dicuntur pro donariis, quae manibus tenentur. Quod vero MICHAELIS monet, recedendum ſibi a vocalibus fuiſſe, quoniam grammaticae repugnent inſigniter, eo nobis ſpectare videtur, quod pronomen in ידיו maſculini generis eſt, et verbum תריץ, quod idem nomen reſpicit, foeminini. Sed nomina propria populorum conſtrui modo ut ſingularia maſculina, modo

ut

ut foeminina, obſervavit atque exemplis probavit Schroederus, *loc. cit. ſect. I. reg.* XXVIII.

Deſinit carmen vers. 33. ſqq. in ſolemnem gentium omnium excitationem ad celebrandum Jehovam. Vana eſt Houbigantii conjectura, etſi haud improbabilis viſa cel. Koehlero, pro אדני legendum eſſe לאדני, nam verbum זמר aeque conſtruitur cum accuſativo, ac cum dativo perſonae, ad לרכב autem repetendum verbum שירו. *Antiquum* dicitur coelum, ad ſignificandum, illud inde ab omni aevo occupatum a Jehova fuiſſe atque ab eodem conditum. Et quod apud gentes priſtinas valeret opinio, tonitrua cum fulminibus pertinere ad jus majeſtatemque unius ſummi Numinis, additur, *vocem* i. e. tonitru, *edit* (coll. Ps. XLVI. 7) *et quidem validiſſime.* In formula תנו עז nomen עֹז idem valet quod כבוד, ex ſignificatione arabicae vocis غُزَّةٌ. Senſus eſt, ſummam Jehovae magnificentiam atque poteſtatem non minus eluceſcere ex gubernatione reipubl. Iſraeliticae, quam e tempeſtatibus, pendentibus ex ipſius arbitrio. In voce במקדשיך putatur ea vis ineſſe, ut reſpiciatur ad geminum Dei ſacrarium, alterum quod in coelis ſit, alterum quod in Zione monte. Sed cum haud deſint loca alia, quibus nomen מקדשים, pluraliter, uſurpatur de uno illo, quod Hieroſolymis erat, ſanctuario, velut Ezech. XXI. 7. Jer. LI. 57. coll. Pſ. LXXXIV. 1. CXXXII. 5. 8. unde etiam factum eſſe videtur, ut Symmachus verteret, *Φοβερε Θεε εν αγιασματι σου*, Syrus ܡܢ ܡܩܕܫܟ, Chaldaeus מִן בֵּית מַקְדְּשָׁךְ, aſſentientibus haud paucis codicibus apud Kennicottum, qui lectionem exhibent ממקדשך, non dubitamus aſſerere, non niſi illud ſanctuarium hic ſignificari, quod

quod nunc erat, Davidis opere, in Zione monte, arca huc translata, conditum.

Sequitur latina verſio carminis. *)

---

2 *Surgat Deus, disjiciantur ejus hoſtes, et fugiant inimici a conſpectu ejus.*

3 *Ut diſpellitur fumus* a vento, *diſpellas* eos, *ut ceram ignis liquefacit, deleat reos Deus.*

4 *At probi gaudeant, exſultent coram Deo, laetentur impenſe.*

5 *Canite Deo, pſallite ipſi, viam ſternite illi qui invehitur in planitie, Jah eſt nomen ipſius, itaque coram eo exſultate.*

6 *Pater orborum et vindex viduarum eſt Deus in domicilio ſuo ſancto.*

7 *Deus extorres facit domi habitare, vinctos educit in loca rerum omnium abundantia: at rebellibus incolendum ſterile ſolum.*

8 *Deus, cum exires ante populum tuum, cum incederes per ſolitudinem,*

9 *Terra contremuit, ac coelum ſtillavit praeſente Deo, hic* Sinai contremuit *praeſente Deo, Iſraëlitarum Deo.*

10

[*) Refert eam quoque M. Antonii Flaminii in librum pſalmorum brevis explanatio - denuo edita a ven. Sam. Theoph. Wald. 1785.]

10 *Imbrem largum ſparſiſti, o Deus, peculiarem tibi populum, eumque fatiſcentem, tu reſoviſti.*

11 *Animalia tua praeſto erant ipſi, benigne ea te parante egentibus, o Deus.*

12 *Dominus fecit, ut vox audiretur feminarum laeta nuntiantium magno numero*, dicentium:

13 *Reges cum exercitibus fugerunt, fugerunt, et domiſeda partitur ſpolium.*

14 *Recubandumne erat inter canales, vos alae columbae, obductae argento, pennis flaviſſimo auro obductis?*

15 *Quando Omnipotens reges diſperſerit pro ea, tum demum refrigerabitur in umbra.*

16 *Deo dignus quidem mons eſt mons Baſan, mons gibboſus eſt mons Baſan.*

17 *Quare invidetis vos montes gibboſi huic monti, quem vult Deus ſedem ſuam eſſe? immo Jehova occupabit eum perpetuo.*

18 *Currus Dei incedit inter myriadas, inter millies millia* comitum, *Dominus ipſe adeſt, in ſacrario* nunc eſt *Sinai.*

19 *Conſcendiſti altum, captivos ducens victos hoſtes, accipiens munera inter homines, rebelles etiam, ut habites hic, Jah, Deus.*

20 *Gratia habenda Deo quotidie: ſi quis nos oppreſſerit, hic Deus ſalutem fert nobis.*

21 *Hic Deus nobis eſt numen ſalutiferum, et Jehovae Domini ſunt impetus* in hoſtes *mortis pleni.*

22

22 *Certe Deus pede feriet capita hoſtium, vertices capillatos eorum, qui ſunt rei criminum.*

23 *Pronuntiavit Dominus: inde a Baſanitide adducam, adducam inde a profundo mari,*

24 *Quorum in ſanguine agites pedem tuum, qui canibus tuis in portionem cedant hoſtes.*

25 *Viſi ſunt inceſſus tui, o Deus, inceſſus Dei mei, regis mei, ad ſanctuarium.*

26 *Praeceſſere cantores, ſecuti ſunt fidicines, medias inter virgines tympana pulſantes.*

27 *Catervatim celebrarunt Deum, Dominum, qui ſunt ſtirpis Iſraëliticae.*

28 *Adfuit Benjamin, natu minimus ſed ordine primus, principes Iuda cum agmine ſuo, principes Sebulon, principes Naphthali.*

29 *Decrevit Deus tuus imperii tui robur. Confirma, o Deus, quod nobis dediſti.*

30 *Ob palatium tuum, quod imminet Hieroſolymis, tibi afferantur a regibus munera.*

31 *Reprime beſtiam inter arundines latentem, junctos inter ſe tauros populorum vituloſque, — — — — — — tu qui diſperſiſti populos, ad bella pronos.*

32 *Veniant magnates ex Aegypto, Aethiopes propere adferant ſua donaria Deo.*

33 *Regna orbis terrarum, canite Deo, pſallite Domino,*

34

34 *Qui vehitur coelo antiquo, en vocem ſuam edit, vocem validam.*

35 *Honorem habete Deo, cujus ſuper Iſraëlitis majeſtas, et potentia in nubibus* conſpicua eſt.

36 *Venerandum te demonſtrabis, o Deus, ex ſanctuario tuo. Deus Iſraelitarum eſt qui praebet robur ac vires populo.*

XI.

XI.

ESAI. XXVII. *)

Quod pertractandum nobis ſumimus caput Esaiae prophetae, adeo obſcurum atque impeditum, maxime ob dubiam ſuſpectamque lectionem, arbitratus eſt ill. Jo. Dav. Michaelis, ut non modo negaret editam lectionem, niſi adhibita vi, interpretationem admittere, quae ipſi quodammodo ſatisfacere poſſit, ſed et in *verſione* ſua *germanica*, etſi textum ſubinde ex auctoritate veterum mutaſſet, aliis litterarum formis exſcriptum, atque a reliquo corpore diſtinctum et quaſi ſegregatum eſſe vellet. Ven. etiam Doederleinius, qui in *bibliothecae* ſuae *theologicae* vol. I. celeberrimorum noſtrae aetatis interpretum, Lowthii, Koppii, Michaelis, Dathii ac ſua in Eſaia illuſtrando collocata praeclara ſtudia contendit et ſubtiliter aeſtimat, caput hoc locis obſcuris, forte vitiatis, abundare affirmat *loc. cit.* pag. 822. Celeb. Eichhornio denique haud videtur fieri poſſe, ut quis non invito prorſus, qui interpretem deceat, ſenſu ſingulas capitis partes ad unam continuamque orationem redire oſtendat. *Einleitung* III. pag. 114. Supervacaneum igitur dici haud poteſt, ſi cui viſum fuerit, etiam ſuam qualemcunque operam adhuc conferre ad expli-

*) Locum nacta eſt haec commentatio, inſcio auctore, in Selectis hiſtorico-philoſophico-theologicis, quorum Tomus I, editus eſt Lipſiae 1787. 8.

explicandum carmen hoc propheticum. Noſtra autem ſententia textus vulgatus haud eſt ita comparatus, ut ſenſus expers, vel mendis deformatus dici jure poſſit. Immo vero, quamquam ii nos haud ſumus, qui nefas putent a Maſorethico textu alicubi recedere, hic certe editam lectionem ubique tenemus ac defendimus: quam vero apte et probabiliter, noſtrum non eſt judicare, ſed lectoris aequi atque intelligentis.

Vers. 1. נחשׁ בריח, quid ſit, ambigitur. Ingenioſe de hac re nuper commentatus eſt ill. Michaelis in *Supplement. ad lexica hebr.* part. I. pag. 219. Putat utroque loco, et noſtro et Job. XXVI. 13. ſidus eſſe, *ſerpentem borealem;* quoniam vox בריח proprie id quod laevum, ſiniſtrum eſt ſignificet, ſiniſtrum autem orientalibus, in geographia faciem convertentibus ad orientem, ſit ſeptentrionale: נחשׁ עקלתון *ſerpentem* eſſe *Ophiuchi*, in medio fere coelo, denique תנין אשׁר בים, *hydram* in hemiſphaerio auſtrali. At primum ex eo, quod arabicum ברח, برح, dicitur de praeda, quae venatori, a dextra ad ſiniſtram tranſiens, corporis latus *ſiniſtrum* obvertit, non certo efficitur, בריח ſignificare id ipſum, quod eſt ſiniſtrum. Deinde cum certiſſimum ſit, ad Aegyptiacum regnum deſignandum alibi adhibita eſſe nomina לויתן et תּנּין, velut Ps. LXXIV. 13 ſq. Ezech XXIX. 3. cap. XXXII. 2; credibile eſt, etiam hunc locum referendum eſſe ad Aegyptum: maxime quod qui apud Eſaiam eſt התנין אשׁר בים, ab Ezechiele altero loco dicitur תּנּים בימים, altero diſertius etiam התנים הגדול הרבץ בתוך יאריו, *in Nili fluminibus.* Et quidem triplici illa appellatione haud videtur aliud quodpiam imperium deſignari quam unum Aegyptiacum. Igitur נחשׁ בריח hoc

hoc loco non poteſt eſſe nomen ſideris, quod et conjunctionem non habet cum Aegypto, et gladio feriri nequit, ſed beſtiam aquatilem ſignificet neceſſe eſt, qualis eſſe ſolet imago Aegypti. Vocem autem בריח quod attinet, malim eam ſenſu maxime obvio accipere, ut *fugiens* dictum ſit pro celere, quam cum Schvltensio in *Animadverſ.* ad Job. XXVI. 13 ominoſum, infauſtum vertere, quod opinionis illius, quae apud Arabes quidem obtinuit, infauſti ominis eſſe quod prodeunti ſiniſtrum latus obvertat, apud Hebraeos veſtigia certa non appareant.

De vocabulo תנין dicendum eſt hac occaſione copioſius, duce Edw. Pocockio in *commentar* ad Mich. I. 8. Miſcentur, etiam in optimis lexicis, duo nomina, quae bene diſtinguenda eſſe cognoſci poterat ex dicto libro, centum et quod excurrit annis abhinc edito. Etenim ſyriaca librorum vet. teſt. verſio utitur modo voce ܬܢܝܢܐ, modo alio nomine ܝܪܘܪܐ, quod ſignificat beſtiarum genus, in Palaeſtina Syriaque frequentiſſimum, Arabibus, ducto nomine ab ejulatu, quem edere ſolent, dictum bâni ſeu benât Awi ſeu Wâwi, Europaeis perſico nomine Schagâl notum. Hiſtoriam animalis atque imaginem exhibet in *Nov. Commentar. Academ. Scient. imperialis Petropolitanae* Tom. X. pag. 449 A. J. Gueldenstaedt, qui aliam a Sam. Gottl. Gmelin Tom. III. *itinerarii* ſui exhibitam, quam repetiit Diederichs in *commentariolo ad hiſtoriam Simſonis* Goetting. 1778. 8. peſſimam pronuntiat. Nec vero promiſcue ac temere illis vocabulis utitur ſyriacus interpres, ſed ita, ut certam et conſtantem aliquam legem ſervaſſe facile intelligatur. Etenim vocabulum ירורא adhibuit, ubicunque in hebraico ſermone poſitum eſſet numero plurali תנים, ſeu תנין, ſeu תנות, excepto loco unico Ps. XLIV, 20.

X 2 ubi

ubi במקום תנים redditur ܒܐܬܪܐ ܕܐܘܠܨܢܐ, quod neſcio an ſatis tuto vertitur: *in loco calamitoſo.* Contra vero, quotiescunque תנין occurrit numero ſingulari, quo etiam pertinet forma nominis תנים, ab Ezechiele bis, XXIX, 3. et XXXII, 3. adhibita, vel ejusdem pluralis תנינים, Syrus quoque adhibet nomen huic exacte congruum ܬܢܝܢܐ, quod draconem denotat, et quicquid ad ſerpentis ſimilitudinem accedit. Cum ſyriaca verſione conſpirat chaldaica hac ratione, ut ubi illa vocabulo ירורא utitur, haec ponat יְרוֹדָא, quod quidem accipi ſolet ſignificatione draconis, ſed palam ortum eſt ex permutatione litterarum ſimilium ד et ר, adeoque reſtituendum in ירורא, eodemque ſenſu ſumendum, quem teſte Pocockio ſyriaci ſcriptores ipſi tribuunt voci ܝܪܘܪܐ, nempe *Schacalae.* Sunt igitur duo nomina, ſimilia quidem ſed tamen vere diverſa. Alterum eſt תן, Schacala, ſeu, ut Güldenstaedtio videtur, canis ferus, quod ſingulari numero haud extat in reliquiis hebraicis, habetque pluralem multiplicis formae, תנים, et תנין, et תנות. Alterum תנין, pro quo apud Ezechielem bis, forte nonniſi per negligentiam librariorum, occurrit תנים, numero plurali habet תנינים, ſignificatque draconem, et quae huic ſunt ſimilia. Mirifice haec confirmantur auctoritate et conſenſu dialecti arabicae, in qua تِنِّينٌ eſt draco, ſerpens magnus: تِينَانٌ vero lupus, qui eſt cum cane illo fero proxima cognatione conjunctus. Accedit, quod R. Tanchum, Judaeus Hieroſolymitanus, et praeſtantiſſimus commentator, in commentario ſuo arabico, cujus exemplum extat in bibliotheca Bodleiana Oxonii, complu-

pluribus locis (ad Mich. I. 8. Jerem. IX. 10. Thren. IV. 3. Malach. I. 3.) negat draconis ſignificationem locum habere poſſe, et beſtiam, cui nomen ſit ابن اوي ſeu ابن واوي intelligendam eſſe praecipit.

Senſus verborum eſt, fore, ut in Aegyptum graviſſime animadvertat Jehova, idque eventurum tum; quum Judaeorum reſpublica ex Babylonica ſervitute eſſet reſtituta: neque enim dubitamus, ad hunc eventum maxime memorabilem referre duo proxima capita, quae ſerie continua conjungi cum antecedenti oratione cap. XXIV. neceſſe haud eſt. Memorat autem hiſtoria inde ab hoc tempore triplicem maxime rerum in Aegypto converſionem, primam cum opprimeretur a Perſis, alteram cum in Alexandri M. eoque defuncto Ptolomaeorum, tertiam cum in Romanorum deveniret poteſtatem. Quarum quaenam ſit a propheta hoc loco praedicta, non nimis ambiguum eſſe poteſt. Etenim res ipſa poſtulare videtur, ut, ſi ejusdem vaticinii plures eventus exhibeat hiſtoria, a propheta ſpectatus eſſe exiſtimetur, qui proxime abeſt ab ipſius tempore: eratque Perſarum praecipue dominatio dura omnino atque acerba Aegyptiis, ut verbis prophetae apprime illa conveniat.

Verſiculum *ſecundum* putamus ad verbum converti poſſe hoc modo: *tum, vineam quod attinet, canite de ea.* De lectione diſputatur, חמר aliis, aliis חמד probantibus. Hanc Alexandrinus exprimit, nec non ut videtur Chaldaeus, qui reddit, *vinea plantata in terra bona*, illam Syrus et Vulgatus: editiones ac libri ſcripti in diverſa abeunt. Vtraque ſenſum exhibet et poteſt probari: illa quidem videri poſſit inſolentiorem habere loquendi modum: verum hanc ipſam ob cauſam lectionem חמר dixeris habere ſpeciem emendationis, forte ex cap. XXXII. 12. Quae cum ita ſeſe

 habeant,

habeant, putamus, nullo unquam tempore fieri poſſe, ut quidquam de hac quaeſtione ſtatuatur. Codices certe nihil efficere poſſunt, cum tanta ſit litterarum ר et ד ſimilitudo, ut faciliime poſſint permutari, immo, teſte clariſſ. De Rossi in *variis lectionibus vet. Teſt.* ad Gen. X. 3. in quibusdam mstis tanta, ut non queant a ſe invicem diſtingui. — Vineam vero imaginem eſſe reipublicae judaicae, vix eſt quod moneatur.

Ordo et ſtructura orationis requirebat, ut, cum formula carminis proponatur, ejusque non a Jehova, ſed ab hominibus recitandi, nomen rei ipſum poneretur, non pronomen, et Jehovae mentio fieret in perſona tertia, hoc fere modo יְהוָה נֹצֵר את הכרם. Sed erat illa aetas minus ſtudioſa artis atque elegantiae: et poſſit ſubintelligi formula, אמר יהוה. — Vox לרגעים poteſt nonnullam lucem accipere ex lingua arabica. Etenim رُجْعٌ, quod univerſe dicitur de ea re, quae iteratur, ex frequentiſſimo uſu verbi رجع, *rediit*, ſpeciatim de pluvia adhibetur, *ſi una alteram ſubſequatur.* Itaque לרגעים אשקנה eſt, repetitis vicibus, ſaepe multumque eam rigabo. Quod vero ill. Michaelis affert in *Additam. ad bibliothec. orient. et exeget.* part. XIV. pag. 72. אשקנה referri poſſe ad verbum נשק, *accendit*, ut ſenſus ſit, *alio tempore eandem accendam*, id quidem nobis videtur ab hoc loco plane alienum. — In verbis פן יפקד עליה tutiſſimum omnino eſt, eam ſignificationem adhibere, quae poſita eſt in propinquo, et in primo hujus cap. commate cernitur, nempe laeſionis atque offenſionis, ut, verbo imperſonaliter ſumto, ſenſus ſit, ne quis eam laedat. Atque hoc quidem nobis videtur tam aptum atque evidens, ut mirari ſubeat, doctiſſimos etiam interpre-

terpretes in his verbis haerere potuiſſe atque argutari. Ven. Doederlein ex conjectura ponit פֶּן־אֶפְקֹד עָלֶיהָ, *obſervo eam ejusque curam gero*; cujus formulae neſcio an aliud exemplum monſtrari poſſit. Nec ipſe alienus eſt ab ea opinione, qua פן abjicitur, ac יפקד mutatur in אפקד, quod reverend. Lowthio placet, nec non ven. Seilero, eſtque ob concinnitatem ſermonis et ſenſus facilitatem perquam ſpecioſum. Veteres quidem verſiones, praeter Vulgatam, quae habet, *ne forte viſitetur contra eam*, non exprimunt vocem פן, nec deſunt apud Kennicottvm et codices et editiones, in quibus loco יפקד legitur אפקד. Sed recte negat ill. Michaelis loc. cit. vocem פן, etiamſi haud parum moleſtam atque incommodam, repudiari poſſe, quod primo in nullo codice Kennicott. deſideretur, deinde, quod omnino eſt gravius, quod non ſatis tuto conſequatur, a veterum exemplis illam abfuiſſe, denique quod probabilis ratio concipi non queat, quomodo in ſeriem orationis irrepere eadem potuerit. Ipſe interpretatur, *nullum foliorum ejus deſiderabitur*, Jos. Kimchivm ſecutus, cui Gvssetivs quoque acceſſit in *commentar. ling. hebr.* voce פן pag. *668*.

Vers. 4 verba חמה אין לי facilem ſenſum habent, ſi ad Jehovae orationem pertineant, junganturque verſui antecedenti. Poſſint quoque ad vineam, h. e. populum judaicum, referri, ſi חמה paſſivo ſenſu accipiatur, de ira aliunde proficiſcente, quemadmodum חמס Gen. XVI. 5. Jerem. LI. 35. Jud. IX. 24 injuria eſt quam quis patitur, קללה 2 Sam. XVI. 12 maledictio, qua quis petitur. Verum vineae verba haec ſi fuerint, ſane non intelligitur, quaenam eorum cum proxime ſequentibus poſſit eſſe cohaerentia. Hoc enim ut certum ſumimus atque exploratum, formu-

lam מי יתנני non poſſe non eſſe vocem optantis, ob conſtantem uſum, qui cernitur Jerem. IX. 1. Job. XI. 5. cap. XXIX. 2. Cantic. VIII. 1. al. adeoque locum non poſſe converti, *quis me vepribus et ſpinis obſevit*, ſed cum ven. Dathio exprimendum eſſe hac ratione: quis me ſentibus et vepribus munitam reddat, ſeu, utinam — — munita ſim! Vepribus in Syria ſepiri vineas ex Rauwolfii itinerario docet rever. Lowthius, eſtque idem apud noſtrates etiam perquam familiare. Abſonum autem foret, vineam, quae ſepimento ſe deſtitutam eſſe conqueritur, celebrare ſimul ſuam ab omni incurſione ac damno immunitatem. Quapropter non dubitamus, ad eorum opinionem accedere, qui praeeunte Alexandrino interprete ac Syro pro חֵמָה ſtatuunt חֹמָה, *murus*. Spectat vero hoc ad exilem reipublicae judaicae ſtatum proximo poſt reditum ex Babylonia tempore. Quod additur verbum במלחמה, ad vineam quidem relationem habet nullam, ſed pertinet ad civitatem judaicam, quae latet ſub imagine vineae: et complura hujus generis loca, quae tropico ſermoni aliquid proprii admixtum habent, extare apud prophetas, non poſſunt non obſervaſſe interpretes intelligentiores.

In verbis אפשעה בה אציתנה יחד inſignis eſt interpretum diſſenſus. Ven. Doederleinius pronomen refert ad שָׁמִיר שַׁיִת, vertitque: quis me vepribus et ſpinis obſevit? equidem bello invadam eas atque incendam. Sed obſtat diſcrepantia generis, nec ſatis commode dicitur vinea ipſa ſuas ſentes ſpinasque evellere ac comburere. Illud vix dubitari poſſe videtur, pronomen foemininum ſpectare ad nomen כרם, quod alibi quidem, veluti cap. V. maſculinum eſt, hic vero vers. 2. 3. ut foemininum habetur, forte eam ſolam ob cauſam, quod locum occupat nominis

הארץ,

הארץ, terrae judaicae. Neque tamen verum ſenſum aſſecutus eſſe videtur ill. Michaelis, qui, mutato אבשׂעה in אפשׂעה, vertit: belli tempore deſtituo illam, eandemque accendo. Talia enim quomodo cum ſolemni illa profeſſione Jehovae, אני יהוה נצרה, conciliari queant, haud intelligitur. Hinc ven. Dathivs contrarium plane ſenſum exprimit: belli tempore eam ingrediar, ejusque curam geram; derivando vocem אציתנה a verbo צות, quod ſyriace eſt attendere ad aliquid: in qua ſententia praeeuntem habuit Jo. Henr. Walthervm in *verſione Eſaiae germanica*, edita ann. 1774. Verumtamen, quomodocunque vertantur haec verba, habitus ac ordo orationis univerſae aegre permittere videtur, ad Jehovam ea referri. Equidem exiſtimaverim, hoſtium voces minaces illis contineri, quod vidit etiam ven. Seilervs. Neceſſe tamen haud eſt, alternantium choros ſtatuere, et hoſtibus quoque tamen ſuam quaſi perſonam tribuere. Videtur nobis potius tota oratio eſſe una ac continens, omiſſis tantum formulis illis, quas in grandiori prophetarum hebraicorum ſtilo omitti frequentiſſimum eſt. Itaque poſt vocem במלחמה ſubintelligendum, *cum dicit hoſtis*: et ante verba חמה אין לי ſupplendum, *dicet vinea*, vel ſi mavis ſermone ad vineam converſo, *dices, vinea*.

Verſu 5. pergit verba facere vinea, ſed ea ratione, ut miſſa allegoria proprio nunc ſermone utatur, hoc eſt tali, qui ſubjecto proprio, i. e. genti ſeu terrae judaicae ſit adcommodatus. Moleſtiam hic creat particula אוֹ, cujus familiaris uſus quomodo hic locum habere poſſit, non facile perſpicitur. Ludov. de Dieu in *Animadverſ. in vet. teſt. libros omnes*, Lugd. Bat. 1648 putat, poſſe exclamandi particulam eſſe,

ut ſyriacum ܐܘ, probantibus id WALTHERO aliisque. Sed bene monet ill. MICHAELIS, ex graeco loquendi uſu traxiſſe hoc linguam ſyriacam, adeoque ad probandum uſum hebraicae linguae valere id non poſſe. KENNICOTTUS ex *Rabboth*, h. e. antiquis expoſitionibus Pentateuchi et Megilloth, a Jo. GILLIO excerptis, profert lectionem אַז, commodam illam quidem, ſed idonea auctoritate deſtitutam. Poſſit ſuſpicio naſci, illud אר per ſcripturae lapſum factum eſſe ex הוא, quo nihil convenientius eſſet hoc loco. Quomodocunque res ſe habet, de ſenſu vix dubitari poſſe videtur. Nempe eſt hic quaedam quaſi ἐπανόρθωσις, qua, quod de ſepimenti abſentia dixit modo vinea, corrigit nunc ita, ut unius Jehovae praeſidium ſufficere ad ſalutem atque immunitatem affirmet. Ad Jehovam enim verba יחזק et יעשה referenda eſſe, dubitationem non habet, cum hoſtium obiter tantum mentio ſit facta, et alia perſona non ſit in promtu. Formula, *propugnaculum meum prehendet et tenebit*, idem valet ac firmum illud efficiet atque ſuſtentabit ipſe, ut everti ab hoſtibus nequeat. שלום non de pace ſola, ſed omnis generis ſalute atque incolumitate eſt intelligendum. — Atque hic quidem, quantum nos judicare poſſumus, finis eſt formulae carminis; pergit nunc ſuo ipſius nomine verba facere propheta, et argumentum de incrementis reſtauratae ex Babylonica oppreſſione civitatis perſequi.

Vers. 6. loco vulgatae lectionis הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל reverend. LOWTHIO legendum eſſe videtur hoc modo: הבאים משרש יציצו יעקב פרח ישראל, *prodituri e radice Jacobi florebunt, germinabit Iſraël.* Sed mirum eſt, ſollicitari lectionem editam, quae nititur diſerto teſtimonio Aquilae, Symmachi et Theodotionis, ישריש reddentium ῥιζώσει, et

et tam facilis eſt atque concinna, ut quid deſiderari in ea poſſit nos non perſpiciamus. Modo יציץ hic non vertatur, *florebit*; neque enim flos illud eſt, quod primo loco ex radice conſequitur: ſed, quod cel. SCHROEDERUS docuit, *Obſerv. ſelect. ad orig. hebr.* pag. 155. ציץ ſaepius eſt *propullulare*. Comparatio, inquit, fit cum arbore, quae poſtquam radices egit, in altam ſtirpem emicat, atque profert ramos, frondes, flores, fructusque; quae poſtrema omnia uno verbo פרח comprehenduntur. — הבאים ellipt ice dictum eſſe pro ימים באים, exemplo quidem caret: nec tamen poteſt quidquam juſtae dubitationis habere. — Eſt vero etiam illud obſervatu haud indignum, futurae reſtitutionis blanda cogitatione tantopere commoveri animum prophetae ac totum occupari, ut, immemor tantisper imminentis miſeriae, civium ab exilio in patriam reditum veluti praeſentem ipſe contueatur, ſibique intereſſe etiam rebus illis ſecundis videatur: hinc enim factum eſt, quod in proxima oratione utitur verbis praeteriti temporis, הִכָּה, הֹרֶג etc. populique calamitatem, quae tum omnino inſtabat adhuc, deſcribit ut rem praeteritam, atque olim penitus transactam.

Verſum 7. adeo obſcurum atque impeditum judicat ill. MICHAELIS in *annotatt. verſioni germanicae* ſubjunctis, ut ab explicando eo plane abſtinendum ſibi eſſe exiſtimet. Neque enim perſpici poſſe putat, quis ſit, qui reddat plagas, Deusne an Iſraël? quis prior percuſſerit, et quinam ſit ab hoc percuſſus? Sed nobis primo vix dubium eſſe videtur, ſuffixum הו ſpectare ad Iſraëlem, hujus enim mentio proxime facta eſt nominatim, adeoque, quod ſponte conſequitur, verbum הכה non ad eundem referri debere, ſed ad Jehovam, quem nominare minus neceſſe erat, quod audienti-

audientibus vel legentibus ſponte debebat in mentem venire. Deinde מכה ישראל, percuſſorem Iſraëlis, in hac verborum ſerie Babylonium eſſe, non minus ſponte quaſi ſuccurrit. Eſt igitur ſenſus, Jehovam non id voluiſſe, ut ad internecionem caederetur populus Iſraëliticus, hunc jam reſtitui, tyrannum contra Babylonium eam ſtragem paſſum eſſe, e qua nunquam ſit emerſurus. Vocabulum הֲרֻגָיו etiam ea qua editum extat forma admittit quidem explicationem haud ineptam, poteſt enim ſuffixum referri ad Jehovam, ut הֲרֻגֵי יְהוָה ſint illi ipſi, qui, quod percuſſores eſſent Iſraëlitici populi, debebant viciſſim a Jehova percuti. Vix tamen negaveris, multo concinniorem fore orationem, ſi in locum participii paſſivi הֲרֻגָיו ſubſtituatur הֹרְגָיו, et ut ſuffixum ad idem nomen redeat, quo reſpicit ſuff. חו antecedens, et הרג reſpondeat parallelo vocabulo מַכֵּה. At הֹרֵג mutare in הָרַג, quod ill. Michaelis, praeeunte Syro interprete ſtatuit, ſupervacaneum videtur, atque etiam ob pronominis abſentiam commode locum habere non poteſt.

Vers. 8. quo ſuffixum foemininum reſpiciat, disquiritur. Etenim ad nomen כרם illud referri, non bene permittit natura verborum, *repudiare* et *objurgare*, quae ad vineam haud poſſunt quidquam relationis habere. Ven. Koppio videtur ſeries verſuum inde a ſeptimo ad duodecimum usque fragmentum eſſe orationis propheticae, a proxima prorſus diſtinctae, cujus particula perdita habuerit formulas ישראל et בת ציון ſeu עיר ירושלים, aliasve ſimiles, ad quas ſuffixa conformata fuerint: quod nos tanquam rem dubiam ac incertam, quae nonniſi ſenſu atque opinione nititur, in medio relinquimus. Equidem exiſtimaverim, rationem, cur propheta, de Iſraële verba faciens,

faciens, uti potuerit pronomine foeminini generis, inde petendam eſſe, quod animo loquentis obverſaretur imago conjugis perfidae, qua ad adumbrandam gentem judaicam, ob ſummam ipſius levitatem atque inconſtantiam in religione, familiariſſime uſos eſſe prophetas conſtat. Certe verbi שׁלח ſolemnis uſus poſitus eſt in dimiſſione conjugis: et repudiatus eſt a Jehova populus, cum Babyloniorum poteſtati traderetur ac libidini. Quod autem propheta, ſermone ad Jehovam converſo, dicit תריבנה ſecunda perſona, nihil habet quod lectorem offendere debeat: familiare enim eſt Hebraeis, prophetis maxime, in ſtilo concitatiore variare ſermonem, atquead aliam ſubinde perſonam ſeſe convertere: quapropter haud erat, cur Waltherus pronuntiaret, haud dubie legendum eſſe הריבנה. — Sed vocabulum בסאסאה difficultatem habet haud exiguam. Ex forma vocis conſequitur, eſſe eam ſpeciem dictam geminatam verbi vel סאא vel סוא, at neutrius certa veſtigia in reliquiis hebraicis ſuperſunt. Affirmat ven. Koppius in *annotatt.* ad h. l. סאא ſignificationem habere *migrandi*, adeoque סאסא ſynonymum fere eſſe verbi שׁלח: quod ſane eſſet ad ſenſum loci perquam commendabile. Sumta ea ſunt ex bonae frugis pleno lexico heptaglotto Edm. Castelli, qui col. 2445 habet hacc: סַאסְאָה f. menſura; *al. à* סַאסְא migrare fecit, ה *Aff. vid.* סאא, *ſic conveniret cum ſeq.* שלחה Eſai XXVII. 8. Ad vocem autem סאא col. 2444 ſic differit: סָא migravit, נסע transtulit, *DP. GF.* (hoc eſt, David Pomis et Guido Fabricius, in lexicis ſuis) *Aruch. Hiph.* הסיאו *quaſi à* סוא *transtulerunt ad rem aliam.* Haec Castellus: Sed neſcio, an dictae auctoritates ſufficiant ad ſtabiliendam ſignificationem migrandi. Simonis in *lexico* vult, סַאסְאָה *facundiam* eſſe, vel *acumen redarguendi*, collato aethiopico סאסא (ſaſa) *facundia*, et

ei rad. arabica ساسا *arguit*: ſed ignorant lexica arabica hunc uſum verbi ساسا. Reſpondet hebraico סאּא arabicum شَيَّ, ſed poteſtas verbi, *voluit*, aliena eſt a verborum contextu: rurſus verbum سَآ, quod ſignificationem habet non plane ineptam, *malus fuit*, *maleſecit*, huc trahi non bene poteſt, reſpondet enim fere hebraico שׂרא. Aliorum itaque diligentiae atque ingenio relinquimus expediendum hoc vocabulum obſcurum ac incertum: illud certo perſuaſi, ſignificationem *menſurae* huic loco minus eſſe accommodatam, quamquam eadem placuit antiquiſſimis interpretibus tantum non omnibus, Aq. Symm. Theod. Vulg. Syr. Chaldaeo: qui quidem conſenſus egregie facit ad confirmandam lectionem editam. Quapropter ven. Doederleinii conjecturam probare haud poſſumus, putantis, *biblioth. theolog.* vol. I. pag. 825. legi poſſe שׂאשׂאה, quod ſit ſynonymum emphaticum vocis שׂוֹאָה, et loco בשלחה, בסלחה, nec non תריבנו pro תריבנה, ut haec verſio prodeat: *impetuoſe quidem, nec tamen inclementer, puniviſti eum.* Ill. autem Michaelis, quomodo a ſuo ingenio impetrare potuerit, ut, ſumta lectione בסאה סאה et בְּשַׁלְּחָהּ mutato in בְּשַׁלְּחָהּ à שֶׁלַח, interpretaretur: *menſura pro menſura! ſuo ipſius telo tu petis eam*, nos vix aſſequimur: ſed videtur totam hanc Eſaiae ſectionem iniquiore animo tractaſſe ac fere inauſpicato. — In altera verſiculi ſententia requiritur nomen ſeu pronomen quarti caſus: poſſis autem הָגָה transformare in paſſivum הֻגָּה, *ejectus* eſt, ſcil. Jacob. De ſignificatione atque uſu verbi egit Schultensius in *commentar. ad Proverb.* XXV. 4. — קדים Eurum plerumque ſignificat, ventum in Syria Palaeſtinaque mire fervidum, (cf. Büschingii *geograph. Aſiae* pag. 243 edit. Hamburg. anni 1771.) ut brevi plantas herbasque

que exurat atque enecet, Ezech. XVII. 10. XIX. 12. Hos. XIII. 15. Jon. IV. 8. dictum quoque ventum deſerti Jerem. IV. 11. XIII. 24. al. At quoniam hoc loco vis venti poſita eſt, non in exurendo, ſed in propellendo abigendoque, exiſtimaverim, latiore ſenſu tempeſtatis ac procellae vocem hic eſſe accipiendam, veluti Ps. XLVIII. 9. Jerem. XVIII. 17. al. Ill. MICHAELIS, mutato הַקָּשָׁה in הִקְשָׁה, vertit: *ferbuit halitu ſuo, duriter egit die Euri.* Ven. DOEDERLEINIVS, poſtquam in *verſione latina* Eſaiae hunc locum interpretatus eſſet ſic: ſed *hoſtis* atrociora animo conſilia agitabat tempore inclementi, mutata ſententia, loc. cit. bibliothecae ſuae theolog. pag. 826 exiſtimat, ſenſum effici poſſe hunc: *ingemiſcit gravi malo noſtro die fervido*, h. e. miſeret ipſum noſtrae calamitatis.

Vers. 9 tritus vocabuli לָכֵן uſus locum habere non poteſt, ſed qui in arabico لَكِنْ *verumtamen* cernitur, eſt adhibendus. Senſus enim loci eſt hic: graviter puniri quidem à Jehova, atque vaſtata patria et deleta urbe in exilium agi populum ex Jacobo oriundum, verumtamen hanc rem eum effectum eſſe habituram, ut poena perſoluta culpa quoque omnis populi deleta ſit atque ſublata. זֶה neutraliter ſumendum reſpicit id, quod proxime de expiando populi crimine dictum eſt. חטאת non eſt delictum ipſum, neque, quod ven. KOPPIO videtur, perpetrati criminis poena, ſed id in quo peccatum verſatum eſt. Hoc ſenſu nomen occurrit etiam apud Hoſeam X. 8. ונשמרו במות און חטאת ישׂראל, deſtruentur nefanda illa loca excelſa, objectum peccati Iſraëlis, nec non Devt. IX. 21. ואת־חטאתכם אשׁר עשׂיתם את־העגל לקחתי ואשׂרף אתו באשׁ, objectum peccati veſtri, quod confeceratis, nempe vitulum, ſumtum combuſſi.

Ean-

Eandem vero vocis חטאת vim et poteſtatem etiam hoc noſtro loco obtinere, ex eo perſpicitur, quod latior formula, הסר חטאת, ſtatim illuſtratur ac definitur commemorandis nominatim aris, lucis, ſimulacris. — Sed in eo maxime falli nobis videntur plerique interpretes, quod pronomen in voce בשׂומו referendum eſſe exiſtimant ad populum. Pertinet enim omnino ad eam perſonam, ad quam verbum הסר reſpicit: populus autem judaicus dici vere non poteſt ipſe removiſſe atque abjeciſſe inſtrumenta vanae religionis: ſed Jehova eſt qui aras diruit, lucosque ac ſtatuas dejecit, tum cum omnem terram judaicam vaſtandam diripiendamque traderet Babyloniis. Igitur ad Jehovam referri debet שׂומו. — Formula, *lapides altarium reddere ut fragmenta calcis diſſipata*, inde orta eſſe videtur, quod ubi ſtructura lapidum calce vinctorum diruitur, fragmenta calcis induratae ſparſa conſpiciuntur. Codex bibliothecae Bodleianae Oxonienſis, qui eſt inter Kennicottianos primus, pro גר exhibet lectionem קיר, omnino haud ineptam. Poſſit etiam ſuſpicio ſubnaſci, ſcriptum primitus fuiſſe כאבני גדר, velut lapides *maceriae*, i. e. ſtructurae vilis atque ignobilis: ſed abjicienda eſt conjectura, quae nullius veteris verſionis auctoritate confirmatur. Supervacanea quoque eſt mutatio vocis בְּרִי in פָּרֵי *juvenci*, qua in verſione ſua uſus eſt ill. Michaelis, ut ex *biblioth. orient.* loc. cit. intelligitur. אשׁרים non lucos, ſed ſimulacra eſſe contendit ven. Koppius: ſed argumenta ab ipſo ad Eſai. XVII. 8 commemorata nobis non eam vim habere videntur, ut vulgatam opinionem deſerendam eſſe putemus. Ante verbum יקומו ſubintelligendum אִם, nam et בשׂומו reſolvi debet in אם ישׂום, verbum autem קום non reſurgendi ſignificationem hic habet, ſed conſiſtendi permanendique.

Quae

Quae ſequuntur vers. 10 et 11 de excidio et vaſtitate Urbis, ſolent ad Babylonici imperii ſedem referri, invito admodum, ut nobis videtur, contextu: nos de Hieroſolymis ea exponimus, ſtatuimusque, quae proxime dicta ſunt de aris deſtruendis excidendisque lucis, ampliori oratione nunc declarari. Ven. Doederleinii interpretatio commatis decimi eſt haec: Quando ſolitaria fuerit *vinea* ceu urbs munita, ceu dimiſſa ſtatio, et derelicta deſerti inſtar, in quo paſti recubant vituli, palmites ejus abſumturi; putat enim continuari adhuc allegoriam de vinea ſupra inceptam, atque ad עיר ſubintelligendam eſſe comparandi formulam כ. Enim vero עיר בצורה haud dubie ſubjectum eſt orationis, et ſuppleri debet ante nomen בדד verbum תִּהְיֶה: נוה autem dictum eſt pro כְּנוֶה, etenim formula נוה משלח, in qua, ut et in verbis קֵן מְשֻׁלָּח Eſai. XVI. 2 metonymia eſt, qualis eſt in dictione הָעִיר הַיֹּצֵאת Amos V. 3, הָאָרֶץ תֵּשֵׁב et ſimilibus, reſpondet voci מדבר, quemadmodum parallela quoque ſunt בדד et נעזב. Senſus itaque eſt, in urbe nunc munitiſſima eam futuram eſſe hominum infrequentiam, eamque ſolitudinem, qualis ſoleat eſſe in paſcuo, unde abacti ejectique ſint greges. Additur, Urbis ſolum ipſum agri faciem habiturum eſſe gramine fruticibusque obducti, ut et vituli ibi paſtum, et mulieres lignatum ire poſſint. Ad quae egregie monet ven. Dathius, non eſſe argutandum in explicandis membris ſingulis orationis poëticae, nec quaerendum, quinam ſint vituli, quaenam ſint mulieres; ſed eſſe haec ornamenta deſcriptionis, in qua ſingularum partium non quaerenda ſit ſignificatio. Verum alluſionis ad vineam, quam vir celeberr. hic videre ſibi viſus eſt, veſtigia nos conſpicimus nulla. Etenim סעיפים non ſunt vitium palmites, ſunt vero ramuſculi arborum fruticumque, quos boves nonnunquam car-

pere notum eſt (vid. Bocharti *Hierozoicon*, part. I. lib. II. cap. 31. pag. 299) dicunturque rami *urbis*, quod ſint eo in loco quem antea urbs occupaverat. Neque opus eſt ſignificatione vocis arabicae شَعْفَةٌ, *vertex montis*: qua Koppivs utitur nec non Michaelis, qui vertunt, *ac depaſcent colles ejus.* קצירה collective ſumendum pro קצִירִיה. Et poſſunt quidem nomina collectiva conſtrui ut pluralia: ſed cum nomen ſit maſculini generis, praeſtat verbum תשברנה referre ad mulieres, adeoque editam formam תְּשַׁבַּרְנָה mutare, non ut ill. Michaelis ſuadet in תְּשַׂבֵּרְנָה, *expectabunt*, (nam rei, quae expectanda eſſet, mentio nulla facta) ſed תְּשַׁבֵּרְנָה, *frangent.* Pronomen autem אותה non debet referri ad קציר, quod maſculinum eſt, ſed reſpicit, ut reliqua pronomina foeminina, ad nomen עיר, id vero eſt ad locum de quo ſermo eſt, quem ipſum illuminant adventantes mulieres, dum paſſim, collectis frondibus ſarmentiſque, ignem accendunt, vel ad coquendos cibos, vel ad corpus calefaciendum. — Quod additur, indocilem eſſe populum atque imprudentem, indignum idcirco, qui longiore conditoris ſui venia fruatur atque indulgentia, ita comparatum eſſe, ut Judaico populo optime conveniat, aegre Babylonico, quilibet facile intelligit: et vana ſunt, quibus ad contrariam ſententiam defendendam Vitringa in *Commentar.* ad. h. l. utitur, argumenta, velut quum magna imperia omnia, magnaſque urbes cenſeri eſſe magna opera divinae providentiae affirmat. Quod veriſſimum quidem eſt, ſed ad hunc locum non pertinet. Haud enim obſcure illud ſignificat propheta, populum, de quo agitur, omnino quidem eſſe Deo cariorem atque conjunctiorem reliquis omnibus, nec tamen poſſe diutius a Deo veniam impetrare atque a poenis immunitatem.

Tan-

Tandem, exeunte oratione, ut fere ſolet, denuntiationem calamitatum mitigat et quaſi temperat propheta praedictione reditus ab exilio et reſtitutionis in exoptatam patriam. Atque in hac re ita verſatur, ut imaginem ducat inde, quum in pomario arbores baculo excutiuntur, et poma humi collecta in unum acervum congeruntur. Quam quidem verborum vers. 12 interpretationem non dubitamus aptiorem pronuntiare ea, qua de granis baculo excutiendis ſermonem hic eſſe dicitur. Verbi enim לקט propria vis ac poteſtas eſt, *humi legere*, grana vero, quae baculo excutiuntur, acervantur quidem, ſed non ſolent ſingula humi colligi. Verbum autem חבט, ῥαβδίζειν, uſurpari de arbore excutienda, certum eſt ex loco Devter. XXIV. 20 כי תחבט זיתך, quando oleam tuam excuſſeris, non ſingulos ramos poſtmodum denuo excutias. — Senſus eſt, utrimque ab Euphrate inde atque inde ex Aegypto redituros eſſe Judaeos extorres, ac novam in patria civitatem inſtituturos. — Quae de שבלת הנהר et נחל מצרים erudite hic diſſerit ill. Michaelis in *annotatt. ad vers. germanicam*, non opus eſt exſcribere.

Atque haec ipſa res poſtremo loco aliis, magis propriis planioribusque verbis deſcribitur ſic, fore ut buccina magno clangatur, veniantque et ex Aſſyria et ex Aegypto exules Hieroſolymas. In quo orationis ſchemate ineptiſſimum eſſet quaerere, quidnam illud ſit, cujus imaginem buccina, eaque praegrandis, hic ſuſtineat? Etenim conſtat ſolemne fuiſſe cum Judaeis, tum aliis populis, ad excitandam convocandamque multitudinem adhibere buccinas. Senſus itaque eſt, fore, vt velut claſſico evocati advolent, et Hieroſolymas, ad reſtauranda ibi priſtina ſacra, concurrant, qui eſſent per Aſſyriae Aegyptique latos fines diſperſi

 Judaei:

Judaei: quod juſto tempore eventum ſuum habuiſſe, non eſt quod hoc loco demonſtremus.

Sequitur nunc capitis converſio latina.

---

1. *Tunc animadvertet Jehova gladio ſuo duro et magno et valido in Leviathanem ſerpentem celerem, atque in Leviathanem ſerpentem ſinuoſum, interficietque draconem marinum.*

2. *Tum de vinea canite ſic:*

3. "*Ego Jehova cuſtodio eam, ſubinde eam rigabo: ne quis damnum illi inferat, noctu diuque eam cuſtodiam.*

4. (Dices, vinea:) *murrus* quidem *mihi non eſt, ſentibus et vepribus o ſi munita ſim tempore belli,* (quum dicitur:) *invadam eam, penitusque comburam:*

5. *At* (Jehova) *firmabit propugnaculum meum; parabit ſalutem mihi, ſalutem parabit mihi.*" —

6. *Olim radices aget Jacob, pullulabit germinabitque Iſraël, et plena erit tota regio proventuum.*

7. *Neque enim ea, qua percuſſores ejus, plaga eum percuſſit, non ea, qua interfectores ejus, caede affecit.*

8. — — — *cum dimitteret eam* (perfidam), *illam objurgabat; ejectus eſt* (populus) *vento Ipſius valido, ſaeviente tempeſtate.*

9. *Verum hoc ipſo expiatur crimen populi, eritque haec expiatio fructus inde oriundus, quod delebit* (Jehova) *objecta peccati ejus, quum reddet omnes ararum lapides ut calcis fruſtra diſperſa, quum delebuntur luci atque ſimulcra.*

10. *Et enim urbs munita erit ſolitudo inſtar paſcui absque gregibus, derelicta inſtar deſerti: ibi paſcent vituli, ibique recubabunt, et abſument ejus ramos.*

11. *Arefactos ejus ramos frangent mulieres adventantes, locum* (ignibus) *illuſtrantes: neque enim populus prudens eſt, idcirco creator ejus miſericordia, et conditor ejus clementia non utetur erga ipſum.*

12. *Sed poſtmodum excutiet Jehova inde ab Euphrate ad Aegyptum usque, vosque humi legemini ſigillatim, Iſraëlitae.*

13. *Tunc ſignum dabitur buccina grandi, venientque qui perituri erant in Aegypto et qui exulabant in Aſſyria, atque adorabunt Jehovam in monte ſancto Hieroſolymis.*

XII.

CHABACVC. III.

De carmine *Chabacuci* prophetae ſic ſtatuit reverend. Lowthvs (*de ſacra poëſi Hearaeorum* pag. 174) ut dicat: niſi una atque altera ei inſideret obſcuritatis nebula, vetuſtate ut videatur inducta, vix quidquam hoc poëmate in ſuo genere extaret luculentius aut perfectius. Similiter ill. Eichhornivs negat, ſe quidquam magnificentius et ſublimius noſſe divino hocce hymno.(*Einleitung ins alte Teſtament.* III. pag. 379.) Itaque dignum ſane eſt carmen, quod ſubinde ſtudioſius tractetur excolaturque, ut tandem, quantum fieri poſſit, disjectis quae ipſi inſident nebulis, ſolutisque difficultatibus varii generis, quibus adhuc premitur, vim ſuam univerſam exſerere et nativa quaſi luce ſua radiare poſſit. Nactum illud eſt haud ita pridem commentatorem perquam idoneum, Joh. Wilh. Adolph. Schroedervm, *Herborna-Naſſavium*, nunc V. D. Min. Corjumi in Friſia, cujus diſſertatio philologica in canticum Chabacuci prodiit *Groningae*, MDCCLXXXI. eſtque plena bonae frugis ac, ut verbo dicamus, *Schroederiano* nomine haud indigna. Hanc ſi in noſtros uſus converterimus, ſperamus lectoribus nos rem eo gratiorem eſſe facturos, quo major eſſe ſolet librorum academicorum, ex Belgio oriundorum, apud nos, atque adeo in maxima Germaniae parte infrequentia. Utamur autem omnino ita, prout par eſt et decet, ut noſtrum quoque ſenſum ſequamur ac judicium, et quae nobis de locis diffici-

difficilioribus ſententia ſit exponamus, excitaturi forte etiam aliorum, qui in hisce litteris plurimum valent, ſtudium atque operam, ad divinum carmen magis magisque expoliendum, ac plane expediendum.

Argumentum autem carminis, ejusque formam atque diſpoſitionem quod attinet, equidem haud exiſtimaverim illud reſpectum habere ad dicta prophetae proxime antecedentia. Etenim cap. II. illud clarum eſt et perſpicuum, ſignificari a propheta viciſſitudinem regis cujusdam impotentiſſimi intemperantiſſimique, qui poſtquam armis omnia oppreſſiſſet, e ſummo honoris ac potentiae faſtigio dejiciendus ſit, gentibus adeo, quas in ſuam poteſtatem redegiſſet, fabula futurus et ludibrium: quae de rege Chaldaeo-Babylonico intelligenda eſſe vix quisquam dubitaverit. Haec autem rerum converſio ut permultis aliis gentibus laetiſſima accidit, ita Judaeis inprimis erat omnium auſpicatiſſima, quod opportunitatem praeberet redeundi ab exilio in patriam, ad remp. denuo inſtituendam atque ordinandam. Oratio igitur cum a querimoniis exordiatur et deprecationibus, orta omnino eſſe nequit ex imagine rei admodum laetabilis, ſed eſt potius ex alio fonte derivanda. Reſpicit illa quidem oraculum quoddam, vati divinitus datum, atque etiam ab hoc haud dubie in vulgus editum, ſed quod prorſus intercidit, neque magis aetatem tulit, quam divina ejusmodi effata alia haud pauca, quae extitiſſe olim opinabile eſt, quantumvis ab oblivione ea vindicare et poſterorum cognitioni reſervare viſum Deo haud fuerit. Neque vero admodum difficile eſt, quale illud fuerit, quove ſpectaverit, ex adjunctis intelligere. Etenim ex graviſſima, quae ex eo conſecuta eſt, vatis perturbatione ac ſollicitudine haud perperam colligitur, fuiſſe ex illorum genere, quae commina-

minationes haberent et denuntiationes calamitatum, qualia in prophetarum declamationibus extare quam plurima notum eſt. Imo vero haud dubie affirmaverim, eo maxime ſummam illius rediiſſe, ut everſionem urbis, templi, univerſae reipublicae, atque ipſius populi exilium, idque certo annorum ſpatio circumſcriptum, ſignificaret; eo fere modo, quem in primo etiam capite conſpicimus: quod, ſi tertium nullo interveniente antecederet, in promtu foret, ad quod hoc non incommode referri poſſet. Talem igitur juſtam illam quidem, ſed diram Numinis merito infenſi ſententiam cum percepiſſet propheta; vehementer percuſſus, Deum obteſtatur, velit in tanta iſta calamitate ſervare populum, ab ſe quaſi factum formatumque, atque iram miſericordia temperare, verſu 2. Subit animum recordatio ſuperiorum temporum, occurrit vniverſa illa mirabilium facinorum ſeries, in gratiam dilecti populi quondam, maxime in migratione ex Aegypto, divinitus editorum; in hanc igitur graviſſimam materiam ſubito ingreditur, et quaſi irrumpit, hic excurrit et vagatur longius, atque animo tantopere indulget, ut haec pars orationis juſtum modum fere excedere videri poſſit. Verſu tandem 16 redit unde digreſſus eſt, et quod antea verbo dixerat, exterritum ſe eſſe, id nunc repetit, adhibitisque variis loquendi formulis amplificat. Incipit nunc vers. 17 delineare diram faciem, quam mox habitura ſit patria: ſed protinus deſiſtit, abhorrens quaſi animo ab illa triſtiſſima imagine, atque ad Jehovam ſeſe convertit, cujus praeſidium ſibi haud defuturum eſſe laetus confidit; ut quae a querimoniis exorſa eſſet oratio, eadem nunc in triumphum fere deſinat.

Sublimitatis, qualis in oda Hebraeorum cernitur, triplicem rationem ſtatuit reverend. Lowthus, (*de poëſi*

poëſi Hebr. pag. 533.) docens, eandem exſurgere vel ex ipſo potiſſimum habitu poëmatis, et univerſae diſpoſitionis et formae magnificentia, vel ex communibus fontibus, conceptuum granditate et vi dictionis, vel denique ex horum utrisque ſimul conjunctis, cum totius formae pulchritudini et dignitati ſenſuum inſuper excelſiſſimorum et ſplendidiſſimae dictionis omniumque virtutum quaſi cumulus accedit. Et ipſe quidem vir ſummus Chabacuci orationem ad tertium genus referre haud dubitat (pag. 571.) Enimvero ſi noſtro ſenſui quidquam tribuere liceat, exiſtimaverimus, ad alterum magis genus eam pertinere, cujus ſublimitatem unice ſuſtentat conceptuum magnitudo et vis dictionis, ſine peculiari aliqua totius formae magnificentia et pulchritudine diſpoſitionis. Atque hic eſt, quem nos animo concipimus, nobiliſſimi poëmatis habitus ac forma.

Aliter clar. Schroedero viſum eſt, exiſtimanti, carmen in alternos choros diſtribuendum eſſe, hoc modo, ut chorus I precetur, velit Deus maturare populi liberationem, hoſtiumque interitum, vers. 2. chorus II profiteatur bonam ſpem opis divinae, et fundet in priſtinis Dei beneficiis, quae ordine paene hiſtorico, ſtilo tamen poëtico enarret, vers. 3—15. chorus I ſermonem reſumat, de gravitate ſui metus et conſternationis ob imminentes calamitates conqueratur, ſimul tamen declaret animum divino judicio et voluntati ſubmittendum vers. 16 et 17. chorus II plenus ſpei ex priſtinis Dei beneficiis conceptae, certam fiduciam de futura liberatione ex captivitate, reditu in patriam, et reipublicae inſtauratione teſtetur vers. 18 et 19. Enimvero quid ſit quod prohibeat, quo minus ſermo omnis pro uno et continenti haberi queat, nos non perſpicimus. Neque in eo nos conſentien-

tes habet vir doctiſſimus, quod perſonam, quae verba facit, non prophetam ipſum eſſe ſtatuit, ſed populum Judaicum, ſive potius chorum aliquem, qui hujus perſonam ſuſtineat. Nos communem ſententiam tenemus, vatem eſſe, qui a primo ad extremum usque ſui ipſius nomine ſermonem inſtituat.

De lectione תפלה ſuſpicionem ſibi ortam eſſe, quod hymno quam precationi ſimilius eſſe videatur hoc carmen, nec tamen eam a quoquam codice hebraeo confirmari, monet ill. Michaelis (*bibliotheca orient. et exeget.* Part. XXIII. p. 179) Sed ſi recte dicta ſint, quae de argumento et forma carminis praemiſimus, lectionis תהלה, etiamſi multi adeo libri eandem ſuppeditarent, auctoritas poteſt eſſe nulla. De formula על שגינות nihil habemus certi atque explorati. Quae profert auctor libri, novem abhinc annis editi, *Habakuk, vates olim hebraeus, imprimis ipſius hymnus denuo illuſtratus*, שגין nomen eſſe verbi שגע arabice سجع *rhytmice loqui, gemere*, adeoque tale genus carminis ſignificare, quod ſit lugubri modulatione decantandum, probari haud poſſunt: pertinet enim nomen שגיון ad radicem שגה, cujus vis ac poteſtas non debet peti ex uſu verbi سجع, multum ab illa diverſi. Rectius Venema (*Commentar. ad Pſ.* VII. 1) adhibet verbum شجي, *anxius, moeſtus fuit*, ut שגיון ſit carmen viri moerore oppreſſi. Verum haec omnis inſcriptio videtur nobis haud a propheta ipſo profecta eſſe, ſed ab alio nonnemine poſtea demum adjecta: quapropter non eſt magnopere de ea laborandum.

Initium itaque dicendi propheta facit ab eo, ut ex oraculo, quod modo percepiſſet, animum vehementer

menter commotum eſſe profiteatur. Verbum יראתי quidem, ſi ſeorſim illud ſpectaveris, ambiguum eſt, et poſſit ut terroris, ita venerationis quoque ſignificationem habere, qua poſita conſequeretur, effatum illud divinum grati et laetabilis argumenti fuiſſe. Sed cum vates ipſe poſtea vers. 16 in locum verbi יראתי ſubſtituat formulas loquendi alias, easque tales, quae metum trepidationemque ſignificent; dubitari nequit, eodem plane ſenſu etiam יראתי eſſe accipiendum. Ad vocem פעלך, in qua eſt nominativus abſolutus, quod attinet, ad eorum ſententiam accedimus, qui Judaicum populum hoc nomine deſignari exiſtimant, ut Eſai. XLV. 11. utpote a Deo eximia cura formatum exornatumque, unde etiam בּוֹרֵא, יוֹצֵר, et עֹשֵׂה hujus populi dicitur Jehova Eſai. XLIII. 1. XLIV. 2. 24. Quod cl. Schroedervs monet, locutionem *opus Dei* talem ſenſum improprium non habere, quando abſolute poſita ſit, nullo alio epitheto, quo ſenſus figuratus declaretur, adjecto, uti factum Eſai. XLV. 11. ubi populus Iſraëliticus dicatur *opus manuum Dei*, haud admodum grave videtur: nam quid veri diſcriminis eſſe poſſit inter יְדֵי יְהוָֹה et פֹּעַל יְהוָֹה, omnino vix intelligitur. De verbo הִיָּה adhibenda eſt tritiſſima obſervatio, uſurpari quoque de illis, qui vivere alium concedunt, cum interficere poterant. Formula בקרב שנים idem valet ac בשׁנים, et optime vertitur cum ven. Dathio, *intra illud tempus*: neque vero, quod quibusdam viſum eſt, reſpicit locum cap. II. 3. quo oraculi (de proſternendo rege Chaldaeo) eventus dicitur definitum ſuum tempus expectare debere: ſed credibile eſt, Jehovam in denuntiandis calamitatibus, populo eventuris, ſignificaſſe prophetae, non eas perennes futuras eſſe, ſed juſto annorum ſpatio circumſcriptas; atque hosce ipſos annos, triſtes illos ac calamitoſos, eſſe qui animo prophetae ſint obverſati

Poſſis

Poſſis loco בְּקֶרֶב pronuntiare בִּקְרֹב ut Aquila habet, et altera vice etiam Alexandrinus interpres, *ἐν τῳ ἐγγιζειν τα ἐτη*, quos ſequitur ill. Michaelis, qui negat, בְּקֶרֶב שָׁנִים commodum aliquem ſenſum admittere. Sed eſt omnino ſenſus fere idem, ſive dixeris, *intra illud tempus*, ſive *circa illud tempus*: quare ſupervacanea dici poſſit vulgatae pronuntiationis mutatio. Minus etiam probamus ven. Herderi (*vom Geiſt der ebraeiſchen Poëſie.* II. pag. 102.) ſententiam, exiſtimantis pararellismum flagitare lectionem חַוֵּהוּ *notum fac illud*, praeeuntibus Cappello et Houbigantio. Etenim neque verſiones antiquae habent quidquam, quod huic ſententiae patrocinetur, neque in membris duobus פעלך בקרב שנים חייהו et בקרב שנים תודיע parallelismus eſt niſi laxior quidam, isque in ſententiis magis quam verborum formulis poſitus: nequit enim commode verbum תודיע eadem ratione ad nomen פעלך referri, qua ad illud pertinet alterum verbum חייהו. Vult quidem Houbigantius, legendum eſſe תודיעו, declara *illud*: ſed nonniſi conjectura eſt, quae auctoritatem non habet, et quamquam codex Kennicottianus 223. hoc eſt Regiomontanus I ineunte ſaeculo decimo quarto ſcriptus, exhibet תודיעו, parum tamen tribuendum eſt ſuffragio unius codicis, ut recte monet ill. Michaelis (*loc. cit.* pag. 180.) quamquam et ipſe ab ea lectione non plane alienus. Greenius (*Commentar über einige poëtiſche Stücke des alten Teſt. aus dem engliſchen.* pag. 285.) ſuſpicatur, excidiſſe e contextu nomen חֶסֶד, reſtituendum ex ſimili loco Pſ. LXXXV. 6—8. At non eſt e longinquo petendum, quod adeſt in promtu. Nihil enim vetat, רַחֵם ad utrumque verbum תודיע et תזכר ſimul referre, ut cl. Schroedero obſervatum eſt. Poſſis vero etiam in locum תודיע ſubſtituere Niphal תִּוָּדַע, reciproce, ut uſus fert conjugationis Niphal, accipien-

piendum, hoc ſenſu: praeſentem te populo atque adjutorem factis declara. Deſunt quidem apud Kennicottum codices, qui exhiberent vocem defective ſcriptam תודע: ſed in tanta illa librariorum in ſcribendis negligendisque litteris Vav et Jod inconſtantia, et admodum opinabile eſt, extitiſſe atque etiamnum extare libros haud paucos, in quibus ſcriptum eſſet תודע, et antiquiſſimorum interpretum nonnulli hac ipſa forma uſi eſſe deprehenduntur, veluti Alexandrinus et alius graecus, qui uterque habet, *ἐν τω ἐγγιζειν τα ἐτη ἐπιγνωσθησῃ, ἐν τω παρειναι τον καιρον ἀναδειχθησῃ* (ubi, ut hoc obiter moneamus, alterutra formula margini primum ex alia quadam recenſione adſcripta, poſtea incautius in contextum ipſum admiſſa fuiſſe videtur,) nec non Syrus cujus ܬܬܝܕܥ pariter prodit lectionem תֵּדַע.

Quae ſequuntur vers. 5—15 ven. Dathius, inducti paſſus ab anonymo auctore ſuperius citato, putat eſſe deſcriptionem rerum tum temporis futurarum, ſcilicet evertendae reipublicae chaldaicae in ſalutem Judaeorum; hoc quomodo effecturus ſit Deus, deſcribere prophetam ſic, ut imagine poëtica utatur, qua et alii vates ſacri uti ſoleant, ſi divinum auxilium in defenſione aut ſalute populo judaico praeſtita celebrare velint: nimirum fingere Deum appariturum in tempeſtate aliqua horrida, inter fulgura et tonitrua, conjuncta cum ingenti terrae motu, imbrium et aquarum effuſione et inundatione; quam imaginem ſumere ſolent vividius effingere poëtae ſacri ab illa magnifica Dei apparitione in monte Sinai. Jam quidem veriſſimum illud eſt, poëtas hebraicos, ubi adventus Dei vel ad judicium exercendum vel ad ſalutem praeſtandam deſcribendus ſit, ſcenam plerumque inſtituere

re ſic, ut eundem procella, eaque graviſſima obvolutum exhibeant. Neque illud dubium eſt, petitam eſſe hanc imaginem ex auguſto illo horribilique apparatu, quo olim Deus in montem Sinam ſolemniter deſcendit. (vid. *de ſacra poëſi hebr.* pag. 173.) Sed hic videtur magna difficultas in eo poſita eſſe, quod ex Themane, ex monte Pharan advehi Jehova dicitur; quod quomodo de Deo Chaldaeos perituro praedicari recte poſſit, nos non intelligimus. Vulgatiorem itaque, ut diximus, ſententiam ſequimur, quae haec eſt, animo prophetam repetere mirabilia illa beneficia, populo olim a Jehova in itinere ex Aegypto exhibita. Neque obſtat, quod verbum primum, יָבֹא, poſitum eſt in futuro. Proxime enim ſequentia cum ſint praeteriti temporis, etiam יבא accipiendum eſt tanquam praeteritum, ac ſi ſcriptum eſſet hoc modo: — — — בְּבוֹא אלוה מתימן וקדוש מהר פארן — כסה. Caeterum tempeſtatem aliquam inſigniorem deſcribi comm. 3 et 4. dubium habere nequit: quaenam vero illa ſit, quonam pertineat, quove conſilio hic relata ſit, minus eſt evidens. Nulli tamen dubitaverimus, illam innui, quae eſſet conjuncta cum Dei in montem Zinai deſcenſu legisque divinae promulgatione, Exod. XIX. 16 ſq. Haec enim in ſimili loco, Jud. V. 4. diſerte dicitur ex Seir, ex Edom, id vero eſt, ex ea coeli plaga, quae Idumaeam ſpectaret, exorta eſſe atque in montem Sinam ingruiſſe. Formula autem, qua Chabacucus utitur, אלוה מתימן בא, eadem plane eſt cum illa Deborae, משעיר, משדה אדום, quod Theman terrae Idumaeae urbs eſſet primaria, Amos I, 11. 12. Obad. vers. 8. 9. Accedit, quod et Moſes, de eodem auguſtiſſimo ſpectaculo verba faciens, Devter. XXXIII. 2. Jehovam dicit effulſiſſe ex monte Pharan, qui trium dierum itinere abeſt a deſerto Sinai, Numer. X. 12. 33. et vicinam ſibi babet

urbem

urbem Kadeſch, Numer. XIII. 26. ſitam in limite Idumaeorum, cap. XX. 16. (quamquam in illo loco vox מִסְּבִר moleſtiam faceſſit interpretibus.) Commemorat autem vates hancce tempeſtatem propterea, quod conjuncta illa eſſet cum maximo honorificentiſſimoque Dei in populum beneficio, foedere illo Sinaitico, quo Deus rempublicam Iſraëliticam legibus ordinavit, ſeque ipſum ducem atque regem populi ſolemniter declaravit: adeoque hoc vere innuit propheta, Jehovam olim in tutelam recepiſſe populum, arctiſſimoque ſecum vinculo conjunxiſſe. Atque haec de ſenſu universe: nunc de ſingulis locutionibus dicendum.

Vocem הוֹד accipimus de magnifico horribilique apparatu nubium, tonitruum, fulgurum, quo Jehova utebatur, cum ad montem Sinai accederet. Qui quod non poſſet non ſpectatores in admirationem magnificentiae divinae rapere, et horrore Numinis perfundere; additur: וּתְהִלָּתוֹ מָלְאָה הָאָרֶץ, neque opus eſt voci תהלה *ſplendoris* ſignificationem hic obtrudere. תִּהְיֶה etiamſi Vav converſivum futuri praefixum ſibi non habeat, habet tamen vim praeteriti (vid.) celeb. SCHROEDERI *Syntax. verb.* reg. XLIX. pag. 343.) quod valet etiam de ſequentibus verbis יֵצֵא, יֵלֵךְ. כָּאוֹר poſitum loco כְּנֹגַהּ הָאוֹר, habetque nomen אור hoc loco ſignificationem ſolis, ut Job. XXXI. 26. Pro נגה GREENIVS legendum putat נגהו, HOUBIGANTIVS ונגהו, haud improbante cl. SCHROEDERO, quod veteres interpretes omnes pronomen hoc adfixum adhibeant. Nobis vero recte abeſſe videtur, aptiſſime enim verba reddas, *ein Glanz wars wie der Sonne Glanz*, h. e. ex atris nubibus, quibus obvolutus erat Deus, fulgor prodibat, qualis ſolet in ſole conſpici. Nominis קַרְנַיִם uſitatam ſignificationem alienam ab

hoc

hoc loco eſſe, facile perſuaderi ſibi patitur, qui monſtroſis perverſisque imaginibus haud delectatur. Obſervarunt dudum viri docti: et exemplis idoneis probavit cl. Schroederus, arabicum קרן etiam de *radiis* uſurpari, quem ipſum uſum in hebraica quoque dialecto viguiſſe haud obſcure docet locus Exod. XXXIV. 29. Verum nec radii videntur apte tribui poſſe *manui* Jehovae, quam fulminibus armatam hic conſpicere malueris. Itaque vel ſtatuendum, radium hoc loco dictum eſſe pro fulmine, modo ex hebraico loquendi uſu probari id poſſit, transferenda huc eſt illa obſervatio, qua dicitur, Hebraeos perſonam exprimere per partes corporis, quarum qualiscunque ſit conjunctio cum re ea, quae iis tribuitur, idque dum faciant nihil de iſtis partibus cogitare, ſed totam perſouam animo contueri, (Ernesti *opuſcula philolog. crit.* pag. 173 edit. ſecund. ann. 1776.) ut מִיָּדוֹ dictum ſit pro מִמֶּנּוּ, veluti Ps. XVIII. 19 גחלים בערו ממנו. Sunt qui מידו reddunt, a latere ejus, ut ſenſus ſit, undique radios emicuiſſe, ut fere ill. Michaelis, *Strahlen ſchoſſen um ihn herum.* Sed recte monet cl. Schroederus, hoc ſenſu dicendum fuiſſe vel מסביב, circumquaque. Quod vero ipſe ab alio quodam docto viro propoſitum amplectitur, יד hic denotare columnam dictam *nubis et ignis*, veremur, ne alienum ſit ab hoc loco, in quo nubis illius mentionem fieri inopinata res eſt. Numerum vocis קַרְנַיִם quod attinet, dualis quidem potiſſimum uſurpari ſolet de iis rebus, quae vel natura vel arte geminae ſunt. Sed cum exempla extent, ſervari dualem etiam tum, quando numerus duobus major additur, veluti Levit. XI. 23. Eſai. VI. 2. Zachar. III. 9. exinde colligitur, in ejusmodi nominibus dualem formam locum habuiſſe etiam in ſignificatione multitudinis. Verba וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזֹּה lucem accipiunt ex ſimili loco Ps. XVIII. ubi pariter

riter in deſcribenda tempeſtate Jehova dicitur verſu 12 tenebris uti ut penetrali et tabernaculum habere undique. Eodem plane ſenſu propheta dicit divinae majeſtatis ſplendorem fuiſſe occultatum, h. e. atris denſisque nubibus obvolutum. SIMONIVM ſi audias, in *Lexico*, חבְיוֹן עז eſt *ardor vehementiae* i. e. *ardor vehemens*, ex ſignificatione radicis arabicae خبا, *ſaeviit*, *arſit*, et Syr. חבב, *accenſus*, *incenſus fuit*, *exarſit*. Sed primo huc plane non trahi debet verbum חבב, a noſtro חבה vere diverſum: deinde ſignificatio *ardere*, quae verbo خبي tribuitur, petita quidem eſt ex Lexico CASTELLI, voc. חבר col. 1099. qui vero ſolius FABRICII auctoritate nititur, *Specim. Arabic. quo exhibentur ſcripta aliquot arabica* etc. Roſtoch. 1638. pag. 60. ubi haec leguntur: "Radix خبي abſcondere item ſaevire, ardere, accendere:" ſed vana eſt haec ſignificatio et commentitia; neque enim خبي valet, arſit ignis, ſed contra, obtectus eſt atque obtegendo exſtinctus. Ven. DATHIVS vertit, praeeunte GROTIO: *abſconditam ſuam potentiam patefacit*, verbis ut videtur ſic intellectis: et ibi adeſt occultatio potentiae i. e. abſcondita ejus potentia. Verum ſi de patefacta declarataque potentia Dei, quae antea abſcondita eſſet, ſermo ſit, ejusmodi aliquod verbum, quod declarandi ſenſum habeat, vix videtur abeſſe poſſe. שָׁם, *ibi*, ill. MICHAELIS permutat cum שָׂם, *poſuit*, praeeunte Alexandrino Syroque interprete: nos in antiquo more vocem pronuntiandi videmur nobis poſſe acquieſcere.

Perſequitur propheta orationem ſic, ut proximis verſibus commemoret, Jehovam ipſum jam praefuiſſe Iſraelitico agmini iter ſuum perſequenti, horrendasque, quoquo veniſſet, ſtrages edidiſſe, ut maxima inter vicinas gentes orta eſſet trepidatio rerumque perturbatio. In verbis, *ipſum praeceſſit peſtis*, *ſecutae ſunt ali-*

tes, mira ineſt vis atque brevitas cum perſpicuitate conjuncta. Neque enim dubium cuiquam eſſe poteſt, aves easque carnivoras memorari ad innuendam caeſorum hoſtium foedam multitudinem, coll. Ezech. XXXIX. 4. 17. Jerem. VII. 33. al. Sumimus quidem vocem רֶשֶׁף cum plurimis aliis eo ſenſu, quem primus recentiori aevo illi tribuit ill. Michaelis, quamquam quod monet cl. Schroedervs, ſignificationem, *in altum ſeſe extulit*, in lexico adſcriptam verbi arabici רשף conjugationi octavae, admodum dubiam eſſe ac incertam, nobis haud videtur eſſe nullius momenti. Nolimus autem vertere cum ven. Herdero, *Raubvögel flogen zu Füſſen ihm hervor*, quod haec poſſint videri hunc ſenſum habere, rapaces aves inſediſſe cadaveribus, ſed accedente Jehova interturbatas ſubito evolaſſe: qui ſane eſt ab hoc loco perquam alienus. Neque in eo conſentientes nos habet vir ingenioſiſſimus, quod ſtatuit, lectionem וימדד vitioſam eſſe et permutandam cum וימט, *concuſſit terram*, ob parallelismum, ut putat, et verſionis veteris haud unius auctoritatem. Habet quidem Alexandrinus, *και ἐσαλευθη ἡ γη*, unde Houbigantivs lectionem exſculpſit ותרגז, quamquam huic verbo nullibi reſpondet apud LXX *σαλευομαι*, habet etiam chaldaeus interpres וְאַזִיעַ אַרְעָא, *et commovit terram.* Sed recepta lectio nititur ſuffragiis Vulgati, Syri et graeci cujusdam interpretis, qui vertit: *ϛας διεμετρησε την γην·* habetque ſenſum non modo commodum, ſed elegantem quoque exquiſitumque. Fingit propheta, Jehovam praeeuntem agmini Iſraëlitico, gradum ſiſtere in itinere, objectam omnem regionem oculis perluſtrare et quaſi metiri, animoque ſecum reputare, quinam tractus et capacior eſſet et accommodatior recipiendo ſuo populo: ſed horrendum Numinis obtutum neque homines ferre poſſe, neque res inanimatas: quocunque

que ipſe convertat oculos, gentes diſſipari, montes diſſilire, colles ſubſidere. Atque ad augendam rei magnitudinem montes collesque dicuntur *antiqui*, ut qui ex hominum memoria eundem locum, eandemque formam ſervaſſent conſtanter, inque aeternum ſervaturi viſi eſſent, nec tamen Jehovae aſpectum ferre potuerint. In verbis הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ magna eſt opinionum diverſitas. De lectione haud dubitandum, cum in ea conſentiant antiquiſſimi interpretes, Alexandr. Vulg. Syr. et Chaldaeus, praeter unum aliquem graecum, ex quo haec refert Montefalconivs: *ἁι ὁδοι ἁι ἐξ ἀρχης ἀλλοιωθησονται*, unde cel. Bahrdtivs (*Apparatus crit.* Vol. I. pag. 195.) effecit lectionem, הליכות עולם גלר, *der Gang der Dinge ſeit Jahrhunderten ward — geändert*, voce גלו relata ad verbum גלל, quod a graecis reddi ſoleat *περιαιρεω*, *ἀφαιρεω*, *φυρομαι*, ut adeo et *ἀλλοιοω* verti potuerit. Ven. Dathivs verba primum reddidit: totum hoc univerſum ejus imperio ſubeſt, in quibus videtur ſecutus eſſe Grotivm, qui ita: omnia quae in mundo ſunt, ipſi ſubſunt; quamquam hunc ſenſum quomodo verba admittere poſſint, haud facile intelligitur: nunc vero habet: minas aeternas infert, praeeunte anonymo illo, qui poteſtatem arabici nominis هَلَكَةٌ, exitium ingens et fatale, a rad. هلك periit, huc tranſtulit. Cl. Schroedervs vero putat, *inceſſus perpetuitatis* ſignificare *continuos* itinerum, bellorum et victoriarum *progreſſus*, qui omnia obſtacula ſuperent, nullisque difficultatibus hoſtiumve viribus cohiberi aut retardari poſſint. Sed nobis videtur nomen עולם hic non poſſe alio ſenſu accipi quam eo, quo proxime colles dicti ſunt גבעות עולם, colles perantiqui. Itaque הליכות עולם ſunt itinera antiqua, id vero eſt talia, quae non nunc demum primo tentantur, ſed fuere an-

tiquitus peracta, ſaepiusque repetita, adeoque nunc promta ſunt atque expedita, nec quidquam habent quod noviter et praeter opinionem accidere poſſit: ut ſenſus ſit, antiquitus hanc omnem regionem a Jehova peragratam, ipſius imperio ſubjectam, adeoque penitus ipſi cognitam fuiſſe exploratamque. Vocem כּוּשָׁן idem valere ac כּוּשׁ, et Arabiae partem ſignificare, vel ex eo recte colligitur, quod commemoratur Cuſchan ſimul cum terra Midian, quam certum eſt ad Arabiam pertinuiſſe. Nominantur autem hae gentes, non quod vel ſolae, vel vehementius reliquis trepidaſſent, ſed exempli cauſa, quod omnes ordine recenſere nimis longum erat. אָוֶן videtur mutandum eſſe in אוֹן. Haud enim raro, quod ill. Michaelis obſervat (*ſupplement. ad Lexica hebr.* pag. 43.) in hac voce puncta male poſita ſunt, et אָוֶן legitur, ubi ſenſus אוֹן dolorem requirit. Caeterum ſingularis plane eſt dicendi formula, qua quis תחת און, ſub dolore, vel, poſito תחת pro בְּתַחַת; in loco ubi dolor eſt, verſari dicitur, nec alibi facile obvia: neque tamen Houbigantii conjectura, legendum eſſe חתתים, *tremefacta*, etiamſi probata Greenio, quidquam habet veriſimilitudinis. *Vidiſſe ſe* (רָאִיתִי) iſta dicere poterat propheta, vel quod per viſionem propheticam iſtarum rerum omnium perfecta quaedam ſpecies ipſi a Deo propoſita fuiſſet vel quod modo prorſus naturali animus acti temporis imaginibus adeo totus repletus eſſet et captus, ut interfuiſſe rebus geſtis ſibi ipſe videretur propheta.

Occurrit nunc animo vatis imago Jordanis diviſi, eademque fere non poterat non excitare cogitationem maris arabici, pariter fiſſi exſiccatique. Perculſus magnitudine rei haud curat eandem, prout geſta erat, longius enarrare, ſed ſubito cauſſam facti reputans, ſermone ad Jeho-

Jehovam converſo quaerit, num fluvius, num mare offenſum ſibi iratumque Numen reddiderit? mox autem ipſe reſpondet hoc modo, ut affirmet, ſalutem populi unice id eſſe, cujus cauſſa talia a Deo perficiantur. Ill. Michaelis exiſtimat, ſermonem הבנהרים חרה יהוה אם בנהרים אפך אם בים עברתך non ipſius prophetae eſſe, ſed trepidantium Arabiae gentium, quarum modo mentio facta ſit: at ſi his, non ſibi, verba haec tribui voluerit vates, putaverim eum vel nullam, vel certe negativam interrogandi formulam adhibiturum fuiſſe. Vult quidem anonymus interpres, הֲ ſequenti אִם non interrogativum eſſe ſed affirmativum, utiturque auctoritate Lud. Dedieu (in *Animadvers.* ad h. l.) ſed contra uſum linguae, cui frequentiſſimum eſt, אִם interrogando adhibere, ſi הֲ anteceſſerit. Cl. Schroedervs putat, verbis כי תרכב על סוסיך novum verſum inchoandum fuiſſe: etiam ven. Herdero viſum eſt ſequenti oratione ea propius admovere. Ex noſtra opinione probanda eſt textus vulgata diſtributio, et verba ſunt ſic accipienda: *immo vero cum vehereris equis tuis, currus tuus venit auxilio.* Nimirum ſolemne eſt poëſi hebraicae, tonanti Numini currum tribuere et equos, quibus media in tempeſtate vehatur (vid. Michaelis *ad Lowthum* pag. 189.) Tranſitum vero ſinus arabici conjunctum fuiſſe cum inſigni tempeſtate, et in ſe, etiam tacente hiſtoria, perquam opinabile eſt, et ex loco Ps. LXXVII. 17 ſq. quantumvis poëtico, certiſſime efficitur. Ac in Jordanis diviſione idem accidiſſe, quis ſit tam difficilis ut admittere recuſet? Itaque ſenſus hic eſt: cum in horrenda tempeſtate inveheheris ad fluvium, ad mare increpandum; unice id factum eſt ad ſalutem populo tuo praeſtandam. Neque huic ſententiae quidquam officit, ſi locum habere debeat lectio ומרכבותיך, cum praefixa copula, quam nos quidem defendere

 nulli

nulli dubitamus, quod et teſtes habeat, praeter codices apud Kennicottvm haud paucos, Alexandrinum, Vulgatum et Syrum interpretem, et omiſſae copulae ratio probabilis intelligi poſſit haec, quod ſupervacanea videri poterat librariis. Hac igitur lectione poſita eundem plane habebis verborum ordinem, qualis conſpicitur Hos. XI. 1. כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ. conf. celeberr. Schroederi Syntax. reg. CIX. 23.

Vers. 9 formula עֶרְיָה תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ ad verbum ſic vertenda: *tanquam nudum quid excitatur eſt arcus tuus.* Poſſis etiam, ſi ita videatur, pro תעור ſumere תער, hocque ad radicem ערה referre, ut ſit תְּעַר *nudaſti.* Nec tamen opus eſt hac mutatione, quam codices parum adjuvant, qui mira fere conſtantia omnes hic exhibent תעור, haud enim infrequens eſt Hebraeis, voces diverſas quidem ſed litteris vicinas conjungere. Reſpicitur autem, obſervante cl. Schroedero, ad morem veterum, arcum, dum otioſus eſt, in theca recondendi, qualis dicta eſt Graecis *γωρυτος*, Latinis corytus, Arabibus autem مقوس vel لحاق, unde *nudare* arcum idem eſt ac depromere, prouti Eſai. XXII. 6. ערה מגן dicitur, *nudavit* clypeum, i. e. prehendit aptavitque; et Arabibus quoque عريان nudus uſurpatur de gladio ſtricto, evaginato. Quae ſequuntur verba, שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר inſigni obſcuritate laborant. In antiquis verſionibus nihil hic certi adjumenti ſuppetit, quod et ipſae obſcurae ſint, et praeter vulgatam lectionem haud quidquam exhibeant, niſi quod Graecus aliquis habet, *ἐξεγερθη το τοξον σȣ; ἐχορτασας βολιδας της Φαρετρας ἀυτȣ*, unde Houbigantivs lectionem efficit שבעת מטות אשפתו, mutans tamen ex ſua auctoritate אשפתו in אשפתך,

Bahrd-

Bahrdtius vero שִׁבְעַת מטות אצרך, putans, אוצר apothecam haud incommode uſurpari poſſe ad ſignificandam pharetram. Senſus, quo haec verba plerumque accipi ſolebant, *exiſtunt juramenta tribuum* (i. e. tribubus data) *et promiſſio*, tam eſt exilis et languidus, atque ab orationis ſerie alienus, ut mirum videri haud poſſit, minus eum ſatisfeciſſe recentioribus interpretibus, quorum proinde alii alia tentarunt ad expediendum locum difficillimum. Nos potiora tantum recenſebimus. Anonymus interpres nomini עֶרְיָה tribuit poteſtatem arabicae vocis عَرْوِي *imbrium vehemens effuſio*, תעור exponit ex uſu verbi arabici عَارَ, *fruſtratus eſt, repulit petentem et expectantem*, קֶשֶׁת ipſi non eſt arcus militaris, ſed coeleſtis arcus, id eſt *iris*, שְׁבֻעוֹת jusjurandum ſynecdochice pro *ſigno ſanctionis* dictum eſt, מַטּוֹת eſt participium Hiphil verbi נטה, et tandem אֹמֶר *promiſſio*: unde haec loci verſio exoritur, *pluviarum effuſione ignominia afficis arcum tuum coeleſtem, hoc ſanctionis ſignum, quod demittit promiſſionem* (olim Noacho datam) — quae ſi placuerint aliis ut ingenioſa, poëtica, pulchra; nos quidem non refragabimur: noſtro qualicunque ſenſu arguta ſunt, longius petita, turgida. Ven. Herdervm ſi audias, שְׁבֻעוֹת numerale eſt, ac אֹמֶר participium verbi אמר, hoc loco *multiplicandi* ſignificationem habentis, ut ſenſus ſit: *ſeptempliciter ſagittas multiplicas.* Sed quam in verbo אמר frequentem et tritam eſſe afferit vir doctiſſimus multiplicandi poteſtatem, etſi arabico verbo أَمَرَ tributam eſſe haud ignoremus, vehementer tamen dubitamus ex hebraicae linguae uſu comprobari poſſe. Eundem fere ſenſum, ſed ratione prorſus alia, erucrat ven. Doederlein, qui, שבעות mutato in שִׁבְעַת, vertit, *verbum tuum erat ſeptem virgae*, i. e. ſeptupli-

citer (magnopere) feris inimicos tuos. Monet autem Schroedervs, אמר pro אמרך duriorem eſſe ellipſin, et pro שִׂבעת מטות rationem conſtruendi Hebraeorum potius requirere שׂבע מטות. Ipſe cel. Schroedervs tandem locum ſic tractat, ut pro שְׁבֻעוֹת pronuntiet שְׂבֵעוֹת, praeeunte Syro interprete, qui vertit ܘܢܣܒܥܘܢ ܓܐܪ̈ܐ ܒܡܐܡܪܟ ܡܫܒܚܐ *et ſaturabuntur tela ad juſſum tuum glorioſum*, nec non graeco illo, cujus ἐχορτασας reſpondet voci שִׂבַּעְתָּ. Saturata autem tela monet dici ea, quae hauſto ſanguine hoſtium plena et quaſi ebria ſint, figura orientalibus admodum grata, quod vel unicus locus comprobare poſſit Devter. XXXII. 42. אשכיר חצי מדם *inebriabo tela mea ſanguine*, comprobantque praeter loca Arabum, a Schroedero commemorata, etiam haec, depromta ex *Hamaſae excerptis* a Schvltensio ſuae editioni grammaticae Erpenianae ſubjunctis, veluti pag. 348 (edit. Goettingens. pag. 50.) ubi poëta, ſermone ad amicam converſo, ſic ait:

ذَكَرْتُكِ وَٱلْخَطِّيُّ يَخْطِرُ بَيْنَنَا

وَقَدْ نَهِلَتْ مِنَّا ٱلْمُثَقَّفَةُ ٱلسُّمْرُ

Memor tui ſum, etiam quum haſtae agitatae tremiſcunt inter nos,
et bibunt ex nobis haſtae rectae, fuſcae.

Alius pag. 352 (locum Goettingenſis editio non habet) hunc in modum:

نُشُقٌ

نُشَقِّقُ بِهَا رُؤُوسَ ٱلْقَوْمِ شَقًّا

وَنُخْلِيهَا ٱلرِّقَابَ فَتَخْتَلِينَا

diffindimus illis (gladiis) capita hominum, findendo, illiſque pabulum damus cervices (hoſtium), ut illis paſcant ſe.

Iterumque alius pag. 438. (ed. Goetting. pag. 76) de ſemet ipſo:

يُنْهِلُ ٱلصَّعْدَةَ حَتَّى إِذَا مَا نَهِلَتْ وَكَانَ

لَهَا مِنْهُ عَلُّ

potare facit haſtam, donec ſit potu expleta, concediturque illi potare adeo altera vice.

Tandem pag. 531 (edit. Goetting. pag. 114.)

مَا زَالَ مَعْرُوفًا لِمُرَّةَ فِي ٱلْوَغَى

عَلُّ ٱلْقَنَا وَعَلَيْهِمْ إِنْهَالُهَا

Non ceſſat innoteſcere Morritis in proelio hauſtus ſecundus haſtarum, eorumque eſt, primnm illis potum praebere. *)

Z 5 Formu-

[*) Addimus ex *Bohaddini vita Saladini*, edita ab *Alb. Schultenſio* 1755. ſocum pag. 127.

وشربت السيوف من دمايهم حتي رويت واكلت .

Formulam מַטּוֹת אֹמֶר, *tela imperii*, exiſtimat ſignificare ejusmodi tela, quae quaſi imperium jaculantis promte exſequantur, ſintque validiſſima et alte penetrantia. Atque hanc Schroederianam interpretationem haud dubitaverimus caeteris praeſtantiorem pronuntiare: modo quae de voce אֹמֶר dicta ſunt non plane ſatisfaciunt. Etenim ex analogia atque uſu linguae מטות אמר ſunt potius tela, quae imperio ipſa funguntur, quam quae, quod imperatum eſt, ſtrenuè perficiant: ea contra, quae dictis obtemperent ſuamque vim exſerant, videntur dicenda fuiſſe tela *obedientiae* vel *ſubmiſſionis*. Ill. Michaelis habet: tela tua ſanguinem hauriunt, *ut erat abs te promiſſum*. At vix credibile eſt, prophetam, ubi dicendum erat כאמרך, poſuiſſe tantum אמר, deinde et hoc ipſum כאמרך languidum videri poſſit et ſupervacaneum. — Noſtra quidem ſententia difficultas omnis tolli poſſit fere hac ratione. Ps. LXVIII. 12. qui locus in eodem plane argumento verſatur, clarum eſt vocem אֹמֶר ſignificare nuntium de reportata ab hoſtibus victoria, atque adeo carmen triumphale. Verba igitur ſic reddimus: *depromſiſti arcum, ſaturata ſunt tela, canitur triumphus.* Nulla nunc ellipſis niſi ſolius verbi ſubſtantivi, quod vel in plana humilique oratione haud infrequenter omitti conſtat. Senſus eſt integer et congruens, dictionis mira brevitas haud mediocrem habet vim et gravitatem. Sed quae ſuperſunt hujus commatis verba pertinere magis videntur ad ſubſequentia, et ſtichorum diſtributio poſſit eſſe haec:

עריה

واكلت اسد الوغي باسنان الظفر منهم

حتي شبعت de ſanguine eorum biberunt tum gladii, donec inebriati forent: leonesque praeliorum dentibus victoriae ad ſatietatem usque de iis comederunt.]

עריה תעור קשתך
שבעות מטות אמר כלה:
נהרות תבקע ארץ
ראוך יחילו הרים:

Verba נחרות תבקע ארץ non uno modo accipiuntur ab interpretibus. Plerique ארץ dictum putant pro בארץ, ut eſt Job. XXVIII. 10 בַּצּוּרוֹת יְאֹרִים בִּקֵּעַ Ill. Michaelis peculiari ratione ſic reddit: *fluvios fidiſti, ut terra conſpiceretur*: quae quomodo hebraicis reſpondeant, nos non perſpicimus. Cl. Schroedervs putat, verborum ſtructuram talem eſſe, qualis Arabibus plane familiaris, Hebraeis haud prorſus infrequens eſt, qua nomen plur. foemin. quod rem denotat, non perſonam, verbum ſibi jungit ejusdem generis ſingulare. (vid Schroederi *Syntax.* reg. LXII. IV.) Nobis nomen ארץ videtur primo caſu poſitum eſſe, hoc ſenſu: terra fidit fluvios, h. e. fiſſa, terra effudit tantam aquae copiam, ut fluvii inde naſcerentur. Cave autem haec dicta putes de aqua olim ex fiſſa rupe emiſſa Exod. XVII. 6. Numer. XX. 11. Hoc enim ſi ſpectaſſet vates; omnino non erat vox ארץ ſubſtituenda in locum vocis צור vel סלע. Noſter certe is non eſt, qui vocabulum rei geſtae proprium, idque obvium, repudiaret quaſi, et ſubſtitueret aliud, quod aptum eſſet ad rei ſtupendae magnitudinem minuendam, ac fere omnem tollendam. Ad maris autem Jordanisve diviſionem haec referre, non ſinit verborum ſtructura et ſignificatio. Schroedero *flumina perrumpentia* imago ſunt Iſraeliticorum agminum, facta in Cananaeam invaſione totam eam perrumpentium, *montes* vero *concuſſi* emblema ſuſtinent regnorum ejusdem provinciae brevi labefactorum everſorumque: quae nobis videntur ingenioſa magis eſſe quam clara

et

et certa. Nos ſi quidquam videmus, dixerimus, etiamnum ſermonem verſari in deſcribendo itinere agminis Iſraëlitici per deſerta arabica, duce et rege Jehova. In eo eſt vates, ut, quoquo ſe convertiſſet Jehova, timoris omnia plena facta eſſe ediſſerat. Maximi igitur conſummatique terroris imaginem ut exhiberet, fingit, naturam adeo univerſam penitus concitatam fuiſſe et perturbatam; terram fluvios, ubi nulli eſſent, effudiſſe; montes contremuiſſe; coelo imbres delapſos eſſe; ſaeviiſſe mare turgidum. Quae ſi ſingula urgere, atque ad rerum vere geſtarum narrationem conferre atque examinare volueris; feceris omnino rem a mente et ſenſu vatis longe alieniſſimam. Neque enim in hujusmodi picturis poëticis ſingula ſeorſim quidquam valent, ſed ſunt omnia conjunctim ſpectanda, eſtque rei quaſi ſumma ſola tenenda. — Verbis ראוך יחילו הרים terrae motum indigitari, ſponte unusquisque intelligit, ſuccurritque ſimile illud Virgilii

> Silvarum juga coepta moveri
>
> Adventante Dea.

Formulam זרם מים עבר de imbribus accipimus omnia inundantibus, haud ſupervacaneum rati obſervaſſe, verbum עבר de aquae vi obruente ac inundante uſurpari quoque Es. VIII. 8 et Dan. XI. 10. 40. Ill. Michaelis reddit: inde a mari tempeſtas cum grandine ingruit, מַיִם mutato in מִיָּם (*loc. cit.* pag. 181.) In ea enim opinione eſt, agi hic de famoſo praelio, cujus narratio extat apud Joſuam cap. X. quod nos quidem aegre perſuaderi nobis patiamur. רום elliptice dictum pro לרום aut ברום, et pendet verbum כשׂא a nomine תהום: *manus* autem *maris* ex natura hujus loci non poſſunt eſſe niſi fluctus tempeſtate ſaeviente in altum

altum ſublati exaggeratique. Aliter quidem ven. Herdervs: *loca edita ſupplicarunt.* Sed non videtur inter *fluctus* et *loca edita* juſta eſſe conjunctio. Caeterum locus Ps. LXXVII. 17 ſq. habet quidem cum noſtro notabilem aliquam ſimilitudinem, poteſtque ex eo dicendi quasdam formas petiiſſe Chabacucus: nec tamen alius', quam qui in verbis conſpicitur, inter utrumque conſenſus eſt: nam pſalmus agit de tranſitu ſinus arabici, ad quem locus noſter nequaquam poteſt transferri.

Quae vers. 11 de *ſole ac luna in habitaculo ſuo haerentibus* dicta ſunt, ad celebrem locum Jos. X. 12 ſq. reſpicere, tantum abeſt ut perſuadere mihi poſſim, ut potius mirari ſubeat, a plerisque interpretibus potuiſſe hunc locum ad illam hiſtoriam trahi. Primo enim nomen זְבוּל, cui adfixum eſt He paragogicum, quietem in loco ſignificans ut in אַרְצָה Gen. XXVIII. 12. בָּבֶלָה Jerem. XXIX. 15. non denotat locum quemcunque, ſed eum in quo quis ſedem habet et ſuum quaſi domicilium: ſol autem ac luna, ſi currentes ſubito ſubſiſtant, atque in eodem loco haereant, dici non poſſunt remanere in ſua habitatione. Deinde refragantur vulgatae illi opinioni, quae ſtatim ſequuntur de fulminibus, agmini iter facienti lucem et quaſi diem praebentibus: etenim ubi ſol differre abitum et diutius ſolito orbem illuſtrare a Deo juſſus fuerit, langueat oportet ſplendor fulminum luce lubenter carere poteſt, qui ſolis ipſius multo majori lumine utitur. Denotat vero זבול locum illum, in quem occidens ſol deſcendere atque intrare fingitur, ut nocte ibidem peracta prodeat iterum, curſum ſuum denuo peracturus. Trita eſt Hebraeorum loquendi forma, qua ſol occidens dicitur *intrare*, בוֹא, oriens *exire*, צאת: et tentorium ſeu habitaculum diſerte ſoli tribuitur Pſ.

Pſ. XIX. 5. Itaque ſol ac luna ſi perſtitiſſe dicantur in habitatione ſua, quid quaeſo ſignificare illud poſſit niſi hoc: abſtinuiſſe haec ſidera ab oriendo, adeoque nil quidquam lucis orbi adſperſiſſe? Atquae haec nobis quidem videntur tam plana eſſe atque obvia, ut cauſſam aſſequi haud valeamus, cur vulgatam lectionem זבולה ſuſpectam habeat ven. Herdervs, ſuffecturus in ejus locum lectionem בִּמְסִלָּה, petitam ex loco ſimili Jud. V. 20, quem autem noſtro loco diſſimillimum pronuntiare haud dubitaverimus. — In verbis, quae ſequuntur, ambiguum eſt, quo referri debeat verbum יהלכו. Sunt qui ad nomen חציך referunt, idque duplici ratione, vel ſic, ut לאור abſolute poſitum ſit, hoc ſenſu: ad lucem praebendam ibant ſagittae tuae, vel ſubintellecto ante יהלכו pronomine אשר, quod Herdero, quantum quidem conjicimus ex verſione, *ad fulgorem telorum tuorum volitantium*, viſum eſt, exiſtimanti, fictionem hic eſſe ſolis lunaeque in medio curſu ſuo ſubſiſtentium propterea, quod obſtupeſcerent ſplendorem fulminum, et quodam quaſi pudore afficerentur. Sed videtur utrumque conjunctum eſſe cum quadam difficultate. Et hoc quidem locum habere nequit niſi adſcita lectione בִּמְסִלָּה, cujus vero auctoritas eo profecto haud eſt, ut locum illi cedere debeat recepta lectio: neque enim ex formula Alexandrini, ἐν τῃ ταξει αὐτης, quae huic loco et Jud. V. 20 communis eſt, certo efficitur lectio במסלה, cum nomen ταξις uſurpatum ſit ab Alexandrino interprete etiam ad reddendum nomen מָקוֹם Job. XXXVIII. 12. atque hoc ſenſu non male reſpondeat voci זבול. Illud vero, quo ſtatuitur, לאור abſolute accipiendum eſſe, videtur aliquid duri ac nimis abrupti habere, dicendum enim potius erat, לְהָאִיר, vel לְהָאִיר אֶת־תֵּבֵל ut eſt Pſalm. LXXVII. 19. Minus etiam placet ratio anonymi interpretis, qua יהלכו, adhi-

adhibita ſignificatione *periit*, quae eſt arabico verbo هلك familiariſſima, refertur ad ipſum ſolem lunamque, hoc ſenſu: "ſol lunaque morantur in tegumento, prae ſplendore tuarum ſagittarum (h. e. radiorum) evaneſcunt (h. e. non conſpiciuntur) prae lumine fulguris haſtae tuae." Malumus igitur ad eorum ſententiam accedere, qui יהלכו de Iſraëlitis dictum eſſe exiſtimant, vel, ſi tanti videatur dubitatio anonymi, monentis, Iſraëlitarum in proximo ſermone mentionem factam eſſe nullam, ſtatuere, imperſonaliter hic poſitum eſſe verbum יהלכו. חִצִּים ſagittae, dictae ſunt pro fulminibus, ut Pſ. LXXVII. 18. XVIII. 15. CXLIV. 6. בְּרַק חֲנִית, fulgur haſtae, eſt ejusdem acies micans, ut Nahum. III. 3. Sunt codices apud Kennicottvm, qui lectionem exhibent חניתיך, numero plurali, neque alienus ab ea eſt clar. Schroedervs, uſus etiam auctoritate Syri interpretis, qui habet: in ſplendore fulgurum haſtarum tuarum. Ven. Herdervs quoque in ſua verſione adhibet pluralem numerum. Sed lectio חניתיך oppido incommoda eſt: nam unius plures quidem poſſunt eſſe ſagittae, ſed idem haſtam non poteſt niſi unicam tractare. Caeterum fictionem hanc de tanta fulminum multitudine, tantoque haſtae a Deo agitatae ſplendore, ut ſolis lunaeque vicem reddens iter facientibus viam colluſtraret, inſigniter hyperbolicam eſſe, vix eſt quod moneamus. Verbi צעד, vers. 12. ſolemnis uſus in eo poſitus eſt, ut dicatur de Jehova, univerſum agmen Iſraëliticum ducente ac regente, Jud. V. 4. Pſ. LXVIII. 8. ארץ, quod dictum eſt pro בארץ, regio eſt inter Aegyptum et Cananaeam terram media, peragrata a populo Iſraëlitico, גוים gentes, hiſce finibus conterminae. *Triturationem*, quae in eo poſita erat, ut grana e ſpicis extererentur, quod effici ſolebat vel jumentis in frumentum inactis, vel circumacto tribulo,

tribulo, transferri apud Hebraeos ad ſtrages, quibus copiae hoſtiles conteruntur quaſi et comminuuntur, nota res eſt et pervulgata. Conf. Lowth. *de poëſi ſacra Hebraeorum*, pag. 122.

Quae ſequuntur vers. 13. 14. 15. cl. Schroederus refert ad illa tempora, quibus Iſraëlitarum respublica regibus uſa eſt, quam opinionem tuetur quoque ven. Herdervs: ven. Dathivs autem de expugnata a Medis Ninive interpretatur, et ill. Michaelis de capta a Cyro Babylone. Nos cum illis facimus, qui ſermonem adhuc in commemorandis rebus in Arabia, et quidem in tranſitu ſinus arabici geſtis verſari autumant. Neque nos ab hac opinione avertunt, quae contra eandem a cl. Schroedero moventur, dubia: nullam ſic temporis rationem haberi, neque credibile eſſe, quod carmen in beneficiis, quae ad antiquiora tempora pertineant, recenſendis ſubſiſtat, et quae deinceps, plurium ſaeculorum lapſu, et quae haud ita pridem in maximam populi ſalutem praeſtita eſſent, ſilentio praetermittat. Haud enim hiſtoricum agit propheta, qui res omnes eodem, quo geſtae eſſent, ordine recenſeat, ſed poëtam, qui ſuo quaſi jure utitur, legibusque, quibus ille continetur, ſeſe minus adſtrictum eſſe putat: et poſſis, ſi ita videatur, in vertendis verbis יצאת, מחצת rel. uti *plusquamperfecto* tempore quod apud Hebraeos, quibus duo tantum tempora eſſent, praeteritum complecti ſatis notum eſt. Sed nunc id maxime ſpectandum, quo redeant verba, quibus propheta uſus eſt, quae omnino habent non unam difficultatem.

Verba יצאת לישע עמך לישע את משיחך fuere qui verterent: egreſſus es ad ſalutem populi tui *unacum Uncto tuo*, praeeuntibus Aquila et verſionis quintae

tae auctore, qui teſte Hieronymo habent: *εις σωτηϱιαν συν Χϱιςῳ σȢ*, nec non Vulgato: in ſalutem cum Chriſto tuo. Et orationis quidem ſtructura bene fert hanc interpretationem: poſſis enim ex antecedentibus repetere vocabulum עמך, ut alterum comma eandem ſententiam exhibeat quam prius, ſed pleniorem illam ac magis definitam; cujus generis extant exempla quamplurima. Sed negari nequit, primo hoc ipſum nonnihil offenſionis habere, quod Jehova in auxilio ſuis parando comitem aliquem ac ſocium ſibi adjunxerit: deinde prorſus incertum ac dubium fore, quemnam ſocium intelligi voluerit propheta. Fuerunt quidem non recentiores modo, ſed antiquiores etiam interpretes, qui Unctum Dei putarent eſſe Jeſum, ſalutis noſtrae auctorem, velut auctor ſextae editionis teſte Hieronymo vertit, *εισηλθες τȢ σωσαι τον λαον σȢ δια ΙησȢν τον Χϱιςον σȢ* (l. *δια ΙησȢ τȢ ΧϱιςȢ σȢ.*) at alienum hoc eſt ab univerſi carminis ratione atque argumento, in quo nihil eſt, quod talem ſententiam juvare et commendare poſſit. Malumus igitur cum Dathio משיחך ut ſynonymum accipere *τȢ* עמך. Etiamſi enim populus Iſraëliticus vere unctus haud eſſet, uncti tamen nomine ornari recte poterat propterea, quod eſſet ex univerſa populorum multitudine delectus a Deo ipſique dicatus conſecratusque: conſecratio autem cum peragi ſoleret antiquiſſimis temporibus ungendo; fieri facile potuit, ut permutarentur nomina Sacri atque Uncti, et hoc de illis etiam uſurparetur, qui ſacri eſſent et haberentur, etiamſi locus haud fuiſſet unctionis ſolemnitati. Sic Ps. CV. 15 tres primarii Iſraëlitarum patriarchae dicuntur משיחי יהוה, *Χϱιςοι*, non quod uncti, ſed quod Jehovae cari ſacrique eſſent. Ps. XXVIII. 8. משיח יהוה aeque poſſis de ipſo populo intelligere, ac de populi rege. Ebr. XI. 26 *τον ὀνειδισμον τȢ ΧϱιςȢ* idem eſſe

ac τον ὀνειδισμον τȢ λαȢ τȢ ΘεȢ (vers. 25.) affirmarunt complures iique praeclari interpretes, et eſt omnino hic ſignificatus loco illi convenientiſſimus. Quibus accedit hoc, commemorari a MONTEFALCONIO veterem aliquem graecum interpretem, qui מְשִׁיחֶךָ reddit τȢς ἐκλεκτȢς σȢ. Neque vero probamus GREENII conjecturam, exiſtimantis, particulam את tollendam eſſe ſuo loco atque ad ſequens nomen ראשׁ admovendam: nam יֵשַׁע, quod eſt nomen actionis, ſequitur hic conſtructionem verbi ſui finiti, ut Eſai. X. 9 דֵּעָה אֶת יְהוָֹה (vid. celeb. SCHROEDERI *Syntax.* reg. LXXXVI. et GLASSII *philolog. S.* pag. 125 *ed. Dath.*) Nec eſt cur מְשִׁיחֶךָ permutetur cum מְשִׁיחֶיךָ, quod HOUBIGANTIVS ſtatuit, neque averſatur ill. MICHAELIS. Alexandrinus quidem uſus eſt numero plurali, τȢ σωσαι τȢς ΧριϛȢς σȢ, quod teſtatur Hieronymus, et confirmat verſio arabica, facta ex Alexandrina; eſtque, ut diximus, alius quidam graecus interpres, qui habet ῥυσασθαι τȢς ἐκλεκτȢς σȢ, nec codices plane deſunt qui exhibeant lectionem מְשִׁיחֶיךָ. Sed primo hi ſunt oppido pauci; deinde interpretes illi potuerunt מְשִׁיחֶךָ pro collectivo nomine accipere; et receptam lectionem tuentur praeter Chaldaeum, Syrum et Vulgatum, Aquila, Symmachus, Theodotion, cum V. et VI editione.

Quae ſequuntur verba מחצת ראשׁ מבית רשׁע ערות יסוד עד צואר vertit clar. SCHROEDERVS: quaſſaſti caput de domo injuſti, nudando fundamentum usque ad collum. Eandem rationem ſecutus eſt ven. HERDERVS. Vtrique videtur imago deſumta eſſe ab aedificio, cujus faſtigium disjectum, et fundamentum adeo ad ima usque nudatum ſit. In hac vero interpretandi ratione obſtat praecipue vocabulum צואר, collum, quod quo ſenſu tribui poſſit aedificio, non

facile

facile intelligitur. Herdervs quidem videtur uti velle lectione צור, rupes cui fundamentum ſuperſtructum, quam poſt Cappellvm Houbigantivs quoque commendavit Greenivsque. Sed hoc non permittit auctoritas veterum verſionum, in confirmanda hodierna lectione conſpirantium: etenim Alexandrinus habet *ἑως τραχηλȣ*, Vulg. usque ad collum, Syrus ܥܕܡܐ ܠܨܘܪܗܘܢ, Chaldaeus עַל צַוְרֵי סַנְאֵיהוֹן, Theodotion et quinta: usque ad collum. Quamobrem Schroedervs, ſervata lectione צואר, interpretatur de collo aedificii impropric ſic dicto, h. e. de parte ejus, quae capiti ſeu faſtigio proxima ſit, atque ideo fundamento, ſeu parti infimae, directe opponatur. Enimvero quis non ſentiat, perverſum fere loquendi modum tribui ſic prophetae, cui dicendum potius fuerat מן צואר עד ערות יסוד. Etenim in aedificio penitus deſtruendo, ſi faſtigium dejectum fuerit, deſtrui ſolet deinceps pars media, donec ad ipſum fundamentum perventum fuerit; a denudando autem fundamento initium facere, et ſurſum rem perſequi, perverſum omnino foret ac praepoſterum. Nobis ſic videtur. Certum cum ſit, utroque in loco, quo extat formula מחץ ראש, Ps. LXVIII. 22 et CX. 6. vocem ראש collective dictam eſſe de capitibus hoſtium, quae victor pedibus conculcat; non putaverimus, eandem hic alio ſenſu recte accipi poſſe. Ante vocem מבית ſubintelligendum eſt pronomen אשר, cujus ellipſis, praeſertim in ſtilo ornatiore, frequens eſt, etiam cum locum nominis recti ſuſtineat, velut Ps. LXXXI. 6. Jerem. XLVIII. 36. Threr. I. 14. Ps. LXV. 5. רשעים non ſunt mali ſceleratique homines, ſed qui injuſta cauſſa infenſi eſſent Iſraelitis. — Jam ſi verum illud ſit, agi hic de hoſtium capitibus conculcatis; imagini ab aedificio deſumtae locus ſuper-

 eſſe

eſſe omnino nequit, ſed eſt alius verborum ſenſus exquirendus. Quid vero, ſi יסוד de *fundo maris arabici* intelligendum eſſe dixerimus, nudatum a Deo remota aqua, ut ſicco pede transmigrarent Iſraëlitae, quemadmodum Pſalm. XVIII. 16 imum maris ac terrae fundamentum retectum fuiſſe ſaeviente tempeſtate dicitur? ערות infinitivus eſt, poſitus loco praeteriti עֵרִית, cujus generis exempla alia exhibet celeb. Schroedervs, *Syntax*. reg. LIV. Poſtrema autem verba עד צואר neceſſe eſt elliptice dicta eſſe, niſi textum ipſum aliqua ſui parte truncatum eſſe dixeris: quam vero ſuſpicionem in antiquis verſionibus nihil eſt quod ullo modo confirmare poſſit. Elliptica ſi ſint verba עד צואר ſponte legentibus ſuccurrit, dicta ea eſſe pro עַד צַוָּארָם יָם, mare illos (רשעים) obruit, coll. Eſai. VIII, 8. et XXX. 28. ubi inundatio dicitur עד צואר ad collum usque pertingere. Dixeris, admodum breve atque abruptum dicendi genus ſic tribui prophetae, neque ego diffiteor: ſed tentanda erat loci interpretatio, quam abjiciat, qui aliam, quae plus commendationis habet, propoſuerit. Eſt tamen notatu haud indignum, eſſe inter antiquos interpretes graecum aliquem, qui et ipſe ad hunc ſenſum proxime acceſſerit: habet enim, *ἕως ἀβύσσου τῆς θαλάσσης καταδύσονται*, quamquam hoc ſcholii magis quam juſtae verſionis ſpeciem habere videatur. Quae ſuperſunt, non videntur nobis permagna difficultate laborare.

Nomen פרזים plerumque de pagis accipitur ſeu paganis. Nos alium vocis uſum olim obtulimus, qui poſitus eſſet in deſignandis viris fortibus ſeu belli ducibus (vid. *diſſert. ad Jud. V.* pag. 11.) atque in eandem opinionem incidiſſe videmus quoque cl. Schroedervm, qui egregie monet, veteres interpretes haud quid

quidquam de pagis habere ſeu de paganis, ſed vocem פרזים ita transtuliſſe, ut heroas bellicos, duces copiarum, et praefectos militares intellexiſſe videantur. Alexandrinus habet, *διεκοψας ἐν ἐκςασει κεφαλας δυναςων.* Hieronymus: *diviſiſti in ſtupore capita potentum.* Alius graecus: *ἐξεδικησας μετα δυναμεως σȣ τȣς ἀρχηγȣς των ἁμαρτωλων.* Chaldaeus פרזים reddit גִּבָּרֵי רֵישֵׁי מַשִׁרְיָת, fortes duces exercitus Pharaonis. Syrus: perfodiſti baculis ejus capita praefectorum ejus ܪ̈ܫܐ ܕܡܕܒܪ̈ܢܘܗܝ Vulg. *maledixiſti ſceptris ejus, capiti bellatorum ejus.* In quo tam mirabili conſenſu veterum verſionum, praeſertim in loco minus claro expeditoque, de varietate iſtius ſignificationis legitimum dubium ſupereſſe non poteſt. Pronomen, in פרזיו reſpicit nomen ראש collective poſitum: ſed, quod in במטיו eſt, ſuffixum eodem referri commode nequit. Schroedervs, cum Houbigantio Greenioque, legendum putat במטיך, *telis tuis*, quam lectionem ill. Michaelis etiam a ſe expectatam in codicibus fuiſſe profitetur loc. cit. pag. 183. addens tamen et hoc, nihil eam praeſidii habituram, niſi unius graeci cujusdam interpretis conſenſum, qui vertit: *μετα δυναμεως σȣ.* Caeteri igitur veteres cum in confirmanda lectione recepta conſentiant, codice etiam nullo diſſentiente, ſevanda illa eſt, et pronomen referendum ad עם ſeu משיח, ut ſenſus ſit: capita ducum Aegyptiorum baculis pertundenda tradidiſti populo tuo. Audax eſt formula, qua Aegyptiorum in mari arabico ad collum uſque ſubmerſorum capita baculis ab Iſraëlitis perforata dicuntur: ſed audacior fere, nec tamen ab hac prorſus abſimilis illa, quae extat Pſ. LXXIV. 13. 14. *Tu perrupiſti vi tua mare, fregiſti capita belluarum maritimarum ſuper aqua; Tu quaſſaſti capita crocodilorum eaque tradidiſti cibum populo, deſerticolis.*

 Reliqua

Reliqua hujus verſus verba impetum ab inſequentibus Aegyptiis in Iſraelitas factum referre nobis videntur tam diſerte, et tam congruenter narrationi hiſtoricae, ut miremur ab hoc ſenſu declinaſſe interpretes pleroſque. Refert enim hiſtoria Exod. XIV. Aegyptium, poſtquam audiviſſet, Iſraelitarum agmen converſione facta in occidentali maris arabici litore haerere, et feſtinanter inſecutum eſſe, adhibito maxime equitatu, et certiſſima ſpe fretum, fore ut facillimo negotio in poteſtatem ſuam redigeret Iſraëlitas, qui ex una parte ſinum maris, ex alia vero immenſa deſerta haberent ſibi objecta: quo et Moſis illud ſpectat, Exod. XV. 9. *dixit hoſtis: inſequar, aſſequar, dividam praedam; potiar illis, ſtringam gladium, eos ſubigam.* Itaque dicitur hic primo irruiſſe inſtar procellae, deinde exſultaſſe jam, quod inerme agmen abſumendum eſſet quaſi in receſſu, e quo elabendi via nulla ſuperſit. Sed addit propheta vers. 15. exitum a Jehova paratum eſſe facilem expeditumque, immiſſis in mare equis novo inſolitoque viae genere uſum illum eſſe — להפיצני dictum pro להפיצנו, ſeu להפיץ את עמי. Ad לאכל ſubintelligendum verbum הָיָה, quocum conjunctus infinitivus, ל ſibi praexfixum habens, periphraſin facit futuri temporis: cujus rei plura ſuppeditat exempla celeb. Schroedervs *Syntax.* reg. LXXXVII. pag. 392. סוסיך dictum pro בְּסוּסֶיךָ, niſi malis cum Alexandrino, et alio quodam graeco interprete, pronuntiare רָכְבָה. Equi autem Jehovae tribuuntur eodem quo ſupra vers. 8 ſenſu. חמר מים רבים poëtice dictum pro *imo maris*, et חמר poſitum pro בחמר. Clar. Schroedervm ſi audias; inde à vers. 13 ſermo eſt de regnis quibusdam, quae inimica eſſent Iſraëlitis, maxime Damaſceno et Aſſyriaco, funditus Jehovae beneficio everſis; vers. 14 videtur ipſi cogitaſſe propheta de ingenti et miraculoſa illa ſtrage,

ſtrage, qua Deus numeroſiſſimum Aſſyriorum exercitum in Judaea ſub regno Hiskiae deleverit 2 Reg. XIX. 35. mare autem vers 15 improprio ſenſu ſumendum de imperio vaſto, populoſo, opibus abundante, ſed ſimul ſuperbia tumido, irrequieto, et cuncta quaſi abſorbere minante, quale praeſertim fuerit ampliſſimum illud Aſſyriacum; hujus igitur vim et ferociam Deum ſuis quaſi tonitrubus et fulminibus compeſcuiſſe atque edomaſſe. — Quae quamvis docte atque ingenioſe exornata eſſe haud negaverimus, nobis tamen haud valde ſatisfaciunt, qui malumus exiſtimare, prophetam liberiore atque ad rerum geſtarum ſeriem minus adſtricto ſermone uſum eſſe, quam arguto et paene aenigmatico.

Vers. 16 redit tandem, unde vers. 2 digreſſus eſt, propheta. Pro eo, quo ſupra uſus eſt, verbo יראתי, aliam eamque graviorem hic locutionem ſubſtituit, *contremuerunt intima mea.* Ad vocem לקול ex antecedentibus ſubintelligendum אשר שמעתי. Formulam צללו שפתי ut duram atque incongruam vituperat ill. Michaelis, ratus, loco שׂפתי ſcribendum fuiſſe אזני, *aures meae.* Verum eſt, tinnitum de labiis dictum inſolentius quid habere, de auribus contra uſitatum eſſe et pervulgatum: at hanc ipſam ob cauſſam parum credibile eſt, lectionem אזני, obviam illam et longe facillimam, tranſire unquam potuiſſe in difficiliorem פּשׂתי. Sed et labiis tinnitus tribui poterat haud prorſus abſone, quod, quum quis horrore corripitur, palpitant colliduntnrque labia, atque ſonum aliquem edunt, non quidem vere tinnientem, ſed qui tinnire dici poſſet vel poëtice, vel quod proprio verbo lingua careret. Verba יבא רקב בעצמי videntur nobis hunc ſenſum habere: terror artus omnes adeo occupavit enervavitque, ac ſi oſſa tabe eſſent eroſa. Sed de le-

ctione רקב haud vana ſuſpicio oritur: omnes enim veteres interpretes, praeter Vulgatum, legiſſe videntur רֹגֶז: Alexandrinus habet, *και εισηλθε τρομος εις τα ὀστα μου*, alius quidam graecus, *ἀνεδυ τρομος εις τα ὀστα μου*, Chaldaeus utitur nomine זִיעָא, et Syrus nomine ܙܘܥܐ, quod utrumque tremorem ſignificat: codices etiam nonnullos lectionem רגז habere affirmat ven. Herdervs; nos autem praeter unum Regiomontanum, qui in margine eam adſcriptam habet teſte Lilienthalio (*commentat. crit.* pag. 363.) cognitum habemus nullum. Sed receptam lectionem recte defendiſſe nobis videtur cl. Schoedervs ita, ut doceret, haud difficulter intelligi, quomodo lectionis illa varietas nata ſit: etenim cum modo praeceſſerit verbum רגז, et mox idem verbum recurrat, facile fieri potuiſſe, ut nomen רֹגֶז vel calamo librarii ſubreperet, vel obverſaretur animo interpretis. Addimus hoc: alieniorem videri ab ingenio Chabacuci, haud ſane tardo ſterilique, ejusdem vocis continuam repetionem in ejusmodi loco, ubi ſermonis varietas difficultatem non habebat. In formula ותחתי ארגז (pro ובתחתי) conſtructionem eſſe putamus, quae praegnans grammaticis dici ſolet (Schroed. *Syntax*. reg. LXXXII.) ut ſenſus ſit: contremui et in loco meo defixus haereo, ut pedem proferre haud poſſim. Haud inepta eſt opinio Greenii, reſtituendam eſſe lectionem hoc modo, וְתַחְתַּי תִּרְגַּז אֲשֻׁרָי, *et ſubter me contremuerunt pedes mei*, qualis conſtructio verbi ſingul. foemin. cum nomine plur. maſcul. אשׁורים extat etiam Ps. XXXVII, 31. Et teſtem quidem ipſe affert Alexandrinum interpretem, qui habet, *και ὑποκατωθεν μου εταραχθη ἡ ἑξις μου.* Sed haec verſio nobis non videtur talis eſſe, ex qua lectio, qua interpres uſus ſit, certa ratione effici poſſit. Sive enim valeat formula

mula ἡ ἕξις μȣ, *corpus meum*, ſive altera illa, ἡ ἰσχυς μȣ, quam Hieronymi verſio ſequitur: *ſubter me conturbata eſt fortitudo mea*, nec non Arabis تَقَلْقَلَتْ

قُوَّتِي فِيَّ *commotum eſt robur meum in me;* neutra exacte reſpondet hebraico אשרי, nec quae a Greenio ex conjectura ſubſtituitur formula, τα ἰχνη μȣ, unquam adhibita eſt a graeco interprete ad reddendam vocem אשרי. Itaque ſenſum magis qualemcunque quam verba ipſa, reddere voluiſſe videtur Alexandrinus, nec quo ipſe utitur pronomen μȣ argumento certo eſſe poteſt, in hebraico quoque ipſius codice extitiſſe אשרי. Praeterea recepta lectio adſentientes habet interpretes reliquos, eſtque contextui orationis valde apta, ſi vertatur: *qui vel quod manere debeam uſque ad tempus calamitatis.* Proxima verba elliptice poſita ſunt, atque ſic explenda: ליום עלות לעם אשר יגודנו *ad tempus, quo imminebit contra populum meum qui eum invadet.* Verbum עלה alias quoque uſum habet militarem, et de expeditione bellica dicitur 1 Sam. VII, 2. 2 Sam. V. 17. 19. Jerem. L. 3. al. De verbo יְגוּדֶנּוּ copioſe ac diligenter diſputat cl. Schroedervs, cujus ſententia huc redit: radicem גור, ad quam referatur יגודנו, ſtatui hic propterea non poſſe, quod quae ex chald. dialecto ipſi tribuatur, ſignificatio ſecandi, incerta ſit ac dubia, arabicumque uſum ſibi habeat contrarium, quo quidem verbum جَدَّ eandem cum hebr. גדד notionem habeat, جاد autem aliam, toto coelo diverſam, nempe fundi, et quidem fluxu copioſo, velut quum copioſa pluvia effunditur: mutatis itaque punctis ſtatuendam eſſe formam יְגוּדֶנּוּ, vel uſitatiore ſcribendi ratione, יְגֻדֶנּוּ, Maſora etiam ſic praecipiente, quae ad Genes. XLIX. 19 perhibeat

 vocem

vocem duobus locis occurrere, altero plene, altero defective ſcriptam. Quibus nos addimus hoc: Maſoram ſibi ipſi non optime conſtare, quod edita quidem praecipiat, noſtro loco ſcribendum eſſe יגרכר, manuſcripta autem, teſte Joh. Henr. Michaelis (in var. lection. editionis ſuae Bibl hebr. Halens.) exigat יגרכר. Ex quo ſimul intelligitur, quomodo factum ſit, ut in ſcriptione יגורכר tam conſtanter conſentiant codices Kennicottiani omnes, praeter duos, qui יגרכו exhibent.

Verſus 17 totus eo redit, ut quae modo breviter dicta eſſent de tempore calamitoſo, deque vaſtitate, a Babylonio patriae inferenda, copioſius nunc ob oculos quaſi ponantur. Tranſitus itaque hic eſt: *etenim tempus erit, quo ficus non germinabit, vitiumque nullus erit proventus* etc. hoc eſt, quo tota terra vaſta erit atque inculta, incolis omnibus, ovibus etiam armentisque ab hoſte abſumtis abactisve. — In ſingulis phraſibus nihil eſt quod illuſtratione magnopere egeat. De conſtructione, qua שׁדמות nomen plur. foem. junctum ſibi habet verbum ſing. maſc. vid. celeb. Schroederi *Synt.* reg. LXII. vel venerandi Storrii noſtri *Obſervatt.* pag. 381. Verbum גזר, quod tranſitivum uſum habere ſolet, poſitum hic eſt imperſonaliter, niſi malis cum Schroedero uti analogia linguae arabicae, in qua intranſitive etiam dicitur جُزِرَ الماء, *exciſa eſt aqua.*

Mox animum vireſque reſumit propheta, Dei unius, ut par eſt, praeſidio fretus, certiſſimusque, effecturum eſſe Jehovam, ut ipſe pericula evadat, inque tuto loco collocatum ſe eſſe ſentiat. Verba אעלוזה, אגילה optative poſita ſunt, ut Ps. IX. 3 אשׂמחה ואעלצה בך *laeter et exſultem in te* (vid.

Sehroe-

Schroederi *grammat.* reg. CLXV. pog. 163.) Locutiones, *reddet pedes meos veloces ut cervarum, et juvabit me loca edita aſcendere.* factae ſunt procul dubio ad ſimilitudinem loci Ps. XVIII. 34. unde etiam nata hic eſt quaedam lectionis varietas, codicibus nonnullis loco ידרכני habentibus יעמידני, quoniam librariis in animo obverſaretur formula illa Davidica.

Poſtrema verba למנצח בנגינותי ad ipſum carminis contextum referunt antiquiores interpretes, quos e recentioribus ſequitur ven. Dathe, qui vertit, *ut meis carminibus eum laudare poſſim*, adſcita lectione לְנַצֵּחַ, ex auctoritate Alexandrini Syrique interpretis, et adhibita ſignificatione laudandi et celebrandi, quam in ſyriaca lingua habeat verbum נַצֵּחַ. Huic ſententiae obſtare nobis videntur haec, primo quod extra dubitationem poſita non eſt, quam verbum ſyriacum habere perhibetur, ſignificatio laudandi: deinde, quod durior videatur omiſſio pronominis אותו. Schroedervs exiſtimat, verbis למנצח בנגינותי deſcribi formulam muſicam, quae, ut alias ſit in fronte carminis poſita, veluti pſalmo quarto, ſexto al. ad calcem quoque reponi potuerit. Sed cum ſentiat, minus commodum eſſe ſuffixum primae perſonae, haud alienus eſt a lectione בנגינותיו, quod Alexandrinus habeat, *τȣ νικησαι ἐν τῃ ᾠδῃ ἀυτȣ*, et Syrus: *ut canam laudes ipſius.* Nos ſimiliter putamus, clauſulam eſſe, quae ad contextum ſermonem haud pertineat: in hoc enim ſi incidiſſet vates, celebraturum ſemet eſſe carminibus ſuis Jehovam, non videtur rem tam paucis abſolvere potuiſſe. Sed ut a recepta lectione recedamus, permovere nos hic non poteſt auctoritas veterum, quos dixeris magis loco qualitercunque perfungi, quam juſtam et accuratam formulae hebraicae verſionem dare voluiſſe. Nobis ſic videtur. Sunt codices haud pauci,

ci, qui defectivam ſcriptionem exhibent בנגינתי; poſſis hanc pronuntiare בִּנְגִינָתִי, ut Jod nunc non ſit pronomen, ſed mere paragogicum, ut Thren. I. 1 רַבָּתִי pro רַבַּת, adeoque בנגינתי plane idem ſit cum formula על־נגינת Ps. LXI. 1. At poſtrema haec verba non magis putamus ipſius prophetae eſſe, quam quae in fronte carminis poſita ſunt: quapropter et de his non videtur eſſe magnopere laborandum.

Supereſt verſio latina carminis.

2. *Jehova, audivi effatum tuum, timore perculſus ſum,*
Jehova, opus tuum intra illud tempus ſerva;
intra illud tempus adſis,
indignationem tempera miſeratione!

3. *Deus ex Themane venit, et Sanctus de monte Pharan;*
texit coelum ipſius magnificentia, ejusque laude repleta eſt terra.

4. *Et ſplendor ceu ſolis ſplendor erat, radiis ab eo emicantibus:*
ſed utebatur velamine gloriae ſuae.

5. *Ipſum praeceſſit peſtis,*
venerunt alites poſt eum.

6. *Subſtitit et dimenſus eſt terram, reſpexit et diſſolvit gentes,*
et diſſilierunt montes antiqui, ſubſiderunt colles priſtini;
priſtinis ipſe viis inceſſit.

7. *Dolentia vidi tabernacula Cuſchan,*
trementia tentoria terrae Midian.

8. *Flu-*

8. *Fluviosne petit, Jehova, fluviosne petit ira tua? num mare aeſtus tuus? cum invehereris equis tuis, currus tui venere auxilio;*

9. *Nudando excitatus fuit arcus tuus, ſatiata ſunt tela, triumphus canitur.*

10. *Fluvios effudit terra; videntes te trepidarunt montes; imber omnia inundavit; manibus in altum ſublatis.*

11. *Sol, luna ſubſtitit in ſede ſua;*
ad lucem telorum tuorum iter factum eſt, ad ſplendorem fulgurantis tuae haſtae.

12. *Indignabundus pervadebas terram,*
iratus triturabas gentes.

13. *Profectus es ad ſervandum populum tuum, ad ſervandum tuum unctum.*
conculcaſti capita eorum qui erant de gente iniqua,
nudaſti imum (maris), *ad collum* (aqua pertigit.)

14. *Pertudiſti baculis tuorum capita ducum ejus:*
turbinis inſtar irruerant, ad me diſſipandum,
exſultabant abſumturi inopem in receſſu.

15. *Immiſiſti in mare equos tuos,*
in lutum aquae copioſae.

16. *Audivi et contremuere intima mea, ad vocem iſtam tinnivere mea labia,*
pervaſit tabes oſſa mea, contremiſco, loco affixus,
quod manere debeam uſque ad tempus calamitatis,
donec veniat contra populum (meum), *qui eum invadat.*

17. *Etenim ficus haud germinabit, nec erit proventus in vitibus,*
fallet fructus oleae, et arva non ferent fruges,
Exciſum erit ex caula pecus, armentum non ſupererit in bubilibus.

18. *Ego vero per Jehovam exſultem,*
tripudiem per Deum ſalutis meae auctorem!

19. *Jehova Dominus eſt robur meum,*
et reddet pedes meos veloces ut cervarum pedes,
et loca mea edita aſſequi me juvabit.

XIII.

XIII.

OBADIAS.

Argumentum carminis prophetici, quod tractare ſuſcipimus, eſt hoc: Oratione ad Edomitas converſa, vates genti ſuperbiam nimiamque in montanis arcibus, quas inexpugnabiles putet, confidentiam acriter exprobrans, diram terrae everſionem vaſtitatemque indicit, a Jehova decretam propterea, quod Iſraëlitico populo, ſanguinis etiam vinculo ſecum conjunctiſſimo, quum a barbaris copiis oppreſſus miſere haberetur, atrociter inſultaſſet, multiplicesque injurias intuliſſet: itaque et ipſi nunc tempus excidii eventurum, judaicum contra populum ad priſtinam dignitatem rediturum, quin eum potentiae et gloriae gradum conſecuturum eſſe ut cum alias gentes complures, ſibi antea infenſas, tum maxime Edomiticam, imperio ſuo ſubjiciat, Jehova civitatem ſuam moderante, modisque omnibus exornante.

Obadias autem propheta quis fuerit, quo loco natus, quibus parentibus editus, quonam vitae genere, qua conditione uſus fuerit, cum haud quidquam de eo litteris proditum ſit, nos penitus latet. Haud quidem deſunt in antiquioribus de judaica hiſtoria commentariis, qui hoc ipſo Obadiae nomine inſigniuntur, viri nonnulli memorabiles, velut 1 Reg. XVIII. 3 Obadias, qui apud Achabum, regem Iſraeliticum, primario quodam munere aulico fungens, centum Jehovae miniſtros furori reginae ſubduxit, et quinquagenos in ſpeluncis abditos ſuſtentavit; 2 Chron. XVII. 7. Obadias,

Obadias, unus e viris primariis, quos populum in vera religione inſtituere juſſit rex Judaeorum Joſaphatus; et 2 Chron. XXXIV. 12. Obadias, qui anno Joſiae regis decimo octavo praefectus erat operariis, aedem Jehovae negligentius antea habitam reficientibus. Sed hoc *Obadiae* nomen, quod *Jehovae cultorem* ſignificat, cum ſit ejusmodi, ut non potuerit non frequentiſſimi uſus eſſe apud Judaeos, quemadmodum Arabibus ſimilis appellatio عبد الله, *Abdollah*, perquam familiaris ac trita eſt; quis quaeſo, niſi mirifice credulus, ex ſolius nominis convenientia putet probabiliter ſe efficere poſſe hoc, Noſtrum non alium niſi quempiam ex eorum, quos diximus, numero eſſe debere? Nec tamen aliam niſi hancce leviſſimam rationem habere videtur vetus illa opinio Judaeorum, quam ſuo modo a ſe exornatam ſic refert HIERONYMUS: 1) *Hunc ajunt eſſe Hebraei, qui ſub rege Samariae Achab, et impiiſſima Jezabel pavit centum prophetas in ſpecubus, qui non curvaverunt genu Baal, et de ſeptem millibus erant, quos Elias arguitur ignoraſſe, ſepulchrumque ejus usque hodie cum mauſolaeo Eliſaei prophetae et baptiſtae Johannis in Sebaſte venerationi habetur, quae olim Samaria dicebatur. — Hic igitur, quia centum prophetas aluerat, accepit gratiam prophetalem, et de duce exercitus fit dux Eccleſiae.* Alia his non abſimilia perhibet auctor libri *περὶ τῶν προφητῶν πῶς ἐκοιμήθησαν, καὶ πȣ͂ κεῖνται*, qui extat in *Epiphanii* operibus: Αβδίας ὁ προφήτης. *ȣ̃τος ἦν ἐκ τῆς* Συχὲμ, *ἐξ ἀγρȣ͂* Βηθαχάμαρ. *ȣ̃τός ἐϛιν ὁ τρίτος πεντηκόνταρχος, ȣ̃ ἐφείσατο* Ηλίας *ὁ* Θεσβίτης, *καὶ κατέβη, καὶ ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα. μετὰ δὲ ταῦτα ἀπολιπὼν τὴν βασιλικὴν ἀυτȣ͂ τάξιν, προσεκολλήθη τῷ προφήτῃ*

1) in Commentario ad Abdiam, vers. 1. editionis *Vallerſianae* tomi VI. part. 1. pag. 361.

προφήτῃ Ἡλίᾳ, καὶ ἐγένετο αὐτοῦ μαθητὴς, καὶ πολλὰ ὑπομείνας, δι' αὐτὸν παρεσώζετο καὶ θανὼν ἐτάφη ἐν ἀγρῷ Βηθαχαμαρ μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ. 2) Alia autem eſt Judaeorum traditio, Obadiam ortu fuiſſe Idumaeum, ſed ad Judaeorum ſacra tranſiiſſe: 3) quod ſcilicet ipſe in Edumaeos invehitur. Sed commenta haec ſunt, rationibus juſtis deſtituta: praeterea vana illa opinio, quae Obadiam prophetam eundem eſſe perhibet cum Achabi diſpenſatore aulico, conſiſtere non poteſt cum argumento carminis, quod ſane ita eſt comparatum, ut non poſſit alio quam proximo poſt everſionem urbis templique tempore editum eſſe: quod infra ſuo loco videbimus. Satius igitur eſt ignorare, quae nunc nullo modo unquam comperiri poſſunt, quam vagis atque incertis rumoribus quidquam tribuere: nec videtur ignoratio eorum, quae ad vitam auctoris pertinent, ipſius carminis intelligentiam magnopere impedire.

Caeterum aliena ab hoc loco non eſt quaeſtio: utrum haec, quae Obadiae nomine extat, oratio omnia complectatur, quae unquam ſint ab ipſo publice prolata, an ex compluribus, ab ipſo habitis, forte etiam in litteras relatis, ſed temporis injuria poſtmodum deperditis declamationibus, nonniſi ſpecimen ſit et quaſi una ex naufragio tabula? Itaque ſi ſint, quibus ad veritatem muneris prophetici divinitus oblati populo comprobandam unicum aliquod ac ſingulare oraculum ſufficere vix potuiſſe videatur, equidem non admodum refragabor: quamquam ex altera parte omni-

2) Opp. EPIPHANII Tom. II. pag. 245. Pedit. etav.

3) vid. CARPZOVII *introd. ad libros canon. bibl. vet. teſt.* pag. 324.

omnino haud intelligam, quid obſtet, quo minus hominem aliquando, cum animus ſenſu illatae ab Edumaeis injuriae intime perfuſus eſſet, ſubito furore atque afflatu divino agitatum futura praenunciaſſe dicamus' etiamſi coeleſtem hunc mentis inſtinctum alio tempore expertus iterum haud fuerit; oraculum vero hoc apud populum eo facilius fidem inveniſſe, quo gratius illi eſſet atque ad ipſius ingenium accommodatius. Verum, haec omnis quaeſtio cum et magni momenti haud ſit, et ſenſu magis ac opinione regatur quam argumentis, non eſt cur illi diutius inhaereamus. Ad rem ipſam potius accedimus.

Verſu 1. difficultatem habent verba: שמועה שמענו מאת יהוה ut quae ad Jehovae, qui verba facere dicitur, ſermonem pertinere nullo modo poſſint: quapropter ſuſpicatur ill. Eichhornius 4) ſpuriam eſſe, et forte ex Jeremiae loco parallelo, XLIX. 7 huc translatam formulam, כה אמר אדני יהוה. Sed primo nititur auctoritate verſionum antiquarum omnium. Deinde haud intelligitur, quomodo abeſſe poſſit ſalvo ſenſu: etenim cum dubium eſſe nequeat, inde a verſu ſecundo ipſius verba recitari, conſequitur, illam, vel ſimilem aliquam formulam ex more praefigendam a propheta fuiſſe. Nec tandem eliminandis verbis כה אמר אדני יהוה efficitur quidquam ad removendam difficultatem ipſam, quae in eo poſita eſt, quod Jehovae ſermonem recitaturus vates ſuo ipſius nomine verba facere inſtituit: niſi ſublata vers. 1. formula: כה אמר אדני יהוה, eandem vel ſimilem, נאם יְהֹוָה adjiciendam ſtatuas ad verſum proxime inſequentem. Quae cum ita ſeſe habeant, nihil, puto, relinquitur, niſi hoc, ut dicamus, prophetam ob vehementiorem men-

4) *Einleitung ins alte Teſtament.* III Th. pag. 312.

mentis concitationem vel ſui non bene memorem, vel ſummae concinnitatis negligentiorem, commiſcuiſſe diverſas loquendi formas, et, cum dicendum erat, שָׁמַע את דבר יהוה vel ſimile quidquam, eodem quidem ſenſu, ſed diverſo ſchemate, dixiſſe: *accepimus nos ex Jehova.* Apud Jeremiam autem, cap. XLIX. 14. magis etiam ſermonem turbare videtur ac fere interſecare formula שמועה שמעתי מאת יהוה, quod ibi, non ut apud noſtrum in primo ſtatim ingreſſu adhibita, ſed medio quaſi orationis flumini inſerta eſt atque interjecta. Contra, quod Jeremias habet שמעתי, eſt omnino ad proprietatem ſermonis adſtrictius, quam Obadiae שמענו, *audivimus*, quod, cur pluraliter enunciatum ſit, eſt omnino quod mireris. Alexandrinus quidem habet: *ἀκοὴν ἤκουσα παρὰ κυρίου*, Arabs autem سمعتم سماعًا من قبل الرب, *audiviſtis* auditum a Domino: ſed haec nullus dubitem ex ingenio magis interpretum quam ex lectionis a noſtra diverſitate orta eſſe, quae ipſa ſua inſolentia ſatis ſe tuetur. Putem vero communicationem, quae eſt in verbo שמענו ſpectare, non ad alios prophetas, ſed ad populares Obadiae univerſe, qui, etiamſi effatum Dei non eodem, quo ipſe, modo audiviſſent, audiviſſe tamen et ipſi dici poterant, quatenus ad eos non minus pertinebat quam ad prophetam. Praefixum Vau in voce וציר explanandi vim habet, reddendum *nempe*, innuitque commemorari nunc edicti illius divini partem aliquam praecipuam. Poſt שלח ſubintelligendum לאמר, quod in concitatiori dicendi genere omittere amant quam maxime vates hebraei. Verba ונקומה עליה למלחמה ſic reddit ill. Michaelis, ut gentium eſſe videantur, invitanti legato annuentium: ſed pertinent omnino ad legati ipſius orationem, quae, ſi unica voce קומו abſolvatur, ſubobſcura eſt, atque

 agen-

a gentibus vix capienda: et poſtulat hoc praeterea locus parallelus, Jer. XLIX. 14. Pro עליה, ſi accuratius rem aeſtimaveris, dicendum erat, nomine ipſo adhibito, על אדום; ſed, ut ad ſimilem locum Eſai. XXVII. 3 notavimus, erat iſta aetas in ſubtiliori dicendi arte nondum ſic exculta atque exercitata, quin ſubinde recurrat, quod delicatiori aevo minus concinnum videri poſſit. Pronomen femininum ad terram reſpicit: quae deinceps ſequuntur maſculina ſuffixa, ad populum ipſum ſunt referenda. Caeterum ſenſus eſt, fore, ut exercitus hoſtilis, e pluribus gentibus coactus, adeoque numeroſior et validus, bellum Idumaeae inferat exitiabile ac luctuoſum. — ציר, quod recte ex arabico صار, *ivit*, *profectus eſt*, illuſtratur, ut nuncius dictus ſit ab eundo. Alexandrinus vertit *περιοχὴν*, quod Hieronymus reddit munitionem, Arabs autem, إِحْتِوَاءٌ, quae vox in latina verſione polyglotta parum apte vertitur *compendium*: eſt enim *congregatio*, ut ex Gjevhario intelligas, qui in lexico ſuo haec habet: وَحَوَاهُ يَحْوِيهِ حَيًّا اي جمعه واحتواه مثله واحتوي علي شي اي المأ عليه hoc eſt: *verbum* حوي, *cujus futurum eſt* يَحْوِي, *act.* حَيٌّ, *ſi cum accuſativo conſtruatur*, *idem valet* جمع, *collegit*, *atque eundem uſum habet quoque conjugatio octava*: *quodſi verbum conjugationis VIII conſtruatur cum* علي, *ſignificat*: *cepit*, *comprehendit rem*. Verſio Syriaca Hexaplaris, teſte clariſs. de Rossio, 5) habet

5) *Varr. lect. Vet. Teſt.* Vol. III. pag. 191.

habet ܘܐܘܠܨܢܐ, *et anguſtiam* populis miſit. In verſione Syriaca polyglotta pro ܓܝܣܐ, *rumorem* audivimus, reponendum eſſe ܫܡܥܐ, ut Ephraem habet, obſervavit cl. Spohnius. 6)

Vers. 2 verba הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם dupliciter accipiuntur. In eo quidem conſentire omnes videntur, verbum נתן intelligendum eſſe de eo, quod efficere Deus *decreverit*, velut Gen. XVII. 5. אב המון גוים נתתיך. *patrem multarum gentium ego decrevi te futurum eſſe.* Sed alii, praeeunte jam Hieronymo, (qui ſenſum hunc efficit: o Edom, qui quum minimus ſis, inter omnes in circuitu nationes, et ad comparationem gentium caeterarum parvus es in numero, ultra vires erigeris ſuperbia) ad praeteritum tempus referunt, velut ill. Michaelis: *ich hatte dich zum geringſten unter den Völkern beſtimmt, du biſt ſehr verachtet*: ad futurum alii, decrevi ego, te perquam deprimi, ſeu, ut ven. Dathe eleganter: *ego te omnium gentium minimam efficiam.* Atque cum his etiam nos facimus, maxime hanc ob cauſam, quod illud ſi voluiſſet propheta, a proxime ſequenti ſententia abeſſe vix poterat particula adverſativa, ודרך לבך. In altero igitur membro ſubintelligendum תהיה. Neque aliter Jeremias: (נתתיך) בזוי בארם, utrumque enim eſt circumlocutio ſuperlativi. 7) Igitur a plano ſenſu prorſus aberrat ven. Volborth, 8) reddens, *aber du haſt dich* doch

6) *De ratione textus biblici in Ephraemi Syri commentariis obvii, ejusque uſu critico.* Lips. 1786. pag. 61.

7) vid. Schroederi *inſtitutt. ad fundamenta ling. hebr.* Sect. VII. reg. CII.

8) *Die zwölf kleinen Propheten aufs neue aus dem hebr. überſetzt* etc. Götting. 1783. 8v.

doch ſehr gebrüſtet, quod, undenam ortum ſit, negat ſe conjicere poſſe cel. Koehlervs. 9) Nos ex arabica lingua hauſtum dixerimus, in qua verbum نزا valet: *extulit ſeſe ſuperbius.*

Vers. 3 cauſa additur, cur deprimendam eſſe gentem Edomiticam decreverit Jehova. In verbo השיאך ſive שׂ ſtatuas, ut ſit: *decepit te*, ſive שׂ, *extulit te*, quod cel. Koehlero placet, non abnuente, ut videtur, celeb. de Rossio, qui et codices quosdam ſuos שׂ exhibere, et Syrum hexaplarem ineditum in reddendo hoc verbo Alexandrinum ſecutum eſſe teſtatur, perinde eſt: quamquam noſtro quidem ſenſu השׁאך, *decepit te*, elegantius eſt atque accommodatius. Ante מרום שׁבתו ſubintelligas oportet relativum אשׁר. Sic enim poſtulat pronominis e ſecunda in tertiam perſonam tranſitus, unde שׁכני reſolvendum eſt hoc modo: *o tu qui ille es qui habitat.* 10) Sed pro מְרוֹם non dubitamus ponendum eſſe מָרוֹם. Koehlervs legendum exiſtimat מֵרִים, auctoritate uſus Alexandrini, Vulgati, Arabis. Et Alexandrinus quidem habet: *ὑψῶν κατοικίαν ἀυτȣ͂*, Vulgatus: *exaltantem ſolium tuum*, uterque, ut videtur, nonnihil haerens in infrequentiore ſtructura verborum: ſed arabicae verſionis auctoritas trahi huc omnino haud debebat. Editum quidem eſt in bibliis polyglottis ſic, أَيُّهَا ٱلسَّاكِنُ فِي شُقُوقِ ٱلصُّخُورِ ٱلْمُرْتَفِعَةِ مَسْكَنُهُ quod editor latine ſic vertit, *o cujus domicilium habitat in hiatibus petrarum ſublimium.*

Sed

9) *Repertorium für bibliſche und morgenländiſche Litteratur.* XV Th.

10) vid. Schroederi *inſtitutt. de Syntaxi pronominum.* reg. XLIII.

Sed cum perquam abſonum ſit dicere, domicilium habitare in aliquo loco; ſine dubio emendandum eſt hac ratione: *o tu qui habitas in hiatibus petrarum, cujus elatum quid eſt* (المُرْتَفِعَةُ) *habitaculum*: quo facto cum hebraicis verbis amice conſpirare videas arabica. — Nomen חגוים SCHULTENSIUS 11) ex arabico verbo حجأ, *confugit*, declarare inſtituit, ut חגוי הסלע ſint *aſyla petrarum*. Sed analogiae convenientius eſt, nomen a verbo חגה ortum illuſtrare ex uſu verbi حجا, quod ſignificat *perſtare*, *conſiſtere* in loco, unde nomen حَجًى idem eſt ac ناحية, *regio*, *tractus*. Juvat audire GJEVHARIUM, qui voce حجا habet haec: حَجًى ايضا الناحية والجمع احجآءُ قال ابن مقبل لا تُحْرِزُ المرءَ احجاء البلاد ولا تُبْنَى له في السموات السلاليمُ ويروي أعناءُ hoc eſt: *nomen* حَجًى *denotat quoque tractum, in plur.* احجاء, *velut in illo loco Ibn Mokbeli*: non fovent virum tractus provinciarum, neque parantur pro eo, quibus in coelum aſcendere poſſit, ſcalae. *Alia autem lectio pro* احجاء *refert* أعناء (quae vox itidem tractus regionis ſignificat.) 12) Itaque

11) vid. *Animadverſ. philolog. et crit. ad varia loca vet. teſtamenti*, ad Eſai. XIX. 17.

12) Liceat hic obiter tangere locum GOLII in *lexico arabico*, ne fraudi ſit incautioribus. Nempe verbo حجا inter alia habet haec: حَجْوَةٌ, i. q. رَجُلٌ, vir: *ab opi-*

que חגוי סלע ſunt tractus petrarum, h. e. tractus horrentes rupibus, quales contra hoſtium incurſionem facili negotio defendi poſſunt. Quae in lexico COCCEJO-SCHULZIANO pronuntiantur: חגה ab arab. حجى fugit unde ملتجى refugium, aſylum. Hinc חגוי in regimine fiſſurae etc. auctori probanda relinquimus. Cautius in voce explicanda verſatur ill. MICHAELIS, cujus haec ſunt verba: 13) Nihil opis linguae orientales adferunt, niſi ſuſpiceris pro حجأ *confugit*, cum Aleph mobili, etiam حجا cum quieſcente pro حجى dici potuiſſe: hoc ſi ſumas, חגוי סלע eſſe *refugia petrarum* poſſint generatim, ſive ſummi et inacceſſi hoſtibus petrarum vertices. Hoc quidem mihi veriſimile.

Vers. 4 שׂים pro תָּשִׂים, infinitivus eſt loco verbi finiti, תָּשִׂים. HOUBIGANTIUS quidem monet, veteres omnes legiſſe תשׂים: quaſi vero in reddendis verbis hebraicis debuiſſent interpretes contentioſe, ut de *Aquila* dicit HIERONYMUS, etiam illud imitari, quod hebrai-

opinando (ſic dictus) *Gi.* quae ſane non poſſis alio ſenſu accipere quam hoc: nomen حجوة univerſe pro *viro* dici. Sed gloſſa GJEUHARII, unde illa ducta ſunt, ita ſe habet: حَجَوْتُ بالشي ضَنِنْتُ

حجا h. e. *verbum* بة وبة سُمِّي الرجل حجوة

ſi cum ب *conſtruatur*, *idem valet quod* ضَنَّ, inſiſtere rei, tenacem eſſe, *et qui talem ſe praebet*, *dicitur* حجوة. Intelligis itaque, non virum quemcunque, ſed *ten.cem* aliquem ſignificare nomen حجوة.

13) *Supplement. ad lexica hebr.* Part. III. pag. 672.

hebraicae linguae ingenio proprium eſt et peculiare. Nec ill. Michaelis 14) alienus eſt a ſtatuendo, Obadiam edidiſſe תשׂים, quamquam nec inter Kennicottianos codices, nec inter De-Roſſianos ſit, qui hanc lectionem exhibeat. Nobis contra, ſi vel plures teſtes habuiſſet forma תשׂים, tamen defendenda viſa erat recepta lectio potiſſimum hac de cauſa, quod facillimus erat librarii a forma minus vulgari ad vulgarem tranſitus: quamquam et illius, maxime apud Eſaiam, copioſa exempla proſtant. — קנך nomen commune eſt, quod pertinet etiam ad verbum תגביה. Audacior hyperbole, qua inter ſtellas nidum ponere dicitur aquila, ſed et apud Arabes frequens eſt formula هو أمنع من عقاب السماء, magis ille inacceſſus eſt quam *aquila coeli.* 15) *Nidum* pro arcibus munitis praeruptisque dici, vix eſt cur moneamus. Sed non alienum judicamus commemorare locum ex carmine quodam arabico, quod exiat in Excerptis Hamaſae a Schultensio editae. Auctor, gente Judaeus, arcem familiae ſuae celebrans nobilem, inacceſſam, praeruptam, montem, cui illa impoſita ſit, laudat his verbis: 16)

رسا أصله تحت الثرى وسما به إلى النجم

فرع لا ينال طويل

Stabilis eſt radix ejus ſub terra, 17) *eundemque eſ-*

14) *Oriental. und exeget. Bibliothek.* XX Th. pag. 164.

15) vid. Schultensius *ad Proverb.* XX, 30.

16) *edit. Schultens.* pag. 464. *edit Gotting.* pag. 86.

17) Michaelis, *praefat. grammaticae arab. praefixae* pag. CI. vertit: *tief unter der Hölle* liegt ſein Grund etc. poëtice magis quam vere.

efſert vertex ad ſidera usque; *eſt inacceſſus, procerus.* 18)

De נשׁר extat probabilis diſputatio Oedmanni, 19) qui non aquilam, ſed vulturem barbatum hoc nomine deſignari vult, ſed conferenda tamen cum relatione ill. Michaelis, 20) rem nondum penitus confectam eſſe pronunciantis.

Vers. 5 ſingulae quidem voces nihil obſcuritatis habent: ſed quis verborum nexus, quis totius orationis ſenſus ſit, id vero minus clarum eſt et expeditum, maxime ob verba איך נדמיתה. Duplex autem potiſſimum verſus hujus explicandi ratio ſpectanda. Prima haec eſt, ut formula איך נדמיתה habeatur pro exclamatione medio ſermoni interjecta, reliqua autem accipiantur hoc ſenſu: multo graviorem futuram eſſe Idumaeorum calamitatem, quam quae a furum praedonumve nocturna irruptione, vel ex volitantium turmarum ſubita incurſione proficiſci ſoleat. Ita Hieronymus

18) Gagnierus in ſua editione geographiae Abulfedae, quae poſtquam prima pars, quae de Arabia agit, typis exſcripta eſſet *Oxonii*, intercedente viri morte abrupta eſt, pag. 34 ubi caſtellum hoc, *Al Ablak* dictum, memorat Abulfeda, locum affert ex Jakutio, quo magnifica, quam de ſua hac arce poëta excitat, opinio haud parum minuitur, dicit enim eam poſitam fuiſſe علي ترابية من تراب *in edito terrae tumulo*, neque ex ruderibus intelligi eam admodum munitam fuiſſe. Commemorat tamen eandem, praeter Gjevharium, Firuzabadius quoque, eamque ex quorundam opinione ab ipſo Salomone exſtructam eſſe refert.

19) *Vermiſchte Sammlungen aus der Naturkunde zur Erklärung der h. Schrift*, 1 Heft. Cap. V.

20) *Neue orient. Biblioth.* P. III.

ʀᴏɴʏᴍᴠѕ in commentario: "Quod dicit, hoc eſt: ſi fures et latrones, qui de nocte domos ſuffodere conſueverunt, et rapere quae in domibus ſunt, introiſſent ad te, et abſconditi tenebris, circuiſſent domus tuae angulos, utique hoc tuliſſent quod ſibi putabant poſſe ſufficere, et aliquid in aedibus tuis, vel per ſatietatem, vel per ignorantiam reliquiſſent. Si vindemiatores introiſſent vineam tuam, et eam vel hoſtiliter vaſtare, vel a te conducti demetere cuperent, quamvis diligens eorum fuiſſet vindemia, tamen racemos vitibus foliisque caelatos, inter palmites reliquiſſent. Sed omnia hoſtes, qui ad te, Domino jubente, venerunt (ſignificat autem Babylonios et exercitum Nabuchodonoſor), inveſtigaverunt omnia ſecreta tua, et cavernas ac foramina ſpeluncarum, in quibus habitas, luſtraverunt." Ita inter recentiores ven. Dᴀᴛʜᴇ, Sᴛʀᴠᴇɴѕᴇᴇ, Kᴏᴇʜʟᴇʀᴠѕ; Vᴏʟʙᴏʀᴛʜɪᴠѕ. Altera eo redit, ut verbis הלוא ישאירו ſubſtituatur lectio לוא ישאירו, quo facto, quae interjecta dici debebant, verba in ipſam orationis compagem commode redeunt, et bene ad reliqua quadrant, ut idem nunc, qui Jerem. XLIX. 9 locum habet, ſenſus etiam hic obtineat. Atque hanc rationem ſecutus eſſe videtur Lᴠᴛʜᴇʀᴠѕ; Hᴏᴠʙɪɢᴀɴᴛɪᴠѕ vult legendum eſſe הלוא לא ישאירו; ill. Mɪᴄʜᴀᴇʟɪѕ, etſi in verſione conſuetam lectionem tenendam eſſe putaverit, perſuaſiſſimum tamen ſibi eſſe profitetur, edidiſſe prophetam, לוא ישאירו, nulla interrogationis nota adjecta. Verum, ut de hoc primo loco dicamus, nos haud putaverimus, deſerendam eſſe cauſam lectionis conſuetae. Habet enim auctoritatem et codicum, quos novimus, et veterum interpretum omnium, praeter Syrum, qui reddit: ܠܐ ܫܒܩܘ ܥܘܠܠܐ *non relinquerent* racemationem; et confirmatur quam maxime ex ipſa orationis ſtructura et compoſitione,

tione, quae oppido ita conformata eſt, ut membrum הלוא יגנבו דים habere debeat alterum ejusdem formae, quod ipſi reſpondeat. Quapropter nec ven. MOLDENHAWERI 21) ſententiam probare poſſumus, exiſtimantis, litteram ה vocis הלוא ad praecedens לך pertinere, tanquam paragogicam, et legendum eſſe באו לכה לוא ישאירו — Sed illinc quoque illa ſermoni interjecta exclamatio: *o quam vaſtaberis!* videtur tam aliena eſſe atque incommoda, ut in ea vix poſſis acquieſcere. Alia igitur via tentanda ad tollendam hancce difficultatem. Nempe inter codices Kennicottianos octo ſunt, e quorum numero etiam 384. *Stuttgardianus*, qui נדמתה exhibent, unus qui נדמת; nec inter De-Roſſianos putem defuiſſe, qui eandem defectivam ſcriptionem referrent, cum in ponendis negligendisque litteris Vav et Jod mirificam librariorum inconſtantiam fuiſſe, nemini nunc porro dubium videri poſſit. Hac igitur ſcriptione ſumta, poſſis efferre נִדְמֵתָה, 22) ut habet Vulgata: *quomodo conticuiſſes*, et Syrus: ܐܝܟܢܐ ܫܠܝܬ, *quomodo ſiluiſti*, forte etiam Chaldaeus: quomodo fuiſti *ſopitus*, דְּמֵיךְ: vel juxta aliam editionem, דְּמוֹךְ:, qui etiam Eſai. XV. 1 נדמה prius reddidit וְאִנּוּן דְּמִיכִין, *et ipſi dormiunt*, alterum, וְאִנּוּן רְדִימִין eodem ſenſu, ſed variata dictione: ut igitur opus haud ſit, cum cel. KOHLERO lectionem נִרְדַּמְתָּ ipſi ſupponere. Alexandrini vero πῶς ἂν ἀπεῤῥίφης, quod Arabs ſequitur, monente eodem, reſpondet hebraico נִדְמֵתָה — Formula autem haec אֵיךְ:

21) *Ueberſezung und Erklärung der Weiſſagungen des Propheten Daniels und der zwölf kleinen Propheten.* 1787.

22) conf. ill. MICHAELIS in *Supplem. ad Lexica hebr.* pag. 449. qui et ipſe verbum דמם notione *ſilendi* locis quibusdam vindicandum eſſe putat, ubi librariorum punctatorumve culpa disparuerit.

אֵיךְ נִדְמֵיתָה, verbo, ut fert uſus hebraicus, reciproce ſumto, in ipſam ſermonis compagem haud inepte quadrare videtur, hoc fere ſenſu, ſi nonniſi fures, ſi praedones nocturni te invaderent, quam egregie tecum actum foret, quam te continendi a defendendo vel lamentando cauſam haberes, ablaturi omnino eſſent quantum ſatis eſt, quantum ex una eâque ſubita invaſione auferre licet, rel.

Sed negat propheta vers. *6.* ejusmodi leviore aliqua jactura perfuncturos eſſe Idumaeos, ſignificans, eam hoſtium copiam fines eorum invaſuram eſſe, quae non timide agat vel feſtinanter, ſed omnia, etiam abditiſſima, latibula ſtudioſe perquirat. Non aliena eſt Hieronymi obſervatio, qui *revera*, inquit, *ut dicamus aliquid et de natura loci, omnis auſtralis regio Idumaeorum de Eleutheropoli usque Petram et Ailam (haec eſt enim poſſeſſio Eſau) in ſpecubus habitatiunculas habet.* — Lectionem נחפשׂו, in qua veteres interpretes ac libri ſcripti conſentiunt omnes, ſuſpectam habet ill. Michaelis, nullus dubitans, reponendum eſſe נחשׂפו, *quomodo denudati erunt Eſavitae*, quod in loco parallelo Jeremias habeat אני חשׂפתי, *ego denudavi Eſavum*: quae argumentandi ratio num legitima ſit atque probabilis, alii judicent. Idem pro נִבְעוּ ſtatuit נִבְעוּ, *reteguntur*, ex uſu linguae ſyriacae, nec non arabicae, in qua verbum نبغ idem valet quod ظهر, *conſpicuum fuit*; uſus hoc maxime argumento, quod quae verbo בעה in lexicis commentariisque tribuatur *perquirendi* ſignificatio, ex cognatae alicujus dialecti uſu nequeat comprobari. Equidem putaverim, verbo נבע *comparendi* non certius, quam verbo בעה *perquirendi* ſignificationem vindicari poſſe ex dialectis. Arabicum certe بغا, quod univerſe ſignificat *vehementius*

tius agere, uſurpari ſpeciatim de eo, qui acrius aliquid quaerit, extra dubitationem poſitum eſt. Audiamus Gjevharivm: عن الاصمعي وبغي ضالّتهُ وكذالك كلّ طلبة بُغَآءً بالضمّ والمدّ وبغاية ايضا hoc eſt: *tradit Alazmai, verbum* بغي *dici quoque de eo qui quaerat errabundum ſuum animal, atque adeo univerſe de* quaerendo *uſurpari nomen* بغاء *vel et* بغاية. (quo ſenſu Abvlpharagivs voce utitur, *hiſt. dynaſt.* pag. 44. ubi Samuelem Saulo ejusque ſocio, aſinas quaerentibus, dixiſſe refert, انبيكما عن بغيتكما, *ego indicaturus ſum vobis id quod quaeritis.*) Atque inferius idem haec habet: وبغيتُ الشي طلبتُهُ يقال بغيتُ المالَ من مَغْبَاتِهِ كما i. e. تقول اتيتُ الامرَ من مأتاته تريد المأتي والمبغي i. e. بغيت *rem aliquam, idem eſt ac quaeſivi eam, diciturque* بغيت i. e. *quaeſivi opes quomodocunque potui, quemadmodum dicitur, aggreſſus ſum rem prout aggredi potui.* In chaldaica pariter ſyriacaque dialecto verbum בעה de eo dici qui quaerit aliquid, lexica non afferunt tantum, ſed et copioſe probant. Interim ſi quis maluerit reddere: *conſpicua evadent quae ſummo ſtudio abdita ſunt*, quomodo Syrus vertit, nec non Chaldaeus, ut monet ill. Michaelis; omnino haud video, qui contra hanc ſententiam jure obverti poſſit. — Verba, etſi praeterita ſint, futuri tamen temporis ſignificationem hic habere, inde intelligas, quod verſu proximo futura intermiſcentur, et verſu 8. ubi Vav converſivum pendet a verbo הָיָה, in membro antecedenti ſubintelligendo, de rebus eventuris ſermonem eſſe dubitari plane nequit: quod annotaſſe ſupervacaneum

neum non eſt, cum in conficiendis verſionibus non ſit ubique obſervatum.

Vers. 7 primum membrum cum Drusio vertimus: *ad terminos usque dimittent te* (i. e. legatos tuos) *omnes tecum foedere juncti*, quod et ven. Dathe primo amplexus, poſtea repudiavit, ſubſtituens: in exilium te dimittunt, foederati tui te deceperunt; שלחוך imperſonaliter ſumto, quod duriuſculum videri poſſit. Nec cum eodem Drusio verbum שלח accipiendum putamus de amica honeſtaque deductione, quo ſenſu extat Gen. XII. 20 et XVIII. 16. ſed de rejiciendo repellendoque, ut ſenſus ſit: quos de petendo contra hoſtem auxilio legatos mittes, ſocii recuſabunt admittere, ſuisque finibus excedere jubebunt, metu hoſtium tuorum, quos laceſſere verebuntur. Addit propheta, alios amicorum multa pollicitando, proſperique ſucceſſus expectatione facienda incitaturos eſſe populum, et contra vim hoſtium confirmaturos, ſed hanc ipſam rem fraudi ipſis futuram eſſe atque ad exitium parandum facturam. Hoc quippe ſenſu verba השיאוך יכלו לך accipienda eſſe intelligimus ex loco ſimili apud Jeremiam, cap. XXXVIII. 22. Pro חשיאוך codices nonnulli De-Roſſiani habent חשיאוך. Alexandrinum quoque, qui vertit ἀντέστησάν σοι, concinere exiſtimant Koehlerus De-Rossiusque, praeeunte Cappello, 23) qui monet eum חשיאוך accepiſſe quaſi eſſet הִשִּׂאוּ עָלֶיךָ, nos verbi השיאוך ſenſum utcunque reddere voluiſſe dixerimus. Verbo יכלו Vav praefigunt codices haud pauci, nec non Syrus interpres: ſed bene carere poteſt oratio hac copula, atque adeo elegantius eſſe videtur aſyndeton. Vocem לחמך negligit Alexandrinus, forte quod incommoda ipſi eſſet: niſi

23) *Critica ſacra.* pag. 543. edit. Halenſis.

niſi formula ſua, *ἄνδρες εἰρηνικοί σȣ*, utrumque, et לחמך et שלמך, comprehendiſſe eum malis; fere ut ill. Michaelis, qui vertit: *ſie, deine beſten Gaſtfreunde, betrogen und überredeten dich, unter deinen Füſſen legten ſie einen Fallſtrick:* quamquam quid in hac verſione ſecutus ſit, cum in Annotationibus, nec bibliothecae part. XX. pag. 166 quidquam monere ipſi viſum ſit, haud certo nobis conſtat. Sed Syrus quoque לחמך adjungit ad שלמך, copula etiam interpoſita, *viri pacis tuae ac panis tui.* Certe, ſi accuſativus eſſe debeat לחמך, quomodocunque nomen מזור interpretis, ſive vulnus ac foeditatem, ſive inſidias: ea eſt conſociatio verborum, ea ſenſus inconcinnitas, quae vix cuipiam ſatisfacere poſſit. Ad illos igitur accedimus, qui ad לחמך ex proximo repetendum eſſe exiſtimant nomen אנשי, duriore quidem ellipſi, nec aliis exemplis demonſtrabili, ſed quam ipſa loci natura efflagitat: quod ſenſiſſe videtur Vulgatus, vertens, *qui comedunt tecum*, et Chaldaeus, qui habet: *veſcentes de menſa tua.* Quam vero Cappellus affert conjecturam, pro לַחְמְךָ dicendum לֹחֲמֶךָ, qui te oppugnat, frigidam eſſe ac orationis ſeriei haud aptam, recte pronunciavit Scharfenbergius; 24) haud enim de iis hic agitur qui oppugnant, ſed qui amici et eſſe debebant, et haberi ipſi volebant, quod forte eſſent mercede aliqua ab Idumaeis conducti, ut ipſis contra hoſtes militantibus ſubſidio eſſent. — In voce מזור de *inſidiis* interpretanda mirificus eſt conſenſus veterum, qui non poteſt non magnam apud nos auctoritatem habere, etiamſi ex uſu linguae non plane demonſtrari queat haec ſignificatio. Nec tamen illud ſpernendum, quod arabici verbi زور praecipuus uſus poſitus eſt in *dolo* ac *fraude*, praeſertim ea quae fit blanditiis ac rerum

24) *loc. cit.* pag. 947.

rum ſpecie. الزور الكذب, primo ſtatim loco ponit Gjevharius, *nomen* زور *idem valet quod mendacium*, addens poſtea: التزوير تزيين الكذب وزورت حسّنته وقوّمته h. e. *infinitivus ſecundae conjugationis ſignificat adornationem mendacii, diciturque de aliquo, quod* زوّر *rem, ſi, ut pro pulchra rectaque habeatur, effecerit.* Atque de hoc ipſo inſidiarum genere hunc noſtrum locum accipiendum eſſe, ex eo conſequitur, quod illis tribuuntur, quorum erat amicitiam prae ſe ferre ac bene merendi ſtudium. תחתיך poſitum pro בתחתיך, in loco tuo, i. e. tibi. In verbis poſtremis אין תבונה בו, nequaquam referendum eſt בו ad nomen מזור, quo ſenſu vix abeſſe poterat לו vel לך, additum a graeco interprete juxta exemplum Alexandrinum, οὐκ ἔςι σοι σύνεσις ἐν αὐτοῖς, imitante Arabe, لَيْسَ لَكَ فَهْمٌ بِهِمْ, niſi Romani codices lectio, οὐκ ἔςι σύνεσις αὐτοῖς, praeferenda ſit. Quod Chaldaeus pro בו ſubſtituit בך, id ſane non facit, ut alia ipſum lectione hebraica uſum eſſe putemus, quod Houbigantius voluit: ſed viſum eſt ipſi accommodare hoc ad praecedentem ſermonem: in hebraico autem בו poſitum eſt pro בעשו, oratione e ſecunda perſona in tertiam ſubito transeunte, quod docet

Verſus 8. in quo, quod breviter ante dictum eſt de *prudentia apud Idumaeos defutura*, repetitur et nonnihil amplificatur. Quod vero dicit propheta, futurum eſſe, ut ſapientiores omnes ablati ſint, non eum ſenſum habere debet, quod qui conſilio rerumque peritia valerent, extinguendi ſint ante excidium reipubli-

 cae:

cae: ſed poteſt verborum ſenſus eſſe hic: fore, ut omnia ab ipſis tam perverſe agantur atque infeliciter, ac ſi nullus inter eos ſupereſſet, qui conſilio rerumque uſu quidquam valeret. Et quod praeter conſilium in rebus humanis plurimum quoque valet fortitudo bellica, additur

Vers. 9. neque hanc ipſis quidquam profuturam eſſe. Theman urbs aut provincia erat Edomitica, nomen ſine dubio nacta ab Eſavi nepote, Gen. XXXVI. 11. 15. 34. poniturque hic ſynecdochice pro Idumaea univerſa. Alexandrinus, qui vertit, *καὶ πτοηθήσονται οἱ μαχηταί σου οἱ ἐκ Θαιμὰν*, putavit ante vocem תימן repetendum eſſe nomen גבוריך. Similiter Vulgatus et Chaldaeus, qui תימן ſignificatione plagae accipiunt, et *meridiem* vertunt. למען non tam finem denotat, quam rei merum eventum. מקטל ſi reddatur, *ob caedem*, non poteſt non ſuperfluum videri ac languidum: quapropter recentiores interpretes non dubitant vocem ab antecedentibus ſejungere, atque ad ſequentem orationem referre, praeeuntibus jam veteribus, Alexandrino, Arabe, Syro et Vulgato, voci etiam מחמס copulam praefigentibus, quae, ſi genuina ſit, efficere debet, ut credamus, hancce verborum diſpoſitionem non caſu vel temere ortam, ſed ab ipſis verſionum antiquarum auctoribus profectam eſſe. Sed nobis neceſſe haud videtur, ab recepto ordine verborum recedere. Immutatis tantummodo vocalibus ponendum putamus מְקָטֵל ſeu מְקַטֵּל, ut ſit participium iſtiusmodi conjugationis, *Paahel* ſeu *Pohel* duas perinde eſt, quae reſpondeat tertiae Arabum, habeatque vim relativae ſeu mutuae actionis. Eſt itaque מְקָטֵל idem plane quod مُقَاتِل, *vir praelio aptus.*

Gjevharius: المقاتلة القوم الذين يصلحون للقتال

للقتال, *nomen collectivum* المقاتلة *dicitur de illis qui ſunt ad pugnam apti.* Senſus: fractis copiis Themaniticis peribunt reliqui omnes, qui ad pugnam apti ſunt. Forte Themanenſes, quod reliquos bellicae fortitudinis fama antecellerent, ad primum hoſtium impetum ſuſtinendum adhibiti ſunt, vel initium oppugnandae terrae Edomiticae factum eſt a Themanenſi provincia.

Gravis haec Idumaeorum calamitas publica unde, et quonam tempore oritura, a quibus hoſtibus profectura ſit, nec diſerte declarat propheta, nec ullis indiciis notisque ſignificat. Verum ex Jeremia cap. XXVII. 2. edixiſſe Jehovam fore, ut praeter gentes alias haud paucas Idumaei etiam graviter caſtigandi ſint a Babyloniis, duce Nabuchodonoſaro, qui Deo ſic volente omnia perfecturus ſit quam feliciſſime. Eventus quidem rei teſtimoniis claris certisque nequit demonſtrari, hiſtoria, quod omnino moleſtum eſt, nos penitus deſtituente, et ne Flavio Josepho quidem res a Nabuchodonoſaro geſtas diligenter per omnia perſequente. Sed etſi Idumaeos a Babyloniis bello petitos ac devictos eſſe, diſerte non perhibeat Josephus: extat tamen apud eundem locus perquam memorabilis, 25) qui ad rem hanc noſtram facit admodum praeclare: Τῷ γὰρ πέμπτῳ, inquit, τῶν Ἱεροσολύμων πορθήσεως ἔτει, ὅ ἐστι τρίτον καὶ εἰκοστὸν τοῦ Ναβουχοδονοσόρου βασιλείας, στρατεύει ὁ αὐτὸς ἐπὶ τὴν Κοίλην Συρίαν· καὶ κατασχὼν αὐτὴν, ἐπολέμησε καὶ Ἀμμανίτας καὶ Μωαβίτας· ποιησάμενος δὲ ὑπήκοα ταῦτα τὰ ἔθνη ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἄιγυπτον καταστρεψόμενος αὐτήν· καὶ τὸν μὲν τότε βασιλέα κτείνει,

 κατα-

25) *Archaeolog. Jud.* Lib. X. cap. IX. §. 7. edit. Havercamp.

καταστήσας δὲ ἕτερον, τοὺς ἐν αὐτῇ πάλιν Ἰουδαίους αἰχμαλωτίσας ἤγαγεν εἰς Βαβυλῶνα. Nam quinto poſt Hieroſolymorum vaſtationem anno, qui viceſimus tertius regni Nabuchodonoſori, exercitum ipſe deduxit in Coelen-Syriam; eaque occupata et Ammonitis et Moabitis bellum intulit. Iſtis autem gentibus in poteſtatem ſuam redactis, impetum fecit in Aegyptum, ut ipſam debellaret, ac regem quidem, qui tunc regnabat, occidit; alio vero conſtituto, Judaeos, qui illic erant, iterum cepit et Babylonem traduxit. - In hunc ipſum igitur annum, quintum a vaſtata Hieroſolyma, Idumaeae quoque expugnationem incidiſſe, credibile eſt et tantum non exploratum maxime eam ob cauſam, quod regi Babylonio in Aegyptum cum exercitu proficiſcenti Idumaea, Moabitas Ammonitasque inter et Aegyptum media, objacebat, nec poterat omnino intacta, aut praeſidiis non ſatis munita a tergo relinqui haec provincia. Atque hanc expugnationem eam eſſe, quam Obadias ſpectaverit, dubitationis haud quidquam habere poteſt.

Vers. 10 *cauſa* poenae praecipua indicatur breviter, ſaevities Idumaeorum erga cognatos Judaeos. חמס paſſive ſumendum de injuria, qua populus ex Jacobo oriundus affectus eſt ab Eſavi poſteris, ut Jud. IX. 24 חמס בני ירבעל, injuria qua affecti ſunt filii Jerübbaali, Joël. IV. 19. חמס בני יהודה, injuria Judaeis illata, Ps. LXXXIX. 51 חרפת עבדיך, ignominia illata tuis cultoribus. *Fratrem* propheta dicit Jacobum, ad augendam culpae magnitudinem. Quod vero *perenne* dicit excidium futurum, id ſane non eſt nimis urgendum ac ſeverius aeſtimandum. Graviſſimam quidem, eaque, quae Judaeis obtigit, fere graviorem cladem expertos eſſe Idumaeos credibile eſt ex dictis Malachiae, cap. I. 1 ſqq. Judaeorum poſt reditum

ditum ex Babylonia conditionem multo aequiorem praedicantis, quam ſortem vicinae gentis Edomiticae. Verum ex hoc ipſo loco tamen id conſequitur, et ſuperfuiſſe Idumaeos, et in reſtaurandis verbis ſuis collapſis cum ſtudio elaboraſſe. Nec poſſunt non tempore longius progrediente ad vires ſatis rediiſſe, quod Judaeos duce Juda Maccabaeo fortiter militantes hoſtiliter inſectari, ſed maximo ſuo damno, non vererentur. 26) Formula igitur נכרת לעולם paululum audacior, temperanda nonnihil eſt atque ad hunc fere ſenſum reducenda: tardius ad vires redituros, priſtinamque, qualis ante Babylonicam expugnationem fuiſſet, dignitatem ac potentiam vix unquam recuperaturos eſſe Idumaeos.

Vers. 11 commiſſae culpae et *occaſionem* et *tempus* commemorat vates haud obſcure, ſignificans, tum quum a barbaris, Babyloniis, diriperentur Hieroſolymae, Idumaeos etiam in ſocietatem ſceleris perveniſſe. Et quidem primo ex adverſo ſtetiſſe dicit, quaſi ad oculos grato aliquo ſpectaculo recreandos advolaſſent, deinde et hoſtium inſtar hoſtiliter egiſſe. Sunt qui de futuro tempore verba facere prophetam exiſtimant, quod putent, proximis verbis dehortari ipſum ab hoc ſcelere, quod, ſi crimen ipſum jam commiſſum eſſet, alienum omnino foret ac ſupervacaneum. At quis facile ſibi perſuaſerit, voluiſſe Deum, exprobrari tam graviter, et quaſi in tabula repraeſentari alienae genti eam culpam, a qua etiamnum vacua eſſet atque immunis? et quis aequus atque intelligens negaverit, ſermonem ita eſſe compoſitum, ut rem vere geſtam enumeret, haud demum futuram praedicat? Siquidem ex formula verbi באר clarum eſt, etiam infinitivos עמד et שבות reſolvendos eſſe in praeterita עמרת et שבו, atque ad גם־אחת ſubaudiendum הייה.

 Quae

26) vid. 1 Maccab. V. 3. Joseph. *Archaeol.* XII. 8. 1. 2 Maccab. X. 15 ſq.

Quae ſi ita ſint, ſi quam propheta Idumaeis hic ex-probrat feritatem Judaei tunc temporis jamjam experti fuerint; continuo etiam illud conſequitur, tempus, quo editum ſit ab Obadia hocce oraculum, ſatis certo definitum eſſe ac circumſcriptum, nempe cadere hanc orationem propheticam in illud quinquennii ſpatium, quod medium erat vaſtationem Urbis inter et Babylonii in provinciam Edomiticam impetum, atque etiam ab illa haud dubie nonniſi breviſſimo temporis intervallo abfuiſſe. Caeterum et alia loca extant, veluti Thren. IV. 21. 22. Ps. CXXXVII. 7. Ezech. XXXV. quae hanc Edomitatum erga Judaeos a Babyloniis deviĉtos depreſſosque immanitatem commemorant: ſed quae Joël habet, cap. IV. 19. et Amoſus, cap. I, 11. videntur ad gentis erga Judaeos invidiam inveteratam ſpeĉtare univerſe.

Vers. 12 et ſeqq. optime, praeeunte Vatablo, Grotio, verba futuri temporis interpretatus eſt ven. Dathe; *non debebas laetari.* — Verba enim *aĉtiva* Hebraeis nonnunquam non *aĉtum* ipſum ſignificant, ſed *debitum* magis atque *officium*, docente Glassio; 27) eſtque locus noſtro ſimillimus apud Malachiam, cap. II. 7. ubi verba שפתי כהן ישמרו דעת vertenda: *Sacerdotes debebant tradere reĉtam doĉtrinam.* In voce ואל priore copulam omittunt codices haud pauci, ſed exprimunt veteres interpretes omnes, etiam Syrus, quod contra Lilienthalium caute obſervavit clar. De-Rossi. יום abſolute poſitum denotat hic, ut alias ſaepe, diem *fatalem*, et praefixum ב pendet a verbo ראה, quod proinde eſt ſpeĉtare cum deleĉtatione, ut iterum verſu proximo. ביום נכרו Alexandrinus vertit ἐν ἡμέρᾳ ἀλλοτρίων, Syrus ܒܝܘܡܐ ܕܢܘܟܪܝܐ, diem

27) *Philolog. S.* pag. 199, edit. novae Lipſienſis.

diem alienorum, ac ſi eſſet נָכְרִי collective poſitum. Sed nomen נכר *abalienatio* eſt, quum Deus aliquem, tanquam ſibi ingratum, averſatur et abdicat; ut Job. XXXI. 3. ubi Vulgata habet alienatio, Alexandrinus *ἀπαλλοτρίωσις*, Syrus ܢܘܟܪܝܘܬܐ, quod Arabs reddit مكروهة, *averſatio*. Pro ביום צרת monet cl. Koehlerus Complutenſem alexandrinae verſionis editionem habere *ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως αὐτῶν*, quod *αὐτῶν* adjectum eſt ad ſimilitudinem praecedentis formulae *τῆς ἀπωλείας αὐτῶν*: ſed quod idem addit, tres graecos interpretes hexaplares verba ביום צרה reddere *ἐν ἡμέρᾳ ἀπωλείας αὐτοῦ*, feſtinantius dictum eſſe videtur; pertinet enim hoc ad formulam ביום אבדם. Pro אל הבוא Kennicottiani codices complures, nec non verſiones antiquae, habent ואל תבוא, tacente hic De-Rossio, quamquam quos eidem particulae אל proxime ſequenti copulam praefigere deprehendit, et Kennicottianos et ſuos libros ſtudioſe commemorat. בשער־עמי Alexandrinus incommode vertit *εἰς πύλας λαῶν*, (quemadmodum et Michae XI. 16 hebraica וחרפת צמי תשאו reddit, *καὶ ὀνείδη λαῶν λήψεσθε*) ex alia editione magis etiam incommode, *λαοῦ σου*. Idem pro אידם habet *πόνων αὐτῶν*, quo nomine praeter hunc unicum locum, Trommio Bieloque elapſum, non utitur ad reddendam vocem איד: ſed videtur interpres variando nonnihil exornare voluiſſe orationem prophetae, eandem formulam ביום אידו ſubinde repetentis. ברעתו vertit *τὴν συναγωγὴν αὐτῶν*, ac ſi ſcriptum eſſet בעדתו. תשלחנה, ad quod ſubaudiendum ידך ſeu ידיך, non ut Koehlerus habet ידיכם, forma inſolentior eſt ob literam Nun verbum inter et ה paragogicum inſertam: niſi malis ſermonem reſolvere hoc modo: וְיָדְךָ אַל תִּשְׁלַחְנָּה *et manum tuam*

quod attinet, *non debebas eam immittere*, quamquam hoc duriuſculum videri poſſit. Nova atque ingenioſa ratione ill. MICHAELIS 28) verba ſic ſuadet conſtituere: ואל תשרח נָהַב חילו, vertenda: *noli exuere ſpolium exercitui ejus*, ex uſu linguae arabicae, in qua verbum سلخ eſt *extraxit*, et nomen نَهْب *ſpolium*. Sed obſtare videtur vox חיל, ſenſu potius vocem בריחיו aut ſimilem requirente: neque enim agmine facto, ſed ſparſim furtimque fuga ſeſe proripuiſſe Judaei putandi ſunt. הפרק eſt ubi via in diverſa abit. Similiter uſurpatur nomen arabicum مفرق. GJEVHARIVS.

مَفْرِقُ الطريقِ ومَفْرِقُهُ للموضع الذي يتشعّبُ

منه طريق اخر, h. e. *nomen* مَفْرِق *nec non* مَفْرَق, *ſi ad viam refertur*, *ſignificat locum*, *unde procedit via alia*. Alexandrini formulam ἐπὶ τὰς διεκβολὰς αὐτῶν bene interpretatur Arabs علي مغازاتهم, ſed inepte hoc vertitur in Polyglottis, *ad ſaltus eorum*: eſt enim مفازة locus, ubi quis evadit. — Permagnam Judaeorum multitudinem poſt Urbem a Babyloniis vi captam Aegyptum petiiſſe conſtat: horum igitur multos in Idumaea, inter Judaeam Aegyptumque fere media, interceptos ac vel occiſos, vel in hoſtium poteſtatem redditos fuiſſe, admodum credibile eſt.

Haec talis tantaeque immanitatis recordatio non poterat non hanc vim habere apud prophetam, ut ad animum revocaret cogitationem ſupplicii Idumaeis propediem a Deo inferendi. Hoc igitur protinus commemorat vers. 15. graviter omnino ac ſevere, nec tamen,

28) *Bibliothek*. XX Th. pag. 167.

men, quae antea fuſius dixiſſet, repetens, ſed novo ſchemate uſus; nec in eo deſcribendo diu verſaturus, quod alia, eaque Judaeis honorificentiſſima aeque ac gratiſſima futurarum rerum ſcena animo obverſaretur. — Vocem כל non latiſſimi ſenſus eſſe, ut ad omnes univerſe gentes pertineat, res ipſa loquitur. Etenim dicuntur gentes omnes et eadem, quam Judaei nunc experti eſſent, calamitate, et propediem afficiendae: quod omnino valere non poteſt niſi de viciuis tantum gentibus, et ipſis a Babylonio in ditionem et poteſtatem mox redigendis: quas longo ordine recenſet Jeremias, cap. XXV. 18. uſus adeo vers. 26 latiſſima formula: כל־הממלכות הארץ אשר אל־פני האדמה, quae tamen nil quidquam amplius valet quam alia illa, vers. 13. כל־הגוים, aeſtimanda ex ea, quae modo praeceſſerat vers. 9 כל הגוים האלה סביב. Sic Hieronymus in commentario ad hunc noſtrum locum: "Porro quod ait: *juxta eſt dies Domini ſuper omnes gentes*, legamus eundem Jeremiam, et videbimus calicem Domini cunctis gentibus propinatum. Vnde dicitur in eodem: *calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnes gentes.* Vniverſas quippe nationes usque ad Propontidem, Scithicumque mare, et Jonium vel Aegaeum, Aſſyrii Babyloniique tenuerunt. Legamus Herodotum, et graecas barbarasque hiſtorias, et videbimus, quomodo ſub Babyloniis, et Aſſyriis impletum ſit hoc quod dicitur: *juxta eſt dies Domini ſuper omnes gentes.*" — Ante יעשה tres codices ſupplent כן, quod Alexandrinus quoque cum Arabe, nec non Syrus exprimit. Pro ישוב, nonnulli habent ישיב, convertet (Jehova), ut eſt in Vulgata. Sed haec levia ſunt ac nullius fere momenti.

Vers. 16 difficultatem habere videtur verbum שתיתם. Alexandrinus quidem refert: διότι ὃν τρό-

 πον

πον ἔπιες, ſed eſt hoc ad praecedens *ὃν τρόπον ἐποίησας* conformatum. Qui ad Idumaeos hoc dictum eſſe exiſtimant, de compotationibus conviviisque intelligunt, ab Edomitis ad ſuam de urbis templique everſione laetitiam publice teſtandam, vel in ipſo Zione monte, inſtitutis. At moleſtum nobis videtur, idem verbum שתה, eodem loco poſitum, duplici et plane contrario ſenſu accipere; praeſertim cum non ſequatur, — גם אתם תשתו, bibendum *vobis* quoque erit de calice irae. De poena autem ſi intelligendum ſit שתיתם, nequaquam referri poteſt ad Idumaeos, qui tunc poenas jam dediſſe nullo modo dici poterant. Nobis vero dubium non videtur, ſermonem, ſubita converſione facta, qua nihil frequentius apud prophetas, redire nunc ad Judaeos, ad quos ſequentia pariter omnia potiſſimum reſpiciunt. Certe et Jeremias in loco ſimili, XLIX. 12, affirmat, Judaeis primum bibendum eſſe, deinde etiam Edomitis: quod alibi, XXV. 29 oratione plana ac ſimplici ſic effert: in urbe Deo ſacra initium habituram eſſe calamitatem, ac deinceps ad reliquas gentes dimanaturam. Senſus itaque, prout novis videtur, eſt hic: cum vobis adeo, montem meo nomini ſacrum tenentibus, bibendum fuerit, magis etiam reliquas gentes eandem ſortem experiri oportet.

Pro תמיד aliam lectionem סביב, vel in textu vel ad marginem poſitam, exhibent permulti et manu ſcripti et editi libri, quos, poſt Kennicottum, copioſe ac diligenter recenſet celeb. De-Rossius, exiſtimans, lectionem סביב contextui quam maxime congruere. Quod etſi nos haud negaverimus, receptam tamen lectionem haud male defendi poſſe putamus. Etenim primo, quod cel. De-Rossi aperte atque ingenue ipſe monet, libri accuratiores ac meliores omnes hiſpani, ac germanici exhibent תמיד, praeſertim in textu,

textu, lectionem vero סביב plerique habent in Haphtaris. Deinde antiquiorum verſionum nulla eſt, quae lectionem סביב ſua auctoritate confirmet. Tandem, quod plurimum apud nos valet, ſi ambae lectiones conferantur, excogitari cauſa non poteſt, cur lectio סביב, quae eſt ad intelligendum facillima, abierit in תמיד, ſi non difficiliorem, certe minus obviam: hac autem poſita mirum videri non poteſt, ad illam deflexiſſe librarios, quod hanc a contextu orationis alienorem putarent. "Etenim, inquit Lilienthalivs, 29) nec calamitates, quae hic per calicem ebibendum intelliguntur, indeſinenter obtigerunt omnibus populis, nec quod jam plenarie exhauſtum eſt, jugiter bibi poteſt amplius." Itaque arreptum eſt a librariis, forte ex Jerem. XXV. 9 vocabulum סביב, ac primo quidem margini adſcriptum, deinde etiam, ut fit, ſubinde in ipſam orationis ſeriem illatum. Sed non incommodam explicationem admittit illud תמיד. Indeſinenter enim bibere hoc loco eſt poculum hauriendo penitus evacuare, ac unâ, nulla remiſſione facta, faeces etiam exhaurire, coll. Pſalm. LXXV. 9. immo ſi et calamitates, quarum imago poculum eſt, dicantur perpetuae; non magis premendum hoc, quam ſupra vers. 10 illud לעולם. Alexandrinus habet: *πίονται πάντα τὰ ἔθνη οἶνον*, ac ſi eſſet חֶמֶר, orta ſcilicet ex emendantis ingenio, niſi malis, *οἶνον* librariorum incuria ortum eſſe ex *ἀεὶ*: ſed ſua ſe vetuſtate tuetur ſcriptio *οἶνον*, expreſſa etiam ab Arabe, nec non, teſte cel. De-Roſſio, a Syro Hexaplari inedito.

Verbum לעו Schvltensivs primo tractavit in *Animadverſionibus*, 30) atque ex uſu verbi arabici لغي

29) *Commentat. crit.* pag. 130.

30) *Animadvers. philol. et crit. ad varia loca V. T.* pag. 497 ſq.

لغى interpretatus eſt, *et vani erunt*, i. e. in vanum, in nihilum recident; poſtmodum, mutata ſententia, in *Commentariis* ad Jobum 31) et Proverbia 32) uſus verbo لاع, cui aeſtuandi ſignificationem tribuit, locum noſtrum ita declaravit: *ardore et aeſtu* calicis venenati intus *adurentur.* Sed hoc non ſatis accurate dictum nobis eſſe videtur. Nam verbum لاع, לוע, media Vav, quum ſenſu ardoris venit, ut ex Phirvzabadii loco, quem ad Prov. XX. 25 Schvltensivs, ſed minus expeditum, quam in noſtro libro extat, excerpſit, intelligas, activum tranſitivum eſt, atque ſic uſurpatur, ut dicas, لاعه الحبّ, *uſſit, accendit eum amor*: neutraliter autem quum venit لاع, media Vav, teſte Phirvzabadio, ſignificat praeter alia vel idem quod جزع, *pavore perturbatus fuit*, vel مرض, *aegrotavit*, media autem Jod quod verbum ignorat Gjevharivs, aequipollet verbo ضجر, *angore animi preſſus eſt*, vel *male habuit ex taedio faſtidioque.* Ex quibus conſequitur, noſtrum לעו verti poſſe vel *expaveſcent*, vel, *ex faſtidio male habebunt*: quod utrumque non male congruit orationis contextui. Sed malumus nos tenere radicem لغى, quod videmur nobis et reliqua loca, Job. VI. 3 et Proverb. XX. 25 ex ea ſola haud incommode expedire poſſe. Sed primum juvat ex Gjevhario Phirvzabadioque, quae huc faciunt, reliquis brevitatis ſtudio omiſſis, apponere. Itaque Gjevharivs: لغا يلغو لغوا اي قال باطلا يقال

31) ad Job. VI. 3.
32) ad Proverb. XX. 25.

يقال لَغَوْتُ باليمين —— ولَغِيَ بالكسر يَلْغَي لَغًي مثله —— والغَيْتُ الشيءَ ابطلتُهُ —— والغاه من العدد اي القاه منه —— واللَّغْوُ ما لا يُعَدُّ من اولاد الابل او غيرها لصغرها — h. e. *verbum* עלה, *cujus futurum eſt* يَلْغُو, *act.* لَغْوٌ, *ſignificat: locutus eſt vana, velut in formula:* לעירר *in jurejurando — ac idem quoque valet verbum* רעי, *cujus fut. eſt* يَلْغَي, *act.* لَغًى — *in quarta conjugatione valet: annihilavit; pro nihilo habuit et rejecit ex numero, et nomen* لَغْوٌ *ſignificat quod nullo numero eſt et rejicitur, velut pullus camelinus qui nimis eſt exilis.* PHIRVZABADIVS: لَغَا لَغْوًا تكلّم وخاب —— والغاه خيّبه —— والغا في قولي كسعي ودعا ورضي لغًا ولاغيةً وملغاة احطأ وكلمة لاغية اي فاحشة — h. e. לעה *ſignificat, locutus eſt; repudiatus eſt,* — *in quarta: repudiavit.* — *verbum* לעי *cum Jod, ut* سعي *et alia, cujus actio eſt* لَغَا *et* لاغية *et* ملغاة, *valet: erravit in loquendo; et participium* لاغي, *ſi de ſermone uſurpetur, ſignificat dicta enormia.* Itaque Job. VI. 5 דברי לעו vertas: *dicta mea modum exceſſere*; nam فاحشة, teſte PHIRVZABADIO eſt ما يشتّد قبحه من الذنوب وكلّ ما نهي الله عنه *factum eximie pravum et quicquid interdixit Deus,* et juxta

juxta Gjevharivm, كُلّ سُوْءٍ جاوز حَدّه *omne malum quod modum excedit.* Alterum locum Proverb. XX, 25. יָלַע mutato in יָלֵעַ, ut ſit futurum apocopatum, ſic interpretamur: *laqueus eſt homini, ſi temere pronunciet: Deo hoc ſacrum eſto! et poſtea demum ad examen rem revocet.* Ac noſtrum tandem locum, ושתו, ולעו, vertimus: *bibent ac vani ſeu irriti evadent:* quem ſenſum putaverimus haud parum confirmari ſequente formula: *erunt ac ſi eſſent nihilum*, לוא ſenſu nominis ſubſtantivi ſumto, quem habet Job. VI. 21 הייתם לא, et alibi. Ill. Michaelis vertit: *und (ſollen) den lezten Tropfen auslecken*, ex uſu, ut videtur, ſyriacae linguae, in qua לרע vel לעע ſignificat *lingere.* Veteres interpretes in hoc verbo parum conſentiunt. Alexandrinus habet καταβήσονται, quod Arabs preſſe reddit ينزلون, Syrus duplici verbo utitur, *obſtupeſcent et conturbabuntur*, Chaldaeus יִסְתַּלְעַמוּן, perdentur, ac ſi eſſet בָּלְעוּ, Vulg. tandem, *abſorbebunt.*

Caeterum frequens ac tritum eſt apud prophetas hebraeos hoc figuratae orationis genus, quo Deus poculum vini plenum offerre, crapulamque inducere fingitur illis, quos gravioribus poenis afficiendos eſſe ſtatuit: quod inter calamitatem ſummam, ſummamque ebrietatem ea intercedit obvia ac certa ſimilitudo, quod utraque hominem vehementer perculſum de ſanitate ac mente deturbat, atque ad conſilii inopiam redigit. Plenior rei imago extat Pſalm. LXXV. 9. Jerem. XXV. 15. Eſai. LI. 17. brevius eam adumbravit auctor Pſalmi LV. verſu 5. atque Obadiae adeo ſolum ac unicum verbum שתה ſufficere viſum eſt ad rem omnem exprimendam: quod neſcio an quiſquam alius auſus fuerit. — Arabes quoque multum delectantur figurato hoc loquendi genere, quo كاس, כוס,

כוס, poculum vini plenum, dicitur pro portione ac ſorte, peculiariter triſtiore atque ingrata: ſed latius illud uſurpant, et hominibus, immo et fictis perſonis propinandi poteſtatem tribuunt. Sic Haririvs 33) dicit, *manum inopiae alicui miſcuiſſe poculum ſegregationis*, كاس الفراق, i. e. egeſtatem impuliſſe ad abeundum. *Morti* poculum tribuitur in eo, quem Gjevharivs, voce كاس, laudat verſiculo:

للموت كاس فالمرء ذائقها

morti poculum eſt, ac viri eſt, illud guſtare.

Maxime quid hoſtes graviore caede affecerint, poculum mortis, vel breviter poculum illis ſe propinaſſe dicunt. Sic poëta in *Hamaſa*: 34)

فسقينا كاس حتف هذيلا غبها خزي
وعار وذل

nam propinavimus poculum mortis Hudeilitis, cujus extremum erat dedecus, opprobrium et contemtus.

Alius a Schvltensio ibidem citatus: 35)

سقيناهم كاسا سقونا بمثلها

propinavimus eis poculum, quod et nobis propinaverant.

Et

33) Haririi *tres priores conſeſſus.* Franequerae 1731. pag. 62.

34) *edit. Schultens.* pag. 440. et *edit. Goetting.* pag. 77.

35) pag. 442.

36) vid. Elmacini *hiſtoria Saracenica* cap. 3. pag. 121 verſionis latinae.

Et AlManſûr, Chalifa XXIII. cum interfici juſſiſſet Abumuslimum, dixiſſe fertur: 36)

سقيت كاسا كنت تسقي بها امرفي
الحلق من العلقم

propinavi poculum, quod tu propinaveras, amarius in gutture colocyntho.

Vers. 17 delineare incipit propheta felix ac ſplendidum aevum, quod aliquando exoriturum ſit Judaeis: fore, ut non tantum collapſa ipſorum reſpublica reſtauretur, ſed et, rerum facie prorſus mutata, easdem, a quibus antea vexati et miſere habiti eſſent, gentes ipſi in imperium redigant atque poteſtatem. פליטה dictum pro פליטים, eſtque ſenſus verborum hic: Zionem montem iterum tenebunt, qui e communi clade populi evaſerint, nimirum reduces ex Babylonico exilio. קדש poſſit quidem pertinere ad פליטה, cum verbum היה, geminum adſciſcens nominativum, genere nonnunquam conveniat cum nomine praedicati, velut Ezech. XXXV. 15 שממה תהיה הר שעיר, *vaſtitas erit mons Seir*: ſed commodiſſime refertur ad הר ציון eo ſenſu, quo Joël, cap. IV. 17. Hieroſolymam dicit urbem Deo ſacram iterum futuram eſſe, a qua barbaris prorſus ſit abſtinendum. וירשו בית יעקב את מורשיהם Alexandrinus vertit: *καὶ κατακληρονομήσουσιν ὁ οἶκος Ἰακὼβ τοὺς κατακληρονομήσαντας αὐτοὺς*, Vulg. *et poſſidebit domus Jacob eos qui ſe poſſederunt*; eodem modo et Syrus reddit; Chaldaeus, nonnihil latius explicans, habet: poſſidebunt, qui de domo Jacobi ſunt, opes populorum qui eos poſſederant. Videntur itaque veteres hi interpretes, quos ill. Michaelis ſequitur; ſumſiſſe מורשים ut participium Hiphil, eodem ſenſu poſitum,

tum, quo ירשים venit Jerem. XLIX. 2. וירש ישראל את ירשיו. Sed nomen מורש et forma et uſu locale eſt, nec cauſa intelligitur, cur in eo quidquam mutandum ſit. Sententia enim haec: recuperaturos eſſe Judaeos ſedes priſtinas, pertinet adhuc ad deſcribendum populi ex Babylonia in patriam reditum: de amplificatione autem imperii, quae non erat proximo ſtatim tempore ſecutura, progrediens nunc oratio exponit.

Vers. 18. קש, *ſtipula*, futura eſſe quum dicitur gens Edomitica, reſpicitur ad illam, maxime ſub ferventiore coelo, ſtipulae naturam, qua fit, ut et ignem facile concipiat, et ſemel conceptum ſubito augeat diffundatque, donec brevi omnis conſumta ſit: quapropter ſtipula ab igne conſumenda ſolet eſſe imago mali, cui remedium atque allevamentum parari nequaquam poſſit, velut Eſai. V. 24. דלקו, pro בערו, verbum exquiſitius eſt ac poëticum; ſignificat enim, aptiſſime ad hunc locum, flammam mobiliorem atque acutiorem, qualis in ſtipula conflagranda ſit neceſſe eſt. 37) Senſus igitur eſt: Idumaeam, invitam quidem, ſed irrito conatu reſiſtentem, a Judaeis certiſſime olim expugnatum inque poteſtatem redactum iri. Quod vero additur, reſiduum de Edomitis fore neminem, legitime non poteſt ad hunc unice ſenſum reſtringi, ut ferro delendi ac exſcindendi ſint Idumaei omnes ac ſinguli. Hac quidem ratione interpretatus eſt Alexandrinus, *καὶ οὐκ ἔςαι πυρφόρος* 38) (Romani enim codicis lectionem *πυροφόρος* non eſſe magni

37) conf. SCHULTENS. in *commentar.* ad Proverb. XXVI. 23.

38) conf. BIELII *novus theſaurus philolog.* ad hanc vocem, et cl. ERNESTII *gloſſae ſacrae Heſychii*, pag. 239.

magni aeſtimandam convenit apud intelligentiores,) *ἐν τῷ οἴκῳ Ἡσαῦ*, formula uſus ducta ex conſuetudine veterum, apud quos vates aciem praecedere ſolebat facem manu tenens, cujus vitae etiam hoſtes parcerent, ita ut verba, *οὐδὲ ὁ πυρφόρος διεσώθη*, in proverbii conſuetudinem abierint, quo ſignificaretur, ad unum omnes comumni ſtrage periiſſe, et ne nuntium quidem cladis ſuperfuiſſe. Sed licet hebraica verba etiam hoc ſenſu accipere: neminem fore, qui alienum imperium detrectare poſſit, nec quidquam Idumaei nominis abhinc ſuperfuturum eſſe. — Pro כי יהוה דבר nonnulli codices et Kennicottiani et De-Roſſiani referunt כי פי יהוה דבר, quae lectio, cum a nemine veterum confirmetur, librario ex aliis locis ſimilibus obrepiſſe cenſenda eſt.

Eventu ſuo vaticinium hoc deſtitutum non fuiſſe, intelligimus ex Josepho, qui brevius quidem, quam rei magnitudo poſcere videbatur, et nonniſi ſummatim ſed ad cauſam noſtram convenienter haec refert: 39) *Ὑρκανὸς δὲ, ἀκούσας τὸν Ἀντιόχου θάνατον, εὐθὺς ἐπὶ τὰς ἐν Συρίᾳ πόλεις ἐξεστράτευσεν, οἰόμενος αὐτὰς εὑρήσειν, ὅπερ ἦν, ἐρήμους τῶν μαχίμων καὶ ῥύεσθαι δυναμένων. Μήδαβαν μὲν οὖν, πολλὰ τῆς στρατιᾶς αὐτῷ ταλαιπωρηθείσης, ἕκτῳ μηνὶ εἷλεν· ἔπειτα καὶ Σαμεγὰν, καὶ τὰ πλησίον αὐτῆς αἱρεῖ, Σικιμά τε πρὸς τούτοις καὶ Γαριζεὶν, τό τε χουθαίων γένος, ὅπερ ᾤκει τὸν εἰκασθέντα τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερῷ ναὸν, ὃν Ἀλέξανδρος ἐπέτρεψεν οἰκοδομῆσαι Σαναβαλλέτῃ τῷ στρατηγῷ, διὰ τὸν γαμβρὸν Μανασσῆν τὸν Ἰαδδοῦ τοῦ ἀρχιερέως ἀδελφὸν, ὡς καὶ πρότερον δεδηλώκαμεν. συνέβη δὲ τὸν ναὸν τοῦτον ἔρημον γενέθαι μετὰ ἔτη διακόσια. Ὑρκανὸς δὲ καὶ τῆς Ἰδουμαίας αἱρεῖ πόλεις Ἄδωρα καὶ Μάρισσαν· καὶ, ἅπαντας τοὺς Ἰδουμαίους ὑπο-*

39) *Archaeolog. Jud.* XIII. 9. 1.

ὑποχειρίους ποιησάμενος, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς μένειν ἐν τῇ χώρᾳ, εἰ περιτέμνειν τε τὰ αἰδοῖα καὶ τοῖς Ιουδαίοις νόμοις χρῆσθαι θέλοιεν· οἱ δὲ πόθῳ τῆς πατρίου γῆς καὶ τὴν περιτομὴν καὶ τὴν ἄλλην τοῦ βίου δίαιταν ὑπέμειναν τὴν αὐτὴν Ιουδαίοις ποιήσασθαι· κἀκείνους αὐτοῖς χρόνος ὑπῆρχεν, ὥστε εἶναι τὸ λοιπὸν Ιουδαίους. Caeterum Hyrcanus, audita Antiochi morte, confeſtim in urbes Syriae expeditionem ſuſcipit: ratus (id quod erat) inventurum vacuas à propugnatoribus et defenſoribus. Et quidem Medabam magno cum ex rcitus ſui labore ſexto demum menſe cepit: deinde Samegam et finitima loca capit; itemque Sicima et Garizim, Chutaeorumque gentem, quae templum accolebat Hieroſolymitani ſimile, quod Alexander permiſit Sanabelletae duci aedificare, in gratiam generi ipſius Manaſſis, qui frater erat Jaddi pontificis, ut jam ante memoravimus. Contigit autem hoc templum vaſtari, poſtquam ducentos duravit annos. Hyrcanus etiam Idumaeae urbes capit, Adora et Mariſſam: ſubactisque omnibus Idumaeis, permiſit in regione ſua permanere, ſi pudenda circumcidere, et judaicis legibus uti vellent. Illi vero patriae ſuae amore tum circumciſionem admiſerunt, tum vitam in caeteris ſimiliter ac Judaei agere ſuſtinuerunt. Atque eo tempore ipſis contigit, ut deinceps Judaei eſſent. Vides itaque, non partem tantum Idumaeae, ſed regionem omnem a Judaeis ſubactam, ſuoque imperio ita penitus ſubjectam fuiſſe, ut jam non ſuis porro juribus inſtitutisque fruerentur Idumaei, ſed Judaeorum moribus ac legibus uti tenerentur, quo facilius ac conſtantius in candem cum pictoribus gentem coaleſcerent. Qua in re Johannes Hyrcanus imitatus eſſe videtur exemplum Antiochi Syriae regis, qui in Judaeis ab avita ſacrorum profeſſione avellendis, atque ad communes moresque adigendis aliud conſilium ſecutus non eſt niſi confirmandi imperii, ratus, iſtiusmodi gentis

 fidem

ſidem certam ac firmam eſſe non poſſe, quae in peculiari ſacrorum legumque formula vellet perſiſtere. Certe in Alexandro, nullius fere regionis homine, qui et ipſe patris inſtitutum ſecutus, gentibus a ſe debellatis hanc conditionem ferre ſolebat, ut vel patrium ſolum mutarent, vel ſacrorum veterem conſuetudinem, credibile non eſt, promovendae religionis patriae ſtudium plus valuiſſe, quam eam, de qua diximus, prudentiam civilem. Quamquam nonnihil mitius et tolerabilius Antiocho egiſſe cenſendi Maccabaei, quod optionem relinquerent, vel patriae vel regionis mutandae. Idumaei igitur, patrii ſoli quam patriae religionis amantiores, ſocietatem cum Judaeis et inierunt, et dehinc, quantum conſtat, ſervarunt usque ad reipublicae interitum. Certe Idumaeorum, qui Zelotarum rogatu arceſſituque Hieroſolymas venere, dux quidam primarius, ut ſe cum ſuis copiis arceri ab aditu urbis intelligeret, oratione habita publice profeſſus eſt: 40) *ἀλλ᾽ ει κᾳκεῖνοι τῆς χρείας ἐγένοντο μαλακώτεροι, τηρήσομεν Ιδȣμαῖοι τὸν οἶκον τȣ̃ Θεȣ̃, καὶ τῆς κοινῆς πατρίδος προπολεμήσομεν, ἅμα τȣ̀ς τε ἔξωθεν ἐπιόντας καὶ τȣ̀ς ἔνδον προδιδόντας ἀμυνόμενοι πολεμίȣς. Sed licet illi molliores fuerint quam oportebat, nos Idumaei domicilium Dei ſervabimus, et pro communi patria propugnabimus; hoſtesque tam foris irruentes quam intus inſidiantes et prodentes ulciſcemur.*

Vers. 19 declaratur amplius, quod de recuperandis a judaico populo priſtinis ſedibus, amplificandaque deinceps ditione antea dictum eſt. Alexandrinus vertit: *καὶ κατακληρονομήσȣσιν ὁι ἐν* Ναγὲβ τὸ Ησᾶυ, *καὶ ὁι ἐν τῇ* Σεφηλὰ *τȣ̀ς ἀλλοφύλȣς*, Arabe pro *ἐν* Ναγὲβ ponente في جاث, quod Koehlero emendandum

40) Joseph. *de bello Judaico*, IV. 4. 4.

dandum videtur in في الجنوب, nobis in في نجاب, ſic enim habet arabicus interpres ſtatim verſu proximo, et binis Jeremiae locis, cap. XXVII. 44 et XXXIII. 13, ubi Alexandrinus hebraicam vocem נגב retinet ac Ναγεβ ſcribit. Vulgata etiam, Chaldaeus et Syrus, (cujus vocem ܠܡܨܥܕܐ in verſione latina polyglotta male redditam eſſe *aquilonares*, reddendam potius *auſtrales*, recte obſervavit cel. Koehlervs,) נגב et שׁפלה metonymice accipiunt de incolis, de quibus verbum ירשׁו dictum ſit. Aquilam, Symmachum et Theodotionem *νότον* reddidiſſe refert Montfavconivs in *Hexaplis:* ſed cave inde colligas, illos נגב ut accuſativum vertiſſe: Theodoreti enim, ex quo hauſit Montfavconivs, verba ambigua ſunt, ſcribentis: *καὶ τοῦτο δὲ συμφώνως οἱ τρεῖς ἑρμηνευταὶ νότον ἡρμηνεύκασιν.* Recentiores, praeter Koehlervm, vertere ſolent: *occupabunt tractum meridionalem unacum regione montana Eſavitarum*, et recte quidem, ut nobis videtur: etenim ut verbum ירשׁו altero loco poſitum non poteſt non referri ad בית יעקב, eadem ratione et prius ירשׁו ad idem nomen pertinere vero ſimillimum eſt. נגב autem ac שׁפלה velut nomina propria ſunt, quorum illud eum Judaeae veteris tractum denotat, qui meridiem verſus atque ad Idumaeam vergebat, hoc partem depreſſiorem occidentalem Philiſtaeis conterminam. Scilicet oratio ex ordine plagas recenſet, a meridie pergens ad occaſum, hinc per ſeptentrionem ſe convertens ad orientem. Quapropter poſtrema verba ובנימן את הגלעד, quae Alexandrinus reddit, *καὶ Βενιαμὶν, καὶ τὴν Γαλααδῖτιν*, non putamus alium ſenſum admittere quam hunc: *et Benjaminitae occupabunt Gileaditidem:* etiamſi cur trans-jordanenſis tractus occupatio nominatim Benjaminitis tribuatur, ratio probabilis haud extet. Ill. Michaelis ſu-

 ſpe-

ſpectam habet lectionem בנימן, ſed ſanioris ac verioris recuperandae, in conſenſu verſionum ac librorum omnium, ſpes omnis praeciſa eſt. Caeterum in Judaeorum imperium conceſſiſſe et Galaaditas, ut tributa etiam ſolverent Alexandro, JOSEPHUS teſtatur his verbis: 41) *καταστρεψάμενος δὲ τῶν Ἀράβων Μωαβίτας καὶ Γαλααδίτας εἰς φόρου ἀπαγωγὴν, κατέῤῥιπε καὶ Ἀμαθοῦντα, cum Moabitas et Galaaditas, qui Arabes ſunt, ſubegiſſet, ut inde tributum exigeret, demolitus eſt etiam Amathunta.* Samaritanam regionem expugnavit Hyrcanus, ut ſupra vidimus, 42) qui et Samariam urbem poſtmodum a ſe captam delevit penitus. 43) Philiſtaeam Alexander ſubegit, urbe primaria Gaza, quae praeter Ptolemaidem ſola de maritimis urbibus reſtabat, 44) tandem in deditionem accepta. 45) Juvat autem integrum exſcribere locum JOSEPHI primarium, ex quo, quam late patuerit ante Alexandri obitum Judaeorum imperium, velut ex tabella intelligas. Ita vero ille: 46) Κατὰ τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν ἤδη τῶν Σύρων καὶ Ἰδουμαίων καὶ Φοινίκων πόλεις εἶχον Ἰουδαῖοι· πρὸς θαλάσσῃ μὲν Στράτωνος πύργον, Ἀπολλωνίαν, Ἰόππην, Ἰάμνειαν, Ἄζωτον, Γάζαν, Ἀνθηδόνα, Ῥαφίαν, Ῥινοκόλουραν· ἐν δὲ τῇ μεσογείᾳ κατὰ τὴν Ἰδουμαίαν, Ἄδωρα καὶ Μάρισσαν καὶ Σαμάρειαν; Καρμήλιον ὄρος. καὶ τὸ Ἰταβύριον ὄρος, Σκυθόπολιν, Γάδαρα, Γαυλανίτιδα, Σελεύκειαν, Γάβαλα. Μωαβίτιδας, Ἐσσεβῶν, Μήδαβα, Λεμβᾶ, Ορώνας, Γελίθωνα, Ζάρα, Κιλίκιον αὐλῶνα, Πέλλαν.

41) *Archaeolog.* XIII. 13. 5.
42) *Archaeol.* XIII. 9. 1.
43) *Archaeol.* XIII. 10.
44) *Archaeol* XIII. 12. 2.
45) *Archaeol.* XIII. 13. 3.
46) *Archaeol.* XIII. 15. 4.

Πέλλαν· τάυτην δὲ κατέσκαψαν, ὀυχ ὑποσχομένων τῶν ἐνοικόντων ἐις τὰ πάτρια τῶν Ιουδαίων ἔθη μεταβαλέσθαι· ἄλλας τε πόλεις πρωτευούσας τῆς Συρίας, ἃι ἦσαν κατεστραμμέναι. — Quod vero hic de Pellenſibus relatum legimus, efficit ut putemus, aliis quoque civitatibus eandem neceſſitatem vel patriae vel religionis mutandae impoſitam fuiſſe ab Alexandro, adeoque et ab ipſo morem patris conſtanter ſervatum. De Ariſtobulo autem fratre natu majore certum illud eſt, teſte eodem Josepho, qui cum laudat his verbis: 47) ταῦτ' ἐιπὼν ἐπαποθνήσκει τοῖς λόγοις, βασιλέυσας ἐνιαυτὸν, χρηματίσας μὲν Φιλέλλην, πολλὰ δὲ ἐυεργετήσας τὴν πατρίδα. πολεμήσας Ιτουραίαν, καὶ πολλὴν ἀυτῶν τῆς χώρας τῇ Ιουδαίᾳ προσκτησάμενος, ἀναγκάσας δὲ τοὺς ἐνοικοῦντας ἐι βούλονται μένειν ἐν τῇ χώρᾳ περιτέμνεσθαι, καὶ κατὰ τοὺς Ιουδαίων νόμους ζῆν. *Haec fatus moritur inter loquendum, cum unum duntaxat annum regnaſſet, Graecorum amator dictus, patria ab eo multis beneficiis aucta, Ituria debellata, et multa ejus regionis parte Judaeae addita, coactisque incolis, ſi in ſua regione manere vellent, circumcidi et ad Judaeorum leges vivere.*

Vers 20 accentus ſi ſpectes, pars prior Athnacho terminata, ſubjectum orationis exponit, poſterior, cum Silluko exiens, praedicatum, hoc ſenſu: et exules de Iſraëlitis illi, qui ſunt inter Canaanaeos diſperſi usque ad Sareptam, et exules ex Hieroſolymis, qui ſunt in Sepharad, poſſidebunt urbes tractus meridionalis. Et confirmatur quidem haec interpretatio potiſſimum eo, quod formulae אשר כנענים et אשר בספרד videntur ad parallelismum conformatae eſſe. Sed contra duo ſunt quae obſtant, primo, neque veſtigium aliquod

47) *Archaeol.* XIII. II. 3.

neque ſuſpicio extat ulla, aliquem Iſraelitarum numerum in Canaanitarum ſeu Phoeniciorum terram deportatum fuiſſe, deinde mirum videri debet, illis potiſſimum, qui in Phoenicia exularent, Judaeis meridionalem tractum, adeoque eum, qui extremus eſſet in adverſa plaga, occupandum aſſignari. Malumus igitur ad eorum partes accedere, qui putant ex antecedentibus repetendum eſſe verbum ירשו, atque intervallum ad vocem צרפת ponendum. Nunc de ſingulis vocibus diſpiciendum. Prius membrum Alexandrinus vertit, *καὶ τῆς μετοικεσίας ἡ ἀρχὴ αὕτη τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ γῆ* (forte: *γῆν*) *τῶν χαναναίων ἕως Σαρεπτῶν.*, quae Arabs reddit ſic: وَرَأْسُ السبي هو لبني اسرايل أَرْضُ [أَرْضَ] الكنعانيين والي الصوارف, *et initium captivitatis* (non, ut in Polyglottis, praedae) *hoc Iſraelitis terra* (terram) *Canaanitarum usque ad Aſſawareph.* Syrus etiam habet: ܫܒܝܬܐ ܩܕܡܝܬܐ *captivitas prior.* Nempe החל pro infinitivo Hiphil verbi חלל, nominis uſum habente, acceperunt ambo interpretes, quod omnino haud eſt reprobandum. Recte enim Iſraëlitae dicuntur exules initii, h. e. exules priores, quod decem illae tribus primum e patria abducerentur, duabus reliquis diutius in patria remanentibus. Nec obſtat, quod objicit 48) Michaelis, 49) quod ה pronominis הזה idem praefixum requirat in praecedenti nomine: pertinet enim דזה ad nomen גלות, quod in regimine poſitum, ה nequit. Qui חל dictum volunt pro חיל, ut habent tres

48) in *Notis ad Biblia Halens.*

49) conf. *Supplementa ad Lexica hebr.* pag. 735. ubi ſignificatio *vallis* voci חיל adſtruitur quidem, ſed ad hunc locum adplicanda haud dicitur.

tres codices Kennicottiani, vertunt vel captivi copioſi, vel captivi de copiis: quod utrumque ferri quidem poteſt, ſed neque ex ſenſu neque ex ordine verborum eſt admodum commendabile. At quod ill. Michaelis habet: *deportati Iſraëlitae ex hac valle* 50) *Canaanitarum, Sareptam usque*, nos quidem non intelligimus, quomodo cum hebraicis verbis queant conciliari. Idem vocem אֲשֶׁר ante כְּנַעֲנִים moleſtam eſſe judicat ac ſupervacaneam, conjiciens, poſſe primitus ſcriptum fuiſſe אֲגִר, radicem montis Canaanaeorum occupabunt. Poſſit ſane non incommode abeſſe illud אֲשֶׁר, commodior etiam lectio futura, ſi pro אֲשֶׁר ſubſtituere liceat אֶרֶץ, quod Alexandrinus exprimit. Sed defendi tamen utcunque poteſt lectio אֲשֶׁר, nempe, vel iterum ſubaudiendo verbo יָרְשׁוּ, vel ad כְּנַעֲנִים ſupplendo praefixo, לְ, *quod Canaanitarum eſt:* etiamſi, quod cel. De Rossius monet, nullus codex ſit, qui לִכְנַעֲנִים exhibeat: quod vero in tribus libris legitur בִּכְנַעֲנִים, interpretationis magis quam lectionis loco habendum. Vulgata autem vertit, *omnia loca* Chananaeorum usque ad Sareptam. צָרְפַת, Σαρεφθα, teſte Josepho, 50) urbs erat non procul a Tyro et Sidone, medio inter utramque intervallo ſita. Senſus itaque hic eſt: fore, ut Iſraëlitae, qui dudum in exilio ſint, non modo priſtinas ſedes recuperent, ſed et olim ditionis ſuae fines latius proferant amplificentque. Et inter urbes, quas Judaeos tempore Alexandri tenuiſſe refert Josephus, 51) nominatim referuntur *Φοινίκων πόλεις*, h. e. Canaanitarum oppida.

In altero hemiſtichio difficultatem habent verba אֲשֶׁר בִּסְפָרַד. Ex ſimilitudine praecedentis formulae,

 אֲשֶׁר,

50) *Archaeol.* VIII. 13. 2.

51) *Archaeol.* XIII. 15. 4.

אשׁר כנענים, videntur quidem dicta eſſe ad deſignandam regionem, quam occupaturi olim ſint exules Hieroſolymitani: et hoc ſenſu interpretatus eſt ven. Dathe, *exules vero Hieroſolymitani ea, quae ſunt Sepharidis regionis.* Sed locus, quem occupat verbum ירשׁו, poſt אשׁר בספרד demum poſitum, efficit, ut provinciam denotare debeant, in qua tum exules verſarentur. Sed quid hoc ספרד ſignificet, nonniſi hoc loco dictum, nos penitus latet. Vulgata vertit: *et transmigratio Jeruſalem quae in Boſphoro eſt.* Sed eo Hieroſolymitanos a Nebucadnezare abductos eſſe nuſpiam legitur. Quod autem Hieronymus dicit, ſe ab Hebraeo, a quo in ſcripturis ſanctis eruditus fuerit, didiciſſe bosphorum ſic vocari, et hanc eſſe regionem, ad quam Hadrianus captivos transtulerit, alienum plane eſt ab hoc loco. Syrus ܐܣܦܢܝܐ interpretatur, Chaldaeus אַסְפַּמְיָא, unde Judaei recentiores Hiſpaniam vocant ספרד, eamque ſe, duce ſuo Meſſia, occupaturos adhuc eſſe ſomniant. Alexandrinus: ἕως Εφραθὰ, pro quo putant viri docti reponendum eſſe ἕως Σεφραθὰ, ut et Breitingerus edidit in textu: ſed et Hieronymus teſtatur, Alexandrinum Ephratha transferre, et Arabs habet الي افراثا. Ex notis ad hebr. textus edit. Halenſem intelligimus, Herm. van der Hardt ſingulari libello probandum ſuſcepiſſe, ספרד *Sippharam* eſſe, Meſopotamiae oppidum, infra Nehardam. 52) Sed ubicunque terrarum ſit hoc ספרד, illud ſufficere nobis poteſt, ſenſum loci univerſum haud obſcure eſſe nonniſi hunc, fore ut ab utraque parte terrae, a ſeptentrionali non minus quam meridionali, cedere Judaeis atque in ditionem venire debeant gentes barbarae.

Tan-

52) Tabula D[r] Anvilliana, qua Euphrates et Tigris delineatur, locum exhibet longitud. 62° latitud. 34°.

Tandem vers. 21 ne dimiſiſſe videatur Idumaeos, ad quos potiſſimum pertinebat oratio, ad hos redit, et quae copioſius in eos ante dicta ſunt graviter atque animoſe paucis comprehendit: *qui Zione erunt victores proficiſcentur ad reprimendos puniendosque Eſavitas.* מרשיעים Alexandrinus vertit, *ἀναβήσονται ἀνασωζόμενοι ἐξ ὄρους Σιὼν*, et Syrus, ܡܦܪܩܢܐ, Aquila etiam *σεσωσμένοι*, forte quod vox defective ſcripta eſſet מרשעים, ut complures exhibent codices Kennicottiani, De-Roſſianis hic tacentibus. Melius Symmachus, *σώζοντες*, Chaldaeus מְשֵׁיזְבִין, *ſalvatores:* quo nomine non ſunt intelligendi, qui ſeſe ſervaverint ex captivitate, ſed Judas Maccabaeus unacum ſucceſſoribus. In ליהוה praefixum ל auctorem denotat, et ſenſus eſt: Jehova demonſtrabit, ſeſe curare atque regere remp. Judaicam ab ſe fundatam reſtauratamque.

Abſoluta nunc tractatione duo ſuperſunt, quae nonnihil illuſtraſſe haud ſupervacaneum videri poſſit.

I. Cum tam mirifica ſit Obadiam inter atque Jeremiam, cap. XVIX. non in ſententiis tantum, ſed et verbis verborumque formulis ſingulis conſenſio, quaeſtio oritur: uter alterum propoſitum ſibi habuerit atque imitatione expreſſerit? Et ven. Moldenhawerus quidem opinatur, Obadiam poſteriorem fuiſſe Jeremia, quod oraculum ſuum ediderit demum poſt deductos in Babyloniam Judaeos, quo tempore in Aegypto verſatus ſit Jeremias, adeoque a Deo adhibitum eſſe ad Jeremiae in Idumaeos dicta renovanda ac confirmanda. Nos autem omnino aliter judicamus. Videmur enim nobis, inſtituta inter utrumque comparatione, ſigna ac veſtigia haud incerta deprehendiſſe, unde intelligatur, Obadiae orationem eam eſſe, quae mutuo ſumta, et membratim translata in alteram

ram fuerit: quorum praecipua ſunt fere haec. Primo, quibus ſermonem exorditur Obadias verba שמועה וציר בגוים שלח שמענו באת יהוה, apud Jeremiam, ubi medio ſermoni interpoſita ſunt, minus concinnam ad ſermonem reliquum rationem, vim atque dignitatem haud paulo minorem habent. Secundo, quod שמענו mutatum eſt a Jeremia in שמעתי, temperationis ac velut emendationis ſpeciem habet haud obſcuram. Porro, qua Obadias utitur, formula vers. 4. אם־תגביה כנשר ואם־בין כוכבים שים קנך ſublimior eſt audaciorque, altera Jeremiae vers. 16 כי תגביה כנשר קנך et brevior et moderatior. Denique ſi rem univerſe ſpectaveris, utraque oratio quidem laudem habet atque commendationem ſibi peculiarem, Obadiae tamen in ſumma elatione caſtigatior videtur atque rotundior. Et ſic quoque Eichhornium 53) ſtatuere videas, cujus ſenſus judiciique acumen in his rebus valet plurimum. Sed quod vir perſpicaciſſimus putat, Jeremiae oraculum contra Edomum, unacum reliquis in barbaras gentes dictis (cap. XLVI — LI.) editum fuiſſe jam anno Jojakimi quarto, 54) aeque probare nos haud poſſumus. Argumenta, quibus ipſe utitur, ſunt fere haec:

1. Juſſum eſſe prophetam quarto Jojakimi anno, cap. XXV. 1. 15. oracula edere in gentes exteras: caput autem hoc 25um ipſum hoc anno editum eſſe haud poſſe, quod vers. 18 vaſtatam eſſe dicat urbem, quae poſtea demum vaſtata ſit; edita igitur tum fuiſſe oracula ſingula inde a cap. XLVI ordine ſequentia, caput autem 25um iſagogen eſſe ſeu praefationem, ab auctore poſt excidium demum urbis volumini, quod

53) *Einleitung ins alte Teſt.* Vol. III. §. 572.

54) *Repertorium für bibliſche und morgenländiſche Litteratur.* Vol. I. pag. 144 ſq.

quod oracula in barbaras gentes comple𝔠𝔱eretur, praefixam.

2. Cum, quod primo in oraculorum in exteras gentes dictorum volumine loco poſitum ſit, vaticinium in Aegyptum, cap. XLVI. certe cadat in quartum Jojakimi annum, ſequi, et reliqua, quae temporis notationem haud habeant, eodem anno, quidni eodem die, publice propoſita fuiſſe.

3. Vaticinia de rebus exterarum gentium non eo conſilio data eſſe videri, ut intra anguſtos judaici populi fines ſeſe continerent, gentes vero illas, ad quas proxime ſpectarent, penitus laterent: ipſum autem Jojakimi annum quartum eximiam opportunitatem habuiſſe, ad oracula prophetae cum exteris gentibus communicanda, quod omnium, quarum cap. XXV. mentio facta eſſet, gentium legati tum videantur Hieroſolymis conveniſſe ad communia contra ingraveſcentem Babyloniorum vim conſilia capienda.

Sed haec argumenta, neque ſingula neque juncta, nobis videntur eam vim habere, ut efficiant, oracula Jeremiae in gentes barbaras omnia quarto Jojakimi anno promulgata fuiſſe, quod conabimur nunc breviter exponere.

1. Quominus Jeremiae caput XXV ad annum Jojakimi quartum pertinere poſſit, non omnino prohibet locus vers. 18. Neque vero nos utamur ea ratione, ut verba כיום הזה ſcholion eſſe dicamus, a nonnemine deinceps additum, ne videamur nodum ſecare magis quam ſolvere: quamquam de alio ejusdem capitis loco, vers. 13. את כל הכתוב בספר הזה אשׁר נבא ירמיהו על־כל־הגוים non putamus

mus aliter ſtatui poſſe: quod perſuadere nobis haud poſſumus, Deum, qui ſua perſona ſuoque nomine loquitur, commode hancce formulam adhibere, *perficere omnia quae ſcripta ſunt in hoc volumine, a Jeremia contra gentes promulgata*, atque volumine uti potuiſſe, quod necdum in vulgus editum eſſet. Sed poſſint verba illa, כיום הזה, etiam hunc ſenſum habere: *prout nunc facio et declaro*, nam quae praecedunt, לתת אתם לחרבה לשמה לשרקה ולקללה, certe aeſtimanda ſunt ex trita illa formula, qua praecipitur, prophetas paſſim *facere* dici, quae nonniſi *praedicunt* atque annunciant. Sin autem verba כיום הזה utique genuina ſint nec alio ſenſu accipienda niſi hoc: *prout nunc eventus ipſe comprobat*; largimur omnino, *litteris* conſignatum fuiſſe hoc caput ab auctore demum poſt Urbis excidium: *ore* autem et dictis, quominus totum, exceptis duabus iſtis vocibus a propheta publice prolatum fuerit anno Jojakimi quarto, nihil putamus obſtare. Quid, ſi nil quidquam capitis hujus tum extitiſſe urgeas; hoc tamen non certo ſequitur, *omnia*, quae apud Jeremiam extant, in exteras gentes oracula ſimul prodire tum debuiſſe: ſatis erat, ſi nonnulla prodirent.

2. Oraculum, quod cap. XLVI. legitur, anno Jojakimi quarto editum eſſe, extra dubitationem poſitum non eſt. Illud certum, hoc anno ingens ad Cercuſium praelium commiſſum eſſe; praedictio autem vatis, quo tempore edita ſit, haud conſtat, niſi quod eventu ſuo, adeoque hoc anno quarto, non poſſit eſſe poſterior. Sed demus, vaticinium hoc eventui ſuo proxime anteceſſiſſe; tamen inde, quod primo loco in ordine poſitum ſit, non videtur legitime confici poſſe, et reliqua, quae ſequuntur, ejusdem, nec recentioris, aetatis eſſe debere. Speciofius

cioſius erat argumentum, ſi eo, quod ordine praegreditur, reliquorum nullum anterius eſſe dixeris: ſed ne hoc quidem ſatis tutum: nam, quod cap. XLVII extat, vaticinium videtur haud parvo temporis intervallo praeceſſiſſe. Quod autem primus locus datus eſt oraculo contra Aegyptum, ejus rei probabilis cauſa concipi poteſt vel haec, quod et in communi illa tabula, cap. XXV. Judaeam continuo excipit Aegyptus vers. 19. vel haec, quod, quae proxime praecedit libri pars haud exigua, inde a cap. VLII. et ipſa verſatur in exponendis calamitatibus, quae Aegypto ſint proximo tempore eventurae.

3. Quae de Hieroſolymitano legatorum ex compluribus gentibus conventu ad communia contra Babylonium conſilia capienda nonnullis viris primariis arridet opinio, quo minus commendabilis nobis videatur, cum aliae cauſae efficiunt, tum inprimis haec, quod inter reges civitatesque, quibus decreta Dei denuntiare Jeremias jubetur cap. XXVII. ultimo loco (vers. 26) memoratur etiam rex Scheſchach, h. e. Babylonius. — Conſilium autem, quod Deus in edendis de rebus exterarum gentium oraculis ſecutus ſit, ſi non unice, praecipue tamen in eo poſitum eſſe dixerimus, ut edocerentur Judaei, Jehovae imperium non eſſe ad unius provinciae populive fines adſtrictum, ſed patere quam latiſſime, atque omnes omnino populos ſic complecti, ut ex ipſius lubitu omnia gerantur eveniantque. Sed de his uberius differendi jam non aſt locus. —

Quae cum ita ſe habeant, nos non dubitamus, in ea ſententia, quam ad vers. expoſuimus, perſiſtere, Obadiam poſt everſam demum urbem oraculum ſuum edi-

edidiſſe. Quod vero Jeremias paullo poſt et ipſe incitante atque afflante Deo inſectans Edomitas, Obadiae orationem imitatus eſt, et tantum non ſuam fecit, id non poteſt non fidem auctoritatemque Obadiae magnopere apud nos confirmare, atque hanc vim habere, ut levius feramus rerum ad vitam ipſius pertinentium ignorationem.

II. Alterum quod brevius abſolvitur, locum ſpectat, qui in ſerie duodecim prophetarum obtigit Obadiae. Etenim mirum videri poſſit, prophetam aetate poſteriorem antecedere alios ipſo haud dubie multum antiquiores. Sed cauſa hujus rei nobis in promtu eſſe videtur. Nimirum, quod Amoſus extrema ſua oratione et ipſe Idumaeos a Judaeis olim ſubigendos eſſe praedicit, ſed nonniſi breviter ac ſummatim; viſum eſt illi, qui minores prophetas uno volumine comprehendit digeſſitque, Amoſo proxime ſubjungere Obadiam, qui quod breviter ab illo dictum eſſet, declaret copioſius, et legentibus praeberet quaſi uſum commentarii.

Sequitur nunc oraculum latine redditum.

Viſum Obadiae.

Sic ſtatuit Dominus Jehova de Edom:
Nuntium audivimus ex Jehova, nempe legatus ad gentes miſſus eſt, (qui dicat:) *agite, inſeramus ei bellum.*

2. *Ecce, minimam te reddam gentium, contemtiſſima tu eris.*

3. *Faſtus animi tui te decepit, qui tenes tractus plenos rupibus, edita gaudes ſede, cogitas: quis me dejiciat in planum?*

4. *Etiam-*

4. *Etiamſi te evexeris ut aquila, ac inter ſidera poſueris nidum tuum, tamen inde dejiciam te inquit Jehova.*

5. *Si fures te invaderent, ſi praedones nocturni, quam te contineres, utique furaturi eſſent quantum ſibi ſufficeret: ſi vindemiatores te invaderent, utique relicturi eſſent racemos.*

6. *Quam pervestigabuntur Eſavitae, perquirentur eorum abditiſſima!*

7. *Ad fines te abigent omnes ſocii tui, decipient te tibique perſuadebunt amici tui, mercenarii tui inſidias tibi ſtruent, te haud quidquam intelligente.*

8. *Utique tum, inquit Jehova, deleti a me erunt ſapientiores ex Edom, atque intelligentiores ex montibus Eſavi.*

9. *Fractique erunt fortes tui, o Theman, tunc exſcindetur ex monte Eſau unusquisque ad pugnam aptus.*

10. *Ob injuriam fratri tuo Jacobo illatam operiet te pudor, atque exſcinderis in perpetuum.*

11. *Cum tu ex adverſo ſtares, abducentibus barbaris copias ejus, exterisque urbem occupantibus, et de Hieroſolymis jacientibus ſortem, quoque tu eras velut unus ex illis.*

12. *At non debebas delectari ſupplicio fratris tui, cum alienaretur, nec debebas laetari de Judaeis, cum perirent, neque inſolenter gloriari tempore calamitatis.*

13. *Non debebas intrare portam populi mei tempore exitii ejus, non debebas delectari quoque tu miſeria illius, tempore exitii ejus, nec immittere manum in illius copias, tempore exitii ejus.*

14. *Neque debebas conſiſtere ad bivia ad perdendos qui evaſuri eſſent, nec hoſtibus tradere fuga elapſos tempore calamitatis.*

15. *At inſtat dies ſupplicii divini omnibus gentibus: prout feciſti, fiet tibi: meritum in tuum caput recidet.*

16. *Etenim quemadmodum* (vos Judaei) *bibiſtis in monte meo ſancto, bibent omnes gentes indeſinenter: et bibent ac irritae evadent, eruntque ac ſi eſſent nihilum.*

17. *In monte autem Zion erunt qui evaſere, eritque ipſe ſacer, tenebitque Jacobi progenies priſtinas ſuas ſedes.*

18. *Et erit Jacobi progenies ignis, et Joſephi progenies flamma, et Eſavi progenies ſtipula: illique ardebunt in his, ipſosque conſument, nec erit ſuperſtes de progenie Eſau, nam Jehova ſic ſtatuit.*

19. *Et tenebunt* (Judaei) *tractum meridionalem cum regione montana Eſavitarum, et campeſtrem cum Philiſtaea, tenebuntque ditionem Ephraimiticam Samariticamque, et Benjaminitae tenebunt Gileaditidem.*

20. *Et exules illi priores Iſraëlitae tenebunt quod Chanaanaeorum eſt Sareptam usque: exules autem Hieroſolymitani, qui nunc Sepharadi ſunt, oppida tractus meridionalis.*

21. *Ac proficiſcentur, qui Zione erunt, victores ad ſubigendum Eſavi montem: et Jehovae erit regnum.*

XIV.

XIV.

EZECHIEL. XXI.

Quam publico examini ſubmittimus, diſſertationem, ſi ſuo ipſius nomine commendare ſeſe minus poſſit, ſperamus certe alienae commendationis nonnihil habituram eſſe ab eo, quod, tanquam ornamentum aliquod, ad illam acceſſit extrinſecus. Exhibet enim ſpecimen verſionis cujusdam arabicae, cujus nonniſi minuta quaedam fragmenta adhuc proſtabant in Edvardi Pocockii *commentariis* ad quosdam prophetas, excerpta ex libro, qui olim Huntingtoni erat, nunc bibliothecae Bodleianae eſt Oxonii, atque in *catalogi* ſuperiore anno editi a clariſs. Jo. Uri parte ea, quae codices manuſcriptos hebraicos et chaldaicos, unacum arabicis, hebraeo charactere expreſſis, refert, pag. 9. deſignatur his verbis: "XL. Codex chartaceus, characteribus Rabbinicis, venuſtis et luculentis, anno Chriſti 1580, exaratus, complectens *prophetas* aeque *majores* atque *minores*, de Hebraico in Arabicum ſermonem ab Anonymo translatos, quibus librarius, in voluminis frontiſpicio, ſequentem praemiſit epigraphen: *aggredior ſcribere paraphraſin prophetarum poſteriorum, qui ſunt Iſaias, Jeremias, Ezechiel et duodecim, anno creationis* 5340 [שנת ה'שם ליצירה] Folia nonnulla, uſu et incuria hinc inde avulſa, recentior ſupplevit manus. [Hunt. 206.]" Addendum erat, ipſum hoc folium, cui inſcripta eſt illa epigraphe, multo recentioris quam reliqua aetatis eſſe, ad finem autem Ezechielis ſignificari, quod

 abſolu-

abſolutus fuerit Ezechiel פי סנה אלף תֿקֿ וֿ לתאריך, h. e. quingenteſimo ſeptimo anno aerae vulgaris, i. e. Hegirae; cuius anni initium erat 18. Jun. 1113 aerae Chriſtianae: quae temporis notatio utrum de exſcripto hoc exemplo, an de confecta ab auctore ipſo verſione accipienda ſit noſtrum non eſt decernere. *)

Pocockius quidem, vir ſummus, poſtquam in praefat. commentarii ad Micham negaſſet, poſſe hanc, a ſe primo adhibitam, verſionem probabiliter ad *Saadiam Gaon* referri, poſtea tamen, mutata ſententia, in commentario ad Hoſeam (*Pocok's theological works*, Vol. II. p. 280) viſus ſibi eſt haud incertum Saadiae veſtigium in eo deprehendiſſe, quod locum Hos. VI. 9 eodem plane ſenſu redditum atque expoſitum exhiberet, quo R. Davides Limchi diſerte diceret Saadiam in ſua verſione uſum eſſe. Ac ſane haud mediocrem commendationem habitura erat verſio, quae a tali, tam

[*) Auctor, mox poſt editam hanc commentationem monitus ab ill. Tychsenio, academiae Roſtochienſis nunc profeſſore, de mirifico, qui in annis 1507 ab Hegira ductis commiſſus ſit, errore, rogavit Fordium, in academia Oxonienſi litterarum arabicarum prof. celeberr. velit ipſe librum Bodleianum inſpicere, et de lectione referre. Qui cum humaniſſime reſcripſerit, notam *Ezechieli* ſubjectam vere eſſe hanc: וכאן אלפראג מנה פי לילה אלארבעא והי לילה ערבה סגה אלף תֿקֿ וֿ לתאריך: eſſe vero etiam *Jeremiae* ſubjectam notam, eidem plane conſonam, hanc: ואפתק פראג הרה אלנסכה אלמימונה סארס עשר אב שנת אתֿקֿ וֿ לשטרות: explorata nunc et confecta res eſt, annum, quo ſcriptus eſſe dicitur liber, aeſtimandum eſſe ex vulgari aera Judaeorum, dicta *contractuum*, et reſpondere anno aerae chriſtianae 1196. vid. *Beurtheilung der Jahrzahlen in den hebraeiſch-bibliſchen Handſchriften*, von O. G. Tychſen. pag. 9 ſq.]

tam magni inter ſuos nominis, auctore vere profecta ſit. Sed habet illa alicubi ſignum ſibi impreſſum, quod omnino vetat, eam Saadiae tribuere. Etenim verſui nono cap. XXXV. Eſaiae ſubjectam habet notam hanc: ופסר רבנו סעדיהו לא יהיה שם: ולא יכון פיהא מן גנס אלאסד וסארי מתנארי אלחיואן לא יצעדון פיהא כל לא יוגדון תם פי סירהא אלאוליא וקט: h. e. *R. Saadias autem hunc verſum interpretatur hoc modo*: non erit in ea de genere leonis rel. Vnde conſequitur, auctorem verſionis et diverſum a Saadia, et ipſo aetate poſteriorem, at tamen verſionis a Saadia profectae probe gnarum, atque hac, in ſuo opere perficiendo, diligenter uſum fuiſſe: unde facile eſt ad intelligendum, qui factum ſit, ut locus Hoſ. VI, 9 eodem apud ipſum ſenſu veniat, quo Saadiam accepiſſe refert Kimchius. Extat etiam in bibliotheca Bodleiana Eſaiae paraphraſis arabica, quae et Saadiam auctorem profitetur, et, quod plus valet ad rem conficiendam, locum Es. XXXV. 9 prorſus talem exhibet, qualem ex Saadia refert verſionis alterius auctor incertus. - Codex loc. cit. pag. 28 ſic deſcribitur: "CLVI. Codex chartaceus, anno Contractuum 1556, Chriſti 1244, perbelle exaratus, continens commentarium in *Iſaiam*, arabica lingua elucubratum, et *Paraphraſis* inſcriptum, qui foliis, quorum priora recens ſunt ſuppleta, 152 conſtat: auctore *R. Saadia ben Joſeph*, Synagogae capite. Floruit *Saadia* ille ſeculo decimo. [Pocock. 32]" Tituli loco quem infra ponit cel. Ury, adſcribimus notam in extremo libro poſitam, non ab eo, qui priora folia ſupplevit, ſed ab ipſo reliqui codicis exſcriptore exaratam: כמל ספר תפסיר ישעיה עבארה מרנו ורבנו ארונינו סעדיה ראש הישיבה בן מר ור' יוסף זצ'ל בחודש אילול שנת אתקנו לשטרות: Extat ejusdem Saadiae paraphraſis arabica Jobi in codice

dice Bodleiano XLV. qui, teſte Urio, loc. cit. pag. 10 continet librum Jobi, "cum interpretatione arabica duplici, eâque paſſim ſcholiis illuſtrata; una *R. Saadiae* perpetua, altero *R. Moſche Gecatiliae* interrupta, et priori hic et illic tantum ſubſtrata", et, quod nos addimus, initium praefationis habet hoc, הדה תרגומה כתאב אלתעדיל אלמנסוב אלי איוב ממא תרגמה ראס אלמתיבה מרנו ורבנו סעדיה ראש ישיבה״ז — *haec interpretatio eſt liber directionis derivatus ex Jobo juxta interpretationem praefecti ſynagogae domini ac magiſtri Saadiae.* — Itaque cum, praeter pentateuchum, Eſaiam quoque ac Jobum a Saadia arabice translatum fuiſſe conſtet; admodum credibile ſit, operam ejus non ſubſtitiſſe in his libris, ſed ad reliquas etiam veteris teſt. partes pertinuiſſe. conf. ill. Eichhornii *Einleitung*, §. 277.

Verum, ut redeamus ad illam, de qua nobis praecipue agitur, verſionem, etiamſi Saadiae non ſit, eſt tamen aetate haud multum inferior, et forte ad Saadiae exemplum maximam partem conformata. Auctor quis fuerit, penitus nos latet: Judaeum fuiſſe, vel ob eam cauſam credibile eſt, quod in ſuo opere concinnando Saadiam adhibuit, ipſumque honorifico magiſtri nomine compellavit. Verum, quisquis ille ſit, ut dicamus quod res eſt, haud omnino talem ſeſe comprobavit, qui ſuſcepto operi rite ac probabiliter perficiendo ex omni parte ſufficeret. Arabicae quidem linguae bene gnarus fuerit, ut qui talia plerumque vocabula captaret, quae utrique ſermoni, et arabico et hebraeo, eſſent communia atque conſona. Sed hebraicum textum ſubinde tractavit fere negligentius. Nam neque ordinem ſermonis ſemper ſecutus eſt, neque vocalibus obtemperavit accentibusque, etiam ubi ab illis recedendi idonea cauſa eſſet nulla: in dictis autem obſcu-

obſcurioribus ſenſum utcunque ex ingenio ſuo hauſtum loco accommodaſſe magis, quam ex loco ipſo derivaſſe videtur. Nec tamen indigna dici poteſt haec verſio, cujus aliquod ſpecimen proponatur litterarum ſacrarum ſtudioſis: dignior etiam, quae tota in lucem publicam ederetur, illa, quam in bibliis polyglottis dudum editam conſpicimus.

Praeter hoc arabicae verſionis ſpecimen viſum quoque eſt noſtrae tractationi interponere excerpta ex *R. Tanchumi*, Judaei Hieroſolymitani, in prophetas commentario arabico, inſcripto כתאב אלביאן; exſcripta ex codice olim Pocockiano, nunc Bodleiano, qui in novo catalogo pag. 16 eſt LXXXI. LXXXII. Rabbini hujus operam, de cujus aetate haud quicquam compertum eſt, niſi quod poſterior ſit Moſe Maimonide, tanti fecit Pocockius, quo nemo in hiſce litteris intelligentior judex cogitari poteſt, ut luce publica digniſſimam eam pronuntiaret, ac ipſe illius edendae conſilium animo agitaret. Neque tamen nos partem illam, quae ad caput Ezechiel XXI pertinet, omnem atque integram exhibemus; ſufficere rati, ſi diſcrimine facto ea ſeligerentur, quae aptius et convenientius dicta eſſent, reliquis, quibus facile careas, praetermiſſis. Sed ad juvandos lectores non modo arabicis verſionem adjungimus, eamque verbis adſtrictiorem, et, ſi qua re, fide ſua magis quam elegantia commendabilem, ſed et litteris hebraicis illis, quae ob duplicem uſum ambiguitatem habent, puncta diacritica imponimus, quae in libris calamo ſcriptis non quidem omnia deſunt, ſed parcius tamen apparent. Obſervandum itaque, litteras hebraicas

ת̇ כ̇ ד̇ צ̇ ט̇

reſpondere arabicis ث خ ذ ض ظ

Quibus praemiſſis ſequitur nunc capitis verſio arabica.

 1. Et

1. Et fuit alloquium Dei ad
me dicendo: 2. o fili homi-
nis, converte faciem tuam
verſus auſtrum et vulga
hunc ſermonem de auſtro,
et vaticinare contra ſylvam
agri auſtralis. 3. Et dicito
arbuſto auſtrali, percipe al-
loquium Dei: ſic dicit Do-
minus Deus: ecce ego ac-
cendo in te ignem, et conſu-
met in te omnes arbores vi-
rides, ac omne lignum ari-
dum, neque extinguetur
flamma accenſa, atque adu-
rentur ea omnes partes au-
ſtri ſeptentrionem verſus.
4. Et videbunt omnes ho-
mines, quod ego Deus eam
accenderim, adeoque non
reſtinguatur. 5. Tunc dixi,
heu, Deus, illi dicunt mihi:
nonne hic parabolis utitur?
6. Et fuit etc. 7. o fili homi-
nis, converte faciem tuam
ad Hieroſolymas et vulga
de locis ſanctis et vaticinare
ſuper terram Iſraël. 8. Et
dic terrae Iſraël, ſic dicit

1 ויהי: וכאן כׄטאב אללה
אלי קאילא: 2 בן אדם: יא בן
אדם דיר וגהך טריק אלדארום
1) וביח בהדֿא אלכׄלאם פי
אלדארום ותנבא עלי דחלה 2)
חקל אלדארום: 3 ואמרת:
וקל לשערא אלדארום אסמע
כׄטאב אללה כדׄי קאל אלסיד
אללה הא אנא מלגג 3) פיך
אלנאר ותאכל פיך כל שגרה
רטבה וכל עוד יאבס ולא
תטפא אללהבה אלמלתהבה
ויתשיט מנהא כל גהאת
דארום שמאליא: 4 וראו:
וינטׄרו גמיע אלבשר אנני
אללה אשעלתהא פלא תטפא:
5 ואמר: פקלת אלגות הם
קאילין לי אליס הדא ממתל
אלאמתׄאל הו: 6 ויהי: וכאן
זג׳: 7 בן אדם: יא בן אדם
אקבל בוגהך אלי דאר
אלסלאם וביח פי אלמקאדס
ותנבא עלי ארץ אסר׳:
8 ואמרת: וקל לארץ אסר׳
כדׄי קאל אללה הא אנא אליך
ואכׄרג

1) videtur haec vox a Judaeis demum in arabicum ſermonem illata eſſe.

2) ſic habet codex, ſed putem reſcribendum eſſe רגלה, رغلة, *ſylva denſior.*

3) eſt haec lectio codicis; forte autem legendum מלהב.

Deus: Ecce ego ad te, educamque gladium meum e vagina ejus, et exſcindam ex te probum et improbum. 9. Eo ut exſcindam ex te probum atque improbum, ſtringam gladium meum e vagina ſua ſuper omnes homines in auſtro verſus ſeptentrionem. 10. Et ſcient omnes homines, quod ego ſim Deus ille qui eduxi gladium meum e vagina ſua, non reponam eum unquam. 11. Et tu, fili hominis, male habe (juxta alios: tumeſce) in fractione lumborum, et in amaritudine tumeſcas ipſis praeſentibus. 12. Ac ſi dictum tibi fuerit, quare tu tumeſcis? tunc dic, ob nuncium qui venit, eumque talem qui liquefacit corda, et debiles reddit manus, operitque animos, et genua fluere facit aqua ex ſudore; ecce hoc venit, fit, inquit Dominus Deus: 13. Et fuit. 14. Fili hominis, vaticinare et dic: ſic dixit Dominus

ואכרג סיפי מן גמדה. ואקטע
מנך אלצאלח ואלטאלם:
9 יען: גוא מא אנקטע מנך
אלצאלח ואלטאלם לדלך אסל
סיפי מן גמדהא עלי כל בשרי
פי אלדארום שמאליא:
10 וידעו: ויעלמו כל בשרי
אני אנא אללה אלדי אכרגת
סיפי מן גמדהא לא אגמדהא
בתה: 11 ואתה: ואנת יא בן
אדם תחסר ויקאל תנחר 4)
בכסר מן אלחקון ובמרארה
תתנהד בחצרתהם: 12 והיה:
פאדא קיל לך עלי מא אנת
מתנהד פקל עלי אלנעי אלדי
קד גא והו ממא ידיב אלקלוב
ויורכי אלידין וידמס אלנפוס
ואלרכבתין תגרי אלאמיא מן
אלערק הורא הי גאיה כאינה
קאל אלסיד אללה: 13 ויהי:
תכאן: 14 בן אדם: יא בן
אדם

4) uſus verbi نهد in *quinta* conjug. videtur eſſe inſolentior: nam neque Golius habet hanc conjugationem. neque Gjeuharius Phiruzabadiusque.

Deus, gladius eſt gladius
acutus, et politus etiam.
15. Vt diſſecaret diſſecando,
exacutus eſt, ut eſſet ipſi ful-
gor, (facta eſt) politura: o
itaque eum qui laetatur eo
quod ipſi eſt de tribubus, et
o adeoleſcentes, repudiat
omnem virgam elegantem.
16. Et reddidit eum poli-
tum, ut adhaereret manui,
ideo exacutus eſt gladius,
eſtque politus, traditusque
in manum percuſſorum.
17. Clama et ejula, o fili
hominis, quomodo eſt hic
in populo meo, usque ad
reges adeo Iſraëlis (patent)

אדם תנבא וקל 5) כ̇רי קאל
אלסיד אללה: אלסיף סיף חאד
ומסקול 6) איצא: 15 למען:
לכי יקצ̇ב תקציב הד ולכי
יכון לה בריק אלסקאל פיא
סאר במא הו פיה מן
אלאסבאט ויא נשו זאהד כל
קציב אלאדב: 7) 16 ויתן:
וגעלהא מסקולה לתלזם
באליד לדלך סנת אלסיף
והי 8) מסקולה וסלמת ביד
אלקתאל: 17 זעק: אזעק
וולול יא בן אדם כיף כאנת
הדה פי קומי חתי מלוך אסר
פואעי מן אלסיף 9) פלדלך יא
שעבי

5) MS. habet וקאל.

6) rectior et frequentior ſcribendi modus eſt مصقول.

7) obſcurior locus, cujus et ſenſum, et cum hebraicis verbis convenientiam vix perſpicias. סאר haud dubie eſt سارّ, particip. verbi سرّ. نشو pertinet ad radicem نشأ *adolevit.* قضيب non modo *virga* eſt, ſed et *ſceptrum*, veluti *Abulpharag. hiſt. Dynaſt.* pag. 67 القضيب السلطاني, *ſceptrum regale.* Caeterum locus omnis ita comparatus eſt, ut facile intelligas, interpretem haud alia, quam quae nunc eſt, lectione uſum, ſed ſuo maxime ingenio in captando ſenſu obſecutum eſſe.

8) MS. habet והיא.

9) neglecto הוא altero conjungit interpres verba: היו — — בכל נשאי.

timores a gladio, igitur o
popule mi percute manu
tua femur tuum. 18. Explo-
ratio haec eſt, quomodo
tribus repudiatura ſit vi-
tam, inquit Deus. 19. Et
tu, fili hominis, vaticinare
et complode manus; et du-
plicat gladius terne, et gla-
dius occiſorum eſt gladius
caedis magnae inſectaturus
illos. 20. Vt commovea-
tur cor ipſorum et multa
ſint offendicula, ad omnes
portas illorum poſui mi-
cantem (juxta alios: ſplen-
dentem) gladium; isque
factus eſt ad ingemiſcen-
dum, faſtidiens, fulgurans.
21. Seorſim maneas atque

שעכי אספק ידך על ורכך
רדא: 10) 18 כי בחן: אן
דֹלך אמתחאן כיף יכון סבט
ואהרא פי אלחיוה יקול
אללה: 19 ואתה: ואנת יצ
בן ארם תנבא ואצֹרב כפא
עלי כף וצֹאעף אלסיף בתלאת
וסיף אלקתלי 11) הי סיף הו
סיף 12) אלקתל אלעטים
אלמטענה אליהם: 20 למען:
לכי אן ימוג קלבהם ותכתר
אלמעאתר עלי גמיע אבואבהם
געלת תלויח ויקאל למע 13)
סיף פעמולה ללתאכֹך 14)
צגירה 15) מברקה קתאלה: 16)
21 תתאחדי: אנפרדי ותיאמני
אצֹעי

10) incertum vocabulum, cujus ſenſum aliis decernendum relinquimus.

11) male codex habet אלקטלי.

12) putem, formulam הי סיף per errorem a librario repetitam eſſe.

13) تلويح et لمع cum ſint fere ſynonyma vocabula; non patet cur hic diſtinguantur. Sed vid. quoque v. 26.

14) תאכך puto eſſe infinitivum quintae conjug. ductum a particula أخ, ah.

15) puto eſſe ضجيرة, idque poſitum pro hebr. מעטה.

16) forte legendum קאתלה.

dextram petas, ponas et ſi-
niſtram petas, et quocun-
que volueris, te convertas.
22. Atque et ego augebo
iram ſuper iram meam;
tum ſedata erit ira mea;
ego dixi hoc. 23. Et fuit. —
24. O tu, fili hominis, pone
tibi duas vias in adventu gla-
dii regis Babylonii, atque
ex eadem terra ambae ex-
eant, et ſelige locum in
principio viae ex urbe ſele-
ctum. 25. Et fac viam ut
veniat gladius a Rabba-
tha Ammonitarum ſu-
per Judam Hieroſolymis
26. Nam conſiſtit rex Ba-
bylonius ad moleſtias viae
ſub initium viae, omnia ca-
pit, commovet ſagittas
(juxta alios, حرك) inter-
rogat imagines (juxta
alios:)
inſpicit jecur. 27) In dex-

אצׄעי ותיאסרי ואלי אי גהת
ארדתי תואעדי: 22 וגם:
ואיצׄא אנא אזיד גׄצׄב 17) עלי
גׄצׄבי חינהיד תסכן חמיתי אנא
אללה קלת דלך: 23 ויהי:
וכאן: 24 בן אדם: יא בן
אדם אנת אגעל לך טריקין
פי מגי סיף מלך באבל ומן
בלד ואחד יכרגו כליהמא
ואנתקי מכאן פי אול אלטריק
מן אלקריה מנתקא: 25 דרך:
ואגעל טריק למגי אלסיף
מן אגלא 18) בני עמון עלי
יהודה פי דאר אלסלם: 19)
26 כי עמד: לאן קד וקף
מלך באבל עלי קוארע 20)
אלטריק פי אול אלטריק
יתפול בפאלאת קלקל
אלסהאם 21) סאל באלאמתאל
ויקאל אצטזלאכ 22) ונטר פי
אלכבד: 27 בימינו: פי ימינה
אלפאל

17) acſi hebraice eſſet אפי.

18) אגלא, أجال, *illuſtrior*, poſitum pro רבת. Admodum negligenter redditus eſt hic verſus.

19) debet eſſe אלסלאם.

20) mira interpretatio, quae quomodo orta ſit nos haud capimus.

21) male codex habet אלסהאר.

22) peregrinum vocabulum, qualia complura affert Golius pag. 117 et 100. Quid ſignificet, nos latet.

tra ejus eſt omen contra
Hieroſolymas, ut effodiat
foſſas, et aperiat os terrefa-
ciendo, ut tollat clamorem
in praevalentia, ponatque
arietes contra portas, et
ſpargat tribulos, et exſtruat
manganum. 28. Et videtur
illis omen mendax, at ipſe
jurat illis juramenta, et
ipſe recordatur criminum
eorum, ut capiat illos.
29. Propterea ſic dicit Do-
minus Deus: pro eo quod
in memoriam revocaſtis
crimina veſtra, et manife-
ſtata ſunt delicta veſtra in
omni opere veſtro, et pro
eo quod memoraſtis illud,
firmiter tenebimini manu.
30. Et tu, o occiſe, o im-
probe, o princeps Iſraëlis,
nonne jam adeſt tempus
termini tui et diei tui?

אלפאל עלי דאר אלסלאם
ליחפר כנארק ויפתך פאה
בתהויל לירפע צות בתגליב
ויצע מחאמלה עלי אלאבואב
ויבדד אלחסך 23) ויבני
מנגניק׃ 28 והיה׃ פצאר
ענדהם כפאל בהתאן והו
יחלף להם אימאנאת והו
ידכר דנובהם ליואכדהם׃
29 לכן׃ לדלך כדי קאל
אלסיד אללה עוץ מא דכרתם
דנובכם ואנכשפת גרומכם
וטהרת כטאיאכם פי גמיע
צללכם וגזא מא דכרתמוה
תלומון באליד׃ 30 ואתה׃
ואנת יא קתיל יא טאלם יא
שריף אסר אליס קד חאן
וקת אגלך ויומך׃ 31 כה׃
כדי

23) vox حسك proprie tribulum plantem ſignificat, im-
proprie inſtrumenti bellici genus aliquod, quod ſpe-
ciem tribuli refert. *Phiruzabadius*: ويعمل على
مثال شوكه اداة للحرب من حديد او من
قصب فيلقي حول العسكر وتسمي باسمه,
h. e. *conficitur ad ſimilitudinem ſpinae ejus inſtrumentum aliquod bellicum ſive ex ferro ſive ex arundine, quod ſpargitur circa exercitum, et eodem nomine quo planta, deſignatur.*

31. Sic dicit Dominus Deus:
auferam cidarim, et tollam
coronam, non eſt haec
condito inſtar illius con-
ditionis, quod depreſſum
eſt extollam, et quod ela-
tum eſt, deprimam. 32. O
curva, curvata, certe auge-
bo curvitatem tuam: juxta
omne hoc non eris, docec
veniat is cujus eſt vindicare,
et tradam te in poteſtatem
ejus. 33. Et tu, fili homi-
nis, vaticinare, et dic: ſic
dicit Dominus Deus de filiis
Ammon et exprobrationi-
bus eorum, et dic: gladius,
ſtrictus eſt ad mactatio-
nem, poſitus ut perdat, at-
que ut fulgeret. 34. Cum
reſpicias ad id quod vanum
eſt, cum omen capias ab
eo quod mendax eſt, pro-
pterea conſtitui te occiden-
dum eſſe: improbi ſunt
quorum adeſt dies et termi-
nus. 35. Repone eam in
vaginam ſuam; in loco
quem elegiſti, in terra em-
tionis tuae, ultionem a te
ſumam. 36. Et effundam
ſuper te iram meam, igne

כרי קאל אלסיד אללה אנזע
אלעמאמה וארפע אלתאג ליס
הדה אלנובה מתל תלך
אלנוב אלמסתפלה ארפעהא
ואלמרתפעה אכפצהא:
32 עוה: יא עוגאה מעוגה
לאוידן אעוגאגך בכלה לם
תכן חתי יגי אלדי לה
אלאנתקאם ואסלמך פי ידה:
33 ואתה: ואנת יא בן ארם
תנבא וקל 24) כרי קאל
אלסיד אללה לבני עמאן
ולתעיידאתהם וקל סיף ואי
סיף מסלול ללדבאחה מסקולה
לתפני ולכי תברק: 34 בהוות:
בנטרך אלי אלבאטל בתפולך
באלכדב לדלך געלת תקתלי
אלטלמה אלדין קד חאן
יומהם ואגלהם: 35 השב:
דדהא אלי גמדהא 25)
פי אלמוצע אלדי אנתקיתה
פי בלד ביעך אנתקם מנך:
36 ושפכתי: ואספך עליך
וגמי בנאר וגדי אנפך עליך
ואסלמך

24) Cod. male habet וקול.

25) perperam codex habet רמדהא.

indignationis meae flabo ſuper te, et tradam te in vim hominum contendentium, qui parant perniciem. 37. Cibus eris igni, ſanguis tuus erit effuſus in media terra; tunc recordaberis, me Deum haec locutum fuiſſe.

ואסלמך פי יד אנאס מנאוין
צאנעי אלאפסאד: 37 לאש:
טעאם תכון ללנאר דמך יכון
מצבוב פי וסט אלבלד ענד
דלך תדכרי 26) אני אנא אללה
קלת דלך:

Prima quidem pars capitis, vers 1 — 5. quam nonnullae editiones minus commode ad prius caput referunt, fere non habet, quae explicatione admodum egeant. הַטֵּף vers. 2. elliptice dictum pro הטף מלתך coll. Job. XXIX. 22. Verbum hoc, in quo metaphora eſt non abſimilis ab ea, qua *oratio fluere* dicitur, de propheticis declamationibus uſurpari conſuevit, veluti Amos. VII. 16. Mich. II. 6. Alexandrinus interpres hic et vers. 7 habet, *και ἐπιβλεψον*, nec non utrobique Syrus ܚܘܪ, *reſpice*, hebr. הַבֵּט: Symmachus autem caruiſſe videri poſſit vocabulo והטף, ſi Montfauconium audias, apud quem locus ita ſe habet: *ϛηρισον το προσωπον σε ἐπι τον νοτον ὁδον λιβος, και προφητευσον* — Sed *codex Syriaco-hexaplaris Ambroſiano-Medionalenſis editus et latine verſus a* Matth. Norberg Symmachi verſionem exhibet hanc: — ſuper auſtrum viam auſtri, *curam habe*, ܐܬܒܛܠ, et propheta — quod ܐܬܒܛܠ, modo ſana ſit lectio, de quo magnopere dubitandum, et ipſum poſitum videri poſſit pro חבט. Eſtque omnino haec lectio חבט non aliena a contextu ſermonis, neque

26) particulam לא non exprimit interpres: ſed poſſit eam interrogative ſumſiſſe.

neque tamen editae, quae exquiſitior eſt, anteponenda הַשָּׂדֶה pleonaſtice poſitum, ut in formula עֲצֵי הַשָּׂדֶה, XVII. 24. כָּל פָּנִים vers. 3 non ſignificat, *omnium* hominum *facies*, ut VII. 18. nam de hominibus, illisque non adurendis ſed conſumendis ſermo eſt: ſed פָּנִים faciem denotat ſeu latus, ut ſenſus ſit: quaquaverſum, ex omni parte, omnia conflagrabunt. Sylvam autem hic imaginem eſſe Urbis et univerſae terrae judaicae, Judaeis, qui in Babylonia tum exularent, ad auſtrum poſitae, manifeſtum quidem eſt atque obvium. Sed propheta tamen, verendum ſibi eſſe ratus, ne ſuis, ſenſum orationis ſive haud aſſecuturis, ſive tarditatem in intelligendo ſimulaturis, occaſionem praeberet, exprobrandi ſibi hanc in dicendo ambiguitatem obſcuritatemque, ex adhibitis imaginibus profectam, qua perverſa excuſatione illos nonnunquam uſos fuiſſe credibile eſt, dubitationem Deo modeſte exponit, ſignificans, malle ſe alio, eoque aperto dicendi genere uti, quod excuſationem auditoribus relinqueret nullam. Igitur proxima oratione explicatius nunc atque apertius declaratur, quod antea parabolice dictum eſt.

Vers. 7. אֶל מִקְדָּשִׁים Syrus reddit, ad ſanctuarium *eorum*, quod in ſuo codice haberet defectivam ſcriptionem (מִקְדָּשָׁם), quae exstat in 3 libris Kennicottianis et uno De-Roſſiano, putaretque accipiendam eſſe pro מִקְדָּשָׁם. Alexandrinus, qui habet, *και ἐπιβλεψον ἐις τα ἁγια ἀυτων*, אל מקדשיהם, ex ingenio videtur pronomen addidiſſe. Duo codices Kennicottiani habent מקדשי, quam lectionem ſuſpicamur inde ortam eſſe, quod librarii nonnunquam, maxime in extrema linea, loco ם pluralis ponerent ſuperne ſignum hoc, מקדשי'. Caeterum מקדשים non loca ſancta univerſe innuit, ſed templum maxime Hieroſolymi-

lymitanum cum ſacris omnibus ad illud pertinentibus, ut eſt apud Jeremiam, LI. 51 כי באו זרים אל מקדשי בית יהוה, *quod barbari occuparent templum Jehovae ſacrum.*

Vers. 8 ad verba *inſontes reosque* placet commemorare ſcholion Tanchvmi, qui ſic: וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ צַדִּיק וְרָשָׁע ליס יצלח אן יכון צדיק פי אלחקיקה בל דלך פי זעמה וזעמם תבאעה כמא יסמו נביאי חשקר ונביאי הבעל נביאים עלי זעמהם כמא קיל לחנניה בן עזור ויקח חנניה הנביא: *haud intelligendum de eo, qui ſit vere* צדיק, *ſed de eo, qui ſibi ſuisque aſſeclis talis videtur, quemadmodum etiam falſi prophetae et prophetae Baalis dicuntur prophetae juxta ipſorum opinionem, et Chananja* Jer. XXVIII. 10 *propheta dicitur.* Alexandrinus etiam non nihil dubitationis in hoc loco habuiſſe videtur, quod mutata lectione vertit, και ἐξολοθρευσω ἐκ σȣ ἀδικον και ἀνομον. At non putamus, verbis tam anxie inhaerendum eſſe, ut quae nonniſi publicam omnibusque communem cladem indigitant.

Vers. 11. Tanchvm haec habet, הֵאָנַח לְעֵינֵיהֶם הו אלתנהד ואלזפיר ואלערב איצא תקול לה אנח בפתח אלנון והו אכראג אלנפס מן אלצדר בער מדה כאלתמאם וגיץ: 1) h. e. *verbum ſignificat turgeſcere et ſpiritum demittere, etiam arabice hoc fere ſenſu uſurpatur verbum* أَنَّحَ, *diciturque, cum quis emittit ſpiritum e pectore poſtquam extendit illud, ut in moerore ac indignatione.* Verba בשברון מתנים putamus ex

1) גיץ puto eſſe غيظ, ut לפץ nonnunquam ſcribitur pro لفظ.

ex eo declaranda eſſe, quod, qui attoniti ſunt atque ex timore imminentis calamitatis ſtupefacti, hebraeis dicuntur lumborum doloribus correpti eſſe, velut Eſai. XXI. 3. Nahum. II. 11. contrarium vero חזק מתנים Nah. II. 2 eſt, animum recipere ac confirmare. Itaque בשברון מתנים eſt, cum ſummo animi angore. — Jubetur autem vates in querimonias lacrymasque effundi eo conſilio, ut non dictis modo, ſed factis etiam ſuorum animos commoveret, atque ad rem ſedulo reputandam excitaret.

Vers. 12 formula כל ברכים תלכנה מים, qua Ezechiel praeter hunc locum etiam VII. 17, ſed ſolus utitur, varie accipitur. Ill. Michaelis vertit: genua omnium concident, inſtar aquae imum petentis: qui ſenſus neſcio an cum uſu verbi תלכנה poſſit conciliari. Nec admodum arridet Hieronymi ſententia, quamquam et Grotio illa ſe probavit, et ven. Dathio; malimque מים cum auctore verſionis arabicae Bodleianae de ſudore quam de lotio accipere. Sed nobis videtur formula, *ire per aquam*, nonniſi vacillandi, labandi ſenſum habere, quod qui per aquam vadit, maxime fluentem, firmum greſſum vix habet, ſed labantibus genibus incedit. Itaque כל ברכים תלכנה מים inſolentius dictum eſt pro כל ברכים תכשלנה, Ps. CIX. 24. Eſai. XXXV. 3.

Vers. 13 nova incipit atque ab iis, quae antecedunt, diſtincta oratio, in qua nonnulla ſunt, quae difficultatem habent haud mediocrem. Vers. 14 loco מרוטה aptius videri poſſit מורטה ſeu מרטה, ut reſponderet antecedenti חודה, quod Tanchum etiam obſervavit, qui ad hunc locum ita: הק מרוטה אן תכון מורטה

מרוטה [2] אי חדת והקלת [3] מן נחשת ממורס כמא קאל למען היה לה ברק מרטה אי אנהא תקלת ליציר להא בריק ולמיע ותשריד אלטא ללאצאת: *Pro* מרוטה *debebat dictum eſſe* מרטה, *hoc ſenſu: exacutus eſt et politus* (gladius), *in conjug. Pyh. quae locum habet* 1 Reg. VII. 45. *ut ſequenti vers.* 15. *quoque dictum eſt* מירטה, *ſive, politus eſt ut ipſi ſit fulgor et ſplendor, ubi Dageſch forte in* ט *poſitum eſt perſpicuitatis cauſa.* Forte primo ſcriptum erat defective מרטה, ut eſt in 3 libris Kennicottianis: ſed poteſt etiam ſcriptio מרוטה bene defendi, ſi ſubintelligas pronomen היא, vicem verbi ſubſtantivi hic ſuſtinens.

Vers. 15. או נשיש שבט בני מאסת כל עץ. Magnam difficultatem habere haec verba, interpretes uno ore omnes profitentur. Et TANCHUMUM quidem ſi audias, quicquid ſuper hoc loco dicitur, ad conjecturas redit, quae idoneis argumentis demonſtrari nequeant. Ita vero ille, מעני הדא אללפץ ואנתטאמה בעיר ועירץ ואלדי קיל פיה עלי סביל אלחדס: h. e. *ſignificatio vocis* נשיש *ejusque ad contextum accommodatio eſt obſcura et difficilis, et quicquid ſuper ea dicitur, nonniſi conjectura eſt.* Nos recentiſſimorum tantum interpretum, miſſis antiquioribus, varios conatus breviter videbimus. Ill. MICHAELIS ex vulgari vocum ſignificatione vertit: *gaudeamusne? baculus filii mei ſpernit omne lignum.* Sed negat ipſe vir ſummus, in *Notis* ad h. l. haec ſibi ſatisfacere atque ad bonum ſenſum efficiendum apta videri. Et ſane illud: *gaudeamusne?* non poteſt non ſi non plane alienum, certe languidum videri atque frigidum. Nec poteſt foemini-

2) codex quidem habet מרוטה, ſed oppido error eſt librarii.

3) ثقل heterographia eſt, pro صقل.

minimum מאסת recte ad nomen שבט trahi, quod conſtanti uſu maſculinum eſt: etenim, quamquam frequentiſſime accidit, ut foeminino nomini adjungeretur verbum maſculinum, veluti Ezech. XXII. 4 ותבוא, loco ותבואי, XXIII. 49 וידעתם, loco וידעתן; feminini contra pro maſculino poſita exempla ſunt perquam infrequentia. Vt taceamus, judaici ſceptri commendationem, a firmitatis ſuae prae aliis ſceptris praeſtantia ſumtam, plane ſuſpectam eſſe hoc ordine et contextu orationis reliquae. Ven. Doederlein locum exponere tentat ſic: *heu dolorem! Imperator filii mei omne lignum ſpernit.* Nempe נשיש ipſi nomen eſt; et Syris, inquit, נסיס vel נשיש ſignificat *dolorem, perturbationem; ſceptrum* autem putat metonymice dictum eſſe pro imperatore, nempe rege Babyloniae, filium Dei, h. e. populum Judaicum, mox in poteſtatem ſuam redacturo. Verum etiam in hac expoſitione videntur nobis eſſe nonnulla, quae non ſint extra dubitationem poſita: primum hoc quod, quae ex Syriaco ſermone repetitur, et ſignificatio et vox ipſa ex uſu linguae demonſtrabilis haud eſt; alterum, quod durum videtur, tyrannum Babylonium dici ſceptrum ſeu imperatorem populi judaici; tertium denique, quod imperator commode haud dici poſſit *omne lignum ſpernere*, cum regem inter lignique etiam duriſſimi contemtionem mutuus aliquis reſpectus intelligi nequeat. Ven. Moldenhaver ſic vertit: *gaudium tribus populi mei in moerorem convertet* gladius ille, *qui nulli ligno parcet.* Putat, pro או נשיש reponendum eſſe אין שיש, atque ad nomen אין (non ut ipſe perperam ſcribit שיש) praefixum ל ſubintelligendum: ingeniose quidem, nec tamen, noſtro quidem ſenſu, prorſus probabiliter. Ven. Dathe textum editum in mendo cubare ita ſibi perſuaſum habet, ut neminem niſi moroſum lectionis receptae defenſorem negaturum

rum id eſſe pronuntiet. Nempe, quod Alexandrinus pro verbis מרטה או נשיש ponit *ἑτοιμη ἐις παραλυσιν*, et Syrus pro verbis מרטה או נשיש שבט בני, ܠܡܙܥܙܥܘ ܠܫܘܒܛܗ ܕܒܪܝ *ad exagitandam ſtirpem filii mei*; colligit, utrumque non legiſſe או נשיש, ſed potius אל נסים ſeu לנסים. Hancce igitur lectionem ipſe ratam habet, vertitque hoc modo: *ut dejiciat virgam filii mei*, uſus auctoritate linguae arabicae, in qua verbum, ſive per שׂ ſive per ס ſcribatur, ſignificare putat *debilitari*, *infirmari*: in quo veremur ne humani quid acciderit, lexica enim talem verbi نسّ ſeu نشّ uſum plane ignorant. — Proxime ad doctiſs. Dathii ſententiam accedit, cujus in Ezechielem commentarius modo in lucem prodiit, reverend. Gvilielmvs Newcome, dioeces. Waterford. in Irlandia epiſcopus digniſſimus. 4) Scholion ipſius ad locum noſtrum, quem vertit, *alas*, *the ſceptre of my ſon is deſtroyed*, eſt hoc: "Textum in mendo cubare planum eſt. Loco או, ſi talis particula exclamandi ſeu admirandi nulla extet, legas אוי ſeu אח. — נשש Syris ſignificat, *debilitatus infirmatus eſt*, teſte Caſtello. Conf. quoque נסס apud eundem. נשס a radice hebraica שׂסס valet *direptus*, *ſpoliatus eſt*. — Obſervandum, quod in chaldaica lingua נסיס eſt *perturbatus*, et nomen ſubſtantivum, *perturbatio*, *afflictio*. Alexandrinus cum reddat *ἐις παραλυσιν*, Syrusque למרתער *ad exagitandum*, *luxandum*, *elevandum*, *efferendum*, juxta Caſtellum; credibile eſt, habuiſſe illum nomen aliquod ſubſtantivum cum praefixo ל, veluti למשסה *ad direptionem*,

4) An Attempt towards an improved. Verſion, a metritrical arrangement and an explanation of the prophet Ezekiel, by William Newcome, D. D. Biſhop of Waterford and Maſter of the royal Iriſh Academy. Dublin. 1788. 4.

nem, hunc autem verbum aliquod cum praefixo ל, veluti לנתוש *ad extirpandum*, *deſtruendum*, ſeu לשאת, *ad auferendum*. Vulgata vertit: qui *movet* ſceptrum filii etc. Si participium נשא idem valeat quod תומך, haud dubitaverim ex hac auctoritate illud in contextum recipere, locumque vertere: *o qui geris ſceptrum filii mei*, (gladius) *ſpernit quamcunque arborem*. Vnus codex exhibet נשיא; duo extremam litteram ש habent ſuper loco, in quo antea aliquid eraſum fuit. Itaque vertas: heu principem, ſceptrum filii mei."

. Nos ſi quid videmus, dixerimus, verſionum veterum diſcrepantiam non ex vera lectionis varietate, ſed ex eo magis repetendam eſſe, quod in loco difficiliori interpretum quisque ſuo ingenio obſequutus ſenſum utcunque conſectatus ſit. Verba שבט בני מואסת כל עץ Alexandrinus reddit, *σφαζε, ἐξȣδενει, ἀπωθȣ παν ξυλον*. itane lectionem, quam reddit, שחט בזי מאס כל עץ, vere praeferendam dixeris editae? Praeterea vulgarem lectionem או נשיש confirmat non modo Chaldaeus, liberius hic, ut ſolet, exſpatians, ſed vel maxime Symmachus. Etenim Symmachi interpretatio, quam ſyriace redditam commode ſervavit codex Hexaplaris Ambroſiano-Mediolanenſis, continetur his verbis,

ܡܫܠܚܐ. ܐܘ ܢܥܪܘܩ ܡܢ ܫܒܛܐ ܒܪܝ ܐܬܒܣܝܬ.
ܐܣܬܠܝܬ ܡܢ ܟܠ ܩܝܣܐ *evaginatus. O fugiemus a virga, mi fili, averſatus es ab omni ligno.*

quae textui hebraico edito mirifice reſpondere, nemo non intelligit: niſi quis putet, loco נשיש tribuendum eſſe Symmacho lectionem ננוס ſive ננים. Nosmet itaque tenemus ac defendimus vulgatam lectionem, ejusque ſenſum tentamus conſtituere hac ratione. Nomen

Nomen שבט ad מאסת referri cum, quod antea obſervatum fuit, vetet generis diſcrepantia, jungendum cum נשׁרש: verbum autem שׁרש cum nuſpiam veniat cum ſimplici accuſativo; ſequitur, נשׁרש non verbum eſſe, ſed nomen, ex radice נשׁשׁ derivandum. Arabes autem a verbo ſuo نسّ nomen habent مِنَسَّة, quod *virgam* denotat. *Phiruzabadius* in lexico: والمنسّة نَسَسْتُ الناقةَ أَنُسّها Gjeuharius: بالكسر العصا نسّا اي زجرتُها ومنه المنسة وهي العصا علي مِفْعَلَة بالكسر وان همزي كان من نسأتُها h. e. *verbum* نسّ *futurum habet* انُسّ *infinit.* نَسّ, *diciturque* نسستُ *camelam, i. e. abegi. Hinc eſt nomen* مِنَسَّة, *baculus, ad formam* مِفْعَلَة, *cum Kesre: ſi cum Elif Hamzato ſcribatur, eſt a radice* نسأ: Neque vero hinc exiſtimandum, vocem منسّة unice de tali fuſte dici, quo camela propellitur. Certe cognatum nomen منساة, quod ejusdem plane uſus ac poteſtatis eſt, de baculo, quem Salomo rex manu gerebat, dicitur in Korano, Sur. XXXIV. 13. 5) — Hancce igitur baculi ſignificationem haud dubitamus

 ad

5) Maraccius, apud quem verſus eſt 14. mendoſe habet مِن سَاتَة, reſtituendum in مِنسَاتَة. conf. notam Geleloddini apud eundem, pag. 569. et Salium in not. ad h. l.

ad vocem כשׁישׁ transferre, locumque ſic interpretari: *o baculum, ſceptrum filii mei* (populi judaici), *ſpernit enim* (gladius ille) *qualecunque lignum*, h. e. neque enim ligni genus tam durum, cui findendo non par ſit ille gladius. Proprium autem ſenſum quod attinet, non poteſt ille jam dubius videri aut in longinquo poſitus. *Filius Jehovae* eſt populus, Jehovae olim ſacer carusque, Exod. IV. 22. 23. Hos. XI. 1. *Sceptrum* pro imperio dictum eſt. *Gladius* vim denotat ac potentiam, Babylonio a Jehova traditam ad alias gentes exagitandas ſubigendasque. Hoc itaque vult propheta: rempublicam judaicam certiſſime venturam eſſe in arbitrium poteſtatemque Babylonii, tanta cum vi reliquas gentes petituri, ut omnis propulſandi hoſtis conatus plane vanus futurus ſit atque irritus.

Hanc vero cogitationem *gladii* jam non protinus dimittit Ezechiel, ſed, ut fere ſolet, diutius illi immoratur et quaſi inhaeret, eandemque imaginem ſtudioſius exornat amplificatque.

Vers. 16 ויתן imperſonaliter, ut recte monet Dathius, accipiendum: at formula ויתן אתה למרטה לתפשׂ בכף vertenda non eſt, *tradetur autem politus, ut manu teneri poſſit*, ſed potius, quod etiam ex parallelismo cognoſcitur, hoc modo: *traditus fuit ut expoliretur*, i. e. jam jam politus eſt, adeoque paratus, ut absque mora prehendi adhiberique poſſit. חרב hic redundat quidem: ſed non eſt, cur ex auctoritate unius alicujus codicis Kennicott. vocem omittentis, gloſſema eſſe ſuſpiceris, in contextum ex margine demum illatum. Percuſſoris, הורג, nomine Babylonium indigitari, res ipſa loquitur, neque opus eſt, ut ex ſermonis univerſa ratione demum demonſtretur.

Vers.

Vers. 17 verborum מגורי אל חרב היו את עמי ſtructura talis eſt, ut non uno modo ea explicari mirum videri nequeat. Abvl Walidi 6) ſententia, quam refert Tanchvmvs, eſt haec: וקאל אבו אלוליד ראע אן מענאה מתל נופלים בחרב היו ודלך אן תכון ארמים אצליה ותכון מגורי מפעולי מן אלפעל אלכפיף פי מעני וכסאו לארץ מגרת אלדי הו מתל הפלת מגאנס ללסריאני פי קול ימגר כל מלך ועם ותכון אל במעני בא אלאסתעאנה מתל הנתוצים אל הסוללות ואל החרב אלדי מענאה בסוללות ובחרב וחרף את מזיד מתל ובא הארי ואת הדוב ונחוה ומים אלגמיע איצא עלי מענא מחדופה לגיר אצאפה פכאנה קאל נופלים בחרב היו עמי: h. e. *dicit Abul Walid, idem eſt ac ſi dictum eſſet* נופלים בחרב היו עמי, *etenim Mim radicale eſt, ac* מגורי *particip. paſſiv. in Kal. verbi* מגר, *quod extat* Ps. LXXXIX. 45. *ubi* מגרת *aequipollet verbo* הִפַּלְתָּ, *ex uſu chaldaico qui cognoſcitur ex Eſr.* VI. 12. *Particula* אֶל *poſita eſt pro* ב *inſtrumenti, quemadmodum Jer.* XXXIII. 4 אל הסוללות ואל החרב *dictum eſt pro* בסוללות ובחרב, *per aggeres oppugnantium gladiumque: particula vero* אֶת *redundat, ut* 1 *Sam.* XVII. 34 *in* ואת הדוב *aliisque locis ſimilibus; Mim tandem, nota pluralis, abeſt ut in forma regiminis, etſi non ſit in regimine: ut igitur plane idem ſit quod* נופלים בחרב היו.

Ff 5

6) *Abu'l Walid Merwân Ibn Dschannach*, Cordubenſis, princeps grammaticorum dictus Judaeis, is eſt, qui nomine R. *Jonae* ſaepiſſime laudatur a R. Dav. Kimchi. Scripſit ille ſaec. XII opus perutile, cujus altera pars, כתאב אללמע *liber ſplendoris*, grammaticam hebraicam complectitur, altera כתאב אלאציל, *liber radicum*, dictionarium eſt, voces formulasque hebraicas arabico ſermone exponens. Extat hic liber in bibliotheca Bodleiana, ſignatus in catalog. pag. 90 num. CCCCLVI. VII.

היו עמי. His quid ſibimet ipſi videatur ſubjungit Tanchum his verbis, ואקול איצא אנה יגוז אן תכון מגורי מתׄל מגור מסביב והו אלמכׄאף פיכון אצלהא מעתל אלעין ותכון אל מזידה ואת במעני ענד מתׄל ומאת בני ישראל פיכון כאנה קאל מגורי חרב היו עם עמי אי אן מכׄאף ארסיף צארת ענדהם ומצאחבה להם ואללה תע אעלם באלצואב: h. e. *mihi videtur ſtatui poſſe, quod* מגורי *hic habeat ſignificationem* timorum *ut Jerem.* VI. 25. *a radice mediae quieſcentis; quod* אל *redundet atque* את *valeat* apud, *ut alicubi in* ומאת בני ישראל; *ut igitur idem ſit ac ſi eſſet* מגורי חרב היו עם עמי, timores gladii ſunt apud illos, *iisque inhaerent. Deus autem ſummus novit quid ſit verum.* — Equidem haud magnopere dubitaverim ad Abul Walidi ſententiam accedere. Etenim nominativo, quando is ſubjectum definitum deſignat, non raro particulam את praemitti, idoneis exemplis probavit celeb. Schroederus, *Syntax. nom.* reg. XXXI. quibus ex ipſo Ezechiele addi poſſint haec: XVII. 17 אותו פרעה, *ipſe Pharao*; XXXV, 10 את שְׁנֵי הגוים, *duae illae gentes erunt meae.* Neque in voce מגורי forma regiminis extra regimen dubitationem juſtam habere poteſt. Malim tamen pro מגורי ſcriptam eſſet מְגֻרְרֵי, a גרר *rapuit*, quod gravius hic ac ſignificantius videri poſſit quam verbum מגר.

Vers. 18. Celeb. Michaelis, in *Notis* verſioni ſubjunctis, ſi audias, locus ita comparatus eſt, ut, quemnam ſenſum habere poſſit, ipſe quidem haud perſpiciat. Ven. Doederlein, negans de gladio ſermonem eſſe poſſe, quod in hebraeo maſculinum ſit, b. Vogelio ſuffragatur, reddenti: *explora Judaeos eorumque animum ſcrutare, quid eſſet* (prodeſſet), *ſi ille imperator non adeo ſperneret eos*, ſi clementius eos tractaret? Ven. Dathius autem putat, pro כי בחן ומה legen-

legendum eſſe, כִּי בְחוּנָה, hoc ſenſu: *probatus mihi erit gladius tum ſi virgam ſpreverit, ut illa non ſit amplius.* Sed in antiquis verſionibus non nihil cernimus, quod de veritate editae lectionis juſtam dubitationem injicere poſſit. Habet quidem Alexandrinus, ὅτι δεδικαίωται, et .Vulg. *quia probatus eſt:* ſed profecto hi interpretes ἀκριβείας grammaticae non erant tam vel intelligentes vel tenaces, ut incredibile nobis videri debeat, eos verbum בחן maſculinum retuliſſe ad nomen foemininum: et poſſunt, voce בֹּחַן pro nomine ſumta, ut eſt Eſai. XXXVII. 16. ſenſum verborum magis quam verba ipſa reddidiſſe. Syrus autem, vertens, *quoniam verificatum eſt hoc*, confirmat lectionem בחן, paſſive ab ipſo acceptam; confirmat quoque Symmachus, in codice Syriaco-Hexaplari, qui בחן ut nomen reddit ܘܡܢܐ ܒܘܚܢܐ *et quid probatio?* nec non Aquila, ὅτι ἠρεύνησεν, כִּי בָחַן. Et juſtam, ut nobis quidem videtur, interpretationem admittit lectio בֹּחַן. Etenim nobis verbum paſſivum eſt, neutraliter poſitum et vertendum: *probatio facta eſt*, veluti Eſ. XXIII. 1. שֻׁדַּד vaſtatum eſt, ſ. facta eſt vaſtatio; Jerem. XVIII. 12 נוֹאָשׁ deſperatum eſt, q. facta eſt deſperatio. (conf. celeb. SCHROEDER in *Syntax. verborum*, reg. LXI.) Reliqua verba ſic vertimus: *quid enim ſi vel ſceptrum haud ſperneret* gladius? h. e. egregium vero gladium, ſi ſceptro, facili opera diffindendo, parem ſe haud praeberet. Nempe verbum יהיה ad nomen חרב referre eo minus dubitamus, quo plura et certiora verbi maſculini cum nomine foeminino conſtructi exempla in hebraicis extant. (conf. SCHROEDER. loc. cit. reg. LVI.) — Sed placet apponere etiam, quae TANCHUM habet ad h. l. Ita vero ille, קאל אבן גנאח רׄצׄע אן בוחן פעל לם יסם פאעלה ואן כאן מלעיל ולם ידכר כיפיה דלך ילא מא יציר מעני גמלה אלפסוק ופיה מן אלצעובה ואלעסר מא תראה

תראה וקאל גירדה אן מענאה אנהם אמתחן אמרהם פלם יתֿבת קציב ללאהרה ואנה אואר בשבט אימרך ומואסת אנה אמה ישראל אלתי זהרת פי פואעה אללה פמר אמתחנת פלא תתֿבת בעד דֿלך אלא תגלא והטרד והדֿא שרח עלי טריק אלחדס ואללה אעלם:
h. e. *pronuntiat Ibn Dſchannach*, בוחן *v rbum eſſe impersonaliter poſitum, cum tono in penultima, ſed quomodo locum habere poſſit, et quis univerſi commatis ſenſus ſit, haud exponit. Eſt autem in eo nonnihil difficultatis, ut quisque videt. Sunt qui ſenſum ſtatuunt hunc, facto conditionis eorum examine jam non conſiſtere poſſe virgam ut vigeat; nomine* שבט *indigitari regem, voce* מאסת *autem populum judaicum, qui viguiſſet in timore Dei, ſed qui nunc, poſtquam exploratus eſſet poenis, non amplius ſubſiſtere poſſit, ſed abigendus ſit in exilium. Sed nonniſi opinationis loco habenda eſt haec expoſitio, et Deus novit.*

Vers. 19 quid ſit; *duplicabitur gladius ad tertiam partem ſ. vicem*, ſubobſcurum eſt. Putamus, ante vocem שלישתה ſubintelligendum eſſe verbum תִּהְיֶה, ut ad proximam certe ſententiam ſupplendum illud eſt, nec verbis hisce aliud quidquam ineſſe, niſi hoc: fore ut duplicata vi, immo triplicata, h. e. ſumma, maxima ſaeviat gladius. Senſus eſt, inquit Tanchum, *venturos illis hoſtes eſſe a variis partibus*, מענאה אן אלעדו אתיהם מן גהאת מכתלפה:

Extrema verba, החדרת להם, veteres ſic vertunt, ut de lectione החֹרֶרֶת cogitaſſe cenſendi ſint, niſi quod Symmachus, in codice Syriaco-Hexaplari habet ܡܢ ܕܠܥܠܗܘܢ *qui ſuper eos manumiſſus eſt.* Sed vanam atque ex negligentia ortam eſſe lectionem החררת ex eo intellexeris, quo verbi הרר prima conjugatio non

non alio quam paſſivo ſenſu ſolet uſurpari: editum autem הדרת, denominativum a הָדַר, etiam elegantius eſt ſignificantiusque. Caeterum notabile eſt, loco להם complures libros et Kennicottianos et De-Roſſianos exhibere lectionem לכם, quam parum abeſt quin genuinam pronuntiemus, quod paullo durior eſſe videtur, ac facillime tranſire poterat in להם, cum contra lectionis להם in לכם transformandae cauſa cogitari poſſit nulla.

Vers. 20 אבחת quid ſignificet, difficilis ſane quaeſtio eſt. Abul Walid in *libro radicum* negat ſibi ſuppetere derivationem vocis vel ſignificationem probabilem. Tanchum haec habet: אבחת חרב קיל למעאן אלסיף ובריקה בהסב אלמכאן וקיל רגיפה באן תכון אלהא בדל עין אי אבעת חרב מן והנה בעתה והמן נבעת מלפני המלך ועלי הדא תכון אלאלף מזידה ואלתא אצליה ליסת ללתאנית וקיל אן אלאלף בדל אלטא מן קבאלה אבטח 7) כמא דכרנא פי אלגד אלגד אלאול פתכון מתל טבחת חרב והו אלדבח ואלקתר: *dicitur ſplendor gladii ejusque coruſcatio, ut nempe ratio loci videtur exigere. Alii agitationem gladii denotari putant, littera* ח *poſita pro* ע, *et voce* אבחת *pro* אבעת, *coll.* Jerem. VIII. 15. Eſth. VII. 6. *ut* א *ſit littera ſervilis, et* ת *radicalis, neque nota foeminini. Alii volunt,* א *poſitum eſſe pro* ט, *adeoque* אבחת *pro* אבטח, *prout dictum a nobis eſt in parte prima, ut ſit* טבחת חרב, i. e. *mactatio et caedes.* Alios aliorum conatus refert J. H. Michaelis in *notis* ad h. l. Alb. Schultensius in *lexico hebraico* 8), cujus nonniſi duae plagulae typographicis formis deſcriptae

7) ſic certe habet codex, ſed minus recte.

8) vid. de hoc affecto opere Björnstahl in epiſt. vol. V. pag. 426 et 454.

ptae extant, praeeunte Coccejo, voci ſenſum *objurgationis* tribuit, ſumtum a verbo arabico اَبَّخَ et وَبَّخَ. Magis placere poſſit Castelli ratio, aſſerentis in lexico ſuo vocem arabicam اَبَاحَةٌ, quae extat 2 Maccab. XXVI, 6 et latine redditur *exterminium*. At vereor, ut haec ſignificatio confirmari poſſit. اِبَاحَةٌ, infinitivus quartae conjugationis, eſt ſi quis perſonae aut rei curam omnem ita penitus abjicit, ut ejusdem copiam atque uſum permittat omnibus. Et quamvis verbum in conjug. X a Gjeuhario Phiruzabadioque declaretur per استأصل, *eradicavit*, *perdidit;* ad primam tamen quartamque conjugationem exinde haud redit iſta ſignificatio. Illud autem certum eſt, verbum باح de eo uſurpari, quod non eſt reconditum atque ab aliis remotum, ſed apertum ac in omnium conſpectu poſitum. Quid ſi אבחת חרב, ex eo loquendi modo, quo Ezechiel dicit XX, 28 כעס קרבנם, *munera quae aegre faciunt* (Schroeder. Synt. nom. reg. VII. 2.) ſit *gladius apertus*, qui non ex inſidiis incautos tantum opprimat, ſed palam et aperte manifeſtis caedibus quaſi indulgeat. Sed in re incerta nihil definiendum putamus. Ill. Michaelis in *Supplementis ad lex. hebr.* vocem neglexit. —

Verba אח עשׂויה לברק ipſe poſt alios vertit: *frater fulminis factus eſt.* Sed cum locus aperte reſpiciat ad verſum 15, videaturque nonniſi repetere quae ibi dicta ſunt; malim אח eo uſu accipere, quem habet cap. VI. 11. ubi dolentis vox eſt. מעטה ad verbum מעט refert doctiſs. Doederlein, quod arabice ſit *glabrum*, *laeve eſſe*, non abnuente Dathio: ſed arabicum

bicum معط nonniſi de tali laevitate dicitur, quae fit demtis pilis, adeoque huc commode trahi nequit. Rectius alii, uſi verbo عطا, quod in prima conjugatione valet *tenuit*, *accepit quid*, in quarta fecit ut alius acciperet, i. e. *dedit*, *porrexit*, vertunt: *traditus*. Poſſis etiam ex alio ejusdem verbi uſu reddere, *inſervire factus eſt*, i. e. aptatus, paratus ad mactandum.

Phiruzabadius: عاطي الصبيّ اهله عمل لهم وناولهم ما ارادوا وهو يُعاطيني ويعطّيني ينصغني ويخدمني وقوسٌ عُطْوُي كسكري سهلة وسمّوا عطاءً وعطيّة, h. e. *dicitur de puero*, عاطي اهله, *in tertia conjugatione, ſi ſuis inſervit, et praeſtat quod volunt. Verbum in tertia, nec non ſecunda conjugatione tranſitive cum accuſativo perſonae valet*, inſervire, operam praeſtare. *Atque* arcus *dicitur* عطوي, *ad formam* سكري, *qui in jaciendis ſagittis tractabilem ſe exhibet*, *nec non* عطاء et عطيّة. Paulo aliter Gjevharius: فرسٌ عطوي علي فعْلي مُواتية سهلة equus *dicitur* عطوي, *ſi tractabilis ſit et lenis*. Eſt itaque מעטה fere idem quod הוחדה vers. 15. niſi quod illud latius pateat, hoc adſtrictius ſit. Codex Regiomontanus loco מעטה habet מרוטה, quod gloſſema eſſe videtur, forte ex margine demum in orationis ſeriem illatum.

Vers. 21. verbi התאחדי ſenſum jam Abul Walid ex arabico petendum eſſe vidit, qui in *libro radicum* ſic, התאחדי הימני תפסי אסתאחדי אי אנפרדי באחדי אלג׳האת יקאל אסתחד אלרג׳ל אד׳א אנפרד, h. e.

h. e. *verbum* התאחדי *idem valet quod* استأحدي, *nempe* ſecede in unam partem: *dicitur enim de aliquo* استأحد, *quam ſeceſſit ac ſeorſim eſt.* Sed nos maluimus vertere, *operam da*, ex illo uſu verbi استأحد, quo valet, *animum addixit advertitque et operam dedit*: conſentiente fere Tanchumo, qui ſenſum verborum התאחדי השימי perhibet eſſe, תאמלי ותעקלי, *attente conſidera et prudenter age.* Sunt nonnulli codices, qui vel vere habent, vel habere viſi ſunt התאחרי, egregia, inquit ill. Michaelis in *Supplementis ad lexica hebr.* pag. 55. ſententia, modo ita vertere liceat: ad tergum, ad dextram, ad anticam, ad ſiniſtram verte te. Alexandr. et Vulg. reddunt, *ὀξύνȣ*, *exacuere*, quod ipſis obverſaretur verbum חדד; Syrus, *fortis eſto*, התחזקי. Vnus etiam codex De-Roſſianus primam ſcriptionem התאחדי mutavit in התאחזי. Nos quid in recepta lectione jure deſiderari poſſit, haud cernimus; eſt enim vox exquiſitior, eaque ſimul ita comparata, ut mirifice reſpondeat parallelo השימי (לב), *attende.*

Vocem מעדות, quod genere differt a פנים, ſuſpectam habet ven. Dathe, haud alienus ab Houbigantii conjectura, reponendum eſſe עמדת ſeu העמדת ex 2 Reg. VIII. 11. At quum, monente ipſo Dathio, in antiquis verſionibus ad firmandam hanc conjecturam nihil adſit adjumenti, atque etiam codices haud diſſentiant, omnino acquieſcendum videtur in lectione edita. Caeterum verbum יעד eo ſenſu, quo hic venit, etiam arabice uſurpari, non ſolum ex verſione judaeo-arabica intelligitur, ſed et ex Tanchumi expoſitione, quae haec eſt, אָנָה פָּנַיִךְ מֻעָדוֹת אלי אין תגהך מיעוראיא ילאאו אלגהאת קצדך אלדי ועדת נפסך באן תלהגי

תלתני אליה ענר שודך:, *hebraica verba ſignificant, quocunque conſtituta ſit facies tua, i. e. in quamcumque partem fuerit directio tua quo conſtitutum ſit fugere in adverſitate tua.* At in eo haud leviter fallitur, quod ad populum ſpectare haec verba exiſtimat. Ad gladium enim ſubito convertitur ſermo hic haud mediocriter concitatus; poſſis etiam ad initium verſus ſubintelligere verbum אֹמַר, *dicam.*

Tandem vers. 22 animo vehementiſſime commotus propheta perhibet Deum ex clade populi laetitiam capturum eſſe haud mediocrem, atque exortae ſuper illum irae ſuae tempeſtati veniam cedendi prius haud conceſſurum, quam omnis in eum deſaevierit. Ad הנחתי ſubintelligendum eſt בו, ſeu בעם הזה, ex V. 13. XVI. 42. XXIV. 13.

Sequitur vers. 23 alia oratio. Jubetur propheta duas ſibi vias fingere, quibus proficiſci poſſit rex Babylonius cum copiis, ex eodem loco ductis, et ad bivium conſtituere ſpatium, in quo conſiſtere rex poſſit cum exercitu. Heic enim ſubſtituturum eſſe ac conſilia agitaturum, utra ſibi via procedendum ſit eâne quae Rabbatham, principem Ammonitarum urbem, an ea quae Hieroſolymas ducat? בראש דרך non poteſt de fine viae intelligi, ut ill. Michaelis habet, nam de principio dictum eſt בראש vers. 26. Itaque vertendum: *ſub initium viae quae ducit ad urbem alterutram.*

Vers 25 alterum hemiſtichium, ואת יהודה בירושלם בצורה concise dictum eſt, pro ודרך תשים יהודה — —. Pro ואת יהודה בירושלם videtur rectius dicendum fuiſſe ואת ירושלם ביהודה, ut quoque ven. Dathius vertit, *altera Hieroſolymam in Judaea munitam.* Sed conſentiunt cum ordine verborum

hebrai-

hebraicorum verſiones antiquae, et poſſis בירושלם vertere, *unacum Hieroſolymis*, ut idem fere ſit ac וירושלם, quod habent quatuor libri Kennicottiani. בצורת Alexandrinus vertit *ἐν μέσῳ αὐτης*, acſi eſſet בתוכה, et Symmachus in codice Syro-Hexaplari, *in anguſtia*, בְּצָרָה. Vocabulum דרך hoc verſu metonymice poſitum pro loco, quo via euntem deducit.

Vers. 26 ad verba קלקל בחצים haec habet Tanchum, קִלְקַל בַחִצִּים קלקל אלסהאם אי חרכהא עלי טריק אלתפאל וקיל אנה מן מעני אלכפה אי אסתכפהא יעני אכתאר מנהא מא הו אכף ליחמלה אלהוא מסאפה אבעד ואלאול אליק במנאסבה אלמכאן:, h. e. *hebraicum* קלקל *hic idem ſignificat quod arabicum* قلقل, *nempe commovit ſagittas, ominis cauſa. Putant quidem alii, ſignificatum levitatis hic locum habere, ut* קלקל *ſit, levitatem ſagittarum exploravit, ſeu elegit eam, quae levior eſſet, ut mitteret eam per aërem longius: ſed illud convenientius eſt pro ratione loci.* Haec vero per ſagittas, nec pennis nec ſpiculis inſtructas, ſeu virgas, divinandi ratio, graecis *βελομαντια* dicta et *ῥαβδομαντια*, qualis apud Arabes antiquiores fuerit, nam de Babyloniis nihil conſtat, copioſe exponit Pocockius in *Specimine hiſt. arab.* pag. 323 ſq. Nempe, cum eſſet alicui vel ſuſcipiendum iter, vel ducenda uxor, vel aliud magni momenti negotium peragendum, ſagittas, quas tres in vaſculo incluſas habebant, ſolebant conſulere. Earum primae inſcriptum erat, امرني ربي, *juſſit me Dominus meus*, ſecundae, نهاني ربي, *prohibuit me Dominus meus*, tertia erat غفل, h. e. nulla nota inſignis. Harum unam manu extrahenti ſi occurreret illa, quae juberet, alacri animo, tanquam monente Deo, pergere; ſin illa, quae vetaret, deſiſtere; quodſi *ἀγραμματος* illa, reponere, donec

nec proditet, quae vel juſſu praeiret, vel interdicto occurreret. Credibile igitur eſt, etiam Babylonium ita in hoc negotio verſatum fuiſſe, ut ſagittas adhiberet alteram Rabbathae, Hieroſolymarum alteram nomine vel ſigno notatam. Certe Hieronymus rem eodem modo exponit ad hunc locum. Stabit, inquit, in ipſo compito, et ritu gentis ſuae oraculum conſulet, ut mittat ſagittas in pharetram et commiſceat eas inſcriptas, ſive ſignatas nominibus ſingulorum, ut videat, cujus ſagitta exeat, et quam prius civitatem debeat expugnare. Conferendus quoque locus Nuweirii, a Reiskio allatus in libello, cui titulus eſt, *Sammlung einiger arabiſchen Sprüchwörter, die von den Stecken oder Staeben hergenommen ſind*, pag 25. — Ejusmodi ſagittae dicebantur قداح الاستقسام, h. e. tales, quibus quis edoceri vellet, quid ſibi demenſum ſit atque decretum. At Muhamedes iſta conſuetudine, ſagittis ſortiendi divinandique, graviter ſuis interdixit in Korano, Sur. II. 219 (edit. *Hinckelmann.* vers. 215.) V. 4. 99. 100. (edit. *Hinck.* vs. 92. 93.) *)

Vers. 27. verba בימינו היה הקסם ירושלם varie redduntur ab interpretibus. Alexandrinus: *ἐκ δεξιων ἀυτȣ ἐγενετο το μαντειον ἐπι Ιερȣσαλημ*, atque eo-

dem

[*) Abulfeda, *Annal. Muslemic.* Tom. I. pag. 162 refert, in praelio Honainitico *ſagittas divinatorias ſecum in pharetra* habuiſſe Abu-Sofianum, وكانت الازلام معه في كنانته. Et Reiskius quidem, in nota, negat ſe ſatis aſſequi, cui bono ſecum traxerit ſagittas divinatorias Abu-Sofian, niſi forte id factum ſit, ut iſtarum ſagittarum incantatione cladem copiis Muhammedis efficeret. — Nobis credibilius eſt, uſum eſſe hominem ſagittis, ad divinandum de ſucceſſu exituque praelii.]

dem modo Vulgatus, *ad dexteram ejus facta eſt. diui-natio ſuper Jeruſalem.* Ill. Michaelis, reſponſum erit, ad dextram, verſus Hieroſolymas, arictes eſſe ponendos. Ven. Dathe: divinationes indicant, verſus dextram pergendum eſſe, verſus Hieroſolymam. Nobis videntur verba alium ſenſum non admittere niſi hunc: dextra ſua tenebit divinationem: Jeruſalem, h. e. dextram in vaſculum immiſſam ad ſagittam inde depromendam quum reduxerit, eam tenebit ſagittam, quae nomen Jeruſalem ſibi habet inſcriptam. Neque enim חקסם dici poteſt in regimine poſitum, ob ה nomini praefixum, ſed הקסם ירושלם ita accipiendum, ut ſit: reſponſum quod continetur voce, *Jeruſalem.*

לפתח פה ſi de hominum ore aperiendo intelligas, quod Dathio placuit; non modo languidior videri poſſit haec formula, ſed et ob ea, quae mox ſequuntur, plane ſupervacua. De moenibus autem perrumpendis ſi accipias; orationi minus accommodatum eſt quod additur ברצח, *cum caede.* Sed licet ברצח reddere, *frangendo, contundendo* ex uſu linguae arabicae, in qua رضخ et رضح idem valet quod كسر. — דיק non *turrem* eſſe, ſed vallum ſeu murum, quo urbem obſeſſosque circumvallare ſolebant obſidentes, ex uſu verbi arabici اداق *cinxit*, recte docet Michaelis in *Supplem. ad lex. hebr* hac potiſſimum ratione uſus, quod nomen hoc conſtanti uſu nonniſi ſingulariter dicatur: cui addi poſſit etiam haec, quod in narratione hiſtorica Jerem. LII. 4 obſidionis initium ab hoſtibus factum eſſe perhibetur, ut contra urbem exſtruerent דיק; quod de turre exſtructa omnino intelligi nequit.

Vers. 28 לחם fere uno conſenſu ad Judaeos refertur, quod mirum videri poſſit. Etenim ordo ipſe ora-

orationis adſtrictiorque nexus ſuadet, ut putes, ea nunc commemorari, quae proxime poſt eductam illam ſortem, non quae deinceps demum, poſtquam fama rei ad Judaeos perveniſſet, geſta ſint. Hinc fit, ut qui ad Judaeos haec pertinere volunt, ſenſum loci omnem obſcurum habeant ac perquam impeditum: ut Michaelis etiam verba שׁבעי שׁבעות להם plano intacta reliquerit in verſione. Nos vero לָהֶם ad Babylonios referendo ſenſum aſſequimur hunc: rem illis plane inopinatam atque incredibilem viſam eſſe, quod et munitiſſima eſſet Judaeorum urbs, et Numinis, cujus innumera extarent facta mirabilia, praeſidio gauderet; juraſſe alios, fraudem ſubeſſe omini, alius certam ejusdem fidem aſſeverantibus: tandem fluctuantium animos ita compoſuiſſe Regem, ut diceret, eam nunc eſſe Judaeorum pravitatem, atque in patrium Numen impietatem, ut non ſit cur de urbe eorum expugnanda quisquam deſperaret. — Ad שׁבעי שׁבעות להם ſubintelligendum הָיוּ. Pronomen הוא ad eundem referatur neceſſe eſt, ad quem ſpectat pronomen in בזכרנו. עון dictum pro עֲוֹנָה. Abruptum dixeris parcumque verborum ſic ſtatui ſermonem: at talis profecto ſtatuendus, quomodocunque ſenſum expoſueris, nec alienum ab hoc loco videri poteſt ejusmodi dicendi genus abruptum acceleratumque.

Nunc vers. 29 ad Judaeos ſubito convertitur oratio. Quod vero effeciſſe dicuntur, ut in mentem veniret ipſorum pravitas, id ſane alium ſenſum habere nequit, niſi hunc: tantam apud illos invaluiſſe morum perverſitatem, ut publice nota atque inter barbaras etiam gentes pervulgata ſit. Idem valet formula יַעַן הַזְכַּרְכֶם, *quod in memoria ac ſermone eſtis omnium,* dicta pro יַעַן הַזְכַּר עֲוֹנְכֶם — Hoc igitur vult propheta: veriſſime judicare Babylonium, in pravitate Ju-

 daeorum

daeorum poſitam eſſe veram et certam cauſam, cur pereundum ſit reipublicae atque in poteſtatem barbarorum veniendum.

Ab univerſo populo ad regem, Zedekiam, tranſit oratio vers 30. 31. חלל Alexandrinus vertit βεβηλε, Vulg. *profane*, conſentientibus Syro Symmachoque. Et aptior omnino hic videtur haec ſignificatio altera vulgatiore, quoniam poſtea demum de poena infligenda ſermo ſequitur. עון קץ *pravitas finis* eſt pravitas ſumma, extrema; fini proxima. Michaelis minus adſtricte ad verba hebraica reddit: cujus extremum tempus meſſis peccatorum adeſt. הסיר, הרים poſſit quidem imperative dictum eſſe: ſed cum mox הגבה et השפיל infinitivus ſit, loco verbi finiti poſitus, credibile eſt, et הסיר dictum eſſe pro אסיר, ארים pro ארים. זאת non eſt ad העטרה reſtringendum, ſed neutraliter accipiendum, ſic: quae nunc eſt rerum conditio, eadem amplius locum non habebit. Formam vocis השפלה ſic declarat Tanchum, ואלהא פי חשפלה ללתפכים ואלמבאלגה לא ללתאנית מתל נחלה עבר על נפשינו וגירה: *He in voce* חשפלה *non eſt* ה *foemininum, ſed eſt intenſionis cauſa additum ut in* נחלה Ps. CXXIV, 4 *aliisque.* Intenſivum eſſe hic He paragogicum judicat quoque celeb. Schroeder, ſect. IX de particulis, reg. CLXV. Ceterum ſententia: quod humile eſt, extollam, et quod elatum, humiliabo, univerſe eſt accipienda, ut ſimiles aliae formulae, 1 Sam. II. 5 ſq. Eſai. X. 33. Ezech. XVII, 24. al. nec quis humilis hic, quisve elatus dicatur, anxie disquirendum. Senſus, penes Jehovam eſſe rerum omnium ſummum arbitrium, ab ipſo ſolo ſtupendas converſiones proficiſci.

Vers.

Vers. 32 pronomen in אשימנה non habet, quo reſpicere poſſit, niſi העטרה. עוה Alexandrinus reliquique tres interpretes graeci reddunt *ἀδικιαν*, recte, ut nobis videtur, atque ad uſum verbi עוה, Dan. IX. 5 non minus quam ad ſenſum accommodate. Senſum vero putamus eſſe hunc: nefas eſto, interdictum ſit, ea corona uti! — זאת poſſis itidem referre ad העטרה, hoc ſenſu: etiam haec corona nulla facta eſt: לא ſubſtantive ſumto (conf. Schroederi *Synt.* reg. XCIII.) et verbo ſubſtantivo ad praedicati genus conformato, ut Ez. XXXV. 11 (vid. loc. cit. reg. LXIV.) Poſſit autem formula גם זאת לא היה etiam hoc modo intelligi, *tale quid adhuc factum non eſt:* quod fere aptius eſſe videtur, ac verbo praeteriti temporis convenientius. Aliter Tanchum, גם זאת לא היה מתל לא תהיה אי והדה ארחאל איצא. לא תדום ולא תבקא: h. e. היה *dictum pro* תהיה, *hoc ſenſu: neque haec conditio erit durabilis.* — In verbo ונתתיו dubium eſt, utrum pronomen reſolvendum ſit in לו, ut in נתתני *dediſti mihi*, Jos. XV. 19. תנוני *donate nobis*, Jud. XXI. 22. an ad nomen המשפט referendum. Quis vero ille ſit, ad quem jus pertineat, minus expeditum eſt. R. Tanchum, recitatis aliorum opinionibus, qui vel ad Iſmaëlem (Jerem. XLI. 1) haec referrent, vel ad Nebucadnezarum ipſum, ob verba Jer. XXXIX. 5. rem in dubio relinquit. Grotius Zorobabelem intelligit. Communis fere opinio fert, locum de Meſſia eſſe accipiendum. Memorabile eſt, eſſe codices qui habeant אשר לא המשפט. Kennicottus duos commemorat, qui certo 9), duos qui forte

9) Tertius, 300, qui notas criticas deſignat, bibliis Mantuae 1742 editis adjectas, ad hujus ordinis teſtes referri haud debebat. Etenim R. Norzi ad h. l. non teſtatur niſi hoc, unum aliquem codicem margini ſuo inſcri-

forte hanc lectionem profiteantur: et celeb. De-Rossi ex ſui codicis, 782, qui Kennicotto eſt 409. margine notam refert, in aliis libris lcgi לא המשפט. Hac autem lectione poſita equidem nullus dubitaverim, Nebucadnezarem eſſe qui his verbis deſignetur, hoc ſenſu: tale quid antea factum non eſt, donec veniret qui jus perdendae reipubl. Judaicae non haberet, niſi a me acceptum. Verum et ipſa vulgaris lectio לו המשפט a tali ſenſu non videtur aliena eſſe. Babylonius enim, diverſa ratione, et *jus non habere* dici poterat, quod ſui juris eſſet respubl. judaica, et contra *jus habere*, quod traditum ac conceſſum ipſi eſſet a ſummo rerum arbitro. Quid igitur ſi ſenſum dixeris eſſe hunc: *nunquam id antea factum eſt, donec adeſſet, cujus eſſet illud perficere, me jus atque poteſtatem illi largiente.* Certo lectio לא aliam enaſcendi occaſionem habere non potuit, quam quod eſſent, qui locum ad Nebucadnezarem ſpectare cernerent, ſed offenſi acerbiore formula, quae barbaro regi jus in populum judaicum tribueret, lectione לא mitigandum eſſe putarent ſermonem emolliendumque: cujus rei alia exempla non deſunt in libris hebraicis.

Quod reliquum eſt capitis, ad Ammonitas pertinet. Etenim quod praevideret Deus, fore ut Ammonitae, quod et ab Edomitis praecipue aliisque vicinis gentibus factum eſt, de excidio urbis reique publicae judaicae ſuperbius exultent glorienturque, profugosque Judaeos multis variisque moleſtiis afficiant, quod alia oratione cap. XXV. 1—7 copioſius exponit propheta; denuntiari voluit ac publice declarari, non eſſe cur

inſcriptum habere לא המשפט ספרים אחרים. Et cel. De-Rossi putat, quem Norzius innuat librum alium non eſſe quam ipſum illum, olim Taurinenſem, nunc ſuum, 782.

cur inſolentius ſe efferant Ammonitae, quod, quae Judaeis immineat, graviſſima calamitas et ipſis decretà ſit et certo parata. Nec eventu ſuo deſtitutum fuiſſe oraculum, ex Flavii Josephi *Archaeol. jud.* demonſtrabile eſt, qui Lib. X. cap. IX. §. 7 edit. Havercamp. refert, quinto poſt Hieroſolymorum vaſtationem anno exercitum deduxiſſe Nebucadnezarum in Coele-Syriam, eaque occupata et *Ammonitis* et Moabitis bellum intuliſſe, deinde redactis in ſuam poteſtatem iſtis gentibus in Aegyptum profectum eſſe, rel. — Res ipſa igitur, hiſtoria lucem affundente, obſcuritatem non habet: modo cave alium nunc gladium induci exiſtimes ac illum, quem ſuperiore oratione, vers. 14 ſqq. identidem commemoravit propheta: at ſunt voces quaedam ſingulae, verborumque formulae, de quibus nonnihil monendum ſupereſt.

Vers. 33 חרפתם active ſumendum eſt, ut Zephan. II. 8 חרפת מואב eſt ignominia Moabitarum, quam hi Judaeis intulerunt. להכיל dictum putatur pro להאכיל. At ſi vel maxime liceat, verbo האכיל, quod alias ſignificat *cibare*, conſumendi ſenſum tribuere; parum tamen concinne, noſtro quidem ſenſu, dicitur gladius ad id politus ut conſumat. Poliendo gladio enim non id agitur efficiturque, ut acie ſua nocentior, ſed ut ſpecie ſit ſpectabilior: et ſupra quoque vers. 15 diſerte gladius dicitur eo fine politus fuiſſe, ut ſuo fulgore coruſcaret. Itaque malim הכיל ad verbum כול referre, ut *ad continendum* ſit, quantum continere poteſt, i. e. quantum fieri potuit, quantum ſatis eſt: quo fere ſenſu vocem להכיל Ezechiel quoque uſurpat XXIII. 23 מרבה להכיל, *amplus erit quantum fieri poteſt.* Adverbii igitur vim quaſi ſuſtinet להכיל, et למען ברק proxime cohaeret cum voce מרוטה, hoc modo: politus eſt quam diligentiſſime ut refulgeat.

 Vers.

Vers. 34 לחת pendet a verſu proximo, quo gladius jam ſtrictus dicitur paratusque ad irruendum. אותך ad aliud nomen reſpiciat neceſſe eſt, quod eodem pronomine proximo, לך, innuitur, gentem ſcilicet Ammoniticam. Igitur ſenſus verborum לתת אותך אל צוארי חללי רשעים hic eſt: ut vos quoque addat gladius ad colla eorum, qui occiſi ſunt de improbis, h. e. ut idem vobis eveniat quod illis improbis, qui jam caeſi ſunt proſtratique. רשעים Judaei ſunt; *colla occiſorum* poëtice dicuntur pro occiſis, ad innuendum, truncos illos relictos eſſe, quorum a collis capita fuiſſent avulſa.

Vers. 35 difficultatem habet formula השב אל תערה, quod quis ſit, qui reponere gladium jubeatur, haud perſpicitur. Ammonitis quo minus haec verba dicta ſint, obſtat et genus verbi maſculinum, et magis etiam ſermonis ratio univerſa. Neque ad Babylonium illa referri queunt, quod qui ipſe gladii nomen habet, non poteſt niſi duriſſimo dicendi genere ad gladium ſuum recondendum impelli. Ven. Dathivs intranſitive accepto verbo השב, pro תערה ſtatuit lectionem תַּעְרָהּ, a Vulgato Syroque interprete expreſſam, quam ven. Moldenhawervs quoque praeferendam eſſe editae exiſtimat. Nobis contra non videtur lectione mutanda opus eſſe: etenim poteſt השב infinitivus eſſe pro futuro poſitus, ut vers. 31 aliisque in locis permultis. (Schroederi *Syntax. verb.* reg. LIV.) Senſum autem quod attinet; eo reſpectu dicit Deus ſe effecturum, ut gladius in vaginam reponatur, quod Babylonius poſt expugnatam urbem terramque judaicam cum exercitu domum ſeſe recepturus eſſet, illaeſis tantisper intactisque Ammonitarum finibus. Sed addit ſtatim, futurum tamen eſſe, ut et Ammonitae, intra patrios etiam fines, hoſtilem illum exercitum experiantur, ferro

et

et incendiis omnia pervaſtantem: quod quinto poſt expugnatam Hieroſolymam anno factum eſſe ante obſervavimus. — Formulae במקום אשר נבראת et בארץ מכורותיך eodem prorſus ſenſu dicuntur, quo deinceps uſitatiore loquendi modo dicitur בתוך הארץ, verſu ultimo. In vocabulo מכורות, quod formam quidem habet a verbo כור, ſignificationem vero a כרה fodit, videtur alluſionis quidquam eſſe ad id, quod hebraeis primi familiae ſeu gentis auctores cum *fonte* comparantur ſeu *puteo*, progenies cum *aqua* inde emanante. Eſai. LI. 1. Igitur ארץ מכורות העם proprie eſt terra ubi extant loca defoſſa, e quibus gens, quae terram habitat, emanavit. Aliter, ſed minus probabiliter, Abul Walid in *libro radicum*, ואעלם אן מכורותיך ומולד במקום אשר נבראת בארץ מכורותיך לא ארץ מכורותם אחסן מא יקאל פיה אן תבדל אלכאף ברלא מן גים מגורותיך ומגורותם אביא להם מן מעני וכי יגור אתכם גר: h. e. *ſcito, quod attinet nomen מכורה tribus locis obvium, optimum quod de eo dici poſſit eſſe hoc, quod* כ *poſitum ſit pro* ג *ei ſignificatio derivanda ex illo uſu verbi* גור, *quem habet* Exod. 12, 48. Similiter Tanchum in commentar. ad Ezech. XVI. 3. מכורותיך ומלדותיך מתל מגורותיך מכורות אי מולדך ומסכנך ואלחולם פי מוצע אלשורק: h. e. *idem quod* מגורות, *nempe habitatio, et Cholem poſitum pro Schurek.* Auctor verſionis arabicae, qui vertit في بلد بيعك, *in terra emtionis ſ. venditionis tuae,* ad verbum מכר referendum eſſe nomen exiſtimavit.

Qui reliqui ſunt duo verſus, explicatione haud egent. Sequitur itaque capitis interpretatio noſtra latina.

1. *Jehova mihi haec dixit.*

2. *Homo, converte te meridiem verſus, et loquere verſus auſtrum, et vaticinare ad ſylvam auſtralem.*

3. *Haec vero dicas ſylvae auſtrali: percipe dicta Jehovae, Jhova haec dicit: Ego accendo in te ignem, qui conſumet in te arbores virides omnes, omnesque arbores aridas; non extinguetur flamma graviſſima, ante quam ea conſumta ſint omnia a meridie ſeptentrionem verſus.*

4. *Atque intelligent homines omnes, a me Jehova eam accenſam fuiſſe, haud extingui poterit.*

5. *Et dixi ego: ah Domine Jehova, exprobrare mihi ſolent illi, me nonniſi parabolis uti. —*

6. *Tunc haec mihi dixit Jehova:*

7. *Homo, converte te verſus Hieroſolymam, et loquere ad loca ſancta, et vaticinare ad terram Iſraëliticam.*

8. *Dicas autem terrae Iſraëliticae: haec dicit Jehova, Ego contra te ſurgam, ſtringamque gladium meum, et exſcindam ex te inſontes reosque.*

9. *Quod decrevi exſcindere ex te inſontes reosque, ideo ſtringatur gladius meus in omnes homines a meridie ad ſeptentrionem.*

10. *Ac intelligent omnes homines, a me Jehova ſtrictum eſſe gladium; non redibit* (in vaginam)

11. *Tu itaque, homo, anhela; cum dolore in lumbis et amariſſimo fletu anheles, illis praeſentibus.*

12. *Ac ſi ex te quaeſiverint, quare anheles, reſpondeas: ob nuntium futuri mali, quod quum avenerit, liqueſcet omne cor, remiſſae erunt manus omnes, concidet omnis animus, et omnia genua lababunt. En eveniet et perficietur, inquit Dominus Jehova.*

13. *Et*

13. *Et Jehova mihi dixit haec:*

14. *Homo, vaticinare his verbis: haec me Jehova dicere juſſit, gladius eſt exacutus, atque etiam politus.*

15. *Ut bene mactet, exacutus eſt; ut bene fulguret, politus eſt. O virgam, ſceptrum populi mei! ſpernit* (gladius) *omne lignum.*

16. *Traditus fuit ad poliendum, ut manu prehendi; ipſe exacutus fuit, gladius, ipſe politus, ut in manum percuſſoris tradi poſſet.*

17. *Clama et ejula, homo, paratus enim eſt contra populum meum, contra omnes ipſe principes Iſraëlis; projectus ad gladium erit populus meus, ideo percute femur!*

18. *Nam probatio facta eſt, et quid, ſi vel virgam non ſperneret* (gladius)? *inquit Dominus Jehova.*

19. *Tu vero, homo, vaticinare, et complode manus; duplicata vi, triplicata ſaeviet gladius, multos perimet, perimet primarios etiam, in penetralia quoque illos perſequetur.*

20. *Ut concidat animus, et multi pereant, ad omnes eorum portas conſtitui apertum gladium: ah, factus eſt ad fulgurandum, aptatus ad mactandum.*

21. *Operam da, verte te ad dextram: attende, verte te ad ſiniſtram: quocunque tendis,* (perge.)

22. *Atque etiam ego manibus plaudam, iramque meam inſiſtere faciam. Ego Jehova effatus ſum.*

23 *Haec mihi dixit Jehova:*

24. *Tu, homo, pone tibi duas vias, quibus progredi poſſit gladius regis Babylonii, ex eadem regione procedant ambae: et ſpatium fac; in principio viarum, quarum ad urbem ducit, fac* (illud ſpatium.)

25. Viam

25. *Viam nempe facias, qua venire poſſit gladius Rabbatham Ammoniticam, et viam, qua venire poſſit in terram judaicam, Hieroſolymamque, urbem munitam.*

26. *Etenim conſiſtit rex Babylonius ad bivium, ad viarum divortium, ut divinationem inſtituat: concutit ſagittas, conſulit Theraphim, jecur inſpicit.*

27. *Dextra ſua tenet divinationem: Hieroſolyma! ut admoveat arietes ad aperiendum aditum contundendo, ut tollere jubeat clamorem bellicum, ut admoveat arietes portis, ſtruat aggeres, erigat vallum.*

28. *Videtur illis omen mendax — jurant viciſſim — at Ille mentionem facit pravitatis* (urbis), *quae ut expugnari poſſit ſpem faciat.*

29. *Propterea ſic dicit Dominus Jehova, quod vos facitis alios commemorare pravitatem veſtram, cum conſpicua ſint ſcelera veſtra, et pateant veſtra peccata, in tantis veſtris flagitiis, quod, inquam, in fama eſtis* (pravitatis), *capiemini.*

30. *Ac tu, profane, improbe, princeps Iſraëlis, cujus dies venit, tempore pravitatis extremae.*

31. *Haec dicit Jehova: removeo cidarim, et tollo coronam; ut nunc eſt, non erit amplius: quod humile eſt, exaltabo, quod elatum, humiliabo.*

32. *Nefas eam reddam! factum id non eſt, donec veniret penes quem jus eſſet, quod ipſe illi concederem.*

33. *Et tu, homo, vaticinare et dic: Sic ſtatuit Dominus Jehova de Ammonitis eorumque ignominia; dic, inquam, gladius, gladius eſt ſtrictus ad mactandum, politus ſummopere, ad fulgurandum,*

34. Ut,

34. *Ut, dum vanis viſionibus divinationibusque lactaris, adjiciat te ad colla eorum, qui occiſi ſunt de improbis, quorum dies venit, in pravitate ipſorum extrema.*

35. *Reponam gladium* — (at) *in loco quo nata es, in terra originis tuae puniam te.*

36. *Et effundam ſuper te iram meam, igne aeſtus mei afflabo te, et tradam te in vim hominum ferocium, qui ſunt in perdendo exercitati.*

37. *Igni cedes in pabulum, ſanguis tuus erit in terra fuſus, peribit tui memoria. Nam ipſe Jehova effatus ſum.*

XV.

PSALM. CVII.

Pſalmus, de quo agere inſtituimus, tantum quidem abeſt, ut vel multis vel gravioribus difficultatibus laboret, ut potius inter faciliores ipſe referri poſſit. Sed de ratione tamen carminis univerſa, eiusque poëtica conformatione videmur nobis nonnihil tradere poſſe, quod interpretum, quos pſalmi nacti ſunt, et multorum et praeclarorum diligentiam effugerit.

Atque hoc quidem latere haud facile quemquam poterat, conſtructum eſſe carmen ex partibus ſeu ſtrophis quinque, quarum fines et termini haud difficulter deprehenduntur, quamquam et ipſos non ab omnibus recte conſtitutos reperias. *Primo* enim in ſcenam producuntur, qui poſtquam, ſedibus ſuis expulſi, ſummam cibi potusque penuriam paſſi eſſent, reſtituti ſint a Deo in rem familiarem, v. 2 — 9. *ſecundo*, qui ex carcere et vinculis in libertatem aſſerti, 10 — 16. *tertio*, qui ex morbo graviore liberati, 17 — 22. *quarto*, qui ex immani procella ſalvi in portum deducti, 23 — 32. quibus *denique*, mutata nunc orationis forma, ſubjungitur imago terrae, quae, poſtquam vaſtata penitus incolisque orbata eſſet, receperit nunc colonos ſuos, atque ad priſtinam culturam ubertatemque redierit.

Illud autem mirum videri poſſit, nemini, quod quidem novimus, obſervatum fuiſſe, quod, quae primae ſtrophae praemittitur, formula יֹאמְרוּ etiam ad tres

tres reliquas aeque pertineat, atque ad verſ. 10. 17. et 23 ſit repetenda. Quae quidem res nobis haud quidquam dubitationis habere videtur. Etenim, quae primam ſubſequuntur, ſtrophae ad ejus exemplum ita ſunt penitus conformatae, ut partibus ſuis ſingulis manifeſto illi reſpondeant. Primo certum genus hominum producitur, deinde exponitur calamitatis magnitudo, ſequitur auxilii divini, ejusque precibus efflagitati, commemoratio, et ad gratias Deo peragendas exhortatio ſubjungitur. Igitur, cum plane eadem appareat ſtropharum omnium facies et forma, intelligitur, quod praecedit verbum יאמרו non uni primae privum et peculiare, ſed reliquis etiam commune eſſe debere. Praeterea, niſi repetatur formula haec, verbum, quo commode referantur, non habent nomina ישבי חשך verſ. 10. אוילים verſ. 17. unde etiam factum eſt, ut quae extant verſiones, etiam optimae, orationem exhibeant haud parum impeditam et quaſi interruptam: quod legentibus non poteſt non ſponte occurrere. Verbo autem יורדי verſ. 15. 21. 31. quo minus nomen in ſtrophae limine conſtitutum jungere poſſis, quod perill. Michaelis feciſſe videtur, impedit et nimium, quo verbum illud diſtat, intervallum, et ipſius interjecti ſermonis ratio et ſtructura. Contra, ſi verbo יאמרו utaris, juſto atque concinno ordine decurrit univerſa oratio.

Argumentum autem pſalmi quod attinet, ſi miſſis, qui, ingenium magis ſuum quam certas probabilesque rationes ſecuti, futurarum rerum adumbrationem videre hic ſibi viſi ſunt, interpretibus, e quorum numero eſt etiam Hermannus Venema, alios eosque praeſtantiores audiamus; eſt hymnus pro acceptis a Deo beneficiis ad hanc vitam pertinentibus, confectus ad uſum eorum, qui ſint a Deo ex ſingulari quadam

calamitate liberati. Sic ſtatuit perill. MICHAELIS quem, ut alias ſaepe, ſequitur ven. KNAPPIVS.

Enimvero, ſi quid ipſe ſentiam atque intelligam, haud ita comparatum eſſe videtur hoc carmen, ut formulam exhibere dici queat, qua uti poſſent, qui juvante Deo graviora mala evaſerint. Etenim, primo illud certum eſt et manifeſtum, in eo magis verſari pſalmum, ut malorum quaedam genera, eorumque feliciorem exitum enumeret, atque officium grati animi erga Deum pro acceptis beneficiis commendet, quam ut grati animi ſenſus ipſos exprimat atque declaret. Deinde hic non agitur de vinctis ac aegrotis quibuscunque, ſed de illis, qui ſua culpa, hoc eſt, ob negatam monitis divinis obedientiam vers. 11. morumque perverſitatem vers 17. in vincula vel morbum graviorem incidiſſent: cuius rei cauſam probabilem haud facile invenerit; qui tam late patere carminis conſilium dixerit. Denique illud maxime mirum videri debet, nautas adeo in ſcenam produci, quibus, ſaeva tempeſtate defunctis, ad portum pervenire contigerit: etenim rem nauticam maritimamque, quod ſcimus, non curabat gens judaica, ſi a ſplendido Salomonis aevo diſceſſeris (1 Reg. IX. 26. X. 22.) quem impari ſucceſſu ac plane infelici imitatus eſt Joſaphatus (1 Reg. XXII. 49.) Suſpicatur quidem ven. KNAPPIVS, claſſem aliquam Iſraeliticam, forte Salomonis tempore, graviſſimis difficultatibus conflictatam, atque exitio proximam fuiſſe, unde immenſam jacturam factura fuiſſet respublica. Sed neſcio, an multum ponderis habeat iſtiusmodi opinio: nec in omni pſalmo quidquam deprehenditur, quod eum a Salomonis inde aevo repetendum eſſe ſignificet.

Nec magis ſatisfacit illorum ſententia, qui exiſtimant, pſalmum hunc, aliter quam plerique alii, qui eam

eam providentiam ſpectarent, qua Iſraelitici populi res Deus ſpecialiter procuraret, pertinere ad celebrandam ejus curam, omnia complectentem, qua numen alios homines atque populos omnes perpetuo gubernaverit. Sic fere ven. Dathius, qui ſummam pſalmi deſcripſit hisce verbis: "Hic Pſalmus continet laudes providentiae divinae generalioris, quae ſe erga omnes homines exſerit. Quod argumentum ita tractatur, ut „exempla quaedam commemorentur, ex quibus ſingularis illa Dei benignitas, potentia et ſapientia in gubernatione hujus univerſi cognoſci poſſit. Primo exules 2 — 9, deinde captivi 10 — 16, tertio aegroti „17 — 22, quarto navigantes 23 — 32. tandem aliae „regionum et populorum mutationes, ex quibus Dei „potentia et juſtitia cognoſci poteſt, 33 — 43." Equidem putaverim, hunc locum ſi tractare in animo habuiſſet poëta, providam Numinis curam, quae omnes omnis generis homines complectatur, celebraret commendaretque, multo aliter ſcenam inſtructurum, atque ex infinita, quae praeſto erat, multitudine exemplorum alia adhibiturum fuiſſe, quae ad eos, quibus proxime ſcribebat, propius pertinerent, atque ad animos eorum movendos certiorem vim habitura eſſent, quam fata navigantium: praeſertim, ſi ad prima tempora reditus ex Babylonico exilio referendus ſit pſalmus, ut ipſe Dathius exiſtimat, et, ſi quid videmus, rectiſſime.

Etenim ſi primam carminis partem ſeorſim ſpectaveris, commodiſſime poteſt ad reduces ab exilio Babylonico Judaeos referri: non quod eo usque redacti fuerint, ut in vaſta ſolitudine oberrandum illis eſſet, et cum fame ſitique conflictandum: ſed poterant certe, ad illuſtrandam ex ſuperioris conditionis miſeria divini beneficii magnitudinem, comparari cum illis, qui

domibus ejecti, verſarentur in ſumma rerum omnium inopia atque egeſtate. Hoc autem ſi detur, nihil profecto adparet, quod impediat, quo minus et reliqua ad hanc ipſam rationem poſſint accommodari.

Nobis itaque ſic videtur, pſalmum hunc compoſitum fuiſſe tum demum, poſtquam Judaei ex Babylonia primum, deinde et aliunde ex variis regionibus, velut ex Aegypto, Arabia etc. quo olim, turbato reipublicae ſtatu vel ultro profugiſſent, vel per vim hoſtium abducti eſſent, reduces in patriam facti, rem ſuam publicam et familiarem atque domeſticam feliciter inſtaurare coepiſſent. 1) Hos igitur eſſe, quos ad gratias Jehovae pro accepto mirifico beneficio perſolvendas excitet auctor. Ad hos ſolos unice redire, quae, ad gratam orationi varietatem conciliandam, de variis periclitantium generibus dicta ſint. Induci profugos, captivos, ex morbo languidos, nautas procellis

1) Etiam pſalmus, qui hunc proxime antecedit, *centeſimus ſextus*, ut hoc obiter moneamus, abſoluto demum Babylonico exilio ſcriptus eſt. Neque huic ſententiae obſtat illud, quod 1 Chron. XVI. 34 — 36 verba, quae Pſ. CVI exhibet vers. primo et duobus extremis, dicuntur adhibita fuiſſe in ſacris publicis, Davidis cura inſtauratis ordinatisque. Neutiquam enim certa ratione hinc efficitur, pſalmum, cui eadem verba inſunt, univerſum vel ab ipſo Davide profectum eſſe, vel certe ejus aetate in ſacris adhibitum. Equidem putaverim potius, formulas 1 Chron. XVI. 34 ſq. commemoratas, poſtquam in ſacris adhiberi coepiſſent, abhinc ita uſu receptas et apud populum frequentatas fuiſſe, ut inferioris aetatis vati eaedem facillime potuerint occurrere, atque ab hoc in ſuo carmine uſurpari. Ceterum vix eſt, cur moneamus, verba ברוך יהוה et quae ſequuntur, non eſſe ab ipſo auctore pſalmi profecta, ſed ab eo, qui univerſos pſalmos in V libros deſcriberet, adpoſita.

lis agitatos nonniſi eo conſilio, ut recordationem et quaſi multiplicem imaginem triſtium laetorumque haberent, qui et ipſi nunc ab exilio in patriam, et quaſi ex carceribus in libertatem, ex morbo ad incolumitatem, ex naufragio ad litus perveniſſent.

Hac demum ratione ſi Pſalmum noſtrum ſpectaveris, habebis partium ſingularum omnium juſtam aptamque conſenſionem. Intelligis, cur vincti memorentur, qui juſſorum divinorum contemtu, et aegroti qui vita inique acta hanc ſibi calamitatem acceſſiverint: etenim eorum haec cauſa eadem erat, ad quos carmen hoc totum pertinet. Neque nautarum commemoratio quidquam nunc habet juſtae offenſionis, eſtque illa omnino ſic comparata, ut etiam ab homine profecta eſſe poſſit, qui ipſe mare haud expertus non niſi ex fando talia percepiſſet. Maxime autem confirmatur iſta ſententia ex eo, quod pars carminis poſtrema nequaquam agit de regionum populorumque viciſſitudinibus univerſe, ſed ſeparatim atque unice exhibet rerum omnium commutationem eam, quam ipſa judaica reſpublica experta eſſet, graviſſimam et prorſus ſingularem: quod ſperamus ex ipſa etiam verſione poſſe intelligi.

Sequitur itaque verſio latina, ſic inſtructa, ut et deſcriptio carminis, et ratio ſingularum partium conſpicua ſit legentibus. Verſionem excipient adnotationes nonnullae, ſi quibus in oratione tam plana et perſpicua opus eſſe viſum fuerit.

1. *Celebrate Jehovam,*
quod bonus, quod perennis eſt gratia ejus.

2. Dicant: perennis eſt gratia ejus! qui vindicati ſunt a Jehova,
quos vindicavit e vi hoſtium,

3. Et ex variis regionibus collegit,
ab oriente atque ab occidente, a ſeptentrione et a mari.

4. Errabant in deſerto, in ſolitudine,
viam ad urbem habitatam non inveniebant,

5. Famelici nec non ſitientes,
ut animi deliquium paterentur.

6. At quum implorarent Jehovam in hac ſua calamitate;
ex auguſtiis ipſorum liberavit eos,

7. Duxitque eos in viam rectam,
qua pervenirent ad urbem habitatam.

8. Celebrent coram Jehova gratiam ejus,
et mira ejus facta apud homines;

9. quod ſatiavit ſitientem,
et famelicum replevit bono.

---

10. Dicant: perennis eſt gratia ejus! Qui ſedebant in tenebris et caligine,
conſtricti gravi ferro.

11. Quoniam immorigeri fuerant dictis Dei,
et conſilium Altiſſimi ſpreverant;

12. Subegit aerumna animum eorum,
ruebant, nemine auxiliante.

13. At quum implorarent Jehovam in hac ſua calamitate;
ex anguſtiis ipſorum expedivit eos

14. Edu-

14. Eduxit eos e tenebris et caligine,
et vincula eorum disrupit.

15. Celebrent coram Jehova gratiam ejus,
et mira ejus facta apud homines:

16. Quod fregit portas aeneas,
vectesque ferreos dejecit.

---

17. Dicant: perennis eſt gratia ejus! Qui ſtulti fuerant,
vita ſua improba criminibusque ſuis noxam ſibi
contraxerant.

18. Omnem cibum faſtidiebant,
et attigerant jam portas mortis.

19. At quum implorarent Jehovam in hac ſua
calamitate;
ex anguſtiis ipſorum expedivit eos.

20. Juſſit, et incolumes facti ſunt,
fecitque eos evadere ſepulchra ſua.

21. Celebrent coram Jehova gratiam ejus,
et mira ejus facta apud homines,

22. Et offerant ſacrificia euchariſtica,
enarrentque facta ejus cum jubilo.

---

23. Dicant: perennis eſt gratia ejus! Qui deſcenderant
in mare, in naves,
tractaturi negotia in aquis multis.

24. Hi experti ſunt opera Jehovae,
et mira ejus facta in profundo.

25. Dicto arceſſivit procellam,
fluctus haec maris ſurſum egit.

26. Evehebantur ad coelum; deſcendebant ad ima,
in adverſitate animus deficiebat.

27. Vertigine agebantur et titubabant inſtar ebrii,
omni peritia ipſorum abſumta.

28. At quum implorarent Jehovam in hac ſua calamitate;
ex anguſtiis eorum eduxit eos.

29. Sedavit procellam mutavitque in auram,
conticuere fluctus,

30. Laetati ſunt illi, quod conquieſcerent,
et deduxit eos ad litus optatum.

31. Celebrent coram Jehova gratiam ejus,
et mira ejus facta apud homines,

32. Extollantque eum in coetu populi,
ac in conſeſſu ſeniorum laudent eum.

---

33. Convertit fluvios in deſertum,
et aquarum ſcatebras in ſolum aridum,

34. Terram frugiferam in ſalſam tellurem,
ob nequitiam incolarum ejus.

35. Convertit iterum deſertum in ſtagnum aquarum,
et terram aridam in aquarum ſcatebras.

36. Collocavitque ibi famelicos,
et condiderunt urbes habitabiles,

37. Et conſevere agros, et plantavere vineas,
reddentes nunc fructum proventus.

38. Et benedixit ipſis, ut valde augeſcerent,
atque etiam jumenta eorum minui haud ſivit.

39. Pau-

39. Pauci facti fuerant et depreſſi,
premente eos adverſitate et maerore.

40. Effuderat contemtum in principes,
et vagari fecerat eos in vaſtitate invia.

41. Sed tutos nunc collocavit, qui inopes erant, ab afflictione, reddiditque familias gregis inſtar numeroſas.

42. Vident probi et laetantur,
et perverſi omnes obmuteſcunt.

---

43. *Qui ſapiunt, obſervent haec,*
intelligantque inſignem gratiam Jehovae.

Vers. 2 ad verbum יאמרו repetenda eſt vel omnis formula, quae praecedit, — — חדו ליהוה, ut eſt Jerem. XXXIII. 11. vel pars ejusdem, כי לעולם חסדו, ut Ps. CXVIII. 3. 4.

Vers. 3 ומים *Meridionalem* plagam innui, clarum eſt ex ratione contextus. At nomen ים, nude poſitum, mare mediterraneum, h. e. occidentem, ſignificare ſolet, nec facile pro meridie dicitur. Itaque Clericvs conjecit, legendum eſſe מימין, quemadmodum Ps. LXXXIX. 13 extat צפון וימין, *ſeptentrio et meridies*. Idem, poſt Harivm, ſtatuit ill. Michaelis 2), non abnuente ven. Knappio. Et Kennicottvs 3), etiam hoc ipſo loco utitur ad demonſtrandum, "quantopere conducat, vel potius quam neceſſe ſit, textum „noſtrum aliquando ex conjectura ſola corrigere." Sed nobis

2) Biblioth. Or. et Exeget. P. XIX. p. 150.

3) Diſſertat. general. pag. 12. edit. Oxonienſis, pag. 51. edit. Brunovic.

nobis non videtur ſollicitanda eſſe lectio, quae et verſionum librorumque omnium auctoritate confirmetur, et interpretationem admittat haud improbabilem. Etenim mare *rubrum* intelligi poteſt ſeu *arabicum*, ut fere Ps. LXXII. 8 וירד מים עד־ים, *dominabitur a mari* occidentali, mediterraneo *ad mare* auſtrale, arabicum. Sic Chaldaeus vocem interpretatus eſt, מן ימא דרומא *de mari auſtrali.*

Vers. 4 בישימון דרך Duas has voces conjungunt accentus, ſed minus probabiliter. Etenim de *invia* ſolitudine dicendum potius erat בישימון לא דרך, coll. vers. 40. quapropter et Clericus ſuſpicatus eſt, vocem לא ante דרך e contextu excidiſſe. Venema vult, דרך jungendum eſſe cum verbo תעו, *errarunt, in deſerto et ſolitudine viam:* quod incommodum videtur. Aptius Alexandrinus interpres, *ὁδὸν πόλεως κατοικητηρίου οὐχ εὗρον*, et Syrus, addita etiam copula, ܘܐܘܪܚܐ ܕܡܕܝܢܬܐ, *et viam urbis.* Atque hos quidem nos ſequimur, maxime ob vers. 7. quo Deus dicitur eos duxiſſe recta via, quae ad urbem habitatam duceret.

Vers. 10 notanda ſunt fere haec: 1) ישבי intelligendum eſt de praeterito tempore, ut עשׂה Ps. CVI. 21. Etenim participia, cum proprie ſint adjectiva verbalia, nullis diverſorum temporum formis diſtincta, omnium temporum eſſe poſſunt. (Schroeder de Synt. verb. reg. LV.) Itaque et אסירי ad praeteritum tempus referendum eſt. 2) *Caligo* dicitur pro carcere atro et tenebroſo, ut Eſai. XLII. 7. Similiter Virgilius Aeneid. VI. 734 neque auras Reſpiciunt clauſae tenebris, et carcere caeco. 3) In verbis עני וברזל eſt forma loquendi, quae dici ſolet hendiadys, et nomen עני vicem adjectivi ſuſtinet.

Vers.

Digitized by Google

Vers. 16. Formula haec omnis petita eſſe videtur ex Eſaia, cap. XLV. 2. Vſurpatur verbum גדע de caedendis dejiciendisve rebus iis, quae erectae ſint, veluti cornibus, arboribus, ſtatuis. Igitur et hic intelligendi obices ferrei, non transverſi illi ſed qui erecti foribus clauſis obſtent obnitanturque extrinſecus.

Vers. 17 אולים, adjectivum, putamus participii uſum hic habere, atque, ut illud אסירי vers. 10, ad praeteritum tempus referendum eſſe. Stultus autem hebraeis dicitur quoque, qui improbam vitam agit: quapropter Alexandrinus Ps. CXIX. 113 vocem סעפים, quae ex uſu arabici verbi شغف mente turbatos, inſanos ſignificat, (conf. SCHVLTENS. in commentar. ad Job. IV. 13.) bene reddidit παρανομȣς. Ante vocem מדרך ſupplendum eſt pronomen אשר. Praefixum מ ſignificat *propter*, ut vers. 34 in formula מרעת יושבי בה. Verbum התענה ex uſu, quem in Pihel habet, poteſt eſſe: afflictum ſemet reddidit, mala atque incommoda ſibi concitavit. MICHAELIS, poſtquam in prima editione verſionis Pſalmorum vocem אולים reddidiſſet: *qui ſtulti fuerant*, poſtmodum, mutata ſententia, vertit: *qui ex via prava revertuntur;* uſus, ut videtur, nam ipſe in Supplementis ad lex. hebr. haud quidquam monuit, ſignificatione verbi arabici آل, quod idem valet ac رجع, rediit. KENNICOTTVS 4) laudat atque exornat conjecturam HOUBIGANTII, pro אולים, levi mutatione facta, legendum eſſe אזלים, *qui contabuerant*, quae poteſtas verbi אזל adhibita alio in loco ſit a Symmacho, et in arabica lingua maxime vigeat, ubi אזל ſit, inopia laborare. Ille putat,

4) in opere poſthumo, *Remarks on ſelect paſſages of the old teſtament*. pag. 270.

putat, alluſionem eſſe ad lepram, qua, qui correptus fuerit, eſſet ab aliorum commercio removendus ac ſecludendus, ut quum talem ſanitati reſtituerit Deus, bene dici poſſit fores aeneas effregiſſe et obices ferreos dirupiſſe. Verum haec videntur longius petita eſſe, nec adeſt juſta cauſa de lectione אולים dubitandi. Alexandrinus quidem habet, *ἀντελαβετο ἀυτων ἐξ ὁδȣ ἀνομιας ἀυτων*, Vulg. *Suſcepit eos de via iniquitatis eorum*, et Syrus, — ܥܕܪ ܐܢܘܢ, juvit eos de via peccatorum ipſorum, quod fere eſſet עֲדָרָם, vel et אזרם, arabice certe אזר eſt adjuvare. Sed haec dixerimus magis ex ingenio interpretum profecta eſſe, quibus obſcurior viſus eſſe poſſit locus, quam ex lectionis varietate: et univerſa carminis ratio et forma requirit omnino, ut hoc loco, ubi novae partis initium eſt, nomen praecedat, quo ſequentia poſſint referri.

Vers. 20 ישלח דברו poëtice dictum eſt pro ויאמר, ut eſt vers. 25. Similis formula extat Ps. CIV. 30 תשלח רוחך, dicta pro תאמר. וימלט Alexandrinus exprimit *και ἐρρυσατο ἀυτȣς*, Syrus quoque habet ܦܨܝ ܐܢܘܢ, et eripuit *eos*. Neque vero hinc conſequitur, quod Kennicotto placuit, lectum illis eſſe, vel nobis legendum eſſe, וימלטם.

Vert. 23. Qui navi ſeſe committunt, haud inepte dicuntur *deſcendere* in mare, in naves, tum quod mare depreſſius eſſe videatur litore, tum quod moles altae ſint ad portus, ex quibus in naves praeſertim onuſtae ſi fuerint, omnino deſcenditur.

Vers. 24. Haec non putem intelligenda eſſe de multis variisque, quae in mari navigantibus ſeſe offerant, rebus inſolitis mirandisque, ex quibus certe perpicitur potentia et ſapientia Dei, a quo condita ſunt omnia,

omnia, ſed redeunt potius ad mirificum Dei auxilium, quo uſos ſe eſſe perſuadere ſibi debeant, qui ex horrenda tempeſtate ſalvi eluctentur; fere ut germanice de eo, qui extremum aliquod diſcrimen feliciter evaſit, dicimus: er kann von Wundern ſagen, miram ipſe bonitatis et potentiae divinae vim expertus eſt.

Vers. 25 pro יַעֲמֵד, quo ad nomen יהוה, ven. Knapp mavult יַעֲמֹד, praeeunte Alexandrino et Vulgato; etenim רוח eſſe utriusque generis, et verbum תרומם poſſe pendere a nomine סערה. Et certe, ſi quid ſentio, editum illud: dixit *et praeſto eſſe juſſit* procellam, nonnihil minorem habere videtur vim et gravitatem, quam: dixit *et adfuit* procella; ut fere eſt Ps. XXXIII. 9 הוא אמר וַיֶּהִי הוא צוה ויעמד, ipſe jubet et fit, ipſe praecipit et adeſt, Ps. CV. 31 אמר ויבא, dixit et venit — Sed editum יַעֲמֵד exactius reſpondet formulae ישלח דברו וירפאם vers. 20, ubi ſimiliter dici poterat יֵרָפְאוּ, et verbum quoque תרומם videtur magis ad nomen regens pertinere, quam ad rectum סערה, quapropter nos a mutanda forma abſtinemus.

Vers. 27. In voce יָחוֹגּוּ duas lectiones confluxiſſe, obſervavit ill. Michaelis, alteram יָחֹגּוּ, a verbo חגג derivandam, quam ex uſu arabici verbi خَجَّ, impulit, inflexus fuit, terrae impegit pedem, reddit: *caespitabant — — ut ebrius:* quod in nave tempeſtate gravi jactata vere accidere ſoleat mari non valde adſuetis (Supplem. ad lex. hebr. pag. 670.) alteram יָחוּגוּ, ad verbum חוג referendam, quam adhibito ſyriaco ܚܳܓ, circumvivit, explicat his verbis: *In orbem*

bem ire, eſt ibi ebriorum, vertigine capitis in orbem actorum, quibus procella jactati, nullibi in navigio conſiſtere valentes, ubique vacillantes, vomentes quoque, comparantur. (loc. cit. pag. 681.) Ac ipſe quidem illud praeferendum eſſe exiſtimat. Sed nobis nonnihil dubitandum videtur de illa *caespitandi* notione, ducta ex ſignificatione, quam verbo خَجّ, Camuſi auctoritate uſus, GOLIUS adſcripſit: *terrae impegit pedem.* PHIRUZABADII enim in Camuſo verba ſunt haec: اَلخَجُّ الدفعُ والشقّ والالتواء والجماع والرميُ بالسلخ والنسف في التراب in quibus neſcio an illud النسف في التراب tuto verti poſſit: terrae pedem impingere. Neque illud certum eſt, quod ven. KNAPP offert, arabicum verbum خج eſſe *in orbem agere* vel *agi:* quamvis ipſum quoque SCHULTENSIUM tripudiandi ſignificationem verbo tribuere, Clav. diall. pag. 231. haud ignoremus. Malumus in eo acquieſcere, quod חוג, chaldaice etiam et ſyriace, ſignificationem habet gyri, orbisque, unde יחוגו haud dubie reddi poteſt: circumagebantur, vertigine correpti; quod eorum eſt, qui perculſi ſtupefactique, conſilii inopia laborant. Veteres minus adſtricte interpretantur verbum, Alexandrinus ἐταράχθησαν, Syrus ܥܘܩܘ turbati ſunt, Chaldaeus יִרְתְּתוּן tremunt. Caeterum, quam apta atque elegans ſit ſimplex haec et quaſi primis tantum lineis ducta imago tempeſtatis, unusquisque ſponte intelligit. Temperare tamen nobis haud poſſumus, quin locum illum Ovidianum, Triſtium I Eleg. 2. a multis jam hic adhibitum et ipſi commemoremus:

Me

Me miſerum, quanti montes volvuntur aquarum!
Jamjam tacturos ſidera ſumma putes.
Quantae diducto ſubſidunt aequore valles!
Jamjam tacturas tartara nigra putes.
Rector in incerto eſt, nec quid fugiatve petatve
Invenit, ambiguis ars ſtupet ipſa malis.

Vers. 29 דממה cave de ſilentio venti, Windſtille, intelligas: neque enim gratum eſt navigantibus, vento omni carere, nec navis ad litus appellere poterat abſque venti beneficio. דממה, ut ex 1 Reg. XIX. 12 etiam intelligitur, *aura* eſt; et ſcite vertit Alexandrinus, *και ἐπεταξε τη καταιγιδι, και ἐςη εἰς ἀυραν.* Eſt enim hic constructio verbi, quae praegnans dicitur, pro יקם סערה ויעשה לדממה, ſedavit tempeſtatem eamque convertit in auram. גליהם non eſt cur cum Kennicotto mutes in גלי הים, ut quidem apud Syrum extat. Etenim ים cum fere collectivum ſit, ut בית, צאן, עם, poteſt aeque ac haec, ratione ſignificationis habita, conſtrui ut plurale. Nec magis ex ſyriaci interpretis formula ܘܐܫܬܠܝܘ ܓܠܠܘܗܝ conficitur lectio גלי הים, quam ex Alexandrini *τα κυματα ἀυτης*, lectio גליה. Quod idem Kennicottus ex Hario affert, verba יעמד vers. 25 et יקם vers. 29 locum permutaſſe, adeoque priſtinis locis reſtituenda eſſe, conjectura eſt, ingenioſa quidem, ſed qua facile caremus.

Vers. 30 מחוז, *ἁπαξ λεγομενον*, Alexandrinus vertit *λιμενα*, Syrus quoque ܠܡܐܢܐ, *portus*, Chaldaeus ipſam vocem repoſuit מחוז, quam in Polyglottis quidem redditam videas *portum*, ſed non ſatis certo. Etenim judaici magiſtri ipſi, quod Hydius docet

docet 5), מחוז et *urbem* et *tractum* ſeu *provinciam* eſſe ſtatuunt. Et urbis quidem ſignificatio confirmatur ex uſu linguae ſyriacae, in qua ܡܚܘܙܐ *oppidum* eſt. Syrorum enim lexicographi, teſte eodem Hydio, ſcribunt: ܡܚܘܙܐ ܩܪܝܬܐ . ܐܘ ܡܕܝܢܬܐ مدينة صغيرة *Mochazo eſt urbs parva* ſeu *civitas minor*, nempe oppidum magnum. Altera autem ſignificatio demonſtrari poteſt ex arabico: etenim Gieuhario teſte الحوزة الناحية وحوزة الملك بيضته, h. e. *nomen* حوزة *ſignificat tractum, et, ſi de regno dicatur, meditullium regni.* Quod vero ex Ibn Marvph tradit Golivs: حوز, *ora, margo*, ignorant quidem lexica Gievharii Phiruzabadiique, idem tamen etiam Kimchi refert in libro Radicum, hauſtum, putem, ex lexico R. Jonae, ſeu *Abu'l Walid Merwân Ibn Dschannach*, Cordubenſis, teſtis omnino probi atque idonei, cujus auctoritas ſpernenda non eſt. Quae cum ita ſint, ambiguum videri poſſit, *portusne* ſit מחוז, an generatim *ora maritima, litus.*

Vers. 33 — 35. Eſt in his manifeſta imitatio Eſaiae, et verſus etiam 35 totus, ne minima quidem mutatione facta, petitus eſt ex Eſai. XLI. 18. Nempe vates hebraeus, quod ſub ferventiore ſuo coelo oculis cerneret, agrum pluviae vel aquae penuria laborantem, ſemper ſterilem ac triſtem eſſe, loca autem irrigua, vel largioribus imbribus recreata, laetiſſimam faciem prae ſe ferre, ac plane luxuriare; ita animo conjunxit cum fertilitate agri aquae copiam, ut hanc etiam pro illa diceret, et uber-

5) in notis ad *Abrah. Periſſol itinera mundi*, Oxon. 1691. pag. 41.

ubertatem fere ex ſola aquae multitudine aeſtimaret. Eſaiae autem excitatius atque audax ingenium eo etiam progreſſum eſt, ut, cum terrae vel conditionis univerſae a Deo inſtaurandae renovandaeque imago exprimenda eſſet, non fontes tantum, ſed fluvios adeo orituros, quia ipſa deſerta arida non niſi ſtagna, ſed ea arboribus varii generis conſita, futura eſſe diceret. XXXV. 6. 7. XLI. 18. 19. XLIII. 20. Igitur et hoc loco *fluvii* et fontes *dicti* ſunt ad ſignificandam terram uberem et fecundam, idque vel ex eo intelligas, quod quae ſubſequuntur verba propria, ארץ פרי, explicationem habent eorum, quae ſunt antea figurate dicta: *deſertum* contra et *ſiticuloſum* de terra inculta et ſterili, quae magis proprie dicitur מלחה, h. e. talis, *quae omnis exuſta ſit, haud conſita, nec quidquam graminis vel herbae progerminans, ſimilis everſae Sodomae et Gomorrae* Deut. XXIX. 22. nomine ducto a valle, mare mortuum ambiente, quae cum ſalis copiam multam habeat, et ſit una omnium Palaeſtinae regionum maxime ſterilis, effecit, ut hebraei ſummam agri vaſtitatem deſcripturi ſalſuginoſum cum dicerent, et urbes etiam, quas reſtitui nollent, ſale conſpergerent. 6)

Caeterum quid ſit, quod efficiat, ut haec, et quae ſequuntur, potius accipienda ſint univerſe de terrarum gentiumque viciſſitudinibus, tum laetis, tum triſtibus, quas Deus ex ſummo ſuo in res omnes imperio decernere poſſit et ſoleat, quam ad unius populi

6) vid. *Michaelis* ad *Lowthi* praeleđ. de ſacra poëſi Hebr. pag. 42. coll. diſſ. ejusdem de mari mortuo, quae extat in faſciculo commentatt. Bremae 1763. 4 editarum.

poruli judaici hiſtoriam reſtringenda, nos quidem haud perſpicimus. Poſſit forte illud urgeri, quod bis poſitum ſit verbum in futuro, ישׂם, futurum autem frequenter uſurpatur de eo, quod quis facere ſolet, vel quod omni tempore eodem modo fieri poteſt. Enimvero cum continuo ſequantur futura, quae ob praefixam Vav converſivam vim habent praeteritorum; conſequitur, etiam quod antecedit verbum ישׂם non poſſe non deſignare rem vere praeteritam, quam reliquae deinceps ſubſecutae ſint. Ad mirabilem vero illam terrae judaicae converſionem, qua factum eſt, ut primum, deductis in Babyloniam incolis, vaſta atque inculta relinqueretur, deinceps, redditis colonis, novam faciem indueret, planiſſime omnia referri poſſunt et commodiſſime. Certe inſignis locus Eſaiae, XLI. 18. 19. ex quo noſter ductus eſſe videtur, nonniſi hanc ipſam rem ſpectare cenſendus eſt.

Vers. 37 verbum ויעשׂו non eſt referendum ad illud ſubjectum, ad quod ſpectat antecedens ויזרעו, nempe רעבים, quales Judaei, dum exules eſſent, recte dici poterant: neque enim hebraice *homines* dicuntur עשות פרי, ſed *agri*, *vineae*, *arbores*, ut Gen. I. 11. 12. 2 Reg. XIX. 30. Habac. III. 17. Alienum vero haud eſt a more loquendi hebraeorum, quod recte obſervavit celeb. Schroeder, de Synt. verb. reg. LVII. ut verba ejusdem perſonae, generis et numeri, unam in ſeriem connectant, quae tamen referenda ſint ad diverſa ſubjecta:

Vers. 39. 40 quae dicuntur, ne antecedentibus repugnarent, hoc modo plerumque cautum videas ab interpretibus, ut de alio plane hominum genere haec dicta eſſe perhibeant. Sic, praeeuntibus aliis, quoque ven. Dathe vertit: *alii contra* decreſcunt et depri-

deprimuntur. Et ven. Knappivs non neglexit monere, de hoſtibus Iſraëlitarum, non de Iſraëlitis ipſis eſſe haec accipienda. Sed hoc certe negari nequit, in oratione ipſa nihil prorſus eſſe, quod lectorem moneat, de aliis iisque diverſis hominibus nunc eſſe ſubito cogitandum. Eſt potius oratio ipſa ſic comparata, ut non poſſis non in eam ſententiam adduci, quod ad eosdem referenda ſint omnia. Nos putamus, praeterita haec וימעטו וישחו, nec non participium שֹׁפֵךְ quod ob ſequens ויתעם poſitum eſſe debet pro שָׁפַךְ vel וַיִּשְׁפֹּךְ, dicta eſſe in relatione ad res praeteritas ante commemoratas, adeoque reddenda eſſe in plusquamperfecto: quo facto planiſſime progreditur omnis oratio. Etenim, cum diceret vates auctum nunc iterum eſſe divino beneficio civium numerum, fere non poterat non ſuccurrere memoria priſtinae calamitatis, qua factum erat, ut ad exilem numerum redigeretur populus. Et quod clades illa non in plebe ſola ſeſe contineret, ſed latiſſime ad omnes omnium ordinum homines pateret, addit: ne principibus adeo viris pepercisse Deum, quin contemtim eos ab hoſtibus haberi permitteret. Formula: *vagari in vaſtitate invia*, inde orta eſt, quod ſint in oriente deſerta, tota obtecta arenis, vento mobilibus, aeſtuque ardentibus, in quae, qui incidit, niſi habeat itineris ducem gnarum et bene exercitatum, non poteſt non miſerrime perire.

Vers. 41 pro מִשְׁפָּחוֹת ex ſyriacae interpretationis auctoritate legendum eſſe מִשְׁפְּחוֹתָם, ſtatuit Kennicottvs. Sed primo, quod Syrus vertit ܫܪ̈ܒܬܗܘܢ, ſane haud efficit, ut מִשְׁפְּחוֹתָם legiſſe cenſendus ſit, nam alii quoque, velut Knappivs Dathivsque, pronomen in verſione exprimunt, non quod legendo addendum, ſed quod ſubintelligendum

 illud

illud eſſe exiſtimarent: deinde et Alexandrinus et Chaldaeus confirmat lectionem editam. Et poteſt haec rectiſſime defendi; ſenſus enim eſt, effeciſſe Deum, ut nunc ſingulae etiam familiae gregis inſtar numeroſae evadant.

Vers. 42 ישרים Judaei ſunt, a Jehova iterum in gratiam tutelamque recepti. Qui contra confuſi nunc eſſe dicuntur, ut ne hiſcere quidem audeant, putem Idumaeos eſſe, Philiſtaeos, aliosque olim infenſiores accolas, quos Judaeis, quum in Babyloniorum poteſtatem venirent, proterve illuſiſſe, atque adeo patrii numinis vel negligentiam, vel virium, quae vindicando populo ſuo pares eſſent, inopiam exprobraſſe, ex multis prophetarum locis certo conſtat.

Vers. 43 יתבוננו, pluraliter, recte dictum, neque erat haec lectio ſollicitanda Kennicotto. Quamvis enim, formae ratione habita, ſingulare ſit מר, certe tamen hic non de uno aliquo, ſed collective uſurpari, facile intelligas: collectiva autem in eadem oratione varie conſtrui, non abeſt ab hebraei ſermonis conſuetudine. Caeterum extrema haec pars carminis non eſt ad Judaeos ſolos referenda, ſed latiſſime patet, atque ad omnes omnino illius aevi homines pertinet. Habuit enim populi judaici reſtitutio hunc quoque uſum plane eximium, ut inter exteras etiam gentes multorum animi excitarentur ad intelligendum, quam praeclare et mirabiliter actum fuerit cum Judaeis. Ps. CXXVI. 2. Cumque ipſi, ut par erat, omnia referrent ad unius Dei ſui curam providam immenſamque potentiam, effectum eſt, ut apud barbaros quoque naſceretur reverentia Jehovae, et deinceps ſpargeretur et diſſeminaretur quam latiſſime.

ADDI-

ADDITAMENTVM

AD DISS.

DE PENTATEVCHO ARABICO POLYGLOTTO.

cf. ſupra p. 236-239.

Iuvat et alterius libri praefationem, quam ſimiliter nonniſi latinam tradidit *Lelongius* loco citato, mutilam illam et mancam ſuſpicatus, arabicam hic exhibere, communicatam ab eodem humaniſſimo Cavssino, cujus benevolentiae, quidquid inde commodi ad litteras redundaverit, omne acceptum referre par eſt. Est haec:

ترجمة التوراة المقدّسة

قال العبد المسكين الراجي عفو الله تعالي
ابي البركات بن سعيد البصري السرياني غفر
الله له انني لما رايت ترجمة هذا الكتاب
الشريف واصطلاجهم (*a*) المفسوده باللغة العربية
مع كون بعضهم يزعمون انها ترجمة الشيخ
الفاضل ابي الحسن الصوري رحمة الله فانها
ليست له وانما هي ترجمة الفيومي عالم اليهود
وذلك

(a) Scriptum eſt واصطلاجهم, ſed legendum واصطلاحهم.

ونلك اخطي في ترجمة في قلة صحة الالفاظ
خصوصًا فاقتضت المصلحة عندي ان اترجم
هذا الكتاب الشريف من اللغة العبرانية
والسريانية بعبارة صحيحة لينقل منها النسخ
ويترك ما اعتمده الفيومي ويصير لي بذلك
ذكرًا جميل بمعونة الله تعالي
والحواشي الذي عليها جميعها استخراجي (b)
مما ودي اليها اجتهادي واكثرها معاني
غريبة

Interpretatio legis ſanctae.

Dicit ſervus humilis freius indulgentia Dei Summi, bonorum omnium auctoris, Ibn Saîd, Bozra-Syrus, *cui Deus condonet! Cum ego viderem v rſionem hujus libri praeſtantiſſimi, eorumque,* qui ea utuntur, *emendationem vitioſam eſſe in ſermone arabico, et eſſe etiam, qui exiſtiment,* quod ſit *ipſa verſio doctoris eximii* Abi'l Haſan, Tyrii, *cujus vero nequaquam eſt, eſt enim opus* Phajumenſis, *doctoris Judaeorum, qui peccavit in verſione pra cipue in eo, quod pauca vocabula redderet, ut par erat; adegit me neceſſitas ad conv rtendum hunc librum praeſtantiſſimum ex ſermone arabico ſyriacoque ratione recta, ut inde peti queant exempla, et miſſum fiat opus* Phajumenſis, *utque ſit mihi ex hac re memoria pulchra, juvante Deo ſummo.*

Notae

(b) استخراجي

Notae autem marginales, quas vides, ſunt omnes a me profectae, quantum valuit ſtudium meum, et verſantur illae potiſſimum in declarandis vocibus infrequentioribus.

Si ſana ſit lectio أبي البركات بن سعيد de qua dubitandi juſta cauſa non eſt; intelligis, formulam أبي البركات non poſſe niſi ad Deum redire; relictis, ad nomen auctoris deſignandum, ſolis vocibus بن سعيد. Igitur humani aliquid paſſus eſt, qui verſionem, à *Lelongio* publici juris factam, condidit hanc: "Dixit ſervus pauper, ſperans veniam „ſcelerum a Deo, Abu'l Bircat, filius Said Baſſorenſis Syrianus, ignoſcat illi Deus!" — Errorem vero, ut fit, repetiit, qui in catalogi codicum mstorum bibliothecae regiae tomo I. edito anno MDCCXXXIX orientales codices enumeravit, *Stephanus Fourmont*, codicem II. deſignans hiſce verbis: "Codex bombycinus, inter antiquos numerandus, Cairo in bibliothecam regiam Vanslebii opera illatus. Ibi continetur Pentateuchi arabica interpretatio e codice hebraeo-ſamaritano, cujus interpretationis, ut conſtat e praefatione, auctor *Abul bircat* filius Sahid Basſorenſis." Quo tamen fere turpius videri poſſit, quod idem primo codici arabico, veteris teſtamenti libros omnes continenti, ſcribit praemitti praefationem Anonymi, qui deſcriptos a ſe teſtetur ex Aegyptio exemplari, quod *Saidus* Phajumenſis, monachus Coptus, ſecutus ſeptuaginta interpretes, e graeca lingua in arabicam converterit. Unde fere ſequitur, in condenda codicum recenſione non, ut par erat, codices ipſos inſpexiſſe, ſed aliorum, quae praeſto eſſent, narratiunculas temere ſecutum eſſe Steph. Fourmontium. Ceterum, cum haec praefatio alteri

uni-

univerſe ſimillima ſit, praeter mirum illud, quod in auctoris nomine deſignando verſatur, diſcrimen, quod ſatius videri poſſit intactum relinquere, quam vanis conjecturis expedire velle; non videtur fides deneganda vel *Lelongio*, affirmanti, verſionem ipſam in utroque libro ſimillimam eſſe immo et eandem, vel *Fourmontio*, qui utrobique verſionem arabicam e codice hebraeo-Samaritano confectam exſtare teſtatur. Modo ſit vel DE GVIGNES aliquis, vel CAVSSINVS, qui utriusque libri, diligentius a ſe cogniti, indolem et rationem omnem fuſius exponat: quod videtur hoc ipſo tempore commodiſſime fièri poſſe in Commentariis, regiis auſpiciis edi coeptis, *Notices et extraits des Manuſcrits* de la *bibliotheque du Roi*, —

Quod reliquum eſt, ne cuiquam eorum, quibus bibliothecam adeundi copia non eſt, ex permutatis librorum numeris quidquam difficultatis dubitationisve oboriatur, tenendum, codicem, qui *Lelongio* dicitur 368, verius tunc dicendus 370, quique praefationem habet, nomen ABV SAID diſerte referentem, veriſſime eſſe eum, qui nunc, et in bibliothecae catalogo edito, *quartum* locum occupat, alterum, in cujus praefatione legitur formula ABI'L BIRCAT, *Lelongio* dictum 370. rectius tum dicendum 372, obtinere nunc locum *ſecundum*,

VA1 1512627

66.
5.
40

XXIIII
C
20